

Naspeuringen over de natuur en oorzaken van den rijkdom der volkeren

<https://hdl.handle.net/1874/31297>

By 't handschrift der vertaling
van Adem Smitt door Nicola v. Kooten
vast behoort ook het eenige deel dat
van die vertaling in 't licht verscheen.

Met voor rekening van den Antheem op den
titel nekt het vermoeden dat in 1796 het
debiet niet groot genoeg was om de kos-
ten der uitgave te dekken

~~6 Dec.~~

6 Dec. 1908

Baer

2/2. F. 20.

N A S P E U R I N G E N

O V E R D E

N A T U U R E N O O R Z A A K E N

V A N D E N

R I J K D O M D E R V O L K E R E N ,

G E V O L G D N A A R H E T E N G E L S C H V A N
D E N H E E R E

A D A M S M I T H ,

D O O R

M^r. D I R K H O O L A V A N N O O T E N ,

*Lid van het Utrechtsch Provintiaal Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen, en, onder
het vorig Bewind, Oud-Burgemeester en
Raad der stad Schoonhoven.*

M E T S T A A T - E N G E S C H I E D K U N D I G E A A N T E -
K E N I N G E N .

Eerste Deels eerste Stuk.

T e A M S T E L D A M ,

B I J W O U T E R B R A V E ,

Boekverkooper, op den Zeedijk, bij de
Kolkfluis, 1796.

Voor rekening van den Auteurs.

RIJKDOM DER VOLKEREN.

NOODIG BERICHT

A A N D E N

L E E Z E R.

*W*anneer ik in de Haarlemsche Courant van den 25 Augustij 1796. de volgende advertentie las:

„ BERICHT AAN HET PUBLIEK. De alleen wet-
„ tige vertaaler van SMITH ON wealth of nations
„ bevindt zig wel op den drempel der republiek, maar
„ is nog niet uit 't huis. Zo kan een mensch zig be-
„ driegen! ofschoon zijne uitlandigheid hem mischien
„ voor één jaar daarvan zal verwijderen, zal deeze
„ afwezigheid hem niet hinderen in niet eene navol-
„ ginge (door welke benaminge de gebrekkelijkheid der
„ vertaalingen al dikwils bepleisterd wordt) maar eene
„ naauwkeurige overzettinge, niet uit 't Fransch
„ (NB.) maar uit het Engelsch, verrijkt met ver-
„ scheiden nooituitgegeeven belangrijke stukken be-
„ treklijk tot onzen koophandel, zijnen landgenooten
„ mede te deelen. Hij zal zorgen, dat dit zijn werk
„ voor den minsten prijs te bekomen zij. Op 't Vlie-
„ land den 17 Augustij 1796.”

Moest ik mij natuurlijk verwonderen, dat de schrijver van die advertentie goed vond zijnen naam voor het publiek te verbergen, daar hij toch zeer wel wist, dat ik geen lantaarn noodig zou hebben, om hem te kennen.

Ik verkies niet, om mij eenige moeite te geeven, om naar de redenen te raaden, welke dezelve daarvoor mogt gehad hebben, zij zijn geheel buiten mij, maar ik meene niet te min, dat het publiek eenig belang

lang heeft, om te weeten, wie de schrijver zij, die aan hetzelve, op deeze wijze, de belofte doet, van, na eene uitlandigheid van mischien één jaar, eene naauwkeurige overzettinge van, en belangrijke bijlaagen bij dit werk te zullen leveren — en dus maak ik geene zwaarigheid, om hem opentlijk te noemen, het is de Heer VAN WOENSEL, medicinae doctor, te Amsterdam.

Schoon ik bij de daaden van dien Heer voor mij zelve geen het minste belang heb, en het mij dus, in alle andere gelegenheden, voor zo veel mij aangaat, geheel en al onverschillig zou zijn, of die Heer binnen dan buiten 's lands zij, of die Heer zig op den drempel der republiek (dat is, zo het schijnt, op het Vlieland) of binnen of buiten 't huis bevinde, dan wel of dezelve op het punt sta van eene buitenlandsche reize te onderneemen, het zij dan naar Natolien, Armenien, en Turkijen, het zij naar Rusland, het zij naar de West-Indien, schoon het mij, voor mij zelve, in het geheel niet aangaat, welke de oogmerken van esne zodanige reize mogen zijn, het zij om argumenten voor, of tegen het Christendom te verzamelen, het zij, om staatkundige aanmerkingen, of mooglijk wel geheimen omtrent de regeeringsvorm van de volkeren, welke hij gaat bezoeken, aan zijne landgenooten te kunnen mededeelen, of gebreken in dezelve te ontdekken, het zij om zijne Botanische en andere tot zijn hoofdwerk behoorende kundigheden te vermeerderen, het zij om het fonds van zijne reeds verkreegene geleerdheid meer en meer uittebreiden, en zijn smaak, stijl, en schriften meer en meer belangrijk te maaken, of wat die Heer ook moge bedoelen, schoon dit alles, in alle andere gevallen, volkomen buiten mij zou zijn,

en ik mij dus onmogelijk dienaangaande zou kunnen bedriegen, heb ik mij echter door deeze advertentie genoodzaakt gevonden, om mij eenige moeite te geeven omtrent dat geene, 't welk die Heer nopends zijne voorgenomen reize noodig oordeelde aan het publiek te berichten, en ik kan niet ontveinzen, dat het mij, in het beantwoorden van zijne advertentie, onaangenaam is, te verneemen, dat hij waarlijk op het punt staat, van eene buitenlandsche reize te doen, of mogelijk reeds vertrokken is — Iets, hoe gering ook, te moeten zeggen ten aanzien van eenen afweezenden, 't welk aanleiding kan geeven, dat men aan zijne advertentie mogelijk andere oogmerken zou kunnen toeschrijven, dan zodanige, welke hij gaarne zou willen inboezemen, en waartegen hij zig niet spoedig kan verdedigen, is een denkbeeld, 't welk mij verveelt — de Heer van Woensel zou mij die onaangenaamheid hebben kunnen voorkomen. — Het voorneemen omtrent deeze uitgaave van Smith, is hem reeds lang bekend geweest, zelfs heeft hij geweeten, waar dezelve gedrukt zou worden, en wanneer men aan het drukken zou beginnen — en, na het voorgevallene tusschen hem, en den boekverkooper Brave, kon hij zeer wel berekenen, dat deeze onderneeming, om zinnen wil, niet zou agterblijven, indien dus die Heer eenige rechten, van welk eenen aart ook, op dit werk meende te hebben, en noodig oordeelde, om dien aangaande aan het publiek eenig bericht te geeven, dan zou het mogelijk beter geweest zijn, dat hij zijne advertentie zo tijdig had laten plaatzen, dat ik dezelve had kunnen beantwoorden, en hij zig tegen mijn antwoord verdedigen, eer hij zijne buitenlandsche

reis begon — het voegt toch meer aan eenen man, die omtrent zijne rechten vast in zijne schoenen staat, dat hij zijne partij onder de oogen zie, en volle gelegenheid geeve, om te antwoorden, dan dat hij zijnen aanval beginne, wanneer hij reeds op den drempel staat, en voorneemens is, om zig oogebliklijk voor eenen geruimen tijd te gaan verwijderen.

De overweeging van dit een en ander zou mij dan ook hebben doen besluiten, om ten aanzien van die advertentie niets ter wereld te zeggen, indien ik niet noodig oordeelde, om met weinige woorden eenen zekeren indruk wegteneemen, welke dezelve mooglijk bij zommige van mijne lezers zou kunnen maaken.

Nadat, in het voorleden jaar, de boekverkooper Brave het oogmerk van deeze uitgaave in de Couranten had aangekondigd, ontdekten wij, dat reeds te vooren, door den boekverkooper Allart, te Amsterdam, eene vertaaling van dit werk geadverteerd was.

De gebruiken, welke dienaangaande onder de boekverkoopers plaats hebben, zijn mij bekend; ik weet, dat die boekverkooper, welke de eerste Advertentie doet van eene aanstaande uitgaave eener vertaaling, onder hen wordt gehouden voor wettigen eigenaar van het recht van copij; maar ik heb nooit gehoord, dat dergelijke gebruiken onder schrijvers plaats hebben, en ik erken gaarne, dat de titel van alléén wettige vertaaler mij tot hiertoe geheel onbekend is geweest. Trouwens, indien zelfs al eens zodanige gebruiken tuschen schrijvers mogten plaats hebben, dan nog zou de Heer van Woensel (die zig nog nimmer als vertaaler van dit werk aangekondigd heeft) zelve hebben behooren te begrijpen, dat reeds het eerste stuk van
mij-

mijne uitgaave in de weereld is geweest, eer hij dit bericht, en nog wel zonder naam, aan het publiek mededeelde.

Dan hoe dit zij, het kwam mij, ten aanzien van de eerdere advertentie van den boekverkooper Allart wel voor, dat mijn plan, en zijne voorgenomen uitgaave eener vertaaling, zeer ver uit elkanderen liepen, omdat mijn plan was, om veel eer eene getrouwe navolging van den Engelschen schrijver Adam Smith, dan eene letterlijke vertaaling van dit zijn werk te geeven; en dat, hoe zeer ik mij voorgenomen had, om alle de denkbeelden van dien beroemden schrijver, niet naar de Fransche, of Hoogduitsche vertaalingen, maar naar den oorspronlijken Engelschen text, zo volkomen aan mijne landgenooten te leveren, als of het, indedaad, eene vertaaling was, echter de menigvuldige aantekeningen, en toepassingen op ons vaderland, en andere volkeren, welke ik hier bij wilde voegen, natuurlijk dit werk zo zeer zouden doen verschillen van de vertaaling, welke de boekverkooper Allart had geadverteerd, dat beide de uitgaaven in de weereld zouden kunnen zijn, zonder elkanderen te hinderen, doch niettemin deden mij verscheiden aanmerkingen van den boekverkooper Brave besluiten, hem aanteraaden, om te beproeven, of gemelde boekverkooper Allart te overreden zou zijn, om van zijn voorneemen aftezien, en aan hem zijn recht, als boekverkooper, aftestaan, of, zo hij nog geen begin had gemaakt, de onderneeming met hem in gemeenschap te doen, terwijl ik mij voornam, om anders, als aan geene boekverkoopers wetten of gewoontens gehouden, het werk voor mijne eigene rekening te doen drukken.

Ondertusfchen bleef de zaak tusfchen die twee boekverkoopers, nadat Brave deswegens eenige pogingen had gedaan, zonder eenige afdoening zittén, zo dat ik met Maij laatstleden, (toen ik het voornaamfte gedeelte van dit werk voltooid had) mijn voorneemen begon werkftellig te maaken, om hetzelfde voor mijn eigen rekening uittegeeven — dan, zodra hetzelfde ter persfe wierd gebragt, bemerkten wij, dat, op dezelfde drukkerij, over het drukken van eene vertaaling van dit zelfde werk van SMITH, uit naam van den boekverkooper van Cleef, in 's Hage, gesproken was, of onderhandelingen plaats gehad hadden.

De boekverkooper Brave vervolgens, op mijnen raad, den boekverkooper van Cleef hierover aanspreekende, bleek het, dat deeze het recht van copij van den boekverkooper Allart had overgenoomen, en dat dit dezelfde vertaaling was, welke door den boekverkooper Allart was geadverteerd geweest: hij vond den boekverkooper van Cleef zeer redelijk, men sprak van beide zijden op eenen bescheiden trant; doch de boekverkooper van Cleef scheen liefst niets te willen aanneemen, of besluiten, zonder dat zijn vertaaler gesproken was, en noemde toen den Heer van Woensel, Medicinae Doctor, te Amsterdam. Aanstonds maakte de boekverkooper Brave er zijn werk van, om den Heer van Woensel te spreken; doch, hoe zeer hij in zeer bescheiden uitdrukkingen, eenen welopgevoeden boekverkooper eigen, aan dien Heer zeer aanneemlijke aanbiedingen deed, was de manier, op welke hij door dien Heer beantwoord wierd, van dien aart, en zo verschillende van de begrippen van wellevendheid, welke hij zig vormde, dat hij niet heeft kunnen besluiten, om
met

met dien Heer in verdere onderhandelingen te treden.

Uit dit een en ander blijkt dus, dat de Heer van Woensel zeer wel geweten heeft, dat dit werk zou uitgegeeven worden, en dat deeze uitgaave om zijnen wille niet zou agterblijven.

Thands heb ik het genoegen van den leezer te berichten, dat, na de uitgaave van het eerste Quatern, en voor dat de bovengem. advertentie van den Heer van Woensel in de Courant stond, de boekverkooper Brave het recht van eene vertaaling van dit Werk van Smith te doen drukken, en uitgeeven, van den boekverkooper van Cleef gekogt heeft, om daardoor alle onaangenaamheden, welke men ons, op gewaande rechten, zou kunnen willen aandoen, aftefnijden — en dat derhalven, zo lang die bekende gebruiken onder de boekverkoopers plaats hebben, niemand der boekverkoopers in dit land bevoegd kan zijn, om eene vertaaling van dit werk door den Heer van Woensel uittegeeven.

Ondertusfchen verkieze ik mij tegen den Heer van Woensel agter geene verkreegen rechten te verbergen. Ik verklaare bij deeze niet alleen wel te mogen lijden, dat de Heer van Woensel zijne beloofde naauwkeurige overzetting en belangrijke bijlaagen, in het licht geeve, (waartoe de boekverkooper Brave aan alle boekverkoopers, welke eene zodanige onderneeming zouden gelieven te doen, volkomen vrijheid geeft, zonder dat hij zijn verkreegen recht zal laaten gelden) maar zelfs betuig ik, naar eene naauwkeurige overzetting door den Heer van Woensel te verlangen, ten einde daaruit de gebrekkigheid, welke

ke

V O O R R E D E

V A N D E N

H O L L A N D S C H E N

U I T G E E V E R .

Zedert de afschaffing van de leenroerige regeeringsvorm, is men het, over het algemeen, onder de Staatkundigen, eens geweest, dat een van de wezenlijkste pligten van eenen Souverein bestaa in de bevordering van den algemeenen rijkdom der natie, welke hij bestuurt.

Dan, hoe zeer men deze stelling over het algemeen erkend, en tot eenen grondslag van een voornaam gedeelte van het staatkundig bestuur gelegd heeft, is het er echter zeer ver van daan, dat alle Staatkundigen, ter bereiking van dat oogmerk, éénen en denzelfden weg zouden betreden hebben.

Men was het niet eens over het denkbeeld, 't welk men aan den rijkdom van eene natie moest hechten; en hieruit moest allernatuurlijkst volgen, dat de begrippen omtrent de

IV V O O R R E D E.

wijze der bevordering van denzelfven ook uit elkanderen moesten loopen.

Een Staatsman, welke in het denkbeeld was, dat men den waaren rijkdom van eene natie moest zoeken in het bezitten van op elkander gestapelde geldfommen, en in het zo veel mooglijk naar zig trekken van het geld van alle andere natien, moest noodzaaklijk andere maatregelen neemen, dan een Staatsman, welke dien rijkdom meende te zullen vinden in den uitgebreidsten buitenlandschen koophandel.

Een ander, welke voor eenen regel hield, dat de eenige waare rijkdom van eene natie in het bezitten van eene menigte van bloeiende fabrieken bestond, moest natuurlijk geheel andere inrichtingen maaken, dan die geene, welke den landbouw, en de voortbrengfelen van het land, als de eenige waare bron van welvaart aanmerkte.

Deeze, en meer dergelijke begrippen over de waare natuur van den nationaalen rijkdom, verschilden niet alleen hemelsbreedte van elkanderen, maar moesten ook in het bestuur der volkeren de meest van elkander verschillende inrichtingen veroorzaaken, en ik zeg niet te veel, wanneer ik aan die onderscheiden begrippen, de onderlinge jalousien der natien van

Eu-

Europa, en verscheiden gevoerde oorlogen toefchrijve, welke nimmer zouden hebben plaats gehad, indien men de denkbeelden nopends dit belangrijke stuk vroeger tot effenheid had gebragt. Ik zeg niet te veel, wanneer ik stelle, dat men, zonder eene duidelijke kennis van die onderscheiden begrippen, zig nimmer een behoorlijk denkbeeld van de staatkundige geschiedenis van *Europa*, gedurende de vier laatstafgelopen eeuwen zal kunnen vormen.

Met alle reden zou men derhalven kunnen vraagen, of dan de naspeuring van den waaren aart van den nationaalen rijkdom aan zo veele ingewikkelde duisternisfen onderhevig zij?

Op zig zelve is er dit zeer verre van daan. Men kan zig dienaangaande zeer klaare en eenvoudige begrippen vormen, maar het is hier mede, even gelijk met veele andere groote zaken, gelegen, welke uit geringe beginfelen ontstaan, welke eenen zeer langen loop vorderen, eer zij tot een zeker aanzien komen, en welker uitkomsten menigmaalen ver af waren van alles, wat menschelijke vooruitzichten immer van dezelve hadden kunnen denken — men neemt in het begin vooroordeelen voor waarheden aan, en zonder dezelve immer te onderzoeken, bouwt men op dezelve zo lang

VI V O O R R E D E

voort, tot dat men zig zodanig verwacht, dat het ten uiterften moeilijk, zo niet onmooglijk is geworden, om te rug te keeren, of zelfs overtuigd te worden, dat men dwaalt.

Het zal niet ondienstig zijn, dat ik mij toelegge, om, ter voorbereiding van den leezer tot het werk, 't welk ik hem thands aanbiede, eenig denkbeeld ter neder te stellen van den waaren oorsprong en voortgang van die vooroordeelen, uit welke de onderscheidene, en zo zeer uit elkander loopende begrippen der Staatsmannen, nopends den waaren aart van den nationaalen rijkdom ontstaan zijn — waaruit dan van zelve gelegenheid zal gebooren worden, om te doen zien, aan hoe weinig duisterheden dit stuk op zig zelve onderhevig is.

Eene van de voornaamste redenen, aan welke men de moeilijkheid, om den waaren aart van den rijkdom der volkeren te bepalen, moet toeschrijven, is in een verward denkbeeld omtrent de waare natuur van het geld te zoeken.

In de vroegste tijden, zo van de waereld in het gemeen, als van zodanige maatschappijen in het bijzonder, welke uit ruwe en onbeschaafde wilden tot beschaafde natien zijn opgegroeid, had geene andere wijze van onderlinge
me.

mededeeling van behoeften plaats, dan door ruilingen, zonder dat, in dien eersten ruuwen staat, de juiste waardij, zo als dezelve volgens onze tegenwoordige denkbeelden bestaat, in aanmerking kwam — in die tijden hing de waardij geheel en al af van de behoefte van dien geenen, die eenige waar noodig had. Algemeen erkende waardij, of (gelijk wij het thands noemen) *marktprijs*, was geheel onbekend. Een jager, die een stuk wild gevangen had, en hetzelfde, wegens zijnen voorhanden zijnde voorraad van daags te vooren gevangen wild, niet gebruiken konde, stond hetzelfde, wanneer hij gebrek aan koorn had, aan zijnen medewilden zeer gaarn af, wanneer deze hem in ruiling eene geringe hoeveelheid koorn wilde geeven. Ijder van deze twee was voldaan over zijne ruiling, om dat hunne oogenbliklijke behoefte vervuld wierd, en het kwam aan geen van beiden in de gedachten op, om na te rekenen, of zij de rechte waarde voor hunne waar ontvangen hadden. — Maar na dat de natien meer beschaafd wierden, en dus ook de behoeftens eene meerdere uitgebreidheid verkreegen, begon men natuurlijk eene meer bepaalde waarde aan de waaren te geeven, en wel dra wierd het noodzaaklijk, dat men een

algemeen teken uitvond, om met hetzelfde de waardijen van alle waaren te vertegenwoordigen. Dit algemeen teken der waardijen, 't welk tegenwoordig den naam draagt van *geld*, heeft niet altijd, en bij alle volkeren, in zodanige metaalen specien bestaan, als wij tegenwoordig gebruiken. — Men vindt, buiten twijffel, in zeer vroege tijden, reeds gewag gemaakt van zilveren muntspecien. *Abraham* kocht de spelonke *Machpela* voor vierhonderd sikelen zilver (a). Dan dit was niet algemeen over de geheele bewoonde waereld, bij andere volkeren wierden, in die vroege tijden, geheel andere zaaken tot het algemeen teken der waardijen gebezigd — ten tijde van den *Trojaanschen* oorlog hield men *het vee* voor dit algemeen teken der waardijen. — *Homerus* verhaalt ons (b), dat *Glaucus*, na zijn gesprek met *Diomedes*, de dwaasheid beging, van zijne gouden wapenrusting, ter waarde van honderd osfen, te verruilen tegen de koperen wapenrusting van *Diomedes*, welke maar negen osfen waardig was.

De alleroudste *Romeinen* schijnen ook het vee

(a) *Genes. XXIII. vs. 15.*

(b) *Homeri Iliad. 6. vs. 236.*

vee tot het algemeen teken der waardijen gebruikt, en daarvan hunne benaming van het geld (*pecunia*) ontleend te hebben (c).

Nog tegenwoordig bedienen zig veele onbeschaafde volkeren van onderscheiden soorten van tekens der waardijen. Men vindt in *America* natiën, welke, ten dien einde, kleine stukjens zout gebruiken (d); bij zeer veele natiën, in het Oosten en Westen, bedient men zig, met dat oogmerk, van eene soort van zeefchelpen.

In de *Oost-Indien*, en langs de kusten van *Africa*, gebruikt men daartoe een zeker soort van schelpen, welke van de *Maldivische* eilanden worden aangebragt, en in de *Indien* den naam van *Cauris*, doch op de kust van *Africa* dien van *Bouges* draagen. In de Staaten van den grooten *Magol* heeft men eene soort van witte schelpen, welke daar *Zimbi* genaamd worden (mooglijk dezelfde als de *Cauris*, doch, volgens anderen, daarvan onderscheiden); men rekent honderdendertig van deeze *Zimbi* op de waarde van eenen *Hollandschen* stuiver — een zeer

(c) *Varro de ling. lat. lib. IV. Feithii Antiq. Homer. lib. IV. cap. 1.*

(d) *Puffendorf de Jure Nat. et Gent. lib. V. cap. 1. §. 13.*

2 V O O R R E D E.

zeer voornaam staatkundig Schrijver (e) zegt, dat de zwarten van de kusten van *Africa* een teken der waardijen hebben, zonder munt, 't welk zij *Macute* noemen — dit teken zou, volgens hem, zuiver denkbeeldig zijn, en alleen dienen, om de waardijen der waaren tegen elkanderen te vergelijken. Andere willen, dat dat geene, 't welk de *Negers Macuite*, of *Macoute*, noemen, wel geene wezenlijke munt zou zijn, maar, echter, in hunne denkbeelden, voornaamelijk in de koningrijken van *Angola* en *Congo*, de waarde zou hebben van tweeduizend *Zimbi*, dus zou eene zodanige *Macute* iets meer waardig zijn, dan vijftien en een halve *Hollandsche* stuivers. Zo berigten ons de kusthandelaars, dat zij twee *Vlaamsche* messen op een *Macute*, een koper bekken van twee pond gewigt, en twaalf duim diameter, op drie *Macuten*, een snaphaan op tien *Macuten* rekenen, enz.

In *America* heeft men, ten dien einde, schelpen, welke den naam draagen van *Porcelains*, en veel overeenkomst hebben met de *Cauris* van het Oosten.

Zelfs

(e) *De Montesquieu Geest der Wetten*, 22ste boek, hoofdst. 8.

Zelfs bedienen zig zommige volkeren van vruchten in plaats van geld.

In *Mexico* was, eer *America* door de *Europeaanen* ontdekt wierd, tot dat oogmerk de *Maïs* (*Indiaansch* korn) in gebruik. En nog gebruikt men in *America*, ten dien einde, de *Cacao*, van welke vijftien gelijk staan met de waarde van eenen *Spaanschen* reaal, of omtrent vijf *Hollandsche* stuivers.

In *Oost-Indien*, vooral in zodanige landen, in welke de *Cauris* niet gangbaar zijn, zijn de amandelen een foort van geld. Deeze worden aangebragt van *Lar*, en groeijen in de woestijnen van *Arabie*. De waarde van dit geld hangt van het jaarlijksch gewas af, in gewoone jaaren reket men veertig amandelen op een *Pescha*, of eene *Hollandsche* stuiver.

Ik zou hiervan nog veel meer kunnen zeggen (*f*), maar ik zal bij de behandeling van dit werk zelve gelegenheid genoeg vinden, om nog het een en ander te melden, dit gezegde zal, voor het tegenwoordige, genoeg zijn,

(*f*) Zie onder anderen over de *cocosnooten* en *koornvruchten*, van welke men zig op het eiland *Otaheiti*, in plaats van geld, bedient, de *reizen van Cook*, vertaald door *Pasteur*, 8ste en 9de hoofst.

zijn, om te doen zien, dat het niet noodzaaklijk is, dat het algemeen teken der waardijen juist in zódanige specien-behoeve te bestaan, als wij tegenwoordig gebruiken.

Zelfs het bepalen van de meerdere en mindere waardijen der metaalen is zuiver denkbeeldig. Het goud heeft inwendig geene meerdere waarde, dan andere metaalen. Oudtijds hield men in *Aethiopia* het koper voor het kostbaarste van de metaalen (g). In *Peru* noemden het de oude ingezetenen van het land een zeer groot geluk, dat de *Spanjaarden* hun ijzeren gereedschappen gebragt hadden. Zelfs kon zig een van de voornaamsten van dat land niet onthouden van te zeggen, dat, indien de *Spanjaarden* niets anders hadden gedaan, dan hen van scheermesfen, schaaren, kammen, en spiegels, te voorzien, zij daardoor alleen zouden verdiend hebben, dat die van *Peru* hun al hun goud en zilver gaven (h). Het is niet alleen zeer algemeen bekend, dat de *Lacedaemoniers* geen ander geld hadden, dan ijzer, maar zelfs
 wil

(g) *Herodotus in Thalia.*

(h) *Puffend. l. c.* Zij hadden zeer weinig achting voor het goud en zilver. Zie *de Real Science du Gouvernement, tom. I. pag. 499.*

wil men, dat de oude *Britten* zig, voor de tijden van *Julius Caesar*, van ijzeren en tinnen ringen of plaaten, in plaats van geld, bediend hebben (*i*).

Ondertusfchen heeft men, bij de meeste beschaafde volkeren, de voorkeur aan het goud en zilver gegeven, als, wegens derzelve aart, de geschikteste metaalen, om tot een algemeen teken der waardijen gebruikt te worden, en dit teken draagt den naam van *geld*.

Wanneer wij, uit dit waare oogpunt, *het geld* beschouwen, dan is hetzelfde, in de daad, niet anders, dan het werktuig (*k*), door hetwel-

(*i*) *Tegenw. Staat van Groot Britt. I. d. p. 12.*

(*k*) „ Geld is, eigenlijk gesprooken, geen onderwerp
 „ van den handel, maar het is alleen het werktuig,
 „ door hetwelke men overceengekomen is, om de eene
 „ koopmanschap voor de andere te verwisfelen. Het is
 „ geene van de raderen van den handel, maar het is de
 „ olij, of het smeer, welke de beweging der raderen
 „ gemaklijk en leenig maakt. Indien wij het geld in
 „ een koningrijk in overweeging neemen, dan valt het
 „ in het oog, dat de meerdere of mindere overvloed
 „ van hetzelfde niet in aanmerking komt, en met eene
 „ kroon bereikte men, ten tijde van *Hendrik VII*, het
 „ zelfde oogmerk, als thands met een pond sterling.
 „ Het is alleen het algemeen, 't geen eenig voordeel
 „ trekt van den grooteren overvloed van geld, en dat
 „ nog alleen in oorlogen, of onderhandelingen met bui-
 „ tenlandsche Mogendheden.” *Hume's Essay's III. p. 317.*

xiv V O O R R E D E.

welke men overeengekomen is, om de eene koopwaar voor de andere te verwisfelen, de algemeene maat, naar welke alle waardijen berekend worden (1); en indien men altijd bij dit eenvoudige denkbeeld gebleeven was, dan zou men, omtrent de waare begrippen van den rijkdom van eenen Staat, in zo veele verwarringen niet hebben kunnen vervallen.

Maar, na dat men éénmaal het geld voor het algemeen teken der waardijen aangenomen had, was het niet onnatuurlijk, dat men ongevoelig in eene dwaaling verviel van hetzelfde voor den waaren rijkdom zelve aantezien, men vergat, dat het geld op zig zelve eene onvruchtbaare zaak is, en alleen in zo verre nuttig, als de bezitters van hetzelfde zig daarvoor behoefkens en aangenaamheden van het leven kunnen verschaffen. Men verloor uit het oog, dat men dat geene, 't welk niet anders is, dan een teken en voorftellingsmiddel van den waa-

(1) *Pecunia est res corporalis, cujus determinata quaedam quantitas sumitur pro mensura communi pretii rerum quarumvis, tam corporalium, quam incorporalium, et operarum quarum libet, ut adeo etiam definiri possit, quod sit, mensura communis pretii et operarum, Wolfii Jus Nat. tom. IV. §. 290. ibique Schol. vid. etiam Grot. de jure belli ac pacis lib. 2. cap. 12. §. 17.*

waaren rijkdom, voor het wezen zelve van den waaren rijkdom aannam, en uit deeze dwaaling verviel men in eene menigte van anderen. De goudzucht (*m*) bragt driften, begeertens, regels, en schikkingen voort, welke in veele opzichten voor het menschdom ongelukkig waaren (*n*) Uit dit verkeerd begrip ontstonden zodanige vooroordeelen, welke de diepste wortelen schooten, en welke noch de wijsbegeerte der ouden (*o*), noch de hedendaagsche zedenkunde immer in staat zijn geweest, om te kunnen overwinnen.

Dit verkeerde denkbeeld, dat het geld de waare rijkdom zij, is, zo lang het geld als het algemeen teken der waardijen gebruikt is geworden, ten allen tijde, en bij genoegzaam alle volkeren, het heerschend volksvooroordeel geweest, en maar zeer weinige volkeren hebben immer de verkeerdheid van hetzelfde begrepen.

Ik zal mij thands niet ophouden, met de naspereuring van de uitwerkingen, welke dit volksvooroordeel natuurlijk bij de ouden heeft moeten hebben, maar liever den leezer tot zodanig-

(*m*) *Auri sacra fames.*

(*n*) *Ifelin, droomen van eenen Menschenvriend, p. 114.*

(*o*) Men denke om de fabel van *Midas.*

nige tijden bepaalen, welke met onze tegenwoordige *Europeaansche* Staaten in een nader verband staan.

Wanneer men de geschiedenis van *Europa*, zedert den val van het *Westerfche* rijk, tot aan, en in de vijftiende eeuw doorziet, dan moet men overtuigd zijn, dat, in dat ruime tijdvak, alles eene woeste en barbaarsche gedaante had. Nimmer had de Staatkunde eenige uitgebreide oogmerken, naauwlijks zag men verder, dan op het oogenbliklijk belang. Uitzichten op toekomstige algemeene welvaart van eene natie, plans, om dezelve te bevorderen, waren geheel en al onbekend, trouwens de leenroerige regeeringsvorm verbande uit haaren aart alle gezonde begrippen omtrent dezelve — woeste, wilde, romaneske dapperheid maakte het karakter van den adel, domme schoolgeleerdheid, woordenzijferij, dat van de wetenschappen uit, en deez nog bepaalden zig enkel tot de geestelijkheid, terwijl het gemeen, onder de slavernij van het leenrecht zuchtende, zig in de diepste onkunde bevond. De landbouw maakte eene akelige vertooning, de koophandel was bij veele volkeren in verachting, en de fabrieken betekenden weinig.

't Is waar, tegen het einde van dit tijdvak
be-

begonden de zaaken allengs eenigermate van gedaante te veranderen. De Souverainen begonden uitgebreider denkbeelden te verkrijgen, de adel begon zig te beschaaven, de wetenschappen wierden meer en beter beoeffend, men begon zig meer en meer van bloote woordzifterij te verwijderen, en op zodanige kundigheden toeteleggen, welke op het geluk van het mensdóm eenen voordeeligen invloed konden hebben. — De wiskunde, de aardrijkskunde, de sterrekunde, en dergelijke wetenschappen kreegen, hoe zeer in eenen staat van kindsheid, echter meerderen bijval — de slavernij verdween langzaamerhand uit veele landen, en koophandel en fabrieken begonden in zommige landen te bloeijen.

Maar de vijftiende eeuw was vruchtbaar in ongemeene gebeurtenissen. In dezelve vielen niet minder dan zeven groote zaaken voor, welke ijder op zig zelve eenen aanmerklijken invloed hadden op de zaaken van *Europa*, en met elkander te zamen werkten, om de gedaante van *Europa* geheel en al te veranderen.

Deeze gebeurtenissen waren, 1°. de hervorming, 2°. de uitbreiding van de wetenschappen, welke zig door de verschillen over de hervorming natuurlijk in alle takken van geleerd-

leerdheid moesten ontwikkelen, 3°. de uitvinding van de drukkunst, 4°. het uitvinden van het buskruid, 5°. de aanmerkelijke verbetering van de zeevaart, door middel van het toen reeds uitgevonden compas, 6°. de ontdekking van *America*, en 7°. het vinden van den weg naar de *Oost-Indien* voorbij de *Kaap de Goede Hoop* (p).

Zo veele gebeurtenissen, in een zo kort bestek van tijd voorvallende, moesten noodzakelijk invloed maaken op de staatkundige inzichten en oogmerken der Souverainen. — De onnoemlijke menigte van goud en zilver, welke de nieuwe ontdekkingen in het Oosten en Westen opleverden, verdubbelde de begeerte naar rijkdommen, en bragt niet weinig toe, om het algemeen vooroordeel te versterken, *dat de waare rijkdom in het bezitten van veel goud en zilver bestaat.*

Van dien tijd af begonden zig veele natien van *Europa* toe te leggen, om onderling elkanderen het bezitten van goud en zilver te benijden, en ijder voor zig zelven alles aantewenden, om het geld van andere natien naar
 zig

(p) Zie *An Account of the European Settlements in America*, vol. 1. pag. 3 en volg.

zig te trekken. Van dien tijd af wierd de bevordering van den nationaalen rijkdom een onderwerp, op het welke de Souverainen hunne bijzondere aandacht vestigden, schoon men ongelukkig genoeg was van zig in het vooroordeel toe te geeven, dat dezelve waarlijk in het geld gelegen was, zonder dat men verder op dat stuk doordacht.

En zeker, hierin vereenigde zig het belang van de Souverainen met hunnen pligt. De aanmerkelijke verandering, welke in den geheelen staat der zaaken van *Europa* voorgevallen was, maakte het ten hoogsten noodzaaklijk, dat de Souverainen bedacht wierden op verbeteringen van hunne inkomsten.

Het geheele verval van de leenroerige regeeringsvorm, met de daaraan verknogte krijgsdiensten, welke te vooren de verdediging der landen zo onkostbaar maakten voor de Souverainen, veroorzaakte, dat thans de bescherming van den Staat op oneindig zwaarder kosten liep.

De diensten, welke de leenmannen, in voorgaande tijden, aan hunne leenheeren in het stuk van de bediening van het recht verschuldigd waren, thands ook vervallen zijnde, opende zig, in het vestigen van Gerechtshoven, en verdere Amptenaaren van het recht, eene nieu

we bron van uitgaaven, welke te vooren nauwlijks waren bekend geweest.

De uitbreiding van de denkbeelden omtrent de bevordering van den koophandel, van welke men thands, in voornaame landen, de noodzaaklijkheid begon intezien, vereischte eene lengte van uitgaaven aan openbaare werken, wegen, kanaalen, en menigte van zaaken, welke men in voorgaande tijden als noodeloos en verkwistende zou aangemerkt hebben.

Het onderwijs aan de jeugd, en de oeffening van den Godsdienst, thands, zo door de vermeerderde kennis, als door het verval van de Geestelijkheid, in zommige van die landen, welke de hervorming aangenomen hadden, meer regelrecht voor rekening van den Souverain loopende, verwekte al mede nieuwe, en te vooren min bekende kosten.

Ik zou hier nog veel kunnen bijvoegen, maar verkies deeze optelling te besluiten met te doen opmerken, dat de door zo veel nieuwe wegen vermeerderde pracht aan de hoven der Vorsten, en de meer en meer toeneemende versijningen in die pracht, noodzaaklijk de hofhoudingen der Vorsten ongelijk kostbaarder moesten maaken, dan in de meer onbeschaafde leenroerige tijden had plaats gehad.

Maar

Maar zouden de Souverainen hunne inkomsten zodanig verbeteren, dat dezelve tegen eene zodanige vermeerdering van uitgaaven bestand waren, dan sprak het van zelve, dat zij er een hoofdwerk van moesten maaken, om den rijkdom der natie te bevorderen, daar tog, hoe men die zaak ook beschouwe, alle inkomsten van den Souverain, in de laatste plaats, uit den boezem van de natie moeten ontstaan, en het natuurlijk onmogelijk is, dat een arm volk op den duur zwaare belastingen kan opbrengen, indien voor hetzelfde te gelyker tijd geene nieuwe bronnen, ter vermeerdering van deszelfs welvaart, geopend worden.

Door alle deeze veranderingen kreeg de Staatkunde der *Europeaanen* eene geheel nieuwe gedaante. De door dit alles ontstaane denkbeelden, welke zig niet langer naar den ouden leenroerigen smaak konden plooijen, wierden langzaamerhand ontwikkeld, en meer of min tot een zeker nieuw zamenstel van Staatkunde gevormd. Men ontworp regels, volgens welke volkeren behoorden bestuurd te worden, men ontdekte waarheden, welke diep onder de barbaarsheid en leenroerigheid begraven gelegen hadden, met één woord, men begon de *regeerkunde* tot eene nieuwe wetenschap te maaken.

Van deeze wetenschap moest de beftuuring van de geldmiddelen, of van de inkomsten en uitgaaven van eenen Staat, noodzaakklijk een voornaame tak uitmaaken.

Deeze studie was geheel nieuw — te recht merkt een zeer voornaam staatkundig Schrijver (q) aan, „ dat het zeer natuurlijk was, dat „ de *Romeinsche* manier van de belastingen te „ heffen, in de *Monarchie* der *Franken* van „ zelve moest vervallen — dit was (zegt hij) „ eene zeer ingewikkelde wetenschap, welke „ zig, noch met de denkbeelden, noch met „ het plan van regeeren van deeze eenvoudige „ volkeren plooid. Indien, (vervolgt hij) in „ onze tegenwoordige tijden, de *Tartaaren* „ *Europa* eens kwamen overftroomen, dan zou „ er al zeer veel moeite aan vast zijn, om hun „ een denkbeeld te geeven, wat het eigenlijk „ is, het geen wij, in onze Staaten, door „ eenen *Financier* verftaan.”

Ondertusfchen was het er zo ver van daan, dat de denkbeelden over het beftuur der geldmiddelen, of finantien van eenen Staat, aanftonds tot volkomen effenheid gebragt wierden, dat

(q) *De Montesq. Geest der Wetten*, 30ste boek, 13de hoofst.

dat zelfs nog heden ten dage, onder de voornaamste Staatkundigen van onze eeuw, (die zig echter de schriften en verschillen van zo veele voorgangers hebben kunnen ten nutte maaken) eene menigte van moeilijke en onbesliste verschillen plaats hebben.

Wanneer men zig met zijne denkbeelden in die tijden verplaatst, in welke zig deeze studie begon te ontwikkelen, dan behoeft men zig niet te verwonderen over den invloed, welke het volksvooordeel over de natuur van het geld in dezelve moest maaken. De natuur van de zaak leert, dat dit volksvooordeel in die tijden geene andere of mindere uitwerking kon hebben, dan dat het die geenen, die zig op de studie van de finantien toeleiden, tot het algemeen besluit moest brengen, *dat de waare rijkdom van een volk in het bezitten van veel goud en zilver gelegen was, en dat het zekerste middel, om dien rijkdom te bevorderen, daarin bestond, dat men zig door alle middelen moest toeleggen, om het geld, of het goud en zilver van alle andere natien, zo veel mogelijk, naar zig te trekken.* En uit dit verwarde begrip van den rijkdom van eene natie is het denkbeeld van den zogenaamden balans van koophandel gebooren, en daar ijder,

naar zijne omftandigheden , zig beijverde , om dien balans ten voordeele van zijn land te doen overflaan , wierd dit de bron der nationaale jalousien , en der onderscheidene inrichtingen ter bereiking van dit oogmerk. — Daar men het goud en zilver aanmerkte als den eenigen waaren rijkdom , moesten natuurlijk zodanige natien , welke , 't zij dan in hun land zelve , 't zij in afgelegen kolonien , bezitters waren van goud en zilvermijnen , zig zelveu beschouwen als rijker dan andere natien. Het was naauwlijks mogelijk , dat landbouw , fabrieken , of koophandel , bij zodanige volkeren eenige aandacht , of aanmoediging van de zijde der regeering genooten — het jaarlijks uit de mijnen komende goud en zilver moest daar zodanig de oogen van de bestuurders der finantien verblinden , dat alle andere zaaken aan hunne opmerkzaamheid moesten ontglippen , terwijl zij tevens niets voor hunne Staaten belangrijker konden oordeelen , dan den uitvoer van deeze metaalen zo veel mogelijk te verhinderen.

Andere volkeren , welke het zogenaamde geluk niet hadden , van eigen goud- en zilvermijnen te bezitten , moesten , naar maate van de omftandigheden , hun werk er van maaken , om , 't zij door hunne oertolligheden in den landbouw

bouw te vermeederen, en dezelve ruuw en
 onbewerkt naar buiten 's lands te zenden, 't zij
 door hunne eigene inlandsche ruuwe voortbreng-
 selen, of die van andere natien te bewerken,
 't zij door zo met de ruuwe, als met de be-
 werkte voortbrengselen, zo van hun eigen land,
 als van andere landen, koophandel te drijven,
 't zij door andere middelen, welke bijzondere
 omstandigheden konden aan de hand geeven,
 zig zo veel mogelijk meester te maaken van al
 het goud en zilver, 't welk te bekomen was,
 en het zelve eenmaal verkreegen hebbende,
 den uitvoer van hetzelfde door de gestrengste
 wetten te beletten. Hoe meer veld deeze
 denkbeelden wonnen, des te sterker reglemen-
 ten en inrichtingen wierden er gemaakt, welke,
 schoon met de beste oogmerken uitgedacht,
 echter niet nalieten, om den algemeenen rijk-
 dom der natien, in plaats van denzelven te be-
 vorderen, op de ongelukkigste wijze te onder-
 drukken. Het geld was alles, wat men bedoel-
 de, en naar maate men meende te kunnen be-
 rekenen, dat de balans van koophandel ten
 voor- of nadeele van eene natie liep, naar die
 maate werd ook de handel tuschen het eene
 en andere volk bevoorrecht, of gedrukt. Kort-
 om, men begreep bij alle volkeren, dat het de

zaak der Staatskunde was, niet alleen om dat geene, 't welk ter bevordering van den nationaalen rijkdom noodig was, te bezorgen, maar tevens, om zig met alle de bijzondere middelen van bestaan te bemoeijen — en ongevoelig verlooren alle middelen van bestaan die natuurlijke vrijheid, zonder welke het onmogelijk is, dat zij immer kunnen bloeijen.

Zo veel, en nog oneindig meer, (maar mijn tegenwoordig oogmerk laat niet toe, om dit verder te ontwikkelen) liep te zamen, om het zuivere, en op zig zelve eenvoudige denkbeeld van dat geene, waarin de nationale rijkdom bestaat, aan de moeilijkste duisterheden onderhevig te maaken.

Het is er echter zeer ver van daan, dat dit onderwerp op zig zelve duister zij — en ik wil thands beproeven, in hoe verre ik hetzelfde, op eene gemaklijke en bevatbaare wijze, kan voorstellen.

Ijder mensch heeft, van het oogenblik van zijne geboorte af, eene menigte van behoeftens, welke zo tot onderhouding, als tot veraangenaaming van zijn leven vereischt worden. Van deeze behoeften zijn zommige natuurlijk, zommige verkreegen. De natuurlijke hebben plaats bij alle menschen, zo wel bij die geene,
die

die in den onbeschaafdsten staat, als bij die geene, die in de beschaafste maatschappijen leeven. De verkreegen behoeftens worden bij beschaafde natien gevonden, en verdeelen zig weder 1°. in zodanige, welke door den algemeen smaak en de gewoonte zo noodzakelijk zijn geworden, dat zij van de natuurlijke niets verschillen, en even weinig als deeze kunnen gemist worden, 2°. in zodanige, welker genot het leven veraangenaamt, schoon zij op zig zelve ontbeerlijk zijn, en eindelijk 3°. in zodanige, welke geheel overtollig zijn, en alleen van die geenen gekend en gezogt worden, voor welke, door het gewoone genot, de aangenaamheden noodzakelijke behoeftens geworden zijn. — Men kan dezelve dus eenvoudig verdeelen in noodzakelijke, aangenaame, en overtollige behoeftens.

Naar maate een mensch zig in omstandigheden bevindt van aan zommige, of alle van deeze behoeftens al, of niet, te kunnen voldoen, naar die maate is men gewoon zijnen toestand te beschrijven.

Hij, die zig buiten staat bevindt, om, zelfs aan die behoeftens, welke tot het enkele onderhoud van het leven behooren, te voldoen, draagt den naam van *arm*, en moet of tot be-
de-

delen, of tot nog erger middelen de toevlugt neemen.

Hij, die alleen aan zijne allernoodzaaklijkste behoeftens kan voldoen, zonder in staat te zijn van, boven dezelve, eenige aangenaamheden te genieten, verdient den naam van *behoefstig*.

Hij, die zig niet alleen de noodzakelijke, maar tevens de aangename behoeftens van het leven kan verschaffen, draagt den naam van *welvaarend*.

En eindelijk hij, wiens ruime omstandigheden hem het genot niet alleen van de noodzakelijke en aangename, maar ook van de overtollige behoeften toelaaten, wordt *rijk* genaamd.

Het spreekt van zelve, dat alle deeze onderscheiden omstandigheden weder derzelver onderscheiden trappen hebben, en dat even gelijk de armoede tot dien rampzaligen trap kan daalen, dat men van ellende en gebrek vergaat, men niet alleen zo ook minder of meerder *behoefstig*, minder of meerder *welvaarend* kan zijn, maar dat ook de rijkdom tot eene onbepaalde hoogte kan opklimmen.

Men kan dus den rijkdom beschrijven, als *het bezit van voldoende middelen tot een ruim genot van alle die noodzakelijke, aangename,*

en

en overtollige goederen, welke tot het onderhoud, gemak en genoeg van het leven kunnen verstrekken.

Hoe zekerder de middelen zijn, om dit genot te kunnen staande houden, des te gevestigder is een zodanige rijkdom.

Indien wij de omstandigheden, in welke het Opperwezen den mensch op deeze waereld geplaatst heeft, zelfs maar met een vlugtig oog beschouwen, dan loopen de middelen, ter verkrijging van dat genot, van zelve in het oog.

De mensch bevindt zig op eenen grond geplaatst, welke niet alleen uit zig zelve veele vruchten voortbrengt, maar welke tevens van dien aart is, dat zij, door arbeid geholpen, tot eene onberekenbaare verdubbeling van voortbrengselen kan bekwaam gemaakt worden. Hij vindt zig niet alleen van de noodige krachten voorzien, om dien vereischt wordenden arbeid te verrigten, maar tevens, met verstand en vernuft begaafd, om dien arbeid op eene nuttige wijze aanteleggen, en van de voortbrengselen een voordeelig gebruik te maaken.

De grond en de arbeid zijn dus de zekerste middelen ter verkrijging en staandehouding van den rijkdom.

Deeze middelen zijn onuitputbaar — niet alleen

leen kan een mensch, door zijnen arbeid aan den grond, op welken hij geplaatst is, op eene verstandige wijze te besteeden, en door een verstandig gebruik van de alzo ontstaane voortbrengfelen maaken, zeer veel meer verkrijgen, dan hij zelve gebruiken kan, en dus het overschietende doen strekken ter verruiling van dat geene, 't welk bij anderen overschiet, maar, daarenboven, zijn deeze voortbrengfelen ijder jaar nieuw — jaar op jaar levert de vruchtbaare aarde nieuwe middelen op, ter instandhouding van dit genot.

Deeze middelen worden op de krachtigste wijze vergroot door de uitvinding van een algemeen teken der waardijen, voor het welke men de overtolligheden op eene zodanige wijze verruilen kan, dat men ten allen tijde, wanneer men het noodig heeft, zig van hetzelfde ter verkrijging van zijne behoefte kan bedienen.

Dit teken ('t welk wij *geld* noemen) heeft, eigenlijk gesproken, geen ander noodzaaklijk vereischte, dan eene duurzame standvastigheid, zo, dat hetzelfde, éénmaal tegen overtolligheden verruild zijnde, in staat zij, om op den duur die overtolligheden te blijven verbeelden, en na verloop van veele jaaren nog de plaats te blijven bekleeden van die voortbrengfelen, welke

voor

voor hetzelfde geruild zijn, en welke men niet zou hebben kunnen bewaaren, maar die reeds voor langen tijd vergaan zouden zijn.

Door dit middel wordt de spaarzaame gebruihmaaker van de omstandigheden, in welke hem het Opperwezen gesteld heeft, in staat gesteld, om dat geene, 't welk hem van zijnen grond en arbeid overschiet, voor veele volgende jaaren, met jaarlijkschen aanwas optezame-len, en daardoor zijne middelen tot genot van de noodzaaklijke, aangenaame, en overtollige behoefstens van het leven, of van den waaren rijkdom, van jaar tot jaar zekerder te maaken.

Dit is het waare denkbeeld van den rijkdom van bijzondere menschen, en er kan geene reden ter waereld uitgedagt worden, waarom men zig van den rijkdom van eenè natie eenig ander begrip zou behooren te vormen.

Natien hebben dezelfde behoefstens, als bijzondere menschen. — Men kan, en behoort, de behoefstens van natien ook te onderscheiden in *noodzaaklijke*, dat is, in zodanige, zonder welke het onmooglijk is, dat zij kunnen bestaan, in *aangenaame*, dat is, in zodanige, welke aan de leden van eenè maatschappij, boven het noodzaaklijke levensonderhoud, nog veele gemakken en genoegens doen genieten,

en

en in *overtollige*, door welke die gemakken en genoegens tot eene menigte van versijningen opgevoerd worden, welke bij geene andere natiën bekend zijn, dan bij zodanige, die reeds tot eenen aanmerkelijken trap van bloei en beschaafdheid zijn opgesteegen.

Eene natie, welker leden aan hunne noodzaaklijke behoeftens niet kunnen voldoen, is in de daad arm, en moet haar bestaan vinden in het plunderen en berooven van nabuurige betervarende landen.

Eene zodanige natie, welker leden alleen hunne noodzaaklijke behoeftens kunnen genieten, zonder eenig bijgevoegd genot van gemakken en genoegens, is behoeftig.

Eene zodanige natie, welke bij de noodzaaklijke ook tevens het genot van aangename behoeftens kan voegen, is welvarende.

Terwijl eindelijk eene zodanige natie, welker ruime omstandigheden aan deszelfs leden het onbekrompen genot van de noodzaaklijke, aangename en overtollige behoeften toelaaten, rijk is.

En ook hierin hebben, even gelijk in het geval van bijzondere menschen, onderscheiden trappen plaats.

Men kan dus van den rijkdom van eene natie de-

dezelfde beschrijving geeven, welke ik zo even gaf van dien van bijzondere menschen. Hij bestaat *in het bezitten van voldoende middelen tot een ruim genot van alle die noodzaaklijke, aangenaame, en overtollige goederen, welke tot het onderhoud, gemak en genoeg van het leven der leden van de maatschappij kunnen strekken.*

Zal het thands noodig zijn te herhaalen, dat de middelen, van welke zig eene natie kan bedienen, om dien rijkdom te verkrijgen, en verkreegen hebbende, staande te houden, van zelve in het oog loopen?

Niet alleen kan eene natie, door den grond, welchen zij bewoont, op eene verstandige wijze te verbeteren, en te bebouwen, en naar den aart van deszelfs vruchtbaarheid te behandelen, zeer veel meerdere voortbrengfelen verkrijgen, dan tot verteering voor deszelfs ingezetenen noodig is, maar zij kan tevens aan veele van die ruuwe voortbrengfelen, door bewerking, eene betere gedaante en meerdere waardij geeven. — Die voortbrengfelen zijn onuitputbaar, ijder jaar levert nieuwen voorraad van dezelve op, ijdere nieuwe voorraad geeft nieuwe stof tot bewerking, ijdere nieuwe bewerking vermeedert de masfa der waardijen. Deze waardijen,

dijen, tot eenen zo grooten overvloed aangegroeid zijnde, dat de natie zelve die alle niet verbruiken kan, leveren eenen van jaar tot jaar aangroeienden voorraad op, om andere waaren bij andere natien te ruilen, en, ook hierin, worden zij op de krachtigste wijze geholpen door het algemeen teken der waardijen, of het geld, 't welk dan, wanneer geene oogenblikkelijke gelegenheid tot ruilen van waardijen tegen waardijen gevonden wordt, de plaats der waardijen bekleedt, en door deszelfs duurzame standvastigheid, na verloop van veele jaaren, die plaats nog altijd blijft bekleeden.

Hoe vruchtbaarder, derhalven, de grond is, welken eene natie bewoont, hoe meer die grond verbeterd en vruchtbaar gemaakt wordt, hoe verstandiger die grond bearbeid en bebouwd wordt, hoe meer handen aan het werk geslaagen worden, om de voortbrengfelen van die zo verstandig bebouwde aarde te bewerken, hoe verscheidener, hoe kunstiger die bewerkingen zijn, des te meer middelen verkrijgt eene zodanige natie, om zig in het ruim genot van haare noodzaaklijke, aangenaame, en overtollige behoeftens te versterken, terwijl zij de alzo bewerkte voortbrengfelen, welke boven haare eigene verteering overschieten, tegen andere

waa-

waaren van andere natien, of tegen het algemeen teken der waardijen ruilende, ook eenen grooten voorraad voor volgende tijden kan opleggen.

Na dit alles meen ik, dat het zeer klaar is, dat de duurzame rijkdom van eene natie altijd zal afhangen van de voortbrengfelen van deszelfs grond, en van den arbeid van deszelfs leden, en dat eene natie op den duur des te rijker zal zijn, naar maate, dat de voortbrengfelen van deszelfs grond, en van den arbeid van deszelfs leden uitgebreider zijn.

Thands zal ik naauwlijks noodig hebben, om aantetoonen, hoe men alle waare denkbeelden omver stoot, indien men dien rijkdom alleen in het geld zoekt.

Niet alleen vergeet men, dat het geld in zijnen oorsprong alleen maar een teken van den rijkdom is, maar boven dien verliest men geheel uit het oog, dat dit teken der waardijen niet anders te bekomen is, dan wanneer men eerst de waardijen zelve bezit (r).

De

(r) Men zie hierover *les Loixirs du Chev. d'Éon*, tom. IV. ou *pensées sur le Commerce*, pag. 29. item pag. 50. vooral *Bielsfeld Inst. Polit.* tom. I. pag. 314, welke plaats zeer verdient gelezen te worden. Zie ook *Nec-*

De voortbrengfelen van de landerijen en van den arbeid van eene natie, zijn waardijen, welke jaarlijks op nieuw ten voorschijn komen, maar het geld is op zig zelve onvruchtbaar, en kan niet anders, dan door gestadige verwisfeling tegen voortbrengfelen en arbeid, vermenigvuldigd worden — daarenboven, zijn er geene geldfommen, welke niet kunnen worden vernietigd door langduurige oorlogen, en andere rampen, terwijl in tegendeel de rampen naauwlijks ooit zo zwaar zijn, (indien zij maar de geheele verwoesting van een volk niet naar zig sleepen) dat zij, door eene lange reeks van jaarlijksche voortbrengfelen van de landerijen en den arbeid van eene beschaafde natie, niet weder allensg zouden kunnen hersteld worden.

Daar dus de duurzame nationaale rijkdom in de voortbrengfelen van de landerijen en van den arbeid van eene natie bestaat, zo kan zij geenen anderen oorsprong hebben, dan de vlijt en naarstigheid van de bijzondere leden van de natie (s).

„ In-

ker de l'Administ. des Finances, tom. 3. pag. 94, et sur la legislat. et le Comm. des Grains, pag. 12. en volg.

(s) Men zie dit verder ontwikkeld bij *de Real Science du Gouvern. tom. VI. p. 89.*

„ Indien een landman zijne landerijen met
 „ verftand en aanhoudenheid bearbeit, dan
 „ vermeedert hij de voortbrengfelen, en hij
 „ verbetert de foorten.

„ Indien een ambachtsman, met het zelfde
 „ overleg en aanhoudenheid, arbeidt, dan ver-
 „ meedert hij zijne werken, en geeft hij meer-
 „ dere waarde aan de gedaantens, welke hij
 „ de ruuwe ftoffen doet aanneemen.

„ De boer en de ambachtsman worden dus
 „ rijker, naar maate zij meer en beter arbei-
 „ den, en de kooplieden brengen die rijkdom-
 „ men in beweging; indien dezelve niet kon-
 „ den komen uit die plaatzen, waar zij over-
 „ tollig zijn, zouden zij noodzaaklijk hunnen
 „ prijs verliezen, enz.” (t).

En zo werken alle ftanden te zamen, om
 den waaren rijkdom van eene natie te doen
 gebooren worden.

Zo eenvoudig en klaar is het denkbeeld van
 dat geene, waarin de duurzaame rijkdom van
 eene

(t) *Condillac Kooph. en Staatsbest. I. d. 10de hoofdst.*
 Men zie verder hierover *de Reat tom VI. pag. 103 en*
volg. Bielfeld Inft. Polit. tom. I. pag. 201 en volg.
Ifelin Droomen van eenen Menschenvriend, I. d p. 74.
Campomanes over de Gemeene Industrie, p. 36. Van den
Heuvel over de Industrie, p. 19.

eene natie bestaat, en het is alleen aan het verwarde begrip van de waare natuur van het geld toeteschrijven, dat eene op zig zelve zo eenvoudige zaak met zo wonderlijk veele nevels van duisternis omgeeven geworden is.

„ Het is onmooglijk, ” zegt een zeer voor- naam Staatkundig Schrijver (u), „ dat een „ mensch rijkdom vergaderen, of zijnen ver- „ kregen rijkdom genieten kan, zonder me- „ dewerking van eene menigte van andere men- „ schen. ” Maar ook dit zeggen is even waar- achtig, wanneer het op natien toegepast wordt. Even gelijk ijder mensch in het verkrijgen en genieten van rijkdommen zig zelveu bedocht, doch nimmer tot zijne bedoeling kan geraaken, zonder dat veele andere menschen hem helpen, en in zijnen voorspoed deelen, even eens is het met natien gelegen, eene natie kan (zo als de staat der zaaken, en landen van *Europa* zig bevinden) niet rijk worden, zonder dat andere natien medewerken. Het grootste voordeel moet uit de medewerking van andere natien genooten worden, maar die kunnen nimmer medewerken, zonder in het genot te deelen. En de welvaart der geheele waereld zou vol-
ko-

(u) *De Real Science du Gouvernement*, tom. VI. p. 88.

komen zijn, indien alle natien dit belang doorzagen, en de handen in elkanderen sloegen ter bevordering van de algemeene welvaart der geheele waereld.

Ondertusfchen duurde het eenen zeer geruimen tijd, eer de Staatkunde (welke zig ter bevordering van den nationaalen rijkdom oneindig vruchteloöze moeite gaf) deeze eenvoudige denkbeelden begon te ontwikkelen.

De verkeerde begrippen, welke ten deezen aanzien ook bij den grooten *Colbert* plaats hadden, hebben zeer veel toegebracht, om den weg tot het waare denkbeeld te baanen.

Doortrokken met het, in zijnen tijd, algemeen heerschend denkbeeld, dat de rijkdom van eenen Staat in eenen bloeienden buitenlandschen handel bestond, bevorderde hij niet alleen den arbeid en den handel van de steden ver boven die van het platte land, maar hij ging zelfs zo ver, dat hij alle de bezigheden van den nuttigen landbouw zodanig onderdrukte, dat de nadeelen daarvan door geheel *Vrankrijk* gevoeld wierden.

Het gevolg van deeze maatregelen was, dat zig, onder het geleide van den Heere *Quesnoy*, eene secte van wijsgeeren in *Vrankrijk* liet zien, welke, onder den naam van *Oeconomisten*,

XL V O O R R E D E.

ten, van het eene uiterste tot het andere overfloegen, en den geheelen rijkdom van eene natie enkel in den landbouw wilden gezogt hebben (v).

Dit was genoeg, om de Staatkundigen aan het denken te helpen. En langzaamerhand ontwikkelden zig geheel andere denkbeelden in dit gedeelte van de Staatkunde, welke men zedert eenigen tijd heeft begonnen in eene afzonderlijke *systhematische* orde te behandelen, onder den naam van *Oeconomie Politique*, of *Staatkundige Huishoudkunde*.

Deeze wetenschap stelt zig, volgens onzen *Smith* (w), twee onderscheiden onderwerpen voor. In de eerste plaats, om een overvloedig inkomen of bestaan aan het volk te bezorgen, of liever, om het volk in staat te stellen, om zig zelve een zodanig inkomen of bestaan te verschaffen, en ten tweede, om den Staat, of het Gemeenebest, van een genoegzaam inkomen,

(v) Men zal dit systhema geheel ontwikkeld vinden in het 4de boek 9de hoofdst. van dit werk. Men leeze ondertuschen een zeer voordeelig bericht van hetzelfde, in de *voordee voor de Droomen van eenen Menschen-vriend van den Heer Iselin*. Men leeze ook *Necker de l'administr. des Fin. tom. I pag. 74 tot 184.*

(w) Zie de *inleid. van het 4de boek.*

men, ten behoeve van de gemeene zaak, te voorzien. — Zij bedoelt dus de welvaart zo van het volk, als van den Staat.

Men heeft, langs deeze wegen, duidlijker begonnen doortezien, dat eene maatschappij, in den tegenwoordigen algemeenen staat van zaaken van *Europa*, bij geene mooglijkheid aan alle die kosten kan voldoen, welke, zo tot bewaaring van haare onafhankelijkheid, als tot onderhoud van alles, 't welk tot haar voordeelig bestaan behoort, vereischt worden, indien de ingezetenen geene algemeene welvaart genieten, of, indien de maatschappij niet welvarende is — de Zusammenhang tusfchen het welzijn van den Staat, en dat der bijzondere ingezetenen, of liever de éénheid van dat welzijn, wordt thands klaarder begreepen — men erkent thands, dat de bloei van eene maatschappij niet kan gelegen zijn in de luisterrijke welvaart van eenen enkelen stand, terwijl de andere standen in ellende en onderdrukking kwijnen, dat het niet genoeg is, dat men, bij voorbeeld, den landbouw boven alles aanmoedigt, en alle andere standen, als dienstbaar aan denzelven, drukt, of dat men de fabrieken boven alles begunftigt, en door alle wegen de noodige handen aan den landbouw onttrekt, of dat de koophandel de eenige

bescherming geniet, terwijl alle zorg voor landbouw en fabrieken der aandacht onwaardig gerekend worden, maar dat de bloei van alle standen bevorderd, en aan elk ingezetenen, aan ijderen stand van ingezetenen, het spoor tot den hoogstmooglijken trap van welvaart gebaad behoort te worden, en dat alle standen elkander de hand moeten bieden, om de algemeene welvaart te bevorderen, zonder dat de eene stand den anderen onderdrukt.

Men staat thands toe, dat er geene wezenlijke, altijd nieuwe, altijd aangroeiende, altijd zig herstellende rijkdommen zijn, dan de voortbrengfelen der aarde, en de aanhoudende arbeid der natien. Dat Staaten, welke geen uitgebreid of vruchtbaar grondgebied hebben, niet anders rijk kunnen zijn, dan door hunne vlijt en naarstigheid aan zodanige landen te verkoopen, welke overvloed van vruchtbaaren grond bezitten, met één woord, men is tot die eenvoudige zuiverheid van denkbeelden terug gekomen, van welke men zig waarschijnlijk nimmer zou verwijderd hebben, indien men zig door de verwarde begrippen omtrent de natuur van het geld niet had laten verleiden.

En, even gelijk men tot die zuivere denkbeelden terug gekeerd is, even zo heeft men de

de verkeerde middelen ingezien, van welke zig de Staatkunde, ter bevordering van den nationaalen rijkdom, bediende, eer nog deeze *Staatkundige huishoudkunde* eene bijzondere wetenschap geworden was.

Te vooren oordeelde men, dat de landbouw moest bevorderd worden door de voortbrengfelen op hoogen prijs te houden, men meende, dat dit niet anders kon geschieden, dan door die voortbrengfelen schaars te doen zijn — ten dien einde drukte men niet alleen de uitbreiding van denzelven, door allerlei foorten van belastingen, maar zelfs trok men in twijffel, of het belang van eene maatschappij niet wel vorderde, dat men een groot gedeelte van de landerijen in derzelver oorspronkelijk woesten staat moest laten blijven, en bijna nooit hoorde men van eenige aanmoedigingen ter verbetering en vruchtbaarmaaking van de woeste natuur.

De fabrieken wilde men door dwang bevorderen — leerjaaren, gildewetten, onrechtvaardige belemmeringen, zo in het veranderen van woonplaatzen, als van bijzonder handwerk, en menigte van andere uitvindingen moesten tot dit oogmerk dienen.

Maar vooral moest de koophandel de gevolgen van die verkeerde Staatkunde ondervinden —

ver-

XLIV V O O R R E D E.

verbod van in- en uitvoer, hooge inkomende en uitgaande rechten, begunstiging van den eenen tak van handel door premien, belemmeringen van den anderen tak door belastingen, uitsluitende maatschappijen, monopolien, begunstiging van het eene, onderdrukking van het andere volk, allerlei soort van reglementen, en duizend andere middelen, welke men zig ongelukkig verbeeldde, dat tot bevordering zouden strekken, benamen aan denzelven dien zegenrijken invloed, welken die anders zou gehad hebben.

En zeker, wanneer men de menigte van bemoeijingen, welke die ongelukkige Staatskunde van eenen Staatsman vergde, met aandacht nadenkt, dan kan men naauwlijks begrijpen, hoe de beste oogmerken, om het algemeen belang te bevorderen, eene zo verbaazende menigte van onderdrukkingen en verkeerdheden ten gevolge konden hebben.

Die Staatskunde bepaalde, hoe groot het getal der leden van eene maatschappij of volk behoorde te zijn, hoe groot het getal moest zijn van die geenen, welke tot ijder soort van bezigheid moesten gebruikt worden (x). Hoe men

(x) Men zie hierover, en over alles, wat nopends

men die geenen, die in eenig bedrijf uitmuntenden, moest beletten, van het land te mogen verlaaten. Hoe een Staatsman zorgen moest, dat van alles, wat tot onderhoud en gemak van het leven noodig is, behoorlijke voorraad zij — hoe hij fabrieken en manufactuuren moest bevorderen, hoe hij de prijzen der waaren en arbeidsloonen moest bepalen, hoe hij zig met de bijzondere bedrijven van een ijder moest bemoeijen, de bekwaamen aanmoedigen, en de onbekwaamen met alle zorg van dezelve weeren, en duizenden zaaken meer, welke men maar eenvoudig behoeft te noemen, om te doen

de zorg, welke men van eenen Staatsman vergde, volgt, *Wolfii Jus Naturae, tom. VIII. cap. 3. de republ. constit.* Hij stelt §. 401. dat in alle soorten van bedrijven het getal der burgers moet bepaald worden, aan welke het vrij staat dezelve te beoeffenen; en hij voegt er, in eene aantekening, bij: *hier wordt niets geleerd, 't welk tegen het gebruik strijdt, gelijk ik met een vaderlandsch voorbeeld zou kunnen bewijzen.* DOCH IK ACHE RAADZAAM, DEN LEEZER TE MOETEN WAARSCHUWEN, DAT HET TEGENWOORDIG NIET ONTBREEKT AAN ZODANIGEN, WELKE MEENEN, DAT HET BELANG VAN EENE MAATSCHAPPIJ VORDERT, DAT MEN TOT IJDER BEDRIJF ONBEPAALD ALLE DIE GEENEN MOET TOELAATEN, WELKE HETZELVE WILLEN BEOEFFENEN. Dit werk, 't welk echter ook zeer veele schoonheden bezit, is weinig voor het midden van de tegenwoordige eeuw geschreeven.

doen zien, hoe ongelukkig de Staatkunde het spoor bijster was, en hoe zij, met de beste oogmerken, aan den eenen kant van eenen Staatsman eene zodanige algemeente bekwaamheid, en eenen zo hoogen trap van kennis vorderde, welke de menschlijkheid te boven gaat, en aan den anderen kant alle standen zodanig aan zijn opperbestuur onderwierp, dat de ingezetenen naauwlijks verschilden van minderjarige kinderen, welke zig onder het bestuur van eenen Voogd bevonden.

Dan men is thands onder de Schrijvers, welke in dit vak voor de beste gehouden worden, ook van alle die dwaalingen terug gekomen.

De staatkundige huishoudkunde leert, dat een Soverain *al dat geene moet doen en bevorderen, waardoor de meest mooglijke menigte van natuurlijke voortbrengselen, en van kunstwerken, tot genot van het grootst mooglijk aantal van menschen onderhouden wordt, en al dat geene verhoeden, en nalaaten, waardoor de menigte van die goederen, en der menschlijke genietingen, verminderd raaken kan* (y) — doch haare grootste, haare voornaamste les

is
 (y) *Iselin, Droomen van eenen Menschenvr. I. d. p. 47.*

is *vrijheid*. Alle dwang in landbouw, in fabrieken, in koophandel, en in welke bedrijven, of standen men wil, zo lijdelijke, als daadlijke, strijdt volmaakt tegen haare bedoeling — ijder ingezeten moet volmaakt vrij zijn, om zig een zodanig bedrijf te kiezen, als hij goedvindt, en zo menigmaal van bedrijf te veranderen, als hij raadzaam oordeelt, zonder door eenige wetten of reglementen gehinderd te worden. Ijdere stand moet gelijke vrijheid genieten, de eene stand mag om den anderen niet bevoorrecht, noch gedrukt worden — alle hinderende wetten, alle monopolien, alles, wat de algemeene mededinging kan benadeelen, loopt tegen den geest van deeze werenschap in — alle volkeren moeten ten aanzien van elkanderen eene gelijke vrijheid genieten — alle belemmeringen van den algemeenen koophandel, alle begunstigende of onderdrukkende reglementen ten aanzien van bijzondere natien, worden, in deeze wetenschap, als nadeelig beschouwd. De geheele waereld behoort, volgens dit zamenstel, eene algemeene markt te zijn, op welke ijder volk, ijder mensch met volmaakt gelijke vrijheid, met volmaakt algemeene mededinging zijne waaren kan brengen, alles moet, ten allen tijde, vrij gekogt en verkogt, vrij ingevoerd en uit-
ge-

gevoerd kunnen worden, en niets moet eenige voorkeur genieten, dan de deugdelijkheid van de waar, en de matigheid van den prijs.

Volgens dit zamenstel bepaalen zig de pligten van den Souverain, in dit zo gewigtig, en voor hem weleer zo onuitvoerbaar vak, tot weinige, maar tevens tot in het oog loopende nuttige zaaken.

Zo ras in eenen Staat de eigendom en de vrijheid aan den burger zullen veilig gesteld, straaten, wegen, kanaalen, en zeehavens, naar vereisch van noodzaaklijkheid behoorlijk in staat gebragt, zodanige maatregelen, welke de gronden van de onderscheiden standen bevestigen, vastgesteld, en voor het onderwijs der burgeren genoegzaam gezorgd zal zijn, als dan heeft het publiek bestuur, ter bevordering van den welvaart van de maatschappij, niets verder te doen, DAN ALLES GERUST ZIJNEN LOOP TE LAATEN (z).

Op

(z) *Iselin l. c. p. 377.* Men vindt in de *Ephem du Citoyen 1771 tom. IX.* (geall. bij *Iselin l. c. p. 12.*) een kort bericht van den Heer *Klockenbrinck*, wegens den bloei van de stad *Gera*: „Men verbeelde zig niet,” zegt hij, „dat men in deeze stad eenen raad van koop-„ handel (*conseil de commerce*) vindt, welke dag en „ nacht een wakend oog houd op alles, wat de koop-„ man

Op de weleer zo gewigtige, en zo veel omzigtigheid in het beantwoorden vorderende vraag: welke politiewetten moeten wij aanneemen, om de neering te bevorderen? geeft de thands tot eenvoudigheid gebragte Staatkundige huishoudkunde dit eenvoudige en alles afdoende antwoord: *in het geheel geene! laat alles aan zijnen natuurlijken loop, maak u geen meester van de bezigheden der menschen, laat alles vrijwillig, en volkomen naar eigen verkiezing werken, en weest verzekerd, dat dan de bloei van alle standen in de maatschappij volkomen zal zijn (a).*

Op gelijke wijze legt zig deeze wetenschap toe, om eenvoudiger en natuurlijker denkbeelden mede te deelen nopens de inkomsten en
uit-

„ man verricht, of een groot wetboek met reglementen
 „ voor de fabrieken, of eene politie, welke alle de
 „ handelingen van het volk bepaalt, en de prijzen der
 „ waaren en arbeidsloozen regelt, enz. — verre daar
 „ van daan. De Souveraine Magt heeft te *Gera* nog
 „ nimmer iets gedaan ter bevordering van den koophan-
 „ del, in tegendeel, de kooplieden van *Gera* betaalen
 „ jaarlijks aan den *Grave van Reufs*, hunnen Souverain,
 „ eene somme van vijftienhonderd *Duitsche* kroonen,
 „ op dat dezelve geene reglementen ten voordeele van
 „ den koophandel zoude maaken.”

(a) *Ibid.* pag. 350.

L V O O R R E D E.

uitgaaven van den Staat, en dus ook nopends de belastingen en de wijze van derzelver heffing.

Dan, men zou aan mijne woorden eene veel te uitgebreide betekenis geeven, indien men dezelve zo opnam, als of de tot zuiverheid gebragte denkbeelden over den rijkdom der volkeren reeds algemeen bij die geenen, aan welke het bestuur der volkeren is aanbevolen, aangenomen waren, en als grondbeginfelen van hun bestuur gevolgd wierden. Die opgeklaarde denkbeelden hebben, tot hier toe, nog maar alleen plaats bij Staatkundige Schrijvers, en bij die geenen, welke, zedert dat de Staatkundige huishoudkunde een bijzondere tak van studie is geworden, zig op deszelfs beoeffening hebben toegelegd. Het is er zo ver van daan, dat die zuivere grondbeginfelen thands reeds algemeen in het bestuur der volkeren zouden zijn aangenomen, dat nog overal de oude regels, de oude wanbegrippen plaats hebben, en men nauwlijks eenige geringe uitwerkingen van deeze heilrijke wetenschap bij eenig volk kan gewaar worden.

Ondertusfchen wint deeze wetenschap langs zo meer veld, en het is zeer te hoopen, dat het heldere licht, 't welk dezelve meer

en

en meer verspreidt, eindelijk zo sterk zal doorbreeken, dat de oude vooroordeelen voor hetzelfde zullen wijken, en dat eene algemeene vrijheid van handel en bedrijf, door alle natien erkend, eenmaal aan de geheele waereld die bloeiende welvaart zal schenken, welke dezelve, bij opgeklaarder denkbeelden, reeds meer dan twee eeuwen lang zou hebben kunnen genieten.

Dit te bevorderen was het oogmerk van zo veele schrijvers, als dit onderwerp behandeld hebben — dan, dit is geen gemakkelijk werk; niet alleen hebben de oude vooroordeelen en wanbegrippen allerdiepste wortelen geschooten, maar, het geene wel het ergste is, die verkeerde denkbeelden, en vooroordeelen, zijn bij alle volkeren zo diep in de Wetboeken en Staatkunde ingedrongen, dat ten deezen aanzien niet minder dan eene geheele hervorming vereischt zoude worden — iets, 't welk niet anders, dan door langen tijd, uittewerken is, en waarvan de zegenrijke gevolgen mooglijk eerst door de toekomstige geslachten zullen worden ondervonden.

Veele schrijvers, bij onderscheiden volkeren, hebben zig reeds toegelegd, om deeze wetenschap

schap optehelderen — laat mij eenige van dezelve mogen opnoemen.

In *Italie* schreef de geleerde Graaf *P. Verri* van *Milaan* een klein, maar allerschoonst werkjen in 12°. over deeze wetenschap, onder den titel van *Meditazioni sulla Economia Politica*, het wierd in het *Fransch* vertaald, en onder den titel van *Reflexions sur l'Economie Politique* in het jaar 1773 te *Lausanne* uitgegeeven. In het jaar 1779 is hiervan eene nieuwe uitgaave gedaan door den boekverkooper *Detune* in 's *Hage*.

In *Zwitserland* schreef de uitmuntende Raadschrijver van *Basel*, de Heer *Isaac Iselin*, een alleraangenaamst werk, onder den titel van *Droomen van eenen Menschenvriend*, in 8°, 't welk, in eenen schoonen stijl, in het *Hollandsch* vertaald, en in 1780 in 's *Hage* bij den boekverkooper *van Cleef* is uitgekomen — dit werk is alleruitmuntendst, en betovert den leezer door de eerlijke en ronde *Zwitserfche* taal, welke het allerbeste hart van den waarlijk menschlievenden schrijver op ijdere bladzijde doet doorsteeken. Indien men zig op dit schoone werk eene enkele aanmerking zou mogen veroorlooven, zou het mischien
dee-

N A S P E U R I N G E N

V A N D E

N A T U U R E N O O R Z A A K E N

V A N D E N

RIJKDOM DER VOLKEREN.

Inleiding en plan van het werk.

De arbeid, welke iedere natie jaarlijks ver- **INLEID.**
rigt, levert het oorspronkelijke fonds op, uit
het welke zij alle haare verteeringen in be-
hoeftens, en gemakken van dit leven, welke
zij jaarlijks maakt, moet betaalen, en deze
verteeringen bestaan altijd of in de onmidde-
lijke voortbrengfelen van deezen arbeid, of
in dat geene, 't welk men voor die voort-
brengfelen, bij andere natien, koopt. (a)

Naar

(a) Geene natie in de waereld kan bij andere
natieen iets koopen, zonder een fonds te bezitten,
uit het welke zij dit gekogte betaalt, en dit fonds
kan, in het begin, volstrekt niets anders zijn, dan
de voortbrengfelen van den arbeid, welke de na-
tie zo aan haaren grond, als aan de bewerking
van dat geene, 't welk haar bebouwde grond op-
levert, besteedt. Het gebruik, 't welk die natie

A

van

ENLEID. Naar maate deeze voortbrengfelen, of dat geene, 't welk voor dezelve bij andere natien ge-

van dat fonds maakt, behoeft zig echter niet enkel te bepaalen tot haare eigene verteeringen; zo dra die natie haar oorspronkelijk fonds befteedt, om boven het geene zij tot haare eigene verteeringen bij andere natien noodig heeft, ook zodanige behoefsten te koopen, welke zij voor zig zelven niet zal gebruiken, maar weder aan andere natien wil verkoopen, dan ontftaat hier uit van zelve een tweede fonds, 't welk met het eerfte medewerkt, om haar ruimer in ftaat te ftellen, om haare jaarlijkfche verteeringen te betaalen — dat geene, 't welk zij voor de voortbrengfelen van haaren arbeid, bij andere natien, koopt, kan uit allerhande waaren beftaan, welke zij of in het geheel niet gebruikt, of welker foort en hoeveelheid boven haare benooidigde verteering gaan, en die weder van zodanige andere natien gezogt worden, bij welke zij de voor haar noodige behoefsten zoekt. Onder die waaren kan ook behooren het goud en zilver; trouwens dit zijn geene oorspronkelijke rijkdommen, het zijn alleen tekens van de waardijen, middelen, welke de ruiling van waardijen tegens waardijen gemaklijk maaken. Ge-lijck wij, in het vervolg, overvloedig zien zullen — door middel van het goud en zilver ('t welk onder de befchaafde natien tot het algemeen teken, of den maatftok der waardijen aangenomen is) worden ook dan de verruilingen van waaren tegen waaren gemaklijk, wanneer de oogebliklijke behoefte maar eenzijdig is. Hij die

gekogt wordt, in eene meerdere of mindere **INLEID.**
 evenredigheid staan tot het getal van de men-
 schen, welke de verteeringen maaken, naar
 die maate zal derhalven ook eene natie rijk-
 lijk of bekrompener voorzien zijn van alles,
 wat

die de voortbrengfelen van zijnen arbeid voor
 goud en zilver verwisfelt, is van zijne zijde zo
 wel de koper van dat goud en zilver, als de
 geene, die eigenaar van die voortbrengfelen wordt,
 de koper van die voortbrengfelen is — het goud
 en zilver moet zo wel, als alle andere waaren,
 gekogt worden, en het heeft bij den koper
 van het zelve die uitwerking, dat het de voort-
 brengfelen van zijnen arbeid, voor welke hij het
 zelve gekogt heeft, blijft vertoonen — het leverf
 hem een meerder gemak op, het is minder om-
 flagtig om te bewaaren, minder aan vergankelijk-
 heid onderworpen, meer geschikt ter bekoming
 van alle behoefkens, enz. Deeze denkbeelden zijn
 op zig zelve zeer eenvoudige, maar zij moeten
 noodzaaklijk opgemerkt worden — het is niet
 het goud en zilver, 't welk den rijkdom van eene
 natie uitmaakt, maar de arbeid van de natie zel-
 ve, zonder welke het goud en zilver niet te be-
 komen is. Men zie hier over *Bielfeld, Instit Politq.*
tom. I. p. 314 en volg. *Van den Heuvel*
over de Industrie p. 19, *Necker de l'administr.*
des Finances, tom. III. p. 94. *les Loifirs du Che-*
valier d'Eon, tom. IV. p. 29, 50. *de Real Science*
du Gouvern. tom. VI. p. 110. *Uitgeyer.*

INLEID. wat zij tot de noodzaaklijkheden en gemakken van het leven noodig heeft (b).

Maar deze evenredigheid hangt, bij iedere natie, van twee verschillende omstandigheden af: in de eerste plaats van de bedreevenheid, handigheid, en vernuft, welke, in het algemeen, bij die natie in den arbeid plaats hebben, en ten tweede van de evenredigheid tusſchen het getal van die geenen, welke nuttigen arbeid verrigten, en het getal van die geenen, welke zig op die wijze niet bezig houden: hoedanig het ook met den aart van den grond, en van het luchtſgeſtel, en met de uitgebreidheid van het grondgebied van eene bijzondere natie moge gelegen zijn, de overvloed of ſchaarſheid van dezelfs jaarlijks fonds voor verteeringen, regelt zig altijd, in haare bijzondere geſteldheid, naar deeze twee omſtandigheden (c).

De

(b) De waare rijkdom eener natie beſtaat in *het bezitten van voldoende middelen, tot een ruimen genot van alle zodanige noodzaaklijke, aangename en overtollige goederen, welke tot onderhoud, gemak, en genoegen van het leeven der leden van de maatschappij kunnen verſtrekken.* Zie het gene ik hier van in de voorrede gezegd heb. Zie de *Real Science du Gouvern. tom. VI. p. 88.* *Condillac Kooph. en Staatsbeſt. tom. I. p. 60.* Uitgever.

(c) *In haare bijzondere geſteldheid* — Dit bijvoeg-

De overvloed, of schaarsheid, van dit INLEID. fonds schijnt echter meer van de eerstgenoemde, dan van de tweede van deeze omstandigheden af te hangen. Bij de wilde volkeren, die van de jagt, of het visfchen leeven, is toch ieder mensch, die de krachten heeft om te werken, altijd min of meer met nuttigen arbeid bezig, ijder legt zig, daar, zo veel hij kan, toe, om voor zig zelve, of voor zulken van zijn geflacht, of horde, welke of te oud, of te jong, of te zwak zijn, om te gaan visfchen of jaagen, de behoefkens en gemakken van het leven te verkrijgen: en niet te min zijn zodanige naticn menigmaal zo ellendig arm, dat zij zig dikwils uit enkel gebrek genoodzaakt zien, of ten minften meenen genoodzaakt te zien, om hunne kinderen, hunne oude lieden, en die geenens, die door sleepende ziekten gefolterd worden, zo al niet met eigen handen om te brengen, ten minften aan de ellende van den honger, of aan verslindende dieren ten prooije over te laten. Onder beschaafde en handeldrijvende na-

voegfel is allernoodzaaklijkst, want niemand zal ontkennen, dat de aart van den grond, en van het luchtgestel, en de uitgebreidheid van het grondgebied eenen magtigen invloed op den rijkdom van eene natie hebben. Men zie hier over het *Americaansch* periodieq werk *the Federalist* tem. I. p. 130. *Uitgever.*

INLEID. natien, in tegendeel, ziet men zeer dikwils, dat, schoon een groot getal van ingezetenen in het geheel niet werkt, en er onder die niet werkende zig veele bevinden, welke de voortbrengfelen van tienmaal, ja zelfs van honderdmaal meerder arbeid verteeren, dan het grootste gedeelte van die geenen, welke werken, echter de voortbrengfelen van den geheelen arbeid van die natie zo groot zijn, dat zij volkomen toereiken, om aan alle de leden van dezelve overvloed te bezorgen, en dat een ambachtsman, zelfs van de laagste en armste foort, indien hij overlegend en naarstig is, een veel grooter voorraad, om in zijne behoefkens en gemakken van het leven te voorzien, kan opzamelen, dan immer bij wilde volkeren mogelijk is.

De oorzaken, waarom deeze staat van het voortbrengend vermogen van den arbeid bij beschaafde natien zo veel beter is, en de orde, volgens welke bij zodanige natien deeze voortbrengfelen zig natuurlijk onder de verschillende rangen en standen verdeelen, maaken het onderwerp uit van het eerste boek van deeze naspeuringen. —

Hoedanig het ook met den tegenwoordigen toestand van ondervinding, handigheid en vernuft, welke bij eenig volk in deszelfs arbeid plaats hebben, moge gelegen zijn, moet niet te min, zo lang die zelfde omstandigheden blijven voortduuren, de overvloed of
 schaars.

fehaarsheid van deszelfs jaarlijks fonds voor INLEID.
verteeringen afhangen van de evenredigheid
tusfchen het getal van die geenen, welke jaar-
lijks in nuttigen arbeid bezig zijn, en die
geenen, welke zodanigen arbeid niet verrig-
ten. In het vervolg zal blijken, dat het getal
van nuttige en voortbrengende arbeiders,
overal, in evenredigheid ftaat met de groot-
heid van het kapitaale fonds, 't welke ge-
bruikt wordt, om hen aan den arbeid te
zetten, en met de onderscheidene wijze, op
welke het zelve wordt gebruikt. Het tweede
boek is daarom ingericht, om de denkbeelden
te ontwikkelen, omtrent dat geene, 't welk
men een kapitaal fonds noemt, om de on-
derscheidene wijzen aan te toonen, op welke
een kapitaal fonds trapsgewijze kan aangroei-
jen, en eindelijk om de veelvuldige foorten
van arbeid, welke een kapitaal fonds, over-
eenkomstig de wijze, op welke men zig van
het zelve bedient, in beweging kan brengen,
te onderzoeken.

Die natien, welke eenige vorderingen in
ervarenheid, handigheid, en vernuft, ten
aanzien van hunnen arbeid, gemaakt heb-
ben, hebben echter in de algemeene bestuu-
ring of inrichting van denzelfen niet alle één
en het zelfde plan gevolgd. Ondertusfchen
zijn die afzonderlijke plans alle niet even
gunstig geweest ter bevordering van de uitge-
breidheid van de voortbrengfelen van den

INLEID. arbeid. De staatkunde van het eene volk heeft gemeend de naarligheid op het platte land buitengemeen te moeten aanmoedigen, die van het andere weder, in tegendeel, lei zig toe, om de nijverheid in de steden te bevorderen; naauwlijks is ééne natie onpartijdig genoeg geweest, om beide deeze foorten van vlijt eene gelijke bescherming te doen genieten.

Sedert den val van het *Romeinsche* rijk is de staatkunde van *Europa* gunstiger geweest voor de kunsten, handwerken, fabrieken en den koophandel, welke in de steden geoeffend worden, dan voor den landbouw, welke de vlijt van het platte land uitmaakt. De omstandigheden, welke deeze staatkunde schijnen ingevoerd en gevestigd te hebben, zullen in het derde boek opengelegd worden.

Dan, hoezeer alle deeze onderscheiden plans mogelijk derzelver eerste invoering, enkel, aan bijzondere eigenbelangen, en vooroordeelen van onderscheiden stonden te danken hebben, zonder dat men eenige aandacht sloeg, of vooruitzicht had op derzelver invloed op het algemeene welvaaren van de maatschappij, zo hebben dezelve niet te min aanleiding gegeven tot het maaken van zeer sterk van elkander afwijkende beschouwende zamenstellen van *staatkundige huishoudkunde* (d), van welke zommige zeer veel be-

(d) Zie het geene ik hier van in mijne voorre-

belang hechten aan de naarstigheid, welke INLEID.
 tot de fteden behoort, en andere wederom
 den arbeid van het land hemelhoog verheffen.
 Deeze onderscheiden zamenstellen hebben niet
 alleen eenen zeer grooten invloed gehad op
 de begrippen van geleerden, maar zelfs op
 het

rede gezegd heb — Over deeze staatkundige huis-
 houdkunde te schrijven, is zodanig de groote be-
 doeling van dit geheele werk, dat de Schrijver
 even zo goed aan het zelve den titel zou hebben
 kunnen geeven van *zamenstel van staatkundige
 huishoudkunde, dan naspeuringen van de natuur
 en oorzaken van den rijkdom der volkeren*, want
 hoezeer de Schrijver het geheele onderwerp van
 den rijkdom der volkeren ten vollen behandelt,
 levert het zelve echter maar een voornaam stuk
 van zijne bedoeling op. Alles, wat in dit geheele
 werk voorkomt, loopt tog in een zeer schoon
 beredeneerd zamenstel van de *staatkundige huis-
 houdkunde* uit, en mooglijk heeft de Schrijver hier
 voor geene andere reden gehad, dan alleen om
 niet te vallen in denzelfden titel van *Sir James
 Stuart's Inquiry into the principles of Political
 Oeconomy*; een werk, 't welk in grondbeginselen
 zeer veel overeenkomst heeft met dit werk van
Smith, doch 't welk in de toepassing op het on-
 derwerp van de meeste aangelegenheid hemels-
 breedte van dit werk verschilt, terwijl *Smith* bijna
 alles aan den natuurlijken loop van zaaken, en
Stuart daarentegen zeer veel aan de zorgen van
 den Staatsman wil aanbevoelen hebben. *Uitgever.*

INLEID. het openbaar bestuur van Vorsten en Souveraine Staaten. Ik heb mij toegelegd, om deze verschillende zamenstellen, zo klaar en duidlijk als mij mooglijk was, in mijn vierde boek open te leggen, en tevens de voornaamste uitwerkfelen, welke dezelve in onderscheiden tijden, en bij verschillende natien hebben gehad, aan te toonen. —

Het algemeene oogmerk van deze vier eerste boeken is dus, om te doen zien, waarin het inkomen van het geheel lighaam van een volk bestaat, of welke de natuur zij van die fondsen, met welke onderscheiden volkeren, in verschillende leeftijden hunne jaarlijkse verteeringen hebben goedgeemaakt. Het vijfde en laatste boek handelt over de inkomsten van den Souverain, of van den Staat. Ik heb mij, daarin, bezig gehouden met na te gaan, in de eerste plaats, waarin de noodzaaklijke uitgaven van eenen Staat bestaan, welke van deze uitgaven geschikt zijn om door eene algemeene toelage van de geheele maatschappij betaald, en welke wederom alleenlijk, om door een gedeelte, of maar door zommige bijzondere leden van dezelve gedraagen te worden? Ten tweeden, welke de onderscheidene wijzen zijn, om de geheele maatschappij gelijkelijk te doen draagen in die uitgaven, welke voor rekening van die geheele maatschappij loopen, en welke de bijzondere voordeelen en nadeelen van ijder
van

van die onderscheidene wijzen zijn? En in INLEID.
de derde en laatste plaats, welke de redenen,
en oorzaken zijn, welke meest alle tegen-
woordige Mogendheden genoodzaakt hebben,
om een gedeelte van derzelve inkomsten te
bezwaaren, of schulden te maaken, en wel-
ke gevolgen deeze schulden op den wezen-
lijken rijkdom, dat is, op de jaarlijkse
voortbrengfelen van de landerijen, en van
den arbeid van de maatschappij hebben ge-
had?

E E R S T E B O E K.

OVER DE REDENEN VAN DE ONTWIKKELING
 VAN HET VOORTBRENGEND VERMOGEN VAN
 DEN ARBEID, EN DE ORDE, LANGS WEL-
 KE DE VOORTBRENGSELEN VAN DEN
 ARBEID ZIG ONDER DE VERSCHIL-
 LENDE RANGEN EN STANDEN
 VAN EEN VOLK NATUURLIJK
 VERDEELEN.

E E R S T E H O O F D S T U K.

Over de verdeling van den arbeid.

I. **H**et schijnt, dat men de grootste ontwik-
 B O E K. keling van het voortbrengend vermogen van
 I. den arbeid, en den meerderen trap van on-
 HOOFDST. dervinding, handigheid, en vernuft, met
 welke men, waar het ook zij, denzelfen ziet
 bestuuren, behoort te zoeken in de verdee-
 ling van den arbeid.

Men kan den invloed, welke de verdee-
 ling van den arbeid op de algemeene bezig-
 heden van eene geheele maatschappij heeft,
 veel gemaklijker naspeuren, wanneer men zijne
 aandacht enkel bepaalt tot eene bijzondere
 fabriek, en daarin beschouwt, hoe alles op
 zig zelve in werking is, en tot het geheele
 oogmerk te zamen uitloopt. Men onder-
 stelt

I.
B O E K.
I.
HOOFDST.

stelt gemeenlijk, dat men die verdeeling in fabrieken van geringe omslchtigheid het ver-
ste kan doorzetten, doch mooglijk wordt die
verdeeling in dezelve, in de daad, niet ver-
der gebragt, dan in andere fabrieken van
meerderen omflag — immers in die kleene
fabrieken, welke ingericht zijn, om in de
geringe behoeftens van maar weinige men-
schen te voorzien, moet het geheele getal van
werklieden natuurlijk klein zijn, en schoon
die werklieden in onderscheidene takken van
het geheele werk gebruikt worden, kan men
dezelve echter menigmaalen alle bij elkandere-
ren in dezelfde werkplaats doen werken, en
gelijktijdig onder het oog van den beschouwer
doen vallen — maar in die groote fabric-
ken, welke geschikt zijn, om de groote be-
hoeftens van het geheele lighaam van een
volk te verzorgen, heeft, in tegendeel,
ijdere tak van het werk een zodanig groot
getal van werklieden noodig, dat het on-
mooglijk is, om dezelve alle bij elkanderen
in dezelfde werkplaats te doen arbeiden.
Men kan dus van dezelve zelden meer te
gelijk zien, dan die geene, welke in eene
enkele tak gebruikt worden — en deeze is
de reden, waarom, schoon het werk in de
daad in veel meer takken verdeeld is, dan
in de fabrieken van mindere soort, ech-
ter die verdeeling minder in het oog loopt,
en

I. en bij gevolg ook minder de aandacht
 B O E K. trekt (a).

I. HOOFDST. Laat ons daarom, tot een voorbeeld van
 eene zeer geringe fabriek, maar van eene zo-
 danige, in welke de verdeeling van den ar-
 beid zeer dikwils de aandacht tot zig getrok-
 ken heeft, ons het ambacht van eenen spel-
 demaaker ter beschouwing voorstellen. Een
 werkmán, welke in dit werk niet onderwee-
 zen is (het welk door de verdeeling van den
 arbeid eene afzonderlijke fabriek is gewor-
 den) welke geen kennis heeft van het ge-
 bruik van de werktuigen, van welke men
 zig in die fabriek bedient, (tot uitvinding
 van welke waarschijnlijk die zelfde verdeeling
 van

(a) In zodanige uitgebreide fabrieken, (bij voor-
 beeld, de lakenfabrieken, linnenfabrieken, en der-
 gelijke,) is het niet alleen onmogelijk, om alle
 de werklíeden, welke van de ruuwe wol of vlas
 af, tot het volkomen laken of linnen toe, in de-
 zelfde gebruikt worden, bij elkander in ééne werk-
 plaats te doen arbeiden, maar daar en boven zijn
 veele van de bezigheden, welke tot zodanige fa-
 brieken behooren, schoon zij wel elkanderen in
 de hand werken, echter zodanig op zig zelve
 staande ambachten, dat zij naauwlijks om elkande-
 ren denken, en eigenlijk niets gemeens met elkan-
 der hebben, dan dat het afgedaane werk van den
 eenen, (bij voorbeeld van den spinder) de ruuwe
 stof voor het te doene werk van den anderen, (bij
 voorbeeld van den weever) oplevert. *Uitgever.*

van den arbeid aanleiding gegeven heeft) zo-
 danig een werkman zou ter naauwer nood,
 en met de ijverigste pooging, misfchien in
 ftaat zijn, om één speld in eenen geheelen
 dag te maaken, althans voorzeker zou het
 hem onmooglijk zijn, om twintig spelden in
 éénen dag af te werken — maar volgens
 de wijze, op welke deeze bezigheid tegen-
 woordig bestuurd wordt, is dezelve niet alleen
 over het geheel eene bijzondere fabriek ge-
 worden, maar zelfs is dezelve in een aantal
 van takken verdeeld, van welke de meeste
 genoegzaam ambachten op zig zelven zijn:
 één man trekt den draad uit, een ander
 maakt denzelven regt, een derde snijdt den-
 zelve af, een vierde maakt eene punt aan
 denzelven, een vijfde slijpt denzelven van bo-
 ven, om den knop te kunnen plaatfen, het
 maaken van dien knop vordert weder twee of
 drie onderscheiden bewerkingen — den knop
 op de speld te zetten is een bijzonder hand-
 werk; even zo is het met het bruineeren van
 de spelden gelegen, zelfs is het steeken van
 de spelden op het papier een handwerk op
 zig zelven. Invoegen, dat, langs deezen
 weg, de belangrijke bezigheid van spelden-
 maaken in omtrent agttien onderscheiden hand-
 werken verdeeld is, welke in zommige fa-
 brieken alle door onderscheiden handen be-
 werkt worden, schoon men echter in andere
 zomtjds wel eens ziet, dat dezelfde man
 twee

L
 HOOFDST.
 I.
 B O E K.

I. twee of drie van deeze onderscheiden bezig-
 B O E K. heden verrigt. Ik heb zelve eene kleine fa-

I. brik van deeze soort gezien, in welke niet
 HOOFDST. meer dan tien menschen gebruikt wierden,

van welke, derhalven, noodzaaklijk zommige twee of drie onderscheiden bezigheden moesten verrigten. Maar, schoon deeze menschen arm waren, en dus niet zeer behoortlijk van de tot hun werk noodzaaklijke gereedschappen voorzien, konden zij, nochtans, wanneer zij ijverig werkten, met elkanderen, omtrent twaalf ponden spelden op éénen dag maaken. Men vindt in één pond boven de vier duizend spelden van middelbare grootte. Dus waren deeze tien menschen, met elkanderen, in staat, om meer dan agtenteertigduizend spelden op éénen dag te maaken, en gelijk, derhalven, ijder hunner een tiende gedeelte van die agtenteertigduizend spelden opleverde, zo moet men rekenen, dat ijder van hun daaglijks agtenteertighonderd spelden kon maaken — maar indien ijder van hun, afzonderlijk en op zig zelve, gewerkt had, en zonder dat iemand hunner zijn eigen bijzonder werk geleerd had, dan zou zeker niemand van hun in staat geweest zijn, om twintig, ja misschien om ééne speld op eenen dag te maaken, dat is, dan zou niemand van hun een tweehonderdenveertigste, mooglijk zelfs geen agtenteertighonderdste gedeelte van dat geene hebben
 kun-

kunnen uitvoeren, 't welk zij nu, door eene gepaste verdeeling, en zamenvoeging van alle die afzonderlijke bezigheden, kunnen verrigten (b).

I.
B O E K.
I.
HOOFDST.

Het

(b) Indien men onder onze vaderlandsche fabrieken een voorbeeld wilde zoeken, uit welke de ontwikkeling van het voortbrengend vermogen van den arbeid, door vereeniging en goede verdeeling van den zelve, duidlijk blijkt, dan zou men daartoe eene *Goudsche* sijne pijpenfabriek kunnen verkiezen.

Het is, zonder vereeniging van verscheiden werkende handen, en zonder gepaste verdeeling van het werk, onmoglijk, om eene enkele tabakspijp te maaken. In eene wel ingerichte fabriek, in welke de beste soort van lange pijpen gemaakt worden, heeft men van de ruuwe klei, tot dat de pijp haare volkomenheid heeft, den tijd van drie weken noodig, geduurende welken tijd de pijp genoegzaam dagelijks door eene menigte van handen moet gaan. Deze trapsgewijze bewerking heeft den arbeid in onderscheiden takken verdeeld, welke ieder op zig zelve een zodanig van de andere onderscheiden ambacht zijn, dat niet alleen de een des anders werk niet kan doen, maar dat zelfs het zelfde soort van werk in de onderscheiden soorten van pijpen onderscheiden ambachten oplevert. Dezelfde werkman, welke met de grootste handigheid in een zeker soort van lange pijpen gewoon is te werken, staat niet alleen verlegen, wanneer hij het zelfde soort van werk aan korte, maar zelfs ook aan een ander soort van lange pijpen

B pen

I. Het is, in alle andere kunsten en hand-
 a o e k. werken, even eens met de verdeeling van den

I. ar-
 HOOFDST.

pen verrichten moet, en hij heeft eenigen tijd
 noodig, eer hij zig aan die verandering gewen-
 nen, en in dezelve eenige handigheid bekomen
 kan — men vindt zekerlijk onder die geene, wel-
 ke in het algemeen den naam van pijpenmakers
 knechts draagen, zodanige, welke tot meer dan
 ééne soort van werk in de pijpenfabriek bekwaam
 zijn, doch niet te min houden zij zig gewoonlijk
 aan dat bijzonder soort van werk, waarin zij op-
 gebracht zijn — in deze fabriek worden niet al-
 leen knechts en jongens, maar ook vrouwen en
 meisjes, ieder tot onderscheiden werk gebezigd,
 terwijl, behalven het geene alle deze werkende
 handen verrichten, nog veel werk te doen blijft
 voor de fabrikeurs zelve; of voor zodanige eerlij-
 ke en bekwaame meesterknechts, aan welke zij
 het zelve betrouwen — tot het bereiden van de
 pijp-aarde behoort zeer veel zorg en oplettendheid,
 dit geschiedt door naauwkeurige proefneemingen,
 en 'er verlopen verscheiden dagen, eer dezelve
 tot het gebruik gereed is, van deze bereiding
 hangt alles zodanig af, dat wanneer in de pijp-
 aarde eenig gebrek gevonden wordt, al het vol-
 gende werk, 't welk aan de pijp verricht wordt,
 geheel en al vruchteloos is. Na dat de aarde ge-
 reed is gemaakt, wordt dezelve met de handen
 uitgerold, hierdoor verkrijgt men het eerste fat-
 soen der pijp, dit is een ambacht op zig zelve,
 en zij, die dit verrichten, doen niets anders.
 Vervolgens wordt de pijp gevormd, gefatsoe-
 need,

arbeid; en deszelfs uitwerkingen, gelegen, als ^{I.}
 in deeze geringe, welke wij beschouwd heb- ^{B O E K.}
 ben, ^{I.}
 HOOFDST.

neerd, bearbeid, gedroogd, en geglaasd, dit ver-
 richt zijnde, wordt dezelve naar den pottbakker
 gebragt, en aldaar gebakken, weder in de pijpen-
 fabriek terug gekomen zijnde, worden de pijpen
 gepolijst, in foorten verdeeld, en in mandjes ge-
 pakt. Ijdere pijp moet, eer zij tot volkomenheid
 is, tweecëndertigmaal door de handen, en wanneer
 men van de ruuwe of onbewerkte aarde af tot de
 volkomen pijp toe rekent, dan is het gheele
 werk, 't welk aan ijdere pijp verricht wordt, in
 vijftewintig zo groote als kleindere ambachten
 verdeeld, ijder van deeze bijzondere ambachten
 heeft niet alleen bijzondere werklieden, welke
 naar maate van hun werk onderscheiden loon ge-
 nieten, maar zelfs ijder bijzonder werk heeft bij-
 zondere, en aan dat werk alleen eigene kunst-
 woorden, onder welke 'er zelfs zijn, die de an-
 dere knechts niet verstaan.

Alle deeze onderscheiden behandelingen zijn zeer
 naauw aan elkander verbonden, en moeten zo juist
 op derzelver tijd geschieden, dat wanneer men
 zommige derzelve een half uur tussfelde, men een
 gedeelte van het werkvolk zou moeten laten stil
 staan. Alle deeze onderscheiden ambachten wer-
 ken elkander zodanig in de hand, dat een klein
 gebrek in een derzelve, de gheele werking van
 de fabriek verhindert, of ten minsten het werk on-
 volkomen, en ongeschikt ten voorschijn doet ko-
 men — in deeze fabriek hangt alles van de be-
 kwaamheid en geoeffendheid der werkende han-

R I J K D O M

I. ben, schoon de arbeid, in veele van dezelve, niet zo sterk onderdeeld, noch tot eene
B O E K. I. HOOFDST. ZO-

den af, en daarom is het des te noodzaaklijker, dat het werk goed verdeeld, en ijder foort van werklieden aan deszelfs bijzondere bezigheid gehouden worden — de fouten, welke de eene arbeider in zijn werk begaan heeft, moeten wel door den volgenden verbeterd worden, maar dit is niet altijd mogelijk, en gelijk zodanige onherstelbaare fouten al het gedaane werk vruchteloos maaken, zo loopen zij natuurlijk ten nadeele van den fabrikteur, welke dus, indien het hem aan kundigheid, aan zorg in het uitkiezen en plaatzen van zijn werkvolk, aan een altoos waakzaam oog over ijder bijzonder werk ontbreekt, binnen kort zeer aanmerkelijke schade kan ondergaan.

Volgens deeze verdeeling van den arbeid kan eene wel ingerichte pijpenfabriek, in welke aan zesendertig of veertig menschen aanhoudend werk verschaft wordt, wanneer dezelve éénmaal in beweging gebragt is, wekelijks zesentwintig à agt-entwintigduizend lange pijpen opleveren.

Ik ben deeze opgave aan eenen kundigen pijpenfabrikteur te *Gouda* verschuldigd, men kan uit dezelve zien, hoe veel de vereeniging van den arbeid en eene goede verdeeling van denzelfen kan doen — daar het volmaakt onmogelijk zou zijn, dat een mensch, die niets van dit werk verstond, immer ééne enkele pijp zou kunnen maaken, en daar zelfs een kundig werkman, al dit werk alleen willende verrichten, niet alleen bij ijdere bijzondere behandeling verlegen zou zijn, maar noodzaaklijk al zijn
ge-

zodanige eenvoudigheid van werking gebragt kan worden. Hoe het ook zij, wanneer men den arbeid, zoo veel zulks eenigzins mogelijk is, verdeelt, dan veroorzaakt dit in alle handwerken eenen geëvenredigden aanwas van het voortbrengend vermogen van den arbeid. Het komt mij voor, dat de wijze, op welke veele ambachten en bezigheden van elkanderen onderscheiden worden, haaren oorsprong aan dit voordeel te danken hebbe. Men vindt ook deeze onderscheiding, in het algemeen, het verste gedreeven in die landen, in welke de hoogste trap van arbeidzaamheid en ontwikkeling plaats heeft. Dat geene 't welk, bij eene woeste natie, het werk van éénen mensch is, levert gewoonlijk, in eenen beschaafden Staat, den arbeid voor veele menschen op. Bij alle beschaafde volkeren is doorgaands de landbouwer niets anders dan landbouwer, en de ambachtsman niets anders dan ambachtsman. De arbeid, welke eene volkomen fabriek tot voortbrenging vereischt, is meest altijd onder eene menigte van handen verdeeld. Hoe menig een onderscheiden ambacht vereischt alleenlijk de

gedaane werk zou verliezen, om dat hij den vereischten juisten tijd, welke tot zommige artikelen van dit werk behoort, bij voorbeeld tot het droogen van de pijpen, enz. niet zou kunnen in acht neemen. *Uitgever.*

BOEK I.
HOOFDST.
 I. de tak van linnen en wollen manufactu-
 ren, van het groeijen van het vlas, of van
 het scheeren van de wol af, tot de reeders
 en bleekers van het linnen, of de lakenberei-
 ders en verwers toe. 't Is waar, de natuur
 van den landbouw laat zo veele onderdeelin-
 gen van den arbeid, noch eene zo volkomene
 onderscheiding tusschen de eene en andere
 bezigheid niet toe, als wij in de handwerken
 en fabrieken zien plaats hebben, het is niet
 mogelijk, om de bezigheden van eenen veehoe-
 der, en van eenen koornbouwer zo volkomen
 van elkanderen af te scheiden, als de ambach-
 ten van eenen timmerman en eenen finit gewoon-
 lijk van elkanderen verschillen. (c) De spin-
 ner

(c) Schoon het eene waarheid is, dat de natuur
 van den landbouw zo veele verdeelingen van den
 arbeid niet toelaat, noch eene zo volkomen onder-
 scheiding van bezigheden, als wij in de handwer-
 ken en fabrieken zien plaats hebben, kan men
 echter in denzelven meer verdeeling van arbeid, en
 onderscheiding van bezigheden waarneemen, dan
 men oppervlakkig zou denken — want, hoe zeer
 wel de gelegenheid tot de onderscheiden soorten
 van arbeid van de onderscheiden getijden van het
 jaar afhangt, en dus dezelfde man, die gezaaid
 heeft, ook maaijen kan, is er echter zeer veel
 aangelegen, dat in eene boerderij het daaglijks
 werk wel verdeeld zij — eene welingerichte
 boerderij levert, behalven het groote werk, 't welk
 van de jaargetijden afhangt, daaglijks eene me-
 nig

mer is altijd een onderscheiden persoon van
 den weever, maar de ploeger, de egger, de
 zaai-
 I.
 B O E K.
 I.
 HOOFDST.

nigte van bezigheden op, welke juist op den be-
 hoorlijken tijd en wijze moeten verricht worden,
 en welke, wanneer zij niet wel onder het werk-
 volk verdeeld zijn, geen gering nadeel veroorza-
 ken — en het is er zo ver van daan, dat men de
 bezigheden van eenen veehoeder en eenen koornbou-
 wer niet zo volkomen van elkander kan affchei-
 den, als die van eenen timmerman, en eenen finit,
 dat, in de daad, (hoe het hiermede in *Engeland*
 ook moge gelegen zijn) in *Holland*, in zeer veele
 strecken, de veehoeder en de koornbouwer even
 weinig van elkanders bezigheden versiaan, als de
 finit en timmerman elkanders werk zouden kun-
 nen verrichten — de landbouw heeft onderschei-
 den takken van bezigheden, welke niets met el-
 kanderen gemeen hebben, laat mij eenige aanstip-
 pen, en men zal mij klaarder begrijpen: bij voor-
 beeld, de een vindt zijn bestaan in den wijnteelt,
 een ander in graanlanden, een derde in moes-
 kruiden, een vierde in artzenijen, een vijfde in
 boomvruchten, een zesde in de veehoederij, een
 zevende in grienden, en boschen enz. — Geene
 van deeze bezigheden hebben iets met elkanderen
 gemeen, (schoon men zommige van dezelve wel
 eens met elkanderen vereenigd vindt) ijder van
 dezelve vereischt bijzondere kundigheden, en on-
 dervinding, en in ijder van dezelve moet, wan-
 neer de zaaken met behoorlijk overleg bestuurd
 worden, de daaglijksche arbeid wel verdeeld zijn,
 en deeze onderscheidingen, en gepaste verdeelin-

I. zaaijer en de maaijer zijn meest altijd de-
 B O E K, zelfde man — trouwens daar de gelegenheid

I. tot het verrichten van deeze onderscheidene
 HOOFDST, foorten van arbeid met de onderscheiden ge-
 tijden van het jaar gepaard gaat, zo is het
 onmogelijk, dat één mensch in deeze onder-
 scheiden foorten bestendigen arbeid kan vin-
 den — deeze onmogelijkheid, om eene zo
 volkomen en geheele scheidung te maaken tus-
 schen alle de onderscheidene takken van den
 arbeid, welke in den landbouw besteed wordt,
 is misfchien de reden, waarom de ontwikke-
 ling van het voortbrengend vermogen van den
 arbeid, in deeze kunst, niet altijd gelijke
 vorderingen maakt, met die ontwikkeling in
 de handwerken en fabrieken — men kan wel
 niet ontkennen, dat de bloeiendste natien,
 in het algemeen, hunne nabuuren zo wel in
 den landbouw, als in handwerken en fabrieken
 overtreffen, doch gewoonlijk is die meer-
 derheid sterker in de handwerken en fabrieken,
 dan in den landbouw. — In 't alge-
 meen worden zekerlijk hunne landerijen beter
 bebouwd, en, gelijk zij aan dezelve meerde-
 ren arbeid en kosten besteeden, zo moeten
 dezelve ook daarom, in evenredigheid tot de
 uit-

gen van den daaglijkseken arbeid, vindt men ook
 het verfte gedreeven in die landen, in welke de
 hoogste trap van ontwikkeling en arbeidzaamheid
 plaats heeft. *Uitgever.*

uitgebreidheid en natuurlijke vruchtbaarheid van den grond, meerdere voortbrengfelen opleveren. Maar deeze meerderheid van voortbrengfelen gaat zelden hooger, dan de evenredigheid van arbeid en kosten veroorzaaken moet. In den landbouw gaat het niet altijd, als in de handwerken en fabrieken, door, dat de arbeid bij rijke natien meer voortbrengt, dan bij arme natien, ten minften de meerderheid steekt in den landbouw zo sterk niet door, als in de fabrieken. Het koorn van rijke landen is, in evenredigheid tot deszelfs goede hoedanigheid, op de markt niet altijd beter koop, dan het koorn van arme landen. — Het koorn van *Polen* is, bij deszelfs trap van hoedanigheid, zo goedkoop als het koorn van *Vrankrijk*, niet tegenstaande *Vrankrijk* rijker is, en beter bebouwd wordt. Het *Fransche* koorn is, in de koornbouwende Provintien, volkomen zo goed, als het *Engelsche*, en in de meeste jaaren gelijk in prijs met het zelve, schoon *Vrankrijk* mooglijk in rijkdom en verbetering der landerijen beneden *Engeland* is — ondertusfchen worden de koornlanden in *Engeland* beter bebouwd dan in *Vrankrijk*, en men wil ook, dat dezelve in *Vrankrijk* eene betere behandeling ondergaan, dan in *Polen*. (d) Maar schoon de

I.
 B O E K.
 I.
 HOOFDST.

(d) Het verdient eenigzins verwondering, dat de Schrijver, in deeze vergelijking van het *Engel-*

I. arme landen, niet tegenstaande derzelve min-
 B O E K. derheid in bebouwing, echter, in zommige
 I. op-
 HOOFDST.

sche, Fransche, en Poolse koorn, om onze *Zeeuwse* graanen niet gedagt heeft. *Zeeland*, schoon maar een klein hoekjen van de waereld, overtreft veele landen in de uitneemendheid, en behandeling van haare teellanderijen. De *Zeeuwse* tarw wordt voor de beste van de geheele waereld gehouden, en zelden klaagt er de landman over misgewas. *Chron. van Zeel. I. D. p. 110.* De landbouw is mogelijk nergens tot eenen hoogerem trap van volkomenheid gebragt, dan in *Zeeland*, men zou dezelve, zonder groot-spraak, de eerste en voornaamste van de geheele waereld kunnen noemen, en de voornaame reden daarvan is in de groote vruchtbaarheid van den grond gelegen, indien een *Zeeuwse* landman niet de uiterste zorg en oplettendheid aan zijn land te kosten lei, zou het onkruid hem weldra overmeesteren. Hij moet de weelderige natuur bedienen, en oppassen, als of zij nog eene jonge dame was, daar zij zig in de meeste landen bijna van zelve weet te redden — en schoon men wel in alle landen moet mesten, ploegen, eggen, zaaijen, maaijen enz., heeft men zig echter in *Zeeland* noodzaakkijk meer op die voorthelpende diensten moeten toelleggen, zonder welke de natuur de voortbrengfelen, door al te groote weelderigheid, zou benadeelen — en dus moeten de koornlanden in *Zeeland* noodzaakkijk eene betere behandeling ondergaan, dan in andere landen — de *Zeeuwse* tarw is ondertuschen op de markt al-

opzichten, ten aanzien van het goedkoope en
deugdzaame van derzelve koorn, tegen de ^{I.} B O E K.
rij- ^{I.}
HOOFDST.

altijd veel duurder, dan de *Poolfche*, en zelfs
mifchien hooger in marktprijs, dan de *Engelfche*
en *Fransche*; maar dit is, onder verbetering, geen
bewijs, dat de arbeid in den landbouw bij rijke
natiën niet meer zou voortbrengen, dan bij arme
natiën — een last *Zeeuwfche* tarw kost veel meer,
dan een last *Poolfche*, maar het *Zeeuwfche* last
tarw levert ook veel meer meel uit, dan het *Pool-
fche*, en zo is het ook met het *Engelfche* en *Frans-
fche* koorn gelegen. Met reden voegt dus de
Schrijver, in zijne vergelijking, er *de evenredig-
heid tot de goede hoedanigheid* bij. Maar juist die
evenredigheid moet hier de kracht van het bewijs
uitmaaken, want indien men uit de vergelijking
van de graanen van onderscheiden lapden, eene be-
rekening van het voortbrengend vermogen van den
arbeid wilde maaken, dan zou men niet alleen
den prijs der graanen op de markt in aanmerking
moeten neemen, maar ook het meel, 't welk de
onderscheiden foorten van koorn opleveren. Men
zou eene gemiddelde berekening moeten maaken,
hoe veele lasten tarw eene gegeevene hoeveelheid
lands, bij voorbeeld, in *Zeeland*, volgens den
tegenwoordigen staat van den landbouw aldaar, in
gewoone jaaren uitlevert, en hoe veel meel van
het zelve zou kunnen gemaalen worden, hier tegen
zou men moeten vergelijken de meerdere hoeveel-
heid lands, welke, bij voorbeeld, in *Polen*, vol-
gens deszelfs daadlijken staat van landbouw, in
gewoone jaaren, zou vereischt worden, om eene

I. rijke landen kunnen dingen, zo kunnen zij
 B O E K. echter nooit op eene zodanige mededinging
 I. in derzelve handwerken en fabrieken reke-
 HOOFDST. nen, vooral dan, wanneer deeze handwerken
 en fabrieken ingericht zijn naar den grond,
 het luchtgestel, en de plaatselijke ligging van
 het rijke land — de zijde waaren van *Frank-
 rijk* zijn beter, en beterkoop dan die van
Engeland, om reden, dat de zijdefabrieken,
 ten minsten onder de tegenwoordige
 hoo-

zodanige menigte van lasten tarw voort te brengen,
 uit welke eene gelijke hoeveelheid van meel
 te maalen was, als de gegeven hoeveelheid lands
 in *Zeeland* oplevert, en dan zou men den arbeid
 aan de kleinere *Zeeuwsche*, tegen den arbeid aan
 de grootere *Poolfsche* hoeveelheid van land, tegen
 elkanderen moeten oprekenen, om in staat te ge-
 raaken om te beoordeelen, welke arbeid het mees-
 te voortbrengt. Het spreekt van zelve, dat de
 meerdere voorthelpende diensten, welke de *Zeeuw-
 sche* boven de *Poolfsche* landerijen vorderen, mede
 in rekening zouden moeten komen — en dan zou
 mogelijk blijken, dat de *Zeeuwsche* tarw, in even-
 redigheid tot de zelfs goede hoedanigheid, beter
 koop was, dan de *Poolfsche*, of dat de geheele
 masfa van arbeid, welke ter verkrijging van eene
 gelijke hoeveelheid van meel in *Zeeland* besteed
 was, minder was, dan in *Polen*, vooral wanneer
 men, gelijk natuurlijk is, de verkwistende manier
 van inzamelen van den oogst in *Polen* (van welke
 ik in noot (f) van dit hoofdstuk iets zeggen zal)
 mede in de rekening bragt. *Uitgever.*

inzensiere landbouw

hooge belasting op den invoer van ruuwe zijde, niet zo zeer geschikt zijn voor het luchtsgestel van *Engeland*, dan voor dat van *Vrankrijk* — maar de staal- en ijzerwerken, en de grove wollenfabrieken van *Engeland* overtreffen die van *Vrankrijk* boven alle vergelijking, en zijn, in evenredigheid van derzelve trap van deugdzaamheid, veel beterkoop (e). In *Polen*, zegt men, dat nauwelijks

I.
B O E K
I.
HOOFDST.

(e) Zou het wel zo zeker doorgaan, dat men de reden, waarom de eene natie in handwerken en fabrieken niet tegen de andere zou kunnen dingen, voornaamelijk in de nationaale armoede of den nationaalen rijkdom zou moeten zoeken? waarom bloeijen dan de handwerken en fabrieken in *Holland* niet beter? Zou de grond van welvaart der fabrieken wel in den rijkdom van eene natie gelegen zijn? Is die rijkdom niet veel eer een gevolg van den bloei der fabrieken? De waare middelen, door welke fabrieken, in de algemeene mededinging, de voorkeur kunnen verkrijgen, en behouden, zijn in de deugdelijkheid der waaren, en in derzelve goedkoop prijs gelegen — de goedkoopste prijs der waaren hangt gedeeltelijk van den goedkoopsten prijs van de ruuwe werkstoffen, maar vooral van die van de werkende hand af — indien de ruuwe werkstoffen geene inlandsche voortbrengfelen zijn, dan heeft de Staatkunde, voor zo ver zij den invoer van dezelve bezwaart of vrij laat, zeer veel invloed op derzelve prijs — en wat den prijs van de werkende hand aangaat, deeze regelt zig geheel en al naar den prijs van het

- I. lijks fabrieken van eenige soort zijn, eenige
 B O E K. weinige van die grove huishoudelijke uitge-
 I. zonderd, zonder welke een land niet wel
 HOOFDST. bestaan kan (f).

Men

het brood — dit zal in het vervolg van dit werk klaarder worden — Zodanige landen, derhalven, in welke de ruuwe werkstoffen het minste belast zijn, en vooral het brood het beste koop is, hebben in de algemeene mededinging der fabrieken zeer veel voordeel. *Uitgever.*

(f) Dat in *Polen* zodanige bloeiende fabrieken niet gevonden worden, als in de meer beschaafde landen van *Europa*, zou, naar mijn inzien, eigenlijk niet zo zeer moeten gezocht worden in de armoede van dat land, dan wel in den minderen trap van beschaafdheid, welke het zelve tot hier toe bekomen heeft. De Schrijver maakt, in dit werk, menigmaal gebruik van het voorbeeld van *Polen*, het zal dus den lezer niet onaangenaam kunnen zijn, een weinig nader met dat land bekend te worden. —

Polen is uit deszelfs aart niet arm — het is voor het grootste gedeelte een vlak en effen land, 't welk met meiren en rivieren wel bevochtigd is, en ligt ten deele in geen kouder oord dan onze *Nederlanden*, ten deele zuidelijker. De grond is uitnemend vruchtbaar, en geeft, zelfs in den tegenwoordigen staat van den landbouw, zeer veel koorn. Zie de *tegenw. Staat van alle Volkeren, VI. Deel, p. 306 en volg.* — Echter brengen de landerijen van dat land niet het vierde gedeelte van voortbrengselen op, van het geene
 de

Men moet de sterke vermeerdering van het
 werk, 't welk een gelijk getal van menschen,
 bij

I.
 B O E K.
 I.
 HOOFDST.

de landerijen in *Vrankrijk* opleveren, schoon *Polen* omtrent even vruchtbaar van grond, en bijna tweemaal zo groot is als *Vrankrijk*. Zie *de Real Science du Gouvern. tom. VI. p. 113.* Volgens den *Abt de la Porte, Nieuwe Reiziger, 22. Deel, 284. Brief, p. 365.* is dat land vruchtbaar in allerlei soort van voortbrengselen, zelfs zou, volgens hem, in sommige landstrecken, voornamelijk in *Podolien*, het gras tot zulk eene hoogte groeijen, dat men nauwlijks de hoorns van de osfen, welke er in weiden, gewaar wordt, *ibid. p. 375.* het zelfde verzekert ons *Ricard, Traité du Commerce, tom. I. pag. 318 en volg.* Het is er zo ver van daan, dat *Polen* uit de natuur arm zou zijn, dat de *Abt de la Porte* meent, dat de natuur te mild jegens dat land geweest zij, en dat de *Polakken*, indien de natuur gieriger jegens hun geweest ware, misschien meer werk zouden maaken, van 't geene zij aan hun zo mildelijk schenkt. Volgens hem, *s. c.* verkwist de natuur haare goederen aan *Polen*, en de overmaat van haare giften veroorzaakt de armoede van dat land. De natuur heeft het zelve voorzien van alles, wat noodig was, om het zelve te verrijken, koorn, weiden, vee, wolle, leder, zoutmijnen, metaalen, en andere bergstoffen, en *Europa* heeft geen armer volk. De aarde, en het water, alles is hier tot eenen grooten koophandel geschikt, en de koophandel vertoont zig nergens enz. Zie ook *Ricard traité du Commerce, tom. I. p. 319.* men leeze ook de fraaije beschrijving van *Polen*,
 wel.

- I. bij eene goede verdeeling van hunnen arbeid,
 B O E K. verrigten kan, aan drie onderscheidene oor-
 I. zaa-
 HOOFDST.

welke de *Chevalier d'Eon* ons heeft gegeven, in zijne *Leifirs tom. I.* vooral pag. 248 en volg. en men zal volkomen overtuigd zijn, dat *Polen*, in plaats van arm, in tegendeel zeer rijk van grond is.

Dan niettegenstaande alle deeze voordeelen, is het land slegt bevolkt, en wordt de landbouw al-lerellendigst behandeld — de edellieden en groote heeren zijn eigenaars van de landerijen; wanneer men eenen boer op een stuk land wil vestigen, geeft men hem eene slegte hut, twee paarden, eene koe, hoenders, ganzen, en rogge, om een jaar te kunnen leeven — men wijst hem het land aan, 't welk hij moet bebouwen, en waarvan hij in het toekomstige moet bestaan. Dit alles kost aan den edelman niet meer dan den prijs, welke hij voor het koopen van den boer betaalt, want de andere boeren moeten het huis bouwen, en het vee en gevogelte leveren — de boeren zijn verplicht, om vier dagen in de week voor hunnen meester te werken, het overige van den tijd besteden zij tot het bebouwen van het land voor hun eigen onderhoud. *Abt de la Porte l. c. p. 358.* Er ligt meer dan een vierde gedeelte van het koninkrijk onbebouwd, *ibid. p. 356.* De gemeenste manier van het bemesten van hunnen grond is, dezelve af te branden, en, dewijl zij groote vlakten hebben, die onbebouwd liggen, en op veele plaatzen met lang gras bewasfen zijn, kost dit weinig moeite — als het ééne stuk lands dus uitgemergeld is, neemen zij een ander stuk, en gaan er op

zaaken toefchrijven — in de eerste plaats, om dat daardoor ijer bijzonder werkman op
 zig I.
B. D. E. K.
I.
HOOFDST.

op dezelfde wijze mede te werk, alzo zij niet noodig hebben het zelve geduurig omtploegen, en het genoeg is, den grond maar een weinig los te maaken, om het zaad te kunnen ondereggen — *Tegenw. Staat van alle Volkeren. l. c.* — dit is echter meer het geval van *Litthauwen, Podolien, Volhynien, de Ukraine*, en klein of rood *Rusland*, want in groot en klein *Polen* vereischt de landbouw meerdere zorgen en arbeid. *Ricard traité du Comm. l. c.* Hunne ploegen verschillen weinig van de onze, doch in sommige provintien zijn zij geheel van hout, en zonder eenig ijzerwerk, in 't bijzonder in *Samogitiën*. Gebeurt het, dat hunne landheeren hen noodzaaken, om hunne ploegen met ijzer te beslaan, gelijk andere volkeren doen, en dat er dan een onvruchtbaare tijd, en slegte oogst opkomt, dan laaten zij in 't vervolg liever hunne landerijen braak leggen, dan dat zij van hunne oude manier zouden afftappen, en hunne ploegen weder met ijzer beslaan. *Tegenw. Staat van alle Volk. l. c. p. 308.*

Wanneer de tijd van den oogst gekomen is, dan gaan alle de inwoonders van een dorp het koorn maaijen, en voor hunnen landheer inzamelen. *Abt de la Porte l. c. p. 363.* Doch zo wel de onkunde en luiheid van de boeren, als de onbegrijpelijke wanorde en verkwisting, welke bij de inzameling van den oogst plaats hebben, doen gewoonlijk meer dan een derde, en zomtjids de

I. zig zelven eene meerdere handigheid in zijn
 B O E K. werk bekomt, ten tweeden, om dat men
 I. daer-
 HOOFDST.

helft van den oogst, verlooren gaan, *le Chevalier d'Eon l. c. p. 250.* en echter zijn er, volgens den *Abt de la Porte l. c.* voornaame heeren, welke meer dan honderdenvijftigduizend *Hollandsche* guldens aan renten van landgoederen bezitten. Niet tegenstaande deezen segten staat van den landbouw, voedt *Polen* niet alleen deszelfs inwoonders, maar daarenboven worden nog wel 120,000 lasten graanen alleen uit *Dantzig* naar andere landen gevoerd, en dit zijn nog nauwlijks de vruchten van een derde gedeelte van *Polen*, en alleen maar van dat gedeelte, dat aan de *Weissel* het naaste is. *Litthauen* is ook zeer vruchtbaar, *Pillauw* alleen kan wel 15000 lasten verzenden, en *Memel* 23000 tonnen lijnzaad. *Tegenw. Staat van alle Volk. l. c. p. 307.*

De staat der fabrieken in *Polen* is ook zeer ongunstig — de *Abt de la Porte*, zegt ons, *l. c.* dat er geene handwerken, noch kunsten, noch koophandel zijn, dat de groote rivieren, welke door het land stroomen, en de nabuurschap van de zee, te vergeefsch gelegenheid geeven, om de waaren gemaklijk te vervoeren, dat zij den handel liever aan andere volkeren overlaaten. *Résard, traité du Commerce, l. c. p. 320.* verzekert ons ook, dat men in *Polen* nauwlijks handwerken en fabrieken vindt, echter moet men deeze berichten, met onzen Schrijver, niet zo letterlijk opvatten, als of in *Polen* nauwlijks enige andere

daardoor zeer veel tijd uitwint, welke men I
 anders gewoonlijk verliest, door van de déne B O E K.
 foort I.
 HOOFDST.

fabrieken zouden gevonden worden, dan eenige
 weinige van die grove huishoudelijke, zonder wel-
 ke een land niet wel bestaan kan.

Het volgend bericht, 't welk ons *Savary dit. du Commerce, V. Deel op het Art. Commerce de Pologne*, van deszelfs fabrieken geeft, klinkt eenig-
 zins gunstiger:

„ Er zijn,“ zegt hij, „ maar zeer weinige ma-
 „ nufactuuren en fabrieken in *Polen*, en zelve
 „ zijn de meeste goederen, die zij verzenden,
 „ nooit zo goed, en volkomen bewerkt, als zij
 „ konden, en behoorden te zijn — te *Fraustadt*,
 „ *Lisfa*, *Bajanova*, *Sdun*, *Koblin*, *Rawitsch*,
 „ *Kemptin*, *Schichtingsheim*, *Meseritz* of *Mied-*
 „ *zirzeck*, en eenige andere steden, zijn laken-
 „ fabrieken, welke in vroegere tijden door *Schot-*
 „ *sche* uitgewekenen, in *Dantzig* en in verschei-
 „ den steden van *Pruisfisch Polen*, zijn opgericht.

„ Geen der *Europeaansche* volkeren zou zig
 „ meer op de lederfabrieken kunnen toelekken,
 „ dan *Polen*, zo om dat zij zelve zo veel leder
 „ voor laarzen, zadels, en tuigen gebruiken, als
 „ om dat zij, behalven de huiden zelve, al het
 „ noodige tot derzelver bereiding in overvloed
 „ bezitten, als run, zout, zeep, enz. maar zij
 „ willen er zig de moeite niet toe geeven, zij
 „ laten de voordeelen daarvan liever aan vreem-
 „ delingen over. Te *Mohlow*, *Slucz*, *Polock*,
 „ en in eenige andere plaatzen, op de grenzen
 „ van *Rusland*, bereidt men echter juchten, en

II foort van werk tot de andere overtegaan,
 B O E K en ten derden, om dat men hierdoor zig toe-
 I legt,

HOOFDST.

„ in *Dantzig* osenhuiden, en ook voornaamlijk
 „ zoolleder, 't welk veel verzonden wordt. Op
 „ eenige plaatsen, aan de grenzen van *Turkijen*,
 „ bereidt men ook *Maroquin*, of *Turksch leder*,
 „ 't welk bijna zo goed is, als het *Turksche*.

„ Men bereidt, in verscheiden steden, en in-
 „ zonderheid in *Dantzig*, pelterijen, die zeer
 „ schoon zwart en bruin geverwd worden.

„ Te *Wieliczka* maakt men zeer veel zeildoek,
 „ dat zeer zwaar is, en voornaamlijk in de zout-
 „ werken gebruikt wordt. *Dantzig* levert veel
 „ touwwerk voor de schepen op.

„ Men heeft in *Polen* geene boekdrukkerijen,
 „ uitgenomen in *Warschau*, en *Cracau*, welke
 „ eerst zedert eenigen tijd wat opgenoomen heb-
 „ ben, en alwaar men in 1758 heeft ondernoo-
 „ men te drukken de *Codex diplomaticus Polo-*
 „ *niae*; er is weinig handel in boeken.

„ Men maakt in *Polen* zeer goed bier en bran-
 „ dewijn.

„ De handel bloeit er weinig meer dan de ma-
 „ nufactuuren. De adel veracht denzelfen, en
 „ de andere *Polakken* zijn te arm. Buitenland-
 „ sche kooplieden, en inzonderheid de *Jooden*,
 „ doen de meeste zaken. De laatste zijn er in
 „ menigte — men schat hun getal op bijna een
 „ millioen — zij zijn bij den adel zeer gezien,
 „ om dat zij de belastingen op bier, brandewijn
 „ enz. van hun pachten, en veelal hante factours
 „ zijn. Zij betaalen, behalven de gewoone las-

„ ten,

legt, om eene menigte van werktuigen uit te vinden, welke geschikt zijn, om den arbeid
I.
B. O. E. K.
I.
HOOFDST.

„ ten, een jaarlijks hoofdgeld, 't welk in *Polen*
 „ 220,000, en in *Litthauwen* 100,000 guldens
 „ opbrengt.

„ De burgers in de steden leggen zig ook niet
 „ op den handel toe enz. *Cracau* doet eenigen
 „ handel met *Hongarijen* en *Silefen*, *Lisfa* met
 „ *Brandenburg* en *Pommeren*, maar het komt
 „ niet in aanmerking met het geen *Pruisfen*, en
 „ inzonderheid *Dantzig*, uit *Polen* uitzendt,” enz.
 Tot hier toe *Savary*.

Zou men nu, na dit alles, dien slegten staat der
 fabrieken in *Polen* aan de armoede van dat land
 moeten toeschrijven? Het blijkt immers duidelijk,
 dat het er zo ver van daan is, dat *Polen* een
 arm land zou zijn, dat er alleen maar eene betere
 behandeling van den landbouw noodig zou zijn,
 om hetzelfde tot het rijkste land van *Europa* te
 maaken?

Waar moet men dan de oorzaak van dien ge-
 ringen staat der fabrieken, en zelfs van den land-
 bouw in *Polen* zoeken? Indien men bij den *Che-
 valier d'Eon* l. c. p. 242. het karakter der *Po-
 lakken* naspbeurt, dat zij natuurlijk sterk zijn,
 even bekwaam als de *Muscoviten*, om de moei-
 lijkheid van den winter, en veel bekwaamer
 dan zij, om de hitte van den zomer door te staan,
 dat zij veel levendigheid en openhartigheid be-
 zitten, en eene vatbaarheid van vernuft hebben,
 welke hun zou doen uitmunten, indien hunne
 opvoeding beter bestuurd wierd, dat zij, volgens

I. ligter en korter te maaken, en één mensch
 B O E K, in staat te stellen, om dat geene te doen,
 I. waar-
 HOOFDST.

den *Cardinaal de Polignac*, zo in wezenstrekken, als gedaante, en zelfs in de hoedanigheden van het hart en vernuft, meer dan andere volkeren, met de *Fransche* natie overeenkomen, dan zal men de reden van dit alles ook in hun karakter niet vinden — de waare reden is in het gebrek van beschaaving van dat land gelegen — *Polen* is in de staatkundige huishoudkunde aan alle de *Europeaansche* volkeren zeer verre ten agteren — de leenroerige regeeringsvorm, de onderwerping aan het hof van *Rome*, de magt der geestelijkheid en grooten, de slavernij der boeren, de onmatige rijkdom van den grooten adel, en de armoede van het gemeen, de verbaazend groote bezittingen van landerijen door enkele eigenaars, het inwendig bestuur, enz. dit alles bevindt zig daar in weinig beteren staat, dan in de middelëeuwen — en het kan dus niet anders wezen, of de landbouw en fabrieken moeten zig in eenen gelijken staat bevinden.

Indien men tegenwoordig wilde onderzoeken naar de redenen, waarom, bij voorbeeld, in *Engeland*, over meer dan driehonderd jaaren, de landbouw, fabrieken, en koophandel, zig in eenen zo nederigen staat bevonden, dan zou men dezelve even weinig in de armoede van dat land, en even zeker in de toenmaalgige staatkunde moeten zoeken — *Engeland*, en bijna geheel *Europa*, is maar wat vroeger tot eene betere staatkunde gekomen, dan *Polen* — In het begin van deeze eeuw was het

waartoe anders veele handen zouden vereischt worden. I.
B O E K.

I.
HOOFDST.
In de eerste plaats, moet de vermeerdering van de handigheid, welke een ambachtsman verkrijgt, noodzaaklijk de hoeveelheid van werk, 't welk hij kan verrigten, vergrooten, ook moet de verdeeling van den arbeid, wanneer zij zodanig is ingericht, dat zij de bezigheid van ijder man op zig zelve tot ééne enkele verrigting bepaalt, en dat die enkele verrigting hem een toereikend bestaan voor zijn geheele leven kan bezorgen, weder zeer veel toebrenge om zijne handigheid in zijn werk te verbeteren. Een gewoon smit, welke, schoon hij den hamer dagelijks behandelt, echter nooit in 't bijzonder zig heeft toegelegd op het maaken van spijkers, zal, wan-

het met *Rusland* niet beter gesteld, dan thands met *Polen*, het is alleen aan de verbetering van de staatkunde, en de daaruit volgende trapsgewijze ontwikkeling van de beschaaving toeteschrijven, dat *Rusland* met zodanige reuzenstappen in welvaart toeneemt, en mooglijk zullen de gevolgen der veranderingen, welke wij, in onze dagen, in *Polen* hebben zien gebeuren, ons weldra overtuigen, dat waarlijk de geringheid van den landbouw, fabrieken, en koophandel, in dat land aan geene andere redenen toe te schrijven zijn, dan aan die geene, welke ik opgegeeven heb. *Uitgeever.*

I. wanneer hij zig bij eene bijzondere gelegen-
 B. O. E. K. heid genoodzaakt ziet, om dat werk te moe-
 I. ten beproeven, naauwlijks in staat zijn, dit
 HOOFDST. houde ik mij verzekerd, om meer dan twee

of driehonderd spijkers op éénen dag te maaken, en deeze zullen nog zeer slecht zijn — een smit, welke wel gewoon is spijkers te maaken, doch wiens enkele of voornaame bezigheid echter het spijkermaaken niet is, kan, zelfs met de allerijverigste pooging, zelden meer dan agthonderd, of duizend, spijkers op éénen dag afwerken. Ondertusfchen heb ik zelve verscheiden jongens gezien, die nog geen twintig jaaren oud waren, doch welke van jongs af tot het spijkermaaken waren opgebracht, zonder zig ooit met eenig ander werk bezig gehouden te hebben, welke, wanneer zij met ijver wilden doorwerken, in staat waren, om ijder op zig zelve meer dan drieëntwintighonderd spijkers op éénen dag te maaken. En niet te min is het maaken van spijkers geenzins een van de eenvoudigste handwerken — dezelfde werkman moet de blaasbalg blaazen, het vuur aanstooken of verbeteren, nadat het noodig is, het ijzer gloeijen, en den spijker aan alle kanten smeeden, en zelfs is hij, om den kop van den spijker te smeeden, genoodzaakt, andere werktuigen te gebruiken — de onderscheiden verrigtingen, in welke het maaken van eene speld, of van eenen metaalen knoop,

verdeeld is, zijn ijder op zig zelve veel eenvoudiger, en de handigheid van eenen werkmán, welke zijn geheele leven met eene zodanige bezigheid doorbrengt, is gewoonlijk ook veel grooter — en zeker, de gezwindheid, met welke zommige verrigtingen van deeze handwerken uitgevoerd worden, overtreft alles, wat iemand, die nooit zodanige fabrieken gezien heeft, zig immer kan verbeelden, dat menschenhanden in staat zijn om te verrigten.

Ten tweede — het voordeel, 't welk men heeft bij het uitwinnen van dien tijd, welken men gewoonlijk verliest, wanneer men van het ééne foort van werk tot het andere overgaat, is veel grooter, dan wij in den eersten opslag van het oog bekwaam zijn, om ons te kunnen verbeelden — het is onmogelijk om in een oogenblik van het eene foort van werk tot het andere, in onderscheiden werkplaatzen, en met geheel andere werktuigen, over te gaan — een weever op het platte land, die tevens eene kleine landhoeve bebouwt, moet een goed gedeelte van zijnen tijd verliezen, met van zijn weefgetouw naar het veld, en van het veld naar het weefgetouw te gaan — Wanneer beide de bezigheden in dezelfde werkplaats kunnen verrigt worden, dan is het verlies van tijd, buiten twijffel, geringer, doch zelfs in dit geval is hetzelfde nogthans aanmerklijk — ijder mensch

I. talmt gewoonlijk een weinig, wanneer hij
 B O E K. van de eene foort van bezigheid tot de an-

I. HOOFDST. dere overstapt — bij het begin van de nieu-
 we bezigheid is hij zelden zeer ijverig en
 vuurig — zijn hart is er, gelijk men zegt,
 nog niet bij, en hij beuzelt eenigen tijd
 meer, dan dat hij met gezetheid voortwerkt.
 De gewoonte van te talmen, en lui en zor-
 geloos zijn werk te verrigten, welke een ar-
 beider op het platte land, die bijna elk half
 uur van bezigheid en gereedschappen moet
 veranderen, en genoegzaam ijdere dag van
 zijn leven op twintig onderscheiden wijzen
 bezig zijn, natuurlijk, of liever noodzaaklijk,
 eigen moet worden, maakt hem meest altijd
 traag en vadzig, en onbekwaam, om, zelfs
 in de dringendste omstandigheden, eenig werk
 met regten ijver uit te voeren — en deze
 reden alleen, zelfs zonder zijn te kort schie-
 ten in het stuk van handigheid in aanmerking
 te neemen, moet de hoeveelheid van werk,
 't welk hij anders in staat zou zijn, om te
 doen, zeer aanmerkelijk verminderen.

In de derde en laatste plaats — ijder een
 kan begrijpen, hoe sterk men den arbeid kan
 verligten, en verkorten door het gebruiken
 van geschikte werktuigen (*g*) — het is on-
 noo-

(*g*) Alle werktuigen, door welke menschen-
 handen in de fabrieken bespaard worden, zijn ten
 alleruitersten voordeelig, men kan de uitvinding
 en

noodig dit met voorbeelden te bevestigen. — I.
 Ik zal daarom alleen aanmerken, dat men de ^{B O E K.}
 uit- I.
 HOOFDST.

en te werkstelling van dezelve nimmer te veel
 aanmoedigen; immers niet alleen moet natuurlijk
 het voortbrengsel van eene fabriek veel beter koop
 zijn, wanneer men door geschikte werktuigen den
 arbeid, en dus ook den arbeidsloon van veele
 werkende handen, kan uitwinnen, dan wanneer al-
 les door menschenhanden moet verricht worden,
 maar daarenboven is deeze besparing van men-
 schenhanden zeer bevorderlijk voor het algemeen
 fonds van de natie; want indien (gelijk wij in het
 begin van dit hoofdstuk zagen) de arbeid van eene
 natie het oorspronkelijk fonds voor haare behoef-
 tens en gemakken van het leven uitmaakt, dan kan er
 nimmer bij eene natie te veel gearbeid worden,
 om dat dit fonds nimmer te groot kan zijn —
 hoe meer ledige handen dus door het uitvinden
 van werktuigen gemaakt worden, des te meer
 gelegenheid is er, om werkende handen voor an-
 dere fabrieken te vinden, en het getal van de fa-
 brieken te vergrooten, de werktuigen bekleeden
 dus de plaats der menschen, en werken zeer sterk
 mede tot vermeerdering van het jaarlijksch voort-
 brengsel van den arbeid der natie — te recht
 noemt dus de *Baron de Bielfeld, Inst. Polit. tom. I.*
p. 518. de uitvinding van werktuigen, welke ge-
 schikt zijn, om arbeid te bekorten, of gemaklij-
 ker te maaken, *den hoogsten trap van volmaakt-
 heid der fabrieken in eenen Staat*, te recht oor-
 deelt hij, dat de fabrieken van kousen, hand-
 schoenen, en mutzen, de lintfabrieken, en vooral
 de

I. uitvinding van alle die werktuigen, door welke de arbeid zo zeer verligt en verkort wordt,

I. oorspronkelijk alleen aan de verdeeling van den

ar-

de fabriek van *van Mollem te Utrecht*, welke men in andere fabrieken heeft nagevolgd, uitvindingen zijn, van welke men de ontwerpers met standbeelden behoorde te vereeren. „De werktuig-„kunde,” zegt hij, „kan daaglijks nieuwe ont-„dekkingen van dezen aart doen, en nimmer„behoeft de wetgeevende magt zig ongerust te„maaken, dat de menigvuldigheid van deeze soort„van uitvindingen de bezigheden der menschen„vermindere zal; er blijven altijd duizenden van„onderwerpen over, aan welke zij hunnen ar-„beid en vijt kunnen besteeden.” Ik heb mij altijd verwonderd over het begrip van den grooten *de Montesquieu, Geest der Wetten, III. Deel p. 23. dat zodanige werktuigen, welke voornaam oogmerk is, om de handwerken te bekorten, niet altijd nuttig zijn* — en dat hij dus zodanige molens, welke door het water in werking gebragt en gehouden worden, zo algemeen nuttig niet oordeelde, als men dezelve doorgaands denkt te zijn — en ik heb mij niet kunnen onthouden, van, in mijne vertaaling van dat voortreflijk werk, dat gevoelen tegen te spreken. Men leeze het fraaije betoog wegens het voordeel van goede werktuigen, in *Sir James Stuart's Political Oeconomy, tom. I. pag. 119-124.* Zie ook *Campomanes over de Industrie in Spanjen, p. 69 en 70,* en, zeer belangrijk, *Necker de l'Administ. des Finances, tom. III. p. 95 en volg. Uitgever.*

arbeid schijnt te danken te hebben — het is veel meer waarfchijnlijk, dat de menfchen I. B O E K I. HOOFDST. lichtere en gereedere middelen zullen ontdekken, om hun oogmerk te bereiken, wanneer de geheele aandacht van hunnen geest enkel op dat ééne oogmerk gevestigd is, dan wanneer die aandacht zig over eene grooter verfcheidenheid van zaaken moet verdeelen.

Om deeze reden kan men natuurlijk verwachten, dat de een of ander van die geenen, welke altijd in eenen bijzonderen tak van arbeid bezig zijn, fpoedig figtere en gereedere middelen, ter verkrijging van dit hun bijzonder werk, zullen uitvinden, voor zo ver de natuur van hun werk voor verbetering vatbaar is — een groot gedeelte van die werktuigen, welke in zodanige manufactuuren gebruikt worden, in welke de arbeid de meeste verdeelingen ondergaat, zijn oorfpronglijk uitvindingen van gemeene werklieden, welke, daar ijder van hun in eene enkele en zeer eenvoudige bezigheid gebruikt wierd, natuurlijk hunne aandacht moesten vestigen, om hun werk op de ligfte en gereedfte wijze uit te voeren — die geene, die gewoon zijn zodanige fabrieken met oplettendheid te bezoeken, zullen dikwils zeer aartige werktuigen gezien hebben, welke de uitvindingen waren van zodanige werklieden, met oogmerk om hun werk gemaklijk te maaken, en fpoediger voort te zet-

I. zetten. In de allereerste vuurmachines, had
 B O E K. men de standvastige gewoonte, van zig van

I. HOOFDST. eenen kleinen jongen te bedienen, om de gemeenschap tusschen den ketel en de buis beurtelings te openen of te sluiten, naar maate de pomp op- of nederging — een van deeze kleine jongens, welke lust had om met zijne makkers te speelen, merkte op, dat wanneer hij eene koord aan het handvat van de klep, door welke deeze gemeenschap geopend werd, deed, en hetzelfde aan een ander gedeelte van de machine vastmaakte, als dan die klep van zelve, en zonder zijne hulp, open en toeging; dit gaf hem de vrijheid, om zig met zijne speelmakkers te vermaaken — en langs deezen weg is men de ontdekking van eene van de allergrootste verbeteringen, welke deeze machine, zedert deszelfs uitvinding, ondergaan heeft, aan eenen dartelen jongen verschuldigd, welke lust had om zijn eigen werk te verligten (*h*).

Men

(*h*) De vernuftige jongen, welke deeze nuttige verbetering aan de vuurmachine uitdagt, was *Humphrey Potter* genaamd; men bespaarde door de zelve niet alleen de toeziede, en altoos werkzaame hand van éénen mensch; maar zij had, boven dien, dien gelukkigen invloed op het geheele werktuig, dat toen zij naderhand door *Henry Beighton* tot meerder volkomenheid gebragt werd, het uitwerkend vermogen van de vuurmachine zeer
 aan.

Men moet zig echter niet verbeelden, dat alle de verbeteringen in de werktuigkunde enkel uitvindingen zouden zijn van die geenen, welke dezelve moeten gebruiken. Men is, zedert dat het maaken van dezelve de bezigheid van een bijzonder ambacht geworden is, veele verbeteringen in dezelve aan die geenen verschuldigd, welke hun bestaan vinden in dezelve te maaken. Andere weder zijn de uitvindingen van die foort van menschen, welke wij wijsgeeren, of beoefenaars van de beschouwende wetenschappen noemen, welker werk niet is om iets te doen, maar om op alle dingen regelmatig door te denken, en welke uit dien hoofde dikwils in staat zijn, om de vermogens van de verst van elkander afgelegene, en de meest van elkander verschillende onderwerpen onderling te vereenigen. In den voortgang van de beschaving eener burgerlijke maatschappij maaken de beschouwende wetenschappen, even gelijk alle andere verrigtingen, de voornaame en eenige bezigheid uit van eenen bijzonderen stand van burgers. Ook zijn dezelve, even gelijk alle andere verrigtingen, in een groot ge-

aanmerklijk had toegenoomen. Zie hier over, en tevens over meer andere toevallige nuttige uitvindingen aan dit zeer zamengefeld werktuig, *Desaguliers Natuurkunde, III. Deel, pag. 92. in de voet. Uitgever.*

f. getal van onderscheidene takken verdeeld, van
 O E K. welke ijder bezigheid verschaft aan eene bij-
 I. zondere soort of klasse van beoeffenaaren, en
 HOOFDST. juist is deeze onderdeeling van onderscheiden
 bezigheden in de beschouwende weetenschap-
 pen, even gelijk in alle andere beroepen,
 zeer geschikt, zo om meerdere bekwaamhe-
 den te ontwikkelen, als om tijd te winnen. —
 Langs deezen weg wordt ijder beoeffenaar op
 zig zelve ervarenener in zijn eigen vak, langs
 deezen weg wordt over het geheel meer uit-
 gevoerd, en langs deezen weg wordt over
 het algemeen de trap van weetenschap aller-
 zichtbaarst bevorderd.

Deeze, door de verdeeling van den arbeid
 veroorzaakte, vermeerdering van de voort-
 brengfelen van alle de onderscheidene hand-
 werken, verwekt, in eenen welbestuurden
 burgerstaat, die algemeene welvaart, welke
 zig zelve tot de laagste standen van het volk
 uitbreidt — ijder ambachtsman heeft te be-
 schikken over een groote hoeveelheid van zijn
 eigen werk, boven het geene hij zelve be-
 hoeft, en, daar ijder ander werkman zig vol-
 maakt in dezelfde omstandigheden bevindt,
 is juist daardoor ijder een in staat, om eene
 groote hoeveelheid van zijne eigene voortge-
 bragte overtollige waaren te verruilen tegen
 eene groote hoeveelheid van de overtollige
 waaren van anderen, of, het geene op het-
 zelfde ter neder komt, tegen de waarde van
 de

dezelve (i) — hij voorziet dus een ander rijklijk met het geene dezelve behoeft, en deze verzorgen hem weder overvloediglijk van het geene hij noodig heeft, en dus verspreidt zig de algemeene overvloed door alle de onderscheiden standen van de maatschappij.

Men beschouwe eens de gemakken, welke de geringste werkman of daggelder, in eenen beschaafden en welvaarenden burgerstaat, in den dagelijkschen loop van zijn leven geniet, en men zal moeten bekennen, dat het getal van menschen, van welker arbeid een gedeelte, hoe zeer ook maar een gering gedeelte, heeft

(i) *Tegen de waarde van dezelve.* Deeze uitdrukking bepaalt juist het denkbeeld, 't welk men hier behoort te hebben, een werkman in eene fabriek vereenigt de waarde van zijnen arbeid met de ruuwe stof, welke hij bewerkt; door zijnen arbeid vermeerdert hij de waarde van de ruuwe stof; die bijgevoegde waarde is zijn volkomen eigendom, en zij wordt het eigendom van den baas of fabrikteur, zodra deeze hem zijnen arbeidsloon betaalt. Die ontfangen arbeidsloon blijft bij den werkman zijnen gedaanen arbeid vertoonen, en wanneer hij over denzelven beschikt, of voor dien ontfangen loon andere waaren koopt, dan verruilt hij in de daad eene hoeveelheid van zijne eigene voortgebragte waaren tegen voortgebragte waaren van anderen — dan ruilt hij arbeid tegen arbeid, en dus is de arbeid zijne waare fonds. *Uitgeever.*

I. heeft moeten besteed worden, om hem die gemakken te bezorgen, alle berekening te boven gaat. Het wollen kleed, bij voorbeeld, 't welk den daggelder dekt, hoe grof en ruuw het ook moge schijnen, is niet te min het voortbrengfel van den vereenigden arbeid van eene groote menigte van werklieden. De schaapherder, hij die de wol in foorten verdeelt, de wolkammer, de verwer, de spinner, de weever, de voller, de bereider, en eene menigte anderen, moeten alle hunne onderscheidene kundigheden vereenigen, om dit nederige voortbrengfel tot volkomenheid te brengen — welk een aantal, daarenboven, van kooplieden en werklieden is er noodig geweest, om de ruuwe werkstoffen van zommige van deeze werklieden, welke menigmaal in ver van elkander gelegen gedeelten van het land wonen, van de eene plaats naar de andere te vervoeren. Hoe veel koophandel en scheepvaart, hoe veele scheepmakers, zeilemakers, schippers en matroozen, zijn in het werk geweest, in 't bijzonder, om de onderscheiden ruuwe stoffen bij elkander te brengen, welke alleen door den lakenverwer gebruikt worden, en welke dikwils uit de afgelegenste hoeken van de waereld komen! Welk eene verscheidenheid van arbeid wordt er vereischt, om de gereedschappen van de geringste van deeze werklieden te vervaardigen! Laat ons, (om nu niet te spreken van die

die zamengestelde werktuigen, als bij voorbeeld een zeeschip, of een vollersmolen, of zelfs een weefgetouw,) alleen maar eens na-
 gaan, welk eene verscheidenheid van werk er noodig zij, om een allereenvoudigst werktuig te maaken, ik bedoel de schaar, met welke een herder de wol van zijne schaapen scheert. De mijnwerker, de maaker van het fornuis, om het ijzeroer te smelten, de houthakker, de brander van de houtskoolen, welke men tot het smelten noodig heeft, de steenbakker, de metselaar, de arbeider, die het fornuis verzorgt, de molenmaaker, de smit, alle deeze moeten hunne handen in elkander slaan, om eene enkele herdersschaar ten voor-
 schijn te brengen.

Wanneer wij, op dezelfde wijze, alle de onderscheiden zaaken naooogen, welke hij tot zijne kleeding en huishouding noodig heeft, het grove linnen hembd, 't welk hij op zijn lijf draagt, de schoenen, welke hij aan zijne voeten heeft, het bed, op het welke hij slaapt, en alle de onderscheiden deelen, welke hetzelfde uitmaaken, het keukengereedschap, met het welke hij zijn eeten gereed maakt, de koolen, van welke hij zig ten dien einde bedient, welke uit de diepste ingewanden der aarde gegraven, en mooglijk langs eenen langen zee- en landweg tot hem gebragt zijn, en al het overige, 't welk hij in zijne keuken noodig heeft, alle de ver-

I. eischen van zijne tafel, de mesfen en vor-
 BOE K. ken, de aarden of tinnen fchotels, op welke
 I. hij zijn eeten zet, en verdeelt, de onder-
 HOOFDST. fcheiden handen, welke er noodig zijn, om
 zijn brood en zijn bier gereed te maaken, de
 glazen vengfters, welke de warmte en het
 licht inlaaten, en den wind en regen buiten
 houden, met alle de weetenschappen en kun-
 sten, welke noodig zijn, om deeze gelukkige
 en nuttige uitvinding gereed te maaken, zon-
 der welke deeze noordelijke gedeeltens van
 de waereld naauwlijks eene draaglijke be-
 woonbaarheid zouden opleveren, te gelijk
 met de gereedfchappen, welke alle deeze on-
 derfcheiden werklieden noodig hebben, om
 deeze verfcheidenheid van gemakken voortte-
 brengen, wanneer wij, zeg ik, alle deeze
 dingen nadenken, en in het oog houden,
 welk eene verfcheidenheid van arbeid aan
 ijder van dezelve befteed moet worden, dan
 zullen wij moeten erkennen, dat zelfs de
 geringfte inwoonder van een befchaafd land,
 zonder den bijftand van veele duizenden van
 menfchen, niet zou kunnen worden voorzien
 van die behoeftens, die tot zijne gewoone
 leefwijze behooren, en welke wij ons zeer
 verkeerdelijk verbeelden zeer eenvoudig en
 omflagteloos te zijn. 't Is waar, wanneer
 men dezelve vergelijkt met de meer buiten-
 fpoorige weelde der grooten, dan zijn zij
 zeer eenvoudig en gering, maar het is moog-
 lijk

Ijk ook waar, dat de gemakken, welke een *Européaansch* vorst geniet, menigmaalen, die van eenen arbeidzaamen en eenvoudigen boer niet zo ver overtreffen, als de gemakken, welke een zodanige boer heeft, die van menig *Afiatisch* koning, schoon hij de volstrekte meester is van het leven en de vrijheid van tienduizend naakte wilden, te boven gaan (k).

I.
B. O E K.
I.
HOOFDST.

TWEE-

(k) Om deeze reden beschreef ik, in mijne voorreden voor dit werk, den rijkdom, als het bezit van voldoende middelen tot een ruim genot van alle die noodzaaklijke, aangenaame, en overtollige goederen, welke tot het onderhoud, gemak, en genoegens van het leven kunnen strekken — het lust mij hier eene kleine plaats uit de *Real Science du Gouvern. tom. VI p. 88.* in te voegen: „Het is onmooglijk,” zegt hij, „dat een mensch, zonder medewerking van een oneindig aantal van andere menschen, schatten kan verzamelen, of genot hebben van die geene, welke hij reeds verzameld heeft — indien men overweegt, hoe veele menschen men noodig heeft, om eene enkele speld, eene schoen, eene kous enz. voortebrengen — hoe veele er aan te pas komen, om één enkel mensch geheel te kleeden, dan moet onze verbeeldingskracht in bedwelming geraaken, wegens het getal der menschen, welke onophoudelijk moeten medewerken, om in onze behoeften te voorzien. Alle menschen moeten de handen in elkanderen slaan, om de behoeftens en genoegens van éenen mensch te vervullen. Zodra zig de wil van de menigte

I.
BOEK.

TWEDE HOOFDSTUK.

II.
HOOFDST.

Over de drijfveeren, welke aanleiding geven hebben tot de verdeeling van den arbeid.

De verdeeling van den arbeid, uit welke zo veel voordeelen zijn gebooren geworden, is oorspronkelijk geene uitwerking van eene menschlijke wijsheid, welke die algemeene welvaart, die daaruit ontstaan zoude, voorzien en beoogd had — Zij is een noodzaaklijk, doch zig zeer langzaam en trapsgewijze ontwikkelend gevolg van eene zekere geneigdheid, welke in den mensch ligt, doch welke

gec-
 20 tegen zijnen wil verzette, zou hij niet alleen
 21 niet meer rijk, maar zelfs de behoefte van
 22 alle menschen worden — hij zou gebrek aan
 23 het noodzakelijke lijden, en van honger ster-
 24 ven — laat ons dus vaststellen, om dat het on-
 25 tegenpreeklijk is, dat het niet anders dan *hee-*
 26 *genot* is, 't welke het *wezen* van den rijkdom
 27 uitmaakt, en dat het genot van ieder in het
 28 bijzonder in eene volstrekte betrekking en even-
 29 redigheid staat tot het genot van een oneindig
 30 aantal van andere menschen. Wij kunnen, in
 31 de daad, geen genot hebben van de goederen
 32 van andere menschen, dan naar maate, en in
 33 evenredigheid, dat andere menschen genot heb-
 34 ben of willen hebben van onze goederen."

Uitgegeven.

geene zo uitgebreide nuttigheid bedoelde, de geneigdheid naamelijk, om de eene zaak tegen de andere te verruilen.

I.
B O E K
II.
HOOFDST.

Of nu deeze geneigdheid eene van die oorspronkelijke drijfveeren zij, die in de menschlijke natuur liggen, en van welke men geene verdere reden kan geeven, dan wel, of dezelve, het geen nogthands meer waarschijnlijk schijnt, een noodzaaklijk gevolg van de vermogens van reden en spraak zij, is eene zaak, welks onderzoek tot ons tegenwoordig onderwerp niet behoort. Zij is ten minsten aan alle menschen gemeen, en men vindt dezelve onder geene andere foorten van dieren, welke noch dit, noch eenige andere foorten van contracten schijnen te kennen. 't Is waar, twee windhonden, welke eene en dezelfde haas vervolgen, schijnen menigmaal met gemeen overleg te handelen: ieder drijft de haas aan den met hem jaagenden hond toe, of zoekt dezelve te grijpen, wanneer zijn medehond dezelve hem toedrijft. Doch dit is geen gevolg van eenige overeenkomst, maar de enkele uitwerking van den toevalligen zamenloop der hartstochten van deeze twee honden jegens het zelfde onderwerp, op denzelfden tijd. Niemand zag immer, dat de eene hond met den anderen eene oprechte en welberaadene ruiling van een been tegen een ander been deed; nooit heeft iemand gezien, dat het eene dier aan het andere, het

I. zij door tekens, het zij door zijn natuurlijk
 HOE K. geluid, te kennen gaf, *dit is het mijne, dit is*

II. *het uwe, ik ben bereid om u dit voor dat te*
 HOOFDST. *geeven* —

wanneer een dier iets van een mensch, of van eenig ander dier zoekt te verkrijgen, dan heeft het geen ander middel om te beweegen, dan zig toe te leggen, om de gunst en goedwilligheid van dien geenen te winnen, wiens dienst hetzelve begeert — het schoothondjen liefkoost zijne vrouw, en de patrijshond zoekt door duizenderlei kromme sprongen de aandacht van zijnen aan tafel zittenden meester tot zig te trekken, om een lekker beetjen te verkrijgen — de menschen zelve bedienen zig menigmaalen van deeze kunstgreep jegens hunne medemenschen, en wanneer hun andere middelen ontbreken, om dezelve overtehaalen, om aan hunne verzoeken te voldoen, dan leggen zij zig door onderdanige en vleijende oplettendheden toe, om hunne genegenheid te verwerven — doch hiertoe hebben zij, bij alle gelegenheden, den tijd niet. In eene beschaafde burgermaatschappij heeft ijder mensch, elk oogenblik, de medewerking en bijstand van eene groote menigte van menschen noodig, daar ondertuschen zijn geheele leven nauwlijks toereikende is, om de vriendschap van eenige weinige perfoonen te winnen. Onder genoegzaam alle andere soorten van dieren, wordt ijder schepsel, zodra hetzelve

tot

tot zijne volkomene krachten is opgegroeid, geheel onafhankelijk, zonder, in deszelfs natuurlijke staat blijvende, de hulp van eenig ander leevend schepsel te behoeven. Maar de mensch heeft bestendig de hulp van zijne medemenschen noodig, en het is waarlijk te vergeefs, indien hij die hulp alleen van derzelve goedwilligheid verwacht. Hij zal veel gelukkiger slagen, wanneer hij hunne eigenliefde in zijn voordeel kan beweegen, en hun doen zien, dat het tot hun eigen voordeel is, wanneer zij ten zijnen aanzien doen, het geene hij begeert. Wanneer men aan een ander eene ruiling, van welke foort men wil, voorstaat, dan zegt men: *geef mij dat geene, 't welk ik noodig heb, en ik zal u dat geene geeven wat gij behoeft* — en deeze is de meening van alle zodanige aanzoeken. Op deeze wijze verkrijgen wij ver het grootste gedeelte van alle goede diensten, welke wij noodig hebben — wij moeten onzen maaltijd niet van de goedwilligheid van den slagter, den brouwer, den bakker, maar van hun begrip, van hun eigenbelang verwagten — wij zoeken niet hunne menschlievendheid, maar hunne eigenliefde aan, en spreken hun nooit van onze behoeften, maar altijd van hun voordeel — niemand, dan alleen een bedelaar, zoekt enkel van de goedwilligheid zijner medeburgers aftehangen — en zelfs een bedelaar hangt niet geheel en al van de-

- I. zelve af — de liefdaadigheid van medelijden-
 R O E K de menschen verzorgt hem wel het geheele
 II. fonds van zijn bestaan, maar deeze drijfveer,
 HOOFDST. schoon zij hem de eindelijke middelen ver-
 schaft, ter bekoming van alle de noodwendig-
 heden van het leven, welke hij behoeft, kan
 hem echter niet ijdere behoefte, welke bij
 hem ontstaat, voldoen; het grootste gedeelte
 van zijne voorkomende behoeften wordt op
 dezelfde wijze, als dat van alle andere men-
 schen, vervuld, door onderhandelingen, door
 ruilingen, door koop — voor het geld,
 't welk men hem geeft, koopt hij voedsel,
 de oude kleederen, welke een ander hem
 schenkt, ruilt hij tegen andere oude kleede-
 ren, welke hem beter passen, of tegen woo-
 ning, of tegen voedsel, of tegen geld, voor
 het welke hij of voedsel, of woning, of
 kleederen, naar maate hij het een of ander
 noodig heeft, kan bekomen.

Gelijk wij door onderhandelingen, door rui-
 lingen, en door koop, het grootste gedeelte
 van die onderlinge goede diensten, welke wij
 behoeven, van anderen bekomen, zo is het
 ook deeze zelfde geneigdheid tot ruiling, aan
 welke wij oorspronkelijk de verdeeling van den
 arbeid toeteschrijven hebben — onder eene
 horde van jagers of herders bevindt zig, bij
 voorbeeld, iemand, die, boven de andere,
 eene groote vaardigheid en handigheid ver-
 kregen heeft in het maaken van pijlen en

boogen, menigmaalen ruilt hij deezen zijnen I.
 arbeid tegen vee, of een stuk wild, eindelijk ^{B O E K.}
 ondervindt hij, dat hij, op deeze wijze, II.
 meer vee en wild kan bekomen, dan wannce ^{HOOFDST.}
 hij-zelve naar het veld gaat, om hetzelfde te
 vangen — het begrip van zijn eigenbelang
 maakt dus weldra het maaken van pijlen en
 boogen tot zijne hoofdbezigheid, en hij wordt
 een soort van wapensmit. Een ander munt
 nit in het maaken van den opstal en beklee-
 ding van hunne kleine hutten en beweegbare
 huizen; hij geraakt in de gewoonte, van tot
 dat werk door alle zijne gebuuren gebruikt te
 worden, welke hem op gelijke wijze met vee
 en wild beloonen, tot dat hij ten laastten er
 zijn belang bij vindt, om zig geheel en al
 aan dit werk overtegeeven, en langs deezen
 weg wordt hij een soort van huistimmerman
 — op dezelfde wijze wordt een derde een
 smit, of een koperflager, een vierde een looi-
 jer, of bereider van de vellen der dieren,
 welke het voornaamste gedeelte van de klee-
 ding der wilden uitmaaken. En zo wordt
 ieder mensch door de zekerheid van in staat
 te zullen zijn, om al het overtollige voort-
 brengsel van zijnen arbeid, te welk zijne ei-
 gen behoeften te boven gaat, te kunnen rui-
 len tegen zodanige gedeeltens van de voort-
 brengselen des arbeids van anderen, welke hij
 zal noodig hebben, aangemoedigd, om zig
 meer en meer tot zijne eigen bijzondere be-
 zig-

I. zigheid bekwaam te maaken, en zodanige
 B. O. E. K. vermogens en vernuft, als hij tot die bijzondere
 II. foort van bezigheid mag bezitten, meer
 HOOFDST. en meer te befchaaven, en tot volkomenheid
 te brengen — de verſcheidenheid in de natuurlijke geestvermogens tufſchen den eenen en den anderen mensch is in de daad veel geringer, dan wij ons verbeelden, en de wijde afſtand van het onderſcheiden vernuft, 't welk men tufſchen menſchen van verſchillende beroepen, nadat zij tot hunne mannelijke jaaren zijn opgegroeid, ontdekt, is, in zeer veele gevallen, niet zo zeer de oorzaak, dan wel de uitwerking van de verdeeling van den arbeid; het onderſcheid tufſchen de meest verſchillende karakters, bij voorbeeld, tufſchen eenen wijsgeer en eenen gemeenen kruiſer, ſchijnt minder uit de natuur, dan uit hunne onderſcheiden hebbelijkheden, leiding, en opvoeding, te ontſtaan. — Wanneer zij ter waereld komen, en zelfs, gedurende de eerſte zes of agt jaaren van hun leven, gelijken zij dikwils elkanderen zodanig, dat noch hunne ouders, noch hunne ſpeelmakkers in ſtaat zijn, om eenig in het oog loopend onderſcheid tufſchen hen optemerken — op deezen leeftijd, of kort daarna, begint men hen tot ver van elkanderen afſtaande bezigheden opteleiden. Dan begint men het onderſcheid van hunne geestvermogens waarteneemen, en deeze ontwikkelen zig bij trappen, tot dat
 ein

eindelijk de hoogmoed van den wijsgeer I. naauwlijks eenige gelijkheid meer wil erken-^{B O E K.}nen. Maar, zonder deeze geneigdheid tot ruiling, zou ijder mensch in de noodzaaklijk-^{II. HOOFDST.}heid geweest zijn, om voor zig zelven alle die behoefkens, en gemakken van het leven, welke hij noodig had, gereed te maaken; dan zou ijder een en dezelfde bezigheden hebben moeten verrigten, en hetzelfde werk doen, en dan had dat groote onderscheid van bezigheden, 't welk alleen in staat is, om eenig groot onderscheid van geestvermogens te doen ontwikkelen, nimmer plaats gehad.

Even gelijk deeze geneigdheid tot ruiling het onderscheid in de geestvermogens, 't welk tusschen menschen van onderscheiden beroepen zo aanmerklijk is, veroorzaakt, even zo maakt ook die geneigdheid dat onderscheid in geestvermogens nuttig. Men vindt onder de dieren veele soorten, welke men algemeen erkent tot één en hetzelfde geslacht te behooren, in welke men echter veel grooter onderscheid tusschen derzelver vermogens waarneemt, dan men onder menschen ontdekt, voor dat dezelve door opvoeding hunne hebberlijkheden hebben verkreegen.

Een wijsgeer is, in vernuft, en geneigdheid, door de natuur, niet half zo onderscheiden van eenen gemeenen kruijer, als een bulhond van eenen windhond, of een windhond van eenen patrijshond, en deeze laatste

I. weder van eenen herdershond — ondertus-
 B O R K. schen zijn deeze onderscheiden soorten van

II. dieren, schoon alle van het geslacht der hon-
 HOOFDST. den, voor elkanderen van geene nuttigheid.

De sterkte van den bulhond wordt in het ge-
 ringste niet geholpen, noch door de snelheid
 van den windhond, noch door de scherper-
 heid van den patrijshond, noch door de leer-
 zaamheid van den herdershond. Door gebrek
 van het vermogen, of van de geneigdheid,
 tot ruiling, kunnen de uitwerkingen van dee-
 ze onderscheiden soorten van vernuft, (*ge-
 nius*) nimmer ten algemeene nutte bestuurd
 worden, noch iets ter waereld toebrengen tot
 verbetering van den stand, en de gemakken
 van het geslacht. Ijder van deeze dieren
 blijft even zeer genoodzaakt om zig zelven,
 zonder hulp van anderen, te verzorgen, en te
 verdedigen, en geen van dezelve geniet enig
 voordeel uit die' verscheidenheid van vermo-
 gens, welke de natuur aan zijne medehonden
 heeft geschonken. — Onder de menschen,
 in tegendeel, zijn de verst van elkander af-
 staande geestvermogens elkanderen tot nut,
 uit kragt van de algemeene geneigdheid tot
 ruiling worden de onderscheidene voortbreng-
 selen van hunne verschillende bekwaamheden,
 als het ware, op eene algemeene markt ge-
 bragt, op welke ijder een gelegenheid heeft,
 om die voortbrengselen van eens anders geest-
 vermogens te koopen, welke, bij noodig heeft.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

I.
B O E K.
III.
HOOFDST.

*Dat de verdeeling van den arbeid, door de
uitgebreidheid van de markt bepaald
wordt.*

Gelijk de geneigdheid tot ruiling aanleiding geeft tot de verdeeling van den arbeid, zo volgt, dat de uitgebreidheid, welke men aan de verdeeling geeven kan, zig altijd moet regelen in evenredigheid van de uitgestrektheid, die aan het vermogen om te ruilen kan geeven worden, of met andere woorden, dat de verdeeling van den arbeid afhangt van de markt; wanneer de uitgebreidheid van de markt gering is, dan vindt zig niemand aangemoedigd om zig zelve geheel en al aan eene soort van bezigheid overtegeeven, om dat hij dan de gelegenheid mist, om al het overschot van zijnen eigen arbeid, 't welk hij, boven het geene hij zelve kan gebruiken, over heeft; voor zodanige voortbrengselen van den arbeid zijner medemenschen te ruilen, als hij noodig heeft.

Er zijn soorten van bezigheden, zelfs van de geringste soort, welke niet anders, dan in eene groote stad kunnen geoeffend worden — zo kan, bij voorbeeld, een kruijer in geene andere, dan in eene groote plaats zijn bestaan vinden. Een dorp is voor hem een veel te kleine kring, zelfs eene gewoone marktstad is zel-

- I. zelden groot genoeg, om hem bestendige be-
B O E K. zigheid te verschaffen. In de eenzaame woo-
 ningen, en zeer kleine dorpen, welke door
 III. HOOFDST.
 een zo weinig bewoond land, als het bergag-
 tig gedeelte van *Schotland* (*a*) verspreid lig-
 gen, moet ijder landman de slagter, de bak-
 ker, en de brouwer zijn van zijn eigen huis-
 gezin. In landen, die zodanig gelegen zijn,
 kan men nauwlijks hoopen, van in den om-
 stek van twintig mijlen (*b*), éénen smit,
 éénen timmerman, of éénen metselaar te vin-
 den — de verstrooide huisgezinnen, welke
 dikwils op den afstand van agt of tien mij-
 len

(*a*) Men verdeelt *Schotland* doorgaands in *laa-ge* en *hooge* landen, waarvan de *laage* landen de zuidelijke en oostelijke, en de *hooge* landen de noordelijke en westelijke deelen van het rijk uit-
 maaken — de bewoonders der *hooge* landen wor-
 den gewoonlijk *hooglanders*, ook wel *Bergschot-ten*, die van de *laage* landen, *laaglanders* ge-
 naamd. De *hooge* landen bestaan uit bergen, val-
 leijen, zwaare boschen en meiren, en zijn niet
 zeer bevolkt: in het landschap *Braidalbin*, of
Broad Albin, 't welk voor het hoogste van ge-
 heel *Schotland* gehouden wordt, en 't welk ten
 minsten twaalf uren lang, en zes uren breed
 is, vindt men geen éen vlek of dorp van tien hui-
 sen bij elkanderen — *Tegenw. Staat van Groot-
 Britt. II, Deel, p. 476. Uitgever.*

(*b*) *Engelsche* mijlen, van zestig in eenen graad,
Uitgever.

I.
 den zig genoodzaakt, om zelve eene groote BOEK.
 menigte van die geringe noodwendigheden te III.
 leeren maaken, tot welke zij, in meer bevolkte HOOFDST.
 te strecken, den bijstand van meer daartoe geschikte werklieden zouden inroepen — een handwerker op het platte land is meest overal verplicht, om zig op de bekwaamheid tot alle die onderscheidene takken toeteleggen, welke eene genoegzaame verwantschap onder elkanderen hebben, om op dezelfde soort van ruuwe stoffen beoeffend te worden — een timmerman op het platte land moet alle soort van werk kunnen maaken, waartoe hout gebruikt wordt — een smit op het land moet alle werk kunnen verrigten, 't welk van ijzer gemaakt wordt — de landtimmerman moet niet alleen timmerman zijn, maar ook sehrijnwerker, kabinetwerker, zelfs een beeldhouwer, radenmaaker, ploegmaaker, en wagenmaaker. De bezigheden van den landsmit zijn nog al meer verscheiden — in het afgelegenste en diepste van het bergagtig gedeelte van *Schotland* is het zelfs onmogelijk, dat een spijkermaaker zijn brood zou kunnen winnen. Men rekene, dat zodanig een man duizend spijkers op éénen dag zou kunnen maaken, en men stelle driehonderd werkdagen in een jaar, dan zou hij driemaalhonderdduizend spijkers in een jaar maaken — maar, in eene zodanig landstreek, zou het

I. hem onmogelijk zijn, om in één jaar duizend spijkers, dat is, dat geene, 't welk hij in éenen dag kan maaken, te verkoopen.

III.
HOOFDST.

Gelijk men, door middel van de waaren te water te kunnen verwoeren, voor alle foorten van arbeid eene veel uitgebreider markt kan openen, dan men immer verkrijgen kan, wanneer alles te land moet overgebracht worden, zo volgt ook natuurlijk, dat allerlei foort van arbeid zig het eerste langs de zeekusten, en de oevers van bevaarbare rivieren begint te verdeelen, en te verbeteren, en het is gewoonlijk niet dan na eenen langen tijd, dat deeze verbeteringen zig tot in het binnenste gedeelte van het land uitbreiden — een goede vrachtwagen, bestuurd door twee menschen, en voortgetrokken door agt paarden, zal omtrent zes weken noodig hebben, om eene hoeveelheid van omtrent vier tonnen aan waaren van *Londen* naar *Edinburg* over te brengen, en terug te voeren. Menigmaalen zal in denzelfden tijd een schip, op het welke zes of agt man noodig is, de hoeveelheid van tweehonderd tonnen aan waaren van *Londen* naar *Leith*(c), en weder terug brengen — dienvolgende zijn, door het middel van de

(c) *Leith* is een groot en volkrijk vlek aan de golf van *Forth*, nog geen mijl van *Edinburg* gelegen. Het is de haven van *Edinburg*, de drukste van geheel *Schotland*. *Uitgever.*

goederen te water te kunnen vervoeren, zes of agt menfchen in ftaat, om in denzelfden tijd zo veele goederen van *Londen* naar *Edinburg*, en van daar weder naar *Londen* te voeren, als vijftig vrachtwagens, beftuurd door honderd man, en getrokken door vierhonderd paarden — men moet, derhalven, over tweehonderd tonnen aan waaren, welke op de minst kostbaare wijze te land van *Londen* naar *Edinburg* zouden moeten gevoerd worden, eene onkostrekening maaken van het onderhoud van honderd menfchen, benevens de huur van vierhonderd paarden, voor den tijd van drie weken, en daarenboven, (’t geen genoegzaam gelijk ftaat met dat onderhoud en die huur) de flijtagie zo wel van die vierhonderd paarden, als van die vijftig zwaar beladen wagens; — daar men in tegendeel, wanneer men dezelfde hoeveelheid van waaren te water vervoerde, alleenlijk in die onkostrekening zou moeten brengen het loon van zes of agt man, en de huur en flijtagie van een fchip van tweehonderd tonnen, met bijvoeging van de waardij van de meerdere rifico, of van het onderscheid van de *assurantie* tufchen de vervoering te land, of te water. — Indien er, derhalven, tufchen deeze twee fteden geen andere weg ter vervoering van waaren open ware, dan over land, dan zou men geene andere waaren van de eene naar de andere van die fteden zien

II
B. O. E. E.
III.
HOOFDST.

- I. overbrengen, dan zodanige, welke waardij
NOE K. zeer aanmerkelijk zoude zijn, in evenredigheid
 III. tot derzelver gewigt, en dan zouden zij niet
HOOFDST. dan een zeer gering gedeelte van dien koop-
 handel met elkanderen kunnen drijven, welke
 tegenwoordig zo veel toebrengt, om de on-
 derlinge werkzaamheid in die twee steden
 aantemoedigen. Zonder scheepvaart zou er
 in 't geheel weinig of geen koophandel tus-
 schen van elkanderen afgelegene waereldge-
 deeltens kunnen gedreeven worden — welke
 waaren zouden in staat zijn, om de onkosten
 van eene vervoering over land van *Londen*
 naar *Calicut* goedtemaaken? en zelfs, indien
 dezelve al eens zo kostbaar waren, dat zij
 aan zodanige zwaare onkosten het hoofd
 konden bieden, met welk eene zekerheid zou
 men dan nog dezelve door de landen van zo
 veele barbaarsche natien kunnen voeren? On-
 dertusschen drijven deeze twee steden thands
 met elkanderen eenen zeer aanmerkelijken
 koophandel, en gelijk zij daardoor hunne
 wederzijdsche markten uitbreiden, zo brengt
 dezelve aanmerkelijk toe, om hunne weder-
 zijdsche werkzaamheid aantewakkeren (*d*).

Daar

(*d*) Gelijk dus de verdeeling van den arbeid
 door de uitgebreidheid van de markt bepaald
 wordt, en deeze verdeeling van den arbeid zeer
 veel toebrengt tot vergrooting van het oorspron-
 lijke fonds van eene natie, zo volgt, dat niets na-
 dee

Daar nu de voordeelen van het vervoeren van goederen te water zo groot zijn, zo is het natuurlijk, dat de eerste ontwikkelingen van kunsten en handwerken in zodanige strecken zullen hebben plaats gehad, waar dit gemak de geheele waereld tot eene markt voor de voortbrengfelen van allerlei foort van arbeid openzette — en dat zij zig altijd veel laater tot het binnenste van het land zullen uitgebreid hebben — het binnenste van het land kan, eenen langen tijd, geen ander vertier voor het grootste gedeelte van haare waaren vinden, dan het land, 't welk het zelve omringt, en hetzelve van de zee-kusten en groote bevaarbare rivieren afscheidt — de uitgebreidheid van deszelfs markt moet, derhalven, eenen langen tijd in evenredigheid staan

deeliger voor eene natie kan zijn, dan dat de markt van haare waaren kleinder wordt — tot eene zodanige inkrumping van de markt kunnen niet alleen buitenlandsche oorzaaken, oorlogen, jaloufien van andere natien, enz. maar ook binnenlandsche redenen aanleiding geeven, alles wat medewerkt, om de werkende hand duur te maaken, bij voorbeeld zwaare belastingen, vooral op de noodzaaklijke levensmiddelen, of om de volkrijkheid te verminderen, bij voorbeeld, binnenlandsche beroertens, vervolgingen om godsdienstige of staatkundige gevoelens, enz. moet eindelijk eene inkrumping van de uitgebreidheid van de markt ten gevolge hebben. *Uitgever.*

I. staan tot den rijkdom en bevolktheid van dat
 B O E K. omliggend land, en, bij gevolg, moet des-
 zelfs verbetering altijd agter staan aan die van
 III. dat omliggend land. In de *Engelsche Noord-*
 HOOFDST. *Americaansche* volkplantingen zijn de planta-
 gien standvastig altijd langs de zeekusten, en
 de oevers der bevaarbare rivieren aangelegd,
 en tot hier toe hebben zig dezelve nog nooit
 op eenen aanmerkelijken afstand van een van
 beide verwijderd (e).

Die natien, welke, volgens de geloofwaar-
 digste berichten der geschiedschrijvers, de eer-
 ste schijnen beschaafd te zijn geworden, zijn
 die geene, welke aan de kusten van de *Mid-*
delandsche zee gelegen zijn — deeze zee, wel-
 ke ongetwijffeld het grootste binnenlandsche
 meir van de bekende waereld is, heeft noch
 ebbe, noch vloed, en dus ook geene andere
 beweging in het water, dan die, welke door
 de winden veroorzaakt wordt. Zij was, der-
 halven, door de stilheid van haare oppervlak-
 te, door de menigte van haare eilanden, en
 door de nabijheid van de nabuurige oevers,
 bij

(e) Dit heeft in alle de *Amerikaansche* kolonien
 plaats, en is ten hoogsten noodzaakkijk, want in-
 dien de plantagien niet aan de zeekusten, of be-
 vaarbare rivieren, of ten minsten bruikbare kree-
 ken lagen, dan zouden de zwaarigheden, om de
 voortbrengselen aan boord van de schepen te bren-
 gen, onoverkomelijk zijn. *Vergever,*

bij uitneemendheid geschikt, om de scheepvaart van de waereld in haare kindsheid aantekweeken, toen de menschen, nog geheel onkundig van het gebruik van het kompas, bevreesd waren om de kusten uit het oog te verliezen, en, wegens de onvolkomenheid van hunne scheepsbouwkunde, het nog niet durfden onderneemen, om zig op de bulderende baaren van den *Oceaan* te begeeven. Voorbij de kolommen van *Hercules* te vaaren, dat is, de straat van *Gibraltar* uittezeilen, is, in de oude waereld, langen tijd gehouden voor de stoutste en gevaarlijkste onderneeming van de zeevaart (f). Het duurde zelfs langen tijd,

I.
B O E K
III.
HOOFDST.

(f) Men kan zeer fraaije aanmerkingen over de scheepvaart der ouden vinden in *de Montesq. Geest der Wetten, II. Deel*, van p. 409 af, vooral p. 434 en volg. p. 444 en volg. 450 en volg. De onkunde van het kompas maakte de scheepvaart der ouden zeer gebrekkig. Wij vinden echter bij *Herodotus, lib. 4. cap. 42.* dat de *Phoeniciers*, op bevel van *Nechus*, den koning van *Egipten*, geheel *Africa* hebben omgezeild, beginnende uit de roode Zee, en voorbij de kolommen van *Hercules*, of door de tegenwoordige straat van *Gibraltar* terug komende; doch dat eene dergelijke onderneeming aan de *Carthagers* mislukt is, welke dezelve van de kolommen van *Hercules* af begonnen, *ib. cap. 43.* De Heer *de Montesquieu l. c.* meent, dat de reden, waarom de *Phoeniciers* wel, en de *Carthagers* niet geslaagd zijn, daarin gelegen zij,

I. eer de *Phoeniciers*, en *Carthagers*, de kundig-

B. O. E. K.

dig-

III.

BOEDST,

dat men, uit de *roode Zee* beginnende, wel de helft digte bij de kaap *de Goede Hoop* is, dan wanneer men uit de *Middellandsche Zee* begint, en dat de *oostelijke* kusten van *Africa* gemaklijker te volgen zijn, dan de *westelijke*. Dat ook de *westelijke* beter kunnen in het oog gehouden worden, wanneer men van *de Kaap* naar de *kolommen van Hercules*, dan wanneer men van deze naar *de Kaap* wil zeilen. De voor de zeevaart zo belangrijke uitvinding van het *kompas*, is eene gebeurtenis van de dertiende, of het begin van de veertiende eeuw — het gaat hiermede, gelijk met verscheiden andere uitvindingen, verscheiden volkeren schrijven zig de eer van die ontdekking toe: — de *Franschen* willen, dat zij de uitvinders zijn, en voeren ten bewijze aan de lelij, (van ouds het wapen van *Vrankrijk*) welke op alle kompassen, het zij aan de punt van de naald, het zij op het teken van het noorden gevonden wordt, en zij willen, dat alle volkeren het eerste kompas, 't welk in *Vrankrijk* gemaakt is, hebben nagevolgd, en dat daarom op alle kompassen zodanige lelijen worden gevonden. De *Engelschen* houden hunne natie voor de uitvinders, en meenen bewijzen genoeg te vinden in de benaaming zo van *compas*, als van *boussole*. Dat de woorden *mariners compass* (zeemans kompas) zuiver *Engelsch* zijn, en dat het *Fransche* woord *boussole* ('t welk mede een kompas betekent) komt van het *Italiaansche* woord, *bosola*, 't welk, volgens hen, gemaakt is van het *Engelsche* woord

boxel

digste zeelieden en scheepbouwers van die I.

OU-BOEK.

III.

HOOFDST.

boxel (een doosje). Zelfs zijn er, die deeze uitvinding aan de *Chineesen* toefchrijven, — het gemeene gevoelen is, dat het compas oorspronkelijk is uitgevonden door *Flavio di Gioia*, een *Napolitaan*, welke in het laatst van de dertiende eeuw leefde, en dat naderhand van tijd tot tijd door onderscheiden natien verbeteringen in hetzelfde zijn gebragt — hij was geboortig van *Amalphi* in het koningrijk *Napels*, en, om te toonen dat dit instrument door eenen *Napolitaansch* onderdaan was uitgevonden, welker koningen ter dier tijd Graaven van *Anjou*, uit het *Fransche* huis waren, tekende hij het noorden met de *Fransche* Ielij, waarin hem alle natien nagevolgd hebben. *L'abbé de Choisy vie de Salomon. Pancirollus de novis repertis tit. II.* en *Witsen de re nautica* stellen deeze uitvinding in het begin van de veertiende eeuw. Men wil dat het prinsdom, in 't welke *Amalphi*, waar hij geboren is, ligt, een compas in het wapen voert. Zommige noemen hem *Johannes (Giovanno) di Gioia*, andere *Flavio di Melfi*, ook *Flavio Gioia*.

Die geene, die deeze uitvinding aan de *Chineesen* toefchrijven, willen, dat *Marco Polo*, een *Venetiaan*, die eene reis naar *China* had gedaan, die uitvinding heeft medegebragt in het jaar 1260. Zij bevestigen dit daarmede, dat men, in het eerst, het compas even zoo gebruikte, als de *Chineesen* nog doen, dat is, zij laten het op een stukjen kurk drijven, in plaats van het op eene spil te stellen, — Men voegt er bij, dat de keizer van

- I. oude tijden, dit hebben durven beproeven (g),
 B O E K. en zij zijn zeer langen tijd de eenige volkeren
 III. gebleeven, welke deeze zeevaart gebruikten.
 HOOFDST.

Van alle de landen, welke aan de kusten van de *Middelandsche zee* gelegen zijn, schijnt *Egypten* het eerste geweest te zijn, waar landbouw en handwerken zijn geoeffend, en tot eenen aanmerkelijken trap van bevordering opgevoerd (h). *Opper-Egypten* strekt zig zelve

China, *Cheningus*, een beroemd *Astrologist*, 1120 jaar voor de geboorte van *Christus*, kennis van het compas zou gehad hebben. *Uitgever.*

(g) Over den koepandel, de zeevaart, en ontdekkingen ter zee van de *Phoeniciers* en *Carthagers*, kan men mede zeer fraaije aanmerkingen vinden bij *de Montesq. l. c.* Beide deeze volkeren lagen aan de *Middelandsche zee*. *Strabo* leert ons, *lib. I. p. m. 48.* dat de *Phoeniciers*, kort na den *Trojaanschen* oorlog, de kolommen van *Hercules* voorbij gevaaren zijn, en verscheiden steden langs de zeekusten van *Africa* gebouwd hebben. *Uitgever.*

(h) Uit het geene wij in het eerste boek van *Mozes* leezen, kunnen wij reeds een denkbeeld maaken van de vroege bevolking, den landbouw, en de handwerken van *Egypten*. *Herodotus*, (wiens geheele tweede boek over *Egypten* handelt) verhaalt ons, dat de *Nijl* midden door *Opper-Egypten* loopt, en zig vervolgens in *Neder-Egypten* in verscheiden takken verdeelt, *lib. 2. cap. 17.* dat het land met veele kanaalen en gragten doorsneden is, welke het water naar de steden brengen,

ven niet meer dan eenige weinige mijlen van den *Nijl* uit, en in *Neder-Egypten* verdeelt ^{I. 7} ^{BOEK} ^{III.} ^{HOOFDST.} zig die groote rivier in zeer veele takken, welke, door een weinig kunst geholpen, de gemeenschap te water, niet alleen tusfchen alle de groote fteden, maar ook tusfchen alle de groote dorpen, en zelfs tusfchen veele landhoeven, ten uiterften fchijnen bevorderd te hebben, genoegzaam op dezelfde wijze, als de *Rhijn* en de *Maas* tegenwoordig in *Holland* doen. De uitgebreidheid en het gemak van deeze binnenlandsche fcheepvaart zijn waarfchijnlijk de voornaamfte oorzaken geweest van deeze vroegere befchaaving van *Egypten*.

De verbeteringen in den landbouw en handwer-

gen, die niet aan de rivier gelegen zijn, *ib. cap.* 108, dat men in *Egypten* duizendentwintig fteden telde, *ibid. cap.* 177. Hij geeft ons *ibid. cap.* 96. een verflag van de wijze, op welke hunne fchepen gebouwd waren, en zegt, dat zij eene zeer groote menigte van dezelve hadden. *Strabo* verhaalt ook in zijn 17. boek zeer veel van den ouden bloei en welvaart van *Egypten*. Men weet boven dien in 't algemeen, dat dit oude volk zeer veele zaaken heeft uitgevonden — de fterrekunde, vooral, heeft, zo niet haaren oorsprong, ten minften zeer voornaame ontdekkingen aan dat volk te danken. Zie *Herodotus* en *Strabo l. c.* zie ook *de Montesq. Geest der Wetten, II. D. p. 435 en volg. 442 en volg. Uitgever.*

I. werken schijnen ook in *Bengalen*, in de Oost-
 B O E K. *Indien* (i), en in zommige van de oostelijke
 III. provincien van *China* tot eenen hoogen ou-
 HOOFDST. derdom opteklimmen, schoon de hoogte van
 dien ouderdom ons door geene geschiedschrij-
 vers van dat gedeelte der waereld, op welker
 echtheid wij staat kunnen maaken, bevestigd
 wordt. In *Bengalen* vormen de *Ganges*, en
 verscheiden andere groote rivieren, eene me-
 nigte van bevaarbare kanaalen, even gelijk
 de *Nijl* in *Egypten* doet. In de oostelijke
 provincien van *China* verdeelen zig ook ver-
 scheiden zwaare rivieren, door verschillende
 takken, in eene menigte van kanaalen, wel-
 ke, door de gemeenschap, die dezelve met el-
 kanderen hebben, eene binnenlandsche scheep-
 vaart veroorzaaken, die veel aanmerklijker
 is,

(i) Volgens *Plinius lib. 6. cap. 17.* is *Seleucus Nicator* de eerste geweest, welke tot aan den *Ganges* doordrong, en hierdoor ontdekte men de zee, in welke zig deeze rivier uitfort, dat is de golf van *Bengalen*. De oude geschiedschrijvers verhalen ons zeer veel van de rijkdommen, fabrieken, en den landbouw van den *Indostan*. Wij zullen, in dit werk, menigvuldige gelegenheden ontmoeten, om van *Bengalen*, en den *Indostan*, en vooral van de *Engelsche* staatkunde in de bezittingen, welke zij daar hebben, te spreken — men leeze hierover het werk van *Bolts l'etat politique et commercant du Bengale*, uit het *Engelsch* vertaald, gedrukt te *Maastricht 1778. 2 vol. 8°.* Uitgever.

is, dan die van den *Nijl* en den *Ganges*, of, I.
 mooglijk, dan die beide te zamen (k) — het^{B O R K.}
 ver- III.
 HOOFDET.

(k) De Schrijver maakt in dit werk zeer veel gebruik van het voorbeeld van *China*, ik neem dus deeze eerste gelegenheid waar, om het een en ander van dit rijk te zeggen, 't welk in het vervolg van zeer veel gemak voor den lezer zal zijn. —

Volgens *Pater du Halde Description Geogr. hist. politiq. et phys. de l'empire de la Chine, 4 deelen in 4°. Hage 1736.* is *China* over het geheel zeer vruchtbaar, zo dat, zelfs op zommige gronden, de voortbrensfelen tweemaal in één jaar worden ingezameld. Echter zijn er zommige provintien, welke uit hoofde der bergen maar zeer weinige bouwlanden opleveren. *I. d. p. 17.* De strecken aan de rivier van de provintie *Kiang Si*, aan het groote kanaal *Tu loang hi*, en aan den zeekant van de provintie *Tche kiang*, zijn uitnemend vruchtbaar, en leveren aan *China* alleen meer op, dan alle de andere provintien te zamen, men kan niets schooner zien, dan die vlakke en genoegzaam waterpas gemaakte landen, welke met groote steden en dorpen doorzaaid zijn, en door eene groote menigte kanaalen van goed en drinkbaar water doorsneden worden, op welke men zonder gevaar kan reizen, en die alle met elkan deren gemeenschap hebben. In deeze strecken levert op veele plaatsen de grond niet alleen tweemaal in het jaar rijst op, maar zelfs trekt men, tuschen die twee inzamelingen, nog moeskruiden van dezelve, *ib. I. d. p. 18.* doch daartegen vindt men

I. verdient zijne opmerking, dat noch de oude
B O E K. Egyp-

III.

HOOFDST.

men ook in andere provintien zeer groote onvruchtbaare en woeste strecken, *ibid.*

De landbouw is bij dit volk, van zeer oude tijden af, in het allerhoogste aanzien geweest. Een van hunne eerste keizers, *Tao* genaamd, welke, volgens hunne tijdrekening, 2357 jaar voor de geboorte van *Christus* zou geleefd hebben, wierd van agter den ploeg tot keizer verkooren, regeerde hen zeventig jaaren, en bragt den landbouw (welke, van het begin van het rijk af, door de keizers zeer geëerd was) in nog hooger achtting, *ibid. I. d. p. 79 en 80.* Zij hebben zeer veele oude boeken over den landbouw, welke door *Tu* zijn geschreeven, die ook daarom tot keizer wierd verkooren. Verscheidene keizers hebben zig omtrent den landbouw zeer veele moeite gegeeven, zelfs bebouwden zommigen, om het volk aantemoedigen, hunne eigen landen bij hunne paleizen — en nog tegenwoordig gaat de keizer, op het voorbeeld van zijne voorzaaten, alle voorjaaren, vergezeld met twaalf van de voornaamsten van het rijk, met veele plegtigheden, en in de tegenwoordigheid van het volk, eenige voren ploegen, welke jaarlijkse daad van eene plegtige offerande aan *Chang ti* (het Opperwezen) voorafgegaan wordt — de Gouverneurs der steden houden het oog op den landbouw, en die zig het meeste bevljigten, worden tot *Mandarins van den agtsten rang* verkooren, en genieten veele eerbewijzingen, *ibid. II. d. p. 82, 83 en 84.*

Het gemeene volk leeft genoegzaam alleen van
kru-

Egyptenaars, noch de *Chineesen*, noch de I.

In-BOEK.

III.

HOOFDST.

kruïden, wortelen, moeskruïden en rijst. Zij zijn zeer zorgvuldig op hunne moestuïnen, en verwaarloozen geen hoekjen grond, zij hebben genoegzaam alle foorten van moeskruïden, die in *Europa* bekend zijn, en boven dien nog veele andere. *ibid.* I. d. p. 29. Schoon in zommige provintien van *China* zeer veel koorn groeit, voeden zij zig echter, vooral in de *zuidelijke provintien*, 't meest met rijst. *ibid.* II. d. p. 139.

De aart der gronden kan in een zo uitgebreid rijk niet overal even goed zijn. Zij verschillen, naar maate zij meer of min zuidelijk gelegen zijn — maar de naarstigheit en onvermoedheit is zo groot, dat er maar weinige provintien zijn, welke in gewoone jaaren de ongelooftijke menigte van inwoonders niet kunnen voeden — de menigte van kanaalen doet, behalven de deugdzaamheit van den grond, veel toe tot de vruchtbaarheid. Men verzamelt zo veele foorten van graan, dat men veel van hetzelfde tot dranken en sterke wateren gebruikt, maar wanneer men een misgewas vreest, wordt dit door de *Mandarins* tegengegaan. *ibid.* II. d. p. 75 en 76.

Het gemeen kan niet dan met groote moeite, en aanhoudend werken, zijn bestaan vinden, een *Chinees* zal dagen agter een met zijne handen het land bewerken, dikwils tot aan zijne knieën in het water staan, en zig des avonds gelukkig achten, als hij rijst met moeskruïden en thee kan verkrijgen. Ook vindt men geen arbeidzaamer en foberder volk. Rijst in het water gekookt, is bij hun
in

I. *Indiaanen*, den buitenlandschen koophandel
B O E K.

aan-

III.

HOOFDST.

in dezelfde achting, als bij ons het brood. Men gewent de kinderen van jongs af aan het verdueren van zwaaren arbeid, en hierdoor behouden zij de eenvoudigheid van hunne zeden.

Hunne handwerkers kunnen beoordeeld worden uit de verschillende rijke en fraaibewerkte stoffen, die wij uit *China* krijgen. Het verlakt werk, het porcelein, de zijden stoffen toonen dit. Hunne publieke werken, als de poorten, eerebogen, torens, en bruggen, enz. der groote steden zijn tot de grootste volkomenheid gebragt, zo als ook alles, wat tot het onderhoud en gemak van het leven en de zindelijkheid noodig is, en zo zij hierin al eens door andere volkeren schijnen overtroffen te worden, dan moet men dit meer aan hunne zuirigheid, dan aan hunne onkunde toeschrijven.

Zij zijn niet van zulk eenen uitvindenden aart, als de *Europeaanen*, maar hunne werktuigen zijn veel eenvoudiger, en al wat men hun laat zien, weten zij zeer goed natemaaken. Thands maaken zij, even als wij, uurwerken, horologien, glas, geweer, pistoolen, en veele andere zaaken, welke hun te voren onbekend waren.

In alle steden zijn handwerkslieden van allerlei soort, zommige werken in de winkels of op hunne werkplaatzen, andere gaan van huis tot huis hunnen arbeid en dienst aanbieden — de meeste werken bij de menschen aan huis. Indien men zig een kleed laat maaken, dan komt de kleermaaker aan huis, en werkt daar, tot dat het gereed is, en zo gaat het met veele handwerken. Zelfs tot

de

aangemoedigd hebben, maar hunne groote I.
 wel-^{B O R K.}
 III.
 HOOFDST.

de smits toe, deeze draagen: aambeeld, fornuis, en gereedschappen voor het dagelijks voorvallend werk bij zig, *ibid.* II. deel, pag. 85 en 86.

Ik zou het bij dit bericht van *Pater du Halde* kunnen laten, en den lezer verder tot het werk zelve kunnen verwijzen, dan, het belangrijke van *China*, en het gebruik, 't welk onze Schrijver menigmaal van dat rijk maakt, dringt mij, om de paalen van eene noot een weinig te overschrijden, en hier nog het een en ander bij te voegen uit *Tu le Grand et Confucius histoire Chinoise par M. Clerc, Soisfons 1769, in 4°.*

China wordt in vijftien provintien verdeeld, welke even zo veele koningrijken kunnen uitnaaken. In deeze verdeeling is de provintie van *Leao-tong* niet mede begrepen, om dat zij buiten den grooten muur ligt, schoon zij afhankelijk is van *China*, p. 3. De kleinste van deeze provintien is, volgens het bericht van *Pater le Comte*, zo vruchtbaar en bevolkt, dat zij op zig zelve echen aanzienlijken staat uitmaakt, een Vorst, zegt deeze Schrijver, zou inkomen en volk genoeg bezitten, om eene gematigde staatzucht te voldoen, indieh hij meester van een derzelve was, pag. 5.

Ijdere provintie van dit rijk verdeelt zig weder in verscheiden landschappen, welke ijder een *Fu*, of *Fou*, (een stad van den eerste rang) tot hoofdplaats hebben. Die *Fu* heeft een oppergerichtshof, van hetwelke de gerichtshoven der *T-cheotts* (steden van den tweeden rang) afhangen, welke, op hunne beurt, weder de gerechten der *H-jehs*

I. welvaart enkel uit deeze binnenlandfche
 B O E K . fcheepvaart fchijnen te hebben geput.

III.
 HOOFDST.

Al-

(fteden van den derden rang) onder zig gefield vinden, om niet te fpreken van eene menigte van burgten, dorpen, enz. veel grooter dan onze fteden, *ibid. pag. 5.*

Om een algemeen begrip te geeven van het getal en de grootheid der fteden van *China*, zal het genoeg zijn, de woorden van Pater *le Comte* aan-tehaalen.

Ik heb, zegt hij, zeven of agt fteden gezien, die grooter waren, dan *Parijs*, behalven de gee-
 ne, daar ik niet geweest ben, en die, in de *Chi-
 neefche* landbefchrijvingen, als even groot worden opgegeeven — er zijn meer dan tagtig fteden van den eerften rang, die zo groot zijn als *Lyons*, *Bordeaux*, of *Rouaan*, er zijn er meer dan hon-
 derd zo groot als *Orleans*, onder de tweehonderd van den tweeden rang. Onder bijna twaalfhonderd van den derden rang, vind men vijf à zes-
 honderd zo groot als *Dyon*, of *la Rochelle*, om niet te fpreken van een ongelooflijk getal van dorpen, die in grootte, en menigte van inwoon-
 ders, de fteden *Marennés* en *St. Jean de Luz* overtreffen. Dit is geeene vergrooting, noch op-
 gaaf op de berichten, en 't goed geloof van an-
 deren. Ik heb (zegt hij) het grootfte gedeelte van *China* zelve doorreisd, en tweeduizend mij-
 len, die ik er in afgelegd heb, kunnen mijn ge-
 tuigenis geloofwaardig maaken, *ibid. pag. 5 en 6.*

De laafte bekende telling van het volk, gedaan
 leen in de vijftien provintien, welke *China* uit-

maa.

Alle de binnenlanden van *Afrika* (1), en alle die landen van *Asia*, welke op eenen aan-
I.
B O E K
III.
HOOFDST.
mer-

maaken, bedraagt omtrent zestig millioenen mannen, in staat om te velde te trekken — hier onder zijn niet begreepen de oude foldaaten, noch de oude lieden boven de zestig, noch de jeugd beneden de twintig jaaren, noch de *Mandarins*, noch de menigte geleerden, noch de *Bonzes*, en noch minder de vrouwen — Volgens deeze berekening, indien zij echt is, zegt *Voltaire*, dat het onmooglijk is, dat er minder dan 130 millioenen menschen in *China* zijn, *ibid. pag. 53.*

Volgens het *tableau* der zestien provintien van *China*, *ibid. pag. 57.* zijn er 157 *Metropolitaines*, en 1329 steden.

Het rijk wordt verdeeld in *civiel* en *militair gouvernement*, ijdere plaats en ijdere stad is met eenen muur omgeeven. Het *civiel* gouvernement behelst 2046 plaatzen, te weten, *Metropolitaines* van den eersten rang, steden van den tweeden rang, steden van den derden rang, en koninglijke verblijfplaatsen voor de troupes, posten, couriers, mandarins, enz. *ibid. pag. 58.*

Men rekt er 2357 militaire plaatzen, behalven 3000 to-

(1) De ouden kenden vooral de binnenlanden van *Africa* beter, en de kusten minder dan wij. Zij leerden de binnenlanden kennen door over land te reizen, en wij houden ons alleen met de kusten op, om de zeevaart. *Montesq. Geest der Wetten, II. d. p. 449. Uitgever.*

- I. merkelijken afstand ten noorden van de *Zwar-*
B O E K. *te* en *Caspifche* zeeën gelegen zijn, het oude
 III.
HOOFDST. *Scy-*

3000 torens, of kleine kasteelen, die binnen en buiten den muur zijn.

1472 bevaarbare rivieren en meiren, 331 fraaije en kunstige bruggen, 2099 aanzienlijke burgten, 1159 torens tot versiering der steden, triumphboogen, en andere publieke gebouwen, ter eere van goede vorsten, en van voornaame mannen opgericht, 272 bibliotheken, en zo veele academies, als er steden, dorpen, en burgten zijn, *ibid.* pag. 59 en 60.

Behalven dit alles vindt men nog in het *summaire* *ibid.* pag. 65.

<i>Hospices royaux</i>	1185
Paleizen van vicekoningen	32
Paleizen van <i>Mandarins</i> en staatsmannen .	32167
Tempels der voorouderen	480
Monumenten voor goede vorsten en burgers .	3636
————— voor vermaarde vrouwen . . .	208
<i>Bacheliers</i> of rechtsgeleerden	90,000
<i>Bonzes</i> van alle sectens	1,000,000
Gerefugeeerde <i>Mahomedaanen</i>	1,000,564
<i>Prefets, togati</i> , met lange tabbaarden . .	13649
————— <i>militaires</i> , of oversten	18520
Troupes, die het binnenste en de grenzen bewaaren	1,669,974
Paarden tot gebruik der troupes	954,067

De inkomsten van den keizer bedraagen 156,260,000 stukken goud, maakende uit 1250 millioenen *Fransche livres*, of meer dan 625 millioenen *Hollandsche guldens*, en de inkomsten van de
 kei-

Seytie, het tegenwoordig *Tartarijen*, en *Siberie*, schijnen, door alle tijden van de waereld ^{B O E K.} ^{III.} ^{HOOFDST.} I.

keizerin 22,591,696 livres, of omtrent 12 mil-
lioenen *Hollandsche* guldens.

Behalven de twee uitmuntende werken, uit welke ik, voor zo veel tot mijn oogmerk diende, het bovenstaande heb uitgetrokken, en uit welke ik, bij voorkomende gelegenheden, nog wel het een en ander zal mededeelen, heeft *Europa* het genoeg, van door den onvermoeiden vlijt van den grooten kenner der *Oostersche* taalen, den Heer *de Guignes*, eene fraaije *Fransche* vertaaling te bezitten van een der heilige boeken der *Chineesen*, genaamd *Chou-king*, verrijkt met aantekeningen van *Pater Gaubil*, die *Missonaris* in *China* geweest is, gedrukt te *Parijs* 1770. in 4°. Dit boek behelst hunne oude geschiedenisfen, benevens de grondslagen van hunne regeeringsvorm en zedenkunde — en is ten aanzien van dat alles zeer belangrijk.

Het geen onze Schrijver zegt, dat het zijne opmerking verdient, dat noch de oude *Egypte-vaars*, noch de *Chineesen*, noch de *Indiaanen*, den *buitenlandschen handel aangemoedigd hebben*, is bij de *Chineesen* een gevolg van hunne zedenkunde. Naauwlijks willen zij gemeenzaam zijn met vreemde natien, welke hunne havens bezoeken, veele van dezelve zijn geheel en al voor vreemdelingen geslooten, andere staan maar voor zekere natien open. De *Chou-king* verbiedt hun den *buitenlandschen handel* wel niet uitdruklijk, maar dringt op verscheiden plaatzen zeer sterk aan,

I. reld heen, in denzelfden barbaarfchen en on-
 B O R K. beschaafden staat geweest te zijn, in welken

III.
 HOOFDST. wij dezelve nog vinden — de zee, welke
Tartarijen bespoelt, is de *Ijszee*, welke geene
 fcheepvaart toelaat, en fchoon verſcheiden
 van de grootſte rivieren van de waereld door
 dat land ſtroomen, zijn dezelve echter te ver-
 van elkanderen verwijderd, om tuſſchen het
 grootſte gedeelte van dezelve eenige gemeen-
 ſchap of eenigen koophandel te kunnen drij-
 ven — men vindt in *Afrika* geene van die
 groote meiren, welke, zo als de *Oost-zee* en
 de *Adriatiſche zee* in *Europa*, of de *Midde-
 landſche* en *Zwarte zeeën*, beide in *Europa*
 en *Aſia*, of de golf van *Arabie*, van *Perſie*,
 van *Indie*, van *Bengalen*, en van *Siam* in
Aſia, gelegenheid zouden kunnen geeven, om
 eenen zeehandel tuſſchen de inwendige dee-
 len van dat groote vaste land te kunnen veſ-
 tigen, en de groote rivieren in *Afrika* zijn te

ver

dat men geene zeldzaame en koſtbaare dingen,
 welke uit vreemde landen komen, moet zoeken.
 Zie de *Guignes*, pref. voor de *Chou-king*, pag. 6.
Egypten was ook door godsdienst en zeden van
 alle gemeenſchap met vreemde volkeren afgeſchei-
 den, zie de *Montesq.* *Geest der Wetten*, II. d.
 p. 414. en de redenen, welke dezelve de *Montesq.*
 II d. p. 392. geeft, waarom de *Indiaanen* geene
 waaren van andere volkeren begeeren, moeſten
 hen ook beletten, om den buitenlandſchen handel
 aantemoedigen. *Uitgever.*

ver van elkanderen verwijderd, dan dat zij
 geschikt zouden kunnen zijn, tot eenige be-
 langrijke binnenlandfche fcheepvaart — daar-
 enboven kan de koophandel, welke eene na-
 tie zal drijven, door middel van eene rivier,
 die zig zelve niet in veele takken of kanaa-
 len verdeelt, en die, eer zij in zee valt, nog
 over het grondgebied van eene andere natie
 moet loopen, nooit zeer belangrijk zijn, om
 dat de natie, welke het laager liggend grond-
 gebied bezit, altijd in haar vermogen heeft,
 om de gemeenfchap tufchen de hoogere lan-
 den, en de zee, te ftrekken. — Zo is de
 fcheepvaart op den *Donau* voor de onder-
 fcheiden ftaaten van *Beijeren*, *Oostenrijk* en
Hongarijen, van weinig belang, in vergelij-
 king van het gene dezelve zou kunnen zijn,
 indien een van deeze volkeren den geheelen
 loop van die rivier bezat, tot daar zij in de
Zwarte zee valt.

I.
 B O E K I.
 III.
 HOOFDST.

VIERDE HOOFDSTUK.

*Over den oorsprong en het gebruik van
 het geld.*

Wanneer de verdeeling van den arbeid een-
 maal volkomen gevestigd is, dan kan ijder
 mensch zig door zijnen eigen arbeid niet
 meer dan een zeer klein gedeelte van die din-
 gen aanfchaffen, welke hij behoeft. Verre

I. het grootste gedeelte van dezelve bekomt hij,
 R O E K
 IV. door eene verwisfeling van het overtollige
 HOOFDST. van zijnen arbeid, 't welk, na aftrek van het
 geene hij zelve gebruikt, overschiet, tegen
 zodanige gedeelten van het voortbrengfel van
 eens anders arbeid, welke hij noodig heeft,
 Ijder mensch leeft dus door het verruilen,
 of liever, ijder één wordt, in zeker opzigt,
 een koopman, en de maatschappij zelve neemt
 langzaamerhand de gedaante aan van dat geene,
 't welk men eigenlijk eene handeldrijvende
 maatschappij noemt.

Maar, toen deeze verdeeling van den arbeid het eerst begon plaats te grijpen, moet, natuurlijk, deeze genegenheid tot ruiling in haare werkingen zeer veele moeilijkheden en zwaarigheden ontmoet hebben — laat ons onderstellen, dat de een van zommige zaaken veel meer heeft, dan hij kan gebruiken, terwijl een ander juist aan die zaaken gebrek heeft. De eerste zal dus verlangen, om zig een gedeelte van dat overtollige afhandig te maaken, terwijl de laatste wel te vrede zal zijn, indien hij een gedeelte van hetzelfde kan verkrijgen — maar, indien de laatstgenoemde bij geval niets in ruiling kan aanbieden, 't welk de eerstgenoemde noodig heeft, dan kan er tusfchen deeze twee geene ruiling plaats hebben. De slagter, bij voorbeeld, heeft veel meer vleesch in zijnen winkel, dan hij zelve kan gebruiken, en de brouwer en
 bak-

bakker zijn beide genegen, om hem van een gedeelte van dat vleesch af te helpen, maar zij kunnen hem niets anders in ruiling aanbieden, dan de onderscheidene voortbrengfelen van hunnen eigen arbeid; ondertusfchen bevindt zig de flagter reeds ten vollen voorzien van al het brood, en het bier, 't welk hij voor het tegenwoordige oogenblik noodig heeft — in dit geval kunnen zij met elkanderen niet ruilen — hij kan hun koopman, zij kunnen zijne kalanten niet zijn, en dus kunnen deeze elkanderen geenen onderlingen dienst bewijzen. — Om de belemmeringen van zodanige omftandigheden voortekomen, moet natuurlijk ijder voorzigtig mensch, door alle tijdvakken van de maatschappij heen, zodra de verdeeling van den arbeid in dezelve fland gegreepen heeft, bedagt zijn geweest, om zijne zaaken op eene zodanige wijze interichten, dat hij, ten allen tijde, boven de bijzondere voortbrengfelen van zijne eigen naarftigheid, nog eenen voorraad van eenige andere voortbrengfelen bezat, welke hij konde uitrekenen, dat weinig menschen zouden weigeren, om in ruiling tegen de voortbrengfelen van hunnen arbeid aante-
neemen.

Het is waarschijnlijk, dat tot bereiking van dit oogmerk, van tijd tot tijd, verfcheiden foorten van behoeftens zijn uitgedagt, en in

I. gebruik gekomen (a). In de nog woeste eeu-
 B O E K.
 wen van de maatschappijen, wil men, dat

IV. HOOFDST. het vee het algemeen middel was, door het
 welke men koophandel dreef, en, schoon dit
 middel niet zeer geschikt kon zijn, vinden
 wij echter, in die oude tijden, dat veele
 dingen naar de hoeveelheid van vee, welke
 in ruiling van dezelve gegeven was, gewaar-
 deerd wierden. — *Homerus* verhaalt ons, dat
 de wapenrusting van *Diomedes* maar negen
 osfen had gekost, maar dat die van *Glaucus*
 op honderd osfen beliep. Het zout, zegt
 men, is in *Abysinie* het gemeene middel voor
 koophandel en verruilingen; in zommige ge-
 deeltens van de kusten van *Indie* bedient men
 zig ten dien einde van eene foort van schel-
 pen, in *Newfoundland* van gedroogden visch,
 in *Virginie* van tabak, in zommige *Engelsche*
West-Indische volkplantingen van zuiker, in
 eenige andere landen van huiden, of gedroogd
 leder; zelfs heeft men mij verhaald, dat nog
 heden ten dage in *Schotland* een dorp zoude
 zijn, waar het niet ongewoon is, dat een
 werkman zijn brood bij den bakker, en zijn
 bier in het bierhuis, met spijkers, in plaats
 van geld, betaalt.

Het schijnt echter, dat eindelijk de men-
 schen in alle landen zig door onwederstaan-
 baa-

(a) Zie het geene ik hierover, in mijne voor-
 rede, heb gezegd. *Uitgever.*

baare redenen gedrongen hebben gezien, om
 ten deezen einde aan de metaalen (b) de
 I. B O E K.
 IV.
 VOOR- HOOFDST.

(b) Het is geheel onzeker, wanneer het eigenlijk geld, of het gebruiken van een algemeen teken der waardijen, uitgevonden is. Zie *le Chevalier d'Eon, Loisirs tom. 4. p. 28.* Zommige willen dit reeds aan *Kain* toeschrijven, en meenen zig daartoe te kunnen beroepen op *Flavius Josephus, Antiq. Judaic. lib. I. cap. 3.* maar behalven dat het gezag van *Josephus*, in dit geval, weinig kan afdoen, en hij daarenboven, op de aangehaalde plaats, wel van het uitvinden van maaten en gewigten, maar niet van geld spreekt, zo is het niet waarschijnlijk. Wij vinden wel, in het verhaal van *Mofes Genesis IV*, dat onder de nakomelingen van *Kain* in het zesde geslacht waren *Jabal*, de vader van de geenen, die tenten bewoonden, en vee hadden, *Jubal*, de vader van allen, die harpen en orgelen handelen, en *Tubalkain*, de leermeester van allen werker in koper en ijzer, en hieruit kunnen wij ons zekerlijk een denkbeeld vormen van eene maatschappij, welke, ten minsten, den allereersten, of oorspronkelijk ruuwen staat, verlaaten had. Het bezitten van vee, het handelen van harpen en orgelen, het werken in ijzer en koper, door zodanigen, welker hoofdzak dit schijnt geweest te zijn, zijn niet alleen bewezen, dat in die maatschappij reeds het recht van eigendom plaats had, maar zelfs dat men reeds eene soort van verdeeling van arbeid, en van afzonderlijke middelen van bestaan, had ingevoerd. Wij kunnen tevens hieruit begrijpen, dat tuschen
 de

- I. voorkeur boven alle andere zaaken te geeven;
 B O E K. — de metaalen kunnen niet alleen met min-
 IV. der
 HOOFDST.

de leden van die maatschappij handelingen moeten plaats gehad hebben, door welke die geenen, die van hun vee en hunnen arbeid leefden, in staat gesteld wierden, om zig van hunne andere behoeften te voorzien, maar, behalven dat dit niet van *Kain*, maar van het zesde geslacht, 't welk uit hem gebooren is, gezegd wordt, zo kunnen die handelingen in ruilingen hebben bestaan, even gelijk dezelve bij de *Grieken*, ten tijde van den *Trojaanschen* oorlog, in gebruik schijnen te zijn geweest, (waarvan straks nader) — Het eerste geld, waarvan wij, in het verhaal van *Moses*, gewag gemaakt vinden, zijn de *duizend zilverlingen*, welke *Abimelech* de koning van *Gerar* zegt, dat hij aan *Abraham* heeftgegeeven, *Genes. XX. vs. 16*. Laater leezen wij van *vierhonderd sikkelen silvers*, *Genes. XXIII. vs. 15*.

Volgens *Herodotus lib. I. p. m. 40*. zijn de *Lydiërs* de eerste geweest, welke gouden en zilveren muntpenningen geslaagen hebben, schoon anderen dit aan de *Phoeniciërs* toeschrijven. Zie hierover *Michaëlis Mosaisch recht, II. deel, p. 93*. Wanneer wij het verhaal van *Moses Genes. XLII*. leezen, dan zien wij, dat, in die hoogoude tijden, in *Egypte*, het geld reeds het gewoone teken der waardijen, en het algemeene middel van den handel was.

Het denkbeeld van den *Romeinschen* rechtsgeleerden *Paulus* verdient hier aangehaald te worden — hij zegt in *L. 1. ff. de Contr. empt.*

Ori.

der verlies, dan alle andere waaren, bewaard
 worden, daar genoegzaam geene waar gevon-
 den

I.
 B O E K I
 IV.
 HOOFDST.

Origo emendi, vendendique a permutatione coepit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur, sed unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum, utilibus inutilia permutabat quando plerumque evenit, ut, quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subveniret, eaque materia, forma publica percussa, usum, dominiumque, non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, &c.

In het algemeen wil men, dat de *Grieken* het gebruik van het geld van de *Egyptenaaren* geleerd hebben, en dat hetzelfde langs dien weg aan de *Romeinen* bekend geraakt zij. Het geld wierd bij de *Grieken* νομισμα genaamd, niet van *Numa* (gelijk zommigen willen) maar van νομος (wet), om dat het door de wet was ingevoerd. Volgens *Aelian. Var. hist. lib. 12. cap. 10.* waren die van *Aegina* de eerste onder de *Grieken*, welke goud en zilvergeld geslaagen hebben — ten tijde van den *Trojaanschen* oorlog, dreeven de *Grieken* hunnen meesten handel nog door ruilingen; men kan hiervan een voorbeeld zien bij *Homerus Iliad lib. 7. vs. 467. et seqq.*, welke plaats, benevens nog twee andere uit *Homerus*, in *dict. L. 1. ff. de contr. empt.* aangehaald wordt.

De

- I. den wordt, welke minder, dan zij, aan ver-
 BOEK ganglijkheid onderhevig is, maar daarenboven
 IV. kun-
 HOOFDST.

De eerste muntpenningen van de *Grieken* waren met het teken van eenen os of eene koe bestempeld. *Feith: Antiq. Homer. lib. 2. cap. 10.* Hier van daan wil men het oude spreekwoord, van omgekogte rechters, *bos in lingua*, afleiden — die van *Aegina* sloegen het teken van eene schildpad op hun geld, vanwaar men wil, dat het zeggen, *virtutem, et sapientiam vincunt testudines*, zijnen oorsprong heeft — de *Atheniensers* bedienden zig standvastig van het teken van eenen uil (de gezellin van *Minerva*) op hun geld. Zie *Plut. in Lysandro*. Zommige willen, dat *Alexander* het geld liet merken met het beeld van zijn paard *Bucephalus*, doch hieraan wordt zeer getwijfeld, om dat men op verscheiden munten der koningen van *Macedonien*, zo voor, als na hem, paarden vindt. Men kan de afbeelding van eene groote menigte van oude *Grieksche* muntpenningen vinden in de fraaije *Theaurus numismatum Goltzii*.

Bij de oude *Lacedaemoniers* was, volgens de wetten van *Lycurgus*, geen geld in gebruik, zij bedienden zig van ijzeren staaven, welke gloeiend gemaakt, en alzo in azijn gelegd wierden, ten einde tot geen ander gebruik bekwaam te zijn. De eerste gouden en zilveren muntpenningen zijn ten tijde van *Lysander* te *Lacedaemon* toegelaaten. Zie *Plut. in Lysandro*. Zie hierover *Puffendorf de jure nat. et gent. lib. 5. cap. 1. § 14.*

Bij de *Romcinen* droeg het geld den naam van *pecunia*, van het woord *pecus* (vee), 't zij, om dat

kunnen zij, al mede zonder eenig nadeel, in
 zeer veele kleine stukken verdeeld, en nader-^{B O E K.}
 hand ^{IV.}
 HOOFDST.

dat in de oudere tijden het vee bij hen het alge-
 meene teken der waardijen was, *Varro de Ling.*
Lat. lib. IV. Zie *Feith. Antiq. Homer. lib. 4.*
 of om dat ook hun eerste geld met het teken van
 eenen os of een koe bestempeld was. *Plin. Hist.*
Nat. lib. 33. cap. 3. Zie ook *Servius ad Virg.*
Ecl. 1.

Servius Tullius was de eerste koning van *Rome*,
 welke geld liet munten, hij bediende zig ten dien
 einde van koper, *Plin. l. c.* en het duurde zeer
 lang, eer de *Romeinen* ten dien einde andere me-
 taalen gebruikten — men dient dit zelfs altijd in
 het oog te houden, indien men veele van hunne
 oudheden en oude woorden wil begrijpen, zij
 noemden oudtijds het geld *aes koper*, en (gelijk
 onze Schrijver mede aanmerkt) hunne schulden
aes alienum, een *andermans geld of koper*. Zie
Alciat de Verb. signif. p. 235. Voor de overwin-
 ning, welke de *Romeinen* op *Pyrrhus* behaalden,
 was te *Rome* geen zilvergeld bekend, en niet voor
 dat zij *Carthago* overmeesterd hadden, voerden zij
 het goudgeld in — *Rosini Antiq. Rom. lib. 7. cap.*
31. p. 518. hierom zingt *Ovid. Fast. I. vs. 211.*

Aera dabant olim, melius nunc omen in auro est
Priscaque concedit victa moneta novae.

Ten tijde van de *Romeinsche* republiek wierden
 de naamen van de *Consules* of Burgemeesters, en
 zelfs wel onverschillige tekens, op de muntpen-
 ningen geslagen, maar na dat *Rome* door keizers

I. hand door smelting weder met elkanderen
 B O E K. vereenigd worden; eene hoedanigheid, welke
 IV. gee-
 HOOFDST.

is geregeerd geworden, vindt men bestendig de beeltenis van den keizer op het geld. Men denke om den schattingpenning bij *Matth. XXII. vs. 20.* Alle de penningen der *Romeinsche* keizers in den *Theaurus* van *Goltzius* draagen dit teken — zie ook *Rosini Antiq. Rom. L. c.* — in de *formula* bij *Casiodorus Var. lib. 6. form. 7.* geeft men er deeze reden van, *ut imago principum subjectos videretur pascere par commercium.* — Veele laattere volkeren hebben dit van de *Romeinen* nagevolgd, doch de *Turken*, welke de beelden verfoeijen, slaan alleen den naam van hunne vorsten, en het jaar der *transmigratie* van hunnen propheet, op het geld.

De menigvuldige oorlogen, welke de *Romeinsche* keizers in *Germanie* en *Gallie* voerden, en de talrijke bezettingen, welke zij in de overwonnen plaatzen hielden (gelijk ons *Tacitus* overal leert), bragten het gebruik van het geld in deeze gewesten over — en wanneer men het oog slaat op het menigvuldig gewag, 't welk men in de *Salische*, *Ripuarische*, en andere wetboeken der zogenaamde *Barbaaren* gemaakt vindt, van den *solidus*, een gouden, en den *denarius*, een zilveren muntpenning, en op de zwaare geldboeten, welke vooral de *Salische* wet bepaalt, (zie de *Epilogus* van de *Salische* wet, waarin alle de *composiiones* of zoenboeters opgeteld worden, en waarin men *composiiones* vindt van 1800 gouden *solidi*, welke, gerekend tegen 40 *denarii* het stuk, na genoeg op

geene andere even duurzaame waaren bezit- I.
ten, en welke dezelve, meer dan eenige an- B O E K.
de- IV.
HOOFDST.

3600 *Hollandfche* guldens nederkomen) dan kan men zeker zijn, dat die volkeren, welke het *Westerfche* keizerrijk overmeesterd hebben, zeer rijkelijk van geld moeten zijn voorzien geweest; men zie hierover *Wendelini natale solum legum Salicarum cap. 4. et 5.*

De *Frankifche* koningen volgden het voorbeeld der *Romeinfche* keizers, en lieten hunne beeldtenissen op het geld slaan. *Wendelinus, in glosf. falico vocum atuaticarum*, op het woord *solidus*, spreekt van een *solidus*, welke omtrent het jaar 415, weinig tijds voor *Pharamundus* geflagen is, op welke men leest *Theudemex Rex*. Men kan eene zeer groote menigte van munten onder de *Frankifche* koningen van den derden ftam afgebeeld vinden bij *Du Cange in Glosf. Lat. voce moneta.*

Wanneer wij den voornaamen rol, welke de *Frankifche* Vorften in de zaaken van *Europa* gespeeld hebben, en de betrekkingen, in welke de thans genoemde *Nederlanden* tot dezelve geftaan hebben, nagaan, dan kunnen wij zeer ligt begrijpen, dat wij onze oudfte munten van de *Franken* ontleend hebben. — Na dat onze Graaven buitenlandsche Vorften wierden, zijn hier te lande veelere foorten van munt gangbaar geweest, waartoe de koophandel, die hier reeds vroeg bloeide, niet weinig medewerkte — ik zal nader gelegenheid hebben, om hiervan te fpreken, vooral wanneer wij, in *het 4. boek 3. hoofdf.* van onzen

- I. dere hoedanigheid, juist geschikt maakt, om
 B O E K. het middel tot den koophandel en omloop te
 IV. kunnen zijn (c) — ijmand, bij voorbeeld,
 HOOFDST. wel-

Schrijver over de bank van *Amsterdam* zullen handelen. — Men kan de afbeelding van alle de munten, welke in deeze onze republiek ten tijde der Unie gangbaar waren, vinden in *den beelde-naar of formulierboek van de munt van 1622. Gr. plac. boek van Holland, 1. deel, p. 2821.* Alleen dient hieromtrent opgemerkt te worden, dat zedert de Unie, op de muntpenningen, welke hier te lande geslagen worden, geene beeldtenissen van vorsten, of voornaame mannen, meer te vinden zijn.

Noopends het *Engelsche* geld zullen wij bij onzen Schrijver nadere gelegenheid vinden, om het een en ander te zeggen — zie het *volg. hoofst.*

Ten aanzien van alle de hedendaagsche muntspecien van de geheele waereld en derzelve waarde, kan men een zeer breedvoerig en duidelijk bericht bekomen bij *Ricard traité du Commerce, tom. 2. liv. 1.*

Voor het overige is de gedaante van het geld *rond*, zo als in *Engeland, Frankrijk, Duitschland, de Nederlanden*, enz.; *veelhoekig* of *ongelijkvormig*, zo als in *Spanjen*; *vierkant*, zo als in zommige gedeeltens van de *Indien*, of *kogelvormig*, zo als in de meeste andere *Indiaansche* landen. *Uitgever.*

(c) Het allervoornaamste vereischte in geld, of wat het zij, 't welk ten algemeenen teken der waardijen zal strekken, is eene *duurzaame stand-*

welke noodig had zout te koopen, en niets anders had, om in ruiling te geeven, dan een stuk vee, vond zig, op dat oogenblik, verpligt, om voor de waarde van eenen geheel os, of van een geheel schaap aan zout optedoen — zelden kon hij minder, dan die hoeveelheid van zout koopen, om dat hij zelden gelegenheid kon vinden, om dat geene, 't welk hij in ruiling aantebieden had, buiten schade in kleine stukken te verdeelen, — en wanneer hij voorneemens was, om eene meerdere hoeveelheid van zout optedoen, dan zag hij zig genoodzaakt, om het dubbeld, of driedubbeld van die hoeveelheid te koopen, te weeten voor de waarde van twee of drie osfen, of van twee of drie schaapen; — daar hij, in tegendeel, wanneer hij metaalen had kunnen geeven in plaats van

vastigheid, zo dat hetzelfde éénmaal tegen arbeid, of overtolligheden verwisfeld zijnde, in staat zij, om op den duur de waarde van dien arbeid en overtolligheden te blijven vertoonen, en na verloop van eeuwen nog de plaats van die overtolligheden te blijven bekleeden, welke voor dezelve geruild zijn, en welke, indien zij bewaard waren geworden, reeds voor langen tijd zouden vergaan zijn — deeze hoedanigheid vindt men het best in de metaalen, schoon niet geheel volkomen, gelijk bij het verdere leezen van onzen Schrijver zal blijken. Zie hierover *Grot. de jure belli ac pacis lib. 2. cap. 12. §. 17. Uitgever.*

- I. van schaapen, of osfen, zeer gemaklijk, de
 B O E K. hoeveelheid van zijne metaalen met die hoe-
 IV. veelheid van zout, welke hij op dat oog-
 HOOFDST. blik behoefde, in eene juiste evenredigheid
 zou hebben kunnen brengen (d).

Ver-

(d) Onder onze hedendaagsche Schrijvers verdient, buiten twijffel, de geleerde *Engelschman Hume* den lof, van een der eersten geweest te zijn, welke de door vooroordeelen verwaasde wereld, omtrent de waare denkbeelden wegens het geld, op het spoor der reden terug gebragt, en met klaarheid beweezen hebben, eensdeels, dat het geld niets anders is, dan een werktuig van wisseling, waardoor de arbeid vertoond, en deszelfs plaats bekleed wordt, en anderdeels, dat de welvaart van eene maatschappij geheel niet afhankelijk is van de hoeveelheid van geld, welke in dezelve gevonden wordt. Zie zijne *proeven over het geld*, te vinden in zijne *Esfay's vol. I. pag. 353 en volg.* — tegenwoordig zijn de denkbeelden dienaangaande veel opgehelderd. *Ifelin, droomen van een menschenvriend*, pag. 109, zegt: *geld is slechts in zo ver nuttig, als de bezitters zig daarvoor behoefiens en genoegens kunnen verschaffen.* *Ibid pag. 113.* zegt hij: *het is een schadelijk vooroordeel, en de bron van ontelbaare dwaalingen geweest, dat men het geld als waaren rijkdom beschouwt.* *Condillac* heeft in zijn *koophandel en staatsbestuur* een opzetlijk hoofdstuk besteed, om te toonen, dat het geld, gebruikt als de algemeene maat der waardijen, aanleiding heeft gegeven tot veele misvattingen, omtrent de
 waar-

Verfcheiden foorten van metaalen zijn, tot dit oogmerk, bij onderscheidene volkeren gebruikt. IJzer was het gemeene middel van koophandel bij de oude *Lacedaemoniers*, koper bij de oude *Romeinen*, en goud en zilver onder alle de rijke en handeldrijvende natien.

Het schijnt, dat deeze metaalen, in het begin, tot dit oogmerk, in ruuwe staaften gebruikt zijn, zonder eenige stempeling of munt. Zo wordt ons door *Plinius* (e), op het

waardij der dingen. Zie ook *Bielfeld Inst. pol. tom. I. p. 314. Necker sur l'administ. des finances, tom. III. pag. 94 en volg. et sur la legisl. et commerce des grains, p. 12. les Loixirs du Chevalier d'Eon tom. IV. p. 28 en volg. item pag. 50. de Real Science du Gouvernement, tom. VI. p. 88. 103. enz. Campomanes over de Industrie, p. 36. van den Heuvel over de Industrie, p. 19. en andere. Men vergelijke hier mede de denkbeelden van *Wolf F. N. tom. IV. §. 352, 354* enz. vooral *tom. VIII. §. 401.* Het is te wenschen, dat deeze opgehelderde denkbeelden éénmaal invloed zullen verkrijgen op het bestuur der volkeren. *Uitgever.**

(e) *Plin. hist. nat. libr. 33. c. 3. Smith.* Zie hier de geheele plaats uit *Plinius. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est. Libralis (unde etiam nunc libella decitur) et dupondius adpendebatur assis. Quare Aeris Gravis poena dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur, item impendere, et dependere. Quin militum stipendiorum, hoc est, stipis*

I. het gezag van *Timaeus*, een oud geschied-
 ■ O E K. schrijver, verhaald, dat de *Romeinen*, tot den
 IV. tijd van *Servius Tullius*, geen gemunt geld
 HOOFDST. hadden, maar dat zij zig van ongestempelde
 staaiven van koper bedienden, om dat geene
 te koopen, 't welk zij noodig hadden — dus
 dienden hun ten dien tijde deeze ruuwe staa-
 ven in de plaats van geld.

Het gebruiken van metaalen, in deezen
 ruuwén staat, was aan twee zeer lastige on-
 gemakken onderhevig, het eerste was, dat zij
 telkens moesten gewogen, het tweede, dat
 zij geduurig moesten getoetst worden — in
 de kostbaare metaalen, in welke een gering
 verschil in de hoeveelheid een groot onder-
 scheid in de waardij maakt, vereischt zelfs
 de bezigheid van dezelve met de noodige
 zorgvuldigheid te weegen, dat men ten min-
 sten zeer naauwkeurige schaaalen en gewigten
 moet hebben. Vooral is het weegen van
 goud een werk, 't welk zeer veel juistheid

vor-

*ponderandae pensatores, libripendes dicuntur, quae
 consuetudine in his emtionibus, quae mancipi sunt,
 etiam nunc libra interponitur. servius Rex pri-
 mus signavit Aes, antea rudi usus Romae, Timaeus
 tradit. signatum est nota pecudum, unde pecunia
 appellata — die Timaeus, van welken hier ge-
 sprooken wordt, is de historicus Siculus geweest,
 zie Fabricii biblioth. Lat. rom. 2, p. 604. Uit-
 geever.*

vordert. In de grovere metaalen, in welker gewigt een geringe misflag van weinig na-
 deel kan zijn, behoeft men zekerlijk zo
 naauwgezet niet te weezen. Men moet ech-
 ter erkennen, dat het bovenmate lastig zou
 zijn, indien een arm man, zo menigmaalen
 hij in 't geval is, om het een of ander,
 zelfs maar ter waarde van een oortjen, te
 koopen, of te verkoopen, zig telkens ge-
 noodzaakt zou vinden, om dat oortjen te
 moeten weegen — maar het toetzen is nog
 veel moeilijker, nog veel lastiger, en, wan-
 neer men een gedeelte van hetzelfde, met de
 daartoe vereischte middelen van ontbinding,
 niet geheel en al in den smeltkroes mag smel-
 ten, is het zelfs ten uitersten onzeker, om
 eenig vast besluit omtrent de waare gehalte
 optemaaken. — Ondertusfchen moesten de
 menfchen, voor dat het gebruik van gemunt
 geld ingevoerd was, indien zij zig dien moei-
 lijken en lastigen arbeid van het smelten niet
 wilden getroosten, altijd aan de groffte be-
 driegerijen en misleidingen blootgesteld zijn
 geweest, en dikwils, in ruiling van hunne
 waaren, in de plaats van een pond gewigt
 van zuiver zilver, of zuiver koper, een ver-
 valscht mengelmoes ontvangen hebben van
 de groffte metaalen van eene zeer geringe
 waarde, welke men echter, in derzelver uit-
 wendig aanzien, zeer veel overeenkomst met
 betere metaalen had doen hebben. Om zo-

I.
 B O E K
 IV.
 HOOFDST.

I. danige misbruiken voortekomen, om het rui-
 len gemakliker te maaken, en daarenboven
 IV. om de naaftigheid, en den koophandel op
 MOEDST. allerlei wijzen te bevorderen, heeft men
 het, in alle landen, welke eenige aanmerklij-
 ke vorderingen in de beschaafdheid gemaakt
 hebben, van de uiterste noodzaaklijkheid ge-
 vonden, eenen openbaaren stempel te slaan
 op zodanige stukken metaal, welke men in
 die landen gewoonlijk gebruikte tot het koo-
 pen van waaren. Hier van daan de oor-
 sprong van het gemunte geld, en van die
 openbaare gebouwen, welke men de munt
 noemt, eene inrichting, welke volmaakt van
 dezelfde natuur is, als die van het keuren en
 met bekende merken bestempelen van de wol-
 len en lijwaaten manufactuuren — het alge-
 meen oogmerk van alle deeze inrichtingen is,
 om, bij wege van een door openbaar gezag
 getekend merk, de hoeveelheid en inwendige
 goedheid van de onderscheiden waaren, wel-
 ke ter markt gebragt worden, te verzeke-
 ren (f).

De

(f) Het spreekt dus van zelve, dat de zorg
 voor de munt aan den Souverain toebehoort. De
 door gezag van den Souverain geslagen stempel is,
 in den grond, niet minder, dan eene plegtige ver-
 klaaring van den Souverain, dat het gemunte, zo
 in zuiverheid als in waarde, aan den vastgestellten
 standaat beantwoordt. Zie *Bielfeld Inst. Politig.*

tom.

De eerste openbaare stempels van deeze I.
 foort, welke op de in omloop zijnde me-^{B O E K.}
 taa-^{IV.}
 HOOFDST.

rom. I. p. 556. Wij hebben, in noot (b) van dit hoofdstuk, gezegd, dat het geheel onzeker is, wanneer het eigenlijke geld is uitgevonden, even onzeker zijn wij omtrent het munten — Of het geld oorspronkelijk in eenige ruuwe stukken metaal van verschillende inhoud en gedaante, doch zonder eenig teken, bestaan hebbe, welke een ijder, wanneer hij naar de markt ging, bij zig had, beladen met werktuigen, om dezelve te slijden, en schalen, om dezelve te weegen, en of naderhand, 't zij tot voorkoming van bedrog, 't zij om andere redenen, het openbaar gezag zig met hetzelfde heeft moeten inlaaten, zijn over het geheel zaken, welker zekerheid men bij weinige volkeren kan naspeuren. De noodzaaklijkheid, om een algemeen erkend teken der waardijen intevoeren, heeft doorgaands in een zodanig vroeg tij vak van eene zig ontwikkelende maatschappij plaats, in hetwelke nog geene geschiedkundige aantekeningen gehouden worden — wanneer wij echter de plaats uit *Plinius*, in de naastvoorgaande noot opgegeeven, raadpleegen, dan schijnt de munt op die wijze bij de *Romeinen* ingevoerd te zijn geweest. Bij de *Grieken* vinden wij wel, dat reeds van vroege tijden af het munten op openbaar gezag geschiedde; wij leezen, dat de *Atheniensers* in het begin muntpenningen hadden, op welke aan de eene zijde een os, en aan de andere zijde de beeldtenis van den koning stond; zie de *Schol. ad Homeri Iliad. lib. 6. vs. 236.* welke beeldtenis

- I. taalen geslagen wierden, schijnen meestal dat
 B. O. B. K. geene verzekerd te hebben, 't welk het moei-
 IV. lijk-
 HOOFDST.

een bewijs schijnt opteleveren, dat dezelve met openbaar gezag gemunt waren — duidelijker leert *Plutarchus in Theseo*, dat *Theseus* geld liet slaan met de gedaante van eenen os, onder anderen, om reden, dat hij den landbouw wilde aanmoedigen; doch wij vinden (zo veel mij bekend is) niet, dat zij te voren geheel ongemunt geld zouden gebruikt hebben. Bij de Romeinen heeft zig het openbaar gezag de zorg voor de munt altijd sterk aangetrokken — niet alleen hebben wij uit *Plinius* gezien, dat dezelve door koning *Servius Tullius* is ingevoerd geworden, maar zelfs was het munten, staande de republiek, aan eene soort van *Minores Magistratus* aanbevolen. *Cicero de legibus lib. 3. cap. 3.* Onder de keizers behoorde hetzelfde uitdrukkelijk tot de Souverainiteit, 't welk zo uit hunne beelden op de munt, als uit den geheelen *tit. Cod. de falsa Moneta* te zien is — trouwens niet alleen bij de Grieken en Romeinen, maar zelfs reeds bij de Egyptenaaren, wierden de valsche munters gestraft, 't welk duidelijk doet zien, dat van ouds af de munt aan de bezorging van het openbaar gezag heeft behoord. Zie *Rosini Antiquit. Rom. lib. 7. cap. 31. p. 519.* De menigvuldige wetten, welke wij in de kapitularien van de Frankische koningen, omtrent de munt, ontmoeten, toonen ook duidelijk, dat zij de zorg voor dezelve onder het werk van den Souverain betrokken — men zie, onder anderen, de *Capit. Synodi Vernensis cap. 27. het Capit. Metense cap. 7.*
 het

lijkte, en tevens het belangrijkste was, om I.
 geweten te worden, dat is, de zuiverheid, ^{B O E K.}
 of IV.
 HOOFDST.

het Capit. Anni 823. cap. 18. enz. Ondertus-
 fchen hadden oudtijds in *Vrankrijk* de Baronnen
 ook het recht van te munten, doch niet anders
 dan koperen munt, ten zij met uitdruklijke toe-
 stemming van den koning. *Du Cange in voce Mo-
 neta regia* haalt een *scheda de monetis* omtrent
 van het jaar 1300 aan, waarin geleezen wordt,
*nuls des Barons de France ne peut, ni ne doit
 faire monnoie d'or et d'argent, si ce n'est le Roi,
 ou par son commandement, ni monnoie, qui vaille
 plus d'un denier* — hierdoor ontstonden menig-
 maal niet alleen groote ongemakken, welke de
 ingezetenen zeer bezwaarden, maar zelfs dikwils
 hevige twisten tussehen de koningen en de ba-
 rons, tot dat eindelijk de koningen dat recht van
 hunne baronnen gekogt, en op die wijze vernie-
 tigd hebben. Zie dit in het breede bij *du Cange*
l. c.

In andere *Europeaansche* Staaten is de munt
 ook aan de bijzondere zorg van den Souverain
 toebetrouwd, trouwens men vindt in *cap. unic.
 quae sint regalia* (*Feud. lib. 2. tit. 56.*) het recht
 van munten onder de *regalia* opgeteld. Volgens
du Cange l. c. hebben de keizers van ouds af me-
 nigmaal, zo in *Duitschland*, als in *Italie*, aan
 hunne groote vasallen het recht, van gouden munt
 te slaan, vergund.

In onze republiek behoort de zorg van de munt
 niet alleen, gelijk elders, aan den Souverain, (men
 kan over den oorsprong van het recht van den
Hob-

- I. of fijnheid van het metaal; het komt mij
 B O E K. voor, dat zij veel overeenkomst zullen heb-
 IV. ben gehad met het (*Engelsche*) *Sterling*, of zui-
 HOOFDST. ver-

Hollandschen muntslag, zien van de Wall, Handvesten van Dordrecht, I. d. p. 280 en volg.) maar zelfs is bij het 12. artikel van de Unie van Utrecht bedongen, dat die voorsz. provincien ghehouden sullen sijn sich metten anderen te conformeren in 't stuk van der munte, te weten in den cours van den gelde, naer wt wysen sulcke Ordonnantien, als men daerop metten aldereersten maecken sal, dewelcke d'een sonder d'ander niet en sal moghen veranderen. Ingevolge van dit beding zijn niet alleen verscheiden ordonnantien op het stuk van de munt gemaakt, welke alle te vinden zijn in het *Gr. Plac. boek, I. deel van p. 257, 8 af tot het einde toe*, maar zelfs is, ten dien einde, door de gezamentlijke bondgenooten, eene *Generaliteits muntkamer* opgericht, waarvan men de inrichting en werkzaamheden kan leezen in den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden, I. deel, p. 336.* niet te min heeft iedere provincie, als in zig zelve souverain, het recht van munt behouden, gelijk het ook nog daadlijk door ijder derzelve geoeffend wordt. Men kan, in eene noot op de aangehaalde plaats uit den *Tegenw. Staat der Vereenigde Nederl.* zien, van welke middelen de provincien zig nu en dan bediend hebben, om elkan- der bij het naarkomen der gemaakte ordonnantien te houden — het is zeer der moeite waardig hieromtrent na te zien van *Zurck Codex Batavus* op het woord *mint. Uitgever.*

verheidsteken, 't welk tegenwoordig op de I.
 platen en baaren van zilver geslagen wordt, ^{B O E K.}
 of met de *Spaansche* keur, welke men dik- ^{IV.}
 wils op de staaven goud vindt, en welke, ^{HOOFDST.}
 daar zij alleen op de eene zijde gesteld wor-
 den, en niet de oppervlakte van het geheele
 stuk metaal van alle kanten bedekken, alleen
 ingericht zijn om de fijnheid, maar niet om
 het gewigt aantetoonen. — *Abraham* woeg
 aan *Ephron* de vierhonderd *sikkelen zilver*
 toe, welke hij aangenomen had te betaalen
 voor den akker, die in *Machpela* was —
 schoon de sikkel gehouden wierd voor den in
 den omloop gebruikelijken muntpenning van
 dat land, wierden dezelve echter bij het ge-
 wigt, en niet bij het getal, ontvangen, op
 dezelfde wijze, als wij thands nog baaren zil-
 ver en staaven goud ontvangen (g). Men
 leest,

(g) De oude *Romeinen* waren ook gewoon in
 de vroegste tijden elkander het koper in de beta-
 lingen toe te weegen. *Pendere poenas, solvere*
significat, ab eo, quod, aere gravi quum uterentur
Romani, penso eo, non numerato, debitum solve-
bant. Festus — en wanneer wij de plaats uit *Pli-*
nius, boven onder letter *d* aangehaald, wel in-
 zien, dan schijnt dit gebruik zeer lang geduurd
 te hebben. Zie het geene ik hierover gezegd
 heb in mijne noot (g) op *de Montesq. Geest der*
Wetten, II. d. p. 552. Men kan over het wee-
 gen van het geld bij de oude volkeren veel vin-
 den bij *Michaëlis Mofaisch recht, II. d. p. 92 en*
volg. Uitgever.

I. leest, dat de inkomsten van de oude *Saxische*
 B O E K koningen van *Engeland* niet in geld, maar in
 IV. natuur betaald wierden, dat is, in levensmid-
 HOOFDST. delen en behoefstens van allerlei soort. *Willem de Veroveraar* voerde de gewoonte in, om dezelve in geld te betaalen, en niettemin werd dit geld, nog langen tijd daarna, in den *Exchequer* bij gewigt, en niet in getal, ontvangen.

De lastigheid, en het moeilijke, om deze metaalen altijd met de noodige nauwkeurigheid te weegen, hebben aanleiding gegeven tot het uitvinden en instellen van zodanige munten, in welke de stempel de beide zijden van het stuk, en zomtjids zelfs de rand, bedekt, en waardoor dus, niet alleen de fijnheid, maar ook het gewigt van het metaal door openbaar gezag verzekerd wordt. Om die reden wierden toen zodanige muntpenningen, even gelijk tegenwoordig, in getalen ontvangen, zonder de last van dezelve te moeten weegen.

De naamen, welke deze muntpenningen droegen, schijnen oorspronkelijk het gewigt te hebben uitgedrukt, of de hoeveelheid van metaal, welke in dezelve begreepen was. — Ten tijde van *Servius Tullius*, welke de eerste koning was, die te *Rome* geld liet munten, hield het *Romeinsche as*, of pond, juist in een *Romeinsch* pond van goed koper. Het werd op dezelfde wijze verdeeld als het te-
 gen-

genwoordige *Troïsch* pond van twaalf oncen, van welke ijder een wezenlijke once van goed koper inhield. Onder de regeering van koning *Eduard* den eerften hield het *Engelfche* pond *Sterling* (*h*) juist een pond *Tower* gewigt, van zilver van eene bekende fijnheid. Het *Tower* pond (*i*) fchijnt een weinig zwaar-

I.
B O E K.
IV.
HOOFDST.

(*h*) Men vindt die wet van *Eduard I.* bij *du Cange* in voce *Esterlingus*, zie hier dezelve: *Denarii Angliae, qui vocatur Sterlingus, rotundus sine tonsura, ponderabit 32 grana frumenti in medio spicae, et 20 denarii faciunt unciam, et 12 unciae faciunt libram. Uitgever.*

(*i*) Dit *Tower pond* heeft mij zeer veel moeite gekost, de twee aan mij bekende *Fransche* en de *Hoogduitsche* vertaalingen van dit werk hebben er hun hoofd niet over gebrooken, maar enkel vertaald *poids de la tour, livre de la tour, en Tower-gewicht*. Ondertusfchen zal ik het resultaat van mijne nafpeuringen den leezet mededeelen, in vertrouwen, van daardoor aan veelen geen onaan- genaamen dienst te doen; te meer, daar ons in 't vervolg dikwils gelegenheid zal voorkomen, om van deeze noot gebruik te maaken.

Wat is *Towergewicht*? Als wij den text met aandacht leezen, dan fchijnt het geen der tegenwoordig in *Engeland* gebruikelijke gewigten te zijn, maar veeleer een gewigt, 't welk zederd onheugelijke tijden in onbruik is — immers anders behoefde onze Schrijver niet te giften, dat het een weinig zwaarder dan het *Romeinsche*, en een weinig ligter dan het *Troïfche* pond geweest zij.

Dit

- I. zwaarder dan het *Romeinsche*, en een weinig
 B O E K. ligter dan het *Troïsche* pond geweest te zijn.
 IV. Het
 HOOFDST.

Dit zou hij ons dit geval met zekerheid kunnen zeggen.

In de *Magna Charta*, welke door koning *John* in het jaar 1255 gemaakt, en bij de *Engelschen* niet minder beroemd is, dan ons *groot privilegie van Vrouw Maria van Bourgondien*, (men kan die *Magna Charta* in het *Latijn* en *Engelsch* vinden in *the history of England by Rapin de Thoyras, vol. I. pag. 285 en volg.*) leeze ik art. 41. *una mensura vini sit par totum regnum nostrum, et una mensura bladi, scilicet, quarterium Londoniense, et una latitudo pannorum tinctorum, et russettorum, et halbergettorum, scilicet due ulne infra listas. De ponderibus autem sit ut de mensuris.* Volgens de deze wet, die in het jaar 1255 gemaakt is, mogt men, in *Engeland*, niet meer dan ééne foort van gewigt hebben. Onze *Smith* zegt ons, dat het *Troïsch* gewigt niet voor het 18de jaar van *Hendrik den VIII.* (dat is het jaar 1527, want deeze *Hendrik de VIII.* kwam in 't jaar 1509 aan den troon, zie *Rapin's hist of Engl. vol. I. p. 702.*) in *Engeland* is ingevoerd, dus was het *Towergewicht* ten tijde van *Eduard den I.* (die in het jaar 1274 koning wierd, *Rapin l. c. tom. I. p. 259.*) het eenige gewigt, 't welk in *Engeland* in gebruik was.

Wanneer wij alle de tegenwoordige *Engelsche* Schrijvers, die wij zouden kunnen denken, dat ons eenig licht in deeze zaak zouden kunnen geven, nazoeken, (zo als *Postlethwayt's dictionary of*

Het laatstgenoemde is niet voor het agttiende
 jaar van *Hendrik den Agtsten* in de *Engelsche* I.
O E K.
IV.
HOOFDST.
 munt

of *trade and commerce*, op het woord *weight*,
L. Roberts the Merchant's Map of commerce,
 p. 296, *Bailey's universal etymological English*
dictionary op het woord *avoir du pois*, *John Har-*
ris lexicon technicam, or an universal dictionary
of arts and sciences, op weights, the philosophical
transactions (from the year 1732 to the year 1744)
abridged by John Martyn, tom. IX. pag. 486.
Magnae Britanniae notitia, or the present State
of Great Britain, by John Chamberlayne, pag.
 154 en 155. en andere) dan vinden wij wel, dat
 zij ons uit éenen mond zeggen, dat tegenwoordig
 in *Engeland* tweederlei gewigt plaats heeft, het
Troïsche en het *aver du pois*, doch geen van hun
 allen spreekt een enkel woord van het *Towerge-*
wigt; het eenige, 't welk wij in die geheele me-
 nigte vinden, is, dat *the philosophical transactions*
loc. cit. zeggen, „het blijkt niet, wanneer het
 „*avoir du poids* gewigt, als een wettig gewigt,
 „is ingevoerd geworden, maar, zedert de regee-
 „ring van koningin *Elisabeth*, is hetzelfde altijd
 „als zodanig gebruikt.” Koningin *Elisabeth* is
 in het jaar 1558 aan den troon gekomen, *Rapin*
t. c. tom. II. pag. 50. Het schijnt dus, of dat
 het *avoir du poids* gewigt ongevoelig in de plaats
 van het *Towergewicht* gekomen is, zonder dat men
 weet, hoe het eene in onbruik, en het andere in
 gebruik is geraakt; of dat misschien ongevoelig of
 toevallig de naam van *Towergewicht* in den barbaar-
 schen naam van *avoir du poids, avoir du pois*, of

H

aver

I. munt ingevoerd geworden. Het *Fransche*
 B O E K pond, of de *livre*, woog, ten tijde van *Karel*
 IV. *den*
 HOOFDST.

aver du pois (van welken ik nergens den oorsprong heb kunnen vinden) verwisfeld is. — Ik beken, de uitdrukking van onzen *Smith* is niet in 't voordeel van deeze laatste gedachten, hij zou dan niet hebben behoeven te gissen of dit gewigt ligter was, dan het *Troïsche*, hij zou met zekerheid hebben kunnen spreken, maar dit kan zelfs in *Engeland* onder de onzekerheden behooren, en hierom kan onze naauwkeurige Schrijver liefst verkoozen hebben, zig daarover niet uittelaaten, terwijl het toch, wanneer men de letterlijke verkleefdheid van de *Engelsche* natie aan de wetten in het oog houdt, onbegrijpelijk moet voorkomen, hoe bij dezelve, tusfchen de regeeringen van *Eduard I.* en koningin *Elisabeth*, het eene soort van gewigt door het geheele rijk in onbruik, en het andere soort in gebruik gekomen zij, zonder dat men zelfs in *the philosophical transactions*, of bij eenigen anderen schrijver, daarvan reden weet te geeven. Zo veel is zeker, dat even gelijk, volgens onzen Schrijver, het *Towerwigt* een weinig ligter was, dan het *Troïsche*, zo ook het zelfde onderscheid tusfchen het *avoir du poids*, en het *Troïsch* gewigt plaats heeft. *L. Roberts the Merch. Map of commerce*, p. 296. zegt ons, dat de 136 ponden *avoir du pois* in de munt juist 100 ponden *Troïsch* weegen; (straks hierover nader) dan ik geef dit niet hooger op, dan als eene gissing.

* Maar van waar de naam van *Tower* gewigt?

De

den Grooten, een pond zilver van bekende I.
 fijnheid Troisch gewigt. De jaarmarkt van de B O E K.
 stad IV.
 HOOFDST.

De *Tower*, een zeer oud kasteel op den zuidoosthoek van de oude stad van *Londen* aan den *Theems*, was weléer een der paleizen van de koningen van *Engeland*. Dit paleis wierd door *Eduard den eersten* bewoond; wanneer wij in het oog houden, welk eene nauwkeurige zorg koning *John*, in het jaar 1255, in de *Magna Charta* voor de eenparigheid van de maaten en gewigten in *Engeland* gedraagen heeft, dan wordt het zeer waarschijnlijk, dat hij eenen bepaalden standaart, of legger, van de maaten en gewigten onder zijne koninglijke bewaaring in den *Tower* zal gehad hebben, en dat het gewigt naar dien standaart, welke in den *Tower* bewaard wierd, den naam van *Towergewigt* gekreegen hebbe, zo dat die naam ten tijde van zijnen kleinzoon *Eduard den I.* (welke negentien jaaren, na dat de *Magna Charta* gemaakt was, den troon beklom) reeds algemeen zal geweest zijn — althans wij leezen in de *Magnae Britanniae notitia* van *Chamberlayne*, onder de woorden *weights and measures*, dat, volgens het 27. cap. van de *Magna Charta*, niet alleen alle maaten en gewigten in geheel *Engeland* dezelfde moeten zijn, maar ook dat zij moeten overeenkomen met des konings standaart van maaten en gewigten, welke in den *Exchequer* door eenen bijzonderen amptenaar van des konings huis, die den naam draagt van schrijver of kontrollleur van de markt (*clerk or comptroller of the market*), bewaard wordt. (In deeze plaats, welke

I. stad *Troyes* in *Champagne* wierd, in dien tijd,
 G O E K. zeer algemeen door alle natien van *Europa*
 IV. be-
 HOOFDST.

geheel en al is uitgeschreeven door *Savary diction. de Commerce*, onder *livre poids*, wordt het 27 *cap.* van de *Magna Charta* genoemd, doch dit moet het 41. zijn, 't welk ik boven heb opgegeeven.) en de *philosophical transact. tom. 9. pag. 491* zeggen, dat de standaarts bewaard worden in den *Exchequer*, en in den *Tower*. En zeker het bewaaren van den standaard der maaten en gewigten, door het openbaar bestuur, of in de tempels, is reeds van hoogen ouderdom af in gebruik geweest. *Michaëlis* maakt in zijn *Mosaïsch recht, IV. deel, pag. 395.* zeer waarschijnlijk, dat bij de *Egyptenaaren* de standaard, of het model der maaten en gewigten, in de heiligdommen, op plaatsen, die een ieder niet wist te vinden, bewaard wierden — hij toont op eene schoone wijze, welk eene zorg bij de *Joodsche* natie voor de maaten en gewigten gedraagen wierd, en dat men daarin de voornaame staatkundige reden moet zoeken, waarom *Moses* de ellen, maaten, en gewigten van alles, wat tot den tabernakel behoorde, zo naauwkeurig opgeeft, ten einde de waare standaard, of de maat en het gewigt *des heiligdoms*, altijd zou kunnen gevonden worden. Daarenboven wierden nog modellen of standaarten van de maaten en gewigten in den tempel bewaard, en zommige uit de *Leviten* tot opzienders over dezelve gesteld. Zie *1 Chron. XXIII. vs 29. Michaëlis l. c.*

De *Romeinen* hadden dezelfde gewoonte, niet alleen blijkt dit uit het geene *Fannius* zingt,

Am.

bezogt; het kon dus niet misfen, of de maaten en gewigten van eene zo beroemde markt moes-

I.
B O E K.
IV.
HOOFDST.

*Amphora fit cubitis, quam ne violare liceret,
Sacravere Jovi Tarpejo in monte Quirites.*

maar zelfs beval *Justinianus in Novella 128. cap. 15*, dat de modellen van alle maaten en gewigten in ijdere stad in de tempels moesten bewaard worden.

Ook in onze republiek worden in alle steden de echte modellen der maaten en gewigten op de *secretarien, thesaurien*, of andere publieke plaatsen, bewaard.

Het is dus zeer waarschijnlijk, dat het *Tower* gewigt deszelfs naam naar den *Tower* gekreegen heeft, even gelijk bij de *Jooden* het gewigt des heiligdoms naar den tempel genaamd wierd — dit zij genoeg van den naam.

Wij zagen, bij deeze naspeuring, dat men thands in *Engeland* twee soorten van gewigt heeft, te weteen, *Troïsch* gewigt, en *avoir du poids*.

Roberts leert ons in *the Merchant's Map of Commerce*, pag. 2961.

Dat het *Troïsch* pond bestaat uit twaalf oncen, ijdere once uit twintig engels, of stuiverwigt, (*penny weights*) en ijder engels uit vierentwintig greinen.

Dat dit gewigt alleen gebruikt wordt om brood, goud, zilver, en apothecarijen te weegen — dat agt *Troïsche* ponden een *gallon*, (of maat van agt pinten) en bij gevolg zestien ponden een spint, tweeëndertig ponden een half schepel, en vieren-

I. moesten algemeen erkend, en in achtung zijn
 B O E K. He
 IV.
 HOOFDST.

zestig ponden een fchepel uitmaaken, en dat op die wijze de maaten en gewigten overeenkomen. Dat op gelijke wijze de nette maaten naar dit *Troïsch* gewigt berekend worden, want dat dit pond van twaalf oncen, in eene holle maat overgebracht zijnde, een pint maakt, dat agt pinten een gallon maaken, 't zij van wijn, bier of koorn, overeenkomstig den standaart van den *Exchequer*, en de *Akten* van het 11de en 12de jaar van *Hen-drik den VII.*

Hier van daan, zegt hij, de ijking, of bepaling der maaten van alle vaatwerk, ijder oxhoofd moet bevatten drieënzestig, ijder tiers vierentachtig, ijdere pijp honderdzesentwintig, en ijdere ton tweehonderdtweeënvijftig gallons.

Hier van daan ook de maaten van visch, een zalmvat moet inhouden vierentachtig, een ton tweeënveertig, een harington tweeëndertig, een aal- of palington tweeënveertig, een zeepton tweeëndertig en een halve gallons, en de kinnettes naar evenredigheid.

Dat het *avoir du poids* pond bevat zestien oncen, welke ligter zijn, dan de *Troïsche* oncen, want dat deeze zestien oncen naar veertien en een half oncen, en twee engels *Troïsch* gewigt in de munt uitmaaken, in welke honderdzesendertig pond *avoir du poids* netto wegen honderd pond *Troïsch* netto.

Dat met het *avoir du poids* gewigt gewogen worden alle grove waaren, en al wat aan vermindering in wigt onderworpen is, als boter, kaas,
 talk,

Het *Schotsche* muntpond behelsde van den tijd I.
 van B O E K.
IV.

HOOFDST.

talk, wasch en andere waaren, dat zeven ponden van dit gewigt gerekend worden in een gallon tarw, dus veertien ponden in een spint, agtewintig ponden in een half schepel, en zesenvijftig ponden in een schepel.

Dat zeven ponden *avoir du poids* bedraagen honderdentwee oncen *Troïsch*, dat volgens deze rekening een quarter tarwe moet wegen vierhonderdägentveertig ponden *avoir du poids*, en dat dus veertien ponden *avoir du poids* en zestien ponden elf oncen *Troïsch*, of zesenvijftig ponden *avoir du poids*, en zevenenzestig ponden agt oncen *Troïsch* overeenkomen — dat gelijk een stuiver *Sterling* is een twintigste gedeelte van een once *Troïsch*, men alzo bevonden heeft, dat zeven ponden twaalf schellingen *Sterling* bevatten vierentachtig en een halve oncen en twee engels *Troïsch*, en zes ponden agttien sch. *Sterl.* tweeëntachtig en drie vierde oncen en één engels *Troïsch*, en dat naar deze twee berekeningen de zettingen van het witte, tarwe, en grof brood gedaan worden.

Het zou te lang vallen, om alles wat ons *Roberts l. c.* noopends dit *avoir du poids* opgeeft, hier intevoegen — hij zegt (om het kort in één te trekken) dat van dit pond van zestien oncen in *Engeland* drie afzonderlijke quintaalen (of honderd ponden) gemaakt worden, volgens welke men onderscheiden waaren weegt, een van juist honderd ponden, een van honderdentwaalf, en een van honderdentwintig ponden.

Dit pond, zegt hij, heeft in zig zelve eene

I. van *Alexander den eersten* af, tot de re-
 A O E K. gee-

IV.

HOOFDST.

verdeeling in zestien oncen, en men maakt van hetzelfde ook andere gewigten, als zomtjids *een steen* van agt pond, zeven r. tien p. veertien p. zestien p. twintig r., zomtjids een *Tod* van zeven p. agt p. tien p., zomtjids een *Cloove* van twintig p. agtentwintig p. tweeëndertig pond, en dergelijke.

Ijder pond *avoir du poids* is zestien oncen, ijder once is agt drachmen, ijder drachme is zestig greinen. Men vergelijke hiermede het *Lexicon technicum* van *John Harris*, waar men, behalven veele andere nuttige zaaken, vindt, dat *Georg Agricola* het *Troïsch* gewigt noemt *libram medicam* (het geneeskundig), en het *avoir du poids* gewigt *libram civilem* (het burgerlijk gewigt), en dat het oorspronkelijk *Engelsch* gewigt was een tarwgraan, genomen uit het midden van een koor-air, en wel gedroogd. Dat tweeëndertig van deeze graantjes een engels uitmaaken, of het wigt van eene stuiver sterling hebben, dat twintig van deeze engels een once maaken, en twaalf van die oncen een pond. Maar dat men in laater tijden begreepen heeft, dat het genoeg was, indien men het engels in vierentwintig gelijke deelen deelde, welke den naam verkreegen van greinen, het geen thands, in 't gemeen, hun kleinste wigt is — doch dat men in de munt nog veel verder gaat, dat daar ijder grein is twintig mijten, ijdere milt vierentwintig *droits*, ijder *droit* twintig *pepiars*, en ijder *periot* twintig *blanks*.

Zo wil men ook, dat de oorspronkelijke *Engelsche*
 maat

geering van *Robert Bruce* toe, een pond zilver I.
ver B O E K,
IV.

maat in lengte is een gerstegraan. Drie wel ge- HOOFDST.
droogde gerstenkooortjens, uit het midden van een
aïr genomen, maaken in de lengte een duim, twaalf
duimen een voet, enz.

In de *Magnae Britt. Notitia van Chamberlayne*
vindt men ook de indeelingen van het *Troïsch*
pond, zo als bij de apothekars plaats heeft. Een
pond heeft twaalf oncen, een once agt drachmen,
een drachme drie scrupelen, een scrupel twintig
greinen. En hij merkt op, dat, schoon de apo-
thekars bij *Troïsch* gewigt verkoopen, zij echter
hunne droogerijen bij *avoir du poids* gewigt inkoo-
pen. Men vindt ook bij hem de volgende indee-
ling van het *avoir du poids* gewigt. Zestien
drachmen maaken een once, (men merke op, dat
dit niet overeenkomt met het bericht van *Ro-
berts*, welke *l. c.* zegt, dat in het *avoir du poids*
gewigt agt drachmen een once zijn) zestien oncen
een pond, agtentwintig ponden een quarter, vier
quarters een quintaal van honderdentwaaif pon-
den, en twintig quintaalen een ton. Hij leert
ons, dat bakkers, welke in plaatzen woonen,
waar gildens zijn, hun brood op het *Troïsch* ge-
wigt maaken, doch daar geene gilden zijn, moe-
ten zij hetzelfde op *avoir du poids* gewigt maa-
ken, om dat gildebroeders drie stuivers meer op
een schepel mogen winnen, dan anderen.

Eindelijk vindt men in de *Philosoph. transact.*
tom. 9. pag. 490. het volgende zeer belang-
rijke: „Het *Engelsche avoir du poids* pond
weegt 7004 greinen *Troïsch*, waaruit be-

I. ver van gelijke wigt en fijnheid, als het *Engel-*
BOEK. *gel-*

IV.

HOOFDST.

„ vonden is, dat een once *avoir du poids*, van
 „ welke zestien een pond uitmaaken, gelijk is
 „ aan 437,75 greinen *Trotsch*, en hieruit volgt,
 „ dat het *Trotsch* pond tegen het *avoir du poids*
 „ pond staat als 88 tegen 107 bijna — want gelijk
 „ 88 tegen 107, zo staat 5760 tegen 7003,636.
 „ dat een once *Trotsch* tegen een once *avoir du*
 „ *poids* staat als 80 tegen 73 bijna — want gelijk
 „ 80 tegen 73, zo staat 480 tegen 438, en einde-
 „ delijk, dat het *avoir du poids* pond en once
 „ tegen de *Parijsche* tweemarkwigt en once staat
 „ als 63 tegen 68 bijna — want gelijk 63 tegen
 „ 68, zo staat 7004 tegen 7559,873.”

Men zie verder *Savary dict. du Comm.* op 't
 woord *poids*. *Postlethwayt dict. of Trade and Com-*
merce, op het woord *weight*. *Bailey Univ. Etym.*
dict. op het woord *avoir du poids*, en andere.

Men kan in de *Universal Merchant* pag. 125
en volg. eene zeer korte, maar fraaije, vergelij-
 king vinden tussehen het *Trotsch* en *avoir du poids*
 gewigt met het *Parijsche*, naar de proeven van
 de *Royal Society*.

Ook kan men de vergelijkingen tussehen het
Engelsche Trotsch en *avoir du poids* en het *Hol-*
landsche gewigt nazien bij *Ricard traité du com-*
merce, tom. II. pag. 158 en 159. Hij berekent
 daar, dat honderd ponden *avoir du poids* in *En-*
geland uitmaaken $91\frac{1}{2}$ ponden *Amsterdams* ge-
 wigt, en dat honderd ponden *Amsterdams* gewigt
 bedraagen $108\frac{7}{8}$ ponden *avoir du poids*.

Ik heb in deeze noot ver de paalen overschree-
 den,

gelfche pond Sterling (k). Ook waren oor- I.

sprong-^{B O E K:}

IV.

HOOFDST.

den, schoon ik mij nog zeer bekort heb, dan de zaaken zelve, en het gebruik, 't welk de leezer, in 't vervolg, van deeze aantekening zal kunnen maaken, zullen, hoop ik, voor mij verantwoorden. *Uitgever.*

(k) Zie hierover *du Cange in voce libra*. Hij haalt uit een *vetus agrimensor de ponderibus*, de volgende plaats aan: *Juxta Gallos vigesima pars unciae denarius est, et 12 denarii solidum red- dunt, ideoque juxta numerum denariorum tres un- ciae 5 solidos implent, sic et 5 solidi in 3 uncias redeunt, nam 12 unciae libram 20 solidos conti- nentem efficiunt*. Voorts zegt hij: *libra ponderalis argenti apud Scotos erat viginti quinque solidorum, ut est in statutis Roberti III. regis Scotiae et in Asida Regis Davidis de Ponderibus §. 3. sed propter imminutionem monetarum interdum fuit 26 solidorum et 4 denariorum vtd Fletam lib. 2. cap. 12. §. 1.* Hij voegt er bij uit *Spelmannus: libra Sterlingorum eadem olim fuit, quae libra denariorum de 20 in uncia, nam denarius alias de- cebatur Sterlingus, et Esterlingus. Confecerunt autem sequentes reges Sterlingorum libram ex de- nariis de 40 in uncia, novissimi de 62 vel eo am- plius, retinentes tamen Sterlingorum appellationem, ut pote jam pecuniam legalem significantem. prisca igitur libra Sterlingorum ex 120 denariis constā- bat, pondo aequalis gravitate, media ex 480, ho- dierna ex 728 et quidpiam supra. Sterlingorum autem nulla, quod sciam, in Domesdei mentio, quum recentioris sit originis vocabulum.* Men zie hem

I. spronglijk de *Engelsche, Fransche en Schotsche*
B O E K. stuivers op het wezenlijke wigt van eene stuiver,

IV. HOOFDST. ver, dat is op het twintigste part van eene once, en op het tweehonderdënveertigste part part van een pond (1). De schelling schijnt ook oorspronkelijk de benaming geweest te zijn van een gewigt. Althans men leest in een oude wet van *Hendrik den derden, wanneer een quarter of agt schepels tarw zijn op twaalf schellingen, dan moet het best brood van een oortjen (farthing) weegen elf schellingen en vier stuivers.* Echter schijnt de evenredigheid tusfchen den schelling en de stuiver aan de eene (m) en den schelling en het pond aan

hem ook op het woord *pondus*. Hij zegt daar, onder andere, dat in de *latiniteit* van de middel-eeuw het woord *pondus* doorgaands van zilvergeld, en het woord *libra* van goudgeld gebruikt wordt.

Uitgeever.

(1) Dit bewijzen de in de voorgaande noot aangehaalde plaatsen. De *denarius* (een stuiver) wordt daar op die wijze gerekend. *Uitgeever.*

(m) *Du Cange* haalt op het woord *solidus* de volgende plaats aan uit *Cajus de Antiq. Cantabrig. Acad. p. 209. Illud interum scire licet, aliam fuisse rationem solidorum aetate Aelfrici, quam nostra, nam per ea tempora 30 denarii faciebant sex solidos, nostra vero duos tantum, et semissem* — dat de *solidus* en *schelling* het zelfde zijn, blijkt niet alleen uit deeze plaats, maar *Eccard ad Leg. Sal. tit. 1.* leert ons, dat men het woord *solidus*

aan de andere zijde niet zo standvastig en onveranderlijk geweest te zijn, als de evenredigheid tusschen den stuiver en het pond — men vindt, dat de *Franfche* schelling, gedurende den eersten stam der *Frankische* koningen, op onderscheiden tijden dan eens van vijf, dan eens van twaalf, dan eens van twintig, dan eens van veertig stuivers geweest is. (n) Onder de oude *Saxen* leezen wij, dat er een tijd geweest is, dat de schelling niet meer dan vijf stuivers waardig was, doch het is niet onwaarschijnlijk, dat dezelve onder hen even veranderlijk zal zijn geweest, als onder hunne nabuuren de oude *Franken* (o) het schijnt, dat zedert de regeering van *Karel den Grootten* onder de *Franken*, en van *Willem den Veroveraar* onder de *Engelschen*, de evenredigheid tusschen het pond, den schelling en de stuiver eenparig dezelfde gebleeven is, welke

in latere tijden heeft veranderd in *scholidus*, *scholigus*, *scolingus*, *scellingus*, en eindelijk *schillingus*. *Uitgever.*

(n) Zie het *Capitulare Secundum anni 803. cap. 9.* Zie ook *Capit. lib. 4. cap. 75. apud Baluzium tom. I. p. 701.* en andere *Capit.* Zie ook *Pithoei Glossarium ad Legem Salicam tom. I. not. solidos.* *Uitgever.*

(o) Althans in het *Capitulare Saxonum, anni 797 cap. XI.* worden zij op twaalf stuivers gesteld — *in argento duodecim denarios solidum faciunt.* *Uitgever.*

I.
B O E K I
IV.
HOOFDST.

I. ke nog tegenwoordig plaats heeft, schoon de
B O R K-waardij van ijder derzelve zeer veele verande-

IV. ringen ondergaan hebbe — want ik denk, dat,
HOOFDST. in alle landen van de waereld, de gierigheid
 en onrechtvaardigheid van vorsten en souve-
 raine staaten, welke misbruik maakten van
 het vertrouwen, 't welk hunne onderdaanen
 in hen stelden, de wezenlijke hoeveelheid van
 metaalen, welke hun gemunte geld oorsprong-
 lijk inhield, bij trappen verminderd heeft —
 het *Romeinsche* as wierd in de laatste tijden
 van die *Republiek* op het vierentwintigste ge-
 deelte van deszelfs oorspronglijke waarde ver-
 minderd, en in plaats van toen een pond te
 weegen, woog het niet meer dan eene halve
 once (*p*) het *Engelsche* pond, en de stuiver
 weegen thands omtrent maar een derde, het
Schotsche pond en stuiver omtrent een zes-
 dertigste, en het *Fransche* pond en stuiver
 omtrent een zesenzestigste gedeelte van der-
 zelve oorspronglijke waarde (*q*) door middel
 van

(*p*) Men leeze hierover de verstandige aanmer-
 kingen van *de Montesq. Geest der Westen*, 2 deel
pag. 552 en volg. Hij beredeneert die kunstgree-
 pen der *Romeinen* in hunne munt, met oogmerk,
 om een ijder te waarschuwen, om dat geene,
 't welk geen voorbeeld was, niet voor een voor-
 beeld aantemerken. *Uitgever.*

(*q*) Men kan eenige voorbeelden van kunst-
 greepen in de munt zien bij *Puffend. droit de la*

van deze inrichtingen, wierden de vorften, en fouveraine ftaaten, welke dezelve invoerden, zo zij meenden, in ftaat gefield, om met meerdere hoeveelheid van zilver, dan anders wel zou vereifcht zijn geworden, hunne fchulden te betalen, en aan hunne verbinteniffen te voldoen. Doch het was waarlijk niet anders, dan een ingebeeld voordeel — want hunne fchuldeiffchers wierden in de daad voor een gedeelte bedroogen, in het gene zij van hun te vorderen hadden — alle andere fchuldenaars in hun land genooten het zelfde voorrecht, en mogten met dezelfde denkbeeldige fom van den nieuwen en verminderden muntpenning zodanige fchulden betaalen, welke zij geduurende den omloop van den ouden muntpenning gemaakt hadden, — zodanige inrichtingen zijn dus altijd voordelig voor de fchuldenaars, maar tevens zeer gefchikt om de fchuldeiffchers in den grond te booren — en menigmaalen hebben dezelve eene grootere omwenteling in de bezittingen der bijzondere ingezetenen gemaakt, dan eene
 zeer

nature, et des gens, liv. 5. Chap. I. §. 14 et 15, en in de fraaije nooten van *Barbeirac*, op die plaats. Men zie in de fchoone inleiding voor het 2. deel van *Ricard, traité du commerce*, de veranderingen in de meeste munten van *Europa* van vroege tijden af. *Uitgever.*

I. zeer groote en algemeene ramp zou hebben
 B O E K. kunnen verwekken. (r)

IV.
 HOOFDST.

Langs

(r) Men zie over de noodzaaklijkheid van eenē zuivere munt *Puffend.* op de zo even aangehaalde plaats. *Wolfii Jus Nat. tom. VIII. cap. 3. §. 801 en volg.* en over het schadelijke van kunstenaarijen in de munt te pleegen, en den pligt van den Souverein in het zorgen voor de volmaaktheid van de munt, de schoone plaats van *Necker sur l'administ. des finances, vol. III. p. 34 en volg.* Zie ook de *Real Science du Gouvernement, tom. VI. p. 159. Bielsfeld Inst. Polit. tom. I. p. 555 en volg.* Met recht zegt *d'Eon Loisirs tom. IV. p. 40 en 41: De muntpenningen, welke tot eenen algemeenen maatstok dienen voor alles, wat onder de menschen in den koophandel komt, verdienen even zeer de oplettendheid, als de koophandel — zij wierden bij de Romeinen voor heilig gehouden, deeze munteden dezelve in hunne tempels ten koste van den Staat, en zij spaarden geene moeite, om den muntslag zo volmaakt te doen zijn, als mooglijk was, ten einde het des te moeilijker zou zijn, om dezelve na te maaken. Zij worden even heilig gehouden in Engeland, en Holland, welke de natien zijn, die haare belangens het meeste behartigen, welke den koophandel het best verstaan, en het zig tot eenen pligt rekenen, om de regels van billijkheid in acht te neemen. Hij verdient geheel over dit stuk geleezen te worden. — Ik heb nog het eene en andere over de zuiverheid van onze Nederlandsche munt, en de zorgen voor dezelve te zeggen, doch, daar mijne aantekeningen*

Langs dezen weg is het geld in alle beschaafde Staaten het algemeen middel van den koophandel geworden, door tusfchenkomst van hetwelke alle goederen gekogt, betaald, en tegen elkanderen verwisfeld worden.

Thands zal ik overgaan, om te onderzoeken, welke de regels zijn, die de menschen natuurlijk bij het verruilen van waaren tegen geld, of tegen andere waaren, in het oog houden. Deze regels bepaalen dat geene, 't welk men de betreklijke waarde, of de waarde der goederen in verwisfeling kan noemen.

Men behoort wel in het oog te houden, dat het woord *waarde* twee onderscheiden betekenissen heeft (s). Zomtijds betekent dit woord de nuttigheid van eenig bijzonder voorwerp, en zomtijds geeft hetzelfde te kennen het vermogen, 't welk ons de bezitting van eenig voorwerp aanbrengt, om voor hetzelfde andere waaren te koopen — in den eersten zin kan men het noemen *de waarde in gebruik*, en in den laatsten zin, *de waarde in verwisfeling*. Zodanige zaaken, welke de grootste waarde in gebruik hebben, hebben

gen op dit hoofdstuk reeds zo uitgebreid zijn, zal ik eene volgende voorkomende gelegenheid waarnemen. *Uitgever.*

(s) Men vergelijke hiermede *Condillac, Kooph. en Staatsbest. I. d. I. hoofdst. Uitgever.*

I. menigmaal weinig of geene waarde in verwisfeling, en in tegendeel hebben dingen, die
B O E K. feling, en in tegendeel hebben dingen, die
 IV. in verwisfeling van de grootfte waarde zijn,
HOOFDST. dikwils weinig of genoegzaam geene waardij
 in gebruik — geen zaak in de waereld is van
 meer algemeen gebruik, dan het water —
 doch men kan bijna niets voor hetzelfde koo-
 pen; er is nauwlijks iets, 't welk men voor
 hetzelfde in ruiling kan krijgen. Een diamant
 daarentegen is bijna van geene waarde in ge-
 bruik, ondertusfchen kan men dikwils eene
 zeer groote hoeveelheid van andere waaren
 voor denzelven koopen.

Om nu de grondbeginfelen na te gaan, vol-
 gends welke de waarde in verwisfeling gere-
 geld wordt, zal ik mij toelekken om te doen
 zien:

In de eerste plaats — welke de wezenlijke
 maatftok zij van de waarde der goederen in
 verwisfeling, of waarin de wezenlijke prijs
 van alle goederen befta,

Ten tweeden, welke de onderscheiden dee-
 len zijn, in welke deeze wezenlijke prijs be-
 ftaat, of waaruit dezelve wordt opgemaakt,

En ten derden, hoedanig de bijzondere
 omftandigheden zijn, door welke zommige of
 alle deeze onderscheidene deelen van den
 prijs zomtjds boven derzelve natuurlijke be-
 rekening rijzen, en zomtjds beneden dezelve
 daalen, of welke de redenen zijn, waardoor
 zomtjds belet wordt, dat de marktprijs, dat

is te zeggen, de tegenwoordige prijs der waaren, niet naauwkeurig overeenkomt met dat geene, 't welk men derzelve natuurlijke prijs kan noemen.

I.

B O E K.

IV.

HOOFDST.

Ik zal mij alle moeite geeven, om deeze drie onderwerpen, in de drie volgende hoofdstukken, zo volkomen en zo duidelijk te behandelen, als mij mooglijk zal zijn — dan ik moet ten dien einde den lezer op de ernstigste wijze verzoeken, om mij zijn geduld, en zijne aandacht, te verleenen — zijn geduld, om eene ontwikkeling te onderzoeken, welke men mooglijk in zommigen opzichte voor noodeloos en verveelend zal aanzien, en zijne aandacht, om dat geene te kunnen begrijpen, 't welk mischien, na de volkomenste uitlegging, die ik bekwaam zal zijn om te kunnen geeven, nog in zommigen opzichte duister zal schijnen — ik althands ben altijd bereid, om mij eenigzints aan het gevaar bloot te stellen van te verveelen, met oogmerk om zeker te zijn, dat ik mij verstaanbaar uitdrukke — terwijl ik als zeer mooglijk beschouwe, dat, zelfs na dat ik mijne uiterste poogingen tot klaarheid zal hebben aangewend, echter nog eenige duisterheid op een onderwerp, 't welk uit deszelfs aart zeer afgetrokken is, zal schijnen overig te blijven.

I.
B O E K.
V.
H O O F D S T .

V I J F D E H O O F D S T U K .

*Over den wezenlijken en den naamprijs
der waaren , of over derzelve prijs in
arbeid , en derzelve prijs in geld.*

IJder mensch is arm of rijk, naar maate hij in staat is, om zig het genot van de noodzaaklijkheden, gemakken, en aangenaamheden van het menschlijk leven aantefchaffen (a). Maar na dat éénmaal de verdeeling van den arbeid algemeen plaats genomen heeft, is het niet dan een zeer klein gedeelte van deeze dingen, welke ijder mensch door zijnen eigen arbeid verkrijgen kan — ver het grootste gedeelte van dezelve moet hem door den arbeid van andere menschen aangebragt worden, en dus moet hij rijk of arm zijn, naar maate van de hoeveelheid van arbeid, over welke hij te gebieden heeft, of welke hij in staat is, om te koopen (b) — dienvolgende staat de waarde van ijdere waar, ten aan-

(a) Zie de beschrijving van rijkdom en armoede, welke ik in mijne Voorrede gegeven heb. Zie hierover *Ifelin, Droomen van eenen Menschenvriend*, pag. 68, 74, 112. *Uitgever.*

(b) Men herinnere zig de schoone plaats uit *de Real Science du Gouvern.* welke ik in noot (k) op het I. hoofdst. van dit I. boek heb aangevoerd.
Uitgever.

aanzien van den geenen, die dezelve bezit, I.
 en geen voorneemen heeft, om dezelve voor B O E K.
 zig zelve te gebruiken, maar dezelve tegen V.
 andere waaren wil verwisfelen, gelijk aan de HOOFDST.
 hoeveelheid van arbeid, welke zijne waar
 hem in staat stelt om te koppen, of onder
 zijne magt te brengen. En derhalven is de
 arbeid de wezenlijke maatftok van de waarde
 van alle goederen in verwisfeling.

De wezenlijke prijs van ijdere zaak, dat is
 te zeggen, dat geene, 't welk ijdere zaak we-
 zenlijk kost aan den geenen, die in 't geval
 is van dezelve te moeten hebben, is de
 mocite en arbeid om dezelve te verkrijgen(c).

De

(c) Condillac, *Kooph. en Staatsbest. I. d. p. 13.*

„ Er zijn dingen, welke zo algemeen zijn, dat
 „ dezelve, hoe zeer ook ten uiterften noodzaak-
 „ lijk, echter geene waardij fchijnen te hebben
 „ — zodanig is het water. *Men vindt het over-*
 „ *al, zegt men, en het kost niets, om zig van*
 „ *hetzelve te voorzien, de waardij, welke hetzel-*
 „ *ve kan bekomen door vervoering, is geene waar-*
 „ *dij van het water, deeze is niets dan de waar-*
 „ *dij van de vrugt. Het zou zeer vreemd zijn,*
 „ indien men vrugt ging betaalen, om zig eene
 „ zaak te bezorgen, welke in 't geheel geene
 „ waardij had.

„ Eene zaak heeft geene waardij, om dat zij
 „ iets kost, gelijk men onderstelt, maar zij kost
 „ iets, om dat zij eene waardij heeft.

„ Ik zeg derhalven, dat, zelfs aan den oever

I. De wezenlijke waarde van ijdere zaak, voor
 B O E K den geenen, die dezelve bezit, doch zig de-

V.

zel.

HOOFDST.

„ van eene rivier, het water eene waardij heeft,
 „ maar zo gering als mogelijk is, om dat het
 „ daar oneindig overtollig is boven onze behoe-
 „ ten. In eene dorre heide in tegendeel heeft het
 „ zelve eene groote waardij, en men berekent
 „ dezelve naar maate van de verafgelegenheid,
 „ en moeilijkheid, om hetzelfde te bekomen — in
 „ zodanig geval zou een afgedwaald reiziger gaar-
 „ ne honderd ducaaten geeven voor een glas wa-
 „ ter, en dit glas water zou de waardij hebben
 „ van honderd ducaaten,” enz.

En een weinig laager:

„ Arbeiden is werken om eene zaak te verkrij-
 „ gen, welke men noodig heeft. Een daggelder,
 „ die in mijn tuin werkt, arbeidt dus, om het
 „ daggeld te winnen, 't welk ik hem beloofd
 „ heb, en men moet in het oog houden, dat zijn
 „ arbeid begint, zo dra hij de spade in den grond
 „ steekt; want, enz. — Na deeze voorafgaande
 „ aanmerkingen, zeg ik, dat, wanneer ik ver van
 „ eene rivier ben, het water mij de daad kost,
 „ van hetzelfde te gaan haalen, een daad, welke
 „ een arbeid is, om dat dezelve geschiedt om mij
 „ eene zaak te bezorgen, welke ik noodig heb —
 „ en wanneer ik op den oever van eene rivier
 „ ben, dan kost het water mij de daad van te
 „ bukken, om het te scheppen — een daad, wel-
 „ ke zekerlijk een zeer geringe arbeid is, dit sta
 „ ik toe, zelf minder, dan het in den grond stee-
 „ ken van de spade, maar ook heeft het water
 „ dan de minstmooglijke waardij.

„ Het

zelve wil afhandig maaken, of voor iets anders verruilen, bestaat in de moeite en arbeid, welke hij, door die zaak te verkoopen, zig zelve kan bespaaren, en aan eenen anderen opleggen — alles wat wij voor geld of andere waaren verkrijgen, koopen wij even zo zeker voor arbeid, als of wij het door onze eigen lighaamlijke moeite verkreegen hadden. Het geld of de waaren, welke wij in ruiling van dezelve geeven, bevrijdt ons van die lighaamlijke vermoeijing — dat geld of goed behelst in zig de waarde van eene zekere hoeveelheid van arbeid, welken wij ruilen tegen dat geene, 't welk op dien tijd onderfeld wordt de waarde van eene gelijke hoeveelheid van arbeid in zig te bevatten. Arbeid is de eerste prijs, het oorspronkelijk koopgeld, waarmede alle dingen betaald worden. Geene der rijkdommen van de wereld zijn oorspronkelijk voor goud en zilver, maar

I.
B O E K.
V.
HOOFDST.

„ Het water heeft derhalven de waardij van den
 „ arbeid, welken ik doe, om hetzelfde te bekomen; indien ik het zelfs niet ga haalen, dan
 „ zal ik den arbeid betaalen van den geenen, die
 „ het mij brengen zal. Het heeft dus de waardij
 „ van het geld, 't welk ik daarvoor geef, en bij
 „ gevolg zijn de vragten de waardij van dit water.
 „ Ik geef het zelfs die waardij, om dat ik
 „ oordeel dat het deeze vragt waardig is.” *Uitgeever.*

I. maar alle voor arbeid gekogt. En de waarde
 B O E K. van alle die schatten, is voor den geenen,
 V. welke dezelve bezit, en tegen andere voort-
 HOOFDST. brengfelen wil verruilen; juist gelijk aan die
 hoeveelheid van arbeid, welke zijne bezittin-
 gen hem in staat stellen om te koopen, of
 onder zijne magt te krijgen (*d*).

Rijkdom, zegt *Hobbes*, is magt. Maar een
 mensch, welke een groot fortuin verkrijgt,
 of erft, verkrijgt of erft daardoor niet nood-
 zaaklijk eenige staatkundige magt, 't zij in
 den

(*d*) Deeze denkbeelden zijn zeer eenvoudig, en
 worden, om derzelver eenvoudigheid, dikwils over
 het hoofd gezien. Maar juist is het over het hoofd
 zien van deeze eenvoudige waarheden de oorzaak
 van alle de misvattingen omtrent de natuur van
 het geld. Die geene, die schatten bezit, is daar-
 om alleen bevrijd van lighaamlijken arbeid, om
 dat die schatten, in den grond, niet anders zijn,
 dan eene verzameling, eene oplegging van arbeid,
 welke door hem, of door zijne ouders of voorou-
 ders gedaan, en tegen het duurzaam teken der
 waardijen (het geld) verwisfeld is, om ten allen
 tijde voor hetzelfde den arbeid van anderen te kun-
 nen bekomen — alles wat hij voor zijn geld koopt,
 is in den grond niet anders, dan ruiling van ar-
 beid tegen arbeid, schoon de arbeid, welken hij
 van zijne zijde in verwisfeling geeft, minder in
 het oog loopt, om dat die reeds te vooren tegen
 het teken der waardijen verruild, en dus voor
 onoplettenden onkentbaar geworden is. *Uitgeever.*

den burgerftaat, 't zij in den krijgddienst. I.
 Zijne bezittingen mogen hem misfchien den B O E K.
 weg openen, om tot beide te geraaken, maar V.
 de enkele bezitting van zijn fortuin leidt HOOFDST.
 hem niet noodzaaklijk tot dezelve — de
 magt, welke hem deeze bezitting onmiddelijk
 en regelregt geeft, is het vermogen om te
 koopen, om een zeker gebied te hebben over
 al den arbeid, of over alle de voortbrengfe-
 len van den arbeid, welke dan te bekomen
 zijn. — De meerdere of mindere grootheid
 van zijne bezitting ftaat juist in evenredig-
 heid tot de uitgebreidheid van dit vermogen,
 of tot die hoeveelheid, 't zij dan van den
 arbeid van andere menfchen, 't zij dat
 ('t geen het zelfde is) van de voortbrengfe-
 len van den arbeid van andere menfchen, wel-
 ke zijn bezitting hem in ftaat fteft om te koo-
 pen, of onder zijne magt te verkrijgen — de
 waarde van ijdere zaak in verwifeling moet
 altijd in eene juiste evenredigheid ftaan tot
 de uitgebreidheid van dat vermogen, 't welk
 die zaak aan derzelve bezitter mededeelt.

Maar, fchoon dus de arbeid de wezenlijke
 maatftok is van de waarde in verwifeling
 van alle goederen, is zij echter de maatftok
 niet, volgens welke derzelve waarde ge-
 meenlijk gefchat wordt — het is dikwils
 ongemaklijk, om de evenredigheid tufchen
 twee onderscheiden hoeveelheden van arbeid
 te bepaalen; de tijd, welke tot het verrich-

I. ten van twee onderscheiden foorten van werk
 V. besteed is, kan niet altijd het eenige rigt-
 HOOFDST. snoer zijn, naar hetwelk men eene zodanige
 evenredigheid kan berekenen. — De onderscheiden trappen van de moeilijkheid, welke in ijder van die onderscheiden werken is uitgestaan, en van het vernuft, 't welk tot ijder in 't bijzonder besteed is, moeten ook wel degelijk in rekening worden gebragt. Er kan meer arbeid zijn in een zwaar werk, 't welk maar één uur duurt, dan in eene ligte bezigheid van twee uren — één uur bezig te zijn in een beroep, om hetwelke aan te leeren, men den tijd van tien jaaren besteden moet, behelst meer arbeid, dan eene maand lang te werken in een gewoon, en dagelijksch voorkomend ambacht (e). Maar het is

(e) Dit alles zal de Schrijver in het vervolg meer uitwerken, en duidlijker maaken. Het spreekt, ondertuschen, van zelve, dat alle arbeid niet van eenerleije natuur is — men vergelijke den arbeid van eenen daggelder, die den grond omspit, bij den arbeid van eenen kunstigen schilder, of zelfs van eenen kladschilder, bij dien van eenen eersten meester in de kunst. Wat zou dien meester bewegen, om zijne heerlijke kunststukken ten voorfchijn te brengen, die hij echter mooglijk spoediger kan afwerken, dan een broddelaar zijn kladwerk, indien in de berekening van de waarde van zijnen arbeid niets anders in aanmerking kwam, dan de tijd, welken hij besteed had, om zijn kunst-

is niet gemakkelijk, om eenen juisten maatflok, I.
 't zij omtrent de moeilijkheid van den ar- B O E K
 beid, 't zij omtrent het meerder of minder V.
 yernuftige en kunstige van denzelven, te vin- HOOFDST.
 den — trouwens men houdt in de verruilingen der onderscheiden voortbrengfelen van verschillende foorten van arbeid gewoonlijk wel eenige inschiklijkheid omtrent deeze beide zaaken in het oog, schoon niet volgens eene naauwkeurige berekening, maar doorgaands door omtrent den prijs te loven en te bieden; en deeze foort van oppervlakkige evenredigheid, hoe zeer niet naauwkeurig, is echter voldoende in den loop der bezigheden van het dagelijksche leven.

Daarenboven is men veel meer gewoon de waaren tegen andere waaren te verruilen, en te

kunststuk te maaken. Nimmer zou eene maatschappij kunnen bloeijen, het zou onmooglijk zijn, dat in dezelve bekwaame luiden in kunsten en wetenschappen gevonden wierden, indien die geenen, welke van jongs af zig tot het verkrijgen van bekwaamheden in nuttige kunsten, handwerken, en wetenschappen, toeleggen, niet op eene redclijke wijze konden voorzien, dat zij, hun beroep verstaande, in de berekening van hunnen arbeid ook den tijd, de moeilijkheid, en de kosten, welke zij ter verkrijging van hunne bekwaamheden hadden moeten besteeden, zouden zien in aanmerking te neemen. *Zie Puffend. de Jure Nat. et Gent. lib. 5. cap. 1. §. 6. in fine. Uitgever.*

I. te vergelijken, dan tegen arbeid — hierom is
 * O E K. het ook natuurlijker, dat men de waardij
 - V. der waaren in verwisfeling berekent tegen de
 MOOFDST. waardij van andere waaren, dan tegen den
 arbeid, welke men door die waaren kan koo-
 pen. — De grootfte menigte van menschen
 begrijpt beter, wat men door eene hoeveel-
 heid van zekere waaren, dan door eene hoe-
 veelheid van arbeid verftaat. Het eerstge-
 noemde is eene zaak, die voor ijder een be-
 vatbaar is, maar het laatstgenoemde, fchoon
 het wel voldoende verftaanbaar gemaakt kan
 worden; is niet te min een afgetrokken denk-
 beeld, 't welk niet zo geheel natuurlijk en
 in het oog lopende is.

Maar, na dat het eigenlijk verwisfelen op-
 gehouden heeft, en het geld het algemeene
 middel tot den koophandel is geworden,
 worden de bijzondere waaren veel meer voor
 geld, dan voor andere waaren verruild. De
 flagter brengt zelden zijnen os, of zijn
 fchaap, bij den bakker of den brouwer, met
 oogmerk om dezelve tegen brood, of tegen
 bier te verruilen, maar hij brengt eerst zijn
 vee op de markt, waar hij hetzelfde tegen
 geld verwisfelt, en daarna verwisfelt hij dat
 geld, tegen brood en bier — de hoeveelheid
 van geld, welke hij voor zijn vee ontvangt,
 bepaalt de hoeveelheid van brood en bier,
 welke hij daarna kan koopen. Het valt hem
 natuurlijker en verftaanbaarer, de waarde van
 zijn

zijn vee te berekenen tegen eene hoeveelheid L.
 van geld, als zijnde dat geene, waartegen hij B. O. E. K.
 zijn vee onmiddelijk verwisfelt, dan tegen V.
 eene hoeveelheid van brood en bier, om dat HOOFDST.
 hij deeze waaren niet anders, dan door tus-
 fchenkomst van iets anders (het geld naam-
 lijk) tegen zijn vee kan verwisfelen — het is
 gemaklijker te zeggen, dat het vleesch drie
 of vier stuivers het pond kost, dan te zeg-
 gen, dat het pond vleesch drie of vier pon-
 den brood, of drie of vier kannen bier waar-
 dig is. En hieruit is het ontstaan, dat de
 waardij van waaren in verwisfeling meer ge-
 woonlijk berekend wordt tegen eene hoeveel-
 heid van geld, dan tegen eene hoeveelheid,
 't zij van arbeid, 't zij van andere waaren,
 welke in verwisfeling van dezelve kunnen
 worden gegeven.

Het goud en zilver zijn echter, zo wel als
 alle andere waaren, aan verandering in der-
 zelve waarde onderworpen. Zij zijn zom-
 tijds beterkoop, zomtijds duurder, op 'den
 eenen tijd met mindere, op den anderen tijd
 met meerdere moeite te koopen — de hoe-
 veelheid van arbeid, welke men met eene
 zekere hoeveelheid van deeze metaalen kan
 koopen, of in zijne magt krijgen, of de hoe-
 veelheid van andere waaren, welke men voor
 dezelve kan verwisfelen, hangt altijd af van
 den rijkdom of de armoede van de mijnen,
 welke bekend, en in werking zijn, ten tijde,
 wan-

I. wanneer zodanige verruilingen plaats hebben.
 B O E K. De ontdekking van de rijke mijnen in *Ame-*
 V. *rica* deed, in de zestiende eeuw, in *Europa*
 HOOFDST. de waarde van het goud en zilver daalen tot
 op een derde van het geene deeze metaalen
 te vooren waren waardig geweest — naar
 maate het minder arbeids kostte, om deeze
 metaalen uit de mijnen naar de markt te
 brengen, naar die maate kon men ook, na
 dat dezelve derwaard gebragt waren, minder
 arbeids voor dezelve koopen, of onder zijne
 magt brengen (*f*) — en deeze omwenteling
 in de waarde van die metaalen, schoon zij
 mooglijk de grootste is, die ooit is voorge-
 vallen, is echter, in geen en deele, de eeni-
 ge, van welke de geschiedenissen gewagen —
 Maar even weinig als eene maat of hoeveel-
 heid, bij voorbeeld van eenen natuurlijken
 voet, eene vadem, of handvol, daar zij ge-
 duurig in haare eigene hoeveelheid verandert,
 immer een naauwkeurige maatflok van de
 hoeveelheid van eenige andere waaren kan
 zijn, even weinig kan eene waar, wanneer
 zij zelve telkens in haare eigen waarde aan
 veranderlijkheid onderhevig is, een juiste
 maat-

(*f*) De Schrijver geeft ons in *eenen uitslap in*
het 9. hoofst. van dit eerste boek, zeer naauw-
 keurig de veranderingen in de waarde van het
 zilver op, welke gedurende den loop van de vier
 laatste eeuwen voorgevallen zijn. *Uitgever.*

maatfok van de waarde van andere waaren zijn. Gelijke hoeveelheid van arbeid, kan in alle tijden en alle plaatzen gezegd worden voor den arbeider van gelijke waarde te zijn. Indien hij zijnen gewoonen graad van gezondheid, van krachten, en van geestvermogens bezit, en zijnen gewoonen trap van bekwaamheid en handigheid heeft, dan moet hij ook altijd, tot dezelfde hoeveelheid van arbeid, dezelfde hoeveelheid van zijn gemak, van zijne vrijheid, en van zijne genoegens opofferen — de prijs, welken hij betaalt, moet altijd dezelfde zijn, hoedanig ook de hoeveelheid van waaren moge zijn, welke hij in verwisseling van dezelve ontvangt. Hij mag dan eens eene meerdere, en dan eens eene mindere hoeveelheid van die waaren voor denzelfden arbeid ontvangen, maar dit wordt door de veranderlijkheid der waarde van die waaren, en niet door de veranderlijkheid der waarde van zijnen arbeid, voor welke hij dezelve koopt, veroorzaakt. Ten allen tijde, en in alle plaatzen, is dat geene duur, 't welk moeilijk te bekomen is, of 't welk veel arbeid kost, om te verkrijgen, en dat geene goedkoop, 't welk men gemakkelijk en zonder veel moeite kan meester worden. Hierom is de arbeid alleen, daar hij nimmer in zijne eigene waarde verandert, de eenige laatste en wezenlijke maatfok, naar wel-

I.

B O E K

V.

HOOFDST.

- I. welke men de waarde van alle waaren in alle
 B O E K. tijden en alle plaatzen berekenen, waarbij
 V. men dezelve vergelijken kan — arbeid is der-
 HOOFDST. zelve wezenlijke prijs — geld is alleen der-
 zelve naamprijs.

Maar schoon gelijke hoeveelheid van arbeid altijd gelijk in waarde is voor den arbeider, zo schijnt nochtans de waarde van dien arbeid voor den geenen, die zig van denzelfen bedient, zomtjids hooger, en zomtjids laager te zijn — hij kan dien arbeid dan eens voor eene grootere, dan eens voor eene kleindere hoeveelheid van waaren koopen, en dus schijnt ten zijnen aanzien de waarde van den arbeid even zo wel aan veranderlijkheid onderhevig, als de waarde van alle andere zaaken — zij komt hem in het eene geval voor, duur, en in het andere goedkoop te zijn — doch niet te min zijn het, in de daad, de waaren, welke in het eene geval goedkoop, en in het andere duur zijn.

Men kan ook daarom, in den gewoonen zin, aan den arbeid, even gelijk aan alle andere zaaken, eenen wezenlijken, en eenen naamprijs toeschrijven — deszelfs wezenlijke prijs kan men zeggen te bestaan in die hoeveelheid van behoeftigheden en gemakken van het leven, welke voor denzelfen gegeven worden, en deszelfs naamprijs in de hoeveelheid van geld. De arbeider is rijk, of arm,
 hij

hij wordt wel of slecht beloond, in evenredigheid tot den wezenlijken, niet tot den naamprijs van zijnen arbeid.

I.
B O E K.
V.
HOOFDST.

Het onderscheid tusschen den wezenlijken prijs, en de enkele benoeming in geld, of den naamprijs, is geene zaak, die enkel in beschouwing bestaat, maar zij is in de beoeffening menigmaal van een zeer aanmerkelijk gebruik. Dezelfde wezenlijke prijs is altijd van dezelfde waarde — maar wanneer men de veranderlijkheid van de waarde van het goud en zilver in aanmerking neemt, dan is dezelfde naamprijs menigmaal zeer onderscheiden in waarde. — Wanneer men, derhalven, een landgoed verkoopt met behoud van eene eeuwigduurende rente op hetzelfde, en men begeert, dat die rente altijd van dezelfde waarde zal blijven, dan is het voor die familie, ten wiens behoefte die rente gevestigd wordt, van zeer veel belang, dat dezelve niet in eene bijzondere somme gelds moet bestaan — want, in dat geval, hangt deszelfs waarde altijd van twee onderscheiden foorten van veranderlijkheid af. In de eerste plaats van die foort, welke uit de verschillende hoeveelheid van goud of zilver, die op onderscheiden tijden in de muntpenningen van dezelfde benaming begreepen is, geboren wordt, en ten tweede van die foort, welke uit de op onderscheiden tijden verschillende

K

waar-

I. waarde van dezelfde hoeveelheid van goud
 B O E K. en zilver ontftaat (g).
 V.

HOOFDST. Menigmaalen hebben zig Vorften, en Sou-
 veraine Staaten, verbeeld, dat zij een tijdljk
 voordeel konden behaalen, door het vermin-
 deren van de hoeveelheid van het zuiver me-
 taal, het welke hunne muntpenningen inhield-
 den, maar het is hun zelden in de gedachten
 gekomen, dat zij eenig belang er bij hadden,
 om die hoeveelheid te vermeerderen — het
 komt mij derhalven voor, dat bij alle natien
 de hoeveelheid van metaalen, welke hunne
 muntpenningen inhielden, altijd bij aanhou-
 dendheid verminderd, en naauwlijks ooit ver-
 meerderd is geworden. Zodanige veranderin-
 gen ftrekken dus meest altijd tot verminde-
 ring der waarde van renten in geld.

De ontdekking der mijnen van *America*
 verminderde de waarde van het goud in *Eu-
 ropa* — men onderftelt gemeenlijk, (doch,
 naar het mij voorkomt, zonder enig proef-
 houdend bewijs (h)) dat deeze vermindering
 nog

(g) Hoedanig men renten behoort te bereke-
 nen, welke in eene bepaalde foort van munt
 of geld bedongen zijn, wanneer naderhand de
 munt verandert, zie *Puffend. Droit de la Nature
 et des Gens*, liv. 5. Chap. 7. §. 6. en *Barbeirac*
in de nooten op die plaats. Uitgever.

(h) De Schrijver zal de gronden, op welke
 men

nog trapsgewijze voortgaat, en waarschijnlijk I.
 nog langen tijd zal aanhouden. Volgens B O E K
 deeze onderstelling zullen dus die veranderingen V.
 de waardij der renten in geld waarschijnlijk HOOFDST.
 eerder verminderen, dan vermeerderen,
 al had men zelfs bedongen, dat die renten
 niet in eene zekere hoeveelheid van den eenen
 of anderen bepaalden muntpenning (bij voor-
 beeld in eene zekere hoeveelheid van ponden
 sterling (i),) maar in eene zekere hoeveel-
 heid van oncen van zuiver zilver, of van
 zilver van eene vastgestelde keur, moesten
 worden betaald.

Zodanige eeuwigduurende renten, van wel-
 ke de betaaling bedongen is in koorn, heb-
 ben hunne waarde veel beter behouden, dan
 die geene, welke in geld moeten worden be-
 taald, zelfs daar, waar de benamingen van
 de muntpenningen geene verandering hebben
 ondergaan. Bij eene acte van het agttiende
 jaar

men vermoedt, dat deeze vermindering nog bij
 aanhoudendheid voortduurt, in het 9de hoofdst.
 van dit eerste boek breedvoerig onderzoeken.

Uitgever.

(i) Of, gelijk wij dit in ons *Nederland* me-
 nigmaal ontmoeten, in geldmante en benamingen,
 die geheel in onbruik zijn, bij voorbeeld in
komans payment, oudschilden, enz. *S. van Leeu-*
wen, Roomsche Hollandsche recht, 2. b. 13. d. *Uit-*
gever.

I. jaar van koningin *Elisabeth* is vastgesteld;
 B O E K. dat de betaling van alle renten van huuren
 V. aan Gemeenschappen toebehoorende, moest
 HOOFDST. worden bedongen te zullen geschieden voor
 een derde in koorn, het zij in natuur, het
 zij volgens den prijscourant van de naast-
 gelegen openbaare markt — het geld, het-
 welk deeze koornrente opbrengt, schoon oor-
 spronglijk maar een derde van het geheel der
 rente zijnde, loopt echter, volgens het ge-
 tuigenis van *Dr. Blackstone*, gewoonlijk bijna
 op het dubbeld van het geene de andere
 twee derdendeelen opbrengen — de oude
 geldrenten van deeze Gemeenschappen moe-
 ten dus, volgens deeze rekening, omtrent
 tot op een vierde van derzelve oude waarde
 gedaald zijn, of maar weinig meerder dan
 een vierde gedeelte van het koorn waardig
 zijn, 't welk zij oorspronkelijk konden op-
 brengen — maar zedert de regeering van
Philips en *Maria* (j) hebben de *Engelsche*
 muntpenningen weinig of geene verandering
 ondergaan; het zelfde getal van ponden,
 schellingen, en stuivers heeft zedert dien
 tijd zeer nabij dezelfde hoeveelheid van zu-
 ver zilver ingehouden, en derhalven moet
 deeze vermindering in de waarde van geld-
 ren-

(j) Deeze zijn den 25 Julij 1554 tot koning
 en koningin van *Engeland* uitgeroepen. *Rapin*,
Hist. of Engl. tom. II. pag. 39. Uitgever.

renten, aan Gemeenschappen toebehoorende, I.
geheel en alleen ontstaan zijn uit de vermin- B O E K
dering der waarde van het zilver. V.
HOOFDST.

Wanneer de vermindering in de waarde van het zilver vergezeld gaat met eene vermindering van die hoeveelheid van dat metaal, welke de muntpenning van denzelfden stempel gewoon is intehouden, dan is het verlies gewoonlijk nog grooter. In *Schotland*, waar de stempel van de muntpenningen veel grooter veranderingen ondergaan heeft, dan immer in *Engeland* is geschied, en in *Vrankrijk*, waar dit nog veel sterker plaats heeft gehad dan ooit in *Schotland*, zijn, langs deezeweg, verscheiden oude renten, welke oorspronkelijk van eene aanmerkelijke waarde waren, genoegzaam tot niets vervallen (*k*).

Eene gelijke hoeveelheid van arbeid zal, op ver van elkander afstaande tijden, nader bij voor eene gelijke hoeveelheid van koorn,
(waar

(*k*) Men kan bij *S. van Leeuwen*, *Roomsch Holl. Recht*, 2de b. 13de d. zien, hoedanig in *Holland* renten afgelost worden, wanneer daarvan niets bedongen is; hoe, wanneer de rente in zekere specie of waarde van geld gesteld is; hoe, wanneer de waarde van de specie niet is uitgedrukt; hoe, in verouderd en ongangbaar geld. Men zie ook *H. de Groot*, *Inl. tot de Holl. Rechtsgel.* 3de boek 10de deel, §. 7. en daur de noot van *Schorer*. Uitgever.

I. (waar mede zig een arbeider voedt) kunnen
 B O E K. worden gekogt, dan voor eene gelijke hoe-
 V. veelheid van goud of zilver, of van eenige
 HOOFDIT. andere waaren — eene gelijke hoeveelheid van
 koorn zal, derhalven, op ver van elkander
 afftaande tijden, nader bij van dezelfde we-
 zenlijke waarde zijn, of deszelfs bezitter na-
 der bij in staat stellen om eene gelijke hoe-
 veelheid van den arbeid van andere menschen
 te koopen, of onder zijne magt te brengen.
 Ik zeg, dat dit omtrent eene gelijke hoevee-
 lheid van koorn *nader bij* zal plaats hebben,
 dan omtrent eene gelijke hoeveelheid van ge-
 noegzaam alle andere foorten van waaren,
 niet te min zal dit, zelfs omtrent eene gelij-
 ke hoeveelheid van koorn, niet ten aller-
 naauwkeurigsten waar zijn. Het bestaan van
 den arbeider, of de wezenlijke prijs van den
 arbeid, verschilt zeer, naar de onderscheiden
 omftandigheden van tijden, gelijk ik in 't
 vervolg zal tragten te doen zien. De arbei-
 der leeft ruimer, wanneer de maatschappij in
 welvaart aanwast, dan wanneer die welvaart
 in eenen staat van evenwigt is, en het gaat
 hem beter in eenen tijd, wanneer de welvaart
 van zijne maatschappij in eenen staat van
 evenwigt is, dan wanneer die welvaart agter
 uit gaat. Ondertusfchen kan men, op elken
 bijzonderen tijd, met alle andere waaren eene
 grootere of mindere hoeveelheid van arbeid
 koopen, naar evenredigheid van de meerdere
 of

of mindere ruimte van het bestaan, 't welk I.
 men voor dien arbeid verkrijgen kan. En ^{B O E K}
 daarom is eene rente, welke in koorn moet ^{V.}
 worden betaald, alleenlijk onderhevig aan de ^{HOOFDST.}
 verandering in de hoeveelheid van arbeid,
 welke men voor eene zekere hoeveelheid van
 koorn koopen kan, maar eene rente, welke
 in eenige andere waar betaald moet worden,
 is niet alleen blootgesteld aan de veranderingen
 in de hoeveelheid van arbeid, voor welke
 men eene bijzondere hoeveelheid van
 koorn kan koopen, maar boven dien nog
 aan de veranderingen in de hoeveelheid van
 koorn, welke men voor eene zekere hoeveel-
 heid van die waar verkrijgen kan.

Men moet echter opmerken, dat schoon
 eene rente in koorn van de eene eeuw tot de
 andere aan mindere veranderingen onderhevig
 is, dan eene rente in geld, de rente in koorn
 nochtans van het eene jaar tot het andere
 meer verschilt. De geldprijs van den arbeid,
 (gelijk ik in het vervolg zal trachten te doen
 zien (1)), gaat niet van jaar tot jaar op en
 neder met den geldprijs van het koorn, maar
 schijnt zig overal, niet naar den kortstondigen
 of toevalligen prijs der levensmiddelen,
 maar naar den gemiddelden of gewoonen prijs
 derzelve, te regelen — de gemiddelde of ge-
 WOO-

(1) Dit zal hij doen in het 4de boek 5de hoofdst.
 in eenen uitstap over den koornhandel. Uitgevoerd

I. woone prijs van het koorn wordt weder (ge-
B O E K lijk ik mede in 't vervolg zal tragten te doen
 V. zien) geregeld naar de waarde van het zil-
HOOFDST. ver, naar den rijkdom of de armoede van de
 mijnen, welke de markt van dat metaal voor-
 zien, of naar de hoeveelheid van arbeid,
 welke befteed, en, bij gevolg, naar de hoe-
 veelheid van koorn, welke verteerd moet
 worden, om eenige bijzondere hoeveelheid
 van zilver uit de mijnen naar de markt te
 brengen. — Doch fchoon de waarde van
 het zilver zomtijds van de eene eeuw tot de
 andere zeer aanmerkelijk verfchilt, verandert
 zij echter zelden veel van het eene jaar tot
 het andere, maar blijft dikwils wel eene hal-
 ve of eene geheele eeuw dezelfde, of bijna
 dezelfde — de gewoone, of gemiddelde geld-
 prijs van het koorn zal derhalven ook, ge-
 duurende eenen zo langen tijd, dezelfde of
 genoegzaam dezelfde blijven, en met dezelve
 ook tevens de geldprijs van den arbeid, mits
 dat de maatschappij in alle andere opzigten
 ten minften in dezelfde, of ten naasten bij
 dezelfde omftandigheden, blijve voortduuren —
 ondertusfchen kan de kortftondige of toeval-
 lige prijs van het koorn dikwils in het eene
 jaar het dubbeld zijn, van het geen dezelve
 in het voorgaande jaar was, of bij voorbeeld
 van vijfentwintig tot vijftig fchellingen het
 quarter, of de agt fchepels, verfchillen —
 maar wanneer het koorn op den laatstge-

noemden prijs is, dan zal niet alleen de naamprijs, maar zelfs de wezenlijke waarde van de koorrente het dubbeld zijn van het geene dezelve was, toen het koorn den eerstgenoemden prijs had, of over de dubbelde hoeveelheid, 't zij van arbeid, 't zij van andere waaren te beveelen hebben, terwijl de geldprijs van den arbeid, en met dezelve die van meest alle andere waaren, gedurende alle deeze rijzingen en daalingen, onveranderlijk dezelfde blijft.

Het blijkt dus ten allerduideliksten, dat de arbeid de eenige algemeene, en te gelijk de eenige naauwkeurige maatstok is der waardijen, of het eenige vaste meetpunt, uit het welke wij de waardijen van verschillende waaren in alle tijden en op alle plaatsen tegen elkanderen kunnen vergelijken. Wij kunnen (dit staat men toe) de wezenlijke waarde van de onderscheiden goederen, van de eene eeuw tot de andere, niet berekenen uit de hoeveelheid van zilver, welke voor dezelve betaald is, ook kunnen wij die berekening, van het eene jaar tot het andere, uit de hoeveelheid van koorn niet opmaaken, maar wij kunnen die wezenlijke waarde, zo van de eene eeuw tot de andere, als van het eene jaar tot het andere, met de grootste naauwkeurigheid uit de hoeveelheid van den arbeid opmaaken. Het koorn is, in de berekening van het verschil van de eene eeuw tot de an-

I. dere, beter maatflok dan het zilver, om dat
 B O E K.
 V.
 W O O F D S T.
 eene gelijke hoeveelheid van koorn van de
 eene eeuw tot de andere meer nabij over de-
 zelfde hoeveelheid van arbeid zal gebieden,
 dan eene gelijke hoeveelheid van zilver —
 maar, in het nafpeuren van het verfchil van
 het eene jaar tot het andere, is zilver een
 beter maatflok dan koorn, om reden, dat
 in dat verfchil eene gelijke hoeveelheid van
 zilver meer nabij over eene gelijke hoeveel-
 heid van arbeid gebieden zal.

Maar, fchoon het, in het vestigen van
 eeuwigduurende renten, en zelfs in het maa-
 ken van huurcontracten van eenen zeer lan-
 gen duur, zeer nuttig is, dat men onder-
 fcheid maake, tufchen den wezenlijken prijs,
 en den naamprijs, zo is hetzelfde echter in
 het koopen en verkoopen, en in de gewoone
 handelingen van het daaglijkfche leven van
 geene hoegenaamde nuttigheid.

De wezenlijke prijs en de naamprijs van
 alle waaren staan, ter zelfder tijde en plaat-
 ze, in eene naauwkeurige evenredigheid tot
 elkander. Naar maate van de meerdere of
 mindere fom gelds, welke men, bij voor-
 beeld, op de markt van *Londen*, voor eene
 waar ontvangt, naar die zelfde maat zal men
 te *Londen*, ter zelfder tijd, in staat zijn om
 meerdere of mindere hoeveelheid van arbeid
 te koopen, of onder zijne magt te krijgen —
 hierom is, wanneer men dezelfde tijd en
 plaats

plaats in het oog houdt, het geld de nauwkeurige maatfok van de wezenlijke verwisselbare waarde van alle waaren, maar, men vergeete niet, dat dit maar alleen zeker is op dezelfde tijd en plaats.

Maar, hoe zeer er, op van elkanderen afgelegene plaatzen, geene geregelde evenredigheid is tusschen den wezenlijken prijs en den geldprijs der waaren, zo behoeft echter een koopman, welke zijne waaren van de eene plaats naar de andere vervoert, niets anders in het oog te houden dan den geldprijs, of het onderscheid tusschen de hoeveelheid van zilver, voor welke hij zijne waaren koopt, en de hoeveelheid van zilver, voor welke hij dezelve waarschijnlijk zal verkoopen. Men stelde, dat, te *Canton* in *China*, eene halve once zilver over eene grootere hoeveelheid, zo van arbeid, als van noodzaaklijkheden en gemakken van het leven, kan gebieden, dan eene geheele once te *Londen* — dan volgt, dat eene koopwaar, welke te *Canton* voor eene halve once zilver verkogt wordt, daar wezenlijk duurder, of van meer wezenlijk belang is voor den geenen, die dezelve aldaar bezit, dan eene koopwaar, welke te *Londen* voor eene once zilver verkogt wordt, is voor den geenen, die dezelve te *Londen* bezit. Indien echter een koopman van *Londen* gelegenheid heeft, om te *Canton* eene koopwaar voor eene halve once te koopen, wel-

I.
B O E K
V.
HOOFDST.

- I. welke hij naderhand te *Londen* weder voor
 HOOFDST. eene geheele once kan verkoopen, dan wint
 V. hij bij deeze ruiling honderd ten honderd,
 P O E K. juist zo veel als of een once zilver te *Londen*
 in koop naauwkeurig dezelfde waarde
 had als te *Canton* — het geeft, of neemt bij
 hem niets, dat eene halve once zilver hem
 te *Canton* de magt kan geeven over meer ar-
 beid, of over eene grootere hoeveelheid van
 koopwaaren, dan eene geheele once te *Londen*
 kan doen, dit blijft altijd waar, dat eene
 geheele once te *Londen* hem altijd de magt
 zal geeven, om over het dubbeld van die
 hoeveelheid van arbeid of waaren te gebie-
 den, welke hem daar eene halve once geeven
 kan, en dit is juist het geene hij zoekt.

Gelijk het dus de naamprijs, dat is, de
 geldprijs der koopwaaren is, welke de voor-
 zigtigheid of onvoorzigtigheid van alle koo-
 pen en verkoopen, naauwkeurig doet beoor-
 deelen, en gelijk daarenboven deeze geldprijs,
 in genoegzaam alle bezigheden van het daag-
 lijksche leven, in welke prijs te pas komt,
 de regel van het gedrag is, zo behoeft men
 zig niet te verwonderen, dat men in 't alge-
 meen den naamprijs of geldprijs zo veel meer
 in het oog houdt, dan den wezenlijken prijs.

Maar, het kan, ondertusfchen, in een
 werk, zo als dit tegenwoordige, menigmaa-
 len van veel nut zijn, dat men de onderschei-
 den wezenlijke waardijen van zommige koop-

waaren, op verschillende tijden en plaatzen, tegen elkanderen vergelijkte, of liever, dat men de onderscheidene trappen van magt, welke deeze koopwaaren, in verschillende tijden, aan derzelve bezitter hebben kunnen geeven over den arbeid van anderen, naspere. In zodanig geval moeten wij niet zo zeer ons ophouden met nategaan, voor welke eene hoeveelheid van zilver dezelve gekogt en verkogt wierden, dan wel met de onderscheidene hoeveelheden van arbeid te onderzoeken, welke met deeze onderscheiden hoeveelheden van zilver zouden hebben kunnen worden gekogt. Maar het is zelden mogelijk, om den loopenden prijs van den arbeid op onderscheidene tijden en plaatzen altijd met eenen zekeren trap van naauwkeurigheid te kennen. De loopende prijs van het koorn, (schoon men ook maar weinige plaatzen vindt, waar men van dezelve geregelde aantekening heeft gehouden) is meer algemeen bekend, men vindt van denzelfden meermaalen bij de geschied- en andere schrijvers gewag gemaakt — wij moeten dus ons met dezelve vergenoegen, niet als of dezelve altijd volkomen in dezelfde evenredigheid stond als de loopende prijs van den arbeid, maar als zijnde het naast bijkomend middel, 't welk ons tot naspeuring van die evenredigheid kan opleiden. Ik zal in 't vervolg gelegenheid hebben,

I.
 D O E R
 V.
 HOOFDST.

ben,

I. ben, om verscheiden vergelijkingen van deze
 SOEK. natuur te maaken.

V. HOOFDST. Onder het toeneemen van de algemeene
 werkzaamheid en vlijt, hebben de handeldrij-
 vende natien ondervonden, dat het van be-
 lang was muntpenningen van onderscheiden
 metaalen te slaan. Goud voor zwaare beta-
 lingen, zilver voor koopen van gemiddelde
 waardij, en koper, en zommige andere grove
 metaalen, voor die van nog geringer aanbe-
 lang. Niet te min hebben zij altijd een van
 deeze metaalen meer bijzonder den voorrang
 boven de andere gegeven, als den algeme-
 nen maatfok der waardijen — en hierom-
 trent schijnt in 't algemeen bij ijder volk dat
 metaal de voorkeur gehouden te hebben,
 van 't welke zij toevallig het eerste gebruik
 gemaakt hebben als het middel van koophan-
 del — daar zij hetzelfde eenmaal begonnen
 hadden te gebruiken als hunnen standpen-
 ning, (gelijk zij wel genoodzaakt waren te
 doen, zo lang zij geen ander geld hadden)
 zo zijn zij in 't algemeen bij dat gebruik ge-
 bleeven, na dat die noodzaaklijkheid heeft
 opgehouden plaats te hebben.

Men zegt, dat de *Romeinen* niet anders
 dan koper geld hebben gehad, tot omtrent vijf
 jaaren voor den eersten *Punischen* oorlog (m),
 wan-

(m) *Plin. Hist. Nat. lib. 33. cap. 3. Smith,*

wanneer zij voor het eerst begonden zilveren munt te slaan. Het blijkt ook, dat het koper in deeze republiek altijd de algemeene maatstok der waardijen is geweest. Men vindt, dat te Rome alle rekeningen ingericht, alle waardijen van bezittingen berekend wierden in *asfen*, of *sestertiusfen*. De *as* was altijd de benaaming van eenen koperen muntpenning. Het woord *sestertius* betekent twee en eene halve *asfen* — schoon dus de *sestertius* eene zilveren muntpenning was, wierd echter deszelfs waarde in koper berekend — te Rome had men de gewoonte, om van iemand, die veel geld schuldig was, te zeggen, dat hij veel *koper van een ander* (n) had.

De Noordsche volkeren, welke zig op de puinhoopen van het Romeinsch gebied gevestigd hebben, schijnen, van het eerste begin van hunne vestiging af, zilveren munt gehad, en niet dan eeuwen daarna gouden en koperen munt gekend te hebben (o) — ten tij-

(n) *Aes alienum*. Zie noot (b) van het vierde hoofdst. *Uitgever*.

(o) Wat de gouden munt aangaat, hieromtrent schijnt onze Schrijver te dwaalen, niet alleen lezen wij bij *Gregorius Turonensis*, dat zijn vierde Voorzaat op den Bischoplijken zetel van *Tours* (die omtrent het jaar 536 Bischop geworden is) meer dan twintigduizend gouden *solidi* had nagelaa-

I. In tijde van de *Saxen* had men zilveren munt in
 O E K. *Engeland*, maar tot den tijd van *Eduard den*
 V. *derden* wierd aldaar weinig goud gemunt, en
 HOOFDST. en tot op *Jacobus den eersten van Groot-Brit-*
tannien was de kopermunt daar geheel onbe-
 kend (p) — en deeze is, geloof ik, de re-
 den,

laaten, *Greg. Turon. Histor. lib. 10. cap. 31. n. 16.*
 maar zelfs spreken de *Salische*, *Ripuarische*,
 en andere wetboeken van die volkeren, genoeg-
 zaam op iedere bladzijde, van den *solidus* en *dena-*
rius, van welke de eerste eene gouden, en de
 tweede eene zilveren munt was. Zie *Wendelin.*
Glosf. Sal. Vocum Atuat. in verbis, solidus et dena-
rius. De *solidus Gallicus* van die tijden was van
 zeer slecht goud, *ibid.* (hij haalt ten bewijze aan
 de *Novella Majorani lib. IV. tit. 1. nullus soli-*
dum integri ponderis calumniosae adprobationis
obtentu recuset exactor, excepto eo Gallico, cu-
jus aurum minore taxatione aestimatur.) Het
 schijnt zelfs uit de *Salische* en andere wetboeken,
 dat de gouden munt van het begin der vestiging
 van de *Frankische* Monarchie af even zeer in ge-
 bruik is geweest, als de zilveren munt. *Wende-*
linus spreekt van eenen gouden *solidus* met het op-
 schrift *Theudemar Rex*, die gellagen zou zijn in
 het jaar 415, kort voor de regeering van *Phara-*
mundus. *Uitgever.*

(p) In den ruuwsten staat van *Engeland* wil
 men, dat zij een soort van ijzergeld hadden,
 't welk den naam droeg van *Rings*, en dat zij
 ook een soort van kopergeld gebruikten, 't welk

hun

den, waarom niet alleen in *Engeland*, maar ook bij alle andere hedendaagfche volkeren van

V.
HOOFDST.

hun van buiten 's lands wierd gebragt. *Tegenw. Staat van Gr. Britt. I. d. p. 12.*

Koning *Eduard I.* voerde eenen bepaalden standaard in voor de zilver munt, volgens dezelve maakten 24 greinen eenen ftuiver ft Sterling uit, 20 ftuivers een ounce, en 12 oncen of 5760 greinen een pond ft Sterling, beftaande uit twintig fchellingen. Van deeze 12 oncen moesten elf oncen en twee engels (of ftuiverswigt) van fijn zilver, en 18 engels van allieerfel zijn, zo dat een pond ft Sterling een pond zilver van *Troïsch* gewigt was. Doch tegenwoordig is een pond ft Sterling maar een derde van een pond *Troïsch* gewigt.

Eduard de derde liet omtrent het jaar 1351 *groats* of groote ftukken munten, welke ijder voor vier ftuivers gangbaar waren. — *Hendrik de zevende* liet in het jaar 1504 zilveren ftukken slaan van twaalf ftuivers waarde, welke den naam kreegen van *shillings*, of fchellingen.

Het pond zilver *Troïsch* gewigt is; zedert de regeering van *koningin Elifabeth*, gangbaar geweest tegen 62 fchellingen, en de tegenwoordig loopende zilvermunt in *Engeland* beftaat uit *kroonen*, ter waarde van vijf fchellingen, welke dus een ounce *Troïsch* gewigt hebben, halve kroonen, fchellingen, *sixpences* of halve fchellingen, vier-, drie-, twee-, en éénftuivers ftukken.

Zie over dit alles *Chamberlayne Magnae Britt. Notit. op het woord zilver.*

I. van *Europa*, alle rekeningen naar de zilver-
 B O E K munt worden ingericht (*q*), en alle waardijem
 V. var
 HOOFDST.

Ten tijde der *Saxen*, en nog zeer lang daarna, tot *Eduard III.* toe, had men in *Engeland* geene andere zilveren munt dan de *penny* of stuiver, welke naam

(*q*) Schoon ik geene andere reden weet te geeven, waarom bij de meeste *Europeaansche* volkeren (zommige gedeeltens van *Italië* mooglijk hiervan uitgezonderd) thands alle rekeningen naar de zilvermunt worden ingericht, voldoet mij echter de reden niet, welke de schrijver hier geeft, wij hebben niet alleen, in noot (*o*), gezien, dat hij zig vergist, met te zeggen, dat de *Noordsche* volkeren, die zig op de puinhoopen van het *Romeinsch* gebied vestigden, geene gouden munt hadden, maar zelfs zou ik niet vreemd zijn van te gelooven, dat deeze volkeren, toen de *Salische* wet gemaakt wierd, dat is een weinig na het begin van de vijfde eeuw, gewoon waren hunne rekeningen, zo al niet geheel naar de goudmunt, ten minsten zo wel naar de goud-, als naar de zilvermunt interichten.

Alle de boetens van de *Salische* wet worden in *denarii* (zilvermunt) uitgedrukt, maar nooit wordt eene som in die munt genoemd zonder bijvoegfel, hoe veel dezelve aan *solidi* (goudmunt) bedraagt. Zie maar, één voor alle, *tit. I. L. 2. DC den., qui faciunt solidos XV, componat. Uitgever.*

van goederen en bezittingen naar dezelve I.
worden berekend, en waarom wij, (Engel-^{R O E N.}
schen) V.
HOOFDST.

naam door zomnigen van het Hoogduitsche woord *pfenning*, en door anderen van het Latijnsche woord *pecunia* wordt afgeleid. *Chamberlayne l. c.* *Ricard traité du Comm. tom. 2. introd. pag. 7.*

Of het *pond sterling* immer een wezenlijk stuk geld geweest zij, verklaar ik niet te weeten, zo ja, dan moet het vrij lomp geweest zijn, een stuk zilvergeld oorspronkelijk van een pond gewigt! Tegenwoordig is het, even gelijk onze *ponden groot*, of *vlaamsch*, eene denkbeeldige munt, bij welke de *Engelschen* gewoon zijn te rekenen, (*ponden*, *schellingen*, *stuivers*) een pond sterling is vier kroonen, of twintig schellingen. Zij hebben meer denkbeeldige munten — het *mark* is van gelijke natuur, en is waardig 13 schellingen en 4 stuiver. De *angelot*, mede denkbeeldig, tien schellingen, zo ook de *nobel* 6 schellingen en 8 st. Tegenw. *Staat van Gr. Britt. I. d. p. 504.* De waarde van een *Engelsch pond sterling* staat gelijk met $11\frac{1}{2}$ *Hollandsche* guldens. *Ricard traité du Comm. vol. 2 pag. 158.*

Over den oorsprong van de benaaming van *sterling* is men het niet algemeen eens — de meeste schrijvers zijn van gedachten, dat het woord in de waereld gekomen is bij verkorting van het woord *easterling*. Te weeten, ten tijde van koning *Richard I.* was het geld, 't welk in de oostelijke gedeeltens van *Duitschland* geslagen wierd, wegens deszelfs zuiverheid, zodanig beroemd, dat

I. *fchen*) wanneer wij het beloop van ijmands
 B O E K. bezittingen willen uitdrukken, zelden van
 V. het
 HOOFDST.

Richard, om de *Engelfche* munt te verbeteren, eenige bekwaame munters uit die ftreeken ontbood, deeze droegen in *Engeland* den naam van *Easterlings* (*Oosterlingen*), en hunne munt, welke zij floegen, wierd *Easterling money* (*Oosterlingen geld*) genaamd, en hiervan zou, met agterlaating van de eerfte fyllabe *ea*, door den tijd *fterling* geworden zijn. Zie *Chamberlayne* op het woord *Money*, zie ook *du Cange* op het woord *Esterlingus*, die, onder de voorftanders van dit gevoelen, ook *Cambden*, *Spelmannus*, en *Jacobus Waraeus* opnoemt. Zie ook *Ricard traité du Commerce tom. II.* in de *allerschoonfte introductie*, in welke men zeer fraaije aanmerkingen vindt over den oorfprong, iqvoering, en veranderingen in gewigten, maaten, munten, enz.

Omtrent het jaar 1320, onder de regeering van *Eduard III*, begon men in *Engeland* goudgeld te flaah. De eerfte gouden geldftukken, welke in *Engeland* geflagen wierden, droegen den naam van *Florynen*, naar de stad *Florence*, in welke dezelve het eerst geflagen waren. *Chamberlayne l. c.* *Ricard l. c.* Vervolgens floeg men rooznoblens, welke ijder zes *Engelfche* fchellingen en agt ftuivers waardig waren, halve rozenoblens, dubbelde rozenoblens, groote fouverainen, *Henrynoblens*, en *Angelots*. *Ricard l. c.*

In het jaar 1682 floeg men voor het eerst gouden *guineas*, ter waarde, oorfpronglijk, van 20
 fchcl.

het getal van *guineas*, maar altijd van het I.
 getal van *ponden sterling* spreken, welke ^{B O E K.}
 wij ^{V.}
 HOOFDST.

schellingen, maar eindelijk wierd, na veele veranderingen, de waarde van eene *guinea*, (die zelfs tot 30 schellingen was geloopt) door eene acte van het Parlement van den 13 Januarij 1718, bepaald op 21 schellingen, en zedert is zij op dien prijs gebleeven. *Ricard l. c.* Men heeft gouden stukken van 5 *guineas*, van 2 *guineas*, van eene halve, en van een quart *guinea*, welker waarde in evenredigheid van de enkele *guinea* is. *Ricard vol. 2. p. 156.*

Het pond goud, of 12 oncen *Troisch* gewigt, wordt in *Engeland* in 24 deelen verdeeld, welke karaaten genaamd worden, zo dat ijdere karaat de waarde heeft van 10 engels, of een halve once, een karaat verdeelt men weder in vier karaatgreinen, zo dat ijder karaatgrein $2\frac{1}{2}$ engels, of 60 gewoone greinen weegt. Het standaardgoud is van 22 karaaten fijn goud en 2 karaaten allieersfel in een pond *Troisch* gewigt, en men munt vierenveertig en een halve *guinea* uit een pond. *Chamberlayne l. c. 440* oneen *Engelsch* standaardgoud komen overeen met 3661 *Hollandsche* ducaaten. *Ricard vol. 2. p. 157.* Men wil, dat de *guinea* haaren naam ontleent van de kust van *Guinea* in *Africa*, van waar eertijds het meeste goud in *Engeland* gebragt wierd. *Tegenw. Staat van Gr. Britt. I d. p. 503.*

In latere tijden heeft men, tot gemak van de verwisfeling, en om de armen te gemoet te ko-

I. wij meenen, dat zijne bezittingen waardig
 z. o. e. k. zijn.

V.
 HOOFDST. Oorspronkelijk, geloof ik, dat men, bij alle
 volkeren, geen wettig aanbod van betaling
 heeft kunnen doen, dan alleen in de munt
 van dat metaal, welke in het bijzonder wierd
 gehouden voor den standpenning, of den
 maatflok der waardijen — in *Engeland* wierd
 het goud, langen tijd na dat het tot geld ge-
 munt wierd, niet voor een wettig aanbod
 van betaling gehouden — de evenredigheid
 tusfchen de waardijen van goud- en zilver-
 munt was bij geene wet of placaat bepaald,
 maar wierd aan den loop van de markt over-
 gelaaten (r) — indien een fchuldenaar zijne
 be-

men, kleine stukken van koper geflagen, zijnde
 de halve ftuiver, *halfpenny*, of *hapeny*, en de
farthing, ter waarde van een vierde van eene
 ftuiver. Doch niemand behoeft boven de waarde
 van eene fchelling kopermunt in betaaling aan-
 neemen. *Chamberlayne* en *Ricard l. c. Uitgever*,

(r) Het is der moeite waardig, om over deeze
 evenredigheid tusfchen het goud en zilver na te
 leezen het geene wij vinden bij *Bielfeld Inst. Po-
 litiq. tom. I, p. 566. in eene breede noot*. Hij
 merkt op, dat er geene wezenlijke, of *physique*
 evenredigheid is tusfchen het goud en zilver, even
 weinig als tusfchen het zilver en het lood, dat
 die evenredigheid alleen afhangt van de weder-
 zijfche prijzen van deeze metaalen, en dat die
 prij-

betaling in goud aanbod, dan had de schuld-
eischer het recht, om zodanig eene betaling
I.
B O E K.
V.
of HOOFDST.

prijzen weder naar de meerdere of mindere hoe-
veelheid, welke van ijder deezer metaalen in *Eu-
ropa* is, geregeld worden, dat dus die evenredig-
heid niet anders wordt gevonden, dan uit de ge-
woone prijzen, welke ijder van deeze metaalen in
Portugal, in *Spanjen*, te *Amsterdam*, en op an-
dere plaatzen hebben, in welke men handel in
dezelve drijft — hij staat wel toe, dat in *Engel-
land*, *Vrankrijk* en andere landen, in welke geoe-
ne vreemde muntspecien gangbaar zijn, eene een-
maal tusfchen deeze metaalen in de munt vasige-
felde evenredigheid, zig verscheiden eeuwen kan
staande houden, doch hij zegt, dat dit bij veele
natiën onmooglijk is.

Om nog duidelijker te doen zien, hoe onzeker
eene zodanige evenredigheid is, en om tevens
eenig bericht omtrent deeze belangrijke zaak me-
dededeelen, geeft hij eene lijst op van de onder-
fcheiden evenredigheden, welke in onderscheiden
landen van *Europa* tusfchen het goud en zilver in
de munt gesteld zijn.

Volgens dezelve houdt men in *Spanjen* het goud
16 maal waardiger dan het zilver.

In <i>Savoyen</i>	— 14 $\frac{2}{3}$	—	—
In <i>Zwitserland</i>	— 15	—	—
In <i>Duitschland</i>	— 15 $\frac{1}{3}$	—	—
In <i>Holland</i>	— 14 $\frac{2}{3}$	—	—
In <i>Engeland</i>	— 14 $\frac{2}{3}$	—	—
In <i>Vrankrijk</i>	— 13 $\frac{2}{3}$	—	—

I. of geheel van de hand te wijzen, of dezelve
 B O E K. aanteneemen tegen zodanigen prijs van het
 V. goud,
 HOOFDST.

doch wij zullen nader in noot (x) zien, dat deze opgaaft niet volkomen naauwkeurig is.

Wij zullen bij onzen Schrijver, in het elfde hoofdstuk van dit eerste boek, eene uitvoerige verhandeling ontmoeten, *over de veranderingen in de evenredigheid tusfchen de onderlinge waarde van het goud en zilver.*

Ik ben, van goeder hand, eene lijst magtig geworden van de proportie, welke in den muntflag van de *Nederlanden* is gevolgd van 1520 af tot 1694 toe. Volgens dezelve was zij

In het jaar 1520 als 1 goud tegen 10 $\frac{3}{4}$ zilver.

1548	—	1	—	—	11 $\frac{1}{2}$	—
1567	—	1	—	—	10 $\frac{1}{2}$	bijna.
1572	—	1	—	—	11	
1583	—	1	—	—	11 $\frac{1}{2}$	
1586	—	1	—	—	11 $\frac{1}{4}$	ruim.
1606	—	1	—	—	12 $\frac{1}{2}$	bijna.
1622	—	1	—	—	12 $\frac{1}{2}$	bijna.
1645	—	1	—	—	14 $\frac{1}{2}$	bijna.
1694	—	1	—	—	14 $\frac{1}{2}$	

Zo ver mij bekend is, is deze proportie in onzen muntflag zedert 1694 niet veranderd, schoon het zilver na dien tijd vrij wat duurder is geworden, en die proportie in de *Commercie* geheel verlopen is, athands, uit de memorie, welke ik zo aanstonds onder noot (y) zal mededeelen. Blijkt, dat in 1754 en 1760 de proportie tusfchen het goud en zilver van 1694 in de munt nog gevolgd

goud, als hij met den schuldenaar kon over-
 eenkomen — koper is nog tegenwoordig geen
 wettig aanbod van betaling, dan alleen tot
 verwiseling van kleine zilveren muntpenning-
 gen. Onder eene zodanige toedragt van zaa-
 ken was het onderscheid tusschen het me-
 taal, 't welk de standpenning is, en het me-
 taal, 't welk de standpenning niet is, iets
 meer dan een naamverschil.

In volgende tijden, en na dat de menschen
 trapsgewijze meer gemeenzaam zijn geworden
 met het gebruik van de onderscheidene munt-
 metaalen, en bij gevolg ook beter gevat op
 de evenredigheid tusschen derzelver onderlin-
 ge waardijen, heeft men het, denk ik, bij
 alle volkeren noodzaaklijk gevonden, om die
 evenredigheid door openbaar gezag te bepa-
 len, en, bij voorbeeld, vasttestellen, dat een
guinea, van zodanig een wigt, en fijnheid,
 zou kunnen worden verwisfeld voor eenen-
 twintig schellingen, of dat dezelve een wet-
 tig aanbod van betaling zou zijn voor eene
 schuld van die hoogte — in deezen staat van
 zaaken, en zo lang eene geregelde evenredig-
 heid van deeze soort duurt, is het onder-
 scheid tusschen het metaal, 't welk de stand-
 pen-

pen-
 volgd wierd. Men kan over de veranderingen in
 de evenredigheid tusschen goud en zilver, bij de
 oude *Grieken* en *Romeinen*, bericht bekomen in
Pittiscj Lexic. Antiq., voce, Aurum. Uitgeeven.

L penning is, en het metaal, 't welk de stand-
B O E K penning niet is, naauwlijks iets meer dan
V. een naamverschil (*s*).
HOOFDST.

On-

(*s*) Dit kan in *Engeland* waarheid zijn, om dat men daar niet anders dan ééne soort van gouden en zilveren munt heeft, van welke de evenredigheid en waarde door openbaar gezag vastgesteld is. — Ik heb dezelve in noot (*p*) van dit hoofdstuk opgegeeven. Maar dit is in onze *Verenigde Nederlanden* geheel anders. Wij hebben tweederleij munt. De eerste bestaat uit *gouden en zilveren standpenningen*, en de tweede uit *gouden en zilveren penningen van negotie*.

Wat de eerste soort aangaat, deeze hebben eenen vasten prijs, welke bij placzaten en ordonnantien is bepaald, en zij mogen in geene handelingen geweigerd worden. Dezelve zijn, in het goud

De gouden Nederlandsche rijder, doende veertien gulden.

De halve Nederlandsche rijder, doende zeven gulden.

En in het zilver,

De driegulden, doende drie gulden.

De twee gulden, of kroon, doende twee gulden.

De halve driegulden, doende *f* 1.10.

De agtentwintig stuivers standpenning, of nieuwe floreen, doende *f* 1.8.

De enkele gulden.

De halve gulden.

Daar

Ondertuschen, zodra er eenige verandering in deeze vastgestelde evenredigheid voor-^B valt, ^{O E K.}
^{V.}
 valt, ^{HOOFDST.}

Daarenboven zijn er nog tienschellingstukken, zestigstuivers stukken, en provintiaale drieguldens, vijfschelling stukken, dertigstuivers stukken, provintiaale daalders, oude agentwintigen, en oude rijksdaalders, met derzelver halven en quarteren, en, tot paymentspecien, de schelling, de zest-half, het dubbeltjen en de stuiver, of 8 duiten koper.

De gouden en zilveren penningen van negotie hebben geenen zo bepaald vastgestelden prijs, derzelver waarde regelt zig naar de rijzing en daaling van het goud en zilver, en zij mogen niemand opgedrongen worden — zij zijn, in het goud,

De dubbelde en de enkelde *Nederlandsche* ducaat,

En in het zilver,

De zilveren *Nederlandsche* rijder of ducaton, en de zilveren *Nederlandsche* ducaat, welke thands doorgaands, doch verkeerdelijk, rijksdaalder wordt genaamd.

Het zou den leezer verveelen, indien ik hier alle de placaten wilde aanvoeren, welke niet alleen de waarde van de gouden en zilveren standpenningen, maar ook derzelver onderscheid van de penningen van negotie vaststellen, en de zorg doen zien, welke, vooral zodert de Unie, voor de rechtvaardigheid van de munt gedraagen is. Men kan dezelve grootendeels bij elkanderen vinden in
 het

I. valt, dan wordt, of ten minsten dan schijnt
 # O E K. dit onderscheid weder iets meer te worden

V. dan een naamverschil — indien, bij voor-
 # O O F D S T. beeld, de bepaalde waarde van eene *guinea*
 of op twintig schellingen verlaagd, of tot
 tweeëntwintig schellingen verhoogd wierd,
 dan zouden (daar alle rekeningen in zilver-
 munt ingericht, en meest alle schuldbekente-
 nissen in die munt uitgedrukt worden) wel
 in beide die gevallen het grootste gedeelte
 der betalingen met dezelfde hoeveelheid van
 zil-

het *Groot Plac. Boek 1ste deel van pag. 2578 af*,
 en vooral *4de d. p. 658 — 695*, terwijl men na-
 dere placaaen, die door alle de deelen van het
 placaatboek verspreid zijn, met eenen opslag van
 het oog in de registers vinden kan. Men zie ook
 de *Nederl. Jaarboeken van 1750. pag. 634-689*.

Er blijft dus bij ons altijd meer dan een naam-
 verschil over, tusfchen dat geene, 't welk de stand-
 penning is, en dat geene, 't welk de stand-
 penning niet is, doch dit onderscheid is niet in
 het metaal zelvo te zoeken, de gehalte en fijn-
 heid van de gouden en zilveren penningen van
 negotie is met dezelfde nauwkeurigheid en zorg
 in 'slands placaaen bepaald, als die van de stand-
 penningen, het onderscheid heeft alleen zijnen
 grond in de door de wet ingevoerde hoedanigheid
 van standpenning, welke veroorzaakt, dat de stand-
 penning eene in de wet gefixeerde waarde heeft,
 en de negotiepenning zig naar den cours van het
 goud en zilver in de commercie regelt. *Uitgeeven*

I.
 B O E K.
 V.
 HOOFDST.

zilvermunt kunnen gedaan worden als te vo-
 ren, maar dan zouden tot die betalingen in
 gouden munt zeer verschillende hoeveelheden
 noodig zijn, eene grootere hoeveelheid in
 het eerste, eene kleindere in het tweede ge-
 val. Dan zou men de waardij van het zilver
 voor onveranderlijker houden, dan die van
 het goud — dan zou het zilver gehouden
 worden voor den maatfok van de waarde
 van het goud, en het goud niet voor den
 maatfok van de waarde van het zilver — de
 waarde van het goud zou dan schijnen af te
 hangen van de hoeveelheid van zilver, welke
 men voor hetzelfde zou willen ruilen, en de
 waardij van het zilver zou niet schijnen af
 te hangen van de hoeveelheid van goud,
 welke men voor hetzelfde zou willen ruilen —
 dit geheele onderscheid zou niettemin zijnen
 oorsprong alleen hebben uit de gewoonte,
 om de rekeningen in *zilvermunt*, en niet in
goudmunt, interichten, en het beloop van
 alle groote en kleine sommen in de eerstge-
 noemde, en niet in de laatstgenoemde soort
 van muntpenning uitgedrukken. — Na eene
 verandering van deeze natuur zou eene noot
 of handschrift van *Mr. Drummond*, van vijf-
 entwintig of vijftig *guineas*, nog, even gelijk
 te voren, betaalbaar zijn met vijftentwintig of
 vijftig *guineas*; die som zou, na eene zoda-
 nige verandering, met dezelfde hoeveelheid
 van goud kunnen worden betaald als te vo-
 ren,

I. ren , maar wanneer zij in zilver wierd be-
 D O E K. taald , zouden de hoeveelheden zeer onder-

V. scheiden zijn — in de betaling van een zo-
 HOOFDST. danig billet zou het goud schijnen in des-
 zelfs waarde minder veranderlijk te zijn dan
 het zilver — dan zou het goud aangezien
 worden voor den maatfok van het zilver,
 en het zilver niet voor den maatfok van het
 goud. Indien het de algemeene gewoonte
 wierd, om de rekeningen en promesfen, en
 andere schuldbekentenisfen, in *gouden* munt-
 penningen uittedrukken, dan zou de *gouden*,
 en niet de *zilveren* munt aangemerkt worden
 als het metaal, 't welk de bijzondere stand-
 penning of maatfok der waardijen was.

Zo lang, ondertusfchen, eene geregelde
 evenredigheid tusfchen de onderlinge waar-
 dijen van de onderscheidene muntmetaalen
 blijft standhouden, zal de waardij van het
 kostbaarste muntmetaal altijd het richtfnoer
 zijn van de waardij van al het gemunte
 geld (*f*) — twaalf koperen fluivers (*Engel-
 fche*

(*f*) Indien *muntmetaal* hier *gemunt geld* moet
 betekenen, dan komt het mij twijfelachtig voor,
 of deeze fielling wel doorgaat.

Immers niet dat metaal, 't welk het kostbaarste
 is, kan de waarde van de andere metaalen rege-
 len, maar dat metaal, 't welk, gefmolten zijnde,
 de meeste waarde uitlevert, moet natuurlijk de

waar-

sche munt) behelzen een half pond *avoir du poids* gewigt (*t*) van koper, 't welk niet van de beste hoedanigheid is, en 't welk, voor dat het gemunt is, zelden zeven stuivers in zilver waardig is (*u*) — maar zodra de wét

I.
B O E K.
V.
HOOFDST.

be.

waarde van dat metaal bepalen, 't welk in zodanig geval de minste waarde opgeeft.

* Volgens den tegenwoordigen muntstaat in *Engeland* is het waar, dat, daar, thands de zilvermunt door de goudmunt wordt geregeld, maar het is ook waar, dat men voor eene versmolten *guinea* meer ongemunt goud en zilver kan inkoopē, dan voor 21 versmolten schellingen.

Maar, indien eens het tegenovergestelde plaats had, en men voor 21 versmolten schellingen meer ongemunt goud of zilver konde inkoopē, dan voor een versmolten *guinea*;

Dan zou immers de *guinea*, hoe zeer van minder innerlijke waarde in metaal, dezelfde waarde in den omloop hebben, als 21 goede schellingen, tegen welke zij ingewisseld, of in plaats van welke zij in betaaling kan worden gegeven, en dus zou dan het kostbaarste metaal door het minst kostbaare geregeld worden. *Uitgever.*

(*t*) Zie noot (*i*) van het voorgaande hoofdstuk. *Uitgever.*

(*u*) Dit is met onze *Nederlandsche* duiten het zelfde geval, 160 koperen duiten, te zamen een pond gewigt uitmaakende, zijn gangbaar voor eene gulden — terwijl een pond koper, van welke zij geslagen worden, in gewoone tijden niet meer

dat

I. bepaalt, dat twaalf zodanige stuivers zullen
 P O R K. strekken, om tegen eenen schelling verwisfeld
 V. te worden, dan worden zij, op de markt,
 HOOFDST. aangemerkt, als eenen schelling waardig te
 zijn, en dan kan men altijd eenen schelling
 voor dezelve bekomen. — Zelfs voor de laat-
 ste hervorming van de gouden munt van
Groot-Brittannien, wás de gouden muntpen-
 ning, ten minsten dat gedeelte van dezelve,
 hetwelk in *Londen* en deszelfs nabuurschap
 in omloop was, over 't algemeen minder be-
 nedeu deszelfs standpenning, dan het
 grootste gedeelte van de zilveren muntpen-
 ningen, en nothands wierden eenentwintig
 afgesleeten en besnoeide schellingen ange-
 merkt, als evenredig aan eene *guinea*, welke
 mischien waarlijk ook afgesleeten en besnoeid
 was, maar zelden zo sterk — de jongste
 muntwetten in *Engeland* hebben den gouden
 muntpenning zo nabij aan deszelfs standpen-
 ning gebragt, als het mischien bij eeni-
 ge natie mooglijk is, den loopenden munt-
 penning te brengen (v) — en de gemaakte in-

dan 11, 12, of 13 st. het pond waardig is. *Uit-
 geever.*

(v) Men kan het zelfde van onze *Nederland-
 sche* goud- en zilvermunt zeggen, zij bezit eenen
 trap van nauwkeurigheid, die boven allen lof is,
 men zie den *Tegenwoordigen Staat der Vereenigde
 Nederl. I. d. p. 336 en volg.*

inrichtingen, om in de 's lands kasfen het goud niet anders dan bij het wigt te ontvangen, zal dezelve waarschijnlijk, zo lang als die fchikkingen niet overtreden worden, op deszelfs wigt houden. — Ondertusfchen blijft de zilvermunt nog in denzelfden verfleeten en befnoeiden ftaat, waarin dezelve voor de laafte hervorming van de goudmunt was — en desnietteenftaande worden echter nog in den omloop eenentwintig fchellingen van die verfleeten zilvermunt altijd begreepen eene *guinea* van deeze voortreffelijke goudmunt waardig te zijn.

De hervorming van de goudmunt heeft zichtbaar de waarde van de zilvermunt, welke voor dezelve in wifeling kan worden gegeven, doen rijzen.

In de *Engelfche* munt worden van een pond goud geflagen vierenveertig en eene halve *guinea* — welke, de *guinea* gerekend tegen eenentwintig fchellingen, gelijk ftaan met zesenvveertig ponden *ferling*, veertien fchellingen, en zes ftuivers. Eene once van zodanige goudmunt is derhalven in zilver waardig drie pond, zeventien fchellingen en tien en een halven ftuiver — in *Engeland* worden op de munt geene lasten of rechten betaald, en die geene, welke een pond of eene once ongemunt ftandpenningsgoud in wigt in de munt brengt, ontvangt weder een pond of een once gemunt goud in wigt zonde

I. der eenigen aftrek (*w*). En dus moet men
 B O E K. zeggen, dat drie pond, zeventien schellingen
 V. en tien en een halve stuiver voor eene once
 HOOFDST. de muntprijs van het goud in *Engeland* is,
 of de hoeveelheid van goudgeld, welke de
 munt in betaaling geeft voor standpenning
 ongemunt goud.

Voor de hervorming van de goudmunt is
 de prijs van het ongemunte standpenning-
 goud op de markt, veele jaaren, geweest bo-
 ven de drie ponden en agttien schellingen,
 zomtjids op drie ponden negentien schelling-
 en, en zeer dikwils op vier ponden voor
 een

(*w*) Zedert de regeering van koningin *Elisa-
 beth*, moest van het munten van een pond zil-
 ver *Troisch* gewigt twee *Engelsche* schellingen be-
 taald worden, zo dat, hoe zeer een pond onge-
 munt zilver 62 *Engelsche* schellingen waardig
 was, men echter niet meer dan 60 zodanige
 schellingen voor ijder pond uit de munt terug
 ontving — doch om het munten te bevorderen,
 en aantemoedigen, heeft men bij eene *acte van
 het Parlement van 1665* eene belasting op de
 brandewijnen ingevoerd, uit welke de kosten op
 de munt moeten worden goedge maakt, en na dien
 tijd betaalt ijmand, die metaalen in de munt
 brengt, geen penning voor het munten. Voor ijder
 pond ongemunt standaardzilver levert de munt 62
 schellingen. *Chamberlayne Magn. Britt. nat.* op
 het woord *zilver*. *Uitgever.*

een once — het is zeer waarschijnlijk, dat
 deeze fom, in de verſteten en beſnoeide gou-^{B O E K}
 den muntpenningen, zelden meer dan eene ^{V.}
 once ſtandpenningſgoud inhiel. ^{HOOFDST.} Zedert de
 hervorming van de goudmunt is de markt-
 prijs van het ongemunte ſtandpenningſgoud
 zelden hooger geweest dan drie ponden, ze-
 ventien ſchellingen en zeven ſtuiters voor
 eene once. Voor de hervorming van de goud-
 munt was de marktprijs altijd meer of min
 boven den muntprijs, na die hervorming is
 de marktprijs altijd beneden den muntprijs
 geweest. Maar de marktprijs is dezelfde,
 het zij men denzelven in goud of in zilver
 betaale. De laaſte hervorming van de goud-
 munt heeft derhalven niet alleen de waarde
 van het gemunte goud, maar ook die van
 het gemunte zilver in evenredigheid tot het
 ongemunte goud, en waarſchijnlijk ook in
 evenredigheid tot alle andere waaren, doen
 rijsen, maar (daar zo veele andere oorzaaken
 op den prijs van het grootſte deel van de
 andere waaren invloed hebben) valt de rij-
 zing of daaling van het gemunte goud en
 zilver, in evenredigheid tot dezelve, niet zo
 duidlijk en taſtbaar in het oog.

In de *Engelſche* munt worden van een
 pond gewigts ongemunt ſtandpenningſzilver
 geſlagen tweeënzeſtig ſchellingen, welke, op
 gelijke wijze, een pond gewigt ſtandpenningſ-
 zilver inhouden — dus kan men zeggen, dat

I. vijf schellingen en twee stuivers het once de
 B O E K. muntprijs is van het zilver in *Engeland*, of
 V. de hoeveelheid van gemunt zilver, welke de
 HOOFDST. munt betaalt voor ongemunt standpenning-
 zilver — voor de hervorming van de goud-
 munt was de marktprijs van het ongemunt
 standpenningzilver, op onderscheiden tijden,
 vijf schellingen en vier stuivers, vijf schellin-
 gen en vijf stuivers, vijf schellingen en zes
 stuivers, vijf schellingen en zeven stuivers,
 en zeer dikwils vijf schellingen en agt stui-
 vers het once — vijf schellingen en zeven
 stuivers schijnt echter de meest gewoone prijs
 te zijn geweest. — Zedert de hervorming
 van de goudmunt is de marktprijs van het
 ongemunte standpenningzilver dan eens tot
 vijf schellingen en drie stuivers, dan eens tot
 vijf schellingen en vier stuivers, en dan eens
 tot vijf schellingen en vijf stuivers het once
 geloopt, welke laatste prijs het zelve bijna
 nooit is te boven gegaan — maar schoon de
 marktprijs van het ongemunt zilver, zedert
 die hervorming van de goudmunt, aanmerk-
 lijk is gedaald, is zij echter nooit zo laag
 geweest als de muntprijs.

In de evenredigheid tusschen de onderschei-
 den metaalen in de *Engelsche* munt wordt het
 koper zeer veel boven deszelfs wezenlijke
 waarde gerekend, gelijk het zilver een weinig
 beneden dezelve gerekend wordt. Men kan
 op de markt van *Europa*, in de *Fransche* en

Hol-

Hollandsche munten eene once fijn goud verwisfelen voor omtrent veertien oncen fijn zilver, in de *Engelsche* munt verwisfelt men hetzelfde voor omtrent vijftien oncen, dat is voor meer zilver, dan het volgens de algemeene waardeering van *Europa* waardig is (x) — maar, even gelijk de prijs van het

I.
B O E K.
V.
HOOFDST.

ko-

(x) Indien men op de lijst van den Heer *van Bielfeld* (zie hier boven noot r) staat kan maken, dan kan men een once goud in de munten van *Spanjen* verwisfelen voor 16 oncen zilver, in die van *Duitschland* voor $15\frac{1}{15}$, en in die van *Engeland* voor $14\frac{2}{5}$ oncen zilver; dus zou men dan het goud in de munten van *Spanjen*, en *Duitschland*, voor meer zilver verwisfelen, dan in die van *Engeland*. De Schrijver zelve erkent in het elfde hoofdst. van dit boek, dat het goud op de markt van *Spanjen* eenigzins beterkoop is, dan in *Engeland*. Zelfs zou men in de munt van *Holland*, waar de proportie, volgens die lijst, staat als 1 tegen $14\frac{2}{3}$ of $14\frac{10}{15}$, (daar zij, mede volgens die lijst, in *Engeland* staat als 1 tegen $14\frac{2}{5}$ of $14\frac{2}{5}$) nog $\frac{1}{5}$ van eene once meer zilver voor het goud krijgen, dan in *Engeland*. Maar ten aanzien van *Holland* is de opgaaf bij *Bielfeld* niet zeer naauwkeurig. Zedert 1694 is hier in de munt de proportie geweest niet als 1 tegen $14\frac{2}{3}$, maar als 1 tegen $14\frac{17}{10}$, (en dus vergist zig onze *Smith* ook, dat men in de munt van *Holland* een once fijn goud zou kunnen verwisfelen voor omtrent 14 oncen fijn zilver) in-

I. koper in staven, zelfs in *Engeland*, nooit
 B O E K. gereezen is door den hoogen prijs van het
 V. koper in de *Engelsche* munt, zo is ook de
 HOOFDST. prijs van het ongemunte zilver nooit gedaald
 door den laagen prijs van het zilver in de
Engelsche munt. Het ongemunt zilver be-
 houdt nog deszelfs natuurlijke evenredigheid
 tot het goud, om dezelfde reden, waarom
 het koper in staven deszelfs natuurlijke even-
 redigheid tot het zilver behoudt (y).

Na

dien dus, volgens *Bielfeld*, in *Engeland* de pro-
 portie staat als 1 tegen $14\frac{3}{4}$ of $14\frac{1}{2}$, dan zou men
 in *Holland* $\frac{2}{3}$ of $\frac{1}{2}$ van eene onse meer zilver
 voor het goud ontvangen, dan in *Engeland*. Maar
 waarschijnlijk zal de opgaaf bij *Bielfeld* ook ten
 aanzien van *Engeland* niet volkomen zijn, *Smith*
 zegt hier, dat de evenredigheid in *Engeland* is
 als 1 tegen omtrent 15 — in *Holland* is zij als
 1 tegen $14\frac{1}{2}$, dat is ook omtrent 15 — en dus
 zullen die evenredigheden in *Engeland* en *Holland*
 zeer nabij gelijk staan. Uit dit alles volgt, dat de
 Schrijver zig vergist in het denkbeeld, dat men
 in *Engeland* het goud voor meer zilver kan ver-
 wisselen, dan het volgens de algemeene waar-
 deering van *Europa* waardig is. *Uitgever.*

(y) Daar ik gaarne, zo veel ik kan, wil toe-
 brengen, om dit werk, ook in bijzonderheden,
 voor mijne landgenooten nuttig te maaken, kan
 het den lezer niet onaangenaam zijn, hier eene
 memorie ingevoegd te vinden, dienende tot aan-
 wijzing van de ware oorzaak van de schaarsheid

van

Na de hervorming van de *Engelsche* zilver- I.
 munt, onder de regeering van *Willem den* B O E K
der- V.
 HOOFDST.

van het zilver standgeld, welke in de Vereenigde
 Nederlanden omtrent het jaar 1754 plaats had —
 de memorie is in 1754 door eene zeer kundige
 hand gesteld, en, zo veel ik weet, nooit gedrukt.
 Zie hier dezelve:

„ Volgens het placaat van Hun Hoog Mog.
 „ van 25 May 1694, waarbij de drieguldens met
 „ deszelfs gedeelten tot zilveren standpenningen
 „ zijn geordonneerd, is het mark *Troisch* fijn zil-
 „ ver gefixeerd op vijftewintig guldens twee
 „ stuivers, en in deezen prijs ter munte is, tot
 „ heden toe, geenerleije verandering gemaakt, het
 „ zilver derhalven is in den standpenning uitge-
 „ munt tot *f* 25-2-: het mark fijn.

„ De prijs van het mark *Troisch* fijn goud ter
 „ munte is, in het uitmunten van den ducaat, ze-
 „ dert langen tijd op 355 gl. gefixeerd, en het
 „ mark fijn goud wordt met $70\frac{1}{2}$ of doorgaands
 „ met 71 ducaaten in specie ter munte betaald.
 „ Deeze ducaat heeft in den gemeenen cours de
 „ waarde van *f* 5-5-: en dus wordt de prijs van
 „ het goud verhoogd met een agio van vijf per
 „ cento tot een *medium*, derhalven is de prijs
 „ van een mark fijn goud in den muntslag van
 „ den ducaat *f* 372-15-: cour.

„ Het fijn goud, het welk gelegd is in den
 „ gouden rijder, bij Hun Hoog Mog. op den
 „ 1 Aug. 1749 geordonneerd tot den gouden
 „ standpenning in casgeld, is mede uitgemunt tot

M 4

f 372-15-:

I. *derden*, bleef de prijs van het ongemunte zil-
 B O E K ver nog een weinig boven den muntprijs —
 V. de
 HOOFDST.

„ f 372-15-: courantgeld het mark fijn — dus
 „ heeft men weder, bij Souveraine Authoriteit,
 „ in deeze landen eenen muntprijs op het goud
 „ zo wel als op het zilver, en uit vergelijking
 „ van die beide volgt, dat de proportie tuschen
 „ de metaalen in de gouden en zilveren standpen-
 „ ning in deezen Staat, is als 1 goud tegen $14\frac{17}{8}$
 „ zilver, dat is, tegen één mark fijn goud staan
 „ 14 marken, 6 oncen, en iets meer als 16 engels
 „ fijn zilver.

„ Het verloop van de voorz. proportie bestaat
 „ hierin, dat men, al zedert veele jaaren, voor
 „ een mark fijn goud zo veel fijn zilver niet heeft
 „ kunnen koopen, en dat nu (in 1754) zedert
 „ een geruimen tijd, men voor een mark fijn
 „ goud, ter beurze van *Amsterdam*, niet meer
 „ zilver kan hebben, dan 14 mark, 1 once en
 „ ruim 16 engels, en dus 5 oncen minder, dan
 „ in den zilveren standpenning ligt opgesloten.

„ Het natuurlijk gevolg van deeze disproportie
 „ is, dat de zilveren standpenningen zijn verfmol-
 „ ten, en het zilver daarvan in penningen van
 „ negotie vermunt, of als materiaal ten lande uit-
 „ gevoerd.

„ Geenerlei placaaen, noch wetten, het zij in
 „ oerbiedigheid gezegd, zijn ooit in deeze lan-
 „ den, en misfehien in geene landen in de ge-
 „ heele waereld, magtig geweest, om het ver-
 „ smelten en uitvoeren der penningen te belet-

„ ten

de Heer *Locke* schreef dezen hoogen prijs toe I.
aan de toelaating om het ongemunte, en het B O E K
ver- V.
HOOFDST.

„ ten, zo lang als de eene penning den anderen
„ met profijt kan koopen, en bij gevolg is zulks
„ nooit voortekomen, dan met eene juiste pro-
„ portie te onderhouden tusſchen de ſtandpennin-
„ gen, zo van goud, als van zilver, want noch
„ in de penningen van negotie, noch in het munt-
„ materiaal van het goud, en van het zilver, ver-
„ loopt die proportie ooit, alzo de prijs van het
„ eene zig reguleert in eene juiste evenredigheid
„ naar de waarde van het andere — doch in de
„ ſtandpenningen, die een bepaald numerair heb-
„ ben, blijft de muntmateriaalprijs, tot welke
„ zij zijn uitgemunt, ſubſiſteeren, en zo ras die
„ prijs hooger wordt in de commercie, zo is
„ die ſtandpenning, dien dat overkomt, te waar-
„ dig, om voor zijn bepaald numerair te worden
„ uitgegeeven.

„ Het volgende exempel, met applicatie op den
„ Nederlandſchen zilveren ſtandpenning, zal zulks
„ in vollen dag zetten.

„ Een zak van tweehonderd drieguldens, of
„ vierhonderd halve drieguldens, of zeshonderd
„ guldens, geſlagen volgens het placaat van
„ 1694, weegt, naar een vaſtgeſteld gebruik,
„ vijfentwintig mark, vijf oncen, twaalf engels,
„ gevolglijk zijn tweehonderd drieguldens, de-
„ welke, na aftrek van de remedie, in alloy
„ houden elf penn. ſijn, zo veel in de commer-
„ cie waard, als vijfentwintig mark vijf oncen,
„ twaalf

¶ Het verbod om het gemunte zilver uit *Engeland* te mogen uitvoeren — deezc vrijheid van uitvoer,
V.
HOOFDST.

„ twaalf engels zilver van elf penn. fijn, dewelke
„ gereduceerd tot fijn zilver van twaalf penn.,
„ uitleveren drcëntwintig mark, vier oncen, en
„ een derde engels fijn.

„ Het fijn zilver kost tegenwoordig ten minften
„ zesentwintig guldens vijf fluivers het mark in
„ commercie, en gevolglijk zijn tweehonderd
„ driëguldens, gemaakt tot muntmateriaal, waar-
„ dig f 618-8-2
„ doch dezelve, als geld uitgegeven - 600-:-:
„ f 18-8-2

„ dat is ruim 3 per cento . . : f 3-1-5 $\frac{2}{3}$

„ Het is dan geen wonder, dat alle de wigtige
„ standpenningen al lang uit de waereld zijn ge-
„ raakt, en naar maate dat op de onwigtige te
„ winnen is, hebben die het zelfde lot, zo als
„ ook eindelijk hebben moeten die geene, die
„ onder de waare standpenningen doorgaan, al is
„ het dat zij tot eenige mindere gehalte, dan
„ behoorde, zijn geflagen.”

Deeze memorie is in het jaar 1754 gefield,
doch in het jaar 1760 is aan den voet van dezelve
de volgende aantekening gefchreeven.

„ Nog ten huidigen dage, immers volgens de
„ cours-cedullen van *Amsterdam* van den 3, 10
„ en 17 Maart 1760 is de prijs van het mark fijn
„ zilver in de commercie . . . f 25-18-:
„ en 1694 was dezelve maar . . - 25- 2- $\frac{1}{2}$
„ dus thands het mark duurder . . . f ; -16-:
„ en

voer, zeide hij, maakte, dat er sterker na- I:
vraag was naar ongemunt, dan naar gemunt B O E K
zil- V.
HOOFDST.

„ en gevolgiijk kan de verfmelter op de twee-	
„ honderd drieguldens, als boven, nog ten hui-	
„ digen dage winnen . . .	f 12-16- :
„ dat is ruim 2 per cento . . .	- 2- 2- 10 ²
„ boven is gevonden, winst . . .	- 3- 1- 5 ²
	f 5- 4- ²
„ komt dus gemiddeld per cento	- 2- 10- :

De marktprijzen van het ongemunt goud en zil-
ver, worden wekelijks op de prijscouranten be-
kend gemaakt.

Om een denkbeeld te geeven van de verhoo-
ging, welke de prijs van het goud, hier te lande,
zedert zeer langen tijd heeft ondergaan, is het
der moeite waardig, dat wij de waarde van den
ducaat en rijder, van ouds af, hier opgeeven.

Ik vind in eene oude memorie, onder mij be-
rustende, dat in het jaar 1330 de gouden *Hal-*
linck, of *Hollandsche Florençer*, (die na genoeg
was van dezelfde gehalte en gewigt als onze gou-
den ducaat) gangbaar was voor zes en een halve
stuiver — dit is zeer mooglijk, maar, om dat ik
daar voor geen ander bewijs heb, zal ik dit lie-
ver in het midden laten, en tot laater tijden
overgaan.

Wij vinden bij *van Vetersen, Nederl. Historie*
I. d. p. 47, eene rekening van ontvangst van gel-
den, ten behoeve van eene *Gravinne van Nas-*
sau, Grootmoeder van *Prins Willem den eersten*,
van

behoefsten van koopen, en verkoopen, gemunt zilver noodig hebben, is buiten twijfel veel

I.
O E K
V.
HOOFDST.

lijk door den loop der commercie op den zedert lange jaaren gefixeerden prijs van f 5-5-: gekomen.

In de ordonnantie van 1610 wordt bepaald, dat zal worden gemunt *de groote Nederlandsche gouden rijder van vier en twintig stukken, en acht derthienste deelen van eenen stukke in den sneede, ende van twee ende twintig karaten een greyn fijn gouts in den alloye in 't Troische mark werks, ter remedie van drie quaert van eenen engelsche in 't gewichte, ende van een greyn fijn gouts in den alloye in 't marck werks voorsz., zijnde in gewichte ende alloye conform den nieuwen Unité van Groot-Brittannien, die cours ende ganck hebben sal ten pryze van thien gulden twee stuivers — nog eenen Nederlandschen halven gouden rijder, van gewichte ende alloye naar advenant van den heelen, ter remedie beyde in gewichte ende alloye als vooren, die cours ende ganck hebben sal tot vijf gulden eene stuiver.*

In die van 1615 wordt de heele rijder bepaald op f 10-16- en de halve op f 5-8-

In die van 1621 de heele rijder op f 11-4- en de halve op f 5-12-

In die van 1622 de heele rijder op f 11-6- en de halve op f 5-13-

In die van 1638 de heele rijder op f 12-:- en de halve op f 6-:-

I. veel grooter, dan het getal van die geenem;
 HOOFDST. welke ongemunt zilver willen hebben, 't zij
 V. dan om hetzelfde uittevoeren, het zij tot
 A O E R. eenig ander gebruik. — Tegenwoordig heeft
 eene gelijke toelating om het ongemunte,
 en

In die van 1651 de heele rijder op *f 12-12*
 en de halve op *f 6-6*-

En eindelijk *in die van 1 Aug. 1749. Gr. Pla-*
caatboek 7de d. pag. 1107. de heele rijder op *f 14-1*
 en de halve op *f 7-1*-

Op den 8 Maart 1760 wierd (wegens de me-
 nigvuldige moeilijkheden over de befnoeide onge-
 rande ducaten) bij publicatie van Hun Ed. Gr.
 Mog. bepaald, dat de ongerande *Hollandsche* du-
 caaten (in masfa) moesten worden ontvangen een
 mark tot *f 365-16*. een once tot *f 45-14-8* en
 een engels tot *f 2-5-11*, (zijnde een mark 8 on-
 cen, een once 20 engels, en een engels 32 aazen
Troisch gewigt) en bij gevolg beliep een aas tot

.	<i>f 0- 1- 6$\frac{2}{3}$</i>
2 aazen	<i>0- 2- 13$\frac{2}{3}$</i>
3 aazen	<i>0- 4- 4$\frac{1}{3}$</i>
4 aazen	<i>0- 5- 11$\frac{2}{3}$</i>
5 aazen	<i>0- 7- 2$\frac{2}{3}$</i>
6 aazen	<i>0- 8- 9$\frac{2}{3}$</i>
7 aazen	<i>0- 9- 15$\frac{2}{3}$</i>
8 aazen	<i>0- 11- 6$\frac{2}{3}$</i>

- Zo dat toen een ongerande ducaat, wegende
 2 eng. 8 aazen stijf, *f 5-2-12 $\frac{2}{3}$* waardig was.

Uitgever.

en een gelijk verbod om het gemunte goud I.
 nittevoeren, plaats, en echter is de prijs van B O E K
 het ongemunte goud beneden dien van het V.
 gemunte gedaald — maar het zilver wierd, HOOFDST.
 in de *Engelsche* munt, ten dien tijde, even
 zo wel als nu, te laag gerekend in evenre-
 digheid tot het goud, en ten dien tijde was,
 even zo wel als nu, de waardij van de goud-
 munt (welke tot dien tijd toe niet vooron-
 derfeld wierd eenige hervorming te behoe-
 ven) het rigtfoer van de wezenlijke waardij
 van al het gemunte geld — en gelijk ten dien
 tijde de hervorming in de zilverbunt niet in
 staat was om den prijs van het ongemunte
 zilver tot op den muntprijs te doen daalen,
 zo is het niet zeer waarschijnlijk, dat eene
 dergelijke hervorming hetzelfde tegenwoordig
 zou doen.

Indien de zilveren munt zo na tot deszelfs
 standpenningswigt gebracht wierd, als de goud-
 munt thands is, dan zou waarschijnlijk, vol-
 gends de tegenwoordige evenredigheid, eene
guinea tegen meer gemunt dan ongemunt zil-
 ver kunnen worden verwisfeld; want, zodra
 het gemunte zilver deszelfs volle standpen-
 ningswigt inhield, dan zou er, in zodanig
 geval, voordeel te vinden zijn in het smelten
 van het zelve (z), voor eerst, om dat men
 dan

(z) De Heer Necker, de *l'Administ. des Fi-
 nances*, tom. III. p. 50 en volg. meent, dat het
 smel;

- I. dan het ongemunte zilver voor gemunt goud
 SOEK zou verkoopen, en ten tweede, om dat men
 V. dan dat gemunt goud weder tegen gemunt
 HOOFDST. zilver zou verwisfelen, met oogmerk om het
 gemunt zilver al weder te smelten — eene
 kleine verandering in de tegenwoordig plaats
 hebbende evenredigheid fchijnt het eenige
 middel te zijn, om dit ongemak voor te
 komen.

Dit ongemak zou mogelijk geringer zijn, indien het zilver in de munt zo veel boven deszelfs natuurlijke evenredigheid tot het goud gerekend wierd, als men hetzelfde thands daar beneden rekest, mits men, ten gelijken tijde, eene wet maakte, dat gemunt zilver geen wettig aanbod van betaaling zou zijn boven het beloop van den inhoud van eene *guinea*, op dezelfde wijze, gelijk thands het gemunt koper geen wettig aanbod van betaaling is
 bo-

smelten van het flandgeld onverschillig is, en dat men het niet behoort te verbieden. Het is mogelijk, dat zijne redenen doorgaan, wanneer men altijd zorg kan draagen, dat de muntprijs, en de marktprijs van het ongemunte overeenkomen, maar wanneer het verschil tusschen dezelve van dien aart is, zo als wij omtrent de *Hollandsche* guldens, in de voorige noot, gezien hebben, dan is het lang niet onverschillig — schoon ik twijffel, of er voldoende middelen uitdenken zijn, om het smelten te kunnen beletten. *Uitgever.*

boven het beloop van den inhoud van eenen schelling (a) — in dat geval zou een schuldeifcher even weinig door de hooge waardeering van het zilver in de munt kunnen worden benadeeld, dan men hem thands door de hooge waardeering van het koper in de munt kan benadeelen — de eenigen, welke bij deeze inrichting zouden lijden, zijn de bankiers — deeze leggen zig, om tijd te winnen, wanneer zij eens overvallen worden, zomtjds wel eens toe, om zwaare fommen in halve schellingen te betaalen, en zeket eene zodanige inrichting zou hun den weg affnijden, om, door dit kredietbeneemend middel, oogenbliklijke betaalingen te ontduiken. Zij zouden zig hierdoor genoodzaakt zien om, ten allen tijde, meerder gelden in hunne kassen te houden dan tegenwoordig, en, schoon dit, buiten twijffel, een aanmerkelijk ongemak voor hun zou zijn, zou het echter te gelijker tijd eene aanmerklijke zekerheid voor hunne schuldeifchers opleveren.

Drie ponden, zeventien schellingen en tien en

(a) Schoon het namaaken van geld, in Engeland gemunt, het snoeijen, waschen, vijten, vlesgeten, vervalschen, en verminderen van hetzelfde voor verraad verklaard is, en als zodanig gestraft wordt, houdt echter *Lord Hale* het nog voor eene vraag, of het namaaken van kopergeld wel voor verraad te houden zij? *Uitgever.*

I. en een halve stuiver (de muntprijs van het
B O R K. goud) behelzen, zelfs in de thands zo voor-
 V. treffelijke *Engelsche* goudmunt, niet meer dan
HOOFDST. eene once standpenningsgoud, en daarom zou
 men kunnen denken, dat men voor dezelve
 ook niet meer ongemunt standpenningsgoud
 zou koopen — maar gemunt goud is gemak-
 lijker dan ongemunt — en schoon de munt
 in *Engeland* vrij is, zo kan men echter het
 goud, 't welk men in de munt brengt, zel-
 den uit dezelve te rug haalen, dan na ver-
 loop van verscheiden weken. In de tegen-
 woordige drukte van de munt kan dit zelfs
 niet geschieden, dan na verloop van verschei-
 den maanden — dit uitstel staat gelijk aan
 eene kleine belasting, en maakt, dat het ge-
 munte goud een weinig meerder waardig is,
 dan eene gelijke hoeveelheid van ongemunt
 goud — indien in de *Engelsche* munt het zil-
 ver wierd gerekend volgens deszelfs natuur-
 lijke evenredigheid tot het goud, dan zou
 waarschijnlijk de prijs van het ongemunte
 zilver beneden den muntprijs daalen, zelve
 zonder eenige hervorming van het gemunte
 zilver, daar zelfs de waarde van het tegen-
 woordige verfleeten en besnoeide gemunte
 zilver geregeld wordt door de waarde van
 het voortreffelijk gemunte goud, voor 't welke
 hetzelfde kan verwisfeld worden.

Een klein recht of belasting op het mun-
 ten,

ten, zo van goud als van zilver (*b*), zou I.
 waarschijnlijk de meerdere waardij van deze B O E K s
 metaalen in munt boven eene gelijke hoeveel- V.
 heid van ongemunte metaalen nog meer doen HOOFDST. 6
 toeneemen — de munt zou, in dit geval, de
 waarde van de gemunte metaalen in evenre-
 digheid van de grootheid van deeze geringe
 belasting vermeerderen, om dezelfde reden,
 om welke het fatsoen van gemaakt zilverwerk
 de waarde van het zilver in evenredigheid
 tot den prijs van dat fatsoen doet rijzen. De
 meerdere waarde van het gemunte boven het
 ongemunte zou, daarenboven, het smelten
 van geld voorkomen, en den lust tot uitvoer
 van hetzelfde naar buiten 's lands beneemen
 — en indien, bij eenige gelegenheid, de om-
 standigheden van den Staat de uitvoering van
 gemunt geld naar buiten 's lands noodzaak-
 lijk maakten, dan zou het grootste gedeelte
 van hetzelfde weldra den weg naar huis we-
 der vinden — buiten 's lands zou hetzelfde
 niet hooger dan voor de waarde van deszelfs
 wigt ongemunt kunnen worden verkogt, en
 binnen 's lands zou men hetzelfde boven dat
 wigt moeten koopen — het zou derhalven
 winst

(*b*) In dat geval zou de belasting op de brand-
 dewijnen, welke bij *acte van het Parlement van*
1665 ingevoerd is, om de kosten op de munt te
 vinden (zie boven noot (*w*)), behooren te worden
 ingetrokken. *Uitgever.*

I. winst-geeven, indien men het weder te huis
 B O E K. bragt. In *Vrankrijk* heeft men een recht van
 V. omtrent agt ten honderd op de munt gelegd,
 HOOFDST. en men zegt, dat het *Franfche* geld, wanneer
 het uitgevoerd wordt, van zelve weder thuis
 komt (c).

De toevallige rijzingen en daalingen van den marktprijs van het ongemunte goud en zilver ontstaan uit dezelfde redenen, uit welke gelijke veranderingen in den marktprijs van alle andere waaren geboren worden — het veelvuldig verminderen van deeze metaalen, door veelerlei gebeurtenissen, zo ter zee als te lande, het daaglijks vernietigen van dezelve door het vergulden, en verzilveren (d), door galonnen, en borduurfels, het aanhoudend slijten en verminderen, zo van het gemunte geld, als van het gemaakte goud en zilver, vorderen in alle landen, welke van zig zelve geene mijnen bezitten, eenen geduurigen toevoer, om dit verlies en slijten weder aan te vullen — en wij mogen gerust gelooven, dat de kooplieden, welke hetzelfde in-

(c) Zie hierover *Necker de l'Adminiftr. des Finances, tom. III. p. 47 en volg. Uitgever.*

(d) In het elfde hoofdst. van dit eerste boek zegt onze Schrijver, dat de fabrieken van *Birmingham* alleen, jaarlijks, wel voor vijftigduizend ponden fterling aan goud en zilver vernietigen.

Uitgever.

invoeren, zig, even zo wel als alle andere I.
 koopluiden, zo veel zij maar kunnen, er op ^{B O E K.}
 toeleggen, om telkens hunne invoeren naar V.
 dat geene interichten, 't welk zij waarschijn- ^{HOOFDST.}
 lijk oordeelen, dat voor het oogenblik nood-
 dig zal zijn. Ondertusfchen voeren zij, met
 alle hunne oplettendheid, zomtijds wel eens
 meer, en ook zomtijds wel eens minder in,
 dan noodig is — wanneer zij meer ongemunt
 metaal ingevoerd hebben, dan vereischt wordt,
 dan zullen zij, liever dan het risico en de
 moeite te ondergaan van hetzelfde weder uit-
 tevoeren, zomtijds verkiezen, om een gedeel-
 te van hetzelfde voor iets minder dan den ge-
 woonen, of gemiddelden, prijs te verkoopen
 — en wanneer zij, aan den anderen kant,
 eens minder ingevoerd hebben, dan noodig
 is, dan ontvangen zij zomtijds iets meer dan
 dien prijs. — Maar, wanneer, onder alle
 deeze toevallige rijzingen en daalingen, ech-
 ter de marktprijs van het ongemunte goud
 en zilver, verfcheiden jaaren lang, standvas-
 tig en aanhoudend, 't zij min of meer bo-
 ven, 't zij min of meer beneden den munt-
 prijs blijft, dan kunnen wij ons verzekerd
 houden, dat deeze standvastige en aanhou-
 dende hoogte of laagte van den prijs de uit-
 werking is van het eene of andere in den
 ftaat van de munt, waardoor dan eene zekere
 hoeveelheid van gemunt metaal, het zij van
 meerdere, het zij van mindere waarde ge-
 maakt

I. maakt wordt, dan de juiste hoeveelheid van
 B. O. E. K. ongemunt metaal zou moeten zijn, welke het
 V. gemunte behoort intehouden — de standvas-
 HOOFDST. tigheid en aanhoudendheid van de uitwerkin-
 gen onderstellen altijd eene evenredige stand-
 vastigheid, en aanhoudendheid in de oor-
 zaaken.

Het gemunte geld van ijder land op zig
 zelve, is op bijzondere tijden en plaatzen,
 een meerder of minder naauwkeurige maat-
 stok der waardijen, naar maate dat de loo-
 pendé munt min of meer naauwkeurig geëven-
 redigd is naar deszelfs standpenningswaarde,
 of met meerdere of mindere naauwkeurigheid
 die juiste hoeveelheid van sijn goud en zilver
 inhoudt, welke men in dezelve onderfelt.
 Indien, bij voorbeeld, in *Engeland* vieren-
 veertig en eene halve *guineas* naauwkeurig
 inhielden een pond gewigt van standpenning-
 goud, (dat is elf oncen sijn goud, en eene
 oncé *allieersel*) dan zou de goudmunt van
Engeland, op wat bijzondere tijd of plaats
 men wil, een zo naauwkeurige maatstok van
 den daadlijken prijs der waaren zijn, als de
 natuur van de zaak kan toelaaten, maar daar
 die vierenvveertig en eene halve *guineas*, door
 het geduurig wrijven en slijten, gewoonlijk
 iets minder dan een pond standpenningsgoud
 inhouden, schoon die vermindering in zom-
 mige stukken van meer belang is dan in an-
 dere, zo wordt daardoor deeze maatstok der

waare

waardijen aan die zelfde foort van onzekerheid onderworpen, aan welke alle andere maaten en gewigten blootgesteld zijn — en gelijk het zelden gebeurt, dat de maaten en gewigten ten allernaauwkeurigsten met der zelve standaart of legger overeenkomen (e), zo evenredigt de koopman de waarde zijner waaren, zo veel hij kan, niet naar dat geene, 't welk deeze maaten en gewigten behooren intehouden, maar naar dat geene, 't welk hem de ondervinding leert, dat zij waarlijk, volgens eene gemiddelde berekening, behelzen. En daar dezelve ongelijkheden in het gemunte geld plaats hebben, zo worden de prijzen der goederen op dezelfde wijze, niet naar de hoeveelheid van zuiver goud of zilver, 't welk de muntpenningen behooren intehouden, maar naar die, welke de ondervinding leert, dat zij volgens eene gemiddelde berekening waarlijk behelzen, gerekend.

Men moet wel in 't oog houden, dat ik door

(e) Dit behoort echter altijd te gebeuren — zou men dan in *Engeland* geene zodanige inrichtingen op het iken van maaten en gewigten hebben, als in *Holland*? het jaartal van den ijk moet hier de naauwkeurigheid van de maaten en gewigten uitwijzen, en niemand behoeft zig met ongeijkte maaten en gewigten te vergenoegen.

Uitgever.

I. door den geldprijs der waaren altijd versta,
 B O E K die hoeveelheid van zuiver goud of zilver,
 V. voor welke dezelve verkogt worden, zonder
 HOOFDST. eenigen acht te slaan op de benaaming van
 de munt. Zo houde ik, bij voorbeeld, zes
 schellingen en acht stuivers ten tijde van
Eduard den eersten voor denzelfden geldprijs,
 als een pond sterling in den tegenwoordigen
 tijd, om dat beide die sommen, zo nabij als
 wij kunnen rekenen, dezelfde hoeveelheid van
 zuiver zilver inhouden (f).

Z E S.

(f) Dus hebben wij één van die drie moeilijke
 hoofdstukken afgehandeld, van welke de Schrijver
 aan het einde van het vierde hoofdstuk sprak. In-
 dien ik mij eene algemeene aanmerking, over de
 behandeling van dit onderwerp door den Schrij-
 ver, zou mogen veroorloven, dan zou het deeze
 zijn, dat het jammer is, dat de Schrijver niet
 meer geregeld de bronnen heeft opgegeeven, uit
 welke hij zijne narichten heeft geput. Dit zou
 aan dit zeer uitmuntend werk veel cieraad hebben
 bijgezet. Men kan niet ontkennen, dat hij, meer
 dan eens, op de schouders van *J. Stuart* is gaan
 zitten, en zeer veel uit *the Inquiry into the Poli-
 tical Oeconomy* van dien diepdenkenden *Engelsch-
 man* heeft overgenomen. Hij had, althans bij dit
 hoofdstuk, behooren aantehaalen de verhandeling,
 welke *Stuart* in dat werk, *I. d. pag. 532-639*,
 over de munt mededeelt: die verhandeling behelst
 zeer fraaije zaaken over de *Engelsche* munt, en
 de middelen, om het geene in dezelve gebrekkig

ZESDE HOOFDSTUK.

I.
B O E K,
VI.
HOOFDST.

Over de onderscheiden gedeeltens, welke met elkanderen den prijs der waaren uitmaaken.

In dien vroegen en onbeschaafden staat van eene maatschappij, in welke het opéénstapelen

is te verbeteren. Het 7de, 8ste en 9de hoofdstuk handelen over de ongeregeldheden in de munt, en behelzen een zeer naauwkeurig historisch naricht van de afwisselingen in dezelve, terwijl achter die verhandeling eene zeer uitvoerige en belangrijke tafel wordt gevonden van het gehalte van verscheiden stukken gouden en zilveren munt, in *Troïsche*, *Parijsche*, *Keulsche*, en *Hollandsche* greinen.

Het is nog niet zeer lang geleden, dat men begonnen heeft, meer duidelijke denkbeelden ontrent de munt aan den dag te leggen, en het is er nog zeer ver van af, dat dezelve algemeen zouden zijn. In vroegere dagen hebben zeer diependenkende vernuften den bal daaromtrent geheel misgeslagen. *Locke* was onder dezelve, en hij was zeer ver af van alle de gevolgtrekkingen van zijn zamenstel ten deezen opzichte te voorzien, even min, als ik hem zou durven wijten, dat onder het schrijven voor zijne oogen is geweest het vooruitzicht der schroomlijke gevolgen, welke zijne Staatkundige stellingen voor het nageslacht hebben gehad.

I. Ien van kapitaalen, en de toeëigening van
 B O E K. landerijen nog onbekend zijn, schijnt de even-
 VI.
 HOOFDST. re-

In ons land is men in dit vak al vrij kundig geweest, de memorie in noot (y) van dit hoofdstuk aangehaald, kan daarvan gedeeltelijk ten bewijze verstrekken.

Het beste, dat mij is voorgekomen, is in het aangehaalde werk van *Stuart* opgeslooten. Doch ik kan zeer ligt begrijpen, dat men in het bestudeeren van dat werk wordt afschrikt, zo door de droogheid van het onderwerp, als door de verbaazende onzekerheid, waarin men telkens gevaar loopt, door verwarring van woorden gestort te worden.

Wat den Staatsman betreft, zijn mij voorgekomen de volgende waarheden tot klaarheid te zijn gebragt.

1°. Dat het verbod, om gemunt geld uittevoeren, behoort tot die wetten, waarvan de uitvaardiging mogelijk, doch de uitoeffening altijd ondoenlijk zal worden gevonden.

2°. Dat het opleggen van eene gematigde belasting op het munten (*droit de seigneurage*) het geschikteste middel is, om den uitvoer van gemunt geld te verhinderen, en te beletten, dat geens meerdere munt wordt geslaagen, dan noodzaaklijk is.

3°. Dat de wetgever tegen het snoeijen behoort te waaken, zo veel als mogelijk is. Dit is echter gantsch niet gemaklijk. De beste handleiding daartoe heb ik in *Stuart* gevonden.

Ter

I.
B O E K
VI.
HOOFDST.

redigheid tusfchen de hoeveelheden van arbeid, welke noodzaaklijk zijn ter bekoming van onderscheiden zaaken, het eenige middel te zijn, door 't welke men eenen regel kan vinden om de eene waar tegen de andere te ruilen. Indien, bij voorbeeld, onder eene natie, welke uit jagers bestaat, het vangen van eenen bever wordt gerekend het dubbel te kosten van den arbeid, welke men gemeenlijk besteeden moet tot het vangen van een hert, dan zal men natuurlijk eenen bever voor twee herten koopen, of één bever twee herten waardig zijn. Het is zeer natuurlijk, dat dat geene, 't welk doorgaands het voortbrengfel is van den arbeid van twee dagen, of van twee uren, de dubbelde waarde heeft van dat geene, 't welk gewoonlijk het voortbrengfel is van den arbeid van éénen dag, of van één uur.

Indien de eene foort van arbeid zwaarder is dan de andere, dan zal men ook natuurlijk eeni-

Terwijl het geeven van eene wettige waarde aan munten van beide de metaalen noodwendig verwarring in den muntstaat moet veroorzaaken. Het was dus veel beter geweest de onevenredigheden van het begin af te vermijden, doch eene zodanige schikking, éénmaal ingevoerd zijnde, is zeer moeilijk te verhelpen, en althands nooit zonder aan de eene of andere zijde onrechtvaardigheden te begaan. *Uitgever,*

I. eenige toegevendheid omtrent die meerdere
 B. O. E. K. moeilijkheid gebruiken — en dan kan menig-
 VI. maal de zwaare arbeid van één uur tegen
 HOOFDST. den ligteren arbeid van twee uren geruild
 worden.

Zo is het ook gelegen, wanneer tot de eene foort van arbeid een buitengewoone trap van handigheid en vernuft wordt vereischt. Dan zal de achting, welke de menschen voor zodanige bekwaamheden hebben, natuurlijk aan de voortbrengfelen van dien arbeid eene waarde geeven, welke de gewoone zal overtreffen, die men daaraan zou hegten, indien alleenlijk de tijd, welke men aan dezelve besteed had, in aanmerking kwam. — Zodanige bekwaamheden kunnen zelden anders verkrèegen worden, dan door zig eenen langen tijd op dezelve toeteleggen — en dus zal de meerdere waarde der voortbrengfelen van dezelve zeer dikwils niet anders zijn, dan eene redelijke schadevergoeding voor den tijd en arbeid, welke men heeft moeten besteden, om die bekwaamheden te bekomen (a). — In eenen meer gevorderden staat van eene maatschappij worden gewoonlijk de infchiklijkheden van deezen aart, ten aanzien van de meerdere moeilijkheid van den arbeid, en de meerdere kundigheden, in de arbeidsloo-

nen

(a) Zie noot (e) op het vijfde hoofdstuk.

Uitgever.

nen gevonden, en zeer waarschijnlijk zal reeds f.
iets van dien aart in den vroegsten en on-^{B O E K}
beschaafdsten staat van dezelve plaats gehad VI.
hebben. ^{HOOFDST.}

In deezen staat van zaaken behoort het geheele voortbrengfel van den arbeid aan den arbeider toe — en die hoeveelheid van arbeid, welke gewoonlijk vereischt wordt om eene zekere waar te verkrijgen, of voorttebrengeu, is het eenige middel, om te bepalen, voor welk eene hoeveelheid van arbeid men gemeenlijk oordeelt, dat men zodanig voortbrengfel kan koopen; onder zijne macht krijgen, of ruilen.

Zodra in de maatschappij bijzondere perfoonen kapitaalen beginnen aanteleggen, dan vindt men onder dezelve aanstonds menschen; welke genegen zijn, om hun verkreegen kapitaal te besteeden tot het aan het werk helpen van hunne vlijtige medemenschen, welke zij van ruuwe stoffen en levensonderhoud willen voorzien, met oogmerk, om door het verkoopen van hun werk, of van dat geene, 't welk hun arbeid bij de waarde van die ruuwe stoffen gevoegd heeft, een voordeel te behaalen. Wanneer deeze bewerkte waaren, het zij voor geld, het zij voor arbeid, het zij voor andere waaren, verruuld worden, dan moet ook, boven dat geene, 't welk vereischt wordt om de ruuwe stof, en de arbeidslooouen, te betaalen, nog iets gegeeven

I. worden ten voordeele van den onderneemster
 B O E K van het werk, welke in deeze onderneeming
 VI. zijn kapitaal gewaagd heeft. Dus lost zig in
 MOEFDST. dit geval de meerdere waarde, welke de ar-
 beider, door het bijvoegen van zijnen arbeid,
 aan de ruuwe stoffen gegeven heeft, in twee
 deelen op, van welke het eene strekt ter be-
 taaling van het arbeidsloon, en het andere
 het voordeel van den onderneemer op het ka-
 pitaal, waarmede hij de ruuwe stoffen en ar-
 beidsloozen vooruit betaald heeft, behelst —
 hij zou geene reden hebben, om zodanig ge-
 bruik van zijn kapitaal te maaken, indien hij
 van het verkoopen van de alzo bewerkte
 waaren niet iets meer verwachtde, dan en-
 kel het geene vereischt wierd om zijn kapi-
 taal weder te doen thuis komen, en niets
 zou hem kunnen bewegen, om liever een
 groot dan een klein kapitaal te besteden, in-
 dien hij niet rekende, dat zijne voordeelen in
 eenige evenredigheid zouden staan tot de uit-
 gebreidheid van zijn kapitaal.

Men zou mooglijk kunnen denken, dat de
 voordeelen van het kapitaal alleen eene on-
 derfcheiden benaaming zijn van het loon van
 eene bijzondere soort van arbeid, den arbeid
 namentlijk van het opzicht, en het bestuur
 van het werk. Doch zij zijn daarvan geheel
 verschillend, zij worden volgens geheel on-
 derfcheiden beginselen geregeld, en staan in
 geene evenredigheid noch tot de hoeveelheid,
 noch

noch tot de moeilijkheid, noch tot het ver- I.
 nuftige van dien onderftelden arbeid van op-^{B O E K.}
 zicht of beftuur. — Zij worden geheel en al VI.
 bepaald door de waarde van het aangelegde^{HOOFDST.}
 kapitaal, en zijn grooter of kleiner in even-
 redigheid van de uitgebreidheid van hetzelve.
 — Laat ons, bij voorbeeld, eens onderftel-
 len, dat zig, op eene zekere plaats, waar
 de gewoone jaarlijkfche voordeelen van een
 in handwerken aangelegd kapitaal worden ge-
 rekend te belooopen op tien ten honderd,
 twee fabrieken bevinden van onderfcheiden
 foort. Dat in ijder van dezelve twintig
 knechts werken, welke ijder vijftien ponden
 fterling in het jaar winnen, zo dat de ar-
 beidsloozen van ijder van deeze twee fabriek-
 en op driehonderd ponden fterling in het
 jaar belooopen. Laat ons verder onderftellen,
 dat de ruuwe ftoffen, welke in deeze beide
 fabrieken verwerkt worden, in de eene, grof
 zijnde, belooopen op zevenhonderd ponden,
 doch in de andere, om dat zij veel fijner
 zijn, op zeventuizend ponden, beide in het
 jaar. In dit geval zal het kapitaal, 't welk
 jaarlijks in de eene van deeze fabrieken ge-
 bruikt wordt, maar duizend ponden fterling
 bedraagen, waartegen het kapitaal van de
 andere fabriek zeventuizend driehonderd pon-
 den belooopen zal — dit gerekend tegen tien
 ten honderd, kan de onderneemer van de
 eene fabriek maar rekening maaken op een
 voor-

- I. voordeel van omtrent honderd ponden in het
 BOEK jaar, terwijl die van de andere fabriek op
 VI. omtrent zevenhonderdertig ponden sterling
 HOOFDST. jaarlijks zal staat maaken.

Maar, schoon die voordeelen zo aanmerkelijk verschillen, komt niettemin de arbeid van opzicht en bestuur, welke beide deeze onderneemers besteeden, op het zelfde, of ten minsten na genoeg op het zelfde, neder. In veel voornaame fabrieken wordt, meestal, de arbeid van deezen aart aan eenen kundigen bedienden toevertrouwd. Het loon, 't welk hij verdient, vertoont ons dus eigenlijk de waarde van zijnen arbeid van opzicht en bestuur — want hoe zeer men, in de keuze van eenen zodanigen bedienden, niet alleen zijn werk en kundigheid, maar gewoonlijk ook de trouw, welke men in hem onderstelt, in aanmerking neemt, zo kan echter dit alles in geene geregelde evenredigheid staan tot het kapitaal, van 't welk hem het bestuur is toebetrouwd; de eigenaar van dit kapitaal, schoon langs deezen weg genoegzaam van allen arbeid bevrijd, verwacht nog altijd, dat zijne voordeelen naar de uitgebreidheid van zijn kapitaal zullen geëvenredigd zijn. Het blijkt derhalven, dat, in de berekening van den prijs der waaren, de voordeelen van het kapitaal een gedeelte op zig zelve uitmaaken, 't welk geheel en al onderscheiden is van de arbeidsloonen, en volgens geheel andere gronden berekend wordt. Wan-

Wanneer het op deeze wijze met de zaak I. gelegen is, dan behoort al het voortbrengfel B O E K. van den arbeid niet altijd alleen aan den arbeider. Hij moet hetzelfde, in de meeste gevallen, deelen met den eigenaar van het kapitaal, welke hem te werk stelt. Ook is dan VI. de hoeveelheid van arbeid, welke gewoonlijk HOOFDST. tot het verkrijgen of voortbrengen van eene waar besteed wordt, de eenige zaak niet meer, die in aanmerking moet worden genomen om die hoeveelheid te bepaalen, welke men oordeelt voor dezelve te kunnen koopen, onder zijne macht brengen, of ruilen. Het is klaar en duidelijk, dat bij die rekening eene hoeveelheid moet gevoegd worden voor de voordeelen van het kapitaal, 't welk vooruit geschooten is, om de arbeidsloonen en ruuwe stoffen te betaalen.

Zodra alle de landerijen in eene maatschappij bijzondere eigendommen geworden zijn, dan begeeren de eigenaars derzelven, even gelijk alle andere menschen, te maaijen, waar zij niet gezaaid hebben (*b*), en dan eischen zij ren-

(*b*) Is deeze uitdrukking niet wat hard, zelfs wanneer wij het heerschend denkbeeld van den Schrijver, over de wijze, langs welke eene natie uit den ruuwsten tot den beschaafden stand bij trappen overgaat, (en welk denkbeeld, door het geheele werk heen, in het oog gehouden wordt) blijft volgen? Eene maatschappij, welke een land

I. renten voor de natuurlijke voortbrengfelen
 van den grond — het hout in de bosfchen,
 VI.
 HOEFDST. het

bewoont, bezit natuurlijk (door het recht van
 aanvaarding, *jure occupationis*) den eigendom van
 de geheele uitgebreidheid van den grond, welken
 zij bewoont. Zo lang deeze maatschappij in haa-
 ren eerften ruuwen ftaat is, en bijna geheel en al
 van jaagen en vifchen leeft, zo lang komen bij
 dezelve de landerijen genoegzaam in geene aan-
 merking. Na dat de maatschappij den eerften flap
 tot befchaaving gedaan, en het herdersleven aan-
 genomen heeft, fielt dezelve meerderen prijs op
 de landerijen, want dan moeten dezelve tot wei-
 de voor hun vee verfirekken. Echter dan nog
 denkt men om geenen bijzondere eigendom van
 landerijen. Men beweidt het geheele land in ge-
 meenfchap, en wanneer eene freek afgeweid is,
 dan begeeft zig de geheele natie naar eene andere
 freek van den gemeenfchaplijken grond, om nieu-
 we weide voor het vee te zoeken. — Maar, wan-
 neer de natie in befchaafdheid vordert, en het
 omdoolend herdersleven verwiffelt tegen den ge-
 zeten landbouw, dan komt niet alleen de bijzon-
 dere eigendom van landerijen in aanmerking, maar
 dan wordt zij noodzaaklijk — dan moet zig ijder
 gezeten landman toeleggen, om van dat bijzonder
 hoekjen land, tot het welke hij zig bepaald vindt,
 al dat voordeel te trekken, 't welk hem mooglijk
 is. — Zodanig land moet dan ontbolferd, ge-
 ploegd, bemest, bezaaid, met één woord, vrucht-
 baar gemaakt worden.

Het

het gras van de velden, en alle de natuur-
lijke vruchten van de aarde, welke, toen er

I.
B O S K.
VI.
nog HOOFDST.

Het zij dat bij zodanigen overgang van het herders- tot het gezeten landmansleven, de landerijen op zekere voorwaarden uitgegeeven, het zij dezelve verkogt, het zij dezelve verdeeld worden, hoe dit ook zij, zij worden de bijzondere eigendom van dien geenen, die dezelve op den bij de maatschappij voor wettig erkenden titel verkrijgt. Die ruuwe landerijen, welke, bij derzelver eerste uitgifte, eene zeer geringe waardij hadden, worden door derzelver ontbolstering, en vruchtbaarmaaking, van eene veel meerdere waardij en deeze meerdere waardij zouden zij nooit verkreegen hebben, indien de eigenaar zig niet op de trouw van de geheele maatschappij had verlaaten, en verzekerd was geweest, dat hij, of zijn rechtverkrijgende, de vruchten van dien arbeid zouden blijven genieten. De oorspronkelijke uitgifte van den eigendom der landerijen in derzelver ruuwen staat is dus of eene verdeeling van den gemeenschaplijken eigendom van de geheele natie, of eene stuksgewijze verkooping van dezelve, (en beide deeze wijzen van verkrijging moeten natuurlijk ondersteld worden, alvorens, het zij uitdrukkelijk, het zij stilzwijgend, bij de natie erkend te zijn voor wettige titels van eigendom) terwijl de waarde van die bezitting, door den daaraan befeeden arbeid, van trap tot trap grooter geworden is. — Maar dan is het ook natuurlijk, dat alle de vruchten van eenen zodanig in wettigen

I. nog geen bijzondere eigendom van landerijen
 HOOFDST. bekend was, aan den arbeider alleenlijk de
 VI. moeite van inzamelen kosteden, worden nu,
 B O E K. zelfs ten zijnen aanzien, met eenen bijge-
 voegden prijs belaaen — hij moet nu betaalen
 voor de vrijheid van dezelve intezamelen,
 en

eigendom verkreegen, en door arbeid verbeterden
 grond, aan den eigenaar toebehooren, het zij dat
 die vruchten natuurlijk uit dien grond opslaan, het
 zij dezelve door kunst en vlijt uit denzelven ge-
 trokken worden — het is dus eene uitdrukking,
 die een weinig hard is, van zodanige eigenaars te
 zeggen, *dat zij begeeren te maaijen het geene zij
 niet gezaaid hebben.* — Het hout uit zodanige
 boschen, het gras van zodanige velden, (schoon
 te vooren gemeen, schoon te vooren de eigendom
 van ijder, die hetzelve inzamelde) is thands, op
 eenen wettigen titel, de eigendom van den bij-
 zonderen bezitter. Hij heeft het hout wel niet
 geplant, door zijnen oorspronlijken arbeid groeit
 wel dat gras niet, maar dit zelfde moet men ook
 zeggen van die geene, die (voor de invoering van
 den eigendom) dat hout en gras kwamen inzame-
 len, terwijl, ten zijnen aanzien, de titel, op wel-
 ke hij den eigendom bezit, een contract met de
 natie vertoont, 't welk hem bevoegd maakt, om
 thands dat geene alleen te genieten, 't welk te
 vooren in gemeenschap aan de geheele natie toe-
 behoorde, en de eigendom wierd van den gee-
 nen, die het voor zig zelve inzamelde. *Uit-
 geever.*

en dus aan den eigenaar een gedeelte geven I.
 van dat geene, 't welk zijn arbeid verzameld, B O E K.
 of voortgebracht heeft — dit gedeelte, of, het VI.
 geen op het zelfde nederkomt, de prijs van HOOFDST.
 dit gedeelte levert dat geene op, 't welk wij
 landrenten noemen, en maakt in de bereke-
 ning van den prijs van meest alle foorten
 van waaren het derde zamenstellende gedeelte
 van denzelfen uit.

Men moet in het oog houden, dat de we-
 zentlijke waarde van ijder deezer zamenstellen-
 de gedeeltens van den prijs der waaren bere-
 kend moet worden naar de hoeveelheid van
 arbeid, welke men voor hetzelfde koopen,
 onder zijne macht krijgen, of ruilen kan. —
 De arbeid is niet alleen de maatstok van dat
 gedeelte van den prijs, 't welk zig zelve in
 de arbeidsloozen oplost, maar ook van die
 twee andere gedeeltens, welke hunne oplos-
 sing en in de renten, en in de voordeelen
 van het kapitaal vinden (c).

In

(c) Dit geheele denkbeeld is zeer helder —
 wanneer wij in de berekening van den prijs der
 waaren deeze drie zamenstellende deelen, *renten*,
voordeelen, en *arbeidsloozen*, in het oog houden,
 en de wezentlijke waarde van ijder van deeze
 drie zamenstellende gedeeltens berekenen naar de
 hoeveelheid van arbeid, welke men, volgens den
 plaatshebbenden maatstok van alle drie, voor de-
 zelfe koopen kan, dan kunnen wij zeer nauw-

I. In alle maatschappijen lost zig eindelijk de
 B O E K prijs van alle waaren in de eene of andere,
 VI. of
 HOOFDST.

keurig den natuurlijken prijs van ijdere waar be-
 paalen, terwijl wij dan alles wat denzelven te bo-
 ven gaat, of minder dan dezelve is, aan bijko-
 mende oorzaken van schaarheid, overvloed, me-
 dedinging, belemmeringen, en wat dies meer is,
 moeten toeschrijven — Indien men hertegen de
 denkbeelden, welke wij bij de meeste Schrijvers
 vinden, vergelijkt, dan zal men moeten erkennen,
 dat ook ten deezen aanzien de begrippen duidlij-
 ker zijn geworden. — *Wolf Jus Nat. part. IV. cap. 2. §. 275.* beschrijft *den prijs der waaren, als eene hoeveelheid, welke aan dezelve naar het goddunken der menschen gehegt wordt, ten einde men in de verruilingen derzelve onderlinge be- trekkingen zou kunnen berekenen.* — Het voor- beeld, het welk hij, in eene breedvoerige noot, er bij voegt, maakt deeze beschrijving wel ver- staanbaar, maar, welk eene moeite hij zig ook, in dat geheele hoofdstuk, geeft, nooit komt het denkbeeld tot die helderheid, dat men den waa- ren grond van de hoeveelheid van den prijs vindt. De beschrijving, welke *Puffendorf de Jure Nat. lib. V. cap. 1. §. 2.* van den prijs der waaren geeft, is nog duisterder — *eene zedelijke hoe- veelheid, of eene zekere waarde der waaren en daaden, die in handeling zijn, volgens welke men dezelve tegen elkanderen vergelijkt.* *Hugo de Croot de Jure Belli ac Pacis lib. II. cap. 12. §. 14. n. 2.* kwam nader bij het waare denk- beeld,

of in alle drie deeze gedeeltens op, en in I.
 eene maatschappij, welke vorderingen in be-^B O. E. K.
 fchaafdheid gemaakt heeft, komen dezelve al- VI.
 le drie min of meer als zamenstellende deelen ^{HOOFDST.}
 van

beeld, in het bepaalen van den gewoonen prijs
 (zegt hij) komen de arbeid, en de verschotten,
 welke de kooplieden moeten doen, in aanmerking.
Vid. Gronov. ad h. l. Men zie het denkbeeld
 van Necker, *sur les prix*, in zijne verhandeling
sur la Legislat. et le Commerce des Grains,
pag. 50. doch veel klaarder in zijn werk *de l'Ad-*
ministr. des Finances, tom. 3. pag. 36. „ In den
 „ grond toch (zegt hij) staan de prijzen in geene
 „ betrekking tot de benaaming van *Louis d'ors*
 „ of *ecus*, of van de verdeeling van die stuk-
 „ ken in *livres*, maar enkel en alleen tot de in-
 „ nerlijke waarde der waaren; en de reden, waar-
 „ om men op de markten niet ijder oogenblik bij
 „ herhaaling hoort zeggen, ik verkoop u mijn
 „ tijd, mijn arbeid, mijne waar voor zo veel
 „ *Louisen*, of zo veel *ecus*, houdende eerst zo-
 „ danige hoeveelheid van goud of zilver, is al-
 „ leen daarin gelegen, dat ijder een zig gewent,
 „ om de geldwaarde aantemerken als volstrekt
 „ verbonden aan de innerlijke waarde, en dat
 „ men dus verzuimt een denkbeeld te herinne-
 „ ren, 't welk echter altijd onder den prijs be-
 „ greepen is.” — Men vergelijk hiermede *Con-*
dillac, Kooph. en Staatsbest. I. d. pag. 163 en
volg. en andere. Uitgever.

I. van den prijs van ver de meeste soorten van
 B O E K. waaren, in aanmerking.

VI. Bij voorbeeld, in den prijs van het koorn
 HOOFDST. moet een gedeelte strekken om de renten van
 den eigenaar van het land goedtemaaken, een
 ander gedeelte moet dienen, om de arbeids-
 loonen van het volk, en het onderhoud van
 het vee te betaalen, van welke beide men
 zig heeft moeten bedienen, om het koorn te
 doen voortkomen, terwijl een derde gedeelte
 het voordeel van den landpachter behelst, en
 dus schijnen deeze drie deelen of onmiddlijk,
 of in de laatste plaats, den geheelen prijs
 van het koorn uittemaaken. — Men zou mis-
 schien kunnen denken, dat nog een vierde
 gedeelte moest in aanmerking genomen wor-
 den, om namentlijk het kapitaal van den land-
 pachter te vergoeden, of hem het onderhoud
 en slijting van zijn werkvee en andere gereed-
 schappen tot den landbouw te betaalen, maar
 men moet in het oog houden, dat de prijs
 van ieder stuk, 't welk hij tot den landbouw
 noodig heeft, bij voorbeeld van zijne werk-
 paarden, ook zelve uit deeze drie gedeeltens
 bestaat, dat is, uit de renten van het land,
 op het welke deeze paarden zijn opgebracht,
 uit den arbeid om dezelve te hoeden, en op-
 tebrengen, en uit de voordeelen van den
 landpachter, welke zo wel deeze renten als
 deeze arbeidsloonen voorgeschooten heeft. —
 Schoon dus de prijs van het koorn den prijs

zo wel als het onderhoud van deeze werkpaarden betaalt, lost zich echter nog de geheele prijs van het koorn, het zij onmidlijk, het zij in de laatste plaats, in dezelfde drie deelen van renten, arbeidsloonen, en voordéelen op.

Wanneer wij over den prijs van het meel spreken, dan moeten wij bij den prijs van het koorn voegen het voordeel van den molenaar, en de arbeidsloonen van zijne knechts, in den prijs van het brood komt hier nog bij het voordeel van den bakker, en het arbeidsloon van zijne knechts — en in den prijs van beide, de arbeid om het koorn uit de schuur van den landpachter te haalen, en naar de molen te brengen, en weder van de molen naar de zolder van den bakker te vervoeren, te gelijk met de voordeelen van dien geen, welke deeze arbeidsloonen in voorraad betaald heeft.

Op dezelfde wijze als wij van het koorn gezien hebben, lost zig ook de prijs van het vlas in deeze drie deelen op. In den prijs van het linnen moeten wij, bij den prijs van het vlas, de arbeidsloonen van het hekelen, spinnen, weeven, bleeken, enz. voegen, te gelijk met de voordeelen van alle, welke ijder van die soorten van arbeid in voorraad betaald hebben.

Wanneer eene soort van waaren, om tot volkomenheid te komen, door veelerlei handen

I. den moet gaan, dan worden die gedeelten
 B O E N. van den prijs, welke zig in arbeidsloonen en
 VI. voordeelen oplossen, in evenredigheid groot-
 BOEDST. ter, dan dat gedeelte, 't welk zig in renten
 oplost. Deeze waaren van de eene naar de
 andere fabriek voortgaande, groeit niet alleen
 het getal der voordeelen aan, maar ijder vol-
 gend voordeel is grooter dan het voorgaan-
 de, om dat het kapitaal, uit het welke dit
 voordeel ontstaat, bij ijdere overgang van de
 eene fabriek tot de andere altijd grooter
 wordt, het kapitaal, bij voorbeeld, 't welk
 gebruikt wordt om de weevers te betalen,
 moet grooter zijn, dan dat geene, 't welk
 tot voldoening van de spinders noodig is,
 om dat het niet alleen het kapitaal met des-
 zelfs voordeel, 't welk aan de spinders be-
 taald is, maar ook daarenboven dat geene,
 't welk de weevers genooten hebben, behelst,
 en om dat de voordeelen altijd in eenige
 evenredigheid moeten staan tot de uitgebreid-
 heid van het kapitaal.

Ondertuschen zijn er in de verst in be-
 schaaving gevorderde Staaten nog altijd eeni-
 ge waaren, van welke de prijs zig alleen in
 twee deelen oplost, te weeten in de arbeids-
 loonen, en in de voordeelen van het kapi-
 taal. Ook vindt men er, doch echter maar
 zeer weinige, van welke de prijs geheel en
 alleen in de arbeidsloonen gelegen is. Zo
 bestaat, bij voorbeeld, in den prijs van den

zee-

zeevisch, het eene gedeelte in den arbeid I.
 van de vischers, en het andere in de voor-^{B O E K}
 deelen van het kapitaal, 't welk tot de vis- VI.
 scherij gebruikt wordt — renten maaken zeer HOOFDST.
 zelden een gedeelte van dien prijs uit, schoon
 zij het echter zomtjids doen, gelijk wij in 't
 vervolg zullen zien. — Dan met de rivier-
 vischerijen is het, ten minsten in het groot-
 ste gedeelte van *Europa*, anders gelegen (d).
 Van de zalmvischerij wordt eene rente be-
 taald, en deeze rente, schoon dezelve niet
 wel eene landrente kan genoemd worden,
 maakt zo wel als de arbeidsloozen van de
 vis-

(d) De vischerijen in de rivieren worden in
Cap. Unic. Feud. Quae sint regal. onder de *regalia*
 opgenoemd. Zij droegen oudtijds den naam
 van *foresta*, en *forestis*, en wierden als leengoederen
 uitgegeeven; men zie hierover *du Cange*,
Glosf. latinitat. in voce Foresta, waar hij uit
 eene *Charta Childeberti regis pro abbatia S. Ger-*
mani Parisiensis het volgende aanhaalt: *has omnes*
piscationes, quae sunt et fieri possunt in utraque
parte fluminis, sicut nos tenemus, et nostra fo-
restis est, tradimus ad ipsum locum &c. Ik zal
 dit stuk, voor zo veel de vischerijen op onze
Hollandsche rivieren en stroomen aangaat, breeder
 behandelen in het 2de deels 2de stuk van mijne
Vaderlandsche Rechten, 22ste Gespr., 't welk op
 de pers is. Zie intuschen van *Zurck Cod. Batav.*
 op het woord *vischerijen*. *Uitgever.*

I. vischers, en de voordeelen van het kapitaal,
 B O E K. een gedeelte van den prijs uit (e). In zom-
 VI. mi-
 HOOFDST.

(e) Niet alleen worden in *Engeland*, maar ook in *Holland*, van de zalmvischerijen renter betaald. De zalmvischerijen op de *Leck* zijn, voor zo ver de heerlijkheid van de *Leck* frekt, *regalia* van die heerlijkheid — hooger op de rivier zijn ook zommige heerlijkheden met dat recht verlijd. — Ik denk den leezer geenen ondiens te zullen doen, met hier intevoeegen het gewoone formulier van eenen uitgiftbrief van eene portie in eene zalmvischerije *onder de heerlijkheid van de Leck*:

„ Wij Graven en Gravinnen van Nasfau la *Leck*,
 „ te zamen Heeren en Vrouwen van de *Leck* en
 „ Stormspolder, mitsgaders eigenaren der vische-
 „ rijen in de wateren der riviere van de *Leck*,
 „ beginnende in de riviere van de *Merwede*, van
 „ *Bolneser Sloot* ende *Wellarts dijk* af strokkende
 „ oostwaarts tot de mond van de *Leck* toe, ende
 „ voorts van de mond van de *Leck* opwaarts in
 „ dezelve riviere tot *Harperts hoofd* toe, leggen-
 „ de omtrent de kerke van *Ammertstol*.
 „ Doen kond ende kennelijk allen luiden, dat
 „ wij verleent ende gegunt hebben, zo als wij
 „ verleenen ende vergunnen met dezen onzen
 „ brieven aan *N. N.* als met onzen consente
 „ d'admissie tot de possessie van dien (bij aan-
 „ koop, of erfenisse) verkreegen hebbende, voor
 „ zijne (of haare) erven en nakomelingen te mo-
 „ gen bevisfen op den zegenworp, genaamd de
 „ &c. gelegen &c. een portie zalm zegenwater
 „ in voorlz. zegenworpe. En

mige gedeeltens van *Schotland* vinden eenige
 weinige arme menfchen hun bestaan, in langs
 de

I.
 B O E K.
 VI.
 HOOFDST.

„ Ende dat op de betaaling van 't vroom, dat
 „ is, op den vijfden penning van de zalm, op
 „ den vijfden penning van den elft, ende den
 „ vierden penning van de fleur aan ons en onze
 „ nakomelingen Heeren ofte Vrouwen van der
 „ Lecke te geeven, ende te betaalen, ende voorts
 „ onder de volgende conditien, te weeten:

„ 1°. Dat voorn. N. N. of zijn (of haar) recht
 „ verkrijgende, in plaats van 't vierde part der
 „ oude Botdrager, in 'de oude uitgaafbrieven
 „ onzer Heeren Praedecesfeuren vermelt, jaarlijks
 „ aan ons, ofte die wij daartoe autorifeeren zul-
 „ len, tot eenen Chijnspenning betalen zullen op
 „ den eerften Meijdag, ofte binnen veertien da-
 „ gen daar na onbegreepen, agtien fluivers.

„ 2°. Dat de verkrijger deezes gehouden zal
 „ zijn, tot allen tijden zijn want en vistuig ge-
 „ reed te hebben om te vischen, en te water
 „ te gaan, als het ons, onzen Vroommeester, ofte
 „ daar toe bij ons geauthorifeerden, ende den
 „ hoofdmannen, of den besten vischer derzelver
 „ zegenworp in der tijd wesende, goet dunken,
 „ en gelieven zal, zo wanneer 't water, en de
 „ tijt, of faifoen bekwaam zal wesen, om te vis-
 „ schen.

„ Voorts zal hij verkrijger van desen, ofte ie-
 „ mant, zijns rechts daar toe bekomen hebben-
 „ de, gehouden zijn, ten allen tijde, als het zijn
 „ getijde zal zijn, ende nut en oirbaar zal wesen

„ om

I. de zee-kusten die kleine veelverwige steert-
 B O R K-tjens, welke onder den naam van *Schotsche*
 VI. *keer*
 HOOFDST.

„ om te vischen, zelfs te vischen, ofte wel een
 „ ander bekwaam persoon in zijn plaats te stellen,
 „ om te vischen, op poene, dat soo hij van des te
 „ doen in gebreeke is blij ende, hij telken reise en
 „ getijde, daar over, t'onzen behoefte verbeuren
 „ zal, in plaats van eenen gouden Vrankrijkschen
 „ schilt, eens twee Caroli-guldens, ijder tot XL
 „ grooten Vlaamsch gerekend, ende dat daarentboven
 „ bij ons, ofte bij onzen daartoe geauthoriscerden,
 „ een ander bekwaam vischer in zijne plaats zal
 „ gehuurt worden, tot zijner kosten en de huur-
 „ penningen aan denzelven persoon geloofd, zal hij
 „ verkrijger van desen, of zijns rechts hebbende,
 „ gehouden wesen, binnen deszelve daags zonne-
 „ schijn, dat 't zelve getijde gevischt zal zijn, te
 „ betaalen op gelijke poene van twee Caroli-gul-
 „ dens. —

„ 3°. Dat hij ten allen tijden (des noots) ofte
 „ tijd zijnde, het water te roden ofte ruimen, ge-
 „ houden blijft te helpen ruimen, ofte een ander
 „ in zijn plaats te stellen, die het hem verstaat,
 „ ende daartoe bekwaam zij, op gelijke poene,
 „ ende dat geprocedeert zal worden, als in 't even
 „ voorgaande articul, in cas zijne getijden niet te
 „ bevischen, gezegt en gestipuleert is.

„ Ende dat, ingevalle de verkrijger van deezon
 „ in gebreeke mogte blijven van de poene, ende
 „ breuken, uit krachte der twee laatstgemelde ar-
 „ ticulen verbeurt wordende, te voldoen, na haa-

keezeltijens bekend zijn, opte zoeken — de I.
 prijs, welke aan deeze menschen door den BOE
 steen- VI.
 HOOFDST.

ren teneur en innehouden, dat die in dubbelen
 „ gelde bij ons, ofte onsen geauthoriseerden in
 „ der tijd, van den verkogten vroom visch zullen
 „ mogen ingehouden, ende daar aan afgekort wor-

den, te weeten van zijner gedeelte van dien.
 „ 4°. Dat dezelve mede gehouden blijft, allen
 „ vroom visch, op den voorz. worpe bij hem,
 „ ofte iemand van zijnent wege gevangen wor-
 „ dende, ter afflag ende ter banke te brengen,
 „ daar wij, ofte onze nakomelingen, het ordon-
 „ neeren zullen, zonder dat eenige van dien,
 „ buiten ons, ofte onzen geauthoriseerden vorige
 „ consent gesneeden, ende agtergehouden zullen
 „ mogen worden, op poene als hier op dit, ende
 „ den verderen pointen gestelt is.

„ 5°. Dat, indien eenige twist mogte komen
 „ te ontstaan tuschen de vischers van den voor-
 „ schreeven zegenworp onder malkanderen, ofte
 „ tuschen die, ende der vischers van andere
 „ onze vischerijen in de Lecke, den wateren,
 „ ofte vischerijen aangaande, dezelve vischers
 „ daaromme malkanderen niet zullen mogen doen
 „ betrekken nog roepen voor eenig recht of rech-
 „ ters, maar dat dezelve gehouden zullen blij-
 „ ven, alle dezelve haare geschillen, ende differe-
 „ rentien te keeren, ende brengen aan ons, ende
 „ onze nakomelingen, als Grondheeren der voor-
 „ schreeven vischerijen.

„ Ende dat de vischers der voornoemde ze-
 „ gen-

I. steenkoper betaald wordt, bestaat geheel en
 B O E K alleen in arbeidsloon, noch renten, noch
 VI.
 HOOFDST. VOOR-

„ genworps gehouden zullen weesen onverbreek-
 „ lijk na te komen, ende te agtervolgen, dat
 „ wij ofte onze nakomelingen daar inne ordon-
 „ neeren zullen.

„ 6°. Dat ten einde onze vischerij in een
 „ goede en bekwaame ordre zoude mogen wor-
 „ den bevischt, ten besten dienste en voordeele
 „ van ons, ende onze gemeene vischers, bij den
 „ vischers in ijder schip, bij meerderheid van
 „ stemmen, zal worden gestelt een eerlijk, ge-
 „ trouw, en habiel persoon, uit den bekwaamsten
 „ van hen luiden, ende dat een ijgelijks stem
 „ in de verkiesing gelden zal, naar advenant dat
 „ hij in dezelve scheepen bij ons geëigent zal
 „ weesen.

„ Welke hoofdmannen gehouden zullen wesen,
 „ haar opgeleiden dienst en ampt aan te neemen,
 „ ende aan ons, ofte onzen daar toe geauthori-
 „ seerden den eed van getrouwigheid te doen,
 „ en hen in alles gehouden sullen zijn te regu-
 „ leeren, zo in de opzigtneeminge van de vis-
 „ schers haarder te reeden want, het doen haar-
 „ der rekeningen, en andere zaaken, 't selve
 „ hoofdmans ampt raakende, als wij goet vinden
 „ zullen, hen na gelegenheid, en dienst der vis-
 „ scherijen te praescribereen, en voor te stellen.

„ Gelijk ook de gemeene vischeren, tot allen
 „ tijden, haar zullen hebben te reguleeren na de
 „ ordre, die wij, ofte onze nakomelingen, met

„ OR-

voordeelen maaken eenig gedeelte van denzelven uit.

I.
B O E K.

Maar VI.
HOOFDST.

„ onderling goetvinden, ende bewilliging van de
„ gefelde hoofdmannen over de voorz. onze vis-
„ fcherije zouden mogen komen te beraamen, en
„ te ordonnceren.

„ 7°. Dat tot wat tijden deeze portie zegen-
„ water zoude mogen komen te veranderen van
„ posfeleur, 't zij door versterf, koop, ofte man-
„ geling, dat die geene, daar dezelve aan komen
„ zal, aan ons de admiffie tot de posfeffie van
„ dien bij gefchifte verzoeken zal, in deezer
„ voegen: wanneer 't bij versterfenisse overgaat,
„ binnen ses maanden, ende bij verkoopinge of
„ mangelinge binnen ses weeken. Ende voor 't
„ verfoek van dien aan ons, ofte onzen daar toe
„ geauthorifeerden zal betaalen agtien fluivers,
„ ende van ons, ofte onzen nakomelingen ontfan-
„ gen tot hunnen kosten, nieuwe brieven, inne-
„ houdende als deeze doen.

„ 8°. Dat de voorn. N. N. deeze portie zegen-
„ waters niet zal mogen verkoopen, dan met ons,
„ ofte onzen daar toe geauthorifeerden consent,
„ ende dat aan zodanige perfoon, of perfoonen,
„ die wij oordeelen zullen daar toe bekwaam,
„ ende voor onze visfcherij dienftig te zijn.

„ 9°. Dat wij ende onze nakomelingen de be-
„ paaling derzelven zegenworp t'allen tijd, stellen
„ zullen mogen hooger, of laager, na wij oor-
„ deelen zullen, ten dienst van onze visfcherije
„ te behooren, ende nuttig te zijn.

P

„ 10°.

I. Maar de geheele prijs van ijdere waar moet
 B O E K. zig eindelijk in de eene of andere van deeze
 VI. drie
 HOOFDST.

„ 10°. Dat zo wanneer de voornoemde N. N.
 „ ofte iemand zijns rechts bekomen hebbende,
 „ alle de voorschreeven punten, ofte ijder van
 „ dezelve in het bijzonder, niet en hielden, en-
 „ de agtervolgden, na haaren innehouden, dezelve
 „ zal vervallen van het voorschreeven gedeelte
 „ touwen, schip, en waters, ende van alle recht
 „ en toezeggen, dat hij, ofte zijne nakomelin-
 „ gen, uit krachte deezes, daar aan hadde, ofte
 „ hebben mogten, ende dat het zelve deel tou-
 „ wen, schip, en waters, als dan vrij en ledig
 „ zal komen aan ons, ende onze nakomelingen,
 „ omme onzen, ende haaren vrijen wille daar
 „ mede te doen, zonder van ijmant daar inne-
 „ bekreunt te worden.

„ Ende, wes wij willen, dat alles wat voor-
 „ schreeven is, vast ende onverbreeklijken werde
 „ geobserveert, ende naar den teneur, ende in-
 „ nehouden, in alle punten agtervolgt, zo heb-
 „ ben wij deezen door N. N. onzen geauthori-
 „ seerden, met onzen zegelen, ter dier zaake ge-
 „ woonlijken te gebruiken, gedaan zegelen. Ge-
 „ geeven den &c.”

Dus wordt van de zalmvischerijen op de *Leck*
 eene zwaare rente van den vijfden penning of
 twintig ten honderd betaald, welke wel degelijk
 als een van de drie deelen, die den prijs van de
 zalm uitmaaken, moet worden aangemerkt. Men
 heeft thands op de *Leck* zes zalmvischerijen, als
 een

drie gedeeltens, of in alle drie te gelijk oplossen — daar toch dat geene, 't welk na het opbrengen van de landrenten, en het betaalen van den geheelen arbeid, die tot het verwekken, bewerken, en ter marktbrengen besteed is, overschiet, noodzaaklijk het voordeel van den een of ander moet zijn.

Even gelijk de prijs van de waarde van alle bijzondere waaren in verwisfeling, op zig zelve beschouwd, zig in de eene of andere van deeze drie gedeeltens, of in alle drie te gelijk oplost, zo moet ook de prijs van alle de waaren, welke met elkanderen het geheele jaarlijkfche voortbrengfel van den arbeid van een geheel volk uitmaaken, te zamen genomen, zig in deeze zelfde drie gedeeltens oplossen, en onder de verscheiden standen van inwoonders uitgedeeld worden, het zij als loonen van hunnen arbeid, het zij als voordeelen van hunne kapitaalen, het zij als renten van hunne landerijen — het geheel van dat geene, 't welk jaarlijks door den arbeid van ijdere maatschappij verzameld, of voortgebragt wordt, of, 't welk op 't zelfde ter neder komt, de geheele prijs van dit alles,

een te *Krimpen*, een te *Lekkerkerk*, een te *Streefkerk*, een te *Ammerstol*, een onder *Liesveld*, en een onder *Langerak*; van welke de drie eerstgenoemden tot de heerlijkheid van de *Leck* behooren. *Uitgever.*

I. les, wordt op deeze wijze oorspronkelijk onderzommige van de onderscheiden leden van de maatschappij verdeeld. Arbeidsloonen, renten van landerijen, en voordeelen van kapitaal, zijn de drie oorspronkelijke bronnen zo wel van alle inkomsten, als van alle waarde in verwisfeling. — Alle andere hoegenaamde inkomsten moeten, in de laatste plaats, hunnen oorsprong uit eene van deeze drie bronnen haalen.

VI.
HOOFDST.

Ijder een, die zijne inkomsten uit een fonds, 't welk hem toebehoort, zal genieten, moet die inkomsten hebben, of door zijnen arbeid, of door zijn kapitaal, of door zijne landerijen. De inkomsten, welke hij door zijnen arbeid verkrijgt, noemt men arbeidsloonen, de inkomsten van een kapitaal, welke iemand geniet, die zelve het kapitaal bestuurt of gebruikt, draagt den naam van voordeel, de inkomsten van een kapitaal, welke iemand geniet, die zelve het kapitaal niet gebruikt, maar aan een ander leent, wordt de interest, of de rente van het geld genaamd (*f*), dit is eene vergoeding, welke de opneemer aan den geldfchieder betaalt voor het voordeel, 't geen hij in de gelegenheid is,

(*f*) Over de interesfen wordt in dit werk op verscheiden plaatsen gesproken, maar voornamentlijk in *het vierde hoofdst. van het 2de boek. Uitsgeever.*

is, om door het gebruik van het geld te I.
 maaken. Een gedeelte van dit voordeel be-^{B O E K.}
 hoort natuurlijk aan den geldopneemer, wel-^{VI.}
 ke de risico loopt, en de moeite doet van^{HOOFDST.}
 hetzelfde te gebruiken, maar een ander ge-
 deelte behoort ook even natuurlijk aan den
 geldschieter, welke hem de gelegenheid ver-
 schaft, om met hetzelfde zijn voordeel te
 doen — de interest van geld is altijd eene
 inkomst, welke van eene andere afgeleid
 wordt, en die, indien dezelve niet uit de
 voordeelen betaald wordt, welke door het
 gebruiken van dit geld gemaakt worden, als-
 dan uit eene andere bron van inkomsten moet
 betaald worden, ten zij de geldopneemer een
 doorbrenger ware, welke nieuwe schulden
 maakt, om de interesten van de oude te be-
 taalen. — De inkomsten, welke geheel en al
 van landerijen komen, draagen den naam van
 renten, en behooren aan den eigenaar van
 dezelve — de inkomsten van den pachter
 ontstaan gedeeltelijk uit zijnen arbeid, en ge-
 deeltelijk uit zijn kapitaal — ten zijnen aan-
 zien zijn de landerijen niet anders dan het
 werktuig, 't welk hem in staat stelt om zijn
 arbeidsloon te verdienen, en voordeelen van
 zijn kapitaal te genieten — alle belastingen,
 alle Staats-inkomsten, welke door belastingen
 verkreegen worden, alle tractementen, alle
 pensioenen, alle jaarrenten, van welk eenen
 aard ook, worden in de laatste plaats uit
 eene

I. eene van deeze drie oorspronkelijke bronnen
 B O E K. van inkomsten afgeleid, en zij worden, het
 VI. zij dan middelijk, het zij onmiddelijk, of uit
 HOOFDST. de arbeidslooenen, of uit de voordeelen van
 de kapitaalē, of uit de renten van de lan-
 derijen betaald.

Zo lang deeze drie onderscheiden soorten
 van inkomsten aan onderscheiden menschen
 behooren, zijn zij gemaklijk van elkanderen
 te onderscheiden, maar zodra zij in eenen en
 denzelfden persoon vallen, dan worden zij,
 ten minsten in de gewoone manier, op welke
 de menschen zig uitdrukken, onder elkandere-
 ren verward.

Een eigenaar van landerijen, welke zelve
 een gedeelte van zijn land gebruikt, heeft al-
 leen de kosten van de bearbeiding te betaa-
 len, en daarna geniet hij en de renten van
 den eigenaar, en de voordeelen van den
 pachter. — Ondertusfchen zal hij ligtelijk
 aan zijne geheele winst den enkelen naam
 van voordeel geeven, en dus, ten minsten
 volgens de gewoone uitdrukking, de renten
 en het voordeel onder elkander vermengen.
 Het grootste gedeelte der planters in *Noord-*
America en de *West-Indien* bevinden zig in
 dit geval — want schoon zij meest alle hun-
 ne eigene plantagien zelve gebruiken, hooren
 wij hun echter zeer zelden van de renten
 van hunne plantagien, maar altijd van hunne
 voordeelen spreekē.

Gewoone landpachters bedienen zig zeldzaam van eenen opziender over het geheele bestuur van hunne landhoeve — in 't algemeen slaan zij zelve, voor een goed gedeelte, hunne eigen handen aan het werk, zij ploegen zelve, zij eggen zelve, enz., doch dan kunnen zij ook dat geene, 't welk zij, nadat zij de renten betaald hebben, van hunnen oogst overhouden, niet enkel aanmerken als het weder te huis komen van het kapitaal, 't welk zij tot het doen voortkomen van deezen oogst besteed hebben, met de gewoone winsten daartoe behoorende, maar dan betaalt hun dat overschot van hunnen oogst ook tevens de arbeidsloonen, welke zij, zo met zelve te arbeiden, als met zelve het opzicht over het werk te hebben, verdiend hebben. Niettemin wordt alles, wat na het betaalen van de landrente, en de in standhouding van het kapitaal, overschiet, voordeel genaamd. Schoon het onweêrspreeklijk is, dat de arbeidsloonen een gedeelte van hetzelfde uitmaaken, de pachter, welke deeze arbeidsloonen zelve gewonnen heeft, moet dezelve ook noodzaaklijk genieten. Dus worden, in dit geval, de arbeidsloonen en de voordeelen onder elkanderen vermengd.

Een onafhankelijk ambachtsman, welke kapitaal genoeg heeft, om de ruwe stoffen te koopen, en zig zelve staande te houden, tot dat hij zijne bewerkte waaren ter markt

I. kan brengen, wint zo wel de arbeidsloo-
 B O E K van eenen daggelder, die onder zijnen mees-
 VI. ter werkt, als de voordeelen, welke een zo-
 HOOFDST. danig meester maakt door het verkoopen van
 het werk van dien daggelder — en niettemin
 worden zijne geheele winsten gewoonlijk voor-
 deelen genoemd, en dus in dat geval al we-
 der de arbeidsloo- en de voordeelen on-
 der elkanderen vermengd.

Een tuinman, welke zijnen eigen tuin met
 zijne eigene handen bearbeit, vereenigt in
 zijnen persoon de onderscheidene hoedanighe-
 den van eigenaar, pachter, en arbeider —
 dus moeten de voortbrengselen van dien tuin
 hem, als eigenaar de rente, als pachter de
 voordeelen, en als arbeider de arbeidsloo-
 ningen opbrengen. Ondertusfchen wordt zijne ge-
 heele inkomst gewoonlijk aangemerkt als de
 winst van zijnen arbeid. Maar in dit geval
 worden de renten met de voordeelen en ar-
 beidsloo- en onder elkanderen verward.

Gelijk er in eene beschaafde maatschappij
 zeer weinige waaren zijn, van welke de
 waarde in verwisseling alleen uit den arbeid
 ontstaat, en de renten en voordeelen zeer
 veel tot de waarde van verre de meeste waa-
 ren toebrengen, zo zal ook het jaarlijksch
 voortbrengsel van den arbeid van de geheele
 maatschappij altijd toereikende zijn, om eene
 veel grootere hoeveelheid van arbeid te koo-
 pen, of onder haare macht te krijgen, dan
 de

de hoeveelheid van arbeid bedraagt, welke I.
 besteed is, om die voortbrengfelen te doen B O E K.
 ontstaan, te bewerken, en ter markt te bren- VI.
 gen. — Indien de maatschappij alle jaaren al HOOFDST.
 dien arbeid in het werk stelde, welke zij
 jaarlijks kan koopen, dan zou de hoeveelheid
 van arbeid alle jaaren grootelijks vermeerde-
 ren, en dan zou het voortbrengfel van ijder
 volgend jaar het voorgaande verbaazend veel
 in waarde overtreffen — maar er is in de
 waereld geen land, in het welke het geheele
 jaarlijksche voortbrengfel besteed wordt, om
 den arbeidenden stand te onderhouden —
 overal verteeren de lediglopers een groot ge-
 deelte van hetzelfde — en dus moet ook,
 naar maate dat hetzelfde tusfchen deeze twee
 onderscheiden standen verdeeld is, de ge-
 woone of gemiddelde waarde van hetzelfde
 jaarlijks aanwasfen of verminderen, of van
 het eene jaar tot het andere dezelfde blijven.

I.
B O E K.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

VII.

HOOFDST. *Over den natuurlijken prijs, en den marktprijs der waaren.*

Men vindt in iedere maatschappij, of zelfs in iedere buurtschap, eenen gewoonen of gemiddelden maatstok (a), zo van de arbeidsloo-

(a) De *Engelschen* gebruiken veel het woord *rate*, de Heer *Smith* bedient er zig op deeze plaats ook van. De *Hoogd.* vertaaling heeft *Masstab / maszstab*; de *Fransche*, *taux*. De Schrijver bedoelt de gewoone cours of hoogte zo van de arbeidsloo-
 en, als van de voordeelen. Wanneer het met de vrijheid van eene maatschappij zodanig gefield is, dat ieder een, zo menigmaal hij zelve wil, van beroep kan veranderen, dan regelt zig zo in de arbeidsloo-
 en, als in de voordeelen, de een na den ander. Ijder wil even gelijke arbeidsloo-
 en en voordeelen genieten, als zijn buurman: zodanige beroepen, welke hierin minder zijn, worden door eene zo groote menigte verlaaten, dat de geene, die in dezelve blijven, tot die gelijkheid rijzen, terwijl in tegendeel zodanige, welke hierin meerder zijn, door eene zo groote menigte gezogt worden, dat de overkropping van mededingers de arbeidsloo-
 en en voordeelen weder tot die gelijkheid doen daalen. — Deeze gelijkheid is in iedere buurtschap de maatstok, naar welken zig de inge-

loonen, als van de voordeelen, welke in I.
 ijdere bijzondere aanleg, 't zij van arbeid, ^{B O E K.}
 't zij van kapitaal, genooten worden. Deze VII.
 maatflok (gelijk wij in 't vervolg zien zul- ^{HOOFDST.}
 len) wordt natuurlijk eensdeels door de alge-
 meene omstandigheden van de maatschappij,
 derzelve rijkdom, of armoede, derzelve
 voorwaards of agteruit gaan, of stilstaan, en
 anderdeels door de bijzondere natuur van
 dien aanleg, bepaald.

Op dezelfde wijze vindt men ook, in ijdere
 maatschappij, of zelfs in ijdere buurtschap,
 eenen gewoonen of gemiddelden maatflok van
 de renten, welke mede (gelijk ik ook in 't
 vervolg zal aantoonen) gedeeltelijk in de al-
 gemeene omstandigheden van de maatschap-
 pij, of buurtschap, in welke de landerijen
 gelegen zijn, en gedeeltelijk in de natuurlijke
 of verbeterde vruchtbaarheid van die lande-
 rijen zijne bepaaling vindt.

Deeze gewoone of gemiddelde maatflokken
 kan men op dien tijd en plaats, op welke
 zij als de gewoone in zwang zijn, den naam
 gee-

zetenen gedraagen. Mijn oogmerk is alleen om
 alle de denkbeelden van den Heer *Smith* te le-
 veren, zonder mij aan de plichten van eenen ver-
 taaler te binden, en dus zal het er niets toe doen,
 of ik het eigentlijke denkbeeld door het woord
maatflok al of niet uitdrukke. De lezer weet
 nu, welk het bedoelde denkbeeld is. *Uitgever.*

I. geeven van de natuurlijke maatfokken van
 B O E K. arbeidslooenen, renten en voordeelen.

VII. Wanneer de prijs van eene waar niet hoo-
 HOOFDST. ger noch laager is, dan het geene kan toe-
 reiken, om, overeenkomstig deeze natuurlijke
 maatfokken, de renten van de landerijen, de
 arbeidslooenen, en de voordeelen van het ka-
 pitaal, welke men besteed heeft, om dezelve
 te doen ontstaan, bewerken, en ter markt
 brengen, te kunnen betaalen, dan kan men
 zeggen, dat die waar betaald wordt met dat
 geene, 't welk men deszelfs natuurlijken prijs
 mag noemen.

Trouwens dan betaalt men voor die waar
 juist dat geene, 't welk zij waardig is, of
 't welk zij wezentlijk kost aan dien geenen,
 die dezelve ter markt brengt; want, schoon
 in de gewoone manier van spreken, onder
 dat geene, 't welk men de *oorspronkelijke kos-*
ten (b) van de waaren noemt, de voordeelen
 van

(b) Eng. *the prime cost*; de Hoogd. vertaaling
 heeft hier *Prime Kosten*; de eene Fransche, *la prime*
valeur, en de andere, *prix courant*. Het Engelsch
 woord, waarvan zig hier de Heer *Smith* bedient,
 betekent, in de gewoone uitdrukking, dat geene,
 't welk ijdere waar oorspronkelijk gekost heeft,
 om tot dien trap van volkomenheid te geraaken,
 dat zij ter markt gebragt, en verkogt kan wor-
 den. Onder deeze kosten, zegt onze Schrijver,
 begrijpt men, in de gewoone manier van spree-
 ken,

van dien geenen, die dezelve weder zal ver- I.
 koopen, niet begreepen zijn, zo spreekt het B O E K.
 nogthands van zelve, dat die geene, die de VII.
 zelve weder verkoopt, bij dien handel moet HOOFDST.
 verliezen, indien hij voor dezelve geenen zo-
 danigen prijs kan maaken, welke hem die
 voordeelen doet genieten, die in zijne buurt-
 schap, volgens den gewoonen maatstok, altijd
 ge-

ken, de voordeelen van den verkooper niet. Bij
 voorbeeld, wanneer men, in de gewoone manier
 van spreken, zal narekenen, wat in eene fabriek
 de waaren aan den fabrikeur kosten, dan denkt
 men doorgaands aan den inkoop van de ruuwe
 stoffen, met alle die uitgaaven, welke vereischt
 worden, om dezelve aan de fabriek te leveren,
 en aan de arbeidsloonen, welke noodig zijn ge-
 weest, om van die ruuwe stoffen zodanige be-
 werkte waaren te maaken, welke in staat zijn
 om verkogt te worden, en dan houdt men ge-
 woonlijk de rekening voor volkomen. Doch de
 Schrijver bewijst, dat die gewoone rekening niet
 voldoende is, en dat de *voordeelen*, welke de fa-
 brikeur van die waaren moet genieten, ook nood-
 zaaklijk onder die oorspronkelijke kosten behooren
 gerekend te worden — trouwens die voordeelen
 behooren zo noodzaaklijk tot die kosten, dat zon-
 der dezelve de waaren nimmer zouden bewerkt
 en ten voorschijn gebragt zijn geworden. De
 gronden, van welke de Schrijver zig ten dien
 einde bedient, zijn van dien aart, dat zij een ijder
 moeten overtuigen. *Uitgever.*

I. genooten worden, om dat hij die voordeelen
 B O E K zeker zou behaald hebben, indien hij zijn
 VII. kapitaal op eene andere wijze had aangelegd;
 HOOFDST. daarenboven zijn die voordeelen zijne inkom-
 sten, zij zijn het eigentlijke fonds, 't welk
 hem zijn bestaan oplevert. Even gelijk hij,
 terwijl de waaren nog bewerkt, en ter markt
 gebragt worden, aan de arbeiders hunne ar-
 beidsloo-
 nen of bestaan voorschiet, even, en
 op dezelfde wijze, schiet hij, gedurende
 dien tijd, aan zig zelve zijn bestaan voor,
 't welk in 't algemeen ingericht is naar dat
 voordeel, dat hij, op eene redelijke wijze,
 van den verkoop zijner waaren kan verwach-
 ten. Dus, wanneer zij hem dat voordeel
 niet opbrengen, dan vergoeden zij hem dat
 geene niet, 't welk zij eigenlijk moeten
 worden gezegd, hem wezentlijk gekost te
 hebben.

Schoon dus de prijs, welke hem dit voor-
 deel oplevert, niet altijd de laagste is, voor
 welken een handelaar zijne waaren zomtjids
 mag verkoopen, is zij echter de laagste, voor
 welken hij kan rekenen, dat zij, waarschijn-
 lijk eenen geruimen tijd lang, zullen worden
 verkogt, ten minsten indien de handel vol-
 maakt vrij is, en men zo menigmaal als men
 wil van handel mag veranderen.

De daadlijke prijs, welke gewoonlijk voor
 eene waar wordt betaald, draagt den naam
 van marktprijs, deeze kan of boven of be-

ned en den natuurlijken prijs zijn, of vol- I.
maakt aan denzelfen gelijk.

B O E K.

De marktprijs van ijdere waar op zig zel- VII.
ven bepaalt zig door de evenredigheid tus- HOOFDST.
schen de hoeveelheid van dezelve, welke
daadlijk aan de markt gebragt is, en de hoe-
veelheid van die geenen, welke naar zodanige
waar vraagen, en bereid zijn, om den na-
tuurlijken prijs van dezelve te betaalen, of
de geheele waarde van de renten, arbeidsloo-
nen, en voordeelen, welke hebben moeten
betaald worden, om dezelve ter markt te
brengen. — Zodanige menschen toch kunnen
de daadlijke vraagers genoemd worden, hun
vraagen is de welgemeende (*effectual*) vraag,
om dat hun vraagen naar die waaren eene
voldoende reden oplevert, waarom dezelve
ter markt gebragt worden — deeze vraag is
zeer onderscheiden van de losse (*absolute*)
vraag; men kan in eenen zekeren zin zeg-
gen, dat ook een arm man vraagt naar eene
koets met zes paarden, hij kan zekerlijk ver-
langen, om dezelve te bezitten, maar zijne
vraag is geene welgemeende vraag, om dat
men door zulk vraagen nooit zal besluiten,
om, ter voldoening aan dezelve, zodanige
waaren ter markt te brengen.

Wanneer de hoeveelheid van eene zekere
waar, welke ter markt gebragt wordt, te
gering is, om aan de welgemeende vraag te
voldoen, dan kunnen alle die geene, welke
be-

- I. bereid zijn, om de geheele waarde van de renten, arbeidsloonen, en voordeelen, welke hebben moeten betaald worden, eer de goederen ter markt konden komen, voor dezelve te geeven, niet aan die hoeveelheid, welke zij noodig hebben, geholpen worden — in dat geval, verkiezen zommige liever iets meerder te betalen, dan niets te krijgen; hieruit ontstaat aanstonds eene mededinging tusfchen dezelve, en terftond ziet men den marktprijs meer of min boven den natuurlijken prijs rijzen, naar maate dat de waaren min of meer te kort fchieten, of de rijkdom, dartelheid en weelde van de mededingers het vuur van de mededinging meer of min aanwakkert. Tusfchen mededingers van gelijken rijkdom en weelde zal dezelfde trap van gebrek aan waaren eene meerdere of mindere levendigheid van mededinging baaren, naar maate de te kort komende waaren voor hun van meer of min belang zijn — hier van daan de alles te boven gaande duurte der levensmiddelen in eene belegerde en naauw ingeslooten ftad, of geduurende eenen hongersnood.

Wanneer de hoeveelheid, welke van een zekere waar ter markt gebragt wordt, te groot is, in evenredigheid tot het getal der vraaggers, dan kan die geheele hoeveelheid niet verkogt worden aan zodanigen, die willic zijn om de geheele waarde van renten, arbeidsloonen, en voordeelen, welke vereischt

wier-

wierden, eer die waaren ter markt konden komen, te betaalen. Men is dan verplicht, om een gedeelte van die waaren aan zodanigen afzetters, welke minder bieden, en de laage prijs, welke deeze voor dezelve geeven, heeft invloed op den prijs van de geheele hoeveelheid. — De marktprijs zal dus meer of min beneden den natuurlijken prijs daalen, naar maate dat de grootheid der overvoering van de markt de mededinging van de verkoopers meer of min levendig maakt, of naar maate, dat zij meer of min belang hebben, om hunne waaren spoedig afhandig te maaken. Eene gelijke overvoering van waaren die aan bederf onderhevig zijn, maakt eene heviger mededinging tusfchen de verkoopers, dan eene zodanige overvoering van goederen, die niet bederven kunnen. De mededinging der verkoopers is fterker, wanneer de markt met citroenen, dan wanneer zij met oud ijzer overvoerd is.

Wanneer de hoeveelheid der ter markt gebragte waaren juist toereikende is, om aan alle de welgemeende vraagen, zonder meer, te voldoen, dan zal de marktprijs, naauwkeurig, of ten minften zo nabij als men denzelven berekenen kan, met den natuurlijken prijs gelijk staan. Dan kan de geheele hoeveelheid, welke voorhanden is, voor den natuurlijken prijs afgezet worden, en dan is er geen hooger prijs voor dezelve te beko-

I. men — de mededinging van alle de handelaars noodzaakt dan alle de verkoopers, om met dien prijs genoeg te neemen, doch zij worden dan ook niet verplicht, om met eenen minderen prijs te vrede te zijn (c).

B O E K.
VII.
HOOFDST.

De hoeveelheid van iedere waar, welke ter markt zal gebragt worden, schikt zig zelven natuurlijk naar de hoeveelheid van de welgemeende vraagen. Het belang van alle, die de waare inkomsten van hunne landerijen,
ar-

(c) Uit deeze geheele redeneering blijkt, van welk een uitgebreid nut de vrije mededinging in den koophandel is. Niets is voor de algemeene welvaart nadeeliger, dan dat men aan dezelve belemmeringen toebrengt, en ondertuschen is er, zelfs bij die natien, welke zo veel met de vrijheid op hebben, bij voorbeeld in *Engeland*, niets, aan het welke zo veele verhinderingen in den weg gelegd worden. Dit geheele werk is vol van bewijzen van die onbegrijpliche verkeerdheid. Men leeze hierover *Ifelin, Droomen van eenen Menschenvriend*, pag. 107. 123. 131. 336. en 354. Zie ook *Necker, sur la Legislat. et le Commerce des Grains*, pag. 136. en het geheele tweede deel van *Condillac Kooph. en Staatsbestuur*. Zie ook *lettre de la chambre de Commerce de Normandie, relativement au traité du Commerce avec l'Angleterre*, in welke men verscheiden verkeerdheden in de instellingen der *Engelschen*, omtrent den koophandel, opzetlijk betoogd vindt. *Uitgever.*

arbeid, of kapitaal, willen genieten, brengt I.
 mede, dat zij, hunne waaren ter markt bren- B O E K.
 gende, altijd zorgen, dat derzelver hoeveel- VII.
 heid de hoeveelheid van de welgemeende HOOFDST.
 vraagen niet overtreffe — en het is het be-
 lang van alle andere menschen, dat de hoe-
 veelheid der aangebragte waaren nooit bene-
 den de hoeveelheid der welgemeende vraagen
 kome.

Wanneer het geval gebeurt, dat de hoe-
 veelheid der waaren de hoeveelheid der wel-
 gemeende vraagen voor eenigen tijd overtreft,
 dan moet volgen, dat het een of ander van
 de zamenstellende gedeeltens van derzelver
 geheelen prijs minder betaald worde, dan
 deszelfs gewoone maatstok medebrengt. Valt
 dit verlies op de renten, dan zal het belang
 van de eigenaars der landerijen hen aanstonds
 doen besluiten, om een gedeelte van hunne
 landerijen op eene andere wijze aanteleggen.
 Valt hetzelfde op de arbeidsloonen, of voor-
 deelen, wel dra zullen de arbeiders aan den
 eenen kant, en de onderneemers aan de an-
 dere zijde, door hun belang bewoogen wor-
 den, om een gedeelte van hunnen arbeid, en
 van hun kapitaal, aan deeze waar te onttrek-
 ken. Hieruit zal volgen, dat wel dra van
 die waaren niet meer ter markt gebragt wor-
 de, dan noodig is, om aan alle welgemeende
 vraagen te voldoen, en dan zullen ook alle
 de zamenstellende gedeeltens van derzelver

I. prijs tot hunnen natuurlijken maatflok, en de
 B O E K. geheele prijs tot den natuurlijken prijs rijzen.

VII.
 HOOFDST. Indien, in tegendeel, de hoeveelheid der
 waaren, welke ter markt gebragt wordt, eenigen tijd lang minder is, dan de hoeveelheid der welgemeende vraagen, dan zal volgen, dat het een of ander van de zamenstellende gedeeltens van derzelve prijs boven deszelfs natuurlijken maatflok rijst. Valt deeze rijzing op de renten, dan zal het belang der eigenaars van de landerijen hen aansfonds aanzetten, om meer land aanteleggen, om deeze waar aantekweken, valt dezelve op de arbeidsloonen, of voordeelen, dan zullen alle andere arbeidlieden en handelaars spoedig door eigenbelang gedreeven worden, om meerder arbeid en kapitaalen in beweging te brengen, ten einde deeze waaren te bewerken, en ter markt te doen verschijnen, en wel dra zal, al weder, de hoeveelheid, welke ter markt gevonden wordt, toereikende zijn, om aan alle welgemeende vraagen te voldoen — en dan zullen ook weder alle de zamenstellende deelen van derzelve prijs tot hunnen natuurlijken maatflok, en de geheele prijs tot den natuurlijken prijs daalen (*d*).

De

(*d*) Dit alles is volkomen klaar, wanneer de handel geheel vrij en onbelemmerd is, wanneer ijder zo menigmaal van beroep, van ambacht, van woonplaats mag veranderen, als hij goedvindt,
 wan-

De natuurlijke prijs maakt dus, als het ware, I.
 het middenpunt uit, tot het welke de prij-^{B O E K.}
 zen van alle waaren, aanhoudend hellen — VII.
 verschillende omstandigheden mogen den prijs
 zomtjids aanmerkelijk boven den natuurlijken
 doen rijzen, zomtjids zeer veel beneden den
 natuurlijken doen daalen, maar, hoedanig ook
 de

wanneer alle waaren op eenen gelijken vrijen
 voet behandeld, en de eene foort niet gedrukt
 wordt, om de andere te begunstigen, enz. Maar
 zodra zig de Staatskunde in den handel mengt, en
 zig laat voorstaan, van in staat te zijn, om de zaa-
 ken, door allerlei foort van inrichtingen, eenen
 beteren loop te kunnen geeven, dan wanneer zij
 geheel en volkomen aan zig zelve wierden over-
 gelaaten, dan is alles bedorven — het volgende
 bij onzen Schrijver zal dit klaar doen zien — te
 recht zegt de schrandere *Ifelin, Droomen van*
eenen Menschenvriend, pag. 377: „ Zo ras in
 „ eenen Staat de eigendom, en de vrijheid, aan
 „ den burger zullen veilig gesteld, straaten, we-
 „ gen, kanaalen, en zeehavens, naar vereisch van
 „ noodzaaklijkheid, behoorlijk in staat gebragt,
 „ zodanige maatregels, welke de gronden van
 „ den voedenden, en van den dienstbaaren stand
 „ bevestigen, vastgesteld, en voor het onderwijs
 „ der burgeren genoegzaam gezorgd zal zijn, *als*
 „ *dan heeft het publiek bestier, tot bevordering*
 „ *der welvaart van de maatschappij, niets verder*
 „ *te doen, dan ALLES GERUST ZIJNEN LOOP TE*
 „ *LAATEN.*” *Uitgever.*

- I. de tegenstand moge zijn, welke denzelfven
 B O E K beletten kan, om in dit middenpunt te ge-
 VII. raaken of in hetzelfde te blijven, het blijft
 H O O F D S T. tog altijd zeker, dat zij standvastig naar dat
 middenpunt neigt.

Op deeze wijze schikt zig de algemeene
 vlijt, welke jaarlijks besteed wordt, om de
 waaren ter markt te brengen, natuurlijk van
 zelve naar de welgemeende vraagen — zij
 beoogt natuurlijk, om altijd juist die bepaal-
 de hoeveelheid ter markt te leveren, welke
 toereikende is, om aan alle de welgemeende
 vraagen te voldoen, en niet meer —

Maar er zijn foorten van arbeid, in welke
 dezelfde hoeveelheid van vlijt, in onderschei-
 den jaaren zeer verschillende hoeveelheden van
 waaren zal voortbrengen. Terwijl in tegen-
 deel in andere altijd dezelfde, of althands ge-
 noegzaam dezelfde, hoeveelheid van voort-
 brengfelen plaats zal hebben — Men zal in
 den landbouw, met het zelfde getal van arbei-
 ders, in onderscheiden jaaren, verschillende
 hoeveelheden van koorn, wijn, olij, hop enz.
 inzamelen, maar eene zelfde hoeveelheid van
 spinders en weevers zal, in onderscheiden
 jaaren, dezelfde, of genoegzaam dezelfde,
 hoeveelheid van linnen, of wollen manufactu-
 ren opleveren. In de eerstgenoemde foort is
 het alleen de gemiddelde hoeveelheid van voort-
 brengfelen, welke eenigermaate kan ingericht
 worden, om aan de hoeveelheid van welge-
 meen-

meende vraagen te voldoen — en gelijk het daadlijk voortbrengfel menigmaalen veel grooter, en ook dikwils veel kleiner is, dan het gemiddelde voortbrengfel, zo zullen ook de hoeveelheden, welke ter markt gebragt worden, nu en dan de welgemeende vraagen zeer ver overtreffen, en ook zomtjids op verre na aan dezelve niet kunnen voldoen — al stelt men derhalven, dat de vraagen alle jaaren dezelfde blijven, zo zal niet te min de marktprijs altijd aan groote veranderingen onderworpen blijven, en op den eenen tijd zeer ver beneden, en op den anderen tijd weder zeer hoog boven den natuurlijken prijs loopen — in de andere soort van arbeid, in welke de voortbrengfelen van gelijke hoeveelheid van arbeid jaarlijks dezelfde, of omtrent dezelfde zijn, kan de hoeveelheid van voortbrengfelen meer naauwkeurig ingericht worden, naar de hoeveelheid van welgemeende vraagen — dienvolgende zal in deeze soort, zo lang de welgemeende vraagen dezelfde in hoeveelheid blijven, ook waarschijnlijk de marktprijs van die voortbrengfelen dezelfde blijven, en geheel en al, of althands zeer nabij overeenkomen met den natuurlijken prijs. De daaglijksche ondervinding leert, dat de prijs van linnen en wollen manufactuuren noch aan zo menigvuldige, noch aan zo groote veranderingen onderhevig is, dan de prijs van het koorn — de verandering in den prijs

L. van de eerste soort hangt alleen af van de
B O E K verandering in de menigte van welgemeende
VII. vraagen, terwijl de verandering in den prijs
HOOFDST. van de laatstgemelde soort niet alleen van de
 verandering van de hoeveelheid van vraagen,
 maar ook van de veel grootere en veel meer
 voorvallende veranderingen van die hoeveel-
 heid, welke ter voldoening aan de vraagen
 kan ter markt gebragt worden, afhangt.

De toevallige en kortstondige rijzingen en
 daalingen in den marktprijs der waaren tref-
 fen hoofdzakelijk die zamenstellende gedeel-
 tens van den geheelen prijs, welke zig in ar-
 beidslooenen en voordeelen oplossen — dat
 gedeelte, 't welk zig in renten oplost, wordt
 daardoor het minste aangedaan — eene vaste
 geldrente gevoelt niets van dezelve, noch in
 deszelfs grootheid, noch in deszelfs waarde —
 eene rente, welke 't zij in eene zekere even-
 redigheid, 't zij in eene zekere hoeveelheid
 van de ruuwe voortbrengselen bestaat, onder-
 vindt buiten twijffel alle de toevallige en kort-
 stondige rijzingen of daalingen van den markt-
 prijs en deszelfs jaarlijksche waarde, maar in
 deszelfs jaarlijksche grootheid wordt zij zel-
 den door dezelve aangedaan, om dat de eige-
 naar en de pachter van de landerijen, zig
 bij het maaken van het huur contract van
 beide zijden gewoonlijk toeleggen, om die
 grootheid, volgens hunne beste kennis, niet
 naar den toevalligen en kortstondigen, maar
 naar

naar den gemiddelden en gewoonen prijs der voortbrengfelen te bepaalen.

I.

B O E K.

VII.

HOOFDST.

Zodanige rijzingen en daalingen vallen zo wel op de waarde als op de grootheid van de arbeidslooenen, en van de voordeelen, naar maate dat de markt met waaren of met arbeid, met gedaan werk, of met werk, dat nog gedaan moet worden, overvoerd is, of te kort fchiet: een algemeene rouw doet den prijs van zwart laken, (van welke in foortgelijke gelegenheden doorgaands gebrek aan de markt is) rijzen, en vermeerdert dus de voordeelen van die kooplieden, welke een aanmerkelijken voorraad van hetzelfde voor handen hebben — doch dit heeft geen invloed op de arbeidslooenen van de weevers, de markt heeft gebrek aan waaren, niet aan arbeid, er is te veel gevraag naar gedaan werk, niet naar werk, dat nog gedaan moet worden — maar deeze algemeene rouw doet de arbeidslooenen der kleermaakers knechts rijzen. Ten aanzien van hun werk is er gebrek aan de markt, er is gevraag naar meer arbeid, er moet meer werk gedaan worden, dan geschieden kan — door eenen zodanigen algemeenen rouw daalen de prijzen van gekleurde zijden, en lakenen, en daardoor verminderen de voordeelen van die kooplieden, welke eenen grooten voorraad van dezelve voor handen hebben — zelfs doet dezelve de arbeidslooenen van de arbeiders daalen,

I. welke bezigheid is zodanige gekleurde manufacturen te bewerken — alle vraagen naar

VII. hunnen arbeid zijn voor zes, en misschien

HOOFDST.

voor twaalf maanden opgestopt — dus is ten hunnen aanzien de markt met waaren en met arbeid overvoerd — maar, schoon op deeze wijze de marktprijs van ijdere waar aanhoudend naar deszelfs natuurlijken prijs neigt, en (indien ik mij zo mag uitdrukken) als door haare zwaartekracht naar dit middenpunt getrokken wordt, zo kunnen echter ook zomtjids bijzondere omstandigheden, zomtjids natuurlijke oorzaaken, en zomtjids bijzondere staatkundige inrichtingen, den marktprijs van veelerlei waaren, eenen zeer geruimen tijd, boven den natuurlijken prijs doen blijven.

Wanneer het gebeurt, dat de marktprijs van zommige waaren, door eene sterke vermeerdering van welgemeende vraagen, ver boven derzelver natuurlijken prijs rijst, dan draagen die geenen, die hun kapitaal aangelegd hebben in het ter markt bezorgen van die waaren, alle zorg, die hun mogelijk is, om die verandering te verbergen — want zo dra dezelve algemeen bekend wierd, dan zouden wel dra eene zo groote menigte van nieuwe mededingers zig door dit groote voordeel uitgelokt zien, om hunne kapitaalen op dezelfde wijze aan te leggen, dat juist daardoor aan alle welgemeende vraagen kon worden voldaan, en derhalven de marktprijs weder

der tot den natuurlijken prijs, en mischien I.
 zelfs, voor eenigen tijd, tot beneden denzel-^{D O E K.}
 ven daalde; indien de markt zeer ver van de VII.
 woonplaats gelegen is van die geenen, die de-^{HOOFDST.}
 zelve van deeze waaren voorzien, (e) dan
 zijn zij zomtjids in staat, om hun geheim
 veele jaaren te verbergen, en geduurende al
 dien tijd, zonder eenige nieuwe mededingers,
 deeze buitengewoone voordeelen te genieten,
 fchoon men nogthands moet erkennen, dat
 ge-

(e) Vooral buiten 's lands — de verre afstand
 doet in dit geval zeer veel af. Zo zullen, bij
 voorbeeld, de eigenaars van zuiker- en koffiiplan-
 tagien, in onze en in andere *West-Indifche* volk-
 plantingen, zig wel wachten van de uitgebreid-
 heid van hunne voordeelen aan den dag te leg-
 gen, daar zij zeer klaar begrijpen, dat de verre
 afstand, op welke de voortbrengfelen van hunnen
 grond verbruikt worden, belet, dat men, over
 het algemeen, omtrent den natuurlijken prijs van
 dezelve, niet zeer volkomen kan onderricht zijn.
 Ondertusfchen hebben de koffij- en zuikerplanters
 zo zeer voor geene fterke mededinging te vree-
 zen, eensdeels om dat landerijen, die op eene
 voordeelige wijze koffij en zuiker zullen voort-
 brengen, zeer bijzondere eigenschappen moeten be-
 zitten, en in de tweede plaats, om het waare of
 ingebeelde gevaar voor het leven, of de gezond-
 heid, 't welk veelen meenen, dat in die lucht-
 ftreeken, onder welke deeze voortbrengfelen groei-
 jen, plaats heeft. *Uitgever.*

I. geheimen van deezen aart zelden kunnen be-
 B O E K. waard blijven. En de buitengewoone voor-
 VII. deelen kunnen zeer weinig langer duuren,
 HOOFDST. dan het bewaaren van deeze geheimen.

Men kan een geheim in eene fabriek veel langer bewaaren dan een geheim in den handel — een verwer, welke een middel uitgevonden heeft, om eene kleur te maaken met verwstoffen, welke alleen maar de helft kosten van die geenen, welke men gewoonlijk tot dat einde gebruikt, zal, met goed overleg, de vruchten van deeze zijne ontdekking blijven genieten, zo lang als hij leeft, en zelfs zijn geheim nog wel aan zijne nakomelingen nalaaten. Zijne buitengewoone winsten ontstaan uit den hoogen prijs, welke voor zijnen bijzonderen arbeid betaald wordt — zij bestaan eigenlijk in de hooge loonen van dien arbeid — maar daar zij op ijder gedeelte van zijn kapitaal herhaald worden, en daar derzelve geheele beloop, uit dien hoofde, in eene geregelde evenredigheid tot zijn kapitaal staat, worden dezelve gewoonlijk aangemerkt als buitengewoone voordeelen van het kapitaal.

Zodanige verhoogingen van den marktprijs zijn oogtchijnlijk de uitwerkingen van bijzondere omstandigheden, van welke echter de gevolgen dikwils veele jaaren agter elkanderen kunnen duuren.

Er zijn zommige natuurlijke voortbrengelen,

len, welke eene zo bijzondere foort van grond en legging vorderen, dat zelfs in een uitgebreid land, alle die landerijen, welke de vereischte bekwaamheid hebben, om dezelve voort te brengen, niet voldoende zijn, om aan de welgemeende vraagen genoeg te geven — hierom kan over de geheele hoeveelheid, welke van dezelve ter markt gebragt wordt, beschikt worden ten behoeven van die geenen, welke genegen zijn om meer voor dezelve te geven, dan het geene toereikende is, om de renten van het land, op welke zij geteeld zijn, te gelijk met de arbeidsloonen en de voordeelen van het kapitaal, welke beide besteed zijn, om dezelve te bewerken, en ter markt te brengen, alle volgens derzelve natuurlijke maatstokken te kunnen betaalen; zodanige waaren kunnen geheele eeuwen agter elkanderen op dien hoogen prijs blijven — en in dit geval is dat gedeelte van den prijs, 't welk zig in de renten oplost, dat geene, 't welk algemeen boven deszelfs natuurlijke maatstok betaald wordt — de renten van landerijen, welke zodanige bijzondere en hooggeachte voortbrengselen opleveren, bij voorbeeld de renten van zommige wijnbergen in *Vrankrijk*, welke eenen bijzonder gelukkigen grond en ligging hebben, staan in geene geregelde evenredigheid tot de renten van andere even vruchtbaare, even welgebouwde landerijen in derzelve nabuurschap —
daar

- I. daar integendeel de arbeidsloo-
 HOOFDST. deelen van de kapitaalen, welke befteed wor-
 VII. den, om zodanige waaren op de markt te le-
 B O E K. veren, zelden buiten derzelve natuurlijke
 evenredigheid geraaken, tot die geene, welke
 in dezelfde nabuurfchap van anderen arbeid
 en van ander gebruik van kapitaalen geno-
 ten worden.

Zodanige verhoogingen van den marktprijs
 zijn oogfchijnlijk de uitwerkingen van natuur-
 lijke oorzaken, welke beletten, dat immer
 aan welgemeende vraagen ten vollen kan wor-
 den voldaan, en welke dus ook zonder einde
 kunnen voortduuren.

Eene Monopolie, 't zij dezelve aan een
 bijzonder perfoon, of aan eene maatschappij
 verleend is, heeft dezelfde uitwerkingen als
 een geheim in den handel, of in eene fa-
 briek. Een Monopolist houdt de markt altijd
 fchaarsch, hij voldoet nooit ten vollen aan
 al de vraagen, en hierdoor verkoopt hij zijne
 waaren altijd boven derzelve natuurlijken
 prijs, en hij doet zijne winften, 't zij dezelve
 in daggelden, 't zij zij in voordeelen be-
 staan, verre boven derzelve natuurlijken
 maatftok rijzen. (f)

De

(f) *Monopolien* (of het zogenaamd, 't zij dan
 aangematigd, 't zij door vergunning van den Sou-
 verain, 't zij op eenige andere wijze verkreegen
 recht, of macht, of vermogen, om alleen, met
 uit-

De prijs van eene Monopolie, is altijd en in alle omstandigheden de hoogste, welke kan
 I. B O E K.
 VII.
 ver- HOOFDST.

uitsluiting van andere, in eenen zekeren tak, of in een zeker artikel, handel te mogen of kunnen drijven) zijn altijd nadeelig — zij belemmeren en verzwakken den koophandel, zij beneemen den moed aan de kooplieden, zie *d'Eon Loßfers, tom. IV. p. 7. n. 14.* Eene Monopolie is eene dwinglandij in den koophandel, door welke men zig van zommige artikelen van handel meester maakt, en dezelve tot eenen buitenspoorigen prijs verkoopt, ongelijk hooger, dan dezelve zijn zou, indien die waaren niet in handen van *Monopolisten* waren. Indien men zig de *Monopolie* omtrent zodanige waaren aanmatigt, welke tot de noodzaaklijkheden van het leven behooren, dan is zij misdaadig, dan is het de plicht van het publiek bestuur, om dezelve door gestrengte wetten en straffen tegentegaan; doch in alle gevallen, al betreft zij zelfs alleen zaaken van weelde, is dezelve voor het algemeen nadeelig. *d'Eon l. c. p. 22. n. 64.* *Ifelin, Droomen van eenen Menschenvr. p. 121 en 121 vooral in de noot.* *Campomanes* noemt in zijne schoone verhandeling over de *Industrie in Spanjen, pag. 87.* de *Monopolien* mislagen.

De schrandere *Hugo de Groot, de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 12. §. 16.* houdt staande, dat niet alle *Monopolien* tegen het recht der natuur strijden, en voert ten dien einde aan het geval van *Joseph in Egypten*, en de *Monopolie* der in-

I. verkreegen worden, daar integendeel de na-
 B O E K. tuurlijke prijs, of de prijs, welke door vrije
 VII. me-
 HOOFDST.

woonders van *Alexandrie*. Het lust mij, bij dee-
 ze gelegenheid, de kracht van die bewijzen eens
 kortelijk natespeuren. Schoon ik, in den grond,
 zijne stelling niet tegenspreeke.

Het door *Grotius* aangevoerde geval van *Joseph*
 in *Egypten*, welke in de zeven vruchtbaare jaaren
 al het koorn voor rekening van den koning op-
 kocht, en naderhand, bij het meer en meer toenee-
 men van den hongersnood, voor hooger en hoo-
 ger prijzen verkocht, zie *Genes. hoofdst. XLI, en*
XLVII. was waarlijk eene *Monopolie*, (hoe zeer
Puffendorf de Jure Nat. et Gent. lib. 5, cap. 5.
§. 7. en Barbeirac in de Fransche nooten op die
plaats, dit zoeken te ontduiken) want schoon wel
Pharao aan niemand verboden schijnt te hebben,
 van geduurende de vruchtbaare jaaren koorn opte-
 koopen, en ook nergens blijkt, dat aan iemand,
 geduurende den hongersnood, het verkoopen van
 zijnen voorraad belet wierd, viel echter de daad,
 welke *Joseph* verrigtete, zo letterlijk in het denk-
 beeld van *Monopolie*, dat men geen ander middel
 kan uitdenken, om aan hetzelfde de kracht van
 een voorbeeld te ontnemen, dan dat men niets
 voor eene *Monopolie* wil gehouden hebben, dan
 zodanige, welke, met openbaar gezag gesterkt,
 alles, wat zig tegen dezelve verzet, kan uitsluten.
Joseph reisde het geheele land door, kocht
 alles op, wat hij krijgen kon, lei in alle steden
 magazijnen aan, en verzamelde eene menigte
 koorns.

mededinging veroorzaakt wordt, wel niet I.
juist in alle bijzondere omstandigheden, maar^B O E K.
ech- VII.
HOOFDST.

koorns, die niet te tellen was, en onder het woeden van den hongersnood kocht hij voor dat korn eerst al het geld, toen al het vee, toen alle de landerijen, en eindelijk al het volk, 't welk in *Egypten* was. — Indien dit geene *Monopolie* is, dan mogen wij wel alle onze denkbeelden over *Monopolien* laten vaaren.

Het tweede geval, mede door *Grotius l. c.* aangevoerd, omtrent de *Monopolie*, welke die van *Alexandrie* dreeven in de kostbaare waaren van *Indiën*, en *Aethiopie*, (*Strabo lib. 17. pag. 798. Ed. Paris*) kan ook van geene *Monopolie* vrijgesproken worden, schoon hetzelfde (naar mijn inzien), om de geoorloofdheid der *Monopolien* uit het recht der natuur te bewijzen, niets ter wereld afdoet, en van even weinig kracht is, als of men ten dien einde uit alle de tegenwoordig plaatshebbende *Monopolien* wilde redenceren.

Ik sta dus aan *Grotius* toe, dat het geval van *Joseph* waarlijk en ontegensprekelijk eene *Monopolie* was — maar, en hier komt het op aan, is dit nu eene *Monopolie*, 't welk als een voorbeeld van in het recht der natuur gegronde *Monopolien* kan worden aangevoerd?

Ik eerbiedige, met den Heer *de Groot*, ten hoogsten, de boeken van het Oude en Nieuwe Testament — maar ik ben daarenboven ook ten vollen van zijn gevoelen, dat die geenen, welke de wetten van het *Oude Testament* voor het ei-

I. echter voor eenen langen tijd agter elkander-
 B O E K. ren, de laagste is, welke men neemen kan.
 VII.
 HOOFDST. De

gentlijk gezegde recht der natuur houden, zig vergisfen. — Dat immers in die wetten veele zaaken voorkomen, die enkel uit de vrije bepaa- ling van den Godlijken wil kunnen worden afge- leid, (bij voorbeeld, het verbod van het eeten der vruchten van zekeren boom, het bevel aan *Abraham* van zijnen Zoon te offeren, het verbod, van ijmand der zeven *Cananitische* volkeren in het leven te behouden, enz.) en dat, hoezeer het waar is, dat de Godlijke wil nooit met het recht der natuur kan strijden, men echter altijd een voorzigtig onderscheid moet maaken tusschen het *Godlijk recht*, 't welk het Opperwezen zom- tijds door menschen laat uitvoeren, en tusschen het *natuurrecht*, 't welk de menschen onder el- kanderen gebruiken. Zie zijne *Prolegom.* voor het *Jus Bell. ac Pac.* §. 48. Wanneer wij de geheele geschiedenis van *Joseph* leezen, dan kunnen wij niet ontkennen, dat in dezelve een in veele om- standigheden zichtbaar Godlijk bestuur heeft plaats gehad, om het nageslacht van *Abraham* naar *Egypten* te doen verhuizen, daar eenen zeer langen tijd te doen wonen, en zig daar tot eene zeer talrijke natie uitbreiden. — Dit nageslacht moest bij elkander blijven wonen, en, daar het zig zo sterk zou uitbreiden, moest hetzelfde eene groote ruimte beslaan. — Om dit Godlijk oogmerk te bereiken, was noodig, dat de geheele te voren plaats gehad hebbende huishoudlijke orde in *Egypten*

De eerstgenoemde is, in alle omstandigheden
de hoogste, welke van de koopers kan wor-
den

I.
B O E K.
VII.
HOOFDST.

ten wierd omgekeerd, en alle bezittingen in handen van den koning geraakten. — Dit Godlijk oogmerk begon uitgevoerd te worden door eenen zwaaren en langdurigen hongersnood, en het Opperwezen bediende zig, in de bestuuring van dien hongersnood, tot het bedoelde einde, op eene zichtbaare wijze, van de persoon van *Joseph*, zo door hem dien hongersnood te vooren bekend te maaken, als door hem het noodige gezag te doen bekomen. De ontwikkeling van dien Godlijken wil (schoon trapsgewijze aan *Joseph* bekend gemaakt) openbaarde zig meer en meer, tot dat eindelijk het geheele plan volvoerd was. — Ik heb ten bewijze van dit alles niets anders noodig, dan den leezer te verwijzen naar *den 105. Psalm*, en ik meen dat dit genoeg is, om te doen zien, dat het geval van *Joseph* niet kan dienen, om de geoorlooftheid van deeze *Monopolie* uit het recht der natuur te bewijzen, maar dat men dit geval moet aanmerken, als eene uitvoering van het *Godlijk recht*, in welke zig het Opperwezen van menschen bediend heeft.

Trouwens, indien de *Monopolie* van *Joseph* in het natuurrecht, 't welk de menschen onder elkanderen gebruiken, gegrond was geweest, en als een voorbeeld kon worden aangevoerd, met welke redenen zal men dan immer de verderflijkste handelingen van ver vooruitrekenende speculanten kunnen tegengaan?

I. den afgeperst, of welke men onderstelt, dat
 B O E K zij zullen willen betaalen, maar de laatstge-
 VII. noem-
 HOOFDST.

Dan, hoe zeer de door *Grotius* aangevoerde be-
 wijzen, naar mijn inzien, niets afdoen, kan ik echter
 niet tegenspreken, dat die geene, welke zig langs
 allerlei geoorloofde wegen van de geheele masfa
 van eene zekere soort van waaren meester maakt,
 en dezelve, éénmaal in zijne macht hebbende, op
 den buitenspoorigsten prijs stelt, letterlijk geno-
 men, niet kan gezegd worden tegen de volmaakte
 rechten en volmaakte plichten van het recht der
 natuur te zondigen, (zo als ik dezelve in mijne
Vaderl. rechten, I. deel, pag. 627. uitgelegd heb)
 maar (men leeze het geene ik verder op de aan-
 gehaalde plaats gezegd heb) het Opperwezen
 heeft, met oneindige wijsheid, de menschen op
 deeze waereld in zodanige omstandigheden ge-
 plaatst, dat de een des anders hulp behoeft. —
 Uit deeze behoefte, welke eene onuitputbaare
 bron van menschlijk geluk is, vloeit het grond-
 beginsel van de natuurlijke zedenkunde voort, en
 deeze leert ons, dat wij alle onze handelingen en
 daaden zo moeten inrichten, dat door dezelve het
 geluk van het menschdom bevorderd worde —
 een eigenbelang zoekende, en voor de inspraak
 der zedenkunde ongevoelige gierigaart moge zig
 dan kittelen met het denkbeeld, dat hij door *Ma-
 nspolien* te bedrijven niet tegen het stricte recht
 der natuur handelt, zeer zeker is het, dat zijn
 handel regerecht tegen de natuurlijke zedenkunde
 inloopt, en gelijk de uitbreiding van den grond-

noemde is de laagste, voor welke de verkoo- I.
pers gewoonlijk hunne waaren kunnen gee- B O E K.
ven, indien zij hunne zaaken in stand willen VII.
houden. (g) HOOFDST.

De

regel der natuurlijke zedenkunde de grondslag is van de burgerlijke maatschappij, zo is het niet alleen in iedere maatschappij de plicht van die geenen, die het publiek bestuur in handen hebben, dat zij alle *Monopolien*, als nadeelig voor het algemeen geluk, op eene krachtige wijze tegen gaan, maar zelfs behoorden alle beschaafde natien het weeren van *Monopolien* tegen elkanderen, als eenen vasten regel van het recht der volkeren, aanteneemen, en te erkennen. — Althands, hoe men het ook neeme, eene vergunning door het publiek bestuur aan een, of meer ingezetenen, met uitsluiting van anderen, gegeven tot het drijven van *Monopolien*, kan nimmer staande gehouden worden met het recht der natuur, 't welk aan alle menschen gelijke rechten toekent, over een te komen. *Uitgever.*

(g) *Corporatien*, gildens, enz. worden (wanneer zij verder gaan, dan het waare oogmerk van dezelve geweest is, en waarvan ik in mijne *aanmerkingen op het 2de lid van het 10de hoofdst. van dit boek* het een en ander zal zeggen) wel dra eene foort van minder in het oog loopende monopolien; zij sluiten niet alleen allen, die geene leden zijn, van den handel en de bedrijven uit, welke door die corporatien en gildens geoefend worden, maar de wetten op de leerjaaren,

I. De uitfluitende privilegien van *corporatien*,
 B O E K de ordonnantien omtrent leerjaaren, en alle
 VII. dergelijke wetten, welke in bijzondere beroe-
 HOOFDET. pen of zaaken, de mededinging tot een ge-
 ringer getal brengen, dan zonder dezelve zou
 plaats hebben, hebben alle, schoon in eenen
 minderen trap, dezelfde gevolgen. Zij zijn
 eene foort van uitgebreide monopolien, en
 kunnen dikwils, geheele leeftijden agter el-
 kanderen, en in geheele klasfen van beroe-
 pen, den marktprijs van zommige waaren
 boven den natuurlijken prijs houden, en zo
 wel de arbeidsloozen, als de voordeelen van
 het kapitaal, 't welk in die zaaken gebruikt
 wordt, boven derzelve natuurlijken maatflok
 doen zijn.

Zodanige verhoogingen van den marktprijs
 kunnen zo lang aanhouden, als de staatkun-
 di-

welke vooral in het zo zeer op vrijheid roemend
Engeland plaats hebben, maaken het onmogelijk,
 dat de mededinging zig sterk kan uitbreiden. —
 Wij zullen, in het vervolg, onder andere in het
 gemelde 2de lid van het 10de hoofst. van dit
 eerste boek, overvloedige gelegenheid hebben, om
 de nadeelen van zodanige inrichtingen, zo als zij
 in *Engeland* zijn, te zien. — Zie ondertusfchen
 hierover *Ifelin*, *Droomen van eenen Menschen-*
vriend, pag. 340 en 345 in de noot; *Campoma-*
nes, over de *Industrie*, pag. 76 in de noot, en,
 vooral zeer belangrijk, p. 113 en volg. *Uitgever*,

dige inrichtingen duuren, welke derzelve ver- I.
oorzaaken.

B O E K.

VII.

HOOFDST.

Schoon de marktprijs van zommige waaren langen tijd boven derzelveu natuurlijken prijs kan zijn, kan zij evenwel zelden lang beneden denzelfen blijven. Welk gedeelte van dien prijs het ook zijn moge, 't welk beneden deszelfs natuurlijken maatflok betaald wordt, aanstonds zullen die geenen, welker belang hier mede gemoeid is, hun verlies gevoelen, en onmiddelijk, het zij zo veele landerijen, het zij zo veel arbeid, het zij zo veel kapitaal aan die zaak onttrekken, dat de hoeveelheid, welke ter markt komt, zeer spoedig niet meer bedraagt, dan noodig is, om aan de welgemeende vraagen te voldoen. Dus zal dan de marktprijs wel dra tot den natuurlijken prijs rijzen — dit zal ten minste daar zeker plaats hebben, waar volkomen vrijheid heerscht.

Dezelfde ordonnantien op leerjaaren, en andere gildewetten, welke, in zodanige tijden, in welke de fabriek in voorfpoed is, de werklieden in staat stellen, om hunne arbeidsloo- nen zeer ver boven derzelveu natuurlijken maatflok te doen rijzen, kunnen hun, wanneer integendeel de fabriek in verval is, zomtjids noodzaaken, om hunne arbeidsloo- nen ver beneden denzelfen te laten daalen — want gelijk zij, aan den eenen kant, veel volk van hun werk uitsluiten, zo beletten zij hun ook, aan de andere zijde, aan veele

I. foorten van werk deel te neemen. — De
 B O E K VII. HOOFDST. uitwerking van zodanige inrichtingen is echter in het verlaagen van het arbeidsloon van de werklieden beneden deszelfs natuurlijken prijs niet van eenen zo langen duur, als in het verhoogen van hetzelfde boven dien prijs. In geval van verhooging van hetzelfde, kunnen deeze uitwerkingen eeuwen lang aanhouden, maar wanneer de arbeidsloo- nen verlaagd worden, dan kunnen deeze uitwerkingen niet langer duuren, dan het leven van die werklieden, welke tot dit werk, in den voorspoedigen tijd van de fabriek, opgebracht zijn (*h*). Zodra deeze dood zijn, zal het getal der geenen, die in 't vervolg tot dat werk opgebracht worden, zig natuurlijk schikken naar het getal, 't welk gevraagd wordt. Want indien de arbeidsloo- nen van eenig ambacht, of de voordeelen van eenig kapitaal, ooit in 't geval zullen komen, van
 vee-

(*h*) Dit is al mede eene uitwerking van die fraaije gildewetten in *Engeland*. Wij zullen, in het vervolg, bij onzen Schrijver zien, hoe boven alle denkbeeld moeilijk, ja genoegzaam onmogelijk, de gildewetten het maaken, dat een ambachtsman immer tot een ander bedrijf overga, dan dat geene, in hetwelke hij opgebracht is. En dus moeten dan ook de uitwerkingen, van welke hier de Schrijver spreekt, zo lang duuren, als deeze werklieden leven. *Uitgever.*

veele leeftijden agter elkanderen beneden derzelve natuurlijken maatflok te kunnen blijven, dan zou de Staatkunde van het volk, bij hetwelke dit voorviel, zo geweldig moeten zijn, als die van den *Indostan*, of van het oude *Egypte*, waar ijder mensch, uit een beginfel van Godsdienst, verplicht was in het beroep van zijnen vader optevolgen, en gehouden wierd voor den schriklijksten Godsdienstfchender, indien hij dat beroep immer voor een ander verwisfelde.

Dit is alles, wat mij voor het tegenwoordige voorkomt aangemerkt te moeten worden, zo omtrent de toevallige, als omtrent de aanhoudende afwijkingen, welke de marktprijs van den natuurlijken prijs kan hebben.

De natuurlijke prijs zelve verandert zig zo menigmaal als de natuurlijke maatflok van een van deszelfs deelen, 't zij arbeidsloonen, 't zij voordeelen, 't zij renten, veranderd wordt — en in alle maatschappijen hangen deeze veranderingen van de omftandigheden van die maatschappijen af, 't zij dezelve rijker of armer worden, 't zij dezelve voorwaards, of agterwaards gaan, of in het zelfde evenwigt blijven. — Ik zal trachten de oorzaaken van deeze onderscheidene veranderingen, zo volkomen, en zo duidlijk als mij mogelijk zal zijn, in de vier volgende hoofdstukken voortedraagen.

In de eerste plaats zal ik trachten te doen

R 5

zien,

I.
B O E K.
VII.
HOOFDST.

I. zien, welke die omstandigheden zijn, door
 B O E K. welke de maatstok der arbeidsloonen natuur-
 VII. lijk bepaald wordt, en op welk eene wijze
 HOOFDST. de rijkdom, armoede, voorwaards en agter-
 waards gaande en in evenwigt blijvende stand
 van de maatschappij, invloed op dezelve
 hebben.

Ten tweede zal ik zoeken te toonen, wel-
 ke die omstandigheden zijn, door welke de
 maatstok der voordeelen natuurlijk bepaald
 wordt, en op welk eene wijze ook de opge-
 geeven veranderingen in den stand der maat-
 schappij op die omstandigheden werken.

Schoon de geldloonen en voordeelen zeer
 verschillen naar maate van den onderscheiden
 arbeid, en den verschillende aanleg van het
 kapitaal, schijnt er niettemin gewoonlijk eene
 zekere evenredigheid plaats te hebben tus-
 schen de geldloonen, in alle de onderschei-
 ne soorten van arbeid, en de geldwinsten in
 al de onderscheidene soorten van aanleg van
 kapitaal. Deeze evenredigheid hangt (gelijk
 in 't vervolg zal blijken) gedeeltelijk af van
 de natuur van ijderen bijzonderen aanleg, en
 gedeeltelijk van de onderscheiden Staatkun-
 dige wetten van die maatschappij, in welke
 men zig bevindt. — Maar hoewel deeze
 evenredigheid in veele opzichten van de wet-
 ten en staatkunde afhangt, schijnt echter de
 rijkdom of armoede, het voorwaards, of ag-
 terwaards gaan, of in evenwigt blijven van
 die

die maatschappij weinig invloed op dezelve I.
 te hebben, zij schijnt in alle die verschil-^{B O E K.}
 lende omstandigheden dezelfde, of genoeg- VII.
 zaam dezelfde te blijven. Ik zal mij toeleg-^{HOOFDST.}
 gen, om, in de derde plaats, alle die om-
 standigheden openteleggen, van welke deeze
 evenredigheid afhangt.

In de vierde en laatste plaats zal ik zoeken nategaan, welke die omstandigheden zijn, welke de landrenten regelen, en welke den wezentlijken prijs van alle de onderscheiden foorten van de voortbrengfelen der aarde doen rijzen of daalen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Over de arbeidsloozen.

Dat geene, 't welk door den arbeid wordt voortgebracht, is deszelfs natuurlijke belooning, of eigentlijke arbeidsloon.

In dien oorspronlijken staat van zaaken, in welke noch eigendom van landerijen, noch ophooping van kapitaalen bekend waren, behoorde het geheele voortbrengfel van den arbeid aan den arbeider toe. Hij kende noch landheer, noch baas, met wien hij dat voortbrengfel moest deelen.

Indien de zaaken in deezen staat gebleeven waren, dan zou het loon van den arbeid in eenen gelijken graad toegenomen hebben met
 alle

B O E K.
VIII.
HOOFDET.

I. alle die verbeteringen in deszelfs voortbrengend vermogen, tot welke de verdeeling van den arbeid aanleiding geeft. Alle waaren zouden trapsgewijze beter koop geworden zijn. Zij zouden door eene geringere hoeveelheid van arbeid voortgebragt zijn geworden, en, gelijk men in eenen zodanigen staat van zaaken, natuurlijk de waaren, die door eene gelijke hoeveelheid van arbeid zijn voortgebragt, tegen elkanderen verruult, zo zouden zij ook, op dezelfde wijze, voor het voortbrengfel van minder arbeid hebben kunnen gekogt worden.

Maar, hoe zeer dan wel alle waaren in de daad beter koop zouden zijn geworden, zouden niettemin veele van dezelve den schijn gehad hebben van duurder te zijn, dan te vooren, of voor eene grootere hoeveelheid van anderé waaren hebben moeten verruuld worden. Laat ons eens onderstellen, dat men het zo ver had gebragt met verbeteringen, dat in de meeste soorten van arbeid derzelve voortbrengend vermogen tienmaal verdubbeld was, of dat men met den arbeid van eenen dag tienmaal die zelfde hoeveelheid van werk kon voortbrengen, tot welke men in het begin maar éénmaal in staat was, maar dat ondertusfchen die verbeteringen in ééne bijzondere soort van arbeid niet verder dan tot het dubbeld gevorderd waren, zo dat in die soort de arbeid van eenen dag alleen

I.
 voortbrengfelen konde opleveren, welke de-^{B O E K.}
 zelve te vooren niet meer dan éénmaal gee-
 ven konde — in dat geval zou men in het ^{VIII.}
 verruilen van het voortbrengfel van den ar- ^{HOOFDST.}
 beid van eenen dag, in de meeste foorten
 van werk, tegen dat van den arbeid van
 eenen dag in deeze ééne foort van werk,
 tienmaal de oorspronlijke daaglijkfche hoe-
 veelheid van de ééne foort tegen tweemaal
 de oorspronlijke daaglijkfche hoeveelheid van
 de andere foort moeten geeven — dus zou
 cene zekere hoeveelheid, bij voorbeeld, een
 pond van de eerstgenoemde foort den fchijn
 hebben van vijfmaal duurder te zijn, dan te
 vooren. En ondertusfchen zou dezelve in
 de daad eens zo goedkoop zijn. Want
 fchoon men vijfmaal de hoeveelheid van an-
 dere waaren zou noodig hebben, om deeze
 waar te koopen, zou men echter maar de
 helft van den arbeid behoeven te doen, om
 die hoeveelheid te verkrijgen. Dus zou de
 verkrijging van die waar eens zo gemaklijk
 zijn dan te vooren.

Maar deeze oorspronlijke ftaat van zaa-
 ken, in welke de arbeider het geheele voort-
 brengfel van zijnen eigen arbeid genoot, kon
 niet blijven voortduuren, na dat men een-
 maal begonnen had landerijen in eigendom te
 bezitten, en kapitaalen aanteleggen. Dit was
 dus reeds lang ten einde, eer de voornaamfte
 ver-

I. verbeteringen in het voortbrengend vermogen
 B O E K. van den arbeid uitgevonden zijn — en daar-
 VIII. om zou het ook niets ter zaake doen, indiet
 HOOFDST. ik thands verder wilde naspeuren, welke ge-
 volgen die oorspronkelijke staat op de beloo-
 ning van den arbeid, of op de arbeidsloonet
 zou gehad hebben.

Zodra de bijzondere eigendom van lande-
 rijen stand greep, eischten de eigenaars van
 dezelve een gedeelte van meest alle de voort-
 brengfelen, welke een arbeider op dezelve
 doen groeijen, of van dezelve verzamelen
 kon (a). Zijne renten zijn de eerste aftrek-
 king, welke van het voortbrengfel van den
 arbeid, die op de landerijen besteed wordt,
 gedaan moet worden.

Het gebeurt niet veel, dat de arbeider, die
 den grond bebouwt, het noodige bezit, om
 zig zelven zo lang te onderhouden, tot dat
 hij den oogst ingezameld heeft. In 't alge-
 meen wordt hem zijn onderhoud voorge-
 schooten uit het kapitaal van eenen meester,
 dat is van den landpachter (b), welke hem
 aan

(a) Met het grootste recht. Zie noot (b) van
 het 6de hoofdst. Uitgever.

(b) Wij zullen, door dit geheele werk heen,
 den Schrijver zeer veel zaaken aan den *landpach-
 ter* zien toeschrijven, welke wij, in onze gewoo-
 ne uitdrukkingen, op rekening van den eigenaar,
 of den baas, zouden stellen. Onder de redenen,
 om

aan het werk stelt; maar deeze zou geen be- I.
lang hebben om hem te doen werken, indien B O E K.
hij geen aandeel zou genieten in het voort- VIII.
brengfel van zijnen arbeid, of indien zijn ka- HOOFDST.
pitaal niet weder met een voordeel zou thuis
komen. Dit voordeel is dus eene tweede af-
trekking van het voortbrengfel van den ar-
beid, welke op de landerijen besteed wordt.

De voortbrengfelen van meest alle andere
voor-

om welke de Schrijver dit doet, kan ook deeze
zijn, dat, hoe breed hij ook, hier en daar, van
de welvaart van den *Engelfchen* boerenstand op-
geeve, het echter in *Engeland*, op verre na, zó
algemeen niet schijnt te zijn als in *Holland*, dat
de boeren zelve eigenaars zijn van de landerijen,
welke zij bebouwen. Maar, de voornaame reden,
waarom de Schrijver, in veele gevallen, liever
van den landpachter, dan van den eigenaar spreekt,
is in zijne allerverstandigste onderscheiding tusfchen
renten en *voordeelen* gelegen. Zo is het ook in
dit geval; het onderhoud van den arbeider, die
den grond bebouwt, moet op de rekening van de
voordeelen, en niet van de *renten* slaan, en dus
door den *landpachter*, en niet door den *eigenaar*
voorgeschooten worden; en dus moet men, al ge-
bruikt de boer zijn eigen land, echter, om naauw-
keurig te spreken, en, in een werk van deezen
aart, verwarring van denkbeelden voortekomen,
zeggen, dat hij dat onderhoud van de arbeiders,
in hoedanigheid van landpachter, voorschiet. *Uit-
geever.*

I. foorten van arbeid zijn aan eene gelijke af-
 BOEK trekking van voordeelen onderworpen. In
 VIII. alle handwerken en fabrieken hebben het
 HOOFDST. grootste gedeelte van werklieden eenen mees-
 ter noodig, welke hun de ruuwe stoffen tot
 hun werk levert, en hun loon en onderhoud
 vooruit schiet, tot dat hun werk tot volkom-
 enheid is — hij deelt in de voortbrengfelen
 van hunnen arbeid, of in die waarde, welke
 zij door hunnen arbeid bij die ruuwe stoffen
 voegen, die zij bewerkt hebben. En in dit
 deel bestaat zijn voordeel.

Het gebeurt zekerlijk wel eens, dat een
 enkel onafhankelijk werkman kapitaal genoeg
 heeft, zo om de ruuwe stoffen van zijn
 werk te koopen, als om zig zelve te on-
 derhouden, tot dat zijn werk tot volkomen-
 heid gebragt is. In dat geval is hij beide
 meester en knecht, en dan geniet hij het
 geheele voortbrengfel van zijnen arbeid, of
 de geheele waarde, welke hij door zijnen
 arbeid bij de ruuwe stoffen voegt, die hij
 bewerkt. Dit bevat dus dat geene, 't welk
 gewoonlijk twee onderscheiden inkomsten
 zijn, behoorende aan twee onderscheiden
 perfoonen, de voordeelen, namentlijk van
 het kapitaal, en de loonen van den arbeid.

Maar zodanige gevallen zijn zeldzaam —
 Men zal in alle landen van *Europa* twintig
 werklieden vinden, welke onder eenen baas
 of meester werken, tegen éénen, die onaf-
 hang-

hanglijk is; en overal verstaat men door arbeidsloo-
 nen dat geene, 't welk gewoonlijk plaats heeft, wanneer er aan den eenen kant een arbeider, en aan de andere zijde een be-
 zitter van een kapitaal is, welke hem aan het werk stelt.

Hoe veel in 't gemeen de loon van den arbeid bedraagt, hangt overal van het beding af, 't welk tusfchen deeze twee partijen gemaakt wordt, welke in dat geval op ver na het zelfde belang niet hebben — de werklie-
 den zoeken zo veel te ontvangen als moog-
 lijk is, de baazen trachten zo weinig te gee-
 ven als zij kunnen — de eerstgenoemde zijn genegen om zig te vereenigen om de arbeids-
 loonen te doen rijzen, de laatstgenoemde in tegendeel, om handen inéén te slaan, om de-
 zelve te doen daalen.

Ondertusfchen is het, in gewoone omfan-
 digheden, niet moeilijk vooruit te zien, wie van deeze twee partijen den strijd zal win-
 nen, en de onderliggende dwingen, om zig naar hunne voorwaarden te voegen. Daar de baazen minder in getal zijn, kunnen zij zig gemaklijker met elkander vereenigen, en daarenboven hebben zij de wet in hun voor-
 deel, of ten minsten de wet belet zodanige verbintenissen tusfchen de baazen niet, daar in tegendeel dezelve tusfchen de knechts door de wet verboden worden. Wij hebben geene *acte van het Parlement* tegen verbinte-

I. nisen om de arbeidsloo-
 nenen te verlaagen,
B O E K. maar wel zeer veele tegen verbintenis-
VIII. sen om dezelve te verhoogen. In alle zodanige ver-
HOOFDST. schillen kunnen het de baazen veel langer
 uithouden, dan de knechts. Een landheer,
 een landpachter, een fabrikteur, een koopman
 kunnen, al was er al eens geen een knecht
 te krijgen, doorgaands wel een jaar of twee
 leeven van het kapitaal, 't welk zij reeds ver-
 kreegen hebben — daarentegen kunnen zeer
 veel knechts, wanneer zij geen werk heb-
 ben, geene week leeven, weinige kunnen zig
 een maand onderhouden, en er zijn er bijna
 geene, welke het een jaar zonder werk kun-
 nen uithouden. Men kan wel niet ontken-
 nen, dat bij lengte van tijd de knechts zo
 noodzaaklijk zijn voor de baazen, als de baa-
 zen voor de knechts, maar die noodzaaklijk-
 heid is zo dringende niet.

Men zegt wel eens, dat wij zelden van
 zodanige verbintenissen tusfchen de meesters
 hooren, en dat in tegendeel dezelve zeer
 dikwils tusfchen de knechts voorvallen —
 maar hij, die zig verbeeldt, dat dit zelden
 tusfchen de meesters gebeurt, kent de wae-
 reld niet, en heeft geen begrip van de zaak.

Men vindt overal, en altijd, eene foort
 van ftilzwijgende verbintenis tusfchen de
 meesters, door welke zij ftandvastig en al-
 gemeen verbonden zijn, om de arbeidsloo-
 nen niet boven derzelve tegenwoordigen maat-
 ftok

stok te verhoogen — deeze verbintenis te I.
 verbreeken wordt overal voor eene zeer on- B O E K.
 edelmoedige handelwijze gehouden, en het VIII.
 stelt den verbreeker aan bitse verwijten van HOOFDST.
 zijne medebaazen en gelijken bloot (c). 't Is
 zo, wij hooren zelden van deeze verbintenis-
 sen, maar de reden hiervan is alleen daarin
 te zoeken, dat het plaats hebben van dezelve
 tot dien algemeen gebruiklijken, en men mag
 zeggen natuurlijken, loop van zaaken be-
 hoort, van welke niemand gewoon is te
 spreken. De baazen maaken echter ook wel
 eens onderlinge affpraaken, om de arbeids-
 loonen beneden derzelve maatstok te doen
 daalen; doch deeze worden altijd met de
 ui-

(c) Men begrijpt, zonder moeite, dat de Schrijver, in deeze geheele tekening, zijne eigene natie bedoelt. Dergelijke trekken, als hier geschilderd worden, behooren tot het nationaal karakter van *Engeland*. Dergelijke woelingen vallen zeldzaamer bij andere natien voor, en dan nog niet in die hevigheid, welke dezelve dikwils in *Engeland* vergezelt. Ondertuschen is het bij alle fabricerende volkeren eene waarheid, dat men zodanige fabrikeurs, meesters en baazen, welke, om hun eigenbelang te bevorderen, de arbeidsloonen van hunne knechts, in gewoone tijden, boven den algemeen aangenomen maatstok verhoogen, voor onedelmoedige onderkruipers houdt.

Uitgever.

I. uiterfte stilzwijgendheid en geheimhouding
 B O E K. behandeld, tot op het oogenblik van derzel-
 VIII. ver uitvoering, en wanneer de knechts,
 HOOFDST. fchoon het hun zeer zwaar mag vallen, zonde-
 tegenftand toegeeven, gelijk zomtijds ge-
 beurt, dan hoort de waereld zelden of nooit
 van de zaak. — Maar het gebeurt ook me-
 nigmaal, dat zodanige affpraaken tegenftand
 vinden bij de knechts, en dat deeze in te-
 gendeel eene affpraak onder elkanderen maa-
 ken, om zig te verzetten. Zelfs maaken
 deeze wel eens, zonder daartoe getergd te
 worden, uit eigen beweging verbintenisfen,
 om hooger loon te eifchen: hunne gewoone
 voorwendfels zijn zomtijds de hooge prijs der
 levensmiddelen, en ook wel eens de groote
 voordeelen, welke hunne meesters door hun
 werk winnen. Maar het zij deeze verbinte-
 nisfen tufchen de knechts aanvallender of
 verdedigender wijze gefchieden, men hoort
 toch altijd overvloedig van dezelve fpreken.
 Daar zij de zaak altijd tot eene fpoedige uit-
 komst willen brengen, neemen zij ten eer-
 ften hunne toevlucht tot een luidruchtig ge-
 fchreeuw, en zomtijds tot het fterkfte ge-
 weld, en mishandelingen. Zij zijn in dat
 geval wanhoopende, en handelen als dwaaze,
 buitenspoorige en razende menfchen,
 welke of van honger willen vergaan, of
 hunne meesters door fchrik dwingen, om
 oogenbliklijk aan hunne eifchen toetgeeven.

In

In zodanige omftandigheden fchreuen de meesters van hunne zijde niet minder hard en laaten nooit na, om de hulp van de burgerlijke regeering interoepen, en op de gefrengfte uitvoering van die wetten aantehouden, welke met zo veel ernst tegen zodanige vereenigingen van bedienden, knechts, en arbeiders, gemaakt zijn. — Het gevolg van dit alles is gewoonlijk, dat de knechts zeer zelden enig voordeel van hun geweld en oproerige verbintenissen hebben, en dat dezelve, gedeeltelijk door de tusfchenkomst van de regeering, gedeeltelijk door de meer bezadigde standvastigheid der meesters in het vervolgen van hunne oogmerken, en gedeeltelijk door de noodzaaklijkheid, door welke de knechts, om oogenbliklijk te kunnen beflaan, tot onderwerping gedwongen worden, doorgaands op niets anders, dan op de straf of ondergang van de belhamels uitloopen.

Hoezeer het dus klaar is, dat de baazen in de twisten met de knechts over 't algemeen altijd het veld behouden, zo blijft er nogthands een zekere maatftok, onder den welken het onmooglijk fchijnt, dat de gewoone dagloonen, zelfs van de geringfte foort van arbeid, eenigen aanmerklijken tijd lang kunnen worden gehouden.

Een mensch moet altijd van zijn werk kunnen leeven, en zijn arbeidsloon moet ten minften toereikende zijn, om hem te doen

I. bestaan. Zelfs moet hij, in de meeste om-
 B O E K. standigheden, een weinig overhouden, anders
 VIII. zou het hem onmogelijk zijn, om kinderen
 H O F D S T. optebrengen, en dan zou de foort van zodanige
 werklieden reeds met het eerste geslacht
 uitsterven. De Heer *Cantillon* schijnt, op
 grond van deeze rekening, te onderstellen,
 dat de geringste foort van gemeene arbeiders
 overal ten minsten het dubbeld van hun be-
 staan moet winnen, ten einde in staat te
 zijn, om met het een en ander twee kinde-
 ren te kunnen opbrengen, de arbeid, welke
 de vrouw verrigt, in dat geval niet hooger
 gerekend wordende, dan toereikende is alleen
 voor haar eigen bestaan, in aanmerking van
 de noodzaaklijke zorgen, welke zij aan de
 kinderen moet besteeden. — Men heeft uit
 sterflijsten berekend, dat doorgaands de helft
 van de kinderen, die gebooren worden, ster-
 ven voor dat zij den manlijken ouderdom
 bereikt hebben. Hierom zouden, volgens
 deeze rekening, zelfs de armste arbeiders,
 den een door den anderen gerekend, moeten
 werken, om ten minsten vier kinderen opte-
 brengen, ten einde twee van dezelve de
 waarschijnlijke kans zouden hebben, om tot
 dien ouderdom te geraaken — maar het nood-
 dige tot het onderhoud van vier kinderen
 kan men rekenen omtrent gelijk te staan met
 het noodige tot het onderhoud van eenen
 volwasfen man — de arbeid, welke een sterk

gespierde slaaf kan verrichten, wordt, volgens denzelfden Schrijver, gerekend, het dubbeld van zijn onderhoud waardig te zijn; en hij meent, dat de arbeid van den geringsten daglooner althands op niet minder kan gesteld worden, dan op de waarde van den arbeid van eenen sterkgespieren slaaf. Zo veel schijnt althands onbetwistbaar, dat, zelfs bij de geringste soort van arbeiders, de man en vrouw te zamen, indien zij kinderen zullen opbrengen, in staat moeten zijn, om door hunnen arbeid ten minsten iets meer te verdienen, dan het geene volstrekt noodzakelijk is tot hun eigen bestaan — maar hoe ver dit moet gaan, en of daarin de bovengemelde evenredigheid, dan wel eene andere moet worden in acht genomen, zal ik niet op mij neemen om te beslissen.

Er hebben nogthands, nu en dan, omstandigheden plaats, welke voordeelig zijn voor de werklieden, en hen in staat stellen, om hunne dagloonen, die oogschijnlijk de laagste zijn, van welke in 't algemeen een mensch bestaan kan, aanmerklijk te verhoogen.

Wanneer in een land het vraagen naar menschen, die van arbeidsloonen leven, naar arbeiders, daggelders, bedienden van allerlei soort, bij aanhoudendheid vermeerderd, wanneer ijder jaar voor een meerder getal van menschen, dan in het voorgaande jaar gebruikt wierd, arbeid oplevert, dan

I. hebben de werklieden niet noodig, om met
 B O E K. elkanderen verbintenisfen aantegaan, om hun-
 VIII. ne daggelden te doen opstaan — dan veroor-
 HOOFDST. zaakt de fchaarsheid van handen eene mede-
 dinging onder de meesters, dan bieden zij
 tegen elkanderen op, om maar werkvolk te
 krijgen, en dan verbreeken zij zelve de na-
 tuurlijke verbintenis, welke tusschen hen
 plaats had, om de arbeidsloozen niet te ver-
 hoogen.

Het sprekkt van zelve, dat het vraagen
 naar menschen, die van arbeidsloozen lee-
 ven, niet vermeerderen kan, dan in evenre-
 digheid tot de vermeerdering van de fondsen,
 welke geschikt zijn, om de arbeidsloozen te
 betaalen — deeze fondsen zijn van tweeder-
 leije foort: in de eerste plaats bestaan zij in
 de inkomsten, welke overblijven boven het
 geene men noodig heeft om te bestaan, en
 in de tweede plaats, in het kapitaal, 't welk
 overschiet boven het geene de meesters noo-
 dig hebben in hunne zaaken te gebruiken.

Wanneer een bezitter van landerijen, een
 rentenier, of een man die veel geld heeft,
 meerdere inkomsten heeft, dan hij noodig
 oordeelt, om zijne huishouding gaande te
 houden, dan besteedt hij dat meerdere, het
 zij geheel, het zij ten deele, om een of
 meerdere huisbedienden aanteleggen. Wordt
 zijn overschot nog grooter, natuurlijk zal hij
 dan zijne huishouding nog meer uitbreiden.

Wan-

Wanneer een onafhankelijk werkman, bij voorbeeld, een weever, of een schoenmaaker meer kapitaal verkreegen heeft, dan noodig is, om de ruuwe stoffen tot zijn eigen werk te koopen, en zig zelven van levensonderhoud te voorzien, tot den tijd dat hij over zijne afgewerkte waaren kan beschikken, dan zal hij natuurlijk dat overschot besteeden, om een of meer daglooners aanteneemen, ten einde door hun werk voordeel te winnen, en wanneer dat overschot nog meer aangroeit, zal hij ook natuurlijk het getal zijner knechts nog meer uitbreiden — Om deeze redenen moet het gevraag naar die geene, die van arbeidsloonen leeven, in alle landen noodzaaklijk aangroeijen, zodra de inkomsten en de kapitaalen grooter worden, en, zonder dat dit gebeurt, is ook alle vermeerdering van werkvolk onmoglijk — het grooter worden van inkomsten en kapitaalen is de vermeerdering van den nationaalen rijkdom. Dus groeit het vraagen naar meerdere menschen, die van arbeidsloonen leeven, natuurlijk aan met de vermeerdering van den nationaalen rijkdom, en zonder die vermeerdering kan dat vraagen onmoglijk sterker worden.

Het is echter niet de daadelijke grootheid van den nationaalen rijkdom, welke de verhoogingen in de arbeidsloonen veroorzaakt, maar dit is een gevolg van het aanhoudend aanwasfen van dien rijkdom — men vindt dus

I. de hoogste arbeidsloonen niet in de rijkste
 B O E K. landen, maar in de welvaarendste, in zoda-
 VIII. nige, welke met snelle schreden in rijkdom
 HOOFDST. aanwasfchen (*d*) *Engeland* is, buiten twijffel,
 lui-

(*d*) Het onderscheid, 't welk de Schrijver hier maakt tusfchen een *rijk* land, en een *welvaarend* land, is zeer oordeelkundig. Door een *rijk* land moeten wij, in deezen zin, verstaan een land, het welk reeds eenen zeer geruimen tijd eene aanzienlijke welvaart genooten heeft, in het welke, door de aanhoudende welvaart, de zaaken (om mij zo eens uittedrukken) eenen vasten zeet gekreegen hebben — in het welke, door die langduurende welvaart, zeer rijke familien wonen, en over het algemeen de winften en verteedingen op eenen min of meer bepaalden of gewoonen voet gekomen zijn — fchoon een zodanig land, de omftandigheden dezelve blijvende, in rijkdom kan blijven toeneemen, ziet men er echter dien grooten bloei niet meer, die weleer plaats had, men ziet zo over het algemeen geene magtige fortuinen meer maaken, de bronnen van welvaart zijn meer in vaste en gevestigde handen, dan te vooren, de onderscheidingen tusfchen de ftanden hebben eene meer bepaalde vastigheid bekomen — maar door een *welvaarend* land verftaat de Schrijver, in deezen zin, een land, in het welke alles nog nieuw is — in het welke zig aan den eenen kant, door eenen zamenloop van gunftige omftandigheden, eene groote menigte van te vooren onbekende bronnen van rijkdom geopend hebben, en
 aan

tegenwoordig veel rijker, dan eenig gedeelte van *Noord-America*, en echter zijn de arbeidsloonen in *Noord-America* veel hooger, dan in *Engeland*, in de provincie van *Nieuw-York* (e) winnen gemeene arbeiders daaglijks drie

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

aan de andere zijde, nog geene zodanige gezeten onderscheidingen van standen gevonden worden, in het welke niemand nog zo rijk is, dat hij werkeloos leeven kan, in het welke men daaglijks groote fortuinen ziet maaken, en die geene, die te vooren naauwlijks bekend waren, eensklaps ziet opkomen, en zichtbaar in vermogen toeneemen — in het welk de versche bronnen van welvaart ijder ingezeten met lust, wakkerheid, ijver, en moed bezielen, en, met één woord, alles den vrolijksten bloei en leven vertoont. Een zodanig land gaat met rasfe schreeden voorwaards — ijder ingezeten werkt mede, ter bevordering van de welvaart. Natuurlijk moet men in zodanige welvaarende landen de hoogste arbeidsloonen vinden — ijder wil zig naar boven werken, de menigte van wegen, langs welke een zodanig land de voortgebragte of bewerkte waaren kan slijten, maaken, hoe sterk de volkrijkheid ook aangroeije, dat er echter altijd schaarsheid van handen is. De bij den Schrijver volgende vergelijking tusschen *Engeland* en *Noord-America* zal dit duidlijker ophelderen. *Uitgever.*

(e) Dit is geschreeven in het jaar 1773, voor het begin van de *Americaansche* onlusten. SMITH.

De Schrijver heeft zeer wel gedaan, van deeze waar-

I. drie schellingen en zes stuivers *Americaansch* B. O E K. geld, 't welk overeenkomt met twee schellin- VIII. gen sterling (*Engelsch* geld), sloopstimmer- HOOFDST. luiden tien schellingen en zes stuivers *Ameri- caansch*, met een pint *Rum*, waardig zes stuivers van hetzelfde geld, te zamen gelijk met zes schellingen en zes stuivers sterling, huis- timmerlieden en metzelaars acht schellingen *Americaansch*, zoo veel als vier schellingen en zes stuivers sterling, kleermaakers knechts vijf schellingen *Americaansch*, zijnde omtrent twee schellingen en tien stuivers sterling. Deeze loonen zijn alle veel hooger, dan men dezelve te *Londen* betaalt, en men zegt, dat de arbeidsloonen in de andere *Americaansche* colo- nien zo hoog zijn als in *Nieuw-York* — de prijzen van de levensmiddelen zijn overal in *Noord-Amerca* veel laager dan in *Engeland*. Men heeft daar nimmer eenen hongernood gezien. In de allernadeeligste jaaren, schoon zij al eens weinig naar buiten konden uitvoeren, hadden zij echter voor zig zelve altijd genoeg — indien dus aldaar de geldprijs van den arbeid hooger is, dan ergens in *Engeland*

waarschuwung bij de volgende drukken van dit werk te voegen, wij zullen meer zodanige waarschuwingen ontmoeten; ondertuschen kan, niet-tegenstaande alle de voorgevallen veranderingen, zijne vergelijking echter tot een goed voorbeeld blijven dienen. *Uitgever.*

land, dan moet de natuurlijke prijs van dien arbeid, (dat is de wezentlijke macht, welke dezelve aan den arbeider geeft, om over noodzaaklijkheden en gemakken van het leven te gebieden) nog in eene veel grootere evenredigheid hooger zijn.

Maar, hoewel *Noord-America* nog zo rijk niet is als *Engeland*, is hetzelfde echter veel welvaarender, en snelt met veel rasfer schreden naar de verkrijging van meerdere rijkdommen — het meest beslissend bewijs van den voorspoed van een land, is in het vermeerderen van het getal van deszelfs inwoonders gelegen (*f*) men rekent gemeenlijk dat men

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

(*f*) De rijkdom en welvaart van een land kan uit geene andere bronnen ontslaan, dan uit de welvaart van het volk. Het is de moeite waardig hierover te leezen *de Real Science du Gouvernement, tom. VI. p. 89.* Het verminderen van het getal der inwoonders is een even beslissend bewijs, dat de welvaart van eene natie afneemt. Om te doen zien, hoe sterk de vermeerdering der ingezetenen een land verrijkt, en in tegendeel derzelve vermindering hetzelfde verarmt, vertoont *de Real l. c. pag. 104 en volg.* als een voorbeeld, eene stad, welke door eene besmettende ziekte de helft van hare inwoonders verlooren heeft.

„ Die geene, die overleden zijn, hebben noch
„ goederen, noch rijkdommen met zig genomen.
„ De huizen, de landerijen, de wijngaarden, de
„ tui-

I. in *Groot Brittannien*, en in meest alle landen
 B O E K. van *Europa*, niet minder dan vijfhonderd jaaren
 VIII.
 HOOFDST.

„ tuinen, het geld, de huisraaden, de koopwaa-
 „ ren, zijn alle in denzelfden staat gebleeven —
 „ men zou zig kunnen verbeelden, dat de inge-
 „ zetenen, die in leven gebleeven zijn, door het
 „ verkrijgen van de bezittingen der geenen, die
 „ overleden zijn, thands veel rijker zouden moe-
 „ ten weezen, maar dit is er ver van daan — de
 „ stad heeft de helft van haare inwoonders ver-
 „ looren, welke haaren rijkdom uitmaakten, en
 „ hierdoor zijn de goederen, welke gebleeven
 „ zijn, op de helft van derzelve waarde gedaald
 „ — een huis, bij voorbeeld, heeft deszelfs waar-
 „ de, in evenredigheid tot de geene die hetzelfde
 „ willen bewoonen, de huisraaden, in evenredig-
 „ heid tot de geene, die zig van dezelve willen
 „ bedienen, de landerijen, de wijngaarden, de
 „ tuinen, in evenredigheid tot de geene die eeten,
 „ en drinken. Het geld zelve heeft geene waar-
 „ de, dan door het getal van die geenen, die het-
 „ zelve gebruiken. — Een *ecu*, een *louis d'or*,
 „ welke honderdduizend menschen willen heb-
 „ ben, of welke door honderdduizend handen
 „ moet loopen, is buiten twijffel de helft meer-
 „ der waardig, dan wanneer zij maar door vijftig-
 „ duizend menschen gezogt wierd. De reden is
 „ duidlijk. Hoedanig een getal van menschen
 „ men ook stelle, zal hetzelfde echter niet in staat
 „ zijn om zo veele zaaken, die voor het leven
 „ van den mensch noodzaaklijk, en aangeraam
 „ zijn,

ren noodig heeft, om het getal der inwoon-
 deren te zien verdubbelen, en men heeft be-
 vonden dat in de *Noord-Americaansche Colo-*
niën dit getal zig in twintig, of vijftwintig
 jaaren verdubbeld heeft — men kan die ver-
 meerdering thands niet meer voornamentlijk
 aan den gestadigen invoer van nieuwe inwoon-
 ders

I.
 B O E K.
 VIII.
 HOOFDST.

„ zijn , voortbrengen , dan wanneer dat getal
 „ verdubbeld was. — De inwoonders van eene
 „ stad , welke de helft van haare mededingers
 „ naar rijkdom verlooren heeft , leeven de helft
 „ minder gemaklijk en aangenaam. Men speure
 „ den toestand na , van welk eene stad men wil ,
 „ in welke eene besmettende ziekte gewoed
 „ heeft , en men zal ondervinden , dat de vermin-
 „ dering van de waardij der goederen de evenre-
 „ digheid zal volgen van het getal der inwoon-
 „ ders , die gestorven zijn , en dat naar maate zig
 „ vreemdelingen in dezelve zullen willen neder-
 „ zetten , men de goederen derzelve oude waar-
 „ de zal zien terug krijgen , en de ingezetenen
 „ gemaklijker en aangenaamer leeven zullen.” —
 Men leeze over de welvaart van eenen Staat door
 deszelfs ingezetenen , en hoe dezelve te bevoor-
 den , *Ifelin, Droomen van eenen Menschenvriend,*
pag. 74. Bleifeld, Inst. Polit. tom. I. pag. 301
en veele volg. Van den Heuvel, over de Indus-
trie, pag. 19. Necker, sur l'Administ. des Fi-
nances, tom. III pag. 94 en volg. d'Eon Loifirs,
tom. IV. pag. 29. item pag. 50. Condillac, I. d.
pag. 261. en andere. Uitgever.

I. ders toeschrijven; maar men moet dezelve
 B. O E K. zoeken in de groote voortplanting van het
 VIII. geslacht zelve — men zegt, dat, daar, men-
 HOOFDST. schen, welke eenen hoogen ouderdom berei-
 ken, zeer menigvuldig maalen, vijftig, hon-
 derd, en zomtijds veel meer afkomelingen
 van hun eigen lighaam zien. De arbeid wordt
 daar zo wel beloond, dat een talrijk huisge-
 zin van kinderen, in plaats van een last te
 wezen, in tegendeel eene bron van voorspoed
 en welvaart voor de ouders is. Men rekt
 daar, dat de arbeid van ijder kind, voor dat
 hetzelfde het huis van zijne ouders kan ver-
 laaten, aan dezelve honderd ponden zuivere
 winst waardig is — eene jonge weduwe, met
 vier of vijf kinderen, uit den middelstand, of
 mindere rangen van het volk, welke in *Eu-
 ropa* zo weinig kans tot een tweede huwelijk
 zou hebben, wordt daar zeer dikwils gezogt,
 als een weg om fortuin te maaken — de
 waarde van de kinderen is de grootste van
 alle aanmoedigen tot het huwelijk. Wij
 behoeven ons daarom ook niet te verwonde-
 ren. dat de menschen in *Noord-America* over
 het algemeen zeer jong trouwen — niette-
 genstaande de groote vermenigvuldiging door
 zodanige vroege huwlijken, klaagt men ech-
 ter in *Noord-America* nog aanhoudend over
 gebrek aan werkende handen — het schijnt
 dat het vraagen naar arbeiders, en de fond-
 sen, welke gebruikt worden om dezelve te
 on_

onderhouden, nog sterker aangroeijen, dan I.
 het getal der menschen, uit welke zij kunnen ^{B O E K.}
 genomen worden. VIII.

HOOFDST.

Schoon de rijkdom van een land zeer groot is, moeten wij echter, wanneer dezelve langen tijd in eenen staat van evenwigt gebleven is, niet verwachten, dat wij in hetzelfde de arbeidsloozen op eenen zeer hoogen prijs zullen vinden — de fondsen, welke geschikt zijn om de arbeidsloozen te betaalen, de inkomsten, en de kapitaalen van deszelfs ingezetenen, mogen van de grootste uitgebreidheid zijn, wanneer maar dezelve eenige eeuwen lang in denzelfden, of genoegzaam denzelfden staat van uitgebreidheid geweest zijn, dan kan het getal van werkluiden, welke ijdert jaar gebruikt worden, gemakkelijk het getal, 't welk men het volgende jaar zal noodig hebben, opleveren, en zelfs meer dan opleveren — zelden kan men daar schaarsheid van werkende handen hebben, en dus kunnen daar de meesters zelden in 't geval geraaken, om tegen elkanderen op te bieden om knechts te hebben, integendeel zullen daar de werkluiden natuurlijk sterker vermenigvuldigen dan het werk — er zal eene aanhoudende schaarsheid van werk zijn, en de werkluiden zullen genoodzaakt zijn, om elkanderen te onderkruipen om werk te bekomen — indien de arbeidsloozen, in een zodanig land ooit meer dan toereikende zijn geweest, om de werkluiden

T

te

I. te onderhouden, en hun in staat te stellen, om kinderen op te brengen, dan zal thands de mededinging tusfchen de werkluiden, en het belang van de meesters, dezelve wel dra doen daalen, tot den laagften prijs, welke met de gemeene menschlijkheid beftaanbaar is. *China* is langen tijd een van de rijkfte, dat is een van de vruchtbaarfte, bestbebouwde, naarftigfte, en volkrijkfte landen van de weereld geweest — maar de rijkdom van dat land fchijnt reeds zeer lang in eenen staat van evenwigt geweest te zijn. *Marco Polo*, welke, meer dan vijfhonderd jaaren geleden, *China* doorreisde heeft, befchrijft de bebouwing, naarftigheid, en volkrijkheid van dat land genoegzaam op dezelfde wijze, als wij dezelve thands in de verhaalen van onze hendaagfche reizigers leezen. Mooglijk had dat land, zelfs reeds lang voor den tijd van *Marco Polo*, dat hoogfte toppunt van rijkdom beklommen, voor het welke de natuur van dezelfs wetten en infellingen hetzelfde vatbaar maakten. De berichten van alle reizigers, fchoon in veele andere opzichten elkander tegensprekende, komen alle overeen omtrent den laagen prijs der arbeidsloonen en de moeilijkheden, met welke een arbeider in *China* te wortelen heeft, die kinderen moet opbrengen — indien daar een arbeider, welke den geheelen dag in den grond gewroet heeft, zo veel heeft ontvangen, dat hij een

wei-

weinig rijst voor zijn avondëeten kan koopen, dan is hij wel te vrede. De omstandigheden van die geenen, die in fabrieken werken, zijn zo het mogelijk is, nog erger. In plaats van, gelijk in *Europa*, zorgeloos in hunne werkhuzen aftewachten, tot dat hunne baazen hun werk geeven, loopen zij zonder ophouden met de gereedschappen, die tot hunnen arbeid behooren, langs de straat, om hunne diensten aantebieden, en, als het ware, om werk te bedelen. De armoede van den gemeenen stand van menschen in *China* overtreft ver die van de armste natien van *Europa* — men verhaalt voor waarheid, dat, in den omtrek van *Canton*, veele honderden, ja veele duizenden van huishoudens geene wooning op het land hebben, maar gestadig in kleine vischersbooten op de rivieren en kanaalen leeven. Het bestaan, 't welk zij daar vinden, is zo bekrompen, dat zij het vuilste afval van het vee, 't welk van de *Europeaansche* schepen over boord geworpen wordt, met gretigheid opvischen. Een kring, bij voorbeeld, eene romp van eenen dooden hond of kat, schoon half verrot, en stinkende, is bij hun zo welkom, als de gezondste spijs bij eenig volk in andere landen. De huwelijken zijn in *China* talrijk, niet om het voordeel, 't welk de kinderen aanbrengen, maar om dat men vrijheid heeft om dezelve van kant te helpen. In alle groote steden vindt

I. men in ijderen nacht verscheiden kinderen op de straaten liggen, of als jonge honden in het water verdronken. Zelfs zegt men, dat het verrichten van dit verschriklijk werk eene soort van beroep op zig zelve is, bij het welke zommige menschen hun bestaan vinden.

B O E K.
VIII.
HOOFDST.

Ondertuschen gaat de rijkdom van *China* niet terug, schoon dezelve mischien in den stand van evenwigt is. Geene van deszelfs steden zijn van derzelve inwoonderen beroofd. De landerijen, welke van ouds wel bebouwd wierden, worden ook nog niet verwaarloosd — dus moet ook nog jaarlijks dezelfde, of genoegzaam, dezelfde arbeid blijven verrigt worden, en, bij gevolg, ook de fondsen, welke geschikt zijn, om de arbeidsloonen te betaalen, niet zichtbaar verminderd weezen. De laagste klasse van werkvolk moet dus, niet tegenstaande deszelfs armoedig bestaan, echter nog middel weeten, om hun geslacht zo ver voortteplanten, dat het gewoone getal bewaard blijft. (g)

Maar

(g) Het gemeene volk in *China* leeft genoegzaam alleen van kruiden, wortelen, en rijst. Zie *Pere du Halde, Descript. de la Chine, tom. I. pag. 29.* Het gemeen kan daar niet dan met groote moeite, en aanhoudend werken, zijn bestaan vinden — een *Chinees* zal dagen achter elkander met zijne handen het land bewerken, dikwils tot aan zijne knieën in het water staan, en
zig

Maar het is geheel anders met deeze zaak I.
 gelegen in zodanige landen, in welke de ^{B O E K.}
 fond- VIII.
 HOOFDST.

zig des avonds gelukkig achten, als hij rijst, wat moeskruiden, en thee kan krijgen. Men vindt nergens een arbeidzaamer en matiger volk — rijst in water gekookt is bij hen in dezelfde achtung, als bij ons het brood; zij worden, van de vroegste jeugd af, aan het verduuren van den zwaaren arbeid gewend, en behouden daardoor de eenvoudigheid van hunne zeden. *Pere du Halde, l. c. tom. II. p. 85.* Niettegenstaande de groote matigheid en arbeidzaamheid der *Chineesen*, veroorzaakt echter de verbaazende volkrijkheid in dat land zeer veele ellende. Men vindt er menschen, die zo arm zijn, dat zij, geen onderhoud voor hunne kinderen kunnende vinden, dezelve op de straaten te vondeling leggen, inzonderheid wanneer de moeders ziek zijn, of geen zog hebben, om dezelve te voeden. Die kleine bloedjens zijn, in een zeker opzicht, ter dood veroordeeld, op het oogenblik, als zij beginnen te leven — dit loopt voornaamentlijk in het oog in de groote steden, zo als te *Peking, Canton*, enz.; want in de andere steden merkt men het nauwlijks — hierom onderhouden de *Missionarissen*, (het is *Pere du Halde* die hier spreekt) in de meest bevolkte plaatzen, een groot aantal discipelen, die onder zig eene verdeeling van wijken maaken, welke zij daaglijks bezoeken, om aan eene menigte van stervende kinderen de genade van den doop toe te brengen. — Met het zelfde oogmerk heeft men

I. fondsen, die geschikt zijn om de werkende
 B O E K. hand gaande te houden, zichtbaar in verval
 VIII. zijn.
 HOOFDST.

eene menigte ongeloovige vroedvrouwen weeten te winnen (het blijft altijd *Pere du Halde*) ten einde zij aan Christen meisjes zouden toelaaten, om haar in de huizen te volgen, in welke zij geroepen worden; want het gebeurt dikwils, dat de *Chineesen*, die zig buiten staat bevinden, om een groot huishouden te voeden, die vroedvrouwen verplichten, om de dogtertjens, zodra zij geboren zijn, in een tobbe met water te verdrinken — deeze Christen meisjes draagen dan zorg, om dezelve te doopen, en langs dien weg vinden deeze droevige slachtoffers der armoede van haare ouders het eeuwige leven in het zelfde water, dat haar van een kort en vergankelijk leven berooft. *Ibid. tom. II. pag. 87.* De achting van de *Chineesen* voor het huwlijk is op hunne wetten dienaangaande gegrond — deeze vloeijen voornamentlijk voort 1°. uit het groote grondbeginsel van hunne regeeringsvorm, namentlijk de eerbied en gehoorzaamheid der kinderen aan hunne ouders; deeze kinderlijke eerbied strekt zig verder uit, dan het leeven der vaders, aan wien zij, na hunnen dood, met de grootste zorgvuldigheid, eerbewijzingen blijven doen, en 2°. uit de onbepaalde macht, welke de vaders over hunne kinderen hebben, want het is een der grondbeginselen van hunne wijsbegeerte, dat de vorsten in het rijk alle de tederheden van eenen vader voor hunne onderdaanen, en de vaders in hunne huis-

zijn. In dezelve zal, in alle onderscheiden klas-
fen van werk, in ijder jaar, het vraagen naar
knechts en werkluiden minder worden, dan in het
voorgaande jaar — menig een, welke in eenen
hoogerem stand was opgebracht, zal geen mid-
del vinden, om in zijn eigen beroep werk te
verkrijgen, en zeer verheugd zijn, indien hij
zijn bestaan in den geringsten stand mag zoe-
ken. Maar daar die geringste klasse niet al-
leen door haare eigene werkluiden overkropt
is, maar ook met alle, die uit de andere
klassen naar haar toevloeijen, zo zal in de-
zelve de mededinging naar werk zo groot
worden, dat daardoor de arbeidsloonen tot
het ellendigst en armoedigst bestaan voor den
arbeider zullen daalen. Zelfs veelen zullen
niet

huisgezinnen al het gezag der vorsten moeten
hebben *Ibid. tom. II. pag. 140.*

Chineesen, welke weinig vermogen hebben,
gaan dikwils in de vondelinghuizen een jong meis-
jen zoeken, om verder optevoeden, en aan hun-
nen zoon ten huwlijk te geeven. Men zegt, dat
rijke *Chineesen*, wanneer zij geene kinderen heb-
ben, dikwils voorgeeuen dat hunne vrouwen zwan-
ger zijn, en dan, in den nacht, onbekend, een
kind uit de vondelinghuizen haalen, en voor hun
eigen zoon doen doorgaan. *Ibid. tom. II. p. 142.*
Zie het geene ik verder in de *noot (k) van het*
3de hoofdst. van dit 1ste boek over China gezegd
heb. *Uitgever.*

I. niet eens in staat zijn, om op zodanige harde voorwaarden werk te vinden; maar of van
 B O E K.
 VII. honger sterven, of genoodzaakt zijn, om hun
 HOOFDST. bestaan door bedelen te zoeken, of zelfs mis-
 schien door het bedrijven van de grootste buitenspoorigheden. Gebrek, hongersnood, sterfte zullen in deeze geringste klasse aanstonds doorbreken, en van deeze wel dra tot alle de hogere klassen overslaan, tot zo lange, dat het getal der inwoonders van dat land weder zal verminderd zijn, tot dat geene, 't welk gemakkelijk kan onderhouden worden, door die inkomsten en kapitaalen, welke in het land gebleeven, en aan de dwinglandij, of rampen, welke het overige verwoest hebben, ontvlugt zijn — mogelijk is deeze, ten naasten bij, de tegenwoordige staat van *Bengalen*, en van zommige andere bezittingen der *Engelschen* in de *Oost-Indiën* — Wij behoeven niet te twijffelen, of in een vruchtbaar land, het welk te vooren reeds zeer ontvolkt is geweest, en waarin dus het levensonderhoud niet ongemakkelijk moet te vinden zijn, de fondsen, welke geschikt zijn om den armen werkman te onderhouden, met zeer snelle schreden agteruit gaan, wanneer, niet tegenstaande deeze omstandigheden, echter daar, in één jaar, nog drie of viermaalhonderdduizend menschen van honger sterven, (h)

het

(h) Het is nauwlijks mogelijk, om zig een denk-

het onderscheid tusschen den geest van het I.
Engelsch Gouvernement, 't welk Noord-Am-BOEK
 rica beschermt en beschut, en den geest van VIII.
 eene maatschappij van kooplieden, welke de HOOFDST.
 Oost-

denkbeeld te maaken van de wreede mishandelin-
 gen, welke de ingezetenen van *Bengalen* moeten
 draagen van de *Engelsche Oost-Indische Compa-*
gnie, zedert dat dezelve Souverain geworden is
 van dat rijke land. Ik kan den leezer niet sterk
 genoeg aanbeveelen, om ten deezen opzichte te
 leezen *l'Etat Civil, Politique, et Commercant de*
Bengale, par Mr. Bolts, 2 vol. 8°. Maastr. 1778.
 Ijdere bladzijde geeft bijna bewijzen van het on-
 draaglijkste Despotisme, men leeze *tom. I. pag.*
56—61. ibid. pag. 103—119. maar vooral zal
 men zijne verontwaardiging ten toppunt voelen
 rijzen, wanneer men *tom. II. pag. 95—124.*
 leest. Men zou werk hebben, om te kunnen ge-
 looven, dat eene beschaafde natie, welke den
 naam van eene *Christen natie* draagt, en zo op
 haare vrijheid roemt, in staat zou kunnen zijn,
 om zodanige geweldenaarijen in haare afgelegene
 bezittingen te pleegen, indien de Schrijver geene
 authentieke bewijzen ten voorschijn bragt, indien
 de *Compagnie* geene moeite gedaan had, om dat
 werk, 't welk oorspronkelijk in het *Engelsch* ge-
 schreeven is, te wederleggen, en indien, desniet-
 tegenstaande, alle belangelooze Schrijvers niet ble-
 ven toonen in dat werk van *Mr. Bolts* vertrouwen
 te stellen. Zie de voorrede van den *Franschen*
 vertaaler van dat werk. *Uitgever.*

- I. *Oost-Indiën* onderdrukt en overheert, kan
 S O E K. mogelijk nooit beter onder het gezicht gebragt
 VIII. worden, dan door de onderscheiden standen,
 HOOFDST. in welke zig deeze twee landen bevinden,
 tegen elkanderen te vergelijken. (i)

Ge-

(i) De uitkomst heeft echter ook geleerd, dat de *Americaanen* zig niet zeer sterk beroemden over de matigheid, met welke zij door het *Engelsch Gouvernement* zijn bestuurd geworden. — Men behoort ook hieromtrent in het oog te houden, dat *Mr. Smith* dit geschreeven heeft in 1773, voor het begin der *Americaansche* onlusten, van welke de geheele waereld de gevolgen kent. Ondertusschen, schoon het er zeer ver af is, dat ik mij vereenige met de maatregelen, welke, van de *Engelsche* zijde, tegen *Noord-America* genomen zijn, en welke deeze colonien voor *Groot-Brittannien* hebben doen verlooren gaan, zo meen ik echter, dat, ook in dit geval, de beide partijen schuld gehad hebben. Men kan ten deczen opzichte de *Noord-Americaanen*, in hunne eigen zaak, niet altijd geloof geeven, en van de *Engelsche* zijde zou het mischien niet moeilijk te bewijzen zijn, dat deeze colonisten zig wel zouden hebben laten vinden, en onder het *Engelsch Gouvernement* gebleeven zijn, indien het Moederland de onkosten, die tot hunne bescherming en onderhoud noodig waren, maar op den duur voor eigen rekening had willen blijven houden. — Men zal dienaangaande nog wel het een en ander in dit werk van *Smith* ontmoeten.

Uitgever.

Gelijk derhalven de ruime blooning van I.
den arbeid het noodsaaklijk gevolg van den B O E K.
aanwas des nationaalen rijkdoms is, zo is zij VIII.
ook het natuurlijk kenmerk van denzelfven. HOOFDST.
Het bekrompen onderhoud van den armen
werkman is aan de andere zijde een natuur-
lijk teken, dat de welvaart tot de hoogte van
evenwigt geklommen is, en wanneer de wer-
kende hand gebrek lijdt, dan kan men ook
zeker staat maaken, dat de welvaart van eene
natie in verval is. (k)

In

(k) Dit is eene groote waarheid; zij levert
eenen regel op, volgens welke men met groote
zekerheid over den daadlijken staat van de om-
standigheden eener natie oordeelen kan.

De ruime blooning van den arbeid is een dui-
delijk bewijs van onbekrompenheid in de onder-
neemingen. Deeze onbekrompenheid heeft haaren
grond in de van jaar tot jaar vermeerderende in-
komsten, en daaruit volgende vergrooting der ka-
pitaalen, en deeze beide zijn de waare en eenige
bronnen, door welke de werkende handen in be-
weeging worden gebragt. Hoe meer de inkom-
sten en kapitaalen aangroeijen, des te uitgebreider
en grooter worden de onderneemingen, hoe meer
zig de onderneemingen uitbreiden; des te meer
navraag vindt men naar werkluiden, hoe meer
navraag er naar werkluiden is, des te gemaklij-
ker kunnen deeze in den (boven door onzen
Schrijver opgegeeven) twist tusfchen de baazen
en de knechts, over den prijs der arbeidsloonen,

de

*by. 30. 2
al van onder
de bevestiging
mit 2000*

I. In *Groot-Brittanniën*, schijnen tegenwoordig
 B O E K. en

VIII.
 HOOFDST. de overhand behouden, om dat in eenen toeneemenden jaarlijkfchen aanwas van inkomsten en kapitaalèn het te doene werk altijd het getal der voorhanden zijnde werkluiden overtreft, en dus de baazen gretiger zijn, om knechts, dan de knechts om baazen te vinden. — De hooge, en van tijd tot tijd fteigerende, prijs der arbeidsloo- nen is dus een onloochenbaar bewijs voor de toeneemende welvaart van eene natie, om dat zij een noodzaaklijk gevolg van dezelve is.

Doch geheel anders is het gelegen, wanneer de rijkdom eener natie niet meer toeneemt, maar in eenen staat van evenwigt blijft, dan vermeerderen die bronnen niet langer, welke de werkende handen in beweeging brengen. Dan blijven de onderneemingen binnen zekeren kring, de navraag naar arbeiders neemt niet meer toe, de knechts beginnen gretiger naar baazen, dan de baazen naar knechts te zoeken, zij beginnen in den ftrijd tegen de baazen de overhand te verliezen, en langzaammerhand daalen de arbeidsloo- nen, tot dien staat, in welken de arbeider wel zijn beftaan, doch echter meer bekrompen, en niet in die ruimte, kan vinden, als toen de welvaart der natie nog van jaar tot jaar toenam.

En wanneer de welvaart der natie terug gaat, dan vermeerderen niet alleen die bronnen niet meer, welke aan den werkman zijn beftaan ver- fchaffen, maar dan droogen dezelve uit — dan vervallen veele onderneemingen, dan verlopen

de arbeidsloozen zigbaar hooger te zijn, I.
dan ^{B O E K.}
VIII.

HOOFDST.

geheele fabrieken, dan vermindert de navraag naar arbeiders, dan winnen de baazen den strijd, dan rekent zig de ambachtsman, die een zeer bekrompen bestaan kan winnen, nog zeer gelukkig, daar er veele zijn, die gebrek moeten lijden.

Deze regels zijn zeer eenvoudig, maar tevens zeer in het oog loopende helder — men kan aan dezelve den waaren toestand van eene natie op de klaarblijkelijkste wijze toetzen — onze oordeelkundige Schrijver gaat ons voor, met dezelve tot eenen grondslag der beoordeeling van den tegenwoordigen staat van zijne natie te leggen, en ik zal hem hierin, ten aanzien van onze natie, trachten te volgen — alleen wil ik den lezer vooraf verzoeken, van, zo ten aanzien van de duurte der levensmiddelen, als van het gebrek aan werk, niet te willen blijven hangen aan het oogenblikkelijk tegenwoordige. (Zie beneden in dit hoofdst. noot g.) — Een ijder, die zonder terug te zien op die tijden, welke onze tegenwoordige omstandigheden zijn voorgegaan, of zonder eenige hoop op betere tijden te voeden, onzen oogenblikken toestand wilde beoordeelen, zou zeker moeten besluiten, dat het onbeschrijflijk erger met ons gesfeld is, dan eene bedaarde overweeging van het een en ander hem zou kunnen leeren. — Wij zullen, schoon wij de tegenwoordige rampen hartelijk beklagen, echter zeer wel doen, van in onze naspeuring van den daadlijken toestand van onze natie, dezelve voor een oogenblik uit het oog

I. dan volstrekt vereischt wordt, om den arbeidsman in staat te stellen, om kinderen op te brengen. (1)

VIII.
HOOFDST.

Om ons zelve ten deezzen aanzien gerust te stellen, zal het niet noodig zijn, dat ik mij in eene verveelende en angstvallige berekening zal inlaaten van dat geene, 't welk de geringste som zou kunnen uitmaaken, welke

oog te schuiven, in die hoop, dat, wanneer eens de tegenwoordig twistende natien bevredigd, en de beminlijke orde hersteld zal zijn, ook de oude bronnen van onze welvaart met vernieuwde krachten werken zullen. *Uitgever.*

(1) Wanneer de arbeidslooonen zichtbaar hooger zijn, dan volstrekt vereischt wordt, om den arbeidsman in staat te stellen, om kinderen op te brengen, dan is zijn onderhoud zekerlijk niet bekrompen; wanneer men echter, over den toestand van eene natie, volgens de gestelde regels oordeelende, zig van zo bepaalde en omzigtige uitdrukkingen moet bedienen, en niet ruimschoots over de rijklijke belooning van den arbeid kan spreken, dan toont men, dat, schoon de welvaart van die natie wel niet tot dat toppunt van evenwigt gekomen is, voor het welke dezelve vatbaar is, dezelve niettemin haaren sterksten loop reeds te boven is, en niet meer zo snel toeneemt, als weleer — en dat zelfs onze *Smith* zijne eigene natie uit dit oogpunt beschouwt, zal niemand tegen spreken, die dit hoofdstuk met aandacht leest.

Uitgever.

ke ten dien einde vereischt wordt. Er zijn veel I.
duidelijke bewijzen voor handen, dat de ar-^{B O E K.}
beidsloozen nergens in *Groot-Brittannië* naar VIII.
den laagsten maatfok, die met de gemeene HOOFDST.
menschlijkheid bestaanbaar is, betaald wor-
den. (m)

In

(m) Schoon onze Schrijver niet op zig wilde neemen, om te beslifen, hoe veel, zelfs bij de geringste foort van arbeiders, de man en vrouw te famen door hunnen arbeid moeten verdienen, om iets meer te hebben, dan het geene volstrekt noodzaaklijk is, tot hun eigen bestaan, en om in staat te zijn om kinderen optebrengen, (zie pag. 279.) spreekt hij echter hier van den laagsten maatfok van arbeidsloozen, welke met de gemeene menschlijkheid bestaanbaar is. — Deeze uitdrukking tekent wel een zeer gering loon, maar zij levert dat bepaalde denkbeeld niet op, hetwelk ik, onder verbetering, in een zodanig werk, en van zulk eenen naauwkeurigen Schrijver, zou verwachten — 't is waar, het geene hij nopends de berekening van den Heer *Cantillon* gezegd heeft, en nog verder, in dit zelfde hoofdstuk, ten aanzien van de berekeningen van den opperrechter *Hales*, en *Mr. Gregory King* zal zeggen, geeft wel eenige nadere bepalingen, doch, naar mijn inzien, niet voldoende genoeg. — De Heer *Iselin* maakt, in zijne *Droomen van eenen Menschenvriend*, pag. 104. in not. eene rekening, die mij voorkomt beter voldoende te zijn — hij stelt, dat ieder mensch (de een door

I. In de eerste plaats, maakt men, genoegzaam overal, door geheel *Groot-Brittanniën*,
 BOEK. VIII. zelfs
 HOOFDST.

door den anderen gerekend) daaglijks de waarde van zes of zeven ponden tarw noodig heeft. (Men moet dit echter zo niet verstaan, als of hij wilde, dat ijder mensch daaglijks zes of zeven ponden tarw zou opeeten, maar hij wil, dat alle de noodzaaklijke behoeften van eenen mensch, tegen de waarde van tarw gerekend, daaglijks op de waarde van zes of zeven ponden tarw zullen nederkomen.) Dit zal in een geheel jaar de waarde van acht of tien mudden tarw bedraagen — hij rekent, dat de huisgezinnen, door elkanderen genomen, uit vier perfoonen bestaan, dat zig onder die vier, bijna altijd, één bevindt, welke geheel niet werken kan, en eenige, die minder dan hun aandeel in het noodige kunnen verdienen — hij wil dus, dat in een zodanig huisgezin die geene, die het meeste werk verricht, daaglijks de waarde van twaalf ponden tarw moet verdienen, die geene, die tot geringer werk bekwaam is, de waarde van negen of tien ponden, en die geene, die het minste toebrengt, de waarde van acht of negen ponden moet kunnen haalen — en dat dus de laagste maatstek van arbeidsloonen, welke met de gemeene menschlijkheid bestaanbaar is, voor een zodanig huisgezin jaarlijks omtrent de waarde van veertig mudden tarw zou behooren te bedraagen. Deeze berekening voldoet mij eenigzins beter, zij behoort tot die tabellen, waarmede de *Oeconomisten* in zo veele vakken zijn

ten

zelfs in de geringste soort van arbeid, onderscheid tusschen zomer- en winterloon. De zomerloonen zijn altijd de hoogste; maar wanneer men de buitengewoone onkosten, die tot de verwarming vereischt worden, in het oog houdt, dan kost het onderhoud van eene huishouding in den winter meer dan in den zomer. Zo dra dus de arbeidsloonen, op dien tijd, de hoogste zijn, wanneer de kosten van de verteeding de laagste zijn, dan schijnt het duidelijk te wezen, dat zij niet worden afgemeeten naar dat geene, 't welk noodzakelijk vereischt wordt, om die verteedingen goed te maaken, maar dat alleen de hoeveelheid, en de onderstelde waarde van den arbeid, in die rekening in aanmerking komen. Men moge hier tegen zeggen, dat een arbeidsman in den zomer bedagt moet zijn, om zijne verdiende loonen te bezuinigen, ten einde in staat te zijn, om zijne winter-

I.
BOEK
VIII.
HOOFDST.

ten voorschijn gekomen, en zij kan overal tot eenen grondslag dienen. — Dan het blijft altijd waar, dat *ruim* en *slecht* bestaan betreklijke denkbeelden zijn, en van plaats en omstandigheden afhangen, het geene hier te lande voor een *slecht* bestaan gehouden wordt, zal mischien in een ander land middelmatig zijn. Over het geheel schijnt eene algemeene berekening onmogelijk te zijn — zij hangt van de bijzondere omstandigheden van ieder land af. *Uitgever.*

I. terverteeringen te kunnen rondstaan, en dat
 B O E K. hij dus, het geheele jaar door elkanderen ge-
 VIII. rekend, niet meer aan arbeidsloonen verdient,
 HOOFDST. dan het geene noodig is, om hem en zijn
 huisgezin door het geheele jaar te onderhou-
 den. Maar zou men eenen slaaf, of iemand,
 wiens geheele onderhoud voltrekt van ons
 afhangt, wel op die wijze behandelen? zijn
 dagelijks onderhoud zou buiten twijfel alleen
 naar zijne dagelijksche behoeften ingericht
 worden. (n)

Ten

(n) Indien de belooning van den arbeid de laagste zou zijn, die met de gemeene menschlijkheid beslaanbaar is, dan zouden de baazen niet zo zeer op de hoeveelheid van arbeid moeten zien, welke hunne knechts verrichteden, dan wel op het noodzaaklijk onderhoud van hunne knechts. Hoe gering het loon ook moge zijn, wanneer echter iemand zig geheel aan eenen bepaalden arbeid overgeeft, moet hetzelfde hem ten minsten zo veel opleveren, dat hij leeven kan. In dat geval zouden echter de baazen met de knechts geen beding maaken, 't welk naar de hoeveelheid van den arbeid geëvenredigd was, maar alleen zig moeten verbinden, om dezelve van dagelijks onderhoud te voorzien. — Dit is het geval van slaaven. Hun meester, wil hij de noodige diensten van hun trekken, is genoodzaakt hen te onderhouden, maar dit onderhoud is niet rijkelijk of bekrompener, naar maate dat een slaaf meerdere of mindere hoeveelheid van arbeid verrigt; dit onder-

Ten tweede — de prijs der arbeidsloo-
 rijst en daalt in *Groot-Brittannië* niet met ^{B O E K.}
 den ^{VIII.}
 HOOFDST.

derhoud bepaalt zig alleen tot de behoefte. — In deze berekening komt derhalven niets anders in aanmerking, dan de behoefte van den arbeider; aan deeze moet daaglijks worden voldaan, en dus wordt de voldoening aan dezelve niet naar de meerdere of mindere hoeveelheid van arbeid, welks verrigting het jaargetijde toelaat, maar naar ijdere oogenblikke omstandigheid ingericht. Indien derhalven de belooning van vrije knechts de laagste was, die mogelijk was, dan zou de berekening van dezelve langs dien zelfden regel moeten geschieden. Maar zo dra er onderscheid tuschen zomer- en winterloon gemaakt wordt, en de arbeider in den zomer meer verdient, dan in den winter, dan heeft men een klaar bewijs, dat niet zo zeer het onderhoud van den arbeider, dan wel de onderfelde waarde, of de meerdere of mindere hoeveelheid van zijnen arbeid, den grondslag van de berekening uitmaakt.

Zodra derhalven, in een land, onderscheid gemaakt wordt tuschen zomer- en winterloon, dan kan men besluiten, dat in hetzelfde niet zo zeer op het onderhoud van den arbeider, dan wel op de hoeveelheid van zijne verdiensten gezien wordt, en dat derhalven de arbeidsloo-
 nen zigbaar hooger zijn, dan volstrekt vereischt wordt, om den arbeidsman in staat te stellen, om te kunnen leven. Dit is, volgens onzen Schrijver, het geval in *Engeland*. En dit is ook in ons land het geval;

I. den prijs der levensmiddelen — de laatstge-
 BOEK. noemde veranderen overal van jaar tot jaar,
 VIII. dikwils van maand tot maand — maar de
 HOOFDST. geldprijs van den arbeid blijft in veele plaatzen, zomtjids eene halve eeuw agter elkanderen, standvastig dezelfde — wanneer derhalven, in zodanige plaatzen, de arme werkman in duure jaaren zijn huisgezin kan gaande houden, dan moet hij, in jaaren van eenen gematigden prijs der levensmiddelen, een goed be-

in alle soorten van arbeid wordt, door onze geheele republiek, een werkdag verdeeld in onderscheiden *schoften*. En naar het getal van die schoften wordt de arbeid beloond; zodanige arbeid, welke niet anders kan verrigt worden, dan bij het daglicht, laat derhalven niet toe, dat een winterfche dag in zo veele schoften kan verdeeld worden dan een zomersche — op enen winterfchen dag wordt dus, in zodanige soort van arbeid, minder gedaan, dan op eenen zomerschen, doch even daarom wordt ook voor eenen winterfchen dag minder loon betaald. Zelfs wordt in zommige ambachten, bij voorbeeld metselaars, timmerluiden enz., niet alleen het zomer- en winterloon, onderscheiden, maar nog een derde onderscheid van herfst- en lenteloon waargenomen. En dit is een onwiderspreeklijk bewijs, dat in onze republiek, in de berekening van de arbeidsloonen, de hoeveelheid van arbeid meer in aanmerking komt, dan het noodzaaklijk onderhoud van het werkvolk. *Uitgever.*

bestaan hebben, en in jaaren, in welke alles I.
 buitengewoon goedkoop is, in overvloed B O R K.
 kunnen leeven — de duurte der levensmid- VIII.
 den, geduurende de tien laatste afgeloopen HOOFDST.
 jaaren, (o) is op zeer weinige plaatzen van
 dit koningrijk, met eenige in 't oogloopende
 rijzing in den geldprijs van den arbeid, ver-
 gezeld geweest (p). 't Is zo, op zommige
 plaat-

(o) Van 1762 tot 1772. *Uitgever.*

(p) Al weder een klaar bewijs, dat daar de
 hoeveelheid van arbeid, en niet het noodzaaklijk
 onderhoud van den arbeider, in de berekening der
 arbeidsloozen in aanmerking komt. Dat in *Engel-*
land de geldprijs van den arbeid zomtjids, eene
 halve eeuw agter elkanderen, onveranderlijk de-
 zelfde blijft, is tevens al weder een teken, dat
Engeland deszelfs snelste toecneemen in vermogen
 reeds heeft zien voorbij gaan, schoon het te gelijk
 een duidlijk bewijs is, dat de welvaart althands
 niet vermindert. Wij bevinden ons in het zelfde
 geval. — In het kleine maar uitmuntend schoone
 werkjen *over de Armoede en Bedelaarij in Zee-*
land, gedr. te Goes, 't welk, met veel zekerheid,
 aan de kundige pen van *Mr. Laurens Pieter van*
de Spiegel wordt toegeschreeven, vindt men op
pag. 15. in fine het volgende:

„ Ik heb, als de andere oorzaak, waaruit een
 „ aantal van armen kan ontstaan, opgegeeven,
 „ wanneer de prijs der noodzaaklijke levensmid-
 „ delen te hoog is, in evenredigheid met het ge-
 „ woon arbeidsloon. Men ziet deeze ongelijkheid

I. plaatzen zijn waarlijk de arbeidsloozen gerezen, maar dit is, waarschijnlijk, meer uit het
 B O E K. VIII. vermeerderd vragen naar arbeiders, dan uit
 HOOFDST. het

„ in zulke plaatzen, daar overvloed is van men-
 „ schen, en gebrek aan werk. Aldaar is het na-
 „ tuurlijk, dat er zig, tot één en het zelfde werk,
 „ eene menigte van arbeiders opdoet, die liever
 „ iets, hoe gering ook, zoeken te winnen, dan
 „ door ledig loopen gebrek te lijden, waardoor
 „ derhalven het loon bedorven wordt, *maar in*
 „ *een land, daar meer werk is, dan menschen,*
 „ *(gelijk in ons land) kunnen de doorgaande dag-*
 „ *gelden nooit zijn beneden 't geen een arbeider*
 „ *tot zijn onderhoud noodig heeft, enz.*” En
 pag. 17: „ Ik voorzie eene tegenwerping, die, zo
 „ ze doorging, van gewigt zoude zijn. Men zegt
 „ gemeenlijk: *dat het thands veel duurder is,*
 „ *dan voor deezen, en dat nogthands de dag-*
 „ *gelden en arbeidsloozen op denzelfden voet zijn*
 „ *gebleeven; en men trekt er dit gevolg uit, dat*
 „ *derhalven een arbeider nu minder kan bestaan,*
 „ *dan over eenige jaaren.*

„ Het is toch een gebrek bij de meeste men-
 „ schen, zig te beklagen over den tijd, waarin
 „ zij leeven, en wonderen te vertellen van het
 „ voorledene — *toen was er geld te winnen, toen*
 „ *konde een arbeider aan den kost geraaken,*
 „ *toen was alles goed koop — maar nu, nu is*
 „ *alles even duur, nu is het een slechte tijd; de*
 „ *henel bewaare ons, wat moet er van een' ar-*
 „ *beider worden!*

„ Ik

het rijzen van den prijs der levensmiddelen I.
ontstaan.

B O E K.

VIII.

HOOFDST.

Ten derde — even gelijk men den prijs
der

„ Ik kan het toegeeven, dat onkundige men-
„ schen zo spreken, maar het doet mij moete,
„ wanneer ik luiden van verstand, en aanzien,
„ die taal hoor voeren, zij begrijpen niet, wel-
„ ken invloed hunne woorden op de gemeente
„ hebben. Een arbeider hoort die klagten uit
„ den mond van eenen regent, hij gelooft het
„ niet slechts, maar hij verbeeldt zig, dat men
„ het ergste nog niet durft voorstellen, hij wordt
„ neêrgeslagen van geest, hij valt mede aan het
„ klaagen, zijne handen worden slap tot den ar-
„ beid, en het gevreesde gebrek, 't geen hij,
„ menschlijker wijze, door goeden moed, en
„ naarstigheid, had kunnen weeren, sluipt heime-
„ lijk onder zijn dak — *men moest eenen ande-
„ ren weg inslaan, die geschikter is, om de vlijt
„ der ingezetenen leevendig te houden; men moest
„ hun verzekeren, dat, zo ooit in dit land een
„ arbeider van het gewoone daggeld heeft kunnen
„ leeven, hij het ook nog heden doen kan.*

„ Dit zal ik onderstaan te bewijzen. Ik zal
„ trachten aantetoonen, dat, zedert anderhalve
„ eeuw, de levensmiddelen zo duur, en dikwils
„ duurder zijn geweest, dan tegenwoordig, ter-
„ wijl de arbeidsloozen toen wel minder, maar
„ niet meerder waren” — enz.

Dit bewijs bestaat eensdeels in de opgave van
den prijs van eenige van de meest gewoone spij-

I. der levensmiddelen meer van jaar tot jaar ziet
 B O E K veranderen, dan den prijs der arbeidsloo-
 VIII. even zo zal men vinden, dat er van plaats
 HOOFDST. tot

zen, opgemaakt uit eene rekening van zekeren grooten maaltijd, in het jaar 1613 te *Goes* gehouden. Volgens dezelve kostede toen een pond boter tien grooten *Vl.*, (dat is 5 stuivers *Hollandsch*) honderd eijeren 3 schell. 8 gr. (dat is 22 ft.) een koppel hoenders 3 schell. (dat is 18 ft.) een pond osenvleesch van de geringste stukken, 4½ gr. (dat is 19 duiten) In het jaar 1643 betaalde men voor een last haver $\text{ƒ } 13-8-$ (dat is f 80-8-) voor een last witte erwten $\text{ƒ } 28-$ (dat is f 168-:-) voor een last *Pruissische* rogge van $\text{ƒ } 25$ tot $\text{ƒ } 27-10-$ (dat is van f 150- tot f 165-:-) voor de honderd ponden kaas f 15-10-1

In het jaar 1647 was de prijs van eene zak tarw 23 schell. en van eene zak rogge 14 schell. In 1693 gold de tarw 42 schell. de rogge 16½ schell. In 1697 tarw 40 schell. rogge 16 schell. In 1698 tarw 42 schell. rogge 30 schell. In 1699 tarw 42½ schell. rogge 20 schell.

Volgens eene gemiddelde rekening heeft de tarw op de koornbeurs van eene der voornaamste steden van *Holland*, zedert het jaar 1693, gehad de volgende prijzen:

Van 1693 tot 1703 een zak tarw 27½ schell.

— 1703 — 1713 — — 20 —

— 1713 — 1723 — — 17 —

Van

tot plaats grooter onderscheid is tusschen den prijs der arbeidsloo-
 nen, dan tusschen den prijs der levensmiddelen — de prijzen van
 brood

I.

BOEK

VIII.

HOOFDST.

Van 1723	tot 1733	een zak tarw	15½	schell.
— 1733	— 1743	— —	17½	—
— 1743	— 1753	— —	15	—
— 1753	— 1763	— —	17	—
— 1763	— 1773	— —	22½	—

Terwijl, in de tweede plaats, de Schrijver van dat werkjen zig, ten bewijze, dat verscheiden arbeidsloo-
 nen en daggelden toen minder waren, dan tegenwoordig, beroept op *de rekeningen van ambachtshuiden, oude loonlijsten van arbeiders en bierdragers gilden, vrachtljsten van schippers, aanbestedingen van dijkwerk, wieden, en delven van Meede, enz.*

Het is jammer, dat dit oordeelkundig werkjen, 't welk maar 49 bl. in 12°. groot is, niet in een ijdens handen is.

Ik zal bij dit overtuigend stuk geen eene aanmerking voegen, dan alleen deeze, dat het geene hier omtrent *Zeeland* gezegd wordt, ook volmaakt op *Holland* kan toegepast worden.

Het kan den leezer niet onaangenaam zijn, dat ik hem bij deeze gelegenheid een vervolg op de bovengemelde lijst van de prijzen der graanen levere, die mij door een' zeer kundig Man is medegedeeld, welken ik bij deeze gelegenheid daarvoor openlijk dank zegge.

De gemiddelde prijzen der tarw en rogge zijn

I. brood en vleesch zijn door het grootste gedeelte van het vereenigd koninkrijk dezelfde,
 VIII. of ten minsten genoegzaam dezelfde, deeze en
 HOOFDST. meest

op de koornbeurs van *Amsterdam* geweest als volgt:

	Tarw't last	de zak.	Rogge't last	de zak
1774 . . .	189 ggl.	24½ sch.	102 ggl.	13 sch.
1775 . . .	194 —	25 —	115 —	15 —
1776 . . .	163 —	21 —	100 —	13 —
1777 . . .	143 —	18½ —	83 —	11 —
1778 . . .	149 —	19 —	93 —	12 —
1779 . . .	134 —	17 —	82 —	11 —
1780 . . .	132 —	17 —	90 —	12 —
1781 . . .	150 —	19½ —	122 —	16 —
1782 . . .	160 —	21 —	121 —	16 —
1783 . . .	174 —	22½ —	106 —	14 —
1784 . . .	177 —	23 —	108 —	14 —
1785 . . .	175 —	22½ —	105 —	13½ —
1786 . . .	162 —	21 —	112 —	14½ —
1787 . . .	170 —	22 —	129 —	16½ —
1788 . . .	168 —	22 —	130 —	17 —
1789 . . .	265 —	34 —	149 —	19 —
1790 . . .	254 —	32½ —	141 —	18 —
1791 . . .	180 —	23 —	104 —	13½ —
1792 . . .	164 —	21 —	107 —	14 —
1793 . . .	181 —	23½ —	136 —	18 —
1794 . . .	202 —	26 —	150 —	19 —
1795 . . .	373 —	48 —	276 —	36 —
1796 tot ult. Jun.	373 —	48 —	208 —	27 —

Mén houde in het oog, dat deeze alle de gemiddelde prijzen zijn.

En

meest alle andere waaren, zijn, wanneer zij in het klein verkogt worden, (en dit is juist de wijze, op welke de arme werkluiden alle

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.
din-

En dat dus de gemiddelde prijs der *tarw* is geweest

van 1773 tot 1783 voor de zak 20 $\frac{1}{2}$ schell.
en van 1783 tot 1793 — — 24 $\frac{1}{2}$ —
En van de *rogge*

van 1773 tot 1783 — — 13 $\frac{1}{2}$ —
en van 1783 tot 1793 — — 16 —

Men ziet uit deeze lijst, dat de 10 jaaren van 73 tot 83 zelfs laager zijn geweest, dan de 10 jaaren van 63 tot 73, en dat de laatste 10 jaaren wel hooger zijn, doch echter nog zo hoog niet, als de 10 jaaren van 1693 tot 1703 — doch dat de drie laatste jaaren tot eene verbaazende hoogte oploopen, welke buiten twijffel als een algemeene ramp moeten aangemerkt worden.

Wanneer men ondertuschen (de drie laatste jaaren uitgezonderd) alle deeze prijzen eens vergeelijkt tegen het geene boven is opgegeeven van de jaaren 1647, 1693, 1697, 1698, en 1699, dan blijkt, dat in die jaaren deeze noodzaaklijke levensmiddelen duurder zijn geweest, dan in den loop van deeze geheele eeuw tot 1794 toe.

Laat ons dus ook den moed niet opgeeven, indien de hemel eene gelukkige daaling in den prijs van deeze noodzaaklijke levensmiddelen geeft, en, door herstelling van de rust en orde in *Europa*, de oude bronnen van onze welvaart weder gelieft te openen, dan is het te voorzien, dat de

Hol.

I. dingen koopen) in 't algemeen in de groote
 B O E K. steden zo goedkoop, en zelfs beter koop,
 VIII. dan in meer afgelegen hoeken van het land,
 HOOFDST. om redenen, welke ik in 't vervolg gelegen-
 heid zal hebben om voortedraagen — maar
 de arbeidsloozen zijn in de groote steden, en
 derzelve nabuurschap, gewoonlijk een vierde
 of een vijfde, twintig of vijfentwintig ten
 honderd hooger, dan op den afstand van wei-
 nige mijlen van dezelve (*g*). Men rekent den
 gewoone prijs van den arbeid te *London*, en
 in deszelfs nabuurschap, op agttien stuivers,
 voor eenen dag, en, weinige mijlen van *Lon-*
don, vindt men denzelven op veertien of vijf-
 tien stuivers (*pence*). (*r*) Men kan den prijs
 in

Hollandfche arbeider ook weder even weinig, als
 de *Engelfche*, over gebrek zal kunnen klaagen.
 Men herinnere zig het geene ik aan het slot van
 noot (*k*) van dit hoofdstuk gezegd heb. *Uitgever.*

(*g*) In onze republiek heeft omtrent het zelf-
 de plaats — men rekent zelfs gewoonlijk, dat de
 levensmiddelen (het vleesch mischien uitgezon-
 derd) in *Amsterdam* en andere groote steden be-
 terkoop zijn, dan in de kleine steden, om dat in
 de groote steden de toevoer van dezelve groot-
 ter is. *Uitgever.*

(*r*) De gewoone prijs van den arbeid verschilt
 niet alleen in de *Hollandfche* steden en dorpen
 aanmerklijk, maar het onderscheid tuschen de
 eene en andere provincie is zeer groot. In *Gel-*
der-

in *Edinburg* en deszelfs nabuurschap op tien stuivers rekenen, maar, weinige mijlen van daar, valt zij op agt stuivers, en deeze is de ge-

I.
B O E K
VIII.
HOOFDST.

derland en *Overijsel* zal een arbeider eenen geheelen dag voor 10 ft. werken, daar hij in *Holland* en *Zeeland* 15, 18, tot 20 ft. en meer kan winnen. *V. d. Spiegel, l. c. p. 26.*

Het zou verveelend zijn, indien men eene lijst wilde maaken van het onderscheid in de arbeidsloonen op alle verschillende *Hollandsche* plaatsen. Om echter een algemeen denkbeeld te geeven, zal ik hier een klein lijstje laten volgen, waaruit dit onderscheid tusschen *Amsterdam* en *Schoonhoven* zal blijken.

		<i>Amsterd.</i>	<i>Schoonh.</i>
Een metzelaars knecht	zomer	26 ft.	22 ft.
	herfst	} 23 ft.	} 20 ft.
	en		
	lente		
winter	26 ft.	18 ft.	
Een timmermans knecht	zomer	27 ft.	22 ft.
	herfst	} 23½ ft.	} 20 ft.
	en		
	lente		
winter	20 ft.	18 ft.	
Goud- en zilverfmid's knechts . . .	{ zomer	} 24 ft.	} 22 ft.
	{ en winter		
Koperslagers knechts	{ zomer	} 22 ft.	} 16 ft.
	{ en winter		

Kleer-

I. gewoone prijs van gemeenen arbeid, door het
 B O E K. grootste gedeelte van de laage landen van *Schot-*
 VIII. *land*, waar dezelve veel minder dan in *Enge-*
 HOOFDEST. *land* verandert. Zodanig een verschil in den
 prijs, welke, gelijk het schijnt, niet altijd toe-
 reikende is, om den arbeider van het eene ker-
 spel naar het andere te doen verhuizen (s), zou,
 in-

	<i>Amsterd.</i>	<i>Schoonh.</i>
Kleermakers knechts	{ zomer en winter }	20 ft. 10 ft.
Daggelders	zomer	27 ft. 16 ft.
	herfst en lente }	25 ft.
	winter	23 ft. 12 ft.

Men moet in deeze lijst door knechts verstaan volkomen knechts, en ten aanzien van de opgaave wegens *Schoonhoven* in het oog houden, dat het eigenlijk loon van metzelaars, timmermans, goud- en zilverfmids, en koperflagers knechts, twee fluivers minder is, dan het wordt opgegeeven, doch dat zij daaglijks 2 ft. voor drinkgeld ontvangen, 't welk hier bij gerekend is. *Uitgeever.*

(s) Indien de lastige gildewetten, en vooral de onbeschrijflijk drukkende wetten op de inwooning, welke in *Engeland* plaats hebben, en waarvan wij in het vervolg gelegenheid zullen hebben om te spreken, het verhuizen zo moeilijk, en dikwils zo onmogelijk niet maakten, dan zou mischien dit onderscheid in de arbeidsloozen krachtiger werking doen. *Uitgeever.*

indien zij omtrent waaren plaats had, eene zo sterke vervoëring, zelfs van de zwaarste en onhandelbaarste, niet alleen van het eene kerfjel naar het andere, maar ook van het eene einde van koningrijk naar het andere, ja zelfs dikwils van het eene einde van de weereld naar het andere veroorzaaken, dat dezelve weldra overal bijna op denzelfden prijs zouden zijn — dus zien wij duidlijk, bij de onder- vinding, dat onder alle foorten van ballast de mensch (wat men ook van de lichtzinnig- heid en ongeftadigheid van zijne natuur zeg- gen moge) de moeilijkste is, om vervoerd te worden. Indien dus de arme werklieden in zodanige strecken van het koningrijk kunnen bestaan, waar de prijs van de arbeidsloo- nen de laagste is, dan moeten zij rijklijk kunnen leeven, waar dezelve de hoogste is.

Ten vierde — de afwistelingen tusfchen den prijs der arbeidsloo- nen komen, ten aanzien van plaats en tijd, niet alleen niet overeen met de veranderingen, welke in den prijs der le- venfmiddelen voorvallen, maar staan dikwils lijnrecht tegen dezelve over — de graanen, het gewoone voedsel van den gemeenen man, zijn in *Schotland* duurder dan in *Engeland*, om dat *Schotland* meest alle jaaren zwaaren toevoer van dezelve uit *Engeland* ontvangt — het *Engelsche* koorn moet natuurlijk duurder betaald worden in *Schotland*, werwaards het vervoerd wordt, dan in *Engeland*, van waar
het

I. het verzonden wordt, en echter kan het, naar evenredigheid van deszelfs hoedanigheid, in *Schotland* niet duurder verkogt worden, dan het *Schotsche* koorn, 't welk met het *Engelsche* op dezelfde markt in mededinging komt. De hoedanigheid van het koorn hangt voornamentlijk af van de hoeveelheid van meel, welke hetzelfde ter molen oplevert, en in dezen opzichte overtreft het *Engelsche* koorn het *Schotsche* zo sterk, dat hetzelfde, schoon altijd in schijn, of ten aanzien van deszelfs maat in massa genomen, duurder, niettemin in de daad, of in betrekking tot deszelfs hoedanigheid, en zelfs tot deszelfs maat in gewigt, over 't algemeen altijd beter koop is — daarentegen zijn de arbeidsloonen duurder in *Engeland*, dan in *Schotland*. — Indien derhalven de arme ambachtsman in het eene gedeelte van het vereenigd koningrijk met zijn huisgezin kan bestaan, dan moet hij in het ander gedeelte van hetzelfde rijklijk kunnen leven. — 't Is waar, in *Schotland* is havermeel het grootste en beste gedeelte van het voedsel van den gemeenen man, welke over het geheel daar minder welvarende is, dan zijne nabuuren van denzelfden stand in *Engeland*, maar dit onderscheid in het middel van bestaan is niet de oorzaak, maar het gevolg van het verschil in de arbeidsloonen — schoon ik hetzelfde, doch geheel en al verkeerd, menigmaa-

Maalen als de oorzaak heb hooren opgeeven I.
 — immers niet om dat de ééne man eene ^{B O E K}
 koets houdt, en de andere te voet gaat, is ^{VIII.}
 de ééne rijk, en de andere arm, maar om ^{HOOFDST.}
 dat de ééne rijk is, houdt hij eene koets,
 en om dat de andere arm is, gaat hij te
 voet (†).

Ge-

(†) Ik weet niet, of dit argument wel door-
 gaat. De stelling is: *de afwisselingen tuschen den
 prijs der arbeidslooenen komen, ten aanzien van
 plaats en tijd, niet alleen niet overeen met de
 veranderingen, welke in den prijs der levensmid-
 delen voorvallen, maar staan dikwils lijnrecht te-
 gen dezelve over.* Het bewijs, 't welk hiertoe
 wordt aangevoerd, is dit: In *Engeland* is het
 korn beterkoop, dan in *Schotland*, en daarente-
 gen zijn de arbeidslooenen in *Engeland* duurder
 dan in *Schotland*. Indien dus in *Schotland* een
 arbeider met minder loon en duurder korn kan
 bestaan, dan moet hij in *Engeland* met hooger
 loon, en beterkoop korn, rijklijk kunnen lee-
 ven. — Dit argument zou doorgaan, indien het
 gewoone levensmiddel zo wel in *Schotland* als in
Engeland tarwemeel was, maar in *Schotland* is
 het gewoone voedsel geen *tarwen* maar *haver*-
 meel, en dus vervalt de overbrenging. — Ik weet
 wel, dat de Schrijver dit zoekt te ontduiken,
 maar zijne uitvlugt komt mij voor meer vernuf-
 tig, dan zaaklijk te zijn. — Ik erken gaarne, dat
 dit onderscheid in het gewoone voedsel niet de
 oorzaak, maar het gevolg van het verschil in de

I. Gedurende den loop van de voorgaande
BOEK. eeuw, het eene jaar door het andere gere-
VIII. kend, waren de graanen in beide de deelen
HOOFDST. van

arbeidsloozen is, want indien dit onderscheid in het voedsel de oorzaak was van de laage belooning van den arbeid, dan zou in de berekening van die belooning niet meer zo zeer de hoeveelheid van den arbeid, dan wel het onderhoud van den arbeider in aanmerking komen. — Ik sta gaarne toe, dat een *Schotsche* arbeider havermeel eet, om dat zijne belooning hem niet toelaat om tarwenmeel te betalen, maar ik zie niet dat al nog niet, dat deeze uitvlugt de overbrenging billijkt, en het bewijs voldingt, *dat de afwisselingen tuschen den prijs der arbeidsloozen, ten aanzien van plaats en tijd, niet alleen niet overeenkomen met de veranderingen, welke in den prijs der levensmiddelen voorvallen, maar dikwils lijnrecht tegen dezelve overstaan.* — Immers in het aangevoerde bewijs komt niet het verschil van den *prijs*, maar het verschil van de *soort* van levensmiddelen in aanmerking — een *Schotsche* arbeider kan met zijnen minderen loon blijven bestaan, al was de prijs van de tarw nog twintigmaal duurder. — Waarom? om dat hij geene tarw gebruikt — die prijs is hem onverschillig, en wel even onverschillig, als het voor eenen armen man is, of het onderhoud van koets en paarden veel of weinig kost, om dat hij toch, arm zijnde, te voet zal blijven gaan. Indien het argument fleek zou houden, dan behoorde de overbrenging
in

van het vereenigd koningrijk duurder, dan I. in den loop van de tegenwoordige. Dit is BOEK. VIII. HOOFDST. eene geschiedkundige waarheid, welke thands op geene redelijke wijze in twijffel kan worden getrokken. En het bewijs van dezelve is nog beslissender ten aanzien van *Schotland*, dan van *Engeland*. — In *Schotland* berust de zekerheid van dit bewijs op de (zogenaamde) publieke *Fiars*, of jaarlijksche prijslijsten van alle soorten van graanen in alle de deelen van *Schotland*, welke, naar den daadlijken staat van de markten, onder eede opgemaakt worden. — Indien een zodanig proefhoudend bewijs nog van ter zijde eenige versterkende baarblijklijkheid noodig had, dan zou ik er nog kunnen bijvoegen, dat dit in *Vrankrijk* het zelfde geval is geweest, en waarfchijnlijk ook in meest alle landen van *Europa* — ten aanzien van *Vrankrijk* is het ten klaarften te bewijzen. Maar indien het dus zeker is, dat in de voorige eeuw in beide de deelen van het koningrijk de

in deezervoege te weezen: indien in *Schotland* een arbeider met minder loon kan bestaan, en duurder tarw kan eeten, dan moet hij in *Engeland* met hooger loon en beterkoopse tarw ruim kunnen leeven. — Er fchijnt derhalven in dit argument eene fpeeling in het woord *tevensmindedelen* te zijn, welke de aandacht van den anders zo naauwkeurigen Schrijver ontfnapst is. *Uirgever.*

I. de graanen over het geheel wat duurder zijn geweest, dan in de tegenwoordige, niet minder is het zeker dat, in de voorige eeuw, de arbeidsloo­nen beterkoop waren, dan in de tegenwoordige — indien dan de arme ambacht­slu­iden in dien tijd hunne kinderen hebben kunnen opbrengen, dan moeten zij hetzelve nu nog veel gemaklijker kunnen doen (*u*). In de voorgaande eeuw waren de meest gebruikelijke dagloo­nen van gewoone arbeid in het grootste gedeelte van *Schotland*, in den zomer zes, en in den winter vijf stuivers — drie schellingen (*v*) in de week ('t welk omtrent op denzelfden prijs neder­komt) is het arbeidsloon, 't welk nog tegen­woordig in zommige strecken van de hooge landen van *Schotland*, en in de *Westerfche eilan­den*, betaald wordt. Tegenwoordig zijn in de meeste strecken van de laage landen van *Schotland* de gebruikelijke loonen voor gemeenen arbeid agt stuivers daags. — Omtrent *Edinburg* in de Graaffchappen, welke
aan

(*u*) Dit zelfde is omtrent ons land eene ge­schiedkundige waarheid. Zie het geene ik, zo even, in *mijne noot* (*p*), uit het fraaije werkjen van den Heer van de *Spiegel over de Armoede en Bedelarij in Zeeland*, heb aangevoerd. *Uit­geever.*

(*v*) *Engelsche* schellingen, van twaalf stuivers.
Uitgeever.

aan *Engeland* grenzen, (waarschijnlijk in aanmerking van die nabuurschap) en in eenige weinige andere plaatzen omtrent *Glasgow*, *Carron*, *Ayrshire*, enz. waar onlangs het vraagen naar arbeiders zeer aanmerkelijk heeft toegenomen, is de dagloon tien stuivers, zomtijds een schelling. In *Engeland* zijn de verbeteringen in den landbouw, in de fabrieken, en in den koophandel, veel vroeger begonnen, dan in *Schotland*. Deeze verbeteringen moeten noodzakelijk het vraagen naar arbeiders, en gevolgljik ook de dagloonen, vermeerderd hebben. — Dus waren zo wel in de voorgaande, als in de tegenwoordige eeuw, de arbeidsloonen hooger in *Engeland*, dan in *Schotland*. — Zedert dien tijd zijn dezelve nog aanmerklijk gereezen — schoon het, in aanmerking van de grootere verscheidenheid van arbeidsloonen, welke in onderscheidene plaatzen betaald worden, zeer moeilijk is, om de hoeveelheid van die rijzingen optegeven.

In 1614 betaalde men, even gelijk tegenwoordig, aan eenen gemeenen soldaat van het voetvolk agt stuivers daags. Toen dit voor het eerst ingevoerd wierd, zal hetzelfde natuurlijk berekend zijn geworden naar de gewoone daggelden van gemeene arbeiders, als zijnde die stand van het volk, uit welke de meeste soldaaten van het voetvolk ge-

- I. woonlijk genomen worden (*w*). — De Opperrechter *Hales*, welke ten tijde van *Karel VII.* den tweeden schreef, rekent de noodzaaklijke HO. FDST. kos-

(*w*) Het is ook hier te lande, in aanmerking van de verscheidenheid der arbeidsloonen, buiten twijffel niet alleen moeilijk, maar zelfs, voor eenen mensch van gewoon geduld, niet uitvoerbaar, om de rijzingen in den prijs der arbeidsloonen nategaan; indien men echter deeze oordeelkundige onderstelling van onzen Schrijver aanneemt, en dus voor eenen regel houdt, dat de soldij van het krijgsvolk oorspronkelijk naar de gewoone daggelden van gemeene daggelders berekend zal zijn, dan kan men daaruit ook ten aanzien van ons land bewijzen, dat de arbeidsloonen zedert een paar eeuwen aanmerkelijk gereezen zijn. Ik vind in eene *Msf. rekening van 1°. Maart 1407 tot 19 May 1408, gedaan door Philips van Dorp, Thesaurier van Holland*, dat in dien tijd de soldij van ieder voetknecht was vijf grooten, of twee en een halve stuiver daags. Zie *van Loon, aloude Regeer. van Holl. IV. deel, pag. 227.* Doch dit voere ik alleen aan, om te doen zien, dat het geld in dien tijd minder overvloedig, en derhalven van meerdere waarde was; maar tot laateren tijden overgaande, vinde ik in *de lijsten van de betaalinge van het krijgsvolk van 1623 Gr. Placaath. 2de deel, pag. 262,* (welke overeenkomt met *die van 6 Februarij 1599.*) de gemeene voetknechten berekend tegen elf gulden in de maand van tweeënveertig dagen, of

kosten tot onderhoud van eene arbeiders I.
 nuishouding, bestaande uit zes perfoonen, ^{B O E K.}
 (zijnde de vader, de moeder, en twee kinde- ^{VIII.}
 ren, ^{HOOFDST.}

of zes weeken — in het *Politijck Handboekjen van den Staet van Nederland, cap 6. pag. 116.* gedrukt 1651, vind ik hetzelfde, *een voetknecht heeft alle maent tot zijn gagie elf van onze guldens, ende een ruyter dertich — een voetknecht is ghewoon te ontfangen alle weeck een deel van sijn soldye, maar een ruyter alle maent.* In de *lijsten van 20 Odober 1668, Gr. Placaatboek, 3de d. pag. 201.* vind ik dezelve nog op elf gulden in de zes weeken. In de *lijsten van 1 Januarij 1701, Gr. Placaatb. 5de deel, pag. 105,* staan zij bekend op twaalf gulden vijf stuivers in de zes weeken — en dit is hetzelfde gebleeven in de *lijsten van 12 Febr. 1727, Gr. Placaatb. 6de deel, pag. 140,* en in de *lijsten van 16 April 1741, Gr. Placaatb. 7de deel, pag. 183.* Dit is, in den grond van de zaak, nog zo, schoon de buitengewoone omstandigheden van tijden ook tot tijdelijke buitengewoone verhoogingen hebben doen besluiten, en thands in plaats van *f 12-5-:* wordt betaald *f 13-18-:* Dan, dit behoeft thands niet onderzocht. Genoeg is het voor ons, dat in het jaar 1599 de soldij van eenen gemeenen voetknecht wierd betaald tegen elf guldens in de zes weeken, dat is, tegen vijf stuivers daags, van welke som echter hunne kleeding en wapening wierd gekort, gelijk dezelve ook van de *f 12-5-:* (welke wij voor het eerst (zo veel ik weete) in

I. ren, die reeds in staat zijn om iets te doen, met twee, die nog niets kunnen uitvoeren) op tien schellingen in de week, of zesentwintig ponden sterling in het jaar — indien zij die som met arbeiden niet kunnen winnen, dan ondersteelt hij, dat zij dezelve met bedelen, of met steelen, moeten haalen — hij toont, dat hij dit stuk zeer naauwkeurig heeft

de lijsten van 1 Januarij 1701 ontmoeten) zo veel wierd afgetrokken, dat de gemeene voetknecht 28 stuivers in de week, of 4 stuivers daags, overhield — en thands van de f 13-18-: aan den soldaat wekelijk drieëndertig stuivers wordt gegeven, blijvende mede het overige voor zijne kleding en wapening. — Ik beken, een gemeen daggelder moet zo wel zijne klederen en gereedschap uit zijn daggeld betaalen, als een soldaat, schoon die van eenen soldaat buiten twijffel kostbaarder zijn, doch alles, ten overvloede, gelijk gesteld, en dan de regel van onzen *Smith* aangenomen zijnde, dat men oorspronkelijk de soldij van het krijgsvolk naar het gewoone loon van gemeene daggelders berekend hebbe, zo zou hieruit volgen, dat in ons land het gewoone daggelders loon, ten tijde van de Unie, geweest zij vijf stuivers daags, en derhalven, dat hetzelfde thands, zomer- en winterloon door elkander gerekend, ten minsten een en een half maal hooger is, dan hetzelfde in dien tijd was. *Uitgeeyer.*

heeft nagegaan (*x*). In het jaar 1688 wierd, door Mr. *Gregory King*, (wiens ervarenheid in de staatkundige rekenkunde zo hoog geroemd wordt door Dr. *Davenant*) het gewoone inkomen van arbeiders en loonbedienden berekend op vijftien ponden sterling in een jaar, in welke rekening hij onderstelt, dat ijder van dezelve, de een door den ander gerekend, eene huishouding had van drie en een half mensch. — Zijne rekening komt dus, schoon in den eersten opslag verschillend schijnende, in den grond zeer wel overeen met die van den Opperrechter *Hales*. Beide onderstellen zij, dat de wekelijkse kosten tot onderhoud van eene zodanige huishouding hoofd voor hoofd omtrent op twintig stuivers ter neder komt (*y*). Maar beide deeze zaaken, zo wel het inkomen, als het uitgeven van geld, van zodanige huishoudens zijn door het grootste gedeelte van het koningrijk zedert dien tijd aanmerklijk verhoogd — schoon in zommige plaatzen meer, en in andere minder, doch mischien bijna nergens zo hoog, als zommige overgedreeven berekeningen van de tegenwoordige arbeidsloonen onlangs aan de natie hebben

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

(*x*) Zie zijn ontwerp tot het onderhouden van armen in *Burn's history of the poor laws. Smith.*

(*y*) Zie boven noot (*m*) van dit hoofdstuk.

Uitgever.

I. willen voordraagen. Men moet wel in het
 B O E K. oog houden, dat de prijs der arbeidsloonen
 VIII. nergens ten allernaauwkeurigsten kan opge-
 HOOFDET. geeven worden, daar menigmaalen op dezelf-
 de plaats, en voor denzelfden foort van ar-
 beid onderscheiden prijzen betaald worden,
 niet alleen overeenkomstig de onderscheiden
 bekwaamheden van de arbeiders, maar ook
 naar maate de baazen zachter, of onhandel-
 baarder zijn — waar de prijzen der arbeids-
 loonen door geene wet bepaald zijn, daar
 moet alles, wat wij van dezelve willen op-
 geeven, uit de gewoonlijkste gebruiken opge-
 maakt worden, en de ondervinding schijnt
 ons te leeren, dat eigenlijk nooit eene wet
 in staat is, om dezelve te bepalen, schoon
 zij hetzelfde dikwils heeft willen doen.

De wezentlijke belooning van den arbeid,
 dat is, die wezentlijke hoeveelheid van de
 noodzaaklijkheden en gemakken van het le-
 ven, welke dezelve aan den arbeider kan
 verschaffen, heeft, gedurende den loop van
 de tegenwoordige eeuw, mogelijk in eene
 meerdere evenredigheid toegenomen, dan der-
 zelve belooning in geld — niet alleen zijn
 de graanen een weinig in prijs gedaald (z),
 maar

(z) Dit is, voor de tegenwoordige duure tij-
 den, in ons land ook het geval geweest. Zie de
 prijzen der graanen in de bovenstaande noot (m).

Uitgever.

maar veele andere eetwaaren, van welke de
 naarstige armoede zig eene aangename en
 gezonde verscheidenheid van voedsel kan be-
 reiden, zijn veel beterkoop geworden — de
 aardappelen, bij voorbeeld, kosten tegen-
 woordig, door het grootste gedeelte van het
 koningrijk, de helft van het geen, dertig en
 veertig jaaren geleden, voor dezelve betaald
 wierd — het zelfde kan men zeggen van de
 knollen, wortelen, en kool, groentens, wel-
 ke, in vroeger tijd, nooit anders dan in om-
 gespitte akkers geteeld wierden, en tot welke
 men thands den ploeg gebruikt. Alle foor-
 ten van tuinvruchten zijn ook beterkoop ge-
 worden — het grootste gedeelte van de appe-
 len, en zelfs van de uijen, welke in *Groot-
 Brittanniën* gebruikt worden, wierden, nog
 in de voorige eeuw, uit *Vlaanderen* inge-
 voerd — de groote verbeteringen, beide in
 de grove linnen- en wollen-manufactuuren,
 voorzien den arbeider van betere kleeding en
 tot mindere prijzen. De verbeteringen in de
 fabrieken van grove metaalen leveren hem,
 voor minderen prijs, niet alleen betere ge-
 reedschappen voor zijn ambacht, maar ook
 veele aangename en gemaklijke stukken, tot
 zijne huishouding. Zeep, zout, kaarsfen,
 leder, en sterke dranken, zijn wel veel duur-
 der geworden, 't welk voornamentlijk ver-
 oorzaakt is door de belastingen, die op de-
 zelve gelegd zijn. — Maar de hoeveelheid
 van

I. van deeze zaaken, welke de arme ambachts-
 BOEK. man genoodzaakt is te gebruiken, is zo ge-
 VIII. ring, dat de meerdere duurte van dezelve
 HOOFDST. niet kan opweegen tegen de vermindering
 van den prijs van zo veele andere din-
 gen (a). — De gewoone klagten, dat de
 weel-

(a) Menigmaalen hoort men, in *Holland*, met zeer veel ophef over de zwaare belastingen op levensmiddelen van de eerste noodzaaklijkheid klaagen, en daaruit, onder eene onderstelling, dat dezelve thands veel hooger zijn, dan weleer, afleiden, dat de gemeene arbeidsman hier te lande te zwaar gedrukt wordt. Gaarne sta ik toe, dat het te wenschen zou zijn, dat in ons land de levensmiddelen, vooral de zodanige, welke onder de noodzaaklijkheden behooren, vrij konden zijn van alle belastingen, en dat wij hierdoor, buiten twijffel, in de mededinging van onze eigen fabrieken, op de algemeene markt van de waereld, meer op eenen gelijken voet met andere natien zouden geraaken. Dan, een ijder, welke den Staat van onze Republiek kent, en de zwaare kosten, welke de huishouding van den Staat vordert, zal moeten bekennen, dat de vervulling van deezen wensch onmooglijk is. Ondertusfchen is de tegenwerping, welke men, uit deezen hoofde, tegen het bestaan van den ambachtsman maakt, minder moeilijk om op te losfen, dan veelelen zig verbeelden.

In de eerste plaats worden die soort van belastingen, op welke men het meeste valt, op eene
 zag-

weelde zig tot zelfs in de laagste klasfen I.
 heeft uitgebreid, en dat de gemeene am-^{B O E K.}
 bachtsluiden thands niet meer te vrede zijn, VIII.
 met HOOFDST.

zagte, en weinig drukkende wijze ingevorderd,
 waaromtrent ik eenen vreemdeling zal laten be-
 flisfen.

De Real zegt in zijne *Science du Gouverne-
 ment, tom. VI. p. 152.* dienaangaande, onder an-
 deren, het volgende:

„ De belastingen, welke in *Holland* door het
 „ volk betaald worden, overtreffen verre die gee-
 „ ne, welke in zodanige Monarchien geheeven
 „ worden, in welke men het volk het minste
 „ spaart.

„ Men vindt, in dat land, onder alles, 't geen
 „ tot het onderhoud van het leven behoort, niets,
 „ 't welk niet aan eenige accijnzen onderhevig
 „ is. Het brood, de wijn, het vleesch, de vruch-
 „ ten, alles betaalt impost, maar deeze impost
 „ wordt op eene zodanige wijze ingezameld, dat
 „ de smalle gemeente het niet gewaar wordt;
 „ van alle tijden af gewoon, den prijs der le-
 „ vensmiddelen op dien voet te zien, vindt het
 „ volk in denzelven niets aanstootlijks, en het
 „ beschouwt de levensmiddelen als dien prijs waar-
 „ dig, welke voor dezelve betaald wordt, schoon,
 „ in de daad, de accijnzen, welke de bakkers,
 „ de slagters, de herbergiers, de turfboeren enz.
 „ betaalen, een derde van den prijs uitmaaken,
 „ welke het brood, de wijn, het vleesch, en de
 „ turven kosten. En gelijk deeze rechten door
 „ de

I. met het zelfde voedsel, dezelfde kleeding, en
 B O E K
 VIII. dezelfde wooning, met welke zij zig in voo-
 MOOFDST. rige tijden vergenoegden, kunnen ons over-
 tui-

„ de verkoopers betaald worden, is niemand van
 „ dezelve vrij.

„ Langs deezen weg worden vreemdelingen,
 „ welke niets doen, dan door het land te trek-
 „ ken, en zelfs bedelaars, in hunne verteeringen
 „ nuttig voor den Staat.

„ Men heft, daar, eene menigte van andere be-
 „ lastingen, op het zout, op de zeep, op koffij,
 „ op thee, op tabak, met één woord op alles,
 „ wat in de Provintie verteerd wordt, maar de
 „ wijze van heffing is zagt, ijdert weet, hoe
 „ veel hij jaarlijks voor die zaaken moet betaa-
 „ len, en hij betaalt in evenredigheid van zijne
 „ bezittingen,” enz.

Men leeze die geheele plaats, zij is te lang om
 hier geheel ingevoegd te worden.

Maar, ten tweede, zijn dezelve thands, voor
 zo veel de noodzaaklijkheden van het leven aan-
 gaat, over het geheel, weinig hooger, en althands
 niet in evenredigheid van de hoogere arbeidsloo-
 nen, dan in het begin van de voorgaande eeuw —
 De Heer *van de Spiegel* heeft dit, in zijn meer-
 maal aangepreezen uitmuntend werkjen *over de*
Armoede en Bedelaarij in Zeeland, pag. 24 en
 25, wegens *Zeeland* beweezen, en ik zal zijn
 voorbeeld volgen, en, ten aanzien van *Holland*,
 doen zien, dat veele belastingen op de noodzaak-
 lijkheden van het leven, in *Holland*, thands wel-
 nig

tuigen, dat het niet zo zeer de geldprijs, als wel de wezentlijke belooning van den arbeid is, welke verhoogd is geworden.

Zou

I.
BOEK
VIII.
HOOFDST.

nig zwaarder zijn, dan in het begin van de voorgaande eeuw, en dat die geene, welke eene in het ooglopende verhooging hebben ondergaan, echter, in aanmerking van de omstandigheden, niet drukkender zijn geworden, dan te vooren.

Laat ons tot zodanige artikelen ons bepalen, bij welke de gemeene arbeider het meeste belang heeft.

Het *beestiaal* was in het jaar 1605 even gelijk tegenwoordig, de zevende penning van de waarde — gelijk uit vergelijking van de oude Ordonnantie, *Gr. Placaatb. I. deel, pag. 1794*, met die van het jaar 1749 kan blijken — terwijl in *de jongste Ordonnantie op dit middel van den 22 December 1791*. wel niet meer van den zevenden penning gesproken wordt, maar eens af wordt bepaald van iedere honderd guldens zestien guldens, 't welk met de zedert meer dan honderd jaaren bij dit middel gevoegde 10de verhooging juist den 7den penning uitmaakt.

Van de *binnen gebrouwen bieren* wierd zo wel in het jaar 1624 als tegenwoordig een burger impost van 30 stuivers van de ton betaald. Zie de oude Ord. *Gr. Placaatb. I. d. pag. 1702 en 1722*. waarbij over meer dan honderd jaaren de tiende verhooging is gevoegd.

De *boter* was in 1625, zo wel als thands, met f 4-: op de ton van 320 g belast, *Gr. Placaatb.*

I. d.

I. Zou men deeze verbeteringen in de om-
 BOEK. standigheden van de mindere rangen van het
 VIII. volk behooren aantezien als een voordeel,
 HOOFDST. dan

I. d. pag. 1846, waarbij ook over meer dan hon-
 derd jaaren de 10de verhooging is gekomen.

Van de *brandewijnen* wordt tegenwoordig, zon-
 der onderscheid van welke specie of materiaalen
 dezelve zijn gestookt, van de stoop aan impost
 betaald vier stuivers — met de van over meer dan
 100 jaaren ingevoerde 10de verhooging, en in
 1623 bepaalde de Ordonnantie dien impost op
 8 stuivers en 5-stuivers per stoop, naar de onder-
 scheiden soorten. Zie *Gr. Placaatb. I. d. p. 1685*.

Indien men de Ordonnantien op den *inkomenden*
tabak van het jaar 1623, *Gr. Placaatb. I. deel,*
pag. 1862, en op den *consumptie-tabak* van het
 jaar 1674, *Gr. Placaatb. III. deel, pag. 976*, met
 de tegenwoordige Ordonnantien op beide die mid-
 delen vergelijkt, dan zal men zien, dat dezelve,
 in plaats van verhoogd, aanmerkelijk gematigd zijn
 geworden.

Van het *consumptie-zout* wierd, volgens de
 Ordonnantie van 1583, *Gr. Placaatb. I. deel,*
pag. 1802, van elk honderd zouts geheeven vier
 guldens, 't welk thands, behalven de over meer
 dan 100 jaaren in gebruik geweest zijnde 10de
 verhooging, eene gulden hooger, en over eene
 zodanige hoeveelheid nauwlijks merkbaar is.

De impost op het *brandhout* was in het jaar
 1605, *Gr. Placaatb. I. d. pag. 1873*, $\frac{1}{4}$ van de
 waarde, doch tegenwoordig is dezelve $\frac{1}{2}$ van de

waar-

dan wel als een nadeel voor de maatschap-
 pij? Deeze vraag schijnt bij den eersten op-
 slag zeer gemakkelijk te beantwoorden te zijn.
 Knechts,

I.
 B O E K.
 VIII.
 HOOFDST.

waarde, en dus verdubbeld, met de van ouds
 ingevoerde 10de verhooging.

De turf betaalt tegenwoordig vier stuivers van
 de ton, dit is aanmerklijk hooger dan in 1605,
 toen dezelve maar zeven penningen van de ton
 betaalde, *Gr. Placaatb. I. d. pag. 1877*. Dan dee-
 ze verhooging is niet eensklaps, maar langzaam
 ingevoerd, in 1623 was het reeds 12 penningen,
 in 1627 was het 24 penningen, *Gr. Placaatb.*
I. c. In 1679 was het drie stuivers, *Gr. Placaatb.*
III. d. p. 827. In 1707 wierd het $3\frac{1}{2}$ stuiver,
Gr. Placaatb. V. d. p. 1076, en in 1749 is de-
 zelve op vier stuivers gebragt. Dan welke vier
 stuivers geene eigentlijke vermeerdering waren,
 dewijl in die Ordonnantie de van over meer dan
 honderd jaaren ingevoerde 10de verhooging onder
 die vier stuivers berekend is geworden.

De impost op de *consumptie zeep*, volgens de
 tegenwoordige Ordonnantie bedraagende f 9-:-: per
 ton van 240 st , met de van over meer dan
 100 jaaren ingevoerde 10de verhooging, is dan
 eens hooger, dan weder laager geweest. In 1605
 was dezelve f 3-4-: per ton, *Gr. Placaatb. I. d.*
pag. 1838, in 1623 f 6-8-: *Gr. Placaatb. I. c.*,
 in 1680 was zij f 12-16-: *Gr. Placaatb. III. d.*
pag. 873, in 1749 is zij weder tot op f 9-:-: ver-
 minderd.

De impost op de *koffij en thee* is voor het

Y

eerst

I. Knechts, arbeiders, en werkluiden, maaken
 B O E K. ver het grootſte gedeelte uit van ijder groot
 VIII. ſtaat-
 HOOFDST.

eerſt den 14 Sept. 1691 geintroduceerd, en wanneer men het beloop van de toenmaalige Ordonnantie (die op eene andere leest geſchoeid was) met de tegenwoordige vergelijkt, dan zal men moeten erkennen, dat de gemeene arbeider thands even weinig belast is, als toen, ſchoon de goede ingezetenen thands meer betaalen.

De impost op de *ronde maat* is thands nog op den zelfden voet, en zelfs in zommige artikelen eenigzints laager dan in 't jaar 1600, *Gr. Placaatb. I. d. p. 1929*, ſchoon ook hier bij over meer dan 100 jaaren eene tiende verhooging is gekomen.

De *inkomende graanen* zijn thands niet zwaarder belast, dan in 1659, *Gr. Placaatb. II. deel, pag. 2546*, uitgezonderd alleen de rode verhooging, die ook hiervan meer dan 100 jaaren geheven is.

Het *gemaal* is een artikel, 't welk zeer aanmerklijk verzwaard is, doch eensdeels is deeze verhooging niet eensklaps gegaan, want de impost van het gemaal op een last tarw, op een last rogge, en op een last boekweit, (de overige artikelen ſla ik, als minder belangrijk, over) was op onderscheiden tijden als volgt:

In 't jaar	tarw	rogge	boekweit
1605	f 32- 8-:	f 16- 4-:	f 6- : -:
1625	40- 10-:	20- 5-:	7- 10-:

In

staatkundig lighaam, maar dat geene, 't welk I.
de omftandigheden van het grootfte gedeelte B O E K.
VIII.
ver- HOOFDET.

In 't jaar	tarw	rogge	boekweit
1627	f 47-14-:	f 15-18-:	f 8-16-10
1636	63-12-:	31-16-:	11-15-12
1642	9 16. 8
1655	utf.	utf.	utf.
1679	utf.	utf.	utf.
1699	utf.	utf.	11-15-:
1722	utf.	utf.	utf.
1732	utf.	utf.	utf.
1739	utf.	utf.	utf.
1749	95- 8-:	38-10-:	7-10- 8

De jongfte Ordonnantie van 1 December 1790 bepaalt den impost op de tarw op f 104-18-22, op de rogge op f 42-7-: en op de boekweit op f 8-5-8, 't welk juist de oude impost van 1749 is, waarbij alleen de 10de verhooginge in ééne fom is opgetrokken, die te vooren apart genoemd wierd.

Gelijk uit alle de agtereen volgende Ordonnantien op dit middel, *Gr. Placaatb. 1ste d fol. 1773, 1782, 2de d. fol. 2480, 2943, 3de d fol. 880, 4de d. fol. 819, 5de d fol. 1058, 1071, 1097, 6de d. fol. 933, 948, 969 en 988, te zien is.*

En anderdeels, schijnt dezelve in de daad zwaarder, dan zij is. Ik beken, in den eerften opslag, moet eene verhooging van eene belasting van f 32-8-: tot f 95-8-: en dus van f 63-:-: op één en het zelfde artikel, allersterkst voorkomen, maar wanneer men in het oog houdt, dat deeze

I. verbetert, kan nooit aangemerkt worden als
 B O E K. nadeelig voor het geheel. — Nimmer toch
 VIII. kan
 HOOFDST.

belasting over een geheel last genomen wordt, en dat in de *Ordonnantien op het gemaal ten platten lande* (in welke men, schoon de impost dezelfde blijvende, echter om goede redenen verplicht is geweest de perfoonen te quotifceeren) ijder perfoon boven de tien jaaren gerekend wordt in een geheel jaar te gebruiken een *Haagsche* zak tarw, of een en een quart *Haagsche* zakken rogge, en dus $\frac{1}{2}$, van een last tarw, of circa $\frac{1}{4}$ van een last rogge, dan verliest die fchijnbaare grootheid der verhooging zeer veel van het denkbeeld van drukkend te zijn, want dan komt de geheele belasting voor ijder hooft in een geheel jaar neder, ten aanzien van de tarw op *f* 3-15. en ten aanzien van de rogge op *f* 1-17-14. Zie *art. 3 en 4 van de Ordonn. op het gemaal ten platten lande van 26 Nov. 1749*, en dus is de verhooging van de tarw voor ijder hooft over een geheel jaar circa *f* 2-10-: en derhalven nog geen ftuiver in de week — terwijl die van de rogge nog geen halve ftuiver in de week kan belooopen. Ik erken gaarne, dat ftatkundige redenen oorzaak gegeven hebben, om die *quotifatie* van ijder perfoon boven de tien jaaren op $\frac{1}{2}$ van een last tarw, of circa $\frac{1}{4}$ van een last rogge liever beneden, dan boven de waare confumptie te ftellen, maar dit zal echter geen zeer aanmerklijk onderscheid in mijne berekening maaken.

Ik zal thands geene meerdere artikelen aanroei-
 ren,

kan eene maatschappij bloeiende en gelukkig I.
 zijn, van welke het grootste deel der leden ^{B O E K.}
 met VIII.
 HOOFDST.

ren, om dat deeze de voornaamste zijn, bij welke de gemeene arbeider belang heeft, ik zou anders kunnen toonen, dat de wijsheid van de regeering, in ons land, zeer goed onderscheid heeft weeten te maaken tusfchen behoeften van noodzaaklijkheid, en van weelde, en dat die van de weelde, op de zichtbaarste wijze, verzwaaard zijn, zo als uit vergelijking van de tegenwoordige Ordonnantien op het karosfengeld, heeren- en redemtiegeld, kleinzegel enz. met die van vroegere tijden blijken kan.

Ten aanzien van de rode verhooging, van welke ik, bij verscheiden artikelen, gesproken heb, dient, dat dezelve bij *Publicatie van 10 Julij 1683. (Gr. Placaatb. 4de d. fol. 698)* voor het eerst is ingevoerd voor den tijd van één jaar, echter schijnt dezelve zonder nadere publicatie gecontinueerd te zijn tot op den 16 Julij 1687, wanneer zij weder is gearresteerd voor den tijd van twee jaaren, (*Gr. Placaatb. l. c.*) na welken tijd dezelve altoos in gebruik gebleeven is, zonder dat ik weete dat dienaangaande eene expresse publicatie is gedaan, dan alleen bij vernieuwing van de Ordonnantien op ijder middel.

Ondertusfchen moet men niet vergeeten, dat, schoon al eens eenige artikelen blijken thands verhoogd te zijn, echter ook aan den anderen kant van verscheiden artikelen, welke in de voorige eeuw nog belast waren, tegenwoordig geene imposten meer worden geheven. — Zo zijn in het
 Y 3 jaar

I. met armoede en ellende worfelt (b). — Be-
 BOEK. halven dit alles, is het ook niet meer dan
 VIII. bil-
 HOOFDST.

jaar 1663 afgeschafft, de imposten op den *haring* a 20 stuivers per ton, op den *gezouten visch* a 20 stuivers op de 30 vischen, op de *olij* a f 8-:-: per vat, op de *traan* a f 3-:-: per quarteel, *Gr. Placaatb. 2de d. p. 3047.* Zo zijn ook zedert 6 Aug. 1680 geene imposten meer geheven van de *pik*, te vooren belast met 16 stuivers op de ton, noch van de *teer*, welke te vooren 10 stuivers per ton betaalde, *Gr. Placaatb. 3de deel, fol. 1004.* noch van de *kaarsfen*, te vooren belast met f 2-10-:-: op de honderd ponden, *Gr. Placaatb. 3. d. fol. 879.* Zo zijn al mede in 1680 afgeschafft eene belasting op de *laarzen* van 8 stuivers van het paar, op de *schoenen* van 2 stuivers van het paar, op de *gestikte muilen* van 4 stuivers van het paar, *Gr. Placaatb. 3de deel, fol. 944,* gelijk ook de belasting op *wit, graauw, en blaauw papier*, van 20, 12, en 6 ft. op de *riem*, naar de onderscheiden soorten, *Gr. Placaatb. 3de deel, fol. 989,* op de *tabakspijpen*, ten beloope van $\frac{1}{5}$ van de waarde, *Gr. Placaatb. 3de deel, fol. 989,* en meer andere, thands niet optenoemen.

Ik meen dus het zelfde, 't welk de oordeelkundige Heer *van de Spiegel*, l. c. pag. 25. nopends *Zeeland* zegt, te kunnen en te moeten zeggen nopends *Holland*, dat ik niet zien kan, dat de belastingen (hoe zeer derzelyer verminderinge, om andere redenen, wenschelijk zoude zijn) nu zwaarder drukken op den hals van den arbeider, dan zij deden voor honderd en meer jaaren.

Te

billijk, dat zij, welke zig laten gebruiken om het geheele lighaam van het volk van
 I.
 B O E K 3
 VIII.
 voed-
 HOOFDST.

Te meer, daar de arbeidsloozen thands ongelijk hooger, en de noodzaaklijke levensmiddelen (althands vóór de tegenwoordige duure tijden) eer laager dan hooger zijn, dan in het begin van de voorgaande eeuw. *Uitgever.*

(b) Dit spreekt van zelve. Uitmuntend is hieromtrent het zeggen van *de Real, Science du Gouvern. tom. VI. pag. 157. De groote hoop van het volk, welke het laagste en onderste gedeelte van den Staat uitmaakt, behoort het grootste en het meest bevestigde deel te zijn, even gelijk de grondslag van een gebouw het sterkste en meest verzorgde gedeelte is; de geschiedenis leert ons, dat zodanige Staaten, welke den grooten hoop van het volk met gestrengheid behandeld hebben, nimmer hebben kunnen bloeijen.* — Men kan hieromtrent zeer veele fraaije aanmerkingen vinden in de *Droomen van eenen Menschenvriend van Isélin, p. 112. Campomanes, over de Industr. p. 36. Necker, de l'Administ. des Finances, tom. III. pag. 94 en volg.* en bij andere staatkundige Schrijvers — trouwens men behoeft zig alleen maar het voorbeeld van *Polen* (zie noot (f) op het 1. hoofddeel van dit boek) voor den geest te brengen, om overtuigd te zijn, dat, hoe rijk ook eenige bijzondere ingezetenen mogen zijn, echter nooit een land kan bloeijen, indien de algemeene welvaart zig niet door alle standen verspreidt. *Portugal*, schoon daar de kooplieden

I. voedsel, kleeding en wooning te voorzien,
 B O E K
 VIII. ook zelve zodanig een deel in de voort-
 HOOFDST. brengfelen van hunnen eigenen arbeid behoo-
 ren te hebben, dat zij zelve een draaglijk
 voedsel, kleeding en wooning genieten (c).

Schoon

magtig rijk zijn, en boven alle denkbeeld prag-
 tig leeven, (gelijk wij bij onzen Schrijver in het
IV. boek VII. hoofst. zullen zien) kan ons het
 zelfde leerer. Men leeze *Campomanes*, om ook
 van *Spanjen* een voorbeeld te neemen. *Uitgever.*

(c) Dit is de billijkheid zelve. Ondertusfchen
 hoe billijk dit ook zij, kan echter dit grondbe-
 ginfel te ver gedreeven worden — de gewoone
 klagten, (van welke de Schrijver, een weinig
 hooger, fprak) dat de weelde zig tot alle fta-
 den heeft uitgebreid, en dat de gemeene arbeider
 thands niet meer te vrede is, met het zelfde
 voedsel, kleeding, en wooning, met welke dezelve
 zig in voorige tijden vergenoegde, is in ons land
 niet dan al te gegrond, en zeker is bij ons in
 die vermeerderde weelde veel meer de reden te
 zoeken van de verminderde welvaart van den ar-
 beidenden ftaad, dan in de verkeerdelijk voorge-
 wende verhooging der belastingen op de nood-
 zaaklijke levensmiddelen. — Met mijn geheele
 hart gun ik aan den arbeidenden ftaad van ons
 Vaderland de ruimfte welvaart, deeze maakt eene
 van mijne hartelijkfte wenschen uit, maar zo lang
 de een tegen den ander in gemetingen van gemak,
 aangenaamheden, en cieraaden, in één woord, in
 pracht wil opfteecken, zonder dat ijder zijne ei-
 gen

Schoon de armoede, buiten twijffel, van het huwlyk doet affchrikken, zo verhindert zij hetzelve echter niet altijd. Zij fchijnt de voortteeling zelve te begunftigen — eene bijna van gebrek ftervende *Schotfche hooglandfche* vrouw zal menigmaal meer dan twintig kinderen ter waereld brengen, terwyl eene gemaklyk gekoesterde fijne *Lady* dikwils niet in ftaat is om één, althands over het geheel geen twee of drie kinderen te baaren, zonder geheel uitgeput te zijn. De onvruchtbaarheid, die zo fterk onder vrouwen van fatfoen gevonden wordt, is onder de vrouwen van mindere ftanden zeer zeldzaam — de weelde, welke dikwils bij de fchoone kunne de begeerte naar het genot aanvuurt, fchijnt de vermogens tot de voortteeling altijd te verzwakken, en dikwils geheel te verwoesten.

Maar, hoe zeer de armoede de huwlyken niet verhindert, is zij nogthands ten uiterften ongunftig voor de opvoeding van kinderen. De tedere plant wordt wel voortgebragt, maar

in gen rekening maakt, en overweegt, wat hem zijne gewoone inkomsten toelaaten, is die gouden eeuw nog verre te zoeken — men behoort, in zijne verteeringen, minder in overweeging te neemen, wat de ftand, in welken men geplaatst is, toelaat, dan wel, hoe ver het vermogen toereikt.

Uitgever.

I. in eenen zo kouden grond, en onder een zo
 B O E K. gestreng klimaat, dat zij spoedig weder ver-
 VIII. welkt en sterft. Ik heb menigmaalen hooren
 HOOFDST. zeggen, dat het in de hooge landen van *Schot-*
land niet ongewoon is, dat eene moeder,
 welke twintig kinderen ter weereld gebragt
 heeft, geen twee van dezelve in 't leven be-
 houdt. Verscheiden Officieren van groote
 ondervinding hebben mij verzekerd, dat zij,
 om hunne regimenten te recruteeren, nooit
 in staat geweest zijn, om uit al de soldaaten-
 kinderen, welke in het regiment gebooren wa-
 ren, zelfs het noodige getal van tamboers en
 pijpers te vinden. En nogthands zal men
 zelden ergens een grooter getal van schoone
 kinderen vinden dan omtrent de barakken
 van soldaaten. Het schijnt, dat zeer weinige
 van dezelve den ouderdom van dertien of
 veertien jaaren bereiken. In zommige plaat-
 zen sterft de helft van de kinderen, die ge-
 booren worden, voor dat zij vier jaaren oud
 zijn. In veele voor hun zevende, en in meest
 alle plaatzen voor hun negende of tiende jaar.
 Deeze groote sterfte zal echter overal hoofd-
 zaaklijk onder de kinderen van den gemeenen
 stand gevonden worden, welke niet kan op-
 diepen, om hen met die zelfde zorg te be-
 handelen, welke menschen van beteren stand
 aan dezelve besteeden, schoon dus hunne
 huwlijken over het algemeen vruchtbaarder
 zijn, dan die van menschen van beteren stand,
 komt

komt echter eene mindere evenredigheid van derzelve kinderen tot volwasfenheid — en deze sterfte is in de vondelinghuizen, en in zodanige liefdadige gefichten van kerfpelen, in welke kinderen opgebragt worden, nog grooter, dan onder den gemeenen man (*d*).

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

Ijdere foort van dieren vermenigvuldigt, natuurlijk, in evenredigheid tot de middelen, welke dezelve voor haar bestaan vindt, en zonder die kan geene foort vermenigvuldigen. — maar, in befchaafde burgermaatschappijen, zijn het alleen de geringe ftanden van het volk, in welke de fchaarsheid van de middelen van bestaan paal kan ftellen aan de verdere voortplanting van het menfchlijk geflacht. En dit zelfs kan op geene andere wijze gefchieden, dan door de verwoesting van een groot gedeelte van die kinderen, welke uit hunne vruchtbaare huuwlijken gebooren worden (*e*).

Het

(*d*) Dit gezegde van onzen Schrijver frekt voorzeker niet tot eer van het beftuur der liefdadige gefichten in *Engeland*. Het levert een bewijs op, dat dezelve niet met die zorg behandeld worden, welke de natuur van zodanige inrichtingen vordert. In ons land kent men zodanige in het oog loopende sterfte in de Godshuizen niet. *Uitgever.*

(*e*) De ondervinding fchijnt dit denkbeeld van den Heer *Smith* niet te begunftigen — de geringe

I. Het ruimer beloonen van den arbeid, waar-
 BOEK. door de gemeene man beter in staat gesteld
 VIII. wordt, om voor zijne kinderen te zorgen,
 HOOFDST. en dus een grooter getal optebrengeu, strekt
 natuurlijk om deeze paalen te verwijden, en
 uittebreiden. Hierbij verdient ook aangemerkt
 te worden, dat deeze uitbreiding, zo na als
 mogelijk is, in evenredigheid staat tot de
 vraagen naar arbeiders. Indien deeze vraa-
 gen bij aanhoudendheid vermeerderen, dan
 moet

ringe standen besluten, in alle maatschappijen, in
 welke schaarsheid van middelen van bestaan plaats
 heeft, veeleer tot het huwlijk, dan de midden-
 en hogere standen — de geringe standen zijn
 minder gewoon de gevolgen van een met veele
 kinderen overladen huishouden te overweegen,
 zij hebben ook mindere reden om dezelve te
 vreezen — het denkbeeld van vernedering werkt
 bij hen zo zeer niet. Het valt voor menschen
 van den middenstand, of hooger, altijd hard, te
 moeten voorzien, dat hunne kinderen tot minde-
 ren stand zullen vervallen, dan zij zelve zijn,
 maar de ondervinding leert al te duidelijk, dat,
 in zodanige omstandigheden, de geringste stand
 gewoonlijk en op de liefdefondsén, en op het
 kerkhof rekening maakt. Men zal bij natien,
 welker welvaart aan het verminderen is, altijd
 onder de midden- en hogere standen meer on-
 getrouwden vinden, dan onder de geringe standen.

Uitgever.

moet de belooning van den arbeid het trouwen, en het vermeerderen van het getal der arbeiders natuurlijk in diervoegen aanmoedigen, dat men zig in staat bevinde, om aan het aanhoudend vermeerderen van die vragen, door het aanhoudend vermenigvuldigen van de volkrijkheid, te voldoen. — Indien deeze belooning te eeniger tijd geringer is, dan tot dit oogmerk vereischt wordt, dan zal het gebrek aan handen dezelve weldra weder doen rijzen, en is dezelve op andere tijden weder hooger, dan noodig is, dan zal de buitengemeen groote vermenigvuldiging dezelve weldra weder tot deszelfs natuurlijke maatflok doen daalen. — In het eene geval zal de markt zodanig met arbeid overvoerd, en in het andere geval zo weinig van denzelfden voorzien worden, dat weldra de prijs gedwongen zal worden, om tot dien eigentlijken maatflok terug te keeren, welke de omftandigheden van de maatschappij vordert. Op deeze wijze gaat het met de menfchen, gelijk met alle andere zaaken, het vraagen naar menfchen regelt natuurlijk het voortbrengen van menfchen — het verwakert hetzelve, wanneer het te langzaam, en houdt hetzelve tegen, wanneer het te spoedig voortgaat. Het is dit vraagen naar menfchen, 't welk in alle onderscheiden landen van de waereld, in *Noord-America*, in *Europa*, en in *China*, de volkrijkheid regelt en be-

- I. bepaalt, 't welk de voortplanting van het
 3 O E K. menschdom in *Noord-America* zeer snel
 VIII. voortgaande, in *Europa* trapsgewijze en lang-
 HOOFDST zaam, en in *China* geheel in evenwigt staande doet zijn.

Men zegt gewoonlijk, dat het verslijten en verteeren, 't welk een slaaf doet, voor rekening van zijnen meester is, maar dat zulks van eenen vrijen knecht voor zijne eigen rekening loopt. Ondertuschen slijt en verteert de vrije knecht even zo wel voor rekening van zijnen meester, als de slaaf. De arbeidsloonen, welke aan daggelders en aan knechts van allerlei soort betaald worden, moeten van dien aart zijn, dat zij hen in staat kunnen stellen, om, door elkanderen gerekend, het geslacht van daggelders en knechts, naar maate, dat de vermeerderende, verminderende, of in evenwigt blijvende vraagen van de maatschappij dezelve vorderen, in weezen te houden. — Maar, schoon het dus ook waar is, dat een vrije knecht zo wel voor rekening van zijnen meester slijt en teert, als een slaaf, zo kost echter het onderhoud van denzelfden veel minder, dan dat van eenen slaaf. Het fonds, 't welk geschikt is, om dat geene aan te vullen en te vergoeden, 't welk een slaaf verslijt en verteert, wordt gemeenlijk, als ik mij zo eens mag uitdrukken, door eenen onachtzaamen meester, of zorgeloozen opziender bestuurd, terwijl dat geene, 't welk moet

moet strekken om denzelfden dienst aan eenen vrijen knecht te bewijzen, door dien vrijen knecht zelve bestuurd wordt, de ongeregelheden, welke in het algemeen in de huishoudingen der rijken de overhand hebben, dringen zig natuurlijk in het bestuur van eenen zodanigen opziender in, terwijl de naauwgezette zuinigheid, en de zorgvuldige spaarzaamheid, welke men bij de armoede vindt, natuurlijk bij den vrijen knecht plaats heeft. Onder zodanig een verschillend bestuur moet noodzaaklijk de uitvoering van het zelfde oogmerk eene groote verscheidenheid in de onkosten maaken — en dus geloof ik, dat bij de ondervinding van alle tijden, en alle volkeren, zal blijken, dat de arbeid, welke door vrije knechts gedaan wordt, op den duur beterkoop uitkomt, dan de arbeid, welke door slaaven verrigt wordt — zelfs te *Boston*, *Newjork*, en *Philadelphia*, waar de gemeene arbeidsloozen zo hoog zijn, heeft men bevonden, dat dit de waarheid is. — Gelijk derhalven de ruime belooning van den arbeid een gevolg is van het toeneemen van den rijkdom eener natie, zo is zij ook de oorzaak van de vermeerdering der volkrijkheid — en hij, die over die ruime belooningen klaagt, is gemelijk over de natuurlijke gevolgen en oorzaken van den grootsten voorspoed van de natie.

Daarenboven is het misfchien onze opmerking

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

I. king niet onwaardig, dat de toestand van het
 * O E K. arme arbeidsvolk, of van het groote lighaam
 VIII. van eene natie, in den voorwaards gaanden
 HOOFDST. staat van eene maatschappij, dat is, wanneer
 zij toeneemt in het verkrijgen van meerderen
 rijkdom, gelukkiger en welvaarender schijnt
 te zijn, dan wanneer de maatschappij het
 hoogste toppunt van rijkdom bereikt heeft.
 Wanneer de stand van de maatschappij in
 evenwigt is, dan is die toestand moeilijk,
 wanneer dezelve terug gaat, dan is zij ellend-
 dig. De voorwaardsgaande staat van eene
 maatschappij is in de daad voor alle standen
 de vrolijkste, en meest bemoedigende, de
 in evenwigt blijvende staat sluit de deur voor
 veele genoegens, en de teruggaande staat is
 voor alle standen treurig en troosteloos.

Even gelijk het waar is, dat de milde be-
 looning van den arbeid de voortplanting van
 het menschedom aanmoedigt, even zeker is
 het, dat zij de naartigheid onder den ge-
 meenen man aanwakkert. De arbeidsloo-
 nen zijn eene sterke prikkel tot de vlijt, welke,
 even gelijk alle andere menschlijke hoedanig-
 heden, meerder en levendiger wordt, naar
 maate men dezelve meer en meer aanvuurt —
 een onbekrompen bestaan vermeerdert de lig-
 haamskrachten van den arbeider; de vertroos-
 tende hoop op verbetering van zijnen stand,
 en het uitzicht van in zijnen ouden dag ruim
 en gemaklijk te zullen kunnen leven, moe-
 di-

digen hem ten sterksten aan, om het beste I.
 gebruik van zijne krachten te maaken. — ^{B O E K.}
 Wij zullen dus, daar, waar de arbeidsloo- ^{VIII.}
 nen hoog zijn, de ambachtsluiden altijd ijveriger, ^{HOOFDST.}
 naarstiger, en voortvaarender vinden, dan
 daar, waar zij laag zijn. Bij voorbeeld, zij
 zullen vlijtiger zijn in *Engeland*, dan in
Schotland, in den omtrek van groote steden,
 dan in afgelegen landplaatzen. — Men kan
 niet tegenspreken, dat men ambachtsluiden
 vindt, welke, wanneer zij in vier dagen zo
 veel kunnen verdienen, dat zij de geheele
 week kunnen bestaan, ook zeker de drie ove-
 rige dagen willen ledig loopen; maar dit is
 toch in geenen deele het geval van de mees-
 te; in tegendeel, wanneer de ambachtsman
 rijklijk, en bij het stuk, betaald wordt, loopt
 hij groot gevaar van zig zelve te overwer-
 ken, en in weinige jaaren zijne gezondheid
 en krachten te verwoesten. — Men rekent
 gewoonlijk, dat te *London*, en in zommige
 andere plaatzen, een timmerman zijne fris-
 sche krachten niet veel langer dan agt jaaren
 behoudt — iets van dezen aart ziet men in
 veele andere ambachten gebeuren, in welke
 het werkvolk bij het stuk betaald wordt, en
 even gelijk dit in de handwerken plaats heeft,
 zo ziet men hetzelfde ook in den arbeid op
 het veld, wanneer de dagloo-
 nen hooger dan
 gewoonlijk betaald worden. — Meest alle
 klasfen van handwerken zijn aan bijzondere

I. ongefteldheden onderworpen, welke door zig
 B O E K. al te buitenspoorig, in het werk, dat tot het
 VIII. ambacht behoort, toetgegeeven, gebooren wor-
 HOOFDST. den. *Rammuzzini*, een uitmuntend *Italiaansch*
 Geneesheer, heeft een opzetlijk werk over
 deeze kwaalen gefchreeven. Wij houden in
Engeland de foldaaten niet voor de naarf-
 tige foort onder het volk, en echter heeft
 men gevallen gezien, wanneer zij tot zom-
 mige bijzondere foorten van werk gebruikt,
 en mildelijk bij het stuk betaald wierden, dat
 hunne officieren dikwils verpligt waren, om
 met den baas van het werk aftespreeken, dat
 hij niet mogt toelaaten, dat zij, volgens
 het beding, naar het welke zij wierden be-
 taald, boven eene bepaalde fom ijdere dag
 verdienen mogten. Voor dat deeze affpraak
 tufchen de officieren en den baas gemaakt
 was, zettede hen de onderlinge naijver, en
 de begeerte naar meerdere winst, menigmaa-
 len aan, om zig zelve te overwerken, en
 door buitenspoorigen arbeid hunne gezond-
 heid te verwoesten — het onmatig met de
 borst op het werk te vallen, geduurende vier
 dagen van de week, is zeer dikwils de waare
 reden, waarom het werkvolk de overrige drie
 dagen wil ledig loopen, waarover zo fterk
 en luidruchtig geklaagd wordt — en echter
 is het bij de meeste menfchen natuurlijk, dat
 een zwaare arbeid van ziel of lighaam, wel-
 ke verfcheiden dagen agter elkanderen ge-
 duurd

duurd heeft, door eene groote begeerte naar I.
 uitspanning gevolgd wordt, welke, wanneer B O E K.
 zij niet door geweld, of dringende noodzaak- VIII.
 lijkheid tegengehouden wordt, onwederstaan- HOOFDST.
 baar is — dit is de stem van de natuur,
 welke met eenige toegevendheid wil behan-
 deld worden, en zomtijds enkel met rusten
 te vrede is, doch ook wel eens verstrooiing
 en vermaak vordert, en wanneer men zig
 naar dien wil niet schikt, dan zijn de gevol-
 gen dikwils gevaarlijk, en zomtijds doodlijk,
 en, gelijk meest altijd gebeurt, veroorzaaken
 zij, vroeg of laat, die soort van ongesteld-
 heid, welke bijzonder aan de soort van am-
 bacht eigen is. Indien de baazen altijd aan
 de inspraaken van reden en menschlijkheid
 wilden gehoor geeven, dan zouden zij dik-
 wils meer in het geval zijn van den ijver van
 hunne knechts te moeten maatigen, dan den-
 zelve te moeten aanzetten. Ik geloof, dat
 men in alle soorten van ambachten zal on-
 dervinden, dat een man, welke zo bedaard
 voortwerkt, als noodig is, om hem in staat
 te houden, om gestadig aan zijn werk te
 blijven, niet alleen zijne gezondheid en krach-
 ten het langste zal behouden, maar ook, in
 den loop van een geheel jaar, het meeste
 werk zal uitvoeren.

Men wil, dat over het algemeen het werk-
 volk, in jaaren, wanneer alles goedkoop is,
 meer dan gewoon zal ledig loopen, en in

I. duure jaaren meer dan gewoon zal werken,
B O E K. en hieruit heeft men wel eens beslooten, dat
VIII. een onbekrompen bestaan de naarftigheid zou
HOOFDST. verflappen, en een bekrompen bestaan dezelve zou verlevendigen. — Men kan wel niet tegenspreken, dat een weinig meer overvloed dan gewoonlijk zommige werkluiden wel eens tot ledigheid aanzet, maar dat dit zodanige gevolgen op de grootfte meerderheid zoude hebben, of dat de menfchen in 't algemeen beter zouden werken, wanneer zij flecht, dan wanneer zij wel gevoed wierden, wanneer zij moedeloos, dan wanneer zij vol vuur, wanneer zij telkens ziek, dan wanneer zij over 't algemeen in goede gezondheid waren, is niet zeer waarfchijnlijk. Men behoort in het oog te houden, dat, in 't algemeen, jaaren van duurte ook jaaren van ziekte en fterfte onder den gemeenen ftand zijn, welke onmisbaar ten gevolge hebben, dat zij de voortbrengfelen van hunne naarftigheid verminderen.

In jaaren van overvloed verlaaten veele knechts hunne baazen, zij vertrouwen, dat zij hun bestaan wel door hunne eigene naarftigheid zullen kunnen verdienen. — Maar, daar juist dat zelfde goedkoope van de levensmiddelen de fondfen, welke tot onderhoud van knechts gefchikt zijn, vergroot, spoort het de meesters en baazen, en vooral de landpachters, aan, om een grooter getal
 van

van knechts in 't werk te stellen — de landpachters verbeelden zig, in zodanige tijden, dat zij meer voordeel van hun koorn kunnen genieten, wanneer zij met hetzelfde eenige meerdere bouwknachts onderhouden, dan wanneer zij hetzelfde voor eenen laagren prijs op de markt verkoopen (*f*). Dus vermeerderd dan het vraagen naar knechts, terwijl in tegendeel het getal der geenren die zig aanbieden, om aan die vraagen te voldoen, vermindert — en dit is de reden, waarom de prijs van de arbeidsloooren, in jaaren van overvloed, dikwils hooger wordt.

In jaaren van gebrek, maakt de moeilijkheid en onzekerheid van bestaan alle die foorten van menschen begeerig, om weder eenen baas te zoeken — maar de duure prijs der levensmiddelen, welke de fondsen, die tot onderhoud van knechts geschikt waren, verminderen, spoort de baazen veel eer aan om minder, dan om meer knechts te houden. Daarenboven verteeren de arme onafhangelijke ambachtssluiden in duure jaaren wel-
dra

(*f*) Met alle reden, dit is geene ongegronde verbeelding. Alles wat zij langs deezen weg, door vermeerdering van werkende handen, aan hunne landerijen besteedden, komt hun naderhand, met ongelijk meer voordeel, thuis, dan de laagren prijs, welke zij, op de markt, voor hun koorn kunnen maaken. *Uitgever.*

I. dra die geringe kapitaalen, met welke zij ge-
 BOEK
 VIII.
 HOOFDST.
 woon waren, om de ruuwe stoffen voor hun-
 nen arbeid te koopen, en dan vinden zij zig
 verplicht, om knechts te worden, ten einde
 te kunnen beftaan. — Hierdoor vindt men
 meer menfchen om werk verlegen, dan in de
 mooglijkheid zijn, om werk te krijgen, dit
 maakt, dat veele genegen zijn, om voor
 minder loon, dan gewoonlijk, te werken —
 en dit is de reden, waarom de loonen van
 knechts en daggelders, in duure jaaren, me-
 nigmaal daalen (g).

Hier-

(g) Deeze aanmerkingen, zo ten aanzien van de
 redenen, waarom in jaaren van overvloed de arbeids-
 loonen menigmaal rijzen, als waarom zij daarente-
 gen in jaaren van gebrek daalen, zijn zeer oordeel-
 kundig en verftandig — maar zij leveren tevens een
 bewijs op, dat, hoe zeer, gelijk in het begin van
 dit hoofdstuk is aangemerkt, de hooge of laage
 prijzen der arbeidsloonen de beste thermometer
 van de welvaart van eene natie zijn, men echter
 niet al te voorbaarig moet zijn, met het opmaaken
 van het besluit. De daaling van den prijs der
 arbeidsloonen kan bij een anders welvaarend, en
 in welvaart toeneemend volk, zomtijds een enkel
 gevolg zijn van eenige agter elkander volgende
 jaaren van groote duurte, zonder dat men daaruit
 met grond kan besluiten, dat de nationaale rijk-
 dom aan het afneemen is, even zo kan bij een
 volk, wiens welvaart wezentlijk aan het vermin-
 deren is, eene rijzing in den prijs der arbeidsloo-
 nen,

Hierom kunnen allerlei foort van meesters, in duure jaaren, veelal betere bedingen met
 I. BOEK.
 VIII.
 HOOFDST.

nen, veroorzaakt door eene reeks van elkander opvolgende jaaren van overvloed, geen gegrond bewijs opleveren voor eene toeneemende welvaart. — In het eerste geval zal de duurte wel eene zichtbare vertraaging aan den loop van den voorspoed, en, in het tweede geval, eene gelukkige stremming aan den voortgang van den tegenspoed veroorzaaken — maar geen van beide deese omstandigheden zullen den wezentliken toe- of afnemenden stand van de natie veranderen. — Zoodanige omstandigheden (die ook, uit derzelver aart, altijd in het oog loopende zijn) behooren, bij het besluit omtrent den toestand van eene natie, in het oog gehouden te worden. — Men moet dus, wanneer men eene zodanige berekening uit den hoogen of laagen prijs der arbeidslouen wil opmaaken, noch jaaren van schaarsheid, noch jaaren van overvloed, maar jaaren van een middelmatig gewas tot zijnen grondslag leggen, en zelfs die jaaren moeten niet te schielijk op jaaren van buitengewoone schaarsheid of overvloed volgen. — Men behoort zo lang te wachten, tot dat de eerste gevolgen van die omstandigheden een weinig voorbij gegaan zijn, en alles langzaamhand zijnen natuurlijken loop weder heeft begonnen aanteneemen. Zie het geene ik ten aanzien van ons land, met betrekking tot dit stuk, boven in dit hoofdstuk, noot (k), gezegd heb.

Uitgever.

I. met hunne knechts maaken, dan in jaaren
 B O E K. van overvloed, zij vinden hen, in de eerst-
 VIII. genoemde, onderdaaniger, en gediensfiger,
 HOOFDST. dan in de laatstgenoemde, en dus zullen zij
 ook de duure jaaren als voordeeliger voor de
 algemeene vlijt aanmerken — daarenboven
 hebben eigenaars, en pachters van lande-
 rijen, (twee van de uitgestrekte klasfen van
 meesters) nog eene andere reden, om met
 duure jaaren vergenoegd te zijn. De renten
 van de eene, en de voordeelen van de an-
 dere, hangen zeer veel af van den prijs der
 levensmiddelen.

Men kan ondertusfchen niets ongerijnder
 uitdenken, dan zig te willen verbeelden, dat
 de menfchen, over 't geheel genomen, min-
 der zullen uitvoeren, wanneer zij voor zig
 zelve, dan wanneer zij voor anderen arbei-
 den — een arm, maar onafhankelijk werkman
 zal over het algemeen ijveriger zijn, dan een
 daglooner, welke zelfs bij het stuk betaald
 wordt. De eene geniet het volle voortbren-
 gel van zijne naarfteigheid, terwijl de andere
 hietzelve met zijnen meester moet deelen. De
 eene is, in zijnen afgezonderden onafhank-
 lijken ftaat, veel minder blootgefteld aan de
 verleidingen van flecht gezelfchap, welke in
 de uitgebreide fabrieken zo menigmaal het
 zedelijk karakter van de anderen bederven.
 Maar het onderscheid is nog meer zichtbaar
 ten voordeele van den onafhanklijken werk-
 man;

man, wanneer men hem tegen zodanige knechts overftelt, welke bij de maand of het jaar gehuurd worden, en welker dagloonen dezelfde zijn, of zij veel, dan of zij weinig uitvoeren. — Jaaren van overvloed, het getal der daglooners, en bedienden van allerlei aart verminderende, zullen dat der onafhankelijke werkluiden vergrooten, terwijl jaaren van duurte het tegendeel zullen te weeg brengen.

Een *Fransch* Schrijver van groote kundigheid en vernuft, de Heer *Mesfance*, Ontvanger van de hoofdgelden in het *district van St. Etienne*, heeft zig toegelegd, om aantoonen, dat de arme ambachtsluiden meer werk doen in goedkoope, dan in duure jaaren. Hij vergelijkt ten dien einde de hoeveelheid en de waarde van die goederen, welke bij zodanige verschillende gelegenheden in drie onderscheiden fabrieken gemaakt zijn — te weeten in de grove wollenfabriek van *Elboeuf*, en in eene linnen- en eene zijdefabriek, welke beide zig door de geheele *Generaliteit van Rouaan* uitstrekken. — Uit zijne rekeningen, welke hij uit de registers van de regeeringen heeft opgemaakt, blijkt, dat de hoeveelheid en waarde van de goederen, welke in alle drie deeze fabrieken gemaakt zijn, over 't algemeen grooter zijn geweest in goedkoope, dan in duure jaaren, en dat dezelve in de goedkoopste jaaren al-

I. tijd de grootste, en in de duurste jaaren al-
BOEK. tijd de kleinste zijn geweest. Alle drie dee-
VIII. ze fabrieken schijnen zig, ten aanzien van
HOOFDST. derzelve welvaart, in den staat van even-
 wigt te bevinden, en, schoon derzelve
 voortbrengfelen in hoeveelheid, van het eene
 jaar tot het andere, eenigzins mogen ver-
 schillen, echter over het geheel noch voor-
 waards noch agterwaards te gaan.

De linnenfabriek in *Schotland*, en de fa-
 briek van grove wollen in het westerkwar-
 tier van het Graaffchap *Tork*, zijn bloeiende
 fabrieken, welke voortbrengfelen in 't alge-
 meen (schoon echter met eenige veranderin-
 gen) beide in hoeveelheid en in waarde ver-
 meerderen. — Ondertuschen heb ik, bij een
 onderzoek van de rekeningen, welke van
 derzelve jaarlijksche voortbrengfelen uitgegee-
 ven zijn, niet kunnen ontdekken, dat der-
 zelve veranderingen in eenig zichtbaar ver-
 band gestaan hebben met het goedkoope of
 duure van de onderscheiden tijden. — In
 het jaar 1740 (een jaar van groote duurte)
 schijnen zekerlijk beide deeze fabrieken zeer
 veel geleden te hebben, maar in 1756 (ook
 een jaar van groote duurte) heeft de *Schot-
 sche* fabriek meer dan gewoone vorderingen
 gemaakt, de fabriek in 't Graaffchap *Tork*
 ging, in de daad, terug, en deszelfs voort-
 brengfel rees niet weder tot die hoogte, wel-
 ke hetzelfde in het jaar 1755 beklommen had,

VOOR

voor het jaar 1766, na het herroepen van de *I. Americaanfche* stempel-acte. In dat en het ^{B O E K.} volgende jaar heeft dezelve alles, wat zij immer te vooren was geweest, verre overtroffen, en na dien tijd is zij altijd blijven voortwaards gaan. ^{VIII. HOOFDST.}

De voortbrengfelen van alle groote fabrieken, welke op eenen afstand van de fabriek verkogt worden, moeten noodzaaklijk minder afhangen van de duurte of het goedkoope van de jaaren in die landen, in welke die fabrieken gedreeven worden, dan wel van die omftandigheden, welke met de vraagen naar die goederen in die landen gepaard gaan, in welke dezelve gebruikt worden. — Op deeze fabrieken hebben vrede en oorlog, voor- en tegenfpoed van andere mededingende fabrieken, en zelfs de goede en kwaade luimen van derzelve voornaamfte koopliiden veel invloed, daarenboven komt een groot deel van het buitengewoone werk, 't welk waarfchijnlijk is, dat in goedkoope jaaren gedaan wordt, nooit in de publicke registers van de fabrieken. — De mannen, welke in die fabrieken werken, verlaaten in zodanige tijden hunne meesters, en worden onafhanklijke werkliiden — de vrouwen keeren naar haare ouders terug, en begeeven zig gemeenlijk tot fpinnen, om ftoffen te maaken tot kleeding voor haar zelve, en haare huisgezinnen. — Zelfs de onafhanklijke werkliiden

den

I. den arbeiden niet altijd aan werk, 't welk zij
 B O E K. opentlijk verkoopen, maar zij worden menig-
 VIII. maal van hunne nabuuren aan den arbeid ge-
 HOOFDST. fteld van werk, 't welk zij tot hun huislijk
 gebruik noodig hebben. — Het voortbreng-
 fel van hunnen arbeid maakt bij gevolg ook
 geen figuur in die publieke registers, van
 welke de lijsten menigmaal met zo veel ver-
 tooning worden uitgegeeven, en uit welke
 onze *Engelsche* kooplieden en fabrikeurs zig
 altijd verkeerdelijk vleijen in staat te zijn om
 den bloei of het verval van de grootste Staa-
 ten te kunnen voorzegen (*h*).

Schoon

(*h*) Het besluit, 't welk men uit zodanige
 publieke registers, en de daarvan uitgegeeven lijs-
 ten wil opmaaken, is, gelijk onze Schrijver zeer
 wel aanmerkt, ten uitersten ongegrond, en enkel
 geschikt, om de *Engelsche* kooplieden, en fabri-
 keurs, in hunne staatkundige *speculatiën* te ver-
 maaken; in veele landen zijn zodanige registers en
 daaruit gemaakte lijsten onbekend, in andere maakt
 men meer vertooning met dezelve, dan met de
 waarheid overeenkomt. Het is, over het geheel,
 niet zeer staatkundig, dat de regeering eene naauw-
 keurige kennis neemt van den toestand der fabri-
 ken — het volk ziet zodanige onderzoekingen
 nooit gaarne, men is altijd bevreesd voor nadee-
 lige oogmerken. — Eenige jaaren geleden wilde
 een *Intendant* van eene provintie in *Vrankrijk*
 den honigteelt aanmoedigen, hij begon met eene
 naauw-

Schoon de veranderingen der arbeidsloo-
 niet alleen niet altijd met de veranderingen
 in den prijs der levensmiddelen gepaard
 gaan, maar dikwils het lijnrecht tegenoverge-
 stelde zijn, zouden wij nogthands, die reke-
 ning volgende, ons zeer vergisfen (*i*), indien
 wij

I.
 B O E K.
 VIII.
 HOOFDST.

naauwkeurige opgaaf te vraagen van alle de bijen-
 korven, welke in de geheele provincie gehouden
 wierden, het volk, door deeze vraag in onze-
 kerheid gebragt, vreesde eene belasting op dezel-
 ve, en binnen weinige dagen waren er naauw-
 lijks eenige bijenkorven in de geheele provincie
 meer te vinden. — Men kan dit geval leezen
 bij *Necker, de l'Administ. des Finances, tom. III.*
p. 232, waar men tevens zeer gegronde aanmer-
 kingen over de al te groote nieuwsgierigheid van
 eene regeering omtrent dit stuk zal aantreffen.
 Eene regeering moet zeker niet onverschillig zijn,
 omtrent de welvaart van de natie, maar zodra zij
 zig wil bemoeijen met dat geene, 't welk aan
 den wil van ijder ingezetenen, en aan den natuurlij-
 ken loop van zaaken moet worden overgelaaten,
 zodra zij daar wil regeeren, waar zij niets anders
 te doen heeft, dan algemeene bescherming te ver-
 leenen, en algemeene gelegenheden te verschaf-
 fen, dan bederft zij alles. *Uitgever.*

(*i*) Het spreekt van zelve, dat men aan den
 prijs der levensmiddelen geenen invloed op den
 prijs van den arbeid ontzeggen kan. — De gron-
 den, welke de Schrijver aanvoert, zijn onweder-
 spreeklijk. — Maar hoe zeer de prijs der levens-
 mid-

I. wij ons verbeelden wilden, dat de prijs der
 B O E K. levensmiddelen geenen invloed op dien der
 VIII. arbeidslooonen had. — De geldprijs van den
 HOOFDST. ar-

middelen altijd invloed op den prijs van den arbeid behouden zal, benaddeelt echter die waarheid niets aan de stelling van onzen Schrijver, *dat de tuime belooning van den arbeid het natuurlijk kenmerk is van den aanwas van den nationaalen rijkdom, dat het bekrompen onderhoud van den armen werkmán een natuurlijk teken is, dat de welvaart tot de hoogte van evenwigt geklommen is, en dat, wanneer de werkende hand gebrek lijdt, men zeker staat kan maaken, dat de welvaart van eene natie terug gaat.* In tegendeel die waarheid bevestigt deeze stelling.

Twee omstandigheden bepaalen den prijs van den arbeid. Het vraagen naar arbeid, en de prijs van de behoefkens van den arbeider. — Deeze twee omstandigheden gaan altijd gepaard. Indien er geen gevraag naar arbeid was, dan zouden er geene arbeiders zijn, indien de arbeiders door hunnen arbeid niet in staat gesteld wierden, om aan hunne behoefkens te voldoen, dan zouden zij niet willen arbeiden. — Maar de invloed van deeze beide omstandigheden is niet even sterk, en op onderscheiden tijden, en in verschillende gevallen, is derzelver werking verscheiden. Wanneer het gevraag naar arbeid grooter invloed heeft, dan de prijs der behoefkens, dan is er welvaart. Hoe grooter die invloed is, des te grooter is de welvaart, en wanneer dezelve tot eene zodanige
 hoog-

I.
B O E K,
VIII.
HOOFDST.

arbeid wordt noodzaaklijk door twee omstandigheden bepaald — het vraagen naar arbeid, en de prijs van de noodzaaklijkheden en gemakken van het leven. Naar maate dat het gebeurt, dat de vraagen naar arbeid, vermeerderende, in evenwigt blijvende, of verminderende zijn, of naar maate dat dezelve eene vermeerderende, in evenwigt blijvende of verminderende volkrijkheid vereischen, naar die maate bepaalen zij de hoeveelheid van noodzaaklijkheden en gemakken des levens, welke aan den arbeider moeten worden gegeven — terwijl tevens de geldprijs van den arbeid zig regelt naar dat geene, 't welk vereischt wordt, om die hoeveelheid te koopen. Schoon dus de geldprijs van den arbeid zomtjids hoog is, terwijl de le-

hoogte klimt, dat nauwlijks meer op den prijs der levensmiddelen gelet wordt, ja dat die prijs kan daalen, terwijl de arbeidsloooneen aanhoudend rijzen, dan is eene natie in vollen bloei. Wanneer in tegendeel de prijs der behoefkens grooter invloed heeft op den prijs van den arbeid, dan het gevraag naar werk, dan is er tegenspoed, en wanneer de invloed van den prijs der levensmiddelen dien van het gevraag naar arbeid zodanig overtreft, dat zij de arbeidsloooneen tot den laagsten prijs bepaalt, die met de gemeene menschelijkheid bestaanbaar is, dan is zeker de natie in verval. *Uitgever.*

- I. levensmiddelen goedkoop zijn, zou echter,
 B O E K. de vraagen naar arbeid dezelfde blijvende,
 VIII. die geldprijs nog hooger worden, indien de
 HOOFDST. levensmiddelen duurder wierden.

De reden, waarom de geldprijs van den arbeid, in jaaren van schielijken en buitengewoon overvloed, dikwils rijst, en in tegendeel, in jaaren van onverwagte en buitengewoone schaarsheid, dikwils daalt, is om dat in het eerstgenoemde geval de vraagen naar arbeid vermeerderen, en om dat zij in het tweede geval verminderen.

In jaaren van onvoorziene en buitengewoon overvloed, bevinden zig in de handen van veele aanmoedigers tot naarfligheid fondsen, die toereikende zijn om een grooter getal van arbeidzaame menschen in het werk te stellen, dan in het voorgaande jaar konden worden gebruikt, en dit buitengewoon getal is niet altijd te krijgen. Hierom onderkruipen zodanige meesters, die meer volk noodig hebben, elkanderen, om hetzelfde te bekomen, 't welk dikwils veroorzaakt, dat zo wel de wezentlijke, als de geldprijs van den arbeid rijzen.

Het tegenovergestelde heeft plaats in jaaren van onverwagte en buitengewoone schaarsheid. De fondsen, geschikt om de vlijt te voeden, zijn dan kleinder, dan zij in het voorgaande jaar waren: dan geraakt een zeer groot getal van werkvolk buiten werk, deeze

on.

onderkruipen elkanderen, om werk te vinden, en hierdoor daalt dikwils zo wel de wezentlijke, als de geldprijs van den arbeid. — In het jaar 1740 (een jaar van buitengewoone schaarsheid) was er zeer veel werkvolk, 't welk zig aanbood, om alleen maar voor den kost te werken — in de volgende jaaren van overvloed, was het moeilijker om arbeiders en knechts te krijgen.

Daar de schaarsheid van een duur jaar het vraagen naar arbeiders vermindert, strekt dezelve om den prijs van den arbeid te doen daalen, terwijl de hooge prijs der levensmiddelen strekt, om denzelven te doen rijzen — en daar in tegendeel de overvloed van een vruchtbaar jaar het vraagen naar arbeiders vermeerdert, strekt dezelve om den prijs van den arbeid te doen rijzen, terwijl de laage prijs der levensmiddelen strekt om denzelven te doen daalen. — Deeze twee tegen elkander overstaande oorzaaken schijnen elkanderen in de gewoone veranderingen van den prijs der levensmiddelen in evenwigt te houden, en dit is waarfchijnlijk de reden, waarom men overal zo veel meer standvastigheid en duurzaamheid in den prijs van den arbeid, dan in den prijs der levensmiddelen aantrest.

Het verhoogen van den prijs der arbeidsloonen moet noodzaaklijk den prijs van veele waaren doen rijzen, om dat hierdoor dat ge-

I. deelte van den prijs der waaren grooter
 B O E K. wordt, 't welk zig zelve in arbeidsloo-
 VIII. oplost, en dit strekt zig zo ver uit, dat
 HOOFDST. zelfs daardoor het gebruik van die waaren,
 zo binnen als buiten 's lands, verminderd
 wordt. — Ondertuschen strekt die zelfde
 oorzaak, welke de arbeidsloo-
 nen doet rijzen, (ik bedoele de vergroo-
 ting der kapitaal-
 en om de voortbrengende vermogens van
 den arbeid te vermeerderen, en te maaken,
 dat eene kleindere hoeveelheid van arbeid
 eene grootere hoeveelheid van werk voort-
 brengt. De eigenaar van een kapitaal, wel-
 ke een groot getal van arbeiders in 't werk
 houdt, poogt natuurlijk, tot zijn eigen voor-
 deel, eene zo geschikte verdeeling en afzon-
 dering van de bijzondere bezigheden te ma-
 ken, als hem in staat kan stellen, om de
 grootste hoeveelheid van werk voorttebren-
 gen, die mogelijk is. Deze zelfde reden
 zet hem aan, om zig van de beste werktui-
 gen te voorzien, welke hij of zijn werkvolk
 kunnen uitdenken. Dat geene, 't welk on-
 der de arbeiders in eene bijzondere werk-
 plaats gebeurt, heeft, om die zelfde reden,
 plaats onder alle de arbeiders van eene groo-
 te maatschappij. Hoe grooter hun getal is,
 des te meer verdeelen zij zig in verschillende
 klassen en onderdeelen van arbeid — hier-
 door zijn veele hersfens ingespannen, om in
 iedere bezigheid de best geschikte werktuigen
 voor

voor den arbeid uittedenken, en dus wordt ook de uitvinding van dezelve des te waarschijnlijker — en dit heeft ten gevolge, dat er zeer veele waaren zijn, welke, ingevolge van deeze verbeteringen, door zo veel minder arbeid, dan te vooren, kunnen worden voortgebracht, dat de verhooging van de arbeidsloo- nen meer dan vergoed wordt door de vermindering van de hoeveelheid van den arbeid.

I.
B O E K.
VIII.
HOOFDST.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Over de voordeelen van kapitaalen.

Het rijzen en daalen van de voordeelen der kapitaalen hangt van dezelfde oorzaaken af, door welke de prijs van den arbeid steigt of valt, dat is, van den voorwaards of agterwaards gaanden staat van den nationaalen rijkdom. — Maar deeze oorzaaken werken op deeze twee verschillende zaaken op zeer onderscheidene wijzen.

Het aangroeijen van kapitaalen, waardoor de arbeidsloo- nen rijzen, heeft het verminderen van de voordeelen ten gevolge. — Wanneer verscheiden rijke kooplieden hunne kapitaalen alle tot denzelfden handel aanleggen, dan werkt natuurlijk hunne onderlinge mededinging uit, dat de voordeelen geringer worden — en wanneer in alle de verschillende

B O E K.
IX.
HOOFDST

I. foorten van handel van eene maatschappij eene gelijke vermeerdering van de kapitaalen plaats heeft, dan zal ook dezelfde mededinging in die alle dezelfde uitwerking hebben.

Wij hebben reeds aangemerkt, dat het zeer moeilijk is, om met zekerheid optegeven, welke, zelfs op eenen bepaalden tijd en plaats, de gemiddelde hoogte zij van de arbeidsloonen. — Wij kunnen in dat geval zelden meer bepaalen, dan dat geene, 't welk omtrent die loonen in het meeste gebruik is — maar ook dit kan, ten aanzien van de voordeelen van kapitaalen, maar zelden gedaan worden. — Deeze voordeelen zijn zo verschillende, dat zelfs die geene, die eenen bijzonderen handel drijft, niet eens altijd in staat is, om zelve te kunnen zeggen, welke de gemiddelde hoogte van zijne jaarlijksche voordeelen zij. — Deeze voordeelen hangen niet alleen af van ijdere verandering in den prijs der waaren, in welke hij handelt, maar ook van den voor- of tegenspoed van zijne mededingers, en de luiden, met welke hij handelt, en van duizenden van andere toevallen, aan welke zijne waaren, 't zij wanneer dezelve ter zee, of te land vervoerd worden, 't zij zelve wanneer zij in de pakhuizen opgelegd zijn, bloot staan. Dus veranderen die voordeelen niet alleen van jaar tot jaar, maar zelfs van dag tot dag, en dikwils van uur tot uur. — Het moet nog
 veel

veel moeilijker zijn, om eene waare opgaave te doen van de gemiddelde hoogte der voordeelen, welke met alle de onderscheiden voorten van handel, die in een groot koningrijk gedreeven worden, behaald worden, en het moet geheel en al onmogelijk zijn, om met eenigen trap van naauwkeurigheid te kunnen beoordeelen, hoedanig dezelve bevoorens, of in lang voorledene tijden geweest zijn.

Maar, schoon de bepaling van de gemiddelde hoogte der voordeelen van kapitaalen, zo als dezelve tegenwoordig is, of in oude tijden geweest is, bij geene mooglijkheid met eenigen trap van juistheid mag kunnen worden opgemaakt, zo kan men echter uit den interest van het geld enig denkbeeld van dezelve verkrijgen. Men kan voor eenen grondregel aanneemen, dat overal, waar men groote voordeelen met het gebruiken van geld kan behaalen, ook in 't algemeen veel voor het gebruiken van dat geld zal betaald worden, en dat, daar, waar men mindere voordeelen maaken kan, ook gewoonlijk minder voor het gebruik van het geld zal worden gegeven (a). Wij kunnen ons derhalven verzekerd

(a) Ik twijffel zeer, of men dien grondregel in alle omstandigheden wel zeer proefhoudende zal vinden. Het is eene onlochenbaare waarheid, dat het geld van des te meerdere waardij is, naar maate men meer met het gebruiken van hetzelfde

I. derd houden, dat, naar maate de gewoone
 B O E K. marktprijs der interesfen in een land rijst of
 IX. daalt,
 HOOFDST.

kan winnen, en dat die waarde minder is, zodra de grootheid van de voordeelen vermindert. Maar het is deeze waarheid alleen niet, welke de hoogte van de interesfen bepaalt — er kunnen verscheiden omstandigheden met dezelve te zamen loopen, welker werking zo fierk is, dat de opgegeeven waarheid haare geheele kracht van grondregel te zijn verlieze. — De Schrijver zelvo geeft in dit hoofdstuk eenige van dezelve op.

(Men houde in het oog, dat de hier voorgefelde grondregel zou moeten dienen, om volgens dezelve zig eenig denkbeeld te vormen van de gemiddelde hoogte der voordeelen van kapitaalen in oude tijden, zonder echter daardoor tot eenigen trap van juistheid te geraaken.)

1°. *Wanneer de zekerheid der kontrakten haare kracht niet vindt in de wet, dan neemen geldschieters, in plaats van interesfen, woeker.* Dus vervalt dan de grondregel — want, hoe zeer ook menschen, die eenig overleg in hunne zaaken hebben, geen geld zullen opneemen, indien met hetzelfde geheel geen voordeel te behaalen is, zo zullen echter in die omstandigheden de interesfen zo hoog zijn, dat er zeer weinig voor de voordeelen zal overschieten. In dat geval zullen zig de geldopneemers met de geringst mooglijke voordeelen moeten te vrede houden, ten ware er andere omstandigheden te zamen loopen, welke die voordeelen vergrooten, bij voorbeeld, mono-

daalt, naar die maate ook de voordeelen der
 kapitaalē veranderen — dat zij minder zijn, I.
B O E K.
IX.
als
HOOFDST.

poliē, belemmeringen, kleinachting van den
 koophandel, enz. — Maar dit was, (volgens
 onzen Schrijver, en wij zullen, als wij aan die
 plaats zijn, daarover nader spreken) het geval,
 't welk, zedert de overflooming van het wester-
 sche *Romeinsche* keizerrijk, eeuwen lang in *Eu-
 ropa* plaats had. Men kan dus, indien dit waar
 is, uit den hoogen prijs der interesen van die
 tijden, zig geen hoegenaamd denkbeeld vormen
 van de grootheid der voordeelen. — Zij kunnen,
 niettegenstaande de hooge interesen, echter door
 andere omstandigheden zeer groot geweest zijn,
 maar zij kunnen ook zeer gering zijn geweest;
 het gebrek in de wet veroorzaakt dus eene on-
 zekerheid, welke niet alleen alle juistheid in het
 besluit verbindert, maar zelfs alle vorming van
 denkbeeld omtrent de hoedanigheid van die voor-
 deelen beneemt. Dus verliest de voorgestelde
 grondregel zijne toepassing op die eeuwen, in
 welke, volgens onzen Schrijver, de *Barbaarsche*
 natiē, welke het *Westerse* rijk overfloemd
 hebben, de zekerheid der kontrakten aan de
 trouw van de onderhandelende partijen overgela-
 ten hebben. — (Men begrijpt, dat ik uit de on-
 derstellingen van onzen Schrijver redeneere, en
 voor als nog de waarheid van die hooge interes-
 en, en het gebrek van de wet toegeve, hier-
 over zal ik in dit eigen hoofdstuk nader spreken.)

2. *Het verbod van interesen van geld te mo-*

I. als de interesfen daalen, en meerder, als de-
 B O E K. zelve rijzen — en zo kan ons de nafpeuring
 IX.
 HOOFD: T. van

gen neemen verergert het euvel van den woeker.
 Deeze omftandigheid, welke onze Schrijver ook opgeeft, maakt derhalven al weder, dat de interesfen tot die hoogte loopen, dat er naauwlijks een draaglijk voordeel te behaalen is; er moet altijd eenig voordeel te verkrijgen zijn, anders zou niemand geld tot zodanig gebruik opneemen, maar in dat geval moet het geringst mooglijk voordeel den opneemer te vrede ftellen, ten ware die voordeelen door bijkomende omftandigheden vergroot wierden.

Maar dit verbod van interesfen heeft al zeer vroeg in het *kanonieke recht* plaats gehad, gelijk ik in een volgende noot toonen zal — en althands ten minften zo lang over geheel *Europa* blijven duuren, als de *Roomsch Katholijke* Godsdienst algemeen, en de begrippen omtrent den koop-handel te donker zijn geweest.

Op welke oude tijden kunnen wij dan deezen grondregel van onzen Schrijver toepaslijk maaken? Van den val van het *Westerfche* rijk af, tot op de reformatie toe, (ten minften in de gereformeerde landen) is dezelve voor ons van geen gebruik, gelijk getoond is.

En wanneer wij dezelve op onze tegenwoordige tijden willen toepasfen, zullen wij éven verlegen ftaan. Niet alleen kan onder den uitgebreidften handel, door al te groote onderneemingen, eene fchaarsheid van geld ontftaan, welke
 ruim

van den loop der interesfen den weg baa- I.
 nen, om eenige denkbeelden van den loop B O E K.
 der voordeelen der kapitaalē te verkrijgen. IX.
 HOOFDST.

Bij

ruim zo veel tot de rijzing van de interesfen toe-
 brengt, dan het uitzicht op groote voordeelen. —
 Maar (het geene in dit geval wel het meeste af-
 doet) zedert dat de Souverainen hebben begonnen
 gelden op interesfen te neemen, is de geheele
 kracht van den voorgestelden grondregel verlooren
 geraakt. Ik beken, ik heb zelve in het voorgaan-
 de hoofdstuk gewild, dat men uit de tegenwoor-
 dige omftandigheden van ons Vaderland niet kan
 redeneeren, maar wanneer echter onze nakome-
 lingen, deezen grondregel omhelzende, eens wil-
 den besluiten, dat voor vijftwintig jaaren (toen
 men hier zonder moeite geld kon opneemen tegen
 drie ten honderd) minder voordeelen behaald, en
 minder gewonnen wierd, dan thands, nu de men-
 fchen van het gevestigdste krediet meer dan vier
 ten honderd moeten geeven, en dus, dat er thands
 veel meer gewonnen wordt, dan toen, dan ge-
 loof ik, dat ijder ziet, dat zij zig merklijk zou-
 den vergiften.

Ik meen dus te moeten besluiten, dat, hoe zeer
 het volmaakt waar is, dat het geld meer waardig
 is naar maate men grootere, en minder, naar maate
 men kleindere voordeelen kan behaalen, het ech-
 ter zeer gevaarlijk is, om die waarheid tot eenen
 grondregel aanteneemen, naar welke men, door
 alle tijden heen, zig een denkbeeld van de voor-
 deelen zou kunnen maaken. — Ik twijffel zeer,

I. Bij eene acte van het Parlement van het
 B O E K. zevenendertigste jaar van *Henrik den agt-*
 IX. *sten (b)*, wierd alle interest, welke hooger
 HOOFDST. was

of in dit stuk, daar zo magtig veele omstandighe-
 den op de hoogte der voordeelen invloed hebben,
 wel immer een proefhoudende grondregel opte-
 geeven is. — De eenige weg, langs welken wij
 dienaangaande eenige denkbeelden kunnen vormen,
 is, naar mijne gedachten, in de nu en dan voor-
 komende berichten van goede Geschiedschrijvers,
 en de vergelijkingen van zodanige berichten tegen
 elkanderen, gelegen. *Uitgever.*

(b) Deeze is de meest gewoone wijze van wet-
 ten aantehaalen in *Engeland*. Wij vinden dienaan-
 gaande bij *Blackstone*, in zijne *Commentarien*, over
 de *Engelsche wetten*, in de inleiding, of *Discours*
Praelimin. voor het 1ste deel, p. 124. van de
Fransche vertaaling, gedr. te *Brusfel* 1774, het
 volgende, in eene noot.

„ De manier van aanhaaling van Parlementsacten
 „ is niet eenpaarig — veele van onze oude sta-
 „ tuuten ontleenen derzelver naam van zodanige
 „ plaatsen, in welke het Parlement vergaderd is
 „ geweest, van dien aart zijn de statuuten van
 „ *Merton*, *Marlbrige*, *Westminster*, *Glocester*,
 „ *Winchester* — andere worden benoemd naar de
 „ onderwerpen, welke in dezelve behandeld wor-
 „ den, zo als de statuuten van *Wallis*, van *Ier-*
 „ *land*, de *Articuli Clerici*, en de *Praerogativa*
 „ *Regis*. Zommige worden onderscheiden, door
 „ het eerste woord, met het welke zij beginnen,
 „ Dit

Was dan tien ten honderd, voor onwettig I.
 ver-BOEK.
 IX.

„ Dit laatstgenoemde gebruik is zeer oud, de HOOFDST.
 „ *Jooden* bedienden zig reeds van hetzelfde, om
 „ de vijf boeken van *Mofes* te onderscheiden. Het
 „ wierd ook in de *Christen* kerk nagevolgd, om
 „ de *hymnen* enz. aantewijzen. De *Pauslijke*
 „ bullen hebben geene andere benaaming, en de
 „ rechtsgeleerden, zo in het *Romeinsche* als *Kano-*
 „ *nieke* recht, haalen op die wijze hunne wetten
 „ aan. Op gelijke wijze worden ook zommige
 „ van onze Parlementsacten genoemd, zo als de
 „ acte *quia emptores*, en de acte *circumspecte*
 „ *agatis*. Maar de gewoonlijkste manier, welke
 „ zedert *Eduard II.* het meeste in gebruik is,
 „ bestaat in het noemen van het jaartal van de
 „ regeering van dien koning, onder wien de acte
 „ is gemaakt, men schikt dan de actens naar de
 „ orde van den tijd. Alle de actens van eene
 „ zitting van het Parlement worden, voor een
 „ geheel jaar bij elkander genomen, als of zij
 „ maar één lighaam uitmaakten, en de hoofdstuk-
 „ ken betekenen de onderscheiden acten. — Wan-
 „ neer het Parlement tweemaal in het zelfde jaar
 „ vergaderd is geweest, dan zegt men het eerste
 „ of tweede statuut, of acte van een zodanig jaar
 „ van dien koning.”

Eene dergelijke aanhaaling van wetten, als de
 laatstgenoemde, is, voor de natie zelve, van eene
 zeer groote nuttigheid, die eenige kennis van de
 wetten wil hebben, moet de reeks van de elkan-
 der opgevolgde koningen, en den tijd van hunne

I. verklaard (c). — Voor dien tijd schijnt men
 B O E K. zom-

IX.

HOOFDST. regeering, in het hoofd hebben, en dit gaat na-
 tuurlijk met eene zekere meer of min uitgebreide
 kennis van de geschiedenis van het land gepaard,
 welke voor de ingezetenen altijd noodzakelijk is,
 en langs dien weg ongevoelig levendig wordt ge-
 houden. De Romeinen hadden dezelfde gewoon-
 te, en zelfs nog sterker, zij noemden alleen het
 jaar van hunne *Consules*, met bijvoeging, hoe me-
 nigmaal deeze of die *Consul* of burgemeester ge-
 regeerd had.

Ondertuschen, hoe nuttig dit ook voor de in-
 gezetenen zij, is het echter niet minder lastig
 voor vreemdelingen, welke zodanige aanhaalingen
 in hunne werken ontmoeten — lezers van ge-
 woone kundigheden mogen zig herinneren, wan-
 neer een zeker Vorst, die zig zeer heeft weteen
 te onderscheiden, geregeerd hebbe, maar den reeks
 van alle de *Engelsche* koningen zodanig in het
 hoofd te hebben, dat men (als het op den juisten
 tijd aankomt) zodanige aanhaalingen in een *En-
 gelsch* werk ontmoetende, zig aanstonds den leef-
 tijd van eenen koning kan voorstellen, al heeft
 hij zig niet beroemd gemaakt, is van geen ge-
 woone lezers te vergen — ik zal dus, telkens,
 in mijne nooten, den leeftijd van den Vorst,
 welke aangehaald wordt, opgeeven.

Hendrik de achtste, welke hier genoemd wordt,
 is in het jaar 1509 koning geworden. *Rapin*,
History of England, tom. I. pag. 702. Uitgever.

(c) *Hume*, *History of Engl.*, op het leven van

Hen-

zomtijds meer te hebben genomen. Onder de regeering van *Eduard den zesden* (d), wierd door godsdienstigen ijver (e) alle in-

I.
B O E K.
IX.
HOOFDST.
te-

Hendrik VIII. zegt, geduurende zijne regeering wierd de interest op 10 ten honderd bepaald — en in de noot vindt men, 37 *Hen. 8. c. 9.* Uitgever.

(d) *Eduard VI.* wierd den 31 Januarij 1547 gekroond, in den ouderdom van negen jaaren en drie maanden, men bepaalde zijne meerderjaargheid op zijn achttiende jaar, maar hij overleed eer hij dien ouderdom bereikte, na zes jaaren en vijf maanden koning geweest te zijn. — Dus was de geschiedenis van deeze zes jaaren niet zo zeer de historie van den koning, dan wel van zijne gouverneurs en ministers. *Rapin, History of England, tom II. pag. 3.* Uitgever.

(e) Bij eene groote menigte niet alleen van pauslijke decreeten, maar ook bij zeer veele kapitularien van de Frankische koningen, zijn al zeer vroeg de interesfen verboden. Men kan eene lengte van kanonieke wetten, bij welke dezelve zo wel aan waereldlijke als aan geestelijke perfoonen verboden zijn, vinden *decret. Can. caus. 14. qu. 4. an liceat clericis vel laicis usuras expetere*, waar men, onder anderen, *Can. 8.* het volgende decreet van het Concilie van Nicëen van het jaar 325 ontmoet: *Quoniam multi clerici avaritiae causa turpia lucra sedantes oblitii sunt divini praecepti, quo dictum est, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, foenerantes, centesimas*

I. terest verboden. Ondertusfchen vindt men,
 B O E K. dat

IX.

HOOFDST. *mas exigunt, statuit hoc sanctum Concilium, ut, si quis inventus fuerit, post hanc definitionem usuras accipere, vel ex quolibet tali negotio turpia lucra sectari, vel etiam species frumentorum ad fescuplum dare, omnis, qui tale aliquid conatus fuerit ad quacstum, dejicietur a clero, et alienus ab ecclesiastico habeatur gradu* — terwijl *Can. 7.* een decreet van *Paus Leo den eersten* van het jaar 443 behelst, waarbij dit ook aan de leeken verboden wordt. Onder de *kapitularia* van de *Frankische* koningen vindt men in het *Capitulare Aquisgranense, of het eerste van het jaar 789*, juist de bovengemelde decreten zo van het *Concille van Nicéen*, als van *Paus Leo den eersten* ingeroepen, en met het gezag van *Karel den Grooten* bevestigd. — De menigte van herhaalingen van dit verbod, welke wij in de *kapitularen* ontmoeten, bewijzen ten duidlijksten de onuitvoerbaarheid van eene zodanige wet.

De voornaame reden, om welke het *kanonieke recht* de interesfen verbiedt, is om dat het *Op- perwezen* hetzelfde door *Moses* aan *Israël* verboden heeft, *Exod. XXII. vs. 25.* en op meer plaatsen — maar dit was een verbod, 't welk uit de natuur van de inrichting van die natie voortvloeide, onder welke God eene soort van gelijkheid van goederen wilde onderhouden. — Die wet stond in een regelregt verband met het jubeljaar, en de wederkeeringe der goederen aan de geslachten, zie *Seldenus de Jur. Nat. et Gent. secundum*

dat dit verbod, even gelijk alle wetten van I.
die ^{B O E K.}
IX.

dum mentem Hebraeorum lib. 6. c. 9 et 10. En ^{HOOFDEST.}
dat dit verbod alleen de *Joodsche* natie onder el-
kanderen betref, blijkt allerduidelijkst, wanneer
men die zelfde wet *Deuteron. XXIII, vs. 20.* ziet
herhaalen, en bij dezelve voegen, dat het neemen
van interessen van vreemdelingen geoorloofd is —
*gy en sult aen uwen broeder niet woekeran, met
woecker van gelt, met woecker van spijsse, met
woecker van eenigh dingh, daer mede men woec-
kert. Aen den vreemden sult gy woekeran, maer
aen uwen broeder sult gy niet woekeran.*

Behalven dat de burgerlijke en kerkelijke wet-
ten der *Jooden* geene de minste verbindende kracht
hebben voor onze tegenwoordige burgermaatschap-
pijen. Zie het geene ik, dienaangaande, gezegd
heb in mijne Aanm. op de *Montesquieu, Geest der
Wetten, I. d. pag. 597.* *Hugo de Groot* toont in
zijn *Jus Bell. ac Pac. lib. 2. cap. 12. §. 20 en
22.* allerduidelijkst aan, dat het neemen van inte-
ressen niet tegen het recht der natuur strijdt. On-
der de tegenwerpingen, welke hij daar oplost, is
ook deeze, *dat het onvruchtbaare geld geene
vruchten kan voortbrengen*, men zou bij de op-
lossing, welke de Heer *de Groot* geeft, (dat men
het zelfde van huizen, en andere onvruchtbaare
zaaken zou kunnen zeggen, en dat dus de tegen-
werping te veel bewijst) nog kunnen voegen, dat
die geheele tegenwerping haaren grond heeft in
het verwarde vooroordeel over de natuur van het
geld. — Zodra men het geld, zo wel als alle

I. die natuur, geene uitwerking gehad, en
 B O E K. waar

IX.

HOOPDST. andere waaren, als eene koopwaar beschouwt, dan wordt het klaar, dat die geene, die geld op interesfen neemt, op dien tijd eene som gelds voor den marktprijs koopt, of (gelyk de Heer *de Montesquieu* zig uitdrukt) huurt. Men zie verder *H. de Groot, Inleid. tot de Holl. Rechtsghel. 3de boek 10de hoofdst. §. 10 en verv. Gul. Grot. Intrad. ad Praxin for. Bat. lib. I. cap. 7. §. 27 en 28. De Montesq. Geest der Wetten, 2de deel, pag. 571. tot het einde*, met het geene ik daar aangezekend heb. — Zie ook *het fraaije hoofdstuk van Necker over den interest, in zijne Administr. des Finances, tom. 3. pag. 236 en volg.* terwijl men echter altijd het onderscheid tuschen *woeker*, en *interest*, 't welk de Heer *de Montesquieu, l. c. p. 573.* opgeeft, behoort in het oog te houden — en welk onderscheid ook zeer duidlijk bedoeld wordt door den Heer *H. de Groot* in de aangehaalde plaats uit het *J. B. az Pac.* Ik heb mij altijd verwonderd, dat *Barbierac* in zijne *Fransche nooten op die plaats van Grot. n. 9.* en na hem *Formey, Melanges Philosoph. examen de Pufure, suivant les principes du droit naturel, pag. 216. in not.* willen, dat *H. de Groot* in de aangehaalde plaats zou leeren, dat het nemen van interesfen ongeoorloofd is. — Wanneer men §. 20 en 22 tegen elkander vergelijkt, zal men zien, dat hij op de eene plaats van *woeker*, en op de andere van *interest* spreekt. Men kan het geheele verschil over de al of niet geoorlooftheid

heid

waarschijnlijk het euvel van den woeker eer I.
 ver- B O E K E
 IX.

heid der intresfen uitvoerig behandeld vinden bij HOOFDST.
Noodt de foenore et usuris, vooral *lib. I. cap. 10*
 en II.

Het was ondertuschen (om tot onzen Schrijver weder te keeren) niet te verwonderen, dat een zodanig verbod, ten tijde van *Eduard VI*, krachteloos was, niet alleen om die redenen, om welke (gelijk de Heer *de Montesq. l. c.* leert) de woeker altijd rijst, zodra men de interessfen verbiedt, maar tevens, om dat in die tijden de *kano-nieke* wetten bij een zeer groot gedeelte van de *Engelsche* natie derzelver gezag reeds verlooren hadden. *Hendrik VIII*, de vader en voorzaat van *Eduard VI*, had reeds veel toegebracht, om de reformatie in *Engeland* te bevorderen — want, schoon hij voor zig zelve juist alle de leeringen van de Hervormers niet omhelsde, had hij echter de kloosters reeds vernietigd, en het gezag van de kerk van *Rome* in zijne Staaten afgelehaft. Zie onzen *Smith 5de boek 1ste hoofdst.* Onder de minderjarige regering van *Eduard VI*. leest men zeer veel van de woelingen van de *Hervormden* en *Roomschen* onder elkanderen, van welke dan eens de eene, dan weder de andere partij den hoventooch sloeg, onder de kortstondige regering van zijne opvolgster en zuster *Maria*, was de *Roomschgezinde* partij meester, doch zodra deeze koningin overleden, en door haare zuster *Elisabeth* opgevolgd was, wierd die partij geheel t'on-der gebracht. Gelijk dit alles bij *Rapin, History*

I. vergerd, dan verbeterd heeft. In eene acte
 B O E K. van het Parlement van het dertiende jaar
 IX. van (f) koningin *Elisabeth*, hoofdstuk 8,
 HOOFDST. wierd de Parlements-acte van *Hendrik den*
agsten weder ingevoerd, en van dien tijd af
 bleef de wettige hoogte van den interest op
 tien ten honderd, tot dat dezelve door eene
 acte van het eenentwintigste jaar van *Jacobus*
den eersten (g) op agt ten honderd vermin-
 derd wierd. Kort na de herftelling van de

mo-

of *Engl.* in de geschiedenis en van de levens van
Hendrik VIII, *Eduard VI*, *Maria*, en *Elisabeth*,
 kan gezien worden. — Het is dus te begrijpen,
 dat onder die vier regeeringen de interess en al of
 niet geoorloofd wierden gehouden, naar maate dat
 de *kanonieke* wetten al of niet invloed hadden.

Uitgever.

(f) *Elisabeth* wierd den 14 Januarij 1558 ge-
 kroond. *Rapin, Hist. of Engl. tom. II. p. 53.*

Uitgever.

(g) *Jacobus de eerste* wierd den 24 Maart van
 het jaar 1603 tot koning van *Engeland* uitgeroe-
 pen. *Rapin, Hist. of Engl. tom. II. pag. 158.*
 Zijne laste regeering verschilde zo veel van de
 kloekmoedige regeering van zijne voorzaate *Eli-*
sabeth, dat op dezelve het volgend spotvaers ge-
 maakt wierd:

Rex erat Elisabeth, sed nunc regina Jacobus.

Uitgever.

monarchie (*h*), bragt men denzelfven op zes I
 ten honderd, en bij eene acte van het twaalf- B O E K
 de jaar van koningin *Anna* (*i*) bepaalde men IX.
 denzelfven op vijf ten honderd. Het schijnt, HOOFDST.
 dat alle deze verschillende wetbepaalingen met
 groote naauwkeurigheid gemaakt zijn gewor-
 den — zij schijnen den marktprijs van den
 interest, of die hoogte, voor welke men-
 schen van een algemeen erkend krediet ge-
 woonlijk geld opnamen, gevolgd, en niet
 vooruit gelooopen te hebben. — Zedert den
 tijd van koningin *Anna* schijnt vijf ten hon-
 derd eer boven dan beneden den marktprijs
 te zijn geweest. Voor den laatste Oorlog (*k*)
 nam

(*h*) *The restoration*, de herstelling van de ko-
 ninglijke waardigheid in den persoon van koning
Karel den tweeden, deeze viel voor in het jaar
 1660. *Rapin, Hist. of Engl. tom. II. p. 616 en*
volg. Uitgever.

(*i*) Koningin *Anna*, tweede dochter van *Ja-*
cobus II, werd, kort na den dood van koning
Willem, den III. prince van *Orange*, in het jaar
 1702 tot koningin uitgeroepen. *Tegenw. Staat van*
Gr. Br. I. d. p. 151. Uitgever.

(*k*) De Schrijver spreekt in dit werk menig-
 maal van den *laatsten oorlog*, zonder juist altijd
 te bepaalen, welken oorlog hij bedoelt, dit kan
 eenige verwarring baaren. 't Is waar, hij schreef
 in het jaar 1773 — en dus zou men kunnen be-
 sluiten, dat hij den *laatsten oorlog* voor 1773 be-

I. nam de regeering geld op tegen drie ten hon-
 B O E K derd, en luiden van erkend krediet, zo in
 IX. de hoofdstad, als in veele andere streeken
 HOOFDST. van

doelde, maar men zal bij het doorleezzen van dit werk verscheiden maalen vinden, dat hij van zaken spreekt, welke na 1773 zijn voorgevallen. — Dit werk is verscheiden maalen in *Engeland* herdrukt, en bij ijderen nieuwen druk vindt men nieuwe bijvoegfels, in den doorloopenden text. De Schrijver zou zeker beter gedaan hebben, indien hij die bijvoegfels als nooten onder den text had geplaatst, doch dit is niet anders. — Ondertusfchen meen ik, dat men hier, en telkens, door *den laaftten oorlog*, buiten twijffel, moet verftaan den *zevenjaarigen oorlog*, welke in het jaar 1756 begon, en op den 5den Januarij 1763 eindigde, (en zeer fchoon befchreeven is door *Frederik II. koning van Pruifen*, in zijne *Oeuvres Posthumes, tom. III. en IV.*) om dat onze Schrijver zelve zig dienaangaande duidlijk verklaart 5de boek 3de hoofdst. pag. 421. van het 3de deel van de laaftte Engelsche uitgaaf, hij zegt daar: „ in „ het jaar 1755, voor dat de laaftte oorlog uit- „ brak, beliep de gevestigde fchuld van Groot- „ *Brittannien* op 72,289,673 ponden — op den „ 5den Januarij 1763, bij het fuiten van de vre- „ de, beliep de gevestigde fchuld op 122,603, „ 366 ponden, 8 fchellingen, en 2½ ft.” en hierdoor is buiten allen twijffel gefield, welken oorlog de Schrijver, door *den laaftten oorlog*, bedoelt. *Uitgever.*

van het koningrijk, tegen drie en een half, I.
vier, en vier en een half ten honderd. B O E K.

Zedert den tijd van *Hendrik den agtsten* IX.
zijn de rijkdom, en de inkomsten van de na- HOOFDST.
tie, aanhoudend voorwaards gegaan, en in
den loop van derzelve vorderingen schijnen
zij haare treden eerder trapsgewijze verfneld,
dan vertraagd te hebben. Het schijnt, dat
zij niet alleen toegenomen, maar zelfs al
fneller en fneller toegenomen hebben. — Ge-
duurende dat zelfde tijdvak zijn ook de ar-
beidslooïen bij aanhoudendheid hooger ge-
worden, en in tegendeel zijn in ver de mees-
te rakken van handel en fabrieken de voor-
deelen der kapitaalē verminderd (1).

Het

(1) Het geen de Schrijver hier wegens *Engeland* zegt, kan in het algemeen van *Europa*, al-
thands van verscheiden handeldrijvende natien van
dit waerelddeel, gezegd worden. — *Hendrik de*
agtste kwam, gelijk wij zagen, in het begin van
de 16de eeuw, in 1509 aan den thron — maar
de 15de eeuw had, zo voor *Engeland* als voor alle
Europeaansche volkeren, welke een verstandig ge-
bruik van de gelegenheid gemaakt hebben, de
grondslagen gelegd van eenen voorspoed, welke
zig in het begin van de zestiende eeuw reeds
began te ontwikkelen, welke zedert dien tijd zig
meer en meer uitgebreid heeft, en welke, (in-
dien ik het zou durven waagen, om met mijne
denkbeelden in het toekomende intedringen) moog-

- I. Het drijven van allerlei foort van handel
 B O E K. vordert over het algemeen een grooter kapi-
 IX. taal in eene groote stad, dan in eene land-
 HOOFDET. plaats.

lijk in volgende tijden, wanneer de begrippen van alle natien omtrent de staatkundige huishoudkunde eens dien trap van helderheid zullen verkreegen hebben, voor welke zij vatbaar zijn, zig nog eerst in zijne volle kracht zal laten gevoelen — dan welk heuglijk tijdstip, waarschijnlijk, helaas! nog zeer ver af is. De grondslagen, welke ik bedoele, dat in de vijftiende eeuw voor den bloei van *Europa* gelegd zijn, bestaan in de volgende groote gebeurtenissen: 1°. de hervorming; 2°. de uitbreiding van de wetenschappen, welke zig, door de verschillen over de hervorming, natuurlijk in alle takken van geleerdheid moesten ontwikkelen; 3°. de uitvinding van de drukkunst; 4°. het uitvinden van het buskruid; 5°. de verbetering van de zeevaart, zo door het uitbreiden der kundigheden in de wiskunde, aardrijkskunde, sterrekunde, en andere nuttige wetenschappen, als door middel van het toen reeds uitgevonden compas; 6°. de ontdekking van *America*, en 7°. het vinden van den weg naar de *Oost-Indiën* voorbij de *Kaap de Goede Hoop*. Zie *an Account of the European Settlements in America*, Lond. 1777. 2 vol. tom. 1. pag. 3 en volg. Men behoeft deze bronnen van welvaart maar eenigzins intedanken, om overtuigd te zijn, dat zij onuitputbaar zouden zijn, indien geheel *Europa* haare waare belangen kende, en dat alles, wat zij tot hier toe

plaats. — De groote kapitaalen, welke in I.
 ijdere tak van den handel gebruikt worden, ^{BOEK.}
 en het aantal van rijke mededingers veroor- ^{IX.}
 zaaken doorgaands, dat de hoogte der voor- ^{HOOFDST.}
 deelen in de grootè steden minder is, dan op
 het land — maar de arbeidsloo-
 nen zijn in 't
 algemeen in de groote steden hooger dan in
 de landplaatzen. — In eene welvarende stad
 kunnen die geenen, welke groote kapitaalen
 ter hunner beschikking hebben, doorgaands
 zo veel werkvolk niet bekomen als zij nood-
 dig hebben, en hierom jaagen zij tegen el-
 kanderen op, om ten minsten zo veel volk
 in 't werk te krijgen, als zij kunnen, 't welk
 natuurlijk de arbeidsloo-
 nen doet rijzen, en
 de voordeelen der kapitaalen daalen — maar
 in de afgelegene oorden van het land is
 doorgaands geen kapitaal, 't welk toereiken
 kan, om alle ledige handen aan het werk te
 helpen, en daarom onderkruipen daar de ar-
 beiders elkander, om maar aan het werk te
 komen, en hierdoor moeten natuurlijk de ar-
 beidsloo-
 nen daalen, en de voordeelen van de
 kapitaalen rijzen.

Schoon in *Schotland* de wettige hoogte van
 den interest dezelfde is, als in *Engeland*, is
 echter de marktprijs van dezelve eer hooger.

Lui-
 toe uitgewerkt hebben, maar eene kleinigheid is,
 bij dat geene, 't welk zij nog zullen kunnen
 doen. *Uitgever.*

I. Luiden van het beste krediet kunnen daar
 SOEK. zelden geld krijgen voor minder dan vijf ten
 IX. honderd. — Zelfs betaalen gemeene bankiers
 HOOFDST. te *Edinburg* vier ten honderd van hunne
promesses, welker betaling, 't zij in 't ge-
 heel, 't zij ten deele, kan geëischt worden,
 wanneer men wil. Gemeene bankiers te *Lon-*
don geeven geen interest van gelden, die hun
 ter bewaaringe gegeven worden (m) — er
 zijn weinig soorten van handel, welke niet
 met minder kapitaal in *Schotland*, dan in *En-*
geland, kunnen gedreeven worden — de ge-
 meene hoogte van de voordeelen moet daar-
 om ook daar een weinig grooter zijn. Ik
 heb reeds aangemerkt, dat de arbeidsloo-
 nen in *Schotland* laager zijn, dan in *Engeland*. —
 Het land is ook niet alleen veel armer, maar
 de stappen, welke hetzelfde tot eenen beteren
 stand maakt, schoon het zichtbaar voorwaards
 gaat, schijnen ook veel langzaamer en traag-
 er te zijn.

De wettige hoogte van de interesfen in
Frankrijk is, gedurende den loop van deeze
 eeuw, niet altijd volgens den marktprijs be-
 paald geworden (n). in het jaar 1720 wierd
 de.

(m) Deeze bankiers worden gemeene of *privé*
vaate bankiers genoemd, om dezelve van de groot-
 te bank te onderscheiden. Zij doen in veele op-
 zigten hetzelfde als onze casliërs. *Uitgever.*

(n) Zie *Danifart, article, taxe des interest,*
tom. III. pag. 18. Smith.

dezelve van den twintigsten tot den vijf-
 ften penning, dat is, van vijf tot twee ten
 honderd verminderd — in 't jaar 1724 was
 zij tot den dertigsten penning, of tot drie en
 een derde ten honderd gereezen — in 't jaar
 1725 was zij weder tot den twintigsten pen-
 ning, of vijf ten honderd gekomen — in het
 jaar 1766, onder het bestuur van den Heer
Lavardy, wierd zij op den vijfentwintigsten
 penning, of vier ten honderd, gebragt —
 de Abt *Terray* deed dezelve naderhand weder
 op de oude hoogte van vijf ten honderd ko-
 men (e). — Men onderstelt, dat het oog-
 merk

I.
 B O E K.
 IX.
 HOOFDST.

(e) Wij zagen in noot (e) van dit hoofdstuk,
 dat de interesen bij zeer veele *kapitularen der*
Frankische koningen verboden zijn, en hier spreekt
 de Schrijver van *wettigen* interest in *Vrankrijk*,
 hoe is dit overeen te brengen?

De ondervinding heeft geleerd, dat zodra de
 koophandel maar eenigzins belangrijk wierd, de
 wetten tegen den interest niet alleen onuitvoer-
 baar waren, maar zelfs eene zo schaadlijke uit-
 werking dedden in het verzaaren van den woer-
 ker, dat de staatkunde van zodanige volkeren,
 die inzien in hunne belangen kreegen, zig wel
 verplicht heeft gevonden, om van de gestrengheid
 der oude wetten aftezien. In *Vrankrijk* heeft
 men dit reeds vroeg begreepen. Bij eene Ordon-
 nantie van *Philips VI*, van het jaar 1349, wordt
 nog de interest op zwaare straffen verboden, maar

- I. merk van veele van deeze geweldige veranderingen in den interest geweest is, om langs dien weg de verminderingen van de interesfen
- BOEK
IX.
HOOFDST.

hiervan worden uitgezonderd de interesfen van gelden, welke op de jaarmarkten van *Champagne*, en *Brie*, opgenomen waren, in welke provincien oudtijds de geheele koophandel van *Vrankrijk* gedreeven wierd; deeze jaarmarkten zijn naderhand naar *Lyon* verplaatst. De *Ordonnantien* van *Lodewijk XI* van 1442, en van *Hendrik III* van 1580 en 1581, geeven uitdruklijk aan de koopliiden, welke de jaarmarkten van *Lyon* bijwoonden, vrijheid, om gelden op interesfen te geeven, en te neemen; het *Edict* van *Hendrik IV* van Julij 1601, dat van *Lodewijk XIII* van Maart 1634, en dat van *Lodewijk XIV* van December 1665, bevestigen uitdruklijk de *Ordonnantie* van *Philips VI* van 1349. Bij alle dezelve worden alle beloften van interesfen voor nul en van onwaarde verklaard, dan alleen voor zo verre dezelve koopliiden betreffen, welke de jaarmarkten van *Lyon* waarneemen. — Eindelijk is bij het *Edict* van koophandel van 1673 *tom. VI.* dit voorrecht, 't welk eerst aan *Champagne* en *Brie*, en naderhand aan *Lyon*, in 't bijzonder behoorde, over het geheele koningrijk uitgebreid. Men zie dit alles bij *de Real, Science du Gouvern. tom. VI. pag. 141.* Tegenwoordig kunnen in *Vrankrijk* particuliere perfoonen, die geenen koophandel drijven, ook gelden op interesfen opneemen, doch de wettige interest, welke men van dezelve mag

nec.

fen der publieke fchulden voortebereiden — I.
 een oogmerk, 't welk nu en dan bereikt is. B O E K.
Vrankrijk is misfchien tegenwoordig zo rijk IX.
 niet als *Engeland*, en fchoon de wettige HOOFDST.
 hoogte van de intereffen dikwils laager is ge-
 weest in *Vrankrijk*, dan in *Engeland*, is
 echter de marktprijs van dezelve daar altijd
 hooger geweest, om dat men daar, zo als
 in andere landen, verfcheiden zeer zekere en
 gemaklijke middelen vindt, om de wet te
 kunnen ontduiken (p). — Mij is door *En-
 gel-*

neemen, is veel laager, dan de wettige interest,
 welke door koopluiden betaald wordt. Deeze
 ftaatkunde (welke reeds bij de *Romeinen* plaats
 had, en door verfcheiden volkeren nagevolgd is,
 waarvan wij bij ons ook nog oude voetftappen be-
 fpeuren) heeft ten oogmerk, om de geldfchieters
 te beweegen, om liever hunne gelden te leenen
 aan koopluiden, dan aan anderen, ten einde dus
 den koophandel te bevorderen — *de Real l. c.*
pag. 139. Men kan de geheele difpolitie van het
 hedendaagfche *Fransche* recht op het ftuk van de
 intereffen bij elkander vinden bij *Rousseaud de la*
Combe, recueil de jurisprud. civile, op het arti-
 kel *interets des fommes dues.* *Uitgever.*

(p) Men kan verfcheiden middelen, welke
 men uitgevonden heeft, om het *kanonieke* recht
 op het ftuk van de intereffen te ontduiken, vin-
 den bij *Puffendorf, Droit de la Nat. et des Gens,*
liv. 5. chap. 8. §. 12. *Uitgever.*

I. *gelsche* kooplieden, welke in beide deeze lan-
 B O E K.
 IX.
 HOOFDST.
 den handel gedreeven hebben, verzekerd, dat de voordeelen van den handel in *Vrankrijk* grooter zijn, dan in *Engeland*, en wanneer men dit in het oog houdt, dan behoeft men niet te twijffelen, dat veele *Britsche* onderdaanen liever verkiezen hunne kapitaalen te gebruiken in een land, waar de handel in kleinachting, dan in een land, waar dezelve in het hoogste aanzien is — ook zijn in *Vrankrijk* de arbeidslooonen laager dan in *Engeland*. — Wanneer men uit *Schotland* naar *Engeland* reist, dan bemerkt men weldra een zodanig zichtbaar onderscheid tusfchen de kleeding en houding van den gemeenen man in beide deeze rijken, dat men ten vollen van het onderscheid tusfchen derzelve wederzijdsche welvaart overtuigd wordt. Dit onderscheid is nog grooter, wanneer men uit *Vrankrijk* terug komt. Want, schoon *Vrankrijk* buiten twijffel een rijker land is, dan *Schotland*, fchijnt hetzelve echter niet zo snel voorwaards te gaan. Het is in dat land een gemeen, en zelfs een volksbegrip, dat de welvaart agterwaards gaat. Een begrip, 't welk ik zelfs ten aanzien van *Vrankrijk* voor ongegrond houde, maar 't welk althands met opzicht tot *Schotland* niemand met eenige mogelijkheid kan staande houden, die dat land nu ziet, en die hetzelve, twintig of dertig jaaren geleden, gezien heeft.

Aan

Aan den anderen kant is *Holland*, in evenredigheid van de uitgebreidheid van deszelfs grondgebied, en het getal van deszelfs inwoonders, een rijker land dan *Engeland* (*q*); de regeering neemt daar geld op tegen twee ten honderd (*r*), en bijzondere ingezetenen van erkend krediet tegen drie ten honderd (*s*).

Men

(*q*) Dit is geen onaangenaam compliment van eenen *Engelschman* aan onze natie. *Uitgever.*

(*r*) Hierin vergist zig de Schrijver, hij had behooren te zeggen $2\frac{1}{2}$, en dan nog is de opgaaf niet naauwkeurig — eigenlijk neemt de regeering in gewoone tijden geld op tegen vier ten honderd; zie het geene daaromtrent in de volgende noot gezegd wordt. *Uitgever.*

(*s*) Ook hier te lande zijn al zeer vroeg aan verscheiden steden handvesten op het stuk der interesfen verleend, welke tegen het *kanonieke* recht streeden. Hertog *Albrecht van Beijeren* verleende in het jaar 1397 aan *Heusden*, om geld uit te leenen om den tienden penninch, zonder verbeurtenisse of breuken, durende tot wederzeggens. *Oudenhov. Beschr. van Heusden, p. 230.* Ik zou dit van meer steden kunnen aantoonen, bij voorbeeld *Oudewater*. Zie *Kinschot, Beschr. van Oudewater, cap. 69*, dan dit zal niet noodig zijn, het schijnt, dat hoe zeer in de 14 en 15de eeuw de gewoone interesfen, over het algemeen, hier te lande, op tien ten honderd liepen, dezelve echter naderhand door misbruiken, inkruipselen enz. meer en meer verhoogd, en in alle steden dien-

aan-

I.
B O R K.
IX.
HOOFDST.

I. Men zegt, dat de arbeidslooenen in *Holland*
 B O E K. hoo.

IX.

HOOFDST. aangaande geen eenpaarige voet is gevolgd. —
 Althands in het *Edict van keizer Karel den V, van den 4 October 1540*, (*Gr. Placaatb. I. deel, fol. 311.*) zijnde de eerste *algemeene wet*, hier te lande, op het stuk van de interesfen, wordt *art. 10.* over de veelvuldig onderscheiden gebruiken ten deezen aanzien geklaagd, en de regeeringen van alle steden en plaatzen gelast, om hunne plaatselijke gebruiken van interesfen in geschrifte overteleveren — waaruit dus ten vollen blijkt, dat men te dier tijd, ten deezen aanzien, hier te lande reeds van het *kanonieke recht* was afgegaan. — In die eerste algemeene wet wordt *art. 8.* aan kooplieden vergund om interesfen te mogen neemen tegen 12 ten honderd, en *art. 9.* aan alle, die geenen handel drijven, het geeven van geld op interesfen verboden. — Dit verbod, ten aanzien van die geene die geenen koophandel drijven, vindt men nog in het *Plac. op het stuk van creatie van renten op graanen van 5 Maart 1571, art. 2 Gr. Placaatb. I. deel, fol. 1484.*, en zelfs houdt de Heer *Graswinckel*, in zijne *speciaale Beschr. van het recht van de Opperste Macht, 2de deel, 2de b. 14de hoofdst. § 30.* staande, dat het gemelde *9de art. van het Edict van 4 Octob. 1540*, als zijnde nooit speciaal herroepen, thands nog kracht van wet zoude hebben — dan ten onrechte; want, behalven dat de geheele grondslag, op welke dit verbod gebouwd is, het *kanonieke recht*, geheel vervallen is, behalven dat de

hooger zijn, dan in *Engeland* (f), en het is I.
 zeer B O E K.
 IX.

de staatkundige en burgerlijke wetten, welke *Mo-* HOOFDST.
ses aan *Israël* gegeven heeft, in onze republiek
 geene verbindende kracht hebben, behalven dat
 uit eigen daaden van den Souverain zou kunnen
 bewezen worden, dat het gemelde artikel, zon-
 der speciaale herroeping, door de verandering van
 tijden, van zelve in onbruik is vervallen, zo leert
 ons *H. de Groot, de Jure Bell. ac Pac. lib. 2.*
cap.

(f) De Schrijver heeft ons, in het voorgaande
 hoofdstuk, gezegd, dat men den prijs van den
 gewoonen arbeid te *London*, en in deszelfs na-
 buurschap, op 18 ft. daags rekent, te *Amsterdam*,
 en in deszelfs nabuurschap, is dezelve zomerloon
 26 a 27 stuivers daags — zie noot (r) in het
 voorgaande hoofdstuk. Dit verschilt in *Gelderland*
 en *Overijsel* zeer veel, daar kan men eenen ge-
 meenen arbeider eenen geheelen dag voor 10 stui-
 vers laten werken. Daarenboven moet in deeze
 vergelijking het onderscheid tuschen de *Engelsche*
 en *Hollandsche* stuivers niet vergeeten worden.
 Een pond sterling behelst twintig schellingen,
 ijdere schelling behelst 12 pences of stuivers —
 dus een pond sterling 240 pences. Wanneer men
 het part der wisfel rekent op 35 sch. 2 gr. vl.
 dan behelst het pond sterling 212 *Hollandsche*
 stuivers. Dus zijn 18 pences of *Engelsche* stui-
 vers gelijk aan $15\frac{2}{3}$ *Hollandsche* stuivers. *Uit-*
gever.

I. zeer wel bekend, dat de *Hollanders* in hun-
 BOEK. nen

IX.

HOOFDST. cap. §. 22. dat reeds voor zijnen tijd in *Holland*
 aan de kooplieden was toegelaaten, om 12 ten-
 honderd, en aan anderen om 8 ten honderd voor
 interesssen te rekenen. En in zijne *Inleid. tot de*
Holl. Rechtsgel. 3de b. 10de d. §. 10. van zijnen
 leeftijd spreekende, zegt hij: *In ons land wordt*
tussehen gemeene burgers toegelaaten te bedingen
van 16 penningen één — maar onder kooplieden,
alwaar de winste meerder valt, en overzulk ook
de ontbering hooger schatbaar is, wordt toege-
laaten van honderd penningen twaalf in 't jaar
tot winning te bedingen. Op den 6 Maj 1610
 wierd bij den hove van *Holland* geresolveerd,
Decr. en Resol. van den Hove, num. 311, (zie
Rechtsgel. Observ. op Hugo de Groot, 2de deel,
pag. 165.) dat men in alle condemnatiën, zo wie-
lige als onwillige, niemand geen hooger interest,
of renten zal toewijzen, dan, daar hypotheecq
gesteld is, tegen den penning 16, en daar geene
hypotheecq gesteld is, tegen zeven ten honderd
in 'r jaar — terwijl in gemelde Rechtsgel. Ob-
servatiën l. c. uit de weeskeuren van verscheiden
plaatzen beweezen wordt, dat de bij voorschr.
resolutie gestelde interesssen de gewoone cours op
 dien tijd zijn geweest.

In de *Handvesten van Amsterdam*, gedr. 1662
 in fol. vindt men op fol. 280. onder no. 7. eene
 keur van dato 28 Novemb. 1609, bij welke de
 interesssen worden bepaald op 8 ten honderd —
 in het jaar 1658 waren de wettige interesssen te
 Am.

nen handel met mindere voordeelen te vrede
 zijn, ^{B O E K.}
 I.
 IX.

Amsterdam, reeds verscheiden jaaren, geweest op ^{HOOFDST.}
 vijf ten honderd, gelijk uit eene fraaije verklaa-
 ring van alle de procureurs, te dier tijd voor den
 gerechte van *Amsterdam* postuleerende, blijken
 kan. Zij is te vinden in de bovengemelde *Hand-
 vesten*, fol. 149. Alle de procurcurs verklaaren
 in die attestatie, dat de *notoire practyque en
 costume*, die dagelijcx onwedersprekelyk wierd
 geobserveerd ende gepractiseerd, was, dat de in-
 teressen, in welke gedaegdens bij sententie wier-
 den gecondemneerd, wierden gecalculeerd ende ge-
 rekend tegens vijf percento in het jaer, doch dat
 nu onlangs, uit consideratie van de laatste re-
 ductie van 't gemeene lant, bij eenige is gefusti-
 neert, dat de interest behoorde gecalculeert te
 worden tegens vier percento.

De wettige interest heeft hier te lande gewoon-
 lijk gevolgd den cours van de interessen, welke
 van wegens het gemeene land op losrenten, en
 obligatien, is betaald, *Voet ad ff. de usuris &c.*
 §. II. Doch hieromtrent dient geweeten te wor-
 den, dat het eerste voorbeeld, 't welk men vindt,
 van het verkoopen van renten, en hypothekeeren
 op de gemeene middelen, van wegens het geme-
 ne land, heeft plaats gehad in het jaar 1552;
 twaalf jaaren te vooren was de wettige interest
 door het Edict van *Karel den vijfden van 1540*
 bepaald op twaalf ten honderd, en thands in 1552
 wilden de gedeputeerden der steden beproeven,
 om renten te verkoopen tegen den penning zes-
 tien,

I. zijn, dan eenig ander volk van *Europa* (t) —
 B O E K. zommige meenen, dat de *Hollandfche* koop-
 IX. han-
 HOOFDST.

tien, doch de ontvanger kon geen geld krijgen — zie het *Register van Mr. Aert van der Goes, 3de deel, pag. 229.* En dat nog heden ten dage de wettige interest hier te lande wordt berekend tegen vier ten honderd, overeenkomstig den cours, volgens welken het gemeene land betaalt, want, hoe zeer de eigenaars van obligatien en losrenten ten lasten van het gemeene land van *Holland en Westvriesland*, in de daad niet meer genieten dan $2\frac{1}{2}$ ten honderd, betaalt echter het gemeene land eene interest van vier ten honderd, doch hetzelfde kort van de verschuldigde sommen een honderdste en een tweehonderdste penning, dus *f 1-10-* ten honderd, waardoor vervolgens niet meer dan $2\frac{1}{2}$ ten honderd overschiet. — Dan hoe zeer het land die honderdste en tweehonderdste penning, als eene belasting op de effecten, geniet, kunnen echter bijzondere schuldenaars zig van eene gelijke korting niet bedienen — de interest is en blijft vier ten honderd, en de belasting betreft de kapitaal, zij heeft niets gemeens met de interesfen, de verwarring in de denkbeelden is alleen daaruit ontstaan, dat de belasting gelijktijdig met de betaaling van de interesfen verrekend wordt, en er dus na zodanige vereffening niet meer dan $2\frac{1}{2}$ ten honderd overschiet. Zie verder hierover van *Zurck, Codex Batavus*, op het woord *renten*.

Het is waar, dat, ten tijde toen de Heer *Smith* dit werk schreef, bijzondere ingezetenen van erkend

handel terug gaat, en het kan misfchien waar zijn, dat zulks in zommige takken van denzelfven plaats heeft; maar deeze kentekenen fchijnen volkomen te bewijzen, dat het verval niet algemeen is. — Zodra de voordeelen verminderen, zijn de kooplieden aanftonds genegen, om te klaagen, dat de handel in verval is, fchoon de vermindering van de voordeelen een natuurlijk gevolg van den voorfpoed van den handel is, of van het ge-
bruik

I.
B O E K.
IX.
HOOFDST.

kend krediet hier te lande tegen drie ten honderd geld konden opneemen, maar zedert den *Americaanfchen* oorlog heeft de mededinging der oorlogende mogendheden, de eene meer dan de andere om geld verlegen, den marktprijs der interfen bij ons verhoogd, en hierbij komen onze eigene omftandigheden — zo dat men tegenwoordig in 1796, met het beste krediet, geen geld kan krijgen voor vier ten honderd, dan op hypotheecq, en zonder hypotheecq niet minder dan voor vier en een half a vijf ten honderd. *Uitgever.*

(†) Dit is van ouds het karakter van onze natie geweest, en de fpaarzaamheid, eene van de hoofddeugden van onze voorouders, felde hen in ftaat om zig met die mindere voordeelen te vergenoegen. Wij zullen in het *4de boek 7de hoofdf.* van dit werk, eene vergelijking ontmoeten tufchen de kooplieden van *London*, van *Cadix*, van *Lisfabon*, en van *Amfterdam*, welke zeer vereerend voor onze natie is. *Uitgever.*

I. bruiken van een grooter kapitaal in denzel-
 B O E K. ven, dan te vooren. — Geduurende den
 IX. laatsten oorlog hebben de *Hollanders* den ge-
 HOOFDST heelen vrachthandel van de *Franschen* gewon-
 nen, van welken zij nog een goed gedeelte
 bezitten. De groote eigendommen, welke zij
 zo in de *Fransche* als *Engelsche* fondsen be-
 zitten, en wel, zo men zegt, in de laatst-
 genoemde omtrent veertig millioenen, (schoon
 ik denke, dat hier eene aanmerkelijke ver-
 grooting plaats heeft (*u*)) de groote som-
 men,

(*u*) Waarom denkt de Heer *Smith* dit? Zou
 hij eene zodanige som ten onzen aanzien voor
 onmooglijk houden? — naauwkeurig kan ik het
 niet bepaalen, en de Heer *Smith* ook niet, maar
 dat die som zeer aanmerkelijk is, is buiten alle
 tegenpraak. Het peccen, en breed opgeeven
 van zijne bezittingen, en, in het algemeen, die
 zogenaamde openhartigheid van den staat zijner
 omstandigheden, handel, fabrieken enz., voor de
 geheele waereld openteleggen, behoort oorspron-
 gelyk niet tot het nederig karakter van eenen *Hol-
 lander*. Getrouw, en stipt aan zijne verbinten-
 sen te voldoen, kleine, maar menigmaal herhaalde
 winsten te zoeken, niet verder te springen dan
 zijn stok lang is, en zo overlegend te leeven,
 dat men in staat was, om wat aan eene zijde te
 leggen voor den ouden dag, waren de grondre-
 gels, met welke onze voorouders geld en het
 vertrouwen der buitenlanders gewonnen hebben,
 maar

men, welke zij aan bijzondere perfoonen leenen, in landen, waar de interesfen hooger zijn, dan in hun eigen land, zijn omftandigheden, welke buiten twijffel de overvloeijing van hunne kapitaalen bewijzen, of dat dezelve te groot geworden zijn, dan dat zij met

I.
B O E K 5
IX.
HOOFDST.

maar juist die zelfde grondbeginfels konden nooit toelaaten, dat men zijne bezittingen aan de klok hing — en hoe zeer wij niet kunnen tegenfpreken, dat die hoofddeugden van onze voorouders veel van hunnen ouden luister verlooren hebben, is echter de verbastering nog over het algemeen zo groot niet, dat wij het vertrouwen van andere natien behoeven te zoeken, met den ftaat van onze zaaken openteleggen. De getrouwe en naauwkeurige nakoming van onze verbintenifen, en de kleine voordeelen, met welke wij ons vergenoegen, houden dat vertrouwen buiten 's lands nog gaande.

Wij zouden ons dus kunnen onthouden van iets dienaangaande te zeggen. — Wil men echter iets weeten, waaruit men eenigermaate over de grootheid van die fom zal kunnen oordeelen, dan kan ik hier bijvoegen, dat de interesfen, welke wij in dit jaar 1796 uit *Engeland* moesten ontvangen, door zeer kundige luiden in vreemde negotiatien, zijn berekend op omtrent dertien millioenen guldens, het geen (de interest door elkander op $3\frac{1}{2}$ gerekend) over de 371 millioenen guldens, en dus omtrent 36 millioenen ponden fterling zou opleveren. *Uitgever.*

L. met een draaglijk voordeel alle in de bijzondere takken van handel van hun eigen land kunnen worden gebruikt; maar zij bewijzen niet, dat die handel verminderd is — even gelijk het kapitaal van een bijzonder mensch, schoon door eenen bijzonderen handel gewonnen, grooter kan worden, dan het geene hij in dien handel kan gebruiken, hoe zeer die handel echter ook nog blijft voorwaards gaan, even zo kan het ook met het kapitaal van eene groote natie gelegen zijn (v).

B O E K.
IX.
HOOFDST.

In

(v) De kenmerken, uit welke de Heer *Smith* wil opmaaken, dat de *Hollandsche* koophandel niet terug gaat, zijn de hooge arbeidsloozen, en de geringe voordeelen van de kapitaalen, gepaard met de aanzienlijke bezittingen der *Hollanders* in alle de buitenlandsche fondsen. Uit dit een en ander wil hij afgeleid hebben, dat, uit alle *Europeaanfche* natien, *Holland* het naaste bij zou zijn aan het toppunt van dien nationaalen rijkdom, voor welken een volk vatbaar is.

Het is zeker zeer vleijende voor onze natie, iets van die natuur in een werk van eenen doorkundigen *Engelschman* te leezen. — Ondertuschen is het er ver van daan, dat veele *Hollanders* dit zullen toefstemmen.

Laat ons de zaak eens beziën, en, zo veel wij kunnen, naspereu, of onze koophandel voorwaards, dan terug gaat. Doch vooraf moet ik met een enkel woord den leezër herinneren, dat

de

In de *Engelfche Noord-Americaansche* en *West-Indifche* volkplantingen zijn niet alleen de arbeidsloo-
 nen, maar ook de interefen van

I.

B O E K.

IX.

HOOFDST.

de Heer *Smith* dit fchreef in het jaar 1773, toen wij in den diepften vrede waren. De tegenwoordige tijden zijn niet gefchikt, om naar dezelve onzen koophandel afte meeten, wij moeten denzelven befchouwen, zo als hij was voor de tegenwoordige verwarringen, en zo als te hoopen is, dat hij weder ten voorfchijn zal komen, wanneer de aangenaame vrede aan denzelven zijnen vrijen loop zal terug gegeven hebben.

In het algemeen kan men aanmerken, dat het altijd eene van de ergfte ziekten van de menfchen geweest is, ten kosten van den tegenwoordigen tijd, de voorledene eeuwen hoog optevijzelen. — Wij *Hollanders* hebben in onze voorfpoedigfte tijden aan dat euvel ziek gelegen, wij hebben de moedbeneemende gevolgen van zodanige ter nederflaande redeneeringen ondervonden, toen alles voorwaards ging, en wat zou er dan nu uit volgen, wanneer wij, nu er zo veele wezentlijke redenen van verdriet voorhanden zijn, den moed lieten vaaren, en niet zouden durven onderneemen, om de redenen, met welke zommige zwarigheidmaakers de miftrouftige harten nog meer zoeken ter neder te drukken, onder het oog te zien?

Dan, daar ik binnen de enge paalen van eene noot beperkt ben, zal ik mij, zo veel de zaak toelaat, bekorten.

Wanneer wij den tegenwoordigen ftaat van on-

I. van het geld, en bijgevolg ook de voordeelen van de kapitaalen hooger dan in *Engeland*. — In deeze onderscheidene volkplantin-

IX.
HOOFDST.

zen koophandel (dat is, zo als dezelve was voor de tegenwoordige plaatshebbende omstandigheden, die denzelven belemmeren) vergelijken tegen dien van onze voorouders, twee eeuwen, bij voorbeeld, geleden, kunnen wij dan ontkennen, dat wij veele takken verlooren hebben? — De meeste *Europeaansche* natien kenden toen hunne waare belangen niet, zij dreeven hunnen handel door onze tuschenkomst, wij waren het algemeen magazijn van *Europa*, thands zijn de meeste natien omtrent hunne belangen kundiger en doorzichtiger geworden. Zien wij niet hoe de handel en scheepvaart van die natien, aan welker onachtzaamheid en onkunde onze voorouders hunne bronnen van welvaart te danken hadden, toeneemen! Zien wij niet telkens eene menigte van rijkgeladen schepen, met voortbrengselen van het Zuiden en Noorden, onze havenen voorbij zeilen, welke zij welker bij ons kwamen koopen, of die wij hun thuis bragten, doch welke zij nu zelve in die landen gaan zoeken, in welke dezelve worden voortgebracht! Zien wij niet, dat onze vrachthandel een enkel-gelende handel is? Indien wij de toeneemende kundigheden in den koophandel van de meeste natien overweegen, behoeven wij dan wel propheeten te zijn, om te voorzegggen, dat weldra alle natien hunnen eigen handel met de eigen voortbrengselen van hunnen grond zullen drij-

tingen loopt de gewoone hoogte, zo van den wettigen als van den marktprijs der interessen, van zes tot agt ten honderd. I.
B O E K.
IX.
HOOFDST.

drijven? en wat zal dan ons lot zijn? Men leeze den *Abt de Raynal, Hist. Philos. et Politiq. des deux Indes, tom. VI. p. 262 en volg.* en vooral *het slot, pag. 275.* van de uitgaave van 1781.

Dan, hoe akelig dit er ook uitzie, en hoe zeer veele van die waarheden onloochenbaar zijn, zijn er echter van den anderen kant ook veele gronden om moed te geeven.

Wij hebben zeker verscheiden takken van handel verloren, maar wij hebben ook verscheiden andere in de plaats gekreegen. Hiertoe behooren voornamentlijk de inlandsche van boter, kaas, en wol, waarmede een alleraanzienlijkste handel naar buiten 's lands gedreeven wordt, die te vooren onbekend was, en welke jaarlijks verscheiden millioenen guldens bedraagt. In vroegere jaaren kwam de tabaksplanting hierbij, doch deeze is thands aan het kwijnen geraakt. — Onder de verbeterde behoort vooral niet vergeten te worden onze handel in de voortbrengselen onzer kolonien, welken men zeker niet te hoog schat, wanneer men denzelven in jaaren van vrede op twintig millioenen guldens aan ruuwe waarde rekent, daar dezelve, vijftig jaaren geleden, op zijn hoogst vier à vijf millioenen aanbragten. — Voor deeze voorwerpen, die alle onder de uitgebreidste takken van handel behooren, en nog voor zeer veele uit-

- I. dertusfchen zijn hooge arbeidsloo-
 * O E K. hooge voordeelen van kapitaalen, zaaken,
 IX. welke misfchien zelden ergens anders gepaard
 HOOFDST. gaan,

breiding vatbaar zijn, kunnen wel eenige van minderen aart gemist worden.

Hoe zeer het waar is, dat veele noordsche producten direct naar het zuiden, en andere uit het zuiden naar het noorden vervoerd worden, is het echter onloochenbaar, dat wij, voor het uitbarften van den tegenwoordigen oorlog, nog eenen aanzienlijken vracht- of *cabotage* handel overig hadden. Deeze handel kan ons niet wel ontgaan, zo lang wij onze kapitaalen overig hebben, want geen *Hollandsch* koopman zal aan den buitenlandfchen handelaar voorfchotten doen, wanneer deeze zijne waaren niet naar *Holland* wil verzenden. En in deeze kapitaalen zijn wij de overige natien verre vooruit, de *Engelfchen* mooglijk uitgezonderd. — Wanneer wij derzelve uitwerkfelen na- gaan, dan moeten wij bekennen, dat zij, al wederom voor den oorlog, nog dezelfde waren als te voren. Immers toen was *Amsterdam* niet minder, dan voorheen, de flapelplaats van alle de aanzienlijke voorwerpen van koophandel, en veele kundige koopliiden zijn van gedachten, dat zij hetzelfde fpoedig weder zou weezen, zodra vrede en binnenlandsche rust in het gefolterd *Europa* zullen zijn terug gekeerd.

Wat de meerdere kundigheden van vreemde natien in het ftuk van den koophandel aangaat, zouden

gaan, dan in de bijzondere omftandigheden van nieuwe volkplantingen. Eene nieuwe volkplanting moet altijd, voor eenigen tijd, in

I.

B O E K.

IX.

HOOFDST.

den dezelve, wel bezien, wel als een ongeluk voor onzen handel behooren te worden aangemerkt? Immers deeze vermeerderende kundigheid kan niet anders, dan de hoeveelheid der voorwerpen van handel over de geheele handeldrijvende waereld vermeerderen, en dit kan, op den duur, niet tot nadeel verftrekken voor die natie, welke, in evenredigheid tot haare kapitaalen, en volkrijkheid, den meesten handel drijft. — Bij de verbetering van den koophandel in andere landen, zullen wij niet meer den geheelen handel van zodanige landen drijven, maar zullen wij niet eenen meerderen handel met zodanige landen behouden, dan wij te vooren met dezelve hadden? Zullen zij niet altijd ons blijven noodig hebben?

Het is in het algemeen zeker, dat de koophandel van de overige natien, in evenredigheid tot de onze, vermeerderd is, en dus ook hunne staatkundige vermogens, voor zo verre dezelve op den koophandel berusten. Doch dat wij, (ik spreek al weder van de tijden voor de jongfte gebeurtenissen) alles te zamen genomen, minder koophandel, dan voorheen, zouden drijven, minder kapitaalen, dan voorheen, zouden omzetten, twijffel ik zeer of te bewijzen zou zijn — het tegendeel komt mij voor ontegensprekelijk te zijn — de plaats laat mij niet toe, dit verder uitbreiden, anders zou ik den lezer onder anderen

be.

L in evenredigheid tot de uitgebreidheid van
 B O E K deszelfs grond, meer gebrek aan kapitaal
 IX. hebben, en in evenredigheid tot de grootheid
 HOOFDST. van

bepaalen bij de toeneemende welvaart van verscheiden steden in de jongste tijden, en in het bijzonder van *Dordrecht* — waar, in de jongste tijden, in verscheiden takken, die daar te vooren onbekend waren, handel gedreeven wierd — en ik zal bezwaarlijk gelooven, dat wanneer *Europa*, en ons land, eens weder tot rust zullen gekomen zijn, de koophandel in ons land niet weder met den ouden bloei zal kunnen herleeven.

Ik zou veele bewijzen kunnen bijbrengen, dat onze koophandel (niet in betrekking tot andere natien, maar op zig zelve) meest altijd vooruitgaande geweest is, ik zou ten dien einde een ruim veld vinden, in onze praetensien op vreemde mogendheden — dan hierdoor zou ik in de argumenten van *Smith* vallen.

Ondertuschen, hoe dit ook zij, indien de bekommerende argumenten ons maar niet ter nederflaan, en den moed benemen, en ons in tegendeel aanzetten, om meer ressource te zoeken, indien wij door wegneeming van hindernissen, en meerdere verleening van vrijheid aan ijdere kapitaal en industrie, (de beste en eenige middelen, welke kunnen aangewend worden) voor de verbetering en uitbreiding van onze fabrieken en landbouw zorgen, indien wij, vooral op die wijze, den handel in de producten van onze kolonien aanmoedigen, dan kunnen zij geene andere dan goede uitwerkingen hebben. *Uitgever.*

van deszelfs kapitaalen meer in 't geval wezen van te weinig bevolkt te zijn, dan meest alle andere landen. Zij hebben meer land, dan kapitaal om hetzelfde in staat te brengen; dus wordt het kapitaal, 't welk zij hebben, alleen gebruikt, om de vruchtbaarste en voordeeligst gelegene landerijen, langs de zeekusten, en langs de oevers van de bevaarbaare rivieren te bebouwen — zodanige landerijen worden gewoonlijk voor eenen geringen prijs, zelfs beneden de waarde van derzelver natuurlijke voortbrengfelen, gekogt. De kapitaalen, welke tot den aankoop, en verbetering van zodanige landerijen besteed worden, moeten een zeer ruim voordeel opbrengen, en dus gelegenheid geeven tot het betaalen van eenen hoogen interest. De spoedige ophooping van kapitaalen, welke op eene zo voordeelige wijze worden aangelegd, stelt den planter in staat, om het getal der werkende handen verder uittebreiden, dan eene nieuwe volkplanting hem kan opleveren, en dus worden deeze, wanneer hij dezelve kan vinden, rijkelijk betaald. Zodra de volkplanting voorwaards begint te gaan, beginnen de voordeelen van de kapitaalen trapsgewijze te verminderen. Na dat de vruchtbaarste en voordeeligst gelegene landerijen alle in bezit genomen zijn, worden die geene aangefprooken, die, zo in grond als in ligging, van mindere natuur zijn, men kan
 bij

I.

B O E K.

IX.

HOOFDST.

I. bij de bebouwing van dezelve minder voor-
 BOEK. deelen genieten, en men moet dus ook min-
 IX. dere interessen betaalen van kapitaalen, wel-
 HOOFDST. ke op die wijze aangelegd zijn. — Hieruit
 volgt derhalven, dat, gedurende den loop
 van deeze eeuw, zo wel de wettige als de
 marktprijs der interessen, in het grootste ge-
 deelte der *Engelsche* volkplantingen zeer aan-
 merklijk moeten verminderd zijn. — Zodra
 de rijkdommen, de verbeteringen, en de volk-
 rijkheid vermeerderd zijn geworden, moesten
 de interessen verminderen. Maar de arbeids-
 loonen daalen niet gelijktijdig met de voor-
 deelen van de kapitaalen. Het vraagen naar
 arbeiders vermeerdert met de vergrooting der
 kapitaalen, hoedanig het ook met derzelver
 voordeelen moge gelegen zijn — en na dat
 de voordeelen verminderd zijn, kunnen de
 kapitaalen niet alleen blijven toeneemen, maar
 zelfs zig nog verder uitbreiden dan te voo-
 ren. — Het is met ijverig werkende natien,
 welke vorderingen maaken in het verkrijgen
 van rijkdommen, even eens gelegen als met
 bijzondere menschen, die hunne zaaken met
 ijver doorzetten: een groot kapitaal, al le-
 vert het maar matige voordeelen op, maakt
 sterker vorderingen, dan een klein kapitaal
 met groote voordeelen; het spreekwoord
 zegt, *geld wint geld*. — Wanneer men maar
 eens een weinig geld heeft, dan is het ge-
 maklijk om meer te krijgen, maar de groote
 zwa-

zwarigheid is, om ééns dat weinige te hebben. Ik heb het verband, 't welk tusschen de vergrooting van de kapitaalen, en de vermeerdering van de vlijt, of het vraagen naar voordeelingen arbeid, plaats heeft, reeds gedeeltelijk opengelegd, maar ik zal dit stuk meer uitvoerig in 't vervolg behandelen, wanneer ik van de ophooping van de kapitaalen zal moeten spreken.

Het verkrijgen van een nieuw grondgebied, of het openen van nieuwe takken van handel, doen zomtjids de voordeelen der kapitaalen, en met dezelve den interest van het geld, rijzen, zelfs in een land, 't welk sterke vorderingen maakt in het verkrijgen van rijkdommen. Wanneer de kapitaalen van een zodanig land niet toereikende zijn, om aan die geheele vermeerdering van zaaken het hoofd te bieden, welke zodanige nieuwe bezittingen, en bronnen, aan de menschen, die dezelve verkrijgen, aanbiedt, dan legt men zig genoegzaam alleen op die bijzondere takken toe, welke de meeste voordeelen opleveren, dan wordt noodzaaklijk een gedeelte van die kapitaalen, welke te vooren in de oude takken van den handel gebruikt wierden, uit dezelve genomen, en in zommige van deeze nieuwe, en meer voordeel belovende, gelegd. — Hierdoor wordt in de oude takken van den handel de mededinging geringer dan te vooren — dit maakt dat de markt

I.

B O E K

IX.

HOOFDST.

I. markt van veele foorten van waaren minder
 wordt voorzien, en dit doet derzelver prij-
 IX. zen meer en min rijzen, zij geeven dus een
 HOOFDST. grooter voordeel aan die geene, welke in de-
 zelve blijven handelen, en dit stelt hen der-
 halven weder in staat, om gelden tegen hoo-
 geren interest optencemen. — Eenigen tijd
 na het eindigen van den laatsten oorlog (*w*),
 moesten niet alleen luiden van het beste kre-
 diet, maar zelfs zommige van de grootste
 compagnieschappen van *London*, als zij geld
 opnamen, gewoonlijk vijf ten honderd betaalen,
 welke te vooren nooit meer dan vier en
 vier en een half ten honderd waren gewoon
 geweest te geeven. — De groote uitbreidin-
 gen, zo van grondgebied als handel, welke
 de verkrijging der bezittingen in *Noord-Ame-
 rica* en de *West-Indiën* gaven, waren eene
 ten vollen voldoende reden voor dit rijzen
 der interesfen, zonder dat men noodig heeft
 tot eene onderstelling van eenige verminde-
 ring in de kapitaalen der maatschappij de
 toevlugt te neemen — eene zo groote ver-
 meerdering van nieuwen handel met de oude
 kapitaalen te drijven, moest noodzaaklijk de
 hoeveelheid derzelve, welke in veele andere
 takken gebruikt wierd, verminderen, en dus
 ook

(*w*) Den zevenjaarigen oorlog, welke in 't be-
 gin van 1763 eindigde. Zie boven noot (*t*) van
 dit hoofdstuk. *Uitgeever.*

ook daar, door de vermindering van de mededinging, de voordeelen grooter maaken. L
B O E K
IX.
HOOFDST.
Ik zal in het vervolg gelegenheid hebben, om de redenen optegeeuen, welke mij doen gelooven, dat de hoofdfom der kapitaalen van *Groot-Brittanniën*, zelfs door de verbaazende kosten van den laatsten oorlog, niet verminderd is (x).

Ondertusfchen, gelijk de vermindering van de hoofdfom der kapitaalen van eene maatschappij, of van die fondfen, welke gefchikt zijn, om de vlijt gaande te houden, de arbeidslooenen doen daalen, zo doen zij daarentegen de voordeelen der kapitaalen, en gevolglijk ook de interesfen, rijzen. — Wanneer de arbeidslooenen minder zijn geworden, dan kunnen de eigenaars van zodanige kapitaalen, als nog in de maatschappij overgebleeuen zijn, hunne waaren met mindere kosten aan de markt brengen, dan te vooren, en gelijk zij dan minder kapitaalen gebruiken, om de markt te voorzien, dan te vooren, kunnen zij ook hunne waaren duurder verkoopen. De waaren kosten hun minder, en zij ontvangen meer voor dezelve. Daar derhalven hunne voordeelen (om zo te spre-

(x) In het 3de hoofdst. van het 5de boek, pag. 443. van het 3de deel van de laatste Engelsche uitgaave. Uitgever.

I. spreken) aan beide einden aangroeijen, kunnen zij ook hooger en interest betaalen. Het
 B O E K.
 IX. groote fortuin, 't welk men in *Bengalen*, en
 HOOFDST. in de verdere *Engelsche* bezittingen in de
Oost-Indiën, zo schiekelijk en zo gemakkelijk kan
 maaken, kan ons overtuigen, dat, gelijk in
 deeze zo uitgemergelde landen de arbeidsloo-
 nen zeer laag zijn, even zo aldaar de voor-
 deelen van de kapitaalen zeer hoog zijn. —
 Met den interest van het geld is het even
 eens gelegen — men schie in *Bengalen* aan
 de landpachters menigmaalen geld tegen veer-
 tig, vijftig en zestig ten honderd — en dan
 nog wordt het volgend gewas voor de betaa-
 ling verbonden (y) — even gelijk de voor-
 deelen, welke eenen zodanigen interest kun-
 nen draagen, genoegzaam de geheele renten
 van den eigenaar moeten verslinden, zo moet
 ook noodzaaklijk eene zodanige ongehoorde
 woeker op hunne beurt het grootste gedeelte
 van deeze voordeelen verzwelgen. — Voor
 den val van het *Romeinsche* rijk schiejt een
 woeker van gelijke soort gemeen geweest te
 zijn in die provintien, welke onder de alver-
 slindende bestuuring der *Proconsuls* waren. —
 Wij leezen in de brieven van *Cicero*, dat de
 deugd-

(y) Het is jammer, dat de Schrijver ons de
 bron niet aanwijst, uit welke hij dit gehaald
 heeft. *Uitgever.*

deugdzaame *Brutus* in *Cyprus* geld had geleend tegen agtvenveertig ten honderd (z). I. B O E K.

In een land, 't welk dat volkomen toppunt IX. HOOFDST. VAN

(z) Voor dat de *Romeinen* de wetten der twaalf tafelen gemaakt hadden, was bij hen geene bepaling van de hoogte van den wettigen interest. In de wetten der twaalf tafelen wierd dezelve bepaald op het *unciarium foenus*, of één ten honderd in het jaar, naderhand mogt zij niet hooger zijn, dan een half ten honderd in het jaar, en eindelijk wierd zij geheel verboden. *Tacit. Annal. lib. 6. cap. 16.* Dit verbod geschiedde in het jaar 211 van *Rome*, op voorstel van den gemeensman *Genucius*, naar wien dit verbod den naam droeg van *de Lex Genucia*. Doch men wist weldra raad, om die wet te ontduiken, die wet raakte alleen burgers van *Rome*, men vond dus spoedig middel, om de *contracten* op naam van de *Latijnsche* bondgenooten (dat is van de ingezetenen van het eigenlijk gezegde *Italie*, welke niet als *Romeinsche* wingewesten wierden bestuurd) te krijgen, welke, aan die wet niet verbonden zijnde, de geldopneemers veilig in rechten konden vervolgen. In het jaar 560 van *Rome* wierd die wet, op voorstel van den gemeensman *Sempronius*, ook tot die bondgenooten uitgestrekt. *Liv. Hist. Rom. lib. 35. cap. 7.* En deeze nadere wet kreeg den naam van *de Lex Sempronia*. Maar ook dit middel was vruchteloos, onder de uitvlugten was niet alleen dit, dat men de geldopneemers liet renuntieeren van het beneficie van

I. van rijkdom bereikt heeft, waarvoor hetzelfde
 B O E K. ve, zo door de natuur van deszelfs grond
 IX. en luchtsgestel, als door deszelfs gelegenheid
 HOOFDST. ten

de wet, maar men veranderde zelfs den ouden naam van *foenus*, door welchen men altijd de interessen verstaan had, in dien van *usurae*, onder welchen naam zij te vooren niet bekend, en dus ook niet verboden waren. Deze en dergelijke kunstenaarigen maakten, dat de *Praetores* weinig zorg voor de *leges Genucia* en *Sempronia* droegen — de interessen bleeven bestaan, en liepen langs zo hooger. En niet alleen was geene wet in staat, om dezelve te beletten, maar zelfs was men verplicht, om dezelve bij de wetten te bepalen. — Ten tijde van *Cicero* was de wettige interest twaalf ten honderd — doch het is niet gemakkelijk, en misschien niet mogelijk, om nategaan, op welk eene wijze zij tot die hoogte gekomen is. Zie over dit alles *G. Noodt de Foenore et Usuris, lib. 2. cap. 4.*

Deze interest van twaalf ten honderd droeg den naam van *usurae centesima*, (wij zouden zeggen, den penning honderd) te weeten, de Romeinen bedongen hunne interessen niet bij het jaar, gelijk wij, maar bij de maand. *L. 49. ff. de usuris, L. 40. ff. de reb. cred. L. 26. §. 1. ff. depof. vel contra L. 90. ff. de verb. Oblig.* De *usurae centesima* waren één ten honderd in de maand, en dus 12 ten honderd in het jaar. De Romeinen waren gewoon de hoogte en laagte der interessen te benoemen naar de indeelingen van hun *as* of pond.

ten aanzien van andere landen, vatbaar is, I.
 't welk dus niet hooger kan rijzen, maar BOEK.
 't welk echter niet agterwaards gaat, zullen IX.
 HOOFDST.
 waar-

pond. De *centesima*, of twaalf ten honderd, als de hoogste wettige interest, wierd *usurae asfes* genaamd. *Usurae deuncas* was elf, *dextantes* tien, *dochantes* negen, *besfes* acht, *septuncas* zeven, *semisfes* zes, *quincuncas* vijf, *trientes* vier, *quadrantes* drie, *sextantes* twee, en *unciae* een ten honderd in het jaar. Zie *Noodt l. c.* en andere *Juristen*.

Ondertuschen vergist zig onze Schrijver ten sterksten, met het geene hij hier ter nederstelt. Het was er zeer ver van daan, dat ten tijde van *Cicero* in de wingewesten, welke onder het bestuur der *proconsuls* waren, een interest van agt-enveertig ten honderd gemeen was, zelfs raakt het geheele geval, 't welk hij aanhaalt, *Brutus* alleen maar van ter zijde.

De plaats uit *Cicero*, welke hij bedoelt, (en welke hij waarlijk wel had mogen aanhaalen, het heeft mij, daar ik zeer verwonderd was, over het geene ons *Smith* als eene gemeene zaak verhaalde, een oneindige moeite gekost, om dezelve te vinden) is in de *Epistolae Ciceron. ad Atticum, lib. 5. Epist. 21.* Het geval, van het welke *Cicero* spreekt, is het volgende: die van *Salamis*, eene stad op *Cyprus*, waren om geld verlegen, zij wilden het te *Rome* opneemen, niemand durfde het hun schieten, om dat bij de *Lex Gabinia* verboden was, dat niemand aan de ingezetenen

I. waarschijnlijk de arbeidsloonen, en de voor-
 B O E K. deelen der kapitaalen, zeer laag zijn. — In

IX. een land, 't welk in evenredigheid tot het
 HOOFDST.

geen

der wingewesten geld op interest mogt geeven. Eindelijk waren twee Romeinen, *Scaptius* en *Martinius* (bijzondere vrienden van *Brutus*) genegen, om die van *Salamis* te helpen, mits hun voor interesfen gegeeven wierden *quaternae centesimae*, (dat is, vier ten honderd in de maand, of agtveertig ten honderd in het jaar) indien men middel wist, om hen door een *Senatus Confukum* te bevrijden van de *Lex Gabinia*. *Brutus*, die een bijzonder vriend van deeze twee geldfchieters was, drijft eerst een raadsbesluit door, bij welke hun geoorloofd wierd, om dit geld aan die van *Salamis* te fchieten — doch naderhand begreepen deeze twee geldfchieters, dat zij wel door dit raadsbesluit geholpen waren, indien die van *Salamis* vrijwillig het kapitaal en de interesfen betaalden, maar dat zij geene middelen van rechten konden gebruiken, indien dezelve onwillig waren, om de interesfen optebrengen, om dat aan alle rechters verboden was, om bij vonnis meer dan twaalf ten honderd toetewijzen. — Zij bedienen zig weder van de hulp van *Brutus*, en verkrijgen, door zijne tusschenspraak, een tweede raadsbesluit in hun voordeel. — Toen *Cicero* zig op *Cyprus* bevond, kwam die zaak ter zijner kennis, en *Brutus* had die twee luiden aan hem aanbevolen. — Over dit geval beklaagt zig *Cicero* in deezen brief aan zijnen vriend *Atticus*. Hij noemt *Scaptius* een on-

be

geen deszelfs grondgebied, of deszelfs in I.
 omloop zijnde kapitaal, toelaaten kunnen, B O E K.
 ten vollen bevolkt is, moet de mededinging IX.
 HOOFDST.
 OM

befchaamd mensch, welke met geen twaalf ten honderd wilde te vrede zijn, niettegenstaande *Cicero* alle moeite had gedaan, om hem daartoe overtehaalen — en hij zegt te vreezen, dat die zaak nadeelige gevolgen op de hoogte der interesfen zou hebben. Men zie *Noodt l. c.* waar hij breedvoerig over de aangehaalde plaats van *Cicero* spreekt. — In den volgenden brief *lib. 6. Ep. 1.* spreekt hij weder van dit geval, en toen zegt hij ontdekt te hebben, dat *Brutus* borg was gebleeven voor de sommen, welke zijne vrienden ten dien einde opgenomen hadden — doch *Cicero* schijnt standvastig gebleeven te zijn, om de toewijzing van dien interest te weigeren.

Het was er dus ver van daan, dat dit een gewoone interest was, het is een *singulier* geval, over het welke *Cicero* zeer onvergenoegd was — terwijl tevens uit hetzelfde blijkt, dat toen de wettige interest niet hooger was, dan twaalf ten honderd. Men kan echter uit dit geval al weder leeren, hoe sterk het verbod van interesfen den woeker doet aangroeijen.

Naderhand heeft keizer *Justinianus* de hoogte van de interesfen voor aanzienlijken op vier, voor kooplieden op acht, voor de overige burgers op zes, en in olij, wijn, graanen enz. op twaalf ten honderd bepaald. *L. 26. Cod. de usuris, Novella 136. cap. 4. et 5. Voet ad ff. de usuris §. 2. Uitgever.*

I. om werk noodzakelijk zo groot zijn, als
 B O E K. noodig is, om de arbeidsloo-
 IX. men op dat geene, 't welk enkel en alleen
 MOOFDST. voldoende is, om het getal der ambacht-
 sluiden in weezen te houden, en daar dat land
 reeds ten vollen bevolkt is, kan dat getal
 nooit vermeerderd worden — in een land,
 't welk, in evenredigheid tot al den handel,
 welke in hetzelfde gedreeven wordt, ten vol-
 len van kapitaal voorzien is, zal in iedere
 tak van den handel zo veel kapitaal gebruikt
 worden, als de natuur en uitgebreidheid van
 dien handel kunnen toelaaten, en derhalven
 zal daar de mededinging overal zo groot,
 en het gewoone voordeel zo klein zijn, als
 mogelijk is.

Maar mogelijk heeft nog nooit een land
 dat hoogste toppunt van rijkdom bereikt.
China schijnt langen tijd in den staat van
 evenwigt geweest te zijn, en heeft mogelijk
 reeds, eeuwen lang geleden, die volkomenheid
 van rijkdommen bezeten, welke met de na-
 tuur van de wetten en instellingen van dat
 land bestaanbaar is — maar zeker zal die
 volkomenheid minder zijn, dan dat geene,
 't welk de natuur van den grond, van het
 luchtsgestel, en van de ligging van hetzelfde,
 onder begunstiging van andere wetten en in-
 stellingen, wel zou kunnen toelaaten. — Een
 land, het welk den buitenlandschen handel
 verwaarloost of veracht, en de schepen van
 vreem-

vreemde natiën alleen maar vergunt, om in een of twee van haare havenen intelopen, kan dien zelfden uitgebreiden handel niet drijven, welke daar, onder andere wetten en instellingen, zoude worden gedreeven — even zo min is een land, in 't welke, schoon wel de rijken en de bezitters van groote kapitaalē veel zekerheid genieten, echter de armen, of de eigenaars van kleine kapitaalē geheel onveilig zijn, en in tegendeel geduurig blootstaan, om te eeniger tijd door de *Ondermandarynen*, onder voorwendfel van recht, geplunderd en uitgeschud te worden (a), geschikt, om in hetzelfde die hoeveelheid van kapitaalē, welke in alle soorten van in dat land gedreeven wordenden handel gebruikt worden, immer te doen gelijk staan met dat geene, 't welk de natuur en uitgebreidheid van dien handel wel zou kunnen toelaaten — in iedere tak van den handel moet aldaar de onderdrukking der armen de monopolien van de rijken stijven, welke, door den geheelen handel naar zig te trekken, in staat geraaken, om zeer ruime voordeelen te genieten — men zegt ook gemeenlijk, dat de gewoone geld-interest in *China* op twaalf ten honderd loopt, dus moeten de gewoone voordeelen van de kapitaalē in staat zijn, om tegen

I.

B O E K.

IX.

HOOFDST.

(a) Ook dit had onze Schrijver, met eenig voldoende gezag, behooren te bewijzen. *Uitgever.*

I. eenen zo zwaaren interest op te kunnen
B. O. E. K. weegen.

IX. EEN GEDEKTE. Een gebrek in de wet kan zomtjids de
HOOFDST. hoogte van de interesfen aanmerklijk doen
rijzen boven dat geene, 't welk de omstan-
digheden van het land, bij voorbeeld, des-
zelfs rijkdom of armoede, wel zouden vor-
deren. — Wanneer de zekerheid der kon-
trakten haare kracht niet in de wetten vindt,
dan worden alle opneemers van kapitaal en op
denzelfden voet behandeld, op welke in be-
ter geregelde landen de bankeroetiers, en lui-
den van twijffelachtig krediet, behandeld
worden. De onzekerheid, in welke zig de
geldfchieters bevinden, of zij wel immer hun-
ne uitgefchooten gelden zullen terug beko-
men, veroorzaakt, dat zij denzelfden woer-
kerachtigen interest eifchen, welke men ge-
woonlijk van bankeroetiers vordert. Onder
de *Barbaarsche* natien, welke de westelijke
provintien van het *Romeinsche* rijk over-
ftroomd hebben, liet men eeuwen lang de
zekerheid van de kontrakten aan de trouw
van de onderhandelende partijen over, de ge-
rechtshoven van hunne koningen mengden
zig zelden in dezelve (b) — en men mag
den

(b) Welke foort van kontrakten de Schrijver
hier bedoelt, verklaar ik niet te begrijpen — die
Barbaarsche natien kenden ondertusfchen niets,
't welk zij heiliger hielden, dan hunne kontrak-

ten

den hoogen prijs van de interesfen, welke in die oude tijden plaats had (c), mooglijk wel voor een gedeelte aan deeze oorzaak toe-
 I. B O E K. IX. HOOFDST.
 fchrij-

ten, en het is er zo ver van daan, dat zig de gerechtshoven zelden in dezelve zouden gemengd hebben, dat ik bijna durf zeggen, dat in de geheele *Salifche* wet geen stuk van rechtspleging naauwkeuriger, en omflagtiger beschreeven is, dan juist de wijze, hoe men iemand in rechten moet roodzaaken, om aan zijne verbintenissen te voldoen — men leeze den *titul L. Salic. 53. de fide facta*, zelfs wordt de *Grafso*, die in een zodanig geval weigerde onvertogen recht te doen, aan eene zwaare boete blootgesteld — men zie ook den *tit. 55. de re praestata*, (over geleende goederen, *praestare rem* betekent, in het latijn van dien tijd, *leenen*, en hier van daan het *Fransche* woord *prêter*) en men zal in beide die titels zien, hoe gestreng de kontrakten gehandhaafd wierden. Zie ook in de *Lex Ripuaria, tit. 52. de re praestata*. Ik weet dus niet welke kontrakten hier kunnen bedoeld zijn, en deeze is de reden, waarom ik in *de eerste noot op dit hoofdstuk* deeze onderstelling van den Schrijver in het midden liet, *Uirgeever*.

(c) *De hooge prijs der interesfen* — de oorspronkelijke *Germaniers* kenden, toen zij nog in hunne boschen woonden, zelfs den interest niet. *Tacit. de Morib. Germ. cap. 26. foenus agitare, et in usuras extendere ignotum, ideoque magis servatur, quam si vetitum esset.* Die volkeren,
 wel-

I. schrijven. — Wanneer de wetten het neemen van interesfen geheel en al willen verbieden, zijn dezelve krachteloos, zij kunnen het-

BOEK.
IX.
HOOFDST.

welke het *Romeinsche* rijk overstroomden, hadden de wetten van *Justinianus* niet, welke lang na de overstrooming in het oosten geregeerd heeft. Voor zo ver zij naar het *Romeinsche* recht leefden, volgden zij den *Codex Theodosianus*, of het *breviarium Aniani*. In den *Codex Theodosianus* vinden wij *L. 1. de usuris* eene *constitutio Constantini Magni*, (welke in ons *Corpus Juris* niet gevonden wordt, om redenen, welke bij *Gothofr. ad d. 1.* opgegeeven worden) in die *constitutio* wordt bepaald, dat de interesfen van vruchten zullen zijn een derde, dat is, indien iemand twee maaten geleend heeft, hij drie maaten terug moet geeven — en dat de interesfen van geld niet hooger mogen zijn dan *centesima*, dat is twaalf ten honderd. (Het is der moeite waardig, om de schoone *Commentarius* van *Gothofredus* over die wet te leezen.) Zo lang dus bij de onderscheiden *Barbaarsche* volkeren, welke zig op de puinhoopen van het *westersche* rijk gevestigd hadden, de *Pauslijke* en *Synodale* wetten de kracht nog niet hadden van de interesfen te verbieden, bleeven zij volgens het *Jus Romanum* (voor zo ver zij naar hetzelfde leefden) de *usurae centesima*, of 12 ten honderd. Zo leezen wij nog bij *Sidonius Apollinaris lib. IV. Epist. 24.* een geval van *centesima usurae*, welke in geen tien jaaren betaald waren, en dus hooger dan het kapitaal op

hetzelve niet beletten (*d*). Er zijn altijd
veele menfchen, welke geld moeten opnee-
men, en niemand zal hun willen leenen,
zonder voor het gebruik van zijn geld eene
zodanige belooning te genieten, als overeen-
komstig is niet alleen met het voordeel,

I.
B O E K:
IX.
HOOFDST.

't welk
opgelopen waren. Uit het een en ander ziet
men duidelijk, dat die hooge interest, van twaalf
ten honderd, niet, gelijk onze Schrijver wil, aan
de weinge zorg voor de trouw der kontrakten,
maar in tegendeel aan de wet van *Conftantyn den
Grooten* moet worden toegefchreeven. — Onder-
tusfchen is het onzeker, of de Schrijver hier het
oog hebbe op dien interest van twaalf ten hon-
derd, dan of hij eenige andere bedoele, 't welk
wij al weder aan zijn gebrek, van behoorlijke be-
wijzen van zijne gezegden aantehaalen, te wijten
hebben — en daarom heb ik *in mijne eerste noot
op dit hoofdstuk* ook deeze hooge interesfen in
het midden gelaaten — indien hij, bij geval, op
de zogenaamde *usurae ἡμιολίαι* gedoeld hebbe,
van welke *Gothofred. l. c.* fpreekt, en welke vijf-
tig ten honderd bedroegen, dan had hij tevens
kunnen zeggen, dat dezelve reeds in het jaar 325
bij het *Concilie van Nicéén*, onder den naam van
fescuplum, of *sesquiplum*, verboden waren — zie
boven noot (*e*). Zie ook *Gothofr. l. c. Uit-
geever.*

(*d*) Men zie hierover *de Montesquieu, Geest
der Wetten, 2de deel, pag. 571. en veele volg.
Uitgeever.*

I. 't welk met het gebruik van hetzelfde kan
 B O E K, worden behaald, maar ook met het moeilijke
 IX. en gevaarlijke, om de wet te ontduiken. —

HOOFDST.

De Heer *de Montesquieu* schrijft de oorzaken van den hoogen prijs der interesfen, welke onder de *Mahomedaansche* volkeren betaald worden, niet aan derzelve armoede toe, maar gedeeltelijk aan de gevaaren om de wet te ontduiken, en gedeeltelijk aan de moeilijkheid om de uitgeschooten gelden terug te bekomen (*e*).

De geringste trap, tot welke de voordeelen gewoonlijk kunnen daalen, behoort altijd iets meer te zijn, dan voldoende is, om tegen die toevallige verliezen opteweegen, aan welke iedere bijzondere aanleg van een kapitaal bloot ligt — het is dat overschot alleen, 't welk men het zuivere of nette voordeel kan noemen. — Dat geene, 't welk gewoonlijk den naam van voordeelen in 't geheel genomen (*f*) draagt, behelst niet alleen dat
 over-

(*e*) Men kan dit zeggen van *de Montesquieu* vinden in zijne *Geest der Wetten*, 2de deel, pag. 573: *Uitgever*.

(*f*) De Schrijver gebruikt hier de woorden *clear profit*, en *gross profit* — door de eerste verstaat hij het zuivere overschot, 't welk na aftrek van alle wezentlijke of toevallige, of als mooglijk berekende verliezen overblijft — en door de laatste het geheele beloop van de voordeelen, welke zonder

overschot in zig, maar ook dat geene, 't welk I.
 eigenlijk dienen moet, om zodanige buiten-^{B O E K.}
 gewoone verliezen goed te maaken. De in- IX.
 teressen, welke een geldopneemer in staat is HOOFDST.
 om optebrengeu, moeten alleen naar dit zuivere voordeel geëvenredigd worden.

De laagste trap, tot welken de interessen gewoonlijk kunnen daalen, moet, op dezelfde wijze, altijd iets meer zijn, dan voldoende is ter herstelling van zodanige toevallige verliezen, aan welke het geldschieten, zelfs met eene draaglijke voorzigtigheid, onderhevig is. Wanneer de interessen naar dien voet niet geëvenredigd zijn, dan kunnen er geene andere drijfveeren plaats hebben, om de menschen tot het schieten van geld te beweegen, dan menschlievendheid of vriendschap.

In een land, 't welk tot deszelfs volkomen hoogte van rijkdom gekomen is, in het welke in

der eenigen afrek gemaakt worden. Wij zullen die woorden in het vervolg menigvuldigmaalen ontmoeten, en, volgens het gebruik, 't welk de Schrijver van dezelve maakt, heb ik zijne denkbeelden niet beter weeten overtebrengen, dan door dezelve te vertaalen *zuivere voordeelen, en voordeelen in 't geheel genomen.* — 't Is mooglijk, dat men hiervoor een beter woord kan gebruiken, maar ik heb er geen kunnen uitdenken, 't welk mij, overal, daar het voorkomt, beter voldeed. *Uitgever.*

I. in iedere tak van handel de grootste hoeveelheid van kapitaalen in omloop is, welke in
 B O E K.
 IX. dezelve kan gebruikt worden, moet niet alleen de gewoone hoogte van zuiver voordeel
 HOOFDST. zeer gering zijn, maar daar moet ook de gebruikelijke marktprijs van de interesfen, welke uit die voordeelen kunnen betaald worden, zo laag en zo klein zijn, dat het onmogelijk wordt, dat eenige andere, dan alleen de allerrijksten, in staat kunnen zijn, om alleen van hunne interesfen te kunnen leeven — alle menschen van een gering en middelmatig fortuin moeten daar verplicht zijn, gebruik van hunne eigene kapitaalen te maaken — het moet daar eene noodzaaklijkheid zijn, dat bijna ijder een man van bezigheden, of in de eene of andere soort van handel moet zijn. Het schijnt, dat *Holland* nabij aan dezen staat begint te komen — men houdt het daar voor onbetaamlijk, dat men ten minsten niet eenige bezigheden heeft. De noodzaaklijkheid maakt, dat ijder aan bezigheden gewoon wordt, en de gewoonte bepaalt overal dat geene, 't welk betaamlijk is — even gelijk het bespotlijk is, dat men zig niet even gelijk andere menschen kleedt, even zo is het eenigermaate bespotlijk, dat men niet, even gelijk andere menschen, bezigheid heeft. Even gelijk een man van een burgerlijk beroep een vreemd figuur maakt in een leger, of in eene vesting, en zelfs gevaar loopt,

loópt, van bespot te worden, even zodanig een figuur maakt een lediglooper onder menschen van bezigheden (g).

I.
B O E K.
IX.
HOOFDST.

De hoogste gewoone maatstok van de voordeelen kan zodanig zijn, dat zij, in den prijs van de meeste waaren, dat geene, 't welk moest dienen om de renten van het land goed te maaken, geheel verflinden, en alleenlijk (ter betaaling van den arbeid, welke betaald is, om die waaren te bewerken, en aan te markt te leveren) dat geene overlaten, 't welk, volgens den laagsten maatstok, naar welke de arbeid ergens kan worden betaald, kan volstaan, dat is, enkel dat geene, 't welk tot het bloote onderhoud van het leven der arbeiders noodzaaklijk is — de arbeider moet toch altijd op de eene of andere wijze aan den kost geraaken, anders laat hij het werken vaaren — doch de eigenaars van landerijen hebben niet altijd zo hoog noodig betaald te worden (h). — Het kan wel waar zijn,

(g) Dit is wat overdreeven. Schoon een volfrekte lediglooper in het algemeen nergens in hooge achting staat, heb ik echter nooit gehoord, dat men in ons land eenen rentenier voor bespotlijk houdt. *Uitgever.*

(h) In vergelijking tegen elkanderen genomen kan er dit gezegde door, maar op zig zelve zou het onder die soort van uitdrukkingen behooren, welke niet genoeg, in derzelve onberekenbaar

I. zijn, dat de voordeelen van den handel, welke de bedienden van de *Engelsche Oost-Indische Compagnie in Bengalen* drijven, niet ver van deeze hoogte af zijn.

BOEK
IX.
HOOFDST.

De evenredigheid, in welke de gebruikelijke marktprijs der interesfen gerekend wordt te staan tot den gewoonen maatstok van de zuivere voordeelen, hangt noodzaaklijk van de veranderlijke rijzingen en daalingen van de voordeelen af. Dubbelde interest wordt in *Groot-Brittannien* door de koopluiden gerekend dat geene te zijn, 't welk zij een goed, matig, en redelijk voordeel noemen; uitdrukkingen, welke mij voorkomen niet meer te kennen te geeven, dan een gewoon en gebruikelijk voordeel. — In een land, in 't welke de gewoone maatstok van zuiver voordeel op agt of tien ten honderd loopt, kan men het redelijk noemen, dat, wanneer de handel met opgenomen gelden gedreeven wordt,

nadeelige gevolgen, doorgedacht schijnen te zijn. — Indien de eigenaars der landerijen, volgens dit begrip, onzeker waren van hunne voordeelen, dan zou het met de landerijen gaan, zo als met alle andere zaaken, welke geene rekening geeven, zij zouden geheel verwaarloosd worden, en dit zou, behalven zeer veele andere nadeelen, den geheelen ondergang van den landbouw naar zig sleepen — dus zou het ten minsten gevaarlijk zijn dit voor eenen regel aanteneemen. *Uitgever.*

wordt, de eene helft aan de interesfen moet I.
 gaan; het kapitaal loopt voor risico van den ^{II O S K.}
 geldopneemer, welke hetzelfde, als het ware, IX.
 voor den geldfchietcr verzekert — en vier of ^{HOOFST.}
 vijf ten honderd kan, in meest alle foorten
 van handel, gerekend worden aan den eenen
 kant een voldoende voordeel te zijn op de
 risico van deeze *asfurantie*, en aan de andere
 zijde eene toereikende belooning voor de
 moeite van dit kapitaal te gebruiken. Maar
 deeze evenredigheid tusschen de interesfen en
 de zuivere voordeelen kan dezelfde niet blij-
 ven in landen, waar de gewoone maatstok
 van de voordeelen veel hooger of veel laager
 is. Indien dezelve veel laager is, dan kan
 de eene helft van dezelve niet aan interesfen
 gemist worden, en indien dezelve veel hoo-
 ger is, dan zou men meer dan de helft kun-
 nen geeven.

In landen, welke met snelle schreden rijk
 worden, kan de laage maatstok van de voor-
 deelen in den prijs van veele waaren, tegen
 den hoogen maatstok der arbeidslooenen op-
 weegen, en die landen in staat stellen, om
 even zo goedkoop te verkoopen als hunne
 minwelvaarende nabuuren, bij welke de ar-
 beidslooenen laager zijn.

Indedaad, de hooge voordeelen doen meer
 om den prijs der waaren duur te maaken,
 dan de hooge arbeidslooenen; indien men, bij
 voorbeeld, in eene linnenfabriek alle de loo-

I. nen van de onderscheiden werkluiden, de
 S O E K. vlasbereiders, de spinders, de weevers enz.

IX.
 HOOFDST. met twee stuivers daags verhoogde, dan zou
 men alleen genoodzaakt zijn, om den prijs
 van ijder stuk linnen te verhoogen met zo
 veelmaalen twee stuivers als het getal der
 werkluiden, die aan hetzelfde gearbeid heb-
 ben, bedraagt, gemultipliceerd met het getal
 der dagen, welke aan het werk besteed zijn
 — dus zou dat gedeelte van den prijs van
 deeze waar, 't welk zig in arbeidsloozen op-
 lost, door alle de onderscheiden bezigheden
 van deeze fabriek heen, alleen maar in eene
arithmetische evenredigheid tot het verhoogen
 van deeze arbeidsloozen steigeren. — Maar
 indien de voordeelen van alle die onderschei-
 den fabrikeurs, welke deeze onderscheidene
 arbeidsluiden aan het werk stellen, eens vijf
 ten honderd moesten rijzen, dan zou dat ge-
 deelte van den prijs van deeze waar, 't welk
 zig in de voordeelen oplost, door alle de
 onderscheiden bezigheden van deeze fabriek
 heen, in eene *geometrische* evenredigheid tot
 het verhoogen van deeze voordeelen moeten
 steigeren. — De vlasbereidersbaas zou, in
 het verkoopen van zijn vlas, een verhoogd
 voordeel van vijf ten honderd eischen, ge-
 rekend over de geheele waarde, zo van de
 ruuwe stoffen, als van de arbeidsloozen,
 welke hij aan zijne knechts betaald had —
 de spindersbaas zou een verhoogd voordeel

van vijf ten honderd begeeren, zo op het kapitaal, 't welk hij tot den aankoop van het vlas, als op dat geene, 't welk hij tot betaaling van zijne knechts betaald had — de weeversbaas zou een gelijk voordeel van vijf ten honderd vorderen, voor het geene hij zo aan den verhoogden prijs van het linnengaren, als aan zijne knechts betaald had. In het verhoogen van den prijs der waaren doet het steigeren van den prijs der arbeidsloonen dezelfde werking, welke enkele interest doet, wanneer met dezelve de schuld verhoogd wordt, maar het verhoogen van de voordeelen werkt even als wanneer men interest van interest rekest. Onze kooplieden en fabrikeurs klaagen menigmaal over de kwaade gevolgen, welke de hooge arbeidsloonen hebben in het doen steigeren van den prijs der waaren, en in de daaruit volgende vermindering van verkooping van dezelve zo binnen als buiten 's lands — maar zij spreken nooit van de kwaade gevolgen van hunne hooge voordeelen — zij houden een diep stilzwygen over de nadeelige uitwerkingen van hunne eigene winsten, en klaagen alleen over de winsten van anderen.

I.
B O E K.
IX.
HOOFDST.

I.
B O E K.
X.
H O O F D S T U K .

TIENDE HOOFDSTUK.

Over arbeidsloozen, en voordeelen, in het onderscheiden aanleggen van arbeid en kapitaalen.

Over het geheel moeten de voordeelen en nadeelen van de onderscheiden wijzen, op welke kapitaalen en arbeid in eene en dezelfde nabuurschap aangelegd worden, of volkomen met elkanderen gelijk zijn, of bij aanhoudendheid tot die onderlinge gelijkheid hellen. Indien men in dezelfde nabuurschap eene wijze van aanleg vond, welke in het ooglopend voordeeliger of nadeeliger was, dan de overige, dan zouden zig eene zo groote menigte van menschen tot de voordeeliger begeeven, en een zo groot aantal de nadeeliger verlaten, dat die voordeelen weldra weder tot gelijkheid zouden komen, met alle de andere wijzen, op welke men daar gewoon was zijn geld of arbeid aan te leggen. Dit zou althands zeker plaats hebben in eene maatschappij, in welke de zaaken aan hunnen natuurlijken loop wierden overgelaten, in welke volkomen vrijheid plaats had, en in welke ijder mensch onverhinderd zodanige bezigheid kon kiezen, als hem geschikt voorkwam, en zo dikwils van bezigheid kon ver-

anderen, als hem goeddacht (a). In zodanig
 geval zal ijder door zijn belang gedreeven
 worden, om eene voordeelige bezigheid te
 zoeken, en eene nadeelige te vermijden.

I.
 O E K.
 X.
 HOOFDST.

De arbeidsloonen en voordeelen, wanneer
 zij naar geld berekend worden, zijn in de
 daad, door geheel *Europa* heen, naar maate
 van de verschillende wijzen, op welke geld
 en arbeid aangelegd worden, zeer onderschei-
 den — maar dit onderscheid ontstaat gedeel-
 telijk uit zekere omstandigheden in de wijze
 van aanleg zelve, door welke, in zommige
 beroepen, het zij dan wezentlijk, het zij ten
 minsten in de begrippen der menschen, het
 geringe van de geldwinst vergoed wordt, en
 welke in andere bedrijven tegen eene zwaare
 geld-

(a) Dit is op zig zelve volmaakt waar. Maar
 de Schrijver bedoelt met dit gezegde meer, dan
 alleen eene enkele algemeene waarheid ter neder
 te stellen. Het gevoel van de drukkende slavernij
 der gildens, en der wetten op de leerjaaren, en
 op het verhuizen, onder welke in het zo breed
 van deszelfs vrijheid roemend *Engeland* het volk
 gebukt gaat, en de daaruit volgende genoegzaame
 onmogelijkheid, om immer van eene éénmaal aan-
 genomen bezigheid te veranderen, deed hem zo
 spreken, en in het tweede lid van dit tiende
 hoofdstuk zal hij den lezer gelegenheid geeven,
 om het drukkende van die slavernij meer van nabij
 te zien. *Uitgever.*

I. geldwinst kunnen opgewoogen worden, en
 B O E K gedeeltelijk uit de Staatkunde van *Europa*,
 X. welke nergens de zaaken aan derzelver vol-
 HOOFDST. komen vrijen loop overlaat (b).

Ik zal ijder van deze stukken, en dus zo
 wel die omstandigheden, als de Staatkunde
 op

(b) Zodanige leezers, welke liefhebberij heb-
 ben, om de algemeene gronden, op welke de
 nog daadlijk plaatshebbende Staatkunde van *Eu-
 ropa* op dit stuk gebouwd is, te onderzoeken,
 raade ik aan, om te leezen *Wolff*, *Jus Naturae
 part. 8. cap. 3. de Republica Constituenda*. Men
 vindt daar het geheele *systhema*, en, schoon wel
 verscheiden natien in zommige opzichten van het
 verkeerde van eene zodanige Staatkunde zijn terug
 gekomen, zal men echter, bij eene vergelijking
 van het geene onze Schrijver leert, weinig moeite
 hebben, om veele instellingen te herkennen. On-
 der eene menigte van andere de vrijheid van be-
 zigheden hinderende stellingen, ontmoet men daar
 ook deeze, dat de bestuurders van eene maats-
 chappij, in alle soorten van bezigheden en be-
 drijven, het getal moeten bepaalen van die gee-
 ne, aan welke het geoorloofd is, dezelve te oeffe-
 nen, §. 401. Schoon uit eene noot onder de stel-
 ling blijkt, dat dezelve, op dien tijd, toen *Wolff*
 schreef, reeds door staatkundige Schrijvers wede-
 sprooken wierd. — Wij zullen in het tweede lid
 van d't hoofdstuk die Staatkunde nader leeren ken-
 nen. *Uitgever.*

op zig zelve, behandelen, en daarom dit I.
hoofdstuk in twee leden verdeelen. B O E K.

X.

HOOFDST.

E E R S T E L I D.

*Over de ongelijkheden, welke uit de na-
tuur van den aanleg van arbeid en
kapitaalen zelve ontstaan.*

Het zijn, zo ver ik heb kunnen naspou-
ren, voornamentlijk de volgende vijf omstan-
digheden, welke of het geringe van de geld-
winst in zommige bezigheden vergoeden, of
in andere tegen zwaare geldwinsten kunnen
worden opgewoogen. In de eerste plaats,
het aangenaame of onaangenaame van de be-
zigheid zelve; ten tweede, het gemaklike en
goedkoope, of het moeilijke en kostbaare om
eene bezigheid te leeren; ten derde, de ze-
kerheid of onzekerheid van in de bezigheid
altijd en aanhoudend werk te kunnen vin-
den; ten vierde, het meerdere of mindere
vertrouwen, 't welk men in die geenen stellen
moet, welke die bezigheid oeffenen; en ten
vijfden, het waarschijnlijke, of onwaarschijn-
lijke, van in die bezigheid te zullen slaagen.

In de eerste plaats — de arbeidsloonen zijn
onderscheiden naar maate eene bezigheid ligt
of zwaar, zindelijk of onzindelijk, eerlijk of
onteerende is. Zoo zal in de meeste plaat-
zen een kleermaakersknecht, het geheele

I. jaar door, minder verdienen dan een wevers-
 B O E K. knecht, om dat zijn werk gemaklijker is,

X. een weversknecht wint minder, dan een finids-
 HOOFDST. knecht, zijn werk is wel niet altijd gemaklijker, maar het is veel zindelijker. Een finidsknecht, schoon hij een aangeleerd ambacht oeffent, kan zelden zo veel in twaalf uren verdienen, als een koolgraaver, welke enkel een arbeider is, in agt uren verdient. Zijn werk is in 't geheel zo onzindelijk niet, het is veel minder gevaarlijk, en het wordt bij het licht van den dag, en boven den grond verrigt. In alle eerlijke bezigheden maakt de eer een groot gedeelte van de belooning uit. Deeze worden, wanneer men alles in aanmerking neemt, ten aanzien van den geldprijs, over het algemeen beneden de waarde beloond, gelijk ik aanstonds zal trachten te doen zien. — Het verachtelijke van eene bezigheid doet eene tegenovergestelde uitwerking — het werk van eenen slagter is, wegens het gevoellooze en haatlijke, eene verachtelijke bezigheid, maar genoegzaam overal veel voordeeliger, dan de meeste andere bezigheden. Het afschuwlijkste van alle beroepen, naamentlijk dat van eenen scherprechter, wordt, in evenredigheid tot de hoeveelheid van het werk, 't welk hij te doen heeft, veel beter betaald, dan eenige andere hoegenaamde gewoone bezigheid.

Het jaagen en vischen, 't welk in den

onbefchaafden staat eener maatschappij de hoofdbezigheid der menschen uitmaakt, wordt, in den befchaafden staat van dezelve, een van de aangenaamste uitfpanningen, dan doet men dat geene uit vermaak, 't welk men weleer uit noodzaaklijkheid moest doen. Hierom zijn, in eenen meer gevorderden staat eener maatschappij, doorgaands alle die menschen, welke dat geene tot een beroep houden, 't welk andere voor een tijdverdrijf doen, armoedig — reeds ten tijde van *Theocritus* (a) waren devisfchers arm — een ftrooper is door geheel *Groot-Brittannien* een behoefstig man; en in zodanige landen, in welke de wetten streng genoeg zijn, om alle ftrooperijen te beletten, zijn de gerechtigde jagers in geene betere omftandigheden. De natuurlijke fmaak voor zodanige bezigheden veroorzaakt, dat zig een grooter getal van menschen aan dezelve overgeeft, dan behoorlijk van dezelve kunnen leeven, en de voortbrengfelen van hunnen arbeid zijn in evenredigheid tot de menigte van jagers altijd te goedkoop, dan dat zij hun iets meer, dan een allerbekrompenst beftaan, zouden kunnen opleveren.

Onaangenaamheden en kleinachting hebben op de voordeelen van kapitaalen dezelfde uitwerkingen als op de arbeidsloonen. Een herbergier of tafelhouders, welke nooit mees-

I.
B O E K
X.
HOOFDST.

(a) *Theocrit. Idyll. 21. Smith.*

I. ter in zijn huis is, en telkens voor onaangename ontmoetingen met dronken lui den blootstaat, oeffent zeker geen zeer aangenaam of zeer achtbaar beroep, maar er is bijna geen zaak, in welke men, over het algemeen, zo veele voordeelen met een klein kapitaal kan behaalen.

B O E K
X.
HOOFDST.

Ten tweede — de arbeidsloonen zijn onderscheiden naar maate van het gemaklijke en goedkoope, of het moeilijke en kostbaare om de bezigheid aan te leeren.

Wanneer men een kostbaar werktuig laat maaken, dan verwacht men, dat het buitengewoone werk, 't welk men met hetzelfde, eer het versleeten is, zal kunnen verrigten, ten minsten zo veel gewoon voordeel zal aanbrengen, dat het kapitaal, 't welk aan hetzelfde beffeed is, weder te huis zal zijn. Men kan een man, welke, ten kosten van veel arbeid en tijd, tot eene zodanige bezigheid is opgebracht, tot welke buitengewoone sebranderheid en ondervinding vereischt wordt, bij een zodanig kostbaar werktuig vergelijken. Men behoort te verwagten, dat het werk, 't welk hij leert verrigten, hem, boven en behalven den gebruikelijken loon van gewoonen arbeid, ook tevens alle de onkosten van zijne geheele opvoeding zal goedmaaken, en dan nog ten minsten het gewoone voordeel, 't welk anders een kapitaal van gelijke waarde zou opleveren, zal opbrengen — en dit

al-

alles behoort zelfs binnen eenen redelijken tijd te geschieden, wanneer men in aanmerking neemt, dat de duuring van het menschlijk leven veel onzekerder is, dan de duuring van het tot een voorbeeld genomen werktuig.

Op deezen grondslag rust het onderscheid tuschen het loon van eenen kunstigen, en van eenen gemeenen arbeid.

De Staatskunde van *Europa* merkt het werk van alle ambachtsluiden, fijnwerkers, en fabriekers, als kunstigen, en dien van alle voort van handwerk, als gemeenen arbeid aan. Dit schijnt te onderstellen, dat het eerstgenoemde werk van eene fijndere en meer uitgezogte natuur zou zijn, dan het laatstgenoemde — mischien is dit ook in zommige gevallen waar, maar in de meeste is het geheel anders, gelijk ik zo aanstonds zal trachten te doen zien. — Om deeze reden hebben ook de wetten en gewoontens van *Europa* ingevoerd, dat die geene, die bevoegd zal kunnen zijn, om eenigen kunstigen arbeid te oeffenen, alvorens verplicht is, om eenen leertijd in denzelfven te moeten doorbrengen, welke echter in onderscheiden landen in trappen en gestrengheid verschilt (b). Maar den

ge-

(b) Wij zullen hiervan meer zien, in het tweede lid van dit hoofdstuk. — Wij hebben, dien-aangaande, in ons land, vrij gematigde gildowetten. Schoon de grondbeginselen van het *Mercan-*

tile

I.
B O E K I
X.
HOOFDST.

I. gemeenen arbeid laten zij aan alle menschen
 BOEK. vrij en onverlet. Zo lang de leerjaaren duu-
 X. ren, is de geheele arbeid van den leerjongen
 HOOFDST. ten behoeve van zijnen baas; en in al dien
 tijd moet hij menigmaal door zijne ouders of
 vrienden onderhouden, althands altijd gekleed
 worden — gemeenlijk wordt ook nog aan
 den baas eenig geld betaald, om hem het
 ambacht te leeren, en die geene, welke het
 vermogen niet hebben om geld te geeven,
 betaalen met tijd, dat is te zeggen, worden
 voor

de systhema van Staatkunde, zo wel hier als in
 andere landen, plaats hebben, gelijk wij, in het
vierde boek van dit werk, menigmaalen gelegen-
 heid zullen hebben van te zien. Om eenen kun-
 stigen arbeid te mogen oefenen, welke tot het
 een of ander gilde behoort, wordt wel in zom-
 mige, maar niet in alle, en mischien zelfs in de
 minste gilden een bepaald getal van leerjaaren ge-
 vorderd, maar in genoegzaam alle gildens in ons
 land wordt vereischt, dat die geene, die als baas
 in hetzelfde zal toegelaaten worden, alsvoorrens
 eene zodanige proef moet doen, dat is te zeg-
 gen, zodanig bewijs van zijne bekwaamheid gee-
 ven, als in de wet bepaald is. Maar zo er al
 hier en daar in zommige gildens leerjaaren be-
 paald zijn, dan kent men hier echter niets van
 die slaafachtige verplichtingen, onder welke de
 gildewetten van het vrije *Engeland* de leerjon-
 gens houden. *Uitgever.*

voor een grooter getal van jaaren verbonden, dan de gewoonte medebrengt, eene foort van betaling, welke, daar zij zelfs, in aanmerking van de gewoone luiheid van dergelijke leerjongens, niet altijd voordeelig is voor de baazen, althands zeker altijd zeer nadeelig is voor de leerjongens (c). Het tegendeel heeft in den arbeid van den landbouw plaats — hier leert de jonge arbeider, terwijl hij in de lichtere foort van arbeid gebruikt wordt, de zwaardere deelen van zijn werk kennen, en zijn eigen arbeid voedt hem door alle de onderscheiden klasfen van zijn werk heen — hierom houdt men het in *Europa* voor redelijk, dat de arbeidsloo- nen van ambacht- sluiden, fijnwerkers, en fabrikeurs, een weinig hooger moeten zijn, dan die van gemeenen arbeid, zij zijn het ook in de daad, en hunne meerdere winften doen hun op de meeste plaatzen voor eenen hooger rang van menschen aanzien, dan gemeene arbeiders. Onder-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

(c) Dit raakt geheel *Europa* niet, maar voornaamentlijk *Engeland*. In ons land hangt dit, althands in de meeste ambachten, van de bijzondere bedingen af, welke de ouders of voogden met de baazen kunnen maaken — er zijn bij ons weinig ambachten, in welke aankomende jongens, althands in het tweede jaar, niet reeds eene kleinigheid verdienen, welke naar maate van hunne vorderingen aangroeit. *Uitgever.*

I. dertusfchen is deeze meerderheid over het
 B O E K. geheel van niet zeer veel belang, de daag-
 X. lijksche, of weeklijksche winften, welke de
 HOOFDST. knechts, in de meest gewoone foorten van
 fabrieken, bij voorbeeld, in die van gemeene
 wollen of linnen klederen, bij eene gemid-
 delde rekening, meest overal kunnen maaken,
 behelzen doorgaands zeer weinig meer, dan
 de daggelden van gemeene daggelders op het
 land — maar hun werk is geftadiger en eeri-
 vormiger, en als men een geheel jaar door
 elkanderen rekt, zullen hunne winften ze-
 kerlijk een weinig grooter zijn. — Het fchijnt
 echter duidlijk te zijn, dat zij niet grooter
 zijn, dan het geene vereischt wordt, om de
 meerdere kosten, die zij aan het leeren be-
 fteed hebben, goedtemaaken.

Het leeren van vrije kunften en wetent-
 fchappen is nog veel moeilijker en kostbaar-
 der — om deeze reden oordeelt men ook,
 dat de geldloonen van fchilders, van beeld-
 houwers, van rechtsgeleerden, van genees-
 meesters, enz. rijklijker behooren te zijn —
 en dit is ook in de daad zo.

Het gemaklijke of ongemaklijke in het aan-
 leeren van eene bezigheid, fchijnt weinig in-
 vloed te hebben op de voordeelen van het
 kapitaal, 't welk in dezelve gebruikt wordt.
 Het fchijnt in de daad, dat alle de onder-
 fcheiden wijzen, op welke de kapitaalen in
 de groote fteden gewoonlijk aangelegd wor-
 den,

den, meestal even gemakkelijk en ongemaklijk te leeren zijn. De eene tak van buiten- of binnenlandfchen handel kan tog niet zeer veel ingewikkelder zijn, dan de andere.

I.
O E R.
X.
HOOFDST.

In de derde plaats — de arbeidsloo- nen zijn in de verfchillende foorten van bezigheden onderscheiden, naar maate van de zekerheid of onzekerheid van in die bezigheid altijd, en aanhoudend werk te zullen vinden (d).

Men

(d) De aanhoudendheid van den arbeid moet noodzaaklijk invloed hebben op het arbeidsloon — het zij dat de arbeid rijklijk, middelmatig, of bekrompen beloond worde. Maar vooral gaat dit door, indien de belooning zeer bekrompen is — immers, hoe men het ook neeme, de arbeider moet kunnen leeven. Om deeze reden moeten, noodzaaklijk, in de *Roomfch Katholyke* landen de daggelden van den arbeid, in evenredigheid tot de gewoone behoeften, hooger zijn, dan in de *Her- vormde* landen — om de menigte van feestdagen. Men leeze het fchoone werk van *Campomanes, over de gemeene Industrie in Spanjen*. Hij leert ons in hetzelfde, pag. 12 en volg, dat men de voornaame reden, van de groote armoede onder het gemeene werkvolk in *Spanjen*, in de *feest- dagen* moet zoeken. Paus *Benedictus de XIV.* verminderde wel de ingefelde feestdagen, doch er bleeven echter nog zo veele, dat men in *Spanjen* niet hooger dan op 272 werkdagen in een jaar rekenen kan. 't Is waar, op zommige feestdagen

- I. Men vindt in het eene ambacht standvastiger zijn werk, dan in het andere. In de meeste handwerken en fabrieken kunnen de ambachtsluiden redelijk zeker zijn, van op alle dagen van het geheele jaar, die tot werken

mag men werken, indien men maar niet verzuimt, om de mis te hooren, doch de kerken zijn gemeenlijk ver van de landhoeven en dorpen afgeleggen, en doorgaands wordt de mis eerst tegen den middag geleezen. *Campomanes* maakt eene berekening van het geene op ijderen feestdag over geheel *Spanjen*, door niet te werken, verloren wordt. Hij onderstelt in die rekening agt millioenen arbeiders, en om in dezelve-gematigd te blijven, laat hij hun ijder maar twee *reëalen* (dat is vijf stuivers *Hollandsch*) daags verdienen, dit beloopt daaglijks 16 millioenen reëalen, of twee millioenen *Hollandsche* guldens. — Men stelle dus maar eens vijftig zodanige feestdagen in een jaar, dan beloopt dit gemis op honderd millioenen *Hollandsch*, en dit gemis betreft alleen den gemeenen arbeider! Indien dus de gemeene arbeider in *Spanjen* zal bestaan, die volgens deeze berekening maar 5, en (gelijk *Campomanes* zelve zegt, ten hoogsten 10 a 11 ft. *Hollandsch* daags verdienen kan) dan moeten daar alle levensmiddelen zeer goedkoop zijn, of men moet (gelijk *Campomanes* ook getuigt), gedurende den meesten tijd van het jaar, naauwlijks onderscheid kunnen zien tuschen eenen arbeider, en eenen bedelaar. *Uitgeeyer.*

ken geschikt zijn, te zullen kunnen werken — I.
 een metzelaar daarentegen, en een leidekker, B O E K.
 kunnen in harde vorst, en storm en onweder X.
 niet werken, en daarenboven hangt hun werk HOOFDST.
 ten allen tijde van de toevallige benoodig-
 heden van hunne klanten af. Zij staan dus
 bloot om dikwils zonder eenig werk te zijn
 — dus moet dat geen, 't welk hij verdient,
 terwijl hij kan werken, niet alleen kunnen
 strekken om hem te onderhouden, wanneer
 hij zonder werk moet zijn, maar tevens
 ook om hem die angstvallige en moedelooze
 oogenblikken, welke het indenken van een
 zo onzeker bestaan dikwils bij hem zoude
 kunnen verwekken, eenigzints te vergoeden.
 Waar derhalven de verdiensten van het groot-
 ste gedeelte van de ambachtssluiden, het ge-
 heele jaar door elkanderen, genoegzaam ge-
 gelijk gerekend worden met de dagloonen van
 gemeene arbeiders, daar bedraagen die van
 de metzelaars en leidekkers gewoonlijk de
 helft meer, of ook wel het dubbeld van de-
 zelve — waar gemeene arbeiders vier of vijf
 schellingen (e) in de week winnen, daar ver-
 dienen metzelaars en leidekkers dikwils zeven
 en agt schellingen, waar de eerstgenoemde
 zes, daar verdienen de laatstgenoemde dik-
 wils

(e) Men denke altijd aan *Engelsche* schellin-
 gen van omtrent 12 st. *Hollandsch*. *Uitgever*.

I. wils negen en tien schellingen, en waar de
 B O E K. eerstgemelde, gelijk te *Londen*, negen en tien

X. schellingen kunnen haalen, daar beloopt de
 HOOFDST. weeklijksche verdienste van de laatstgemelden
 gewoonlijk op vijftien, en agttien schellingen.
 Ondertusfchen schijnt er geene foort van kun-
 stigen arbeid te zijn, welke gemaklijker te lee-
 ren is, dan die van metzelaars, en leidek-
 kers — men zegt, dat zelfs de draagstoel-
 draagers in *Londen*, gedurende den zomer,
 menigmaal voor metzelaars gebruikt worden.
 De hooge arbeidsloozen, welke deeze luiden
 genieten, zijn derhalven niet zo zeer eene
 belooning voor hunne meerdere bekwaam-
 heid, dan wel eene vergoeding voor de on-
 gestadigheid van hun werk.

Een huistimmerman schijnt eer een fijnder
 en kunstiger ambacht te oeffenen, dan een
 metzelaar, ondertusfchen zijn, op zeer veele
 plaatsen, schoon echter niet overal, zijne
 dagtoonen een weinig laager. Zijn werk
 hangt ook wel veel, doch echter zo geheel
 niet, van de toevallige benoodigdheden van
 zijne klanten af, en hij is zo niet blootge-
 steld, van door het slegte weder zonder werk
 te zullen zijn.

Wanneer het gebeurt, dat zodanige am-
 bachten, welke gewoon zijn gestadigen arbeid
 opteleveren, eens op de eene of andere bij-
 zondere plaats flap worden, of gebrek aan
 werk krijgen, dan rijzen aanstonds deeze ar-
 beids-

beidsloo­nen een goed gedeelte boven derzel­ver evenredig­heid tot de dagloo­nen van ge­meenen arbeid. — In *Londen* zijn, genoeg­zaam in alle ambachten, de knechts in het geval, dat zij den eenen dag of de eene week bij hunne baazen aangenomen, en den anderen dag, of de andere week weder weg­gezonden worden, even gelijk men in andere plaatzen met daggelders handelt. Een gevolg hiervan is, dat de laagste rang van ambachts­luiden, de kleermaakersknechts, een halve kroon (f) daags verdienen, schoon men den loon van gemeenen arbeid op agttien stuivers daags kan rekenen — in kleine steden, en op de dorpen, zijn de daggelden van de kleermaakersknechts nauwlijks zo hoog, als die van gemeenen arbeid, maar te *London* zijn zij, vooral in den zomer, dikwils ver­scheiden weeken zonder werk.

Wanneer zig bij de ongestadigheid van het werk nog het moeilijke, het onaangenaame, en het onzindelijke voegen, dan veroorzaakt dit menigmaalen, dat de daggelden van de gemeenste soort van arbeid ver boven die van de kunstigste handwerkers loopen. — Men re­kent, dat een koolmijngraaver te *Newcastle*, welke bij het stuk werkt, gewoonlijk het

(f) Omtrent agtentwintig stuivers *Hollandsch*.

Uitgever.

I. het dubbeld, en in veele ftreeken van *Schoor-*
 land omtrent driemaal de waarde van een ge-
 woon daggeld verdient. Deze hooge ar-
 beidsloon ontstaat geheel en al uit het moeilij-
 ke, de onaangenaamheid en de onzindelijk-
 heid van zijn werk; want in de meeste om-
 standigheden is zijn arbeid zo gestadig, als
 hij wil. De kooldraagers te *Londen* oeffenen
 eene bezigheid, welke in moeilijkheid, on-
 zindelijkheid en onaangenaamheid niet voor
 die van de koolmijngraavers behoeft te wij-
 ken, maar boven dien is, door de onver-
 mijdlijke ongeregeldeheid van het aankomen
 van koolschepen, het werk van de meeste
 kooldraagers noodzaaklijk zeer ongestadig. —
 Wanneer derhalven de koolmijnwerkers ge-
 meenlijk twee of driemaal de waarde van
 gemeene daggelden kunnen verdienen, dan
 kan men het niet onredelijk vinden, dat de
 kooldraagers zomtjids vier of vijfmaal die
 waarde kunnen haalen. In het onderzoek,
 te welk men, weinig jaaren geleden, naar
 derzelver omstandigheden gedaan heeft, heeft
 men bevonden, dat zij, volgens de manier,
 op welke zij toen betaald wierden, van zes
 tot tien schellingen daags konden winnen —
 zes schellingen is omtrent viermaal de waarde
 van gemeen arbeidsloon te *Londen*, en men
 kan in ijder bijzonder beroep de laagste ge-
 woone winsten altijd voor die van ver de
 meeste arbeiders rekenen. Hoe buitenspoorig
 ook

ook zodanige winsten mogen schijnen, indien I.
 zij echter meer dan voldoende waren, om^{B O E K.}
 tegen alle de onaangename omstandigheden X.
 van het werk opteweegen, dan zou zig tot^{HOOFDST.}
 hetzelfde weldra een zo groot getal van mededingers opdoen, dat in een beroep, het welk geene uitsluitende voorrechten heeft (g), het loon weldra tot eenen laagere prijs zou daalen.

De gestadigheid of ongestadigheid van het werk, kan in geene foort van bijzondere bezigheid eenigen invloed hebben op de voordeelen van de kapitaalen; of een kapitaal al of niet bestendig gebruikt wordt, hangt niet van de bezigheid af, maar van het beleid van den bezitter.

Ten vierden — de arbeidsloonen zijn onderscheiden naar maate van het meerdere of mindere vertrouwen, 't welk men in de ambachtssluiden moet stellen.

De arbeidsloonen van goudsmids- en juweliersknechts zijn overal hooger, dan die van veele andere ambachtssluiden, niet alleen van gelijke, maar zelfs van veel uitgezogter kunst, in aanmerking van de kostbaare stoffen, welke men hun moet toevertrouwen (h).

Wij vertrouwen onze gezondheid aan den ge-

(g) Het schijnt dus in *Engeland* geen gilde, althands geen bepaald getal te zijn. *Uitgever.*

(h) Dit is ook in ons land zo. *Uitgever.*

I. geneesmeester, ons fortuin, en zomtijds ons
 B O E K. leeven en goeden naam, aan advocaaten, en
 X. procureurs. Zodanig een vertrouwen kan
 HOOFDST. men niet onbedagtzaam stellen in menschen
 van zeer geringe of laage omstandigheden.
 Dus moet ook de belooning zodanig zijn,
 als men aan dien stand in de maatschappij
 behoort te geeven, in welke een zodanig ver-
 trouwen vereischt wordt. — De lange tijd,
 en de groote kosten, welke aan de opvoe-
 ding van zodanige menschen moet besteed
 worden, moeten noodzaaklijk, wanneer zij
 met deeze omstandigheid gepaard gaan, den
 loon van hunnen arbeid nog meer verhoogten.

Wanneer iemand niets meer dan zijn eigen
 kapitaal in zijne zaaken gebruikt, dan komt
 het vertrouwen niet te pas — en het kre-
 diet, 't welk hij bij anderen mag genieten,
 hangt niet van de natuur van zijnen handel,
 maar van de goede gedachten af, welke die
 menschen omtrent zijn fortuin, zijne eerlijk-
 heid, en zijn goed beleid hebben. Dus kan
 in de onderscheidene takken van handel, de
 onderscheiden trap van voordeelen niet af-
 hangen van het vertrouwen, 't welk men in
 de handelaars stelt.

Ten vijfden — de arbeidsloonen zijn on-
 derscheiden, naar maate van het waarschijn-
 lijke of onwaarschijnlijke van in eene bezig-
 heid te kunnen slaagen.

De waarschijnlijkheid, dat iemand in die
 be-

bezigheid, in welke hij opgebragt wordt, I.
 immer behoorlijke bekwaamheden zal verkrijgen, is zeer onderscheiden naar de vershil- B O E K.
 lende soorten van bezigheden. In de meeste X.
 soorten van werktuiglijke ambachten kan men HOOFDST.
 vrij zeker van den goeden uitslag zijn, maar
 in de vrije kunsten gaat de rekening zo vast
 niet. Men laate eenen jongen het schoen-
 maaken leeren, en er is geen twijfel aan, of
 hij zal wel bekwaam worden om een paar
 schoenen te maaken. Maar indien men zij-
 nen zoon naar de *Academie* zendt, om in de
 rechten te studeeren, dan staat het ten min-
 sten twintig tegen een, of hij wel ooit zo-
 danige vorderingen zal maaken, die hem in
 staat zullen stellen om van dat beroep te
 kunnen leeven. In eene volmaakt gelijke lo-
 terij behoort die geene, aan welke de prijzen
 te beurt vallen, alles te winnen, wat door
 die geene, die de nieten trekken, verlooren
 wordt. In een beroep, in 't welke twintig
 menschen verongelukken tegen éénen, die alle
 de zwarigheden te boven worstelt, behoort
 die ééne dat alles alleen te winnen, 't welk
 alle die twintig verongelukten zouden hebben
 kunnen verdienen. Een rechtsgeleerde, wel-
 ke mischien bijna veertig jaaren oud is, eer
 hij eenige voordeelen van zijn beroep begint
 te zien, behoort dan niet alleen vergoeding
 te genieten voor zijne eigene zo verdrietige

I. en kostbaare opvoeding, en beoeffening, maar
 S O E K. ook voor die van meer dan twintig anderen,

X. welke geene waarschijnlijkheid hebben van
 HOOFDST. immer éenen penning te zullen verdienen. —

Hoe buitenspoorig dus de belooningen der
 rechtsgeleerden zomtjids ook mogen schijnen,
 is echter derzelve wezentlijke loon nooit zo
 hoog, als hetzelve volgens deeze rekening
 zou kunnen zijn. — Men maake eens eene
 berekening van alles, wat in eene gestelde
 plaats door alle de bijzondere ambachtsluiden
 van een en het zelfde beroep, bij voorbeeld,
 schoenmakers, of weevers, door een geheel
 jaar heen, waarschijnlijk zal gewonnen, en
 daarentegen waarschijnlijk zal verteerd wor-
 den, en de uitkomst zal zijn, dat de winsten
 grooter zullen zijn, dan de verteeringen. —
 Maar indien men die zelfde berekening wilde
 maaken, met opzicht tot alle rechtsgeleer-
 den, en die geene, die zig op de kennis der
 wetten toelleggen, bij alle de onderscheiden
 Gerechtscollegien, dan zou men vinden, dat
 hunne jaarlijkfche winsten in eene zeer ge-
 ringe evenredigheid zouden staan tot hunne
 jaarlijkfche verteeringen, zelfs dan, wanneer
 men de winsten zo hoog, en de verteeringen
 zo matig stelde, als omtrent beide eenigzints
 bestaambaar is. De loterij der rechtsgeleerden
 is dus ver af van volmaakt voordeelig te
 zijn, en dit beroep wordt, even gelijk zeer
 vee-

veele andere geleerde en aanzienlijke beroepen, voor zo veel den geldprijs aangaat, zichtbaar onder de waarde beloond.

L.
B O E K.
X.
HOOFDST.

Ondertusfchen behouden deeze beroepen nogthands eene zekere gelijkheid met alle de overige bezigheden onder de menschen, en niettegenstaande alles, wat van derzelver beoeffening af zoude raaden, zijn altijd de fchranderste en eergierigste geesten in menigte genegen, om zig aan de onderneeming van die studie te waagen. — Er zijn twee onderscheiden redenen, welke deeze onderneeming aanprijzen, in de eerste plaats, de begeerte naar den roem, welke natuurlijk aan het uitmunten in een dergelijk beroep verknogt is, en ten tweede, het natuurlijk vertrouwen, 't welk ijder mensch meer of min, niet alleen op zijn eigen vermogens, maar ook op zijn eigen goed geluk stelt.

In een beroep uitmunten, in het welke maar zeer weinige menschen tot middelmatige bekwaamheden kunnen geraaken, is het meest beslissend kenmerk van dat geene, 't welk men gewoonlijk *genie*, of voortreffelijke vermogens, noemt. De algemeene bewondering, welke met zodanige zeldzaame bekwaamheden gepaard gaat, maakt altijd een gedeelte van derzelver belooning uit, en dit gedeelte is grooter of kleiner, naar maate de trap van bewondering min of meer hoog is. Die bewondering is een aanmerkelijk gedeelte van het

I. het loon van eenen beroemden geneesmeester,
 B O E K. mogelijk nog grooter ten aanzien van eenen
 X. uitmuntenden rechtsgeleerden, en ten aanzien
 HOOFDST. van boven alles verhevene dichters en wijsgeeren behelst dezelve veeltijds de geheele belooning (i).

Er zijn zommige zeer aangenaame en bevallige vermogens, welker bezitting eene zekere soort van bewondering verwekt, doch welker beoeffening, als een middel van bestaan aangemerkt, 't zij dan met reden, 't zij uit een vooroordeel, voor eene soort van openbaare schande wordt gehouden. In zodanig geval moet de belooning in geld, welke die geenen zullen genieten, die zodanige kunsten op die wijze beoeffenen, niet alleen voldoende zijn, om den tijd, den arbeid, en de kosten goedtemaaken, welke tot het verkrijgen en beschaaven van zodanige vermogens besteed zijn, maar zij moet ook kunnen opweegen tegen die kleinachting, welke het beoeffenen van dezelve, als een middel van bestaan, vergezelt. De buitenspoorige belooningen van uitmuntende acteurs, van treflijke

too-

(i) Mooglijk dagt de Heer *Smith*, toen hij dit schreef, aan het bekende versjen:

*Dat Galenus opes, dat Justinianus honores,
 Pauper Aristoteles cogitur ire pedes.*

Uitgever.

tooneelzangers en danfers enz. rusten juist op
 deeze twee gronden, de zeldzaamheid en be-
 valligheid van de vermogens, en de kleinach-
 ting, welke aan het beroep zelve gehecht is.
 Het schijnt zeker, in den eersten opslag,
 vreemd, dat wij de perfoonen gering achten,
 en ondertusfchen hunne bekwaamheden dik-
 wils met de rijklijkste milddadigheid beloo-
 nen — maar zo lang wij het eene doen,
 kunnen wij het andere niet nalaaten. Zodra
 het algemeen oordeel, of vooroordeel omtrent
 het verachtlijke van zodanige middelen van
 bestaan veranderde, zou ook noodzaaklijk
 derzelve belooning in geld aanstonds vermin-
 deren. Men zou meer menschen vinden,
 welke zig op zodanige beroepen zouden toe-
 leggen, en weldra zou de mededinging den
 loon van deezen arbeid doen daalen. Zoda-
 nige vermogens, schoon ver van algemeen te
 weezen, zijn echter in geenen deele zo zeld-
 zaam, als men zig verbeeldt — menig mensch
 bezit dezelve in eene groote volmaaktheid,
 doch schaamt zig om van dezelve een zoda-
 nig gebruik te maaken, en zeer veele zouden
 bekwaam zijn om die vermogens te verkrij-
 gen, indien zij konden voorzien, van door
 dezelve een eerlijk bestaan te bekomen.

De overdreeven verbeelding, welke de
 meeste menschen van hunne eigene bekwaam-
 heden hebben, is een oud gebrek, 't welk
 aan alle wijsgeeren en zedenkundige schrij-
 vers

I.
 B O E K
 X.
 HOOFDST.

I. vers van alle eeuwen in het oog geloopt heeft.
 B O E K. Het ongerijmd vertrouwen, 't welk de men-
 X. schen zo menigmaalen op hun eigen geluk
 HOOFDST. vestigen, heeft de algemeene aandacht min-
 der getrokken (*k*), en desnietteenstaande is
 het

(*k*) De laatdunkende verbeelding van zig zelve heeft daarom, van oude tijden af, het meeste in het oog geloopt, en is daarom altijd in verachting geweest, om dat zij niet alleen nooit, in eenig geval voordeelig is, maar zelfs juist uit haaren aart geschikt is, om den voordeeligsten aanleg van natuurlijke vermogens in den grond te bederven. De wijsgeer *Bion* noemde dezelve den grootsten hinderpaal tot bevordering. *Diog. Laert. lib. 4. cap. 7.* Het al te groot vertrouwen op eigen geluk liep aan de ouden ook wel in het oog, en wierd door dezelve ook menigmaal zeer verstandig berispt, maar het was minder in verachting, om dat hetzelfde menigmaal in staat stelt tot de stoutste onderneemingen. — Men vindt een fraai voorbeeld van beide deeze zaaken bij *Plutarchus* in het leven van *Sylla*. De *Atheniërs* zonden aan *Sylla* gezanten, om over den vrede te handelen. Aan beide zijden was een groot vertrouwen op het geluk. De gezanten deden geene voorstellen, die aanneemlijk waren, maar zij snorkten geweldig op de groote daaden, welke door hunne veldheeren in vroegere tijden waren verrigt. *Sylla* hoorde hen zeer koel aan, en gaf hun ten antwoord: *Menschen! gij zijt zeer gelukkig, maar ik raade u, om weder naar*
Athe-

het laatstgenoemde gebrek, indien het moog- I.
 lijk is, nog algemeener dan het eerstgenoem- B O E K.
 de — er is geen levendig mensch, welke, X.
 HOOFDST.
 ON-

Athene terug te gaan, want de Romeinen hebben mij niet gezonden, om uwe geschiedenisfen te leeren, maar om ulieden als weerspannelingen te straffen. — Men leeze den lof, welke Horatius aan den eersten zeeman toezwaait, lib. 1. od. 3.

*Illi robur, et aes triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Primus, nec timuit praecipitem Africum
 Decertantem Aquilonibus,
 Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti,
 Quo non arbiter Hadriae
 Major, tollere seu ponere vult freta.
 Quem mortis timuit gradum,
 Qui siccis oculis monstra natantia
 Qui vidit mare turgidum, et
 Infames scopulos Acroceraunia?
 Nequicquam Deus abscedit
 Prudens Oceano dissociabili
 Terras, si tamen impiae
 Non tangenda rates transiliunt vada. —
 Audax omnia perpeti
 Gens humana ruit per vetitum et nefas! &c.*

Aelian. Var. Hist. lib. 9. cap. 41. verhaalt het volgende fraaije geval. *Pausanias*, de koning van *Lacedaemon*, bevond zig op eenen maaltijd, aan wel.

I. onder het genot van eene tamelijke gezondheid, en draaglijke zielsvermogens, niet min of meer aan dit euvel ziek gaat. De kans om te winnen wordt bij ijder mensch min of meer boven de waarde gerekend, de kans om te verliezen wordt in tegendeel door ijder een, min of meer, te laag geschat, en men zal zelden eenen mensch van redelijke gezondheid en vermogens vinden, welke dezelve boven deszelfs waarde berekent.

X.
HOOFDST.

Om overtuigd te worden, dat de kans om te winnen gewoonlijk boven deszelfs natuurlij-

welke ook *Simonides Ceus* tegenwoordig was. — De koning verzogt aan deezen wijsgeer, dat hij het een of ander stuk van wijsbegeerte zoude opperen — de wijsgeer lachte den koning toe, en zeide hem, *gedenk, dat gij een mensch zijt!* De koning gaf op dien tijd weinig acht op dit gezegde, de hoogmoed en het vertrouwen op zijn geluk deden hem hetzelfde in den wind slaan. Maar toen hem naderhand het geluk den rug toeerde, en hij, met den honger worstelende, den akeigsten dood voor oogen zag, riep hij tot driemaal toe uit: *O Simonides! er was iets groots in uw gezegde! maar ik bezat te veel vertrouwen op mij zelve, om het optemerken.* *Herodotus lib. 1.* verhaalt het zelfde van *Craesus*, en *Solon*. Men vindt eene menigte van trekken in de oude Schrijvers, uit welke blijkt, dat zij deeze beide gebreken even goed gekend hebben. *Uitgever.*

Ijke waarde gerekend wordt, behoeven wij alleen maar het oog te slaan op den algemeenen opgang, welke loterijen maaken. Er is nog nooit eene volmaakt gelijke loterij geweest, en zij zal er ook nimmer komen, dat is te zeggen eene zodanige, in welke de geheele winst gelijk staat met het geheele verlies, want met zodanig eene loterij zou de onderneemer niets winnen. In de Staaten loterijen hebben de loten nooit zo veel wezentlijke waarde, als het geene de oorspronkelijke deelneemers voor dezelve betaalen, en nogthands worden dezelve op de markt gemeenlijk met een voordeel van twintig en dertig, en zomtjids van veertig ten honderd verkogt. De reden van deeze algemeene vraag naar loten, is alleen in de dwaaze hoop van den eenen of anderen hoogen prijs te zullen trekken, gelegen. De armste menschen zien het zelden voor eene dwaasheid aan, wanneer zij eene kleine som uitgeeven, in de hoop van tien- of twintigduizend ponden sterling te winnen, al weeten zij, dat zelfs die kleine som dikwils twintig of dertig ten honderd hooger is, dan de waarde van hunne kans. Men zou in eene loterij, in welke de hoogste prijs niet meer dan twintig ponden sterling beliep, eenen zo grooten toeloop om loten te hebben, niet vinden, zelfs al kwam dezelve in andere opzigten nader bij die volkomen gelijkheid van winsten en verliezen, dan

I. de gewoone Staaten loterijen. Het is alleen
 B O E K. om eene meerdere kans naar de hooge prij-
 X. zen te hebben, dat veele menschen veele loten,
 HOOFDST. ten, en andere veele deelen in nog veel meer loten neemen. Ondertusfchen is er in de wiskunde geen waaragtiger voorstel, dan dat men, hoe meer loten men neemt, ook des te meer zeker is, van te zullen verliezen. Immers indien men alle de loten van eene geheele loterij neemt, dan is het onwederfpreeklijk zeker, dat men verliest, maar hoe meer loten men neemt, des te nader komt men bij die onwederfpreeklijke zekerheid.

Dat de kans om te verliezen gewoonlijk beneden, en genoegzaam nooit boven deszelfs waarde geschat wordt, kunnen wij uit de zeer gematigde premien van *asfurantie* leeren. Wanneer men van het *asfureeren*, het zij tegen brand, het zij tegen gevaaren van de zee, eenen handel zal maaken, dan behoort de gewoone premie toereikende te zijn, om de gewoone verliezen te betalen, de kosten van den tot de bestuuring van zaken behoorenden omslag optediepen, en dan nog een zodanig voordeel opteleveren, als een gelijk kapitaal, 't welk in eene gewoone soort van handel aangelegd was, opgebracht zou hebben. — Die geene, die eene zodanige premie, en niet meer, betaalt, betaalt zigtbaar niet meer dan de wezentlijke waarde van de *risico*, of den laagsten prijs, voor wel-

Welken hij op eene redelijke wijze kan ver- I.
 wagen, *asfurantie* te kunnen bekomen. — B O E K.
 Maar, schoon veele menschen door het *asfu-* X.
reeren een weinig mogen gewonnen hebben, HOOFDS?
 zijn er tog zeer weinige, die ooit met het-
 zelve een groot fortuin hebben gemaakt (1).
 En deeze aanmerking is alleen genoeg, om
 ons

(1) Dit moge in *Engeland* waar zijn, maar de
 ondervinding heeft het tegendeel hier te lande
 geleerd — veele kundige en voorzigtige *Asfura-*
deurs hebben, in de tijden van onzen bloeienden
 handel, te *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Dordrecht*,
Middelburg enz. zeer groote kapitaalen overge-
 wonnen, schoon andere, die met mindere kunde,
 en op eenen losfen voet te werk gingen, wel
 eens gelukkige jaaren hebben gehad, maar einde-
 lijk, meer op hun geluk vertrouwende, dan door
 bekwaamheid geleid, zijn te gronde gegaan. —
 Wij hebben, in ons land, voorbeelden genoeg
 voorhanden, dat drie en vier elkander opvolgende
 geslachten in deezen tak van handel eene steeds
 toeneemende welvaart hebben genooten. Men
 leeze over de *Asfurantien Bielsfeld*, *Inst. Politiq.*
tom. I. pag. 634 en volg. Men kan de *Ordon-*
nantien en gewoontens omtrent de Asfurantien en
Avaryen te Amsterdam bij elkander vinden bij
Ricard traité du Commerce, tom. II. pag. 483
en volg. Terwijl in de *nooten op de aangehaalde*
plaats uit Ricard die van de voornaamste koop-
 steden van geheel *Europa* worden opgegeeven.

Uitgever.

I. ons te doen zien, dat de gewoone balans
B O E K. van winst en verlies in de *asfurantie* niet
X. voordeeliger is, dan in den gewoonen han-
HOOFDST. del, met welke zo veele menschen hun for-
 tuin maaken. — Ondertusfchen hoe matig
 ook gewoonlijk de premie van de *asfurantie*
 is, zijn er tog altijd veele menschen, welke
 de *rifico* te gering achten, dan dat zij zou-
 den zorgen om dezelve te betaalen. — Wan-
 neer men geheel *Engeland* door elkanderen
 rekent, zullen er van de twintig huizen ne-
 gentien, of liever van de honderd negenen-
 negentig weezen, welke niet verzekerd zijn
 tegen brand (*m*). — De gevaaren van de
 zee loopen bij de meeste menschen meer in
 het oog, en zekerlijk is de evenredigheid
 tusfchen fchepen die al, en die niet verze-
 kerd zijn grooter, maar, niet te min, zijn
 er veele fchepen, welke in alle jaargetijden,
 en zelfs in tijd van oorlog, zonder eenige
 verzekering zee bouwen. — 't Is misfchien

zom-

(*m*) Het is onbegrijpelijk, dat de Brand-Asfu-
 rantie-Compagnien hier te lande zo weinig op-
 gang maaken, — daar men voor eene zeer ge-
 ringe premie tegen dat gevaar kan verzekerd zijn.
 Wij moeten niet alleen zeggen, dat in ons land
 van de honderd huizen negenennegentig gevonden
 worden, welke niet verzekerd zijn, maar dat zelfs
 in *Holland* verscheiden fteden zijn, in welke mis-
 fchien geen één huis verzekerd is. *Uitgever.*

zomtjds mogelijk, dat men dit, zonder on-
 voorzigtig te zijn, doen kan. Wanneer eene
 groote maatschappij van handel, of zelfs een
 groot koopman twintig of dertig schepen in
 zee heeft, dan kan, als 't ware, het eene
 schip het andere verzekeren. — De *asfuran-
 tiepremie*, welke dan op al de schepen uitge-
 wonnen wordt, kan in dat geval meer dan
 genoeg zijn, om tegen zodanige schaden op-
 teweezen, als men, volgens den gewoonen
 loop der kanssen, waarschijnlijk ondergaan
 zal. Doch dit laat niet na, dat de losheid,
 in het verzuimen van *asfurantie* op schepen
 te laten doen, even gelijk men hetzelfde om-
 trent huizen verwaarloost, in weinige geval-
 len eene uitwerking is van eene zo naauw-
 keurige berekening, maar dat men dezelve
 meestal aan onbedagtzaame onbezonnenheid,
 en eigendunkelijke kleinachting van het ge-
 vaar moet toefchrijven.

Deeze verachting van de gevaaren, en laat-
 dunkende hoop van wel te zullen slaagen,
 werkt in geen en leeftijd van den mensch
 sterker, dan in die jaaren, in welke de jeugd
 eene keuze moet doen, omtrent deszelfs toe-
 komend middel van bestaan. — Hoe weinig
 de tegenstand is, welke in die jaaren de
 vrees van tegenspoeden tegen de hoop op
 goed fortuin kan bieden, is nog zichtbaarder
 uit de losheid van het gemeene volk, om
 als soldaaten of als matroozen dienst te nee-

I. men, dan uit de gereedheid van luiden van
 S O E K. beteren stand, om zig tot dat geene overte-
 X. geeven, 't welk men de vrije kunsten en we-
 HOOFDST. tenschappen noemt.

Wat een gemeen soldaat kan verliezen, loopt duidelijk genoeg in het oog, en onder- tusfchen, zonder eenigen acht op dat gevaar te slaan, neemt het jonge volk nooit gereeder dienst, dan bij het beginnen van eenen nieuwen oorlog, en schoon zij zelden eenigen kans tot bevordering hebben, verbeelden zij zig echter, in hunne jeugdige droomen, duizenden van gelegenheden, om eer en onderscheiding te verwerven, welke niet te min nooit voorkomen. Deeze *romaneske* hoop maakt den geheelen prijs uit, voor welchen zij hun bloed verkoopen. Hunne soldij is minder dan die van gemeene arbeiders, en in tijden van oorlog hebben zij veel meer dan dezelve uitteftaan.

De loterij van den zeedienst is niet zo geheel en al onvoordeelig als die van den landdienst. Men ziet dikwils den zoon van eenen ordentlijken ambachtsman, met toestemming van zijnen vader, in den zeedienst gaan — maar neemt hij dienst te land, dan geschiedt het meestal zonder die toestemming. In den zeedienst kunnen ook andere, buiten den op denzelfen verhitten jongeling, doorzien, dat eenig fortuin te maaken is, maar in den landdienst ziet niemand, dan hij alleen, een-
 gen

gen weg tot geluk. Een groot Admiraal is I.
 zeldzaamer een voorwerp van algemeene be-^{B O E K.}
 wondering, dan een groot Generaal; de roem-^{X.}
 ruchtigste overwinningen ter zee behaald, be-^{HOOFDST.}
 looven minder een luisterrijk fortuin en roem,
 dan wanneer dezelve te land behaald worden.
 Dit zelfde onderscheid tusschen deeze beide
 dienften laat zig door alle mindere rangen
 heen opmerken. Op de ranglijsten heeft een
Capitein ter zee gelijken rang met eenen *Col-*
lonel te land, maar in de algemeene achting
 is hij ver beneden denzelven. — Wanneer
 er weinig groote prijzen in eene loterij zijn,
 dan worden de mindere prijzen veel talrijker
 — om deeze reden moeten gemeene matroo-
 zen meer fortuin en bevordering kunnen
 maaken, dan gemeene soldaaten, en de hoop
 op deeze meerdere prijzen is het voornaam-
 ste, 't welk den zeedienst aanprijst (n). Onder-
 der-

(n) Het onderscheid tusschen de algemeene
 achting voor den zeedienst, en voor den land-
 dienst, 't welk hier de Schrijver opgeeft, is zui-
 ver denkbeeldig. Wanneer men de kundigheden,
 beleid, moed, en tegenwoordigheid van geest,
 welke in bevelhebbers van beide deeze soorten
 van dienst vereischt worden, tegen elkanderen
 vergelijkt, dan is het zeer moeilijk, om uitte-
 wijzen, aan welke van beide de meeste bewondering
 toebehoort. Mooglijk is het onderscheid, in de
 denkbeelden van het gemeen, alleen in de meer-

- I. dertusfchen , fchoon de kundigheid en bekwaamheid , welke in eenen goeden matroos vereischt worden , veel grooter zijn , dan die geene , welke tot meest alle andere ambachten behooren , fchoon hun geheele leven eene aanhoudende aaneenschakeling is van zwaar werken , en gevaaren , ontvangen zij desniet-tegenftaande , wanneer zij alleen maar in den gemeenen matroozenftand blijven , voor alle hunne kunde en bekwaamheid , voor al hun zwaar werken , voor het uitftaan van alle die gevaaren , naauwlijks eenige andere belooning , dan het vermaak van zig in het werk te verharden , en de gevaaren te ontworftelen — hun loon is niet grooter , dan die van gemeene ambachtfluiden in die haven , in welke de markt hunner-maandgelden geregeld wordt. Daar zij geftadig dan in de eene haven en dan in de andere dienst neemen , blijft ook

dere zeldzaamheid gelegen , in *Engeland* is de landdienft zeldzaamer , dan de zeedienft , men ziet daar daaglijks zeeluiden , de *Engelfchen* voeren hunne voornaamfte oorlogen ter zee. — Groote zeebevelhebbers zijn daar gemeenzaamer , dan groote landbevelhebbers — het zeldzaamfte wordt het meest geacht , en dus kan uit dien hoofde bij hun een groot Generaal meer bewondering verwerven , dan een groot Admiraal — het tegendeel kan bij zodanige natien plaats hebben , welke hunne meeste oorlogen te land voeren. *Uitgever.*

ook de maandelijksche loon van alle de matroozen in de onderscheidene havens van *Groot-Brittanniën* meer nabij overal op eene en dezelfde hoogte, dan de arbeidsloo-
 nen van andere ambachten in onderscheiden plaatsen — en het geen in die haven, van en naar welke de meeste matroozen zeilen, dat is, de haven van *Londen*, betaald wordt, is het richtsnoer, naar welke men in alle andere havens betaalt. Te *Londen* zijn de arbeidsloo-
 nen, in meest alle klasfen van onderscheiden ambachtsluiden, omtrent het dub-
 bel van het geene zij te *Edinburg* zijn — maar matroozen, welke in de haven van *Londen* dienst neemen, kunnen zelden boven drie of vier schellingen in de maand meer bedingen, dan die geene, welke zig in de haven van *Leith* verbinden, en dikwils is dit onderscheid nog zo groot niet. In vredens-
 tijd is het loon van matroozen op koopvaardijfchepen van een *guinea* tot omtrent zeven-
 entwintig schellingen in de loopende maand. En een gemeen ambachtsman kan, in *Londen*, gerekend tegen negen of tien schellingen in de week, in dien zelfden tijd van eene lopende maand, tusfchen de veertig en vijfenveertig schellingen verdienen. 't Is waar, de matroozen genieten, boven hunne foldij, ook den kost. Maar de waarde van denzelfden zal misfchien niet altijd zo hoog loopen, dat daardoor de evenredigheid tus-

I. fchen het matroozenloon en dat van gemeene
 B O E K. arbeiders vervallen zal. En al gebeurde dit
 X. al eens, dan nog is dat meerdere geene zui-
 HOOFDST. vere winst voor de matroozen, om dat zij
 den kost niet kunnen deelen met hunne vrou-
 wen en kinderen, welke zij thuis van hun
 loon moeten onderhouden.

De gevaaren, en het ter naauwernood ont-
 duiken van dezelve, welke met een leven vol
 van vreemde gevallen vergezeld gaan, fchijn-
 nen dikwils, in plaats van de jonge luiden
 aftefchrikken, in tegendeel juist gefchikt te
 zijn om hen aantemoedigen. Onder de ge-
 ringe ftanden zal eene liefhebbende moeder
 dikwils zwaarigheid maaken, om haaren zoon
 naar eene zeehaven op het fchool te zenden,
 uit vrees dat het gezicht van de fchepen, de
 omgang met de matroozen, en het hooren
 van hunne lotgevallen, hem op den zeedienst
 mogten doen verlieven. Het is aan den
 mensch niet onaangenaam, zig zodanige ge-
 vaaren, welke men kan hoopen door moed
 en beleid te zullen ontworftelen, in het ver-
 fchiet te verbeelden, en dit heeft in geen be-
 roep eenigen invloed op het verhoogen van
 den arbeidsloon. — Dan geheel anders is
 het gelegen met zodanige gevaaren, in welke
 noch moed noch beleid eenig voordeel kun-
 nen doen. In ambachten, welke bekend zijn
 zeer fchadelijk voor de gezondheid te wee-
 zen, zijn de arbeidsloozen altijd bij uitne-
 mend-

mendheid hoog. Ongezondheid is eene foort van onaangenaamheid, en heeft die uitwerking op de arbeidsloo-^{B O E K.}nen van zodanige ambachten, dat zij onder de algemeene klas-^{X.}se van onaangename bezigheden gerangschikt worden (o).^{HOOFDST.}

In alle bijzondere foorten van aanleg van kapitaal verschilt de gewoone maatstok van de voordeelen, naar evenredigheid van de meerdere of mindere zekerheid of onzekerheid, dat men dezelve weder thuis bekomen zal. Dit is over 't algemeen minder onzeker in binnenlandschen, dan in buitenlandschen handel; ten aanzien van den buitenlandschen, is het in den eenen tak minder onzeker, dan in

(o) De hooge arbeidsloo-^{B O E K.}nen doen in zodanige onaangename bezigheden de zwaarigheid van de ongezondheid over het hoofd zien — een bestaan, 't welk, naar den stand, in welken men zig be-^{X.}vindt, ruim is, en meer genietingen schenkt, dan gewoonlijk in dien stand kunnen verdiend worden, heeft iets zo aanlokkelijks, dat men veeltijds het gevaar van ongezondheid vergeet, of mooglijk ook hierin, door het bovengemelde al te groot vertrouwen op zijn eigen geluk, de kans van zijne gezondheid te zullen verliezen beneden der-^{HOOFDST.}zelve waarde berekent. En dit is al zeer moog-lijk, om dat de gezondheid zelden in derzelve rechte waarde gekend wordt, voor dat men dezelve verloor heeft. *Uitgever.*

I. in den anderen, het is, bij voorbeeld, minder
 B O E K. onzeker in den handel op *Noord-America*,
 X. dan in dien op *Jamaika*. De gewoone maat-
 HOOFDST. stok van de voordeelen rijst altijd min of
 meer met de *rifco*, echter schijnt dezelve
 niet in evenredigheid tot die *rifco* te rijzen,
 of zó veel meerder te worden, dat hij vol-
 komen tegen dezelve kan opweegen. Bank-
 breuken vallen het meeste voor in de hach-
 lijkste soorten van handel. De gevaarlijkste
 van alle soorten van handel, ik bedoele den
 sluikhandel, schoon zij, wanneer de onder-
 neeming gelukt, de voordeeligste mag zijn,
 is niettemin de onfeilbaare weg tot eene
 bankbreuk. De onbedagtzaame hoop op goe-
 den uitflag, schijnt ook hier, even zo als in
 alle andere gevallen, te werken, en eene zo
 groote menigte van gelukzoekers tot deezen
 gevaarlijken handel uittelokken, dat derzelve
 onderlinge mededinging de voordeelen van
 dien handel laager doen daalen, dan toerei-
 kende kan zijn, om tegen de *rifco* optewe-
 gen. Indien dezelve daar tegen volkomen
 zouden opweegen, dan behoorden die kapi-
 taalen, behalven het opbrengen van de ge-
 woone voordeelen, welke zij in allerlei
 soort van aanleg geeven, niet alleen zo we-
 der thuis te komen, dat zij alle de toevalli-
 ge verliezen konden goedmaaken, maar dan
 moesten zij boven dat alles aan die geluk-
 zoekers ook nog een voordeel opleveren,
 't welk

*t welk van denzelfden aart was, als het I. voordeel van de *Asfuradeurs*. — Maar in-^{B O E K} dien de gewoone voordeelen van de sluikhandelaars tot dit alles toereikende waren, dan zou men zeker ook in deezen handel geene meerdere bankbreuken zien vervallen, dan in andere foorten van handel (p).
X.
HOOFDST.

On-

(p) Ik kan niet ontveinzen, dat het mij een weinig moeite aandoet, dat in dit werk, op zo veele plaatzen, op eene zo gemaklijke, of liever toegeevende wijze, over den *sluikhandel* gesproken wordt — het is toch, hoe men het ook keere, geene foort van handel, welke met den eerlijken *Asurantiehandel*, of met eenige andere foorten van geoorloofden handel kan gelijk gesteld worden — een sluikhandelaar kan immers, hoe behendig hij ook de gestrengheid van de wet moge weeten te ontduiken, nooit van oneerlijkheid vrijgesproken worden. — Dit is toch altijd zeker, dat hij zijn hoofdwerk maakt, om de wetten van zijn land te overtreden. — De beste verdediging, welke voor deeze toegevendheid van onzen Schrijver omtrent den sluikhandel uittedenken is, moet in zijne overtuiging, dat de verkeerdheid der *Engelsche* wetten op den invoer en uitvoer de grootste oorzaak tot den sluikhandel oplevert, gezogt worden. En dit kan mogelijk de manier van denken der *Engelschen* omtrent den sluikhandel eenigzins verzagten, schoon dezelve daardoor echter niet zedenkundig gerecht-

vaar-

- I. Onder de vijf opgenoemde omstandigheden, welke den prijs der arbeidsloo-
 SOEK den, onderscheiden maaken, zijn er derhalven niet
 X. meer dan twee, welke invloed hebben op de
 HOOFDST. onderscheidenheid der voordeelen van de kapitaalen, te weeten, de aangenaamheid of onaangenaamheid van den handel, en de *rifco* of de zekerheid, met welke die gedreeven wordt. Ten aanzien van het aangenaame of onaangenaame, is in ver de meeste soorten van aanleg van kapitaalen weinig of geen verschil, maar dit verschil is in de onderscheidene soorten, waarop men arbeid aanlegt, zeer groot, en schoon de gewoone voordeelen van kapitaalen met de *rifco* grooter worden, rijzen zij tog niet in evenredigheid tot dezelve — uit dit alles zou dus moeten volgen, dat de gemiddelde en gewoone hoogte van de voordeelen, welke de onderscheidene soorten van aanleg van kapitaalen in eene zelfde maatschappij of nabuurschap opleveren, nader bij aan elkanderen gelijk zouden moeten staan, dan de geldloonen in de onderscheidene soorten van arbeid — en dit is ook indedaad zo — het onderscheid van de winsten van eenen gewoonen ambachtsman, en die van eenen rechtsgeleer-
 leervardigd wordt, veel min een voorbeeld ter navolging in andere landen, waar betere wetten zijn, oplevert. *Uitgever.*

I. leerden en geneesheer, welke hunne handen vol werk hebben, is in 't oogloopende veel grooter, dan het onderscheid tusschen de voordeelen, welke immer in twee van elkander verschillende soorten van handel behaald worden — behalven dat de schijnbare verscheidenheid tusschen de voordeelen van onderscheidene takken van handel over 't algemeen dikwils eene misvatting is, welke alleen daaruit ontstaat, dat men, dat geene, 't welk als arbeidsloon, en dat geene, 't welk als voordeelen moet worden aangemerkt, niet genoeg uit elkanderen houdt.

B O E K:
X.
HOOFDST.

Men is gewoon, aan eene alle denkbeeld te bovengaande winst, als een spreekwoord, den naam van eene *Apothekers* winst te geven. Ondertusschen is de zo schijnbaar groote winst van eenen *Apotheker* menigmaal niet anders, dan een zeer redelijk arbeidsloon. De kundigheid, welke in eenen *Apotheker* vereischt wordt, is van eene veel kiescher en uitgezogter natuur, dan die van eenige hoe ook genaamde bezigheid, en het vertrouwen, 't welk men in hem moet stellen, is nog veel belangrijker. Hij is de geneesmeester (*q*) van de armen in alle voor-
ko-

(*q*) Dit is vooral in *Engeland* waar — om dat daar de *Apothekers* veeltijds ook tevens als geneesheeren gebruikt worden, en de ziekte doorgaands reeds tot eene aanmerklijke hoogte moet

I. komende ziekten, en zelfs van de rijken,
 B O E K. wanneer de zwaarigheid of het gevaar niet
 [X. zeer groot is — dus behoort zijne belooning
 HOOFDST. ook naar die kundigheid, en dat vertrouwen
 ingericht te zijn, en deeze belooning vindt
 hij gemeenlijk in den prijs, voor welken hij
 zijne droogerijen verkoopt. De geheele masfa
 van droogerijen, welke in de meest gezogte
Apothekers winkel in eene groote handelstad,
 gedurende een geheel jaar verkogt worden,
 zal mooglijk bij inkoop aan den *Apotheker*
 niet boven de dertig, of veertig ponden ster-
 ling kosten; indien hij dezelve dan voor drie
 of vier honderd ponden sterling, of zelfs
 met duizend ten honderd aan winst verkoopt,
 dan is menigmaal zijn voordeel niet meer dan
 eene redelijke belooning van zijnen arbeid,
 met

gekomen zijn, eer men gewoon is, eenen ei-
 gentlijken geneesheer te roepen. Deeze gewoonte
 is, bij ons, minder algemeen. Ondertuschen is
 het spreekwoord van eene *Apothekers rekening*
 bij ons ook niet onbekend — de manier, op wel-
 ke de *Apothekers* hunne geleverde drankjens, enz.
 in rekening brengen, is gewoonlijk onverstaanbaar
 voor die geene, die niet van de kunst zijn —
 men kan aan hunne rekeningen niet veel anders
 doen, dan de sommen met elkanderen optrek-
 ken — en hiervandaan de gewoonte van alle on-
 verstaanbaare rekeningen, aan welke niet anders
 te doen is, dan de som natecijfferen, *Apothekers*
rekeningen te noemen. *Uitgever.*

met welke hij den prijs van zijne droogerijen verkoopt, als zijnde het eenig middel, langs welk hij dezelve kan betaald krijgen. Het grootste gedeelte van zijne schijnbaare winsten is wezentlijk arbeidsloon, vermoind onder het bekleedfel van voordeelen.

In eene kleine zeehaven zal een kleine kraamer dikwils met een kapitaal van eene enkele honderd ponden sterling veertig of vijftig ten honderd winnen, terwijl daarentegen een zeer rijk koopman, die in het groot handelt, in die zelfde stad, met een kapitaal van tienduizend ponden, naauwlijks agt of tien ten honderd maaken zal. De handel, welke deeze kraamer drijft, kan zeer noodig en gemakkelijk zijn voor de inwoonders van die stad, het kan gebeuren dat de kleine uitgebreidheid van de plaats, binnen welke hij zijne waaren slijt, hem niet toelaat, om eene grooter kapitaal in zijne zaaken te gebruiken. Ondertusfchen is het niet genoeg, dat die man enkel van zijne bezigheid kan bestaan, hij behoort van dezelve zodanig te kunnen leven, als overeenkomt met de hoedanigheden, welke in hem vereischt worden. Behalven dat hij een klein kapitaal moet bezitten, moet hij ook in staat zijn, om te lezen, te fchrijven, en te cijfferen, daarenboven moet hij eene redelijke kennis hebben van misfchien vijftig of zestig onderscheiden foorten van waaren, hij moet derzelve prijzen en hoeda-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. nigheden, en de markten, waar dezelve het beste koop te krijgen zijn, kennen — in één

X. woord, hij behoort alle de kundigheden van
HOOFDST. eenen grooten koopman te hebben, daar tog niets hem verhindert een groot koopman te zijn, dan het gemis van een toereikend kapitaal — kan men nu eene winst van dertig of veertig ponden sterling in een jaar voor eene te groote belooning van den arbeid van eenen man, die zo veele bekwaamheden bezit, aanmerken? immers, wanneer men dat arbeidsloon eens van deeze schijnbaar groote voordeelen van zijn kapitaal aftrekt, dan zal er mischien weinig meer overblijven, dan de gewoone voordeelen van een kapitaal. Ook in dit geval, is het grootste gedeelte van de schijnbaare winst, indedaad niet anders dan arbeidsloon.

Het onderscheid tusschen de waarschijnlijke voordeelen, welke met den handel in het klein, en die welke met dezelfen in het groot gewonnen worden, is veel geringer in de hoofdstad, dan in kleine steden, en op de dorpen (*). In zodanige plaazen, in wel-

(* Behalven alle de zeer voldoende redenen, welke de Schrijver voor deeze waarheid geeft, zou men mogelijk ook nog met grond tot eene reden kunnen aanvoeren, dat doorgaands in de kleine steden en dorpen de mededinging van de verkoopers geringer is, en dat zij dus meer de

han.

welke een kraamer, of winkelier gelegenheid heeft om tien duizend ponden sterling in zijne zaaken om te zetten, moet zeker zijn arbeidsloon een niets beduidend bijvoegsel bij de wezentlijke voordeelen van een zo groot kapitaal bedraagen. De schijnbaare voordéelen van den rijken winkelier komen dus in zodanige plaatsen nader bij aan de gelijkheid met de voordeelen van eenen handelaar in het groot, en hieruit volgt, dat waaren, welke men in winkels koopt, gewoonlijk zo goedkoop, en dikwils beter koop zijn in de hoofdstad dan in kleine steden, en op dorpen. Kruideniers waaren, bij voorbeeld, zijn over 't algemeen, in de hoofdstad beterkoop, en brood en vleesch ten zelfden prijze als elders te bekomen. Het kost niets meer, dat men kruideniers waaren naar een groote stad, dan dat men dezelve naar een dorp brengt. Maar het vervoeren van koorn en slagvee naar groote steden kost veel meer, om dat het grootste gedeelte van dezelve van eenen verderen afstand moet vervoerd worden — gelijk derhalven de inkoopskosten van kruideniers waaren op beide de plaatsen dezelfde zijn, zo moeten natuurlijk die waaren daar het beste koop zijn, waar zij met het kleinste

handen in elkanderen kunnen slaan, om grootere voordeelen te behaalen, of hunne waaren op prijs te houden. *Uitgever.*

I. ste voordeel verkogt worden. De inkoopkosten van brood en vleesch loopen in eene
B O E K groote stad hooger, dan op een dorp, dus,
X. hoezeer wel de winften in de groote steden
HOOFDST. minder zijn, kan echter daar het brood en vleesch niet altijd beter koop, maar wel menigmaal even goed koop zijn, als elders. In zodanige artikelen, als brood en vleesch, worden de inkoopkosten door die zelfde oorzaken verhoogd, door welke de waarschijnlijke voordeelen verminderd worden — wanneer de uitgebreidheid van de markt gelegenheid geeft tot het omzetten van grootere kapitaalen, dan verminderen de waarschijnlijke voordeelen — maar wanneer de waaren van eenen verren afstand moeten toegevoerd worden, dan worden de kosten van inkoop grooter — deeze vermindering aan den eenen kant, en verhooging aan de andere zijde, schieuen elkander, in de meeste gevallen, omtrent op te weegen, en dit is waarschijnlijk de reden, waarom het brood en het vleesch overal door het grootste gedeelte van het land genoegzaam op denzelfden prijs zijn, schoon de prijzen van het koorn en het vee gemeenlijk in de onderscheiden strecken van hetzelfde zeer verschillen.

Schoon de voordeelen van de kapitaalen, 't zij dezelve in den handel in het groot, 't zij in het klein aangelegd worden, over 't algemeen geringer zijn in de hoofdstad, dan

dan in kleine steden en dorpen, zullen egter die geene, die met weinig beginnen, dikwils groot fortuin maaken in de hoofdstad, en bijna nooit in kleine steden of dorpen — wanneer men de bekrompenheid, binnen welke zig in kleine steden of dorpen de handel bepaalt, in het oog houdt, dan kan de handel daar niet altijd naar evenredigheid van den aanwas van het kapitaal uitgebreid worden — laat derhalven in zodanige plaatzen de voordeelen van eenen bijzonderen handelaar al eens zeer hoog loopen, echter zal de geheele som, of het geheele beloop van dezelve, niet zeer groot zijn, en bij gevolg zal ook zijne jaarlijkfche ophooping van kapitaal niet zeer belangrijk weezen — in groote steden, daarentegen, kan de handel meer en meer uitgezet worden, naar maate het kapitaal aangroeit, terwijl daar tevens het crediet van eenen spaarzaam leevenden en welvaarenden man nog sterker aangroeit dan zijn kapitaal; — hij breidt zijne zaaken naar evenredigheid van het beloop van beide uit, het beloop van zijne voordeelen vermeerdert in evenredigheid van de meerdere uitbreiding van zijne zaaken, en die meerdere uitbreiding van zaaken wordt weder grooter, naar evenredigheid van het meerdere beloop van zijne voordeelen. — Ondertusfchen gebeurt het zelden, zelfs in groote steden, dat men met eenen geregelden, gevestigden, en welbekenden tak van

I. handel op eene andere wijze groot fortuin
 * O E K kan maaken, dan door een lang, naarstig,
 X. zuinig en naauwkeurig op zijne zaaken let-
 HOOFDST. tend leven — het is zo, men kan zomtijds
 in zodanige steden een onverwagt en zeer
 spoedig fortuin maaken door dat geene,
 't welk men *speculatiehandel* noemt — een *spe-*
culatiehandelaar houdt zig niet aan éenen ge-
 regelden, gevestigden, en welbekenden tak
 van handel — hij zal, bij voorbeeld, in dit
 jaar een koornkóoper, in het volgende een
 wijnhandelaar zijn — in een volgend jaar
 handelt hij weder in zuiker, in tabak, of in
 thee — alle handel is zijne zaak, zodra hij
 maar voorziet, dat dezelve waarschijnlijk meer
 dan gewoon voordeelig zal zijn, en hij ver-
 laat dezelve weder, zodra hij kan berekenen,
 dat de voordeelen van dezelve weder tot de
 gelijkheid met de voordeelen van al de andere
 takken van handel zullen terug keeren. Zijne
 winsten en verliezen kunnen dus in geene
 evenredigheid staan tot die van eenen geves-
 tigten, en welbekenden handel. Het is dus
 mogelijk, dat een stoutmoedig gelukzoeker
 door twee of drie zeer gelukkig uitvallende
speculatie zomtijds eensklaps een zeer aan-
 merklijk fortuin maakt, maar het is even
 waarschijnlijk, dat hij door twee of drie te-
 genvallende onderneemingen van dien aart,
 zig geheel en al in den grond booren kan. —
 Een zodanige handel kan nergens dan in
 groo-

groote steden gedreeven worden. Om dat men die uitzichten, welke tot eenen zodanigen handel vereischt worden, nergens anders bekomen kan, dan in zodanige steden, in welke de alleruitgebreidste handel gedreeven, en met de geheele waereld *correspondentie* gehouden wordt.

Schoon de vijf bovengemelde omstandigheden aanleiding geeven tot zeer aanmerkelijke ongelijkheden in de arbeidsloo- nen, en voordeelen van de kapitaal- en, zo verwekken dezelve echter geene de minste ongelijkheid in het geheele be- loep van de wezentlijke of ingebeelde voor- en nadeelen van den bijzonderen aanleg van i- der van dezelve. Deze omstandigheden zijn van eene zodanige natuur, dat zij in zommige zaaken het geringe van de geldwinst vergoeden, en in andere tegen eene groote geldwinst kunnen opgewogen worden.

Ondertuschen, indien deze gelijkheid in het geheele be- loep van derzelve voor- en nadeelen zal plaats hebben, dan worden, zelfs daar, waar de volmaaktste vrijheid regeert, nog de drie volgende zaaken vereischt.

In de eerste plaats, dat de bezigheden in de geheele nabuurschap wel bekend, en zedert langen tijd gevestigd moeten zijn; ten tweede, dat zij in hunnen gewoone, of, zo als men het noemt, in hunnen natuurlij-

- I. ken staat moeten zijn; en ten derde, dat
 B O E K. zij de eenige, of de hoofdbezigheid moeten
 X. zijn van de geene, die dezelve oefenen.
 HOOFDST.

In de eerste plaats, deeze gelijkheid kan alleen gevonden worden in zodanige bezigheden, welke in de geheele nabuurschap wel bekend, en zedert langen tijd gevestigd geweest zijn.

Wanneer alle omstandigheden voor het overige gelijk zijn, dan zijn in 't gemeen de arbeidsloonen in nieuwe bezigheden altijd hooger dan in oude. — Wanneer een onderneemer eene nieuwe fabriek zoekt opgerichten, dan moet hij beginnen, met zijne arbeidsluiden door hoogere loonen, dan zij in hunne oude bezigheden kunnen verdienen, van dezelve aftrekken, deeze loonen moeten zelfs hooger zijn, dan de natuur van hun werk in andere omstandigheden zoude vorderen, en er moet een geruime tijd verloop, eer hij het kan waagen, om dezelve weder tot de gewoone gelijkheid te brengen. Zodanige manufacturen, voor welke de algemeene smaak enkel van de mode, en verbeelding afhangt, veranderen ijdter oogenblik, en duren zelden zo lang, dat zij als oude gevestigde manufacturen kunnen worden aangemerkt. Zodanige, in tegendeel, welke hoofdzakelijk tot gebruik, en uit noodzaaklijkheid gezogt worden, zijn minder aan veranderlijkheid

heid

I. stonds tot gelijkheid met die van andere be-
 B. O. E. K. zigheden (s).

X. Ten tweede, deeze gelijkheid in het ge-
 HOOFDST. hee-

(s) Het verdient zeker wel eenige overwee-
 ging, in hoe verre een Souverain zig behoort inte-
 slaaten in het al of niet begunstigen van nieuwe
 fabrieken, nieuwe takken van handel, enz.?

Men behoort voor eenen vasten regel te hou-
 den, dat een *Souverain* in zaaken van deezen aart
 niet te veel moet willen regeeren, dat in zaaken
 van die natuur de veiligste weg is, *dat alles aan*
zijn: natuurlijken loop gelaaten worde? Zie
Ifelin, Droomen van eenen Menschenvr. p. 377.
 en andere.

Ondertusfchen kunnen er redenen vóór en tegen
 aangevoerd worden, om welke een Souverain zo-
 danige nieuwe ondernemingen, het zij met een
 kortstondig uitsluitend voorrecht, het zij met eene
 kortstondige vrijgeving van belastingen, het zij
 met andere kortstondige voorrechten, al of met
 begunstigen kan.

Tegen eene zodanige begunstiging kan men niet
 alleen den boven aangevoerden algemeenen regel
 inroepen, maar tevens aandringen, dat zodra eene
 dergelijke onderneming van die uitgebreidheid is,
 dat zij zonder eene zodanige begunstiging niet
 zou ondernomen worden, het dan ook altijd be-
 denklijk blijft, of zij niet nadeelig zal zijn voor
 andere oude en gevestigde ondernemingen, het
 zij door dezelve regelregt in den grond te boou-
 ren,

heele beloop van de voor- en nadeelen, van ijderen bijzonderen aanleg van arbeid en kapitaal, kan alleen dan plaats hebben, wanneer die bezigheden zig in derzelver gewoonen, of, zo als men het noemt, natuurlijken staat bevinden.

I:
B O E K,
X.
HOOFDST.

In meest alle onderscheiden soorten van arbeid is het vraagen naar arbeiders den eenen tijd sterker, en den anderen tijd slapper dan gewoonlijk — in het eerste geval rijzen de voordeelen van die bezigheid boven, in het tweede daalen zij beneden derzelver gewoone ge-

ren, het zij door aan dezelve van ter zijde kapitaal of werkende handen te onttrekken? enz.

Vóór eene zodanige begunstiging kan men aanvoeren, dat de belastingen, welke op fabrieken, of de ruuwe waaren van dezelve gelegd worden, geene nieuwe beginnende, maar reeds gevestigde fabrieken onderstellen, dat derhalven nieuw beginnende fabrieken, ten minsten voor eenen korten tijd, zodanig behooren begunstigd te worden tot dat zij in de waarschijnlijkheid zijn van zig te hebben kunnen vestigen, enz.

Hoe het zij, indien men tot de eene of andere begunstiging overgaat, behoort dezelve altijd maar voor eenen korten en bepaalden tijd te weezen, waartoe hier te lande, gewoonlijk de tijd van vijftien jaaren genomen wordt. Schoon die tijd wel eens om bijzondere dringende redenen verlengd wordt. *Uitgever.*

- I. gelijkheid. — In den hooibouw en oogst worden op het land meer arbeiders gezogt, dan gedurende den overigen tijd van het jaar, en de arbeidsloo-
 X. HOOFDST. en de arbeidsloo-
 nen rijzen in evenredigheid van deeze navraag (f). In tijden van oorlog, wanneer men veertig- of vijftigduizend matroozen van de koopvaardijfchepen in den dienst van den Koning prest, moet noodzaaklijk het vraagen naar matroozen voor de koopvaardijfchepen met deeze fchaarsheid grooter worden, en in zodanige gelegenheden rijzen hunne loonen gewoonlijk van eene
 gui-

(f) Het is in den hooibouw en oogst de drukste tijd van den arbeid op het platte land — het is zeer natuurlijk, dat in zodanige landen, in welke die drukke arbeid door de gewoone ingezetenen moet worden verricht, de arbeidsloo-
 nen, in evenredigheid van die drukte, moeten rijzen — en dit is waarschijnlijk het geval in *Engeland*, maar in ons land heeft die vermeerderde drukte op de arbeidsloo-
 nen geenen invloed, om dat de standvastige gewoonte bij ons medebrongt, dat alle jaaren, tegen dat de drukke tijden van den landbouw aankomen, eene zeer groote menigte landarbeiders uit *Westphalen*, de *Palts*, en andere omliggende landen, zig herwaards begeeft, om gedurende den zomer onze boeren in den arbeid te helpen, en dan met hunne overgewonnen, en gewoonlijk zeer zuinig bespaarde daggelden, naar hun land terug te keeren. *Uitgeveer.*

guinea, of zeventwintig schellingen, tot I.
 veertig schellingen of drie ponden sterling in ^{B O E K.}
 de maand — het tegendeel heeft plaats in X.
 fabrieken, welke in verval zijn, in dezelve ^{HOOFDST.}
 zullen zig menigmaal de ambachtsluiden lie-
 ver met geringere daggeden, dan de natuur
 van hun werk wel zou vorderen, te vrede
 houden, dan dat zij hun oude ambacht zou-
 den verlaten (u).

De voordeelen van de kapitaalen verander-
 ren met den prijs der waaren, aan welke zij
 besteed zijn. Wanneer de prijs van eenige
 waaren boven deszelfs gewoone, of gemid-
 delde hoogte rijst, dan rijzen de voordeelen
 ten minsten van eenig gedeelte van het kapi-
 taal, 't welk besteed is, om die waaren ter
 markt te brengen, boven derzelve eigen ge-
 gelijkheid, en wanneer de prijs daalt, dan zin-
 ken zij beneden die gelijkheid. Alle waaren
 zijn min of meer aan veranderlijkheid in prij-
 zen onderworpen, maar deeze veranderlijk-
 heid valt toch in de eene soort meer voor,
 dan in de andere. In alle waaren, welke
 door menschenhanden voortgebracht worden,
 moet de hoeveelheid van arbeid, welke jaar-
 lijks besteed wordt, natuurlijk ingericht wor-
 den

(u) Vooral in *Engeland*, waar, gelijk wij reeds
 gezien hebben, en nog moermaalen zien zullen,
 het ten uitersten moeilijk is, om van het eene
 ambacht tot het andere overtegaan. *Uitgever.*

I. den naar de jaarlijkfche navraagen, op zodanig eene wijze, dat het gemiddelde jaarlijkfche voortbrengfel, zo na als mogelijk is, gelijk fta met het gemiddelde jaarlijkfche verter. — In zommige zaaken zal, gelijk ik reeds heb doen opmerken, dezelfde hoeveelheid van vlijt altijd dezelfde, of genoegzaam dezelfde menigte van voortbrengfelen opleveren. Bij voorbeeld, in eene fabriek van linnen of wollen manufactuuren zal het zelfde getal van werkende handen jaarlijks genoegzaam dezelfde hoeveelheid van stukken linnen, of wollen lakenen in gereedheid brengen. In zodanige waaren kunnen derhalven de veranderingen in den marktprijs alleen ontftaan uit toevallige veranderingen in de navraag naar dezelve. Een algemeene rouw doet den prijs van het zwarte laken fteigeren. Maar gelijk de navraag naar de meeste voorten van gemeene linnens, en lakenen, vrij ftandvastig dezelfde blijft, zo blijven ook derzelver prijzen al meest onveranderlijk op dezelfde hoogte — maar er zijn andere voorten van bezigheden, in welke dezelfde hoeveelheid van vlijt niet altijd dezelfde hoeveelheid van waaren oplevert. Men zal, bij voorbeeld, met dezelfde hoeveelheid van vlijt, in onderscheiden jaaren, onderscheiden hoeveelheden van koorn, wijn, hop, zuiker, tabak, enz. verkrijgen. In zodanige waaren hangen dus de veranderingen in den prijs niet enkel

af

af van de veranderingen in de navraag, maar ook van de grootere, en meermaalen voorvallende veranderingen in de hoeveelheid, die aan de markt komt, en dus zijn zodanige waaren ten sterksten aan veranderlijkheid in derzelver prijzen onderworpen — en het zijn juist deeze soort van waaren, op welke zig de aandacht van de *speculatiehandelaars* voornamentlijk vestigt, zij leggen zig toe, om dezelve optekopen, wanneer zij het waarschijnlijk oordeelen, dat derzelver prijzen zullen rijzen, en zij verkoopen dezelve weder, zodra zij daaling in den prijs te ontmoet zien.

I.
B O E K
X.
HOOFDST.

Ten derde, deeze gelijkheid in het geheele beloop van de voor- en nadeelen van ijderen bijzonderen aanleg van arbeid en kapitaalen kan alleen dan plaats hebben, wanneer die bezigheid de eenige of de hoofdzaak is van dien geenen, welke dezelve oeffent.

Wanneer iemand zijn bestaan vindt in eene bezigheid, welke hem het grootste gedeelte van zijnen tijd vrij laat, dan is hij altijd genegen, om in dien tusschentijd, welke hem overig is, eenig ander werk te verrigten, zelfs voor minderen loon, dan de natuur van dat werk anders wel zou vorderen.

In veele strecken van *Schotland* vindt men nog eene soort van menschen, welke men *Cotters*, of *Cottagers*, (hutbewooners) noemt, schoon hun getal eenige jaaren geleden veel
groot-

I. grooter was, dan hetzelfde tegenwoordig is (v).
 B O E K. Deze menschen waren oudtijds eene soort
 X. van bedienden (*out-servants*) van de landedel-
 HOOFDST. luiden, en van de pachters van landerijen. Het gewoone loon, 't welke zij van hunne meesters krijgen, is een huis, een kleine tuin voor moeskruiden, zo veel gras, als noodig is, om ééne koe te onderhouden, en misschien een of twee akkers slecht ploegbaar land. Wanneer hun meester werk voor hun heeft,

(v) Zij droegen oudtijds in *Engeland* den naam van *Cotarius*, *Cottarius*, en *Coterius*; hunne woning droeg den naam van *Cotagium*, ook wel *Cotlanda*, en *Cotlandum*, en *Cosethlanda*. De eigenaar van zodanig een *Cotagium*, wiesd *Cotmannus* genoemd. — Zij zijn van hoogen ouderdom, men vindt reeds gewag van dezelve in het *Doomesdaybook*, of de beschrijving van de eigendommen in *Engeland*, welke ten tijde van *Willem* den Veroveraar gemaakt is, (en waarvan ik in 't vervolg nadere gelegenheid zal hebben, van te spreken) zie *du Cange*, *Gloss. Latinit. in Voce Cota*. Zij behoorden onder het *tenementum villenagium*, en wel onder de laagste soort, het *villenagium foccagium*. *Blakston. liv. 2. chap. 5.* Ik zal in het 3de boek van *Smith* overvloedige gelegenheid hebben om hiervan, en van alle de onderscheiden wijzen, op welke men oudtijds de landerijen in *Engeland* bezeten heeft, te spreken. Zie verder de volgende noot. *Uitgever. noot 13.*

heeft, dan geeft hij hun, boven het zo even opgenoemde, nog twee spinten havermeel in de week, welke omtrent zestien stuivers waardig zijn. De meesters hebben den meesten tijd van het jaar geene gelegenheid om hen aan het werk te houden, en het geene zij aan hunne eigene kleine bezitting te bebouwen hebben, is niet voldoende, om dien tijd, welke aan hunne eigene beschikking is overgelaaten, weg te nemen. Men zegt, dat deeze soort van vruchtgebruikers, toen zij nog talrijker waren dan tegenwoordig, gaarne voor eene zeer matige belooning hunnen overigen tijd aan een ijder wilden geven, en voor lagere arbeidsloozen werkten dan andere daggelders — in oude tijden schijnen deeze soort van menschen algemeen in geheel *Europa* geweest te zijn (w) in zodanige landen,

(w) Onder den naam van *Bordarius*, of *Bordelagius*. Zodanige, welke eenig land onder den last van *Bordelagium* bezaten. Zij wierden ook *Vasfal Bordelier*, *Detempteur Bourdelier*, en *Bourdelaquier* genaamd — hun bezit wierd *Bordegium*, *tenure par bordage* genaamd — het was eene zeer geringe soort van leen, van welke echter geene hulde (*homagium*) gedaan wierd — de last van *Bordelagium* was, dat de *Bordarius* verplicht was tot geringe en verachtelijke soorten van diensten, en zijn goed noch aftaan, noch vervreemden mogt, zonder kennis en bewilliging van zij-

I. den, welke flecht beboutwd, en nog flechte
 B O E K. bewoond waren, vonden zig de landjonkers,
 X. en de pachters van landerijen op geene ande-
 HOOFDST. re wijze in staat, om aan het buitengewoone
 getal van handen te geraaken, welke de land-
 arbeid in zommige jaargetijden vordert. Het
 is dus klaar, dat de daaglijkfche of weeklijk-
 fche belooning, welke zij van hunne mees-
 ters ontvingen, hun geheele arbeidsloon niet
 uitmaakte — het kleine goed, 't welk zij
 in vruchtgebruik hielden, was een voornaam
 gedeelte van hunne bezolding. En onder-
 tusfchen fchijnt deeze daaglijkfche of week-
 lijkfche belooning door veele fchrijvers, wel-
 ke de prijzen der arbeidslooenen, en levens-
 middelen van de vroegere tijden nagespeurd,
 en vermaak gefchept hebben om dezelve als
 wonderbaarlijk laag te doen voorkomen,
 aangemerkt te zijn geweest als het geheele
 loon van deeze menfchen.

De voortbrengfelen van zodanigen arbeid
 komen menigmaal veel beter koop aan de
 markt, dan wel anderzins met derzelyer na-
 tuur

nen Heer — de geringfte foort van deeze *Bor-*
dagia noemde men *Bordellum*, eene allerellendigfte
 foort van hutten, welke door zeer geringe men-
 fchen, die tot verachtelijke dienften verplicht wa-
 ren, bewoond wierden — waarvan ons woord
bordeel moet worden afgeleid. Zie *du Cange*,
Glof. Latinit. in voce Borda. Uitgever.

tuur overeenkomstig is. Men breijt in veele strecken van *Schotland* kousfen voor eenen veel lageren prijs, dan waar voor dezelve ergens anders kunnen worden geweeven. Zij zijn het voortbrengfel van den arbeid van bedienden, en arbeiders, welke het grootste gedeelte van hun bestaan met andere bezigheden winnen. Meer dan duizend paaren van zodanige kousfen worden jaarlijks van *Hitland* naar *Leith* gevoerd, welke van vijf tot zeven stuivers het paar kosten — men heeft mij verzekerd, dat te *Laarwick*, de kleine hoofdstad van de *Hitlandsche eilanden*, het loon van gemeenen arbeid tien stuivers daags is. Op die zelfde eilanden breijt men ook sijjetten kousfen, welke eene *guinea*, en meer, het paar kosten.

Het spinnen van linnen garen wordt in *Schotland*, genoegzaam op dezelfde wijze, als het breijen van kousfen, door bedienden verrigt, welke hoofdzaaklijk tot andere einden gehuurd zijn. Die geene, welke hun geheele levensonderhoud in eene van deeze handwerken zoeken, verdienen maar een zeer sober bestaan. Het moet in de meeste strecken van *Schotland* eene zeer knappe spinster zijn, welke in ééne week twintig stuivers kan verdienen.

In rijke landen is de markt doorgaands zo uitgebreid, dat eene enkele zaak voldoende is, om den geheelen arbeid, en het geheele

I. kapitaal, van die geenen, welke zig met de-
B O E K. zelve bezig houden, in te neemen. Voor-
X. beelden van menschen, welke in ééne zaak
HOOFDST. hun bestaan zoeken, en te gelykertijd nog
 eenige kleine voordeelen uit andere bezighe-
 den trekken, vindt men voornaamlijk in arme
 landen. Ondertusfchen vindt men in de hoofd-
 stad van een zeer rijk land het volgend voor-
 beeld van iets, 't welk omtrent van dien aart
 is. Ik geloof niet, dat zig in geheel *Europa*
 eene stad bevindt, in welke de huishuur hoo-
 ger is, dan te *Londen*, en echter ken ik gee-
 ne hoofdstad, in welke men voor geringer
 prijs gestoffeerde kamers kan huuren, dan
 daar. Het huuren van kamers is te *Londen*
 niet alleen veel beter koop, dan te *Parijs*,
 maar zelfs dan te *Edinburg*, schoon de ka-
 mers even goed zijn — en, het geene nog
 wel het vreemdste schijnt, is dit, dat de
 duurte van de huishuuren te *Londen* de reden
 is, om welke men zo goedkoop kamers kan
 huuren — de duurte van de huishuuren te
Londen ontstaat niet alleen uit die zelfde
 oorzaken, welke dezelve in alle hoofdsteden
 verwekken, dat is, de hooge arbeidsloonen,
 de hooge prijzen van alle bouwstoffen, welke
 gemeenlijk van eenen verren afstand moeten
 toegevoerd worden, en boven al de duurte
 van de grondrenten, met welke ijder eigenaar
 als een *monopolist* handelt, en dikwils eene
 hoogere rente vordert van éénen akker slecht
 land

land in de stad, dan van men honderd akkers van de beste foort op het land kan genieten, (x) maar in *Londen* ontstaan de hooge huishuuren gedeeltelijk ook uit de bijzondere gewoonte en manieren van het volk, door welke ijder huisvader genoodzaakt wordt om een geheel huis van boven tot beneden te huu-

L.
B O E K.
X.
HOOFDST.

(x) Het schijnt, dat in *Engeland* de grond, op welken de huizen staan, zelden aan de eigenaars der huizen toebehoort — maar dat die eigenaars den grond van hunne huizen in eene eeuwduurende huur hebben. — Dit is bij ons zeer zeldzaam, doch echter niet onbekend — het is oorspronkelijk uit het *Romeinsche* recht. Het wordt het *Jus Superficiarium* (huisgebouw recht) genaamd, en is een recht, om op eens anders grond een gebouw te mogen zetten, onderhouden, en gebruiken — *L. 2. ff. de de Superficiebus*. De eigendom van een zodanig gebouw behoort, volgens het *Romeinsche* recht, aan dien geenen, die hetzelfde gebouwd heeft, met uitdrukkelijke of stilzwijgende toestemming van den eigenaar van den grond, tot zo lang, dat de eigenaar de waarde betaalt; waarvoor de eigenaar eenen jaarlijkschen penning geniet, *solarium* (grondrenten) genaamd. *L. 2. §. 17. ff. ne quid in loc. publ.* Zie *Voet, ad ff. de Superficiebus. H. de Groot, Inl. tot de Holl. Rechtsgel. 2. b. 46 hoofdst. §. 7. en volg. Sim. van Leeuwen, Cens. for. p. 1. lib. 2. cap. 15. §. 27. en volg. Uitgever.*

I. huuren. Door een woonhuis (y) verstaat
 B O E K. men in *Engeland* alles wat onder hetzelfde
 X. dak gelegen is. In *Vrankrijk*, *Schootland*, en
 HOOFDST. veele andere strecken van *Europa*, meent men
 daar mede gemeentlijk niet anders, dan eene
 enkele verdieping. Een winkelier in *Londen* is
 verplicht om een geheel huis te huuren in dat
 gedeelte van de stad, in 't welke zijne klanten
 woonen, hij plaats zijn' winkel in de onder-
 ste verdieping, en hij slaapt met zijn geheel
 huisgezin op de bovenste zolder, terwijl hij
 zig toelegt, om, ter betaaling van een ge-
 deelte van zijne huishuur, de twee middelste
 verdiepingen aan anderen te verhuuren — hij
 zoekt het onderhoud van zijn huishouden
 met zijnen winkel, en niet met de bewoo-
 ning van zijne kamers te winnen, daar in
 tegendeel die geene, welke te *Parijs* en te
Edinburg kamers verhuuren, juist alleen daar
 in hun eenig middel van bestaan vinden —
 de prijs, welke zij voor het verhuuren van
 hunne kamers maaken, moet daar niet alleen
 de huishuur, maar zelfs de geheele kosten
 van de huishouding goedmaaken.

(y) *A Dwellinghouse.*

T W E E D E L I D.

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

Over de ongelijkheden, welke door de staatkunde van Europa veroorzaakt worden.

Zodanig is het met de ongelijkheden in het geheele beloop van de voor- en nadeelen van de onderscheiden foorten van aanleg in arbeid en kapitaal gelegen, tot welke het ontbreken van een van de drie bovengemelde vereischten aanleiding moet geeven, zelfs daar, waar de volmaaktste vrijheid heerscht. Maar daar de staatkunde van *Europa* de zaaken niet aan haaren vrijen loop overlaat, veroorzaakt deeze ook nog andere ongelijkheden van veel grooter aanbelang (a).

Zij

(a) Men herinnere zig het geene ik dienaangaande in mijne voorrede gezegd heb. — Uitmuntend zegt *Ifelin, Droomen van eenen Menschenvriend*, p. 350. „ Zo ras de menschen zig „ niet meer vermeeten zullen, om den natuurlij- „ ken loop der neeringsbezigheden naar hunne „ willekeurige invallen te meesteren, zo ras zij „ ophouden zullen de vrijheid en den eigendom „ te benadeelen, die ouder, en niet minder heil- „ lig zijn, dan alle andere rechten, en welker „ bescherming het eerste oogmerk der burgerlijke „ maatschappij, en de eerste plicht van de gebiedvoerende macht is, zo ras zij de van deeze „ heilige rechten onafscheidbaare bevoegdheid van

I. Zij doet dit voornaamlijk op de drie vol-
 B O E K. gende wijzen — voor eerst door in zommige
 X. zaaken de mededinging binnen veel nauwer
 HOOFDST. grenzen te bepalen, dan dezelve anders, uit
 der-

, elken mensch, om zig met zodanig werk be-
 ,, zig te houden, waarmede hij het meeste voor-
 ,, deel denkt te behaalen, ongekrenkt laten, zo
 ,, ras zij aan elk en ijder het onbepaald genot
 ,, der vruchten van zijne vlijt, of van de vlijt
 ,, zijner voorouderen onbelemmerd doen genieten,
 ,, zo ras zij zig bepalen zullen aan den eigen-
 ,, dom, en aan de vrijheid geene andere wetten
 ,, voorteschrijven, dan zodanige, welke ijder we-
 ,, derhouden, om van den eigendom eens ande-
 ,, ren, zonder deszelfs bewilliging, zig meester
 ,, te maaken, of ijmands werkzaamheid, zonder
 ,, dat hij zig daartoe verplicht hebbe, tot eene
 ,, bepaaling, welke hem tegenstaat, te dwingen,
 ,, zo ras Vorsten en Overheden deezen grooten
 ,, plicht in zijnen geheelen omtrek vervullen,
 ,, zo ras zij eik bij zijne vrijheid, en bij zijnen
 ,, eigendom beschermen, zo ras zij alle inrichtingen,
 ,, en verordeningen verhoeden, door welke de ver-
 ,, deeling der weldaaden verhinderd, en door
 ,, welke aan hoogmoedige en geldgierige burgeren
 ,, de middelen tot verkrijging van ongeoorloofde,
 ,, en voor de zeten zo wel, als voor het alge-
 ,, meen welzijn gevaarlijke rijkdommen gemaklijk
 ,, gemaakt worden, *als dan zullen alle standen*
 ,, *der maatschappij hunnen volkomensten bloei ver-*
 ,, *krijgen. Uitgeever.*

derzelve aart zouden hebben. Ten tweede, door in andere zaken die mededinging veel verder te doen uitbreiden, dan dezelve natuurlijk zijn zoude, en in de derde plaats, door den vrijen omloop van arbeid, en kapitaalen van de eene bezigheid naar de andere, en van de eene plaats naar de andere, te verhinderen.

In de eerste plaats, de staatkunde van *Europa* veroorzaakt eene zeer belangrijke ongelijkheid, in het geheele beloop van de voor- en nadeelen van de onderscheiden foorten van aanleg in arbeid en kapitaalen, door in sommige zaken de mededinging binnen veel nauwer grenzen te bepalen, dan dezelve anders uit derzelve aart zoude hebben.

De voornaamste middelen, van welke zij zig ten deezen einde bedient, zijn de uitfluitende voorrechten van *corporation* (b).

Het

(b) *Corporation*, dit woord is in *Engeland* van eene allerruimste betekenis. De rechtsgeleerdheid der *Engelschen* is zeer zamengefeld, en vol formuleren. Zij overtreft ten deezen aanzien die der *Romeinen*. Eene zodanige rechtsgeleerdheid heeft natuurlijk ten gevolge, of dat men de wetten gestreng naar den letter uitlegt, of dat men de geheele wet door kunstige redeneering ontduikt. En van beide deeze gevolgen zullen wij in *dit tweede lid van het 10de hoofst.* voorbeelden aantreffen.

- I. Het uitsluitend voorrecht, door 't welk
 B O E K. eene zekere bezigheid of zaak tot een gilde
 X. gemaakt wordt, bepaalt in die stad, in welke
 HOOFDST. 20-

Uit deeze gefrenge letterlijke uitlegging van de wet zouden bij de *Engelfchen* veele moeijikheden hebben moeten voortvloeijen, indien zij dezelve niet op onderscheiden wijzen verholpen hadden.

Bij voorbeeld — een personeel recht sterft met den persoon, die het bezit. Indien zodanige personeele rechten aan eene lengte van elkander opvolgende personen zijn toegeftaan, dan kan het, in een land, in 't welke de wetten zo letterlijk uitgelegd worden, niet dan moeite baaren, om telkens de opvolgers van de overleden bezitters van die rechten in het bezit van dezelve te ftellen. Men heeft dus eene foort van kunftige inrichting voor eene zodanige opvolging uitgevonden, door middel van welke zodanige bezitters van personeele rechten, in de wet, worden aanmerkt als onfterflijk — die inrichting noemt men eene *corporatie*. Een ftaatkundig altoosduurend lighaam, waarvan de leden altijd gerekend worden dezelfde te zijn — men heeft in *Engeland* eene menigte van onderscheiden foorten van deeze *corporatien*, niet alleen die veele leden hebben, zo als gilden, maatschappijen, fteden, bevoorrechte burkten, wlekken of plaatzen, (welke den naam droegen van *town corporate*) maar zelfs die uit eenen enkelen persoon beftaan. Zo noemt de wet in *Engeland* den koning eene *corporatie*. Langs deezen weg worden alle de rechten van de

zodanig gilde is ingevoerd, noodzaaklijk de mededinging alleen tot de vrije leden van het **B O E K**
 I.
 gil- X.
HOOFDST.

de kroon ongeschonden aan de opvolgende koningen overgebracht, om dat de koning, als eene *corporatie* aangemerkt, onsterfelijk is, op deeze wijze zijn de voorrechten van alle corporatien, gildens, maatschappijen, steden enz. voor verval beveiligd, om dat de bezitters van die voorrechten nog gerekend worden dezelve te zijn, die honderden van jaaren geleden, die voorrechten verwierven — het is de moeite waardig, hier over na te zien *Blakstone's comment on the Laws of Engl. book I. Chapt. 10.* 't Is waar, in alle andere landen worden de voorrechten, aan zodanige staatkundige lighaamen gegeven. ook gerekend altoosduurende te zijn, maar in zodanige landen, waar die strenge letterlijke uitlegging van de wet geen plaats heeft, behoeft men niet tot zodanige verrijzingen over te gaan, dat men éenen enkelen persoon, den koning, eenen bisschop, enz. eene *corporatie* zal noemen. Bij de *Romeinen*, de eerste uitvinders van zodanige staatkundige lighaamen, (zie *Plut. in Numa*) hield men voor eenen regel dat een *collegie* ten minsten uit drie leden moest bestaan *L. 85 ff. de verb. sign.* wanneer echter eene zodanige *universitas* tot één lid was vervallen, wierd zij gerekend voortteduuren *L. 7. § 1. ff. quod cujusque univers. nom &c. sed si universitas ad unum redit, magis admittitur, posse eum convenire, et conveniri, cum jus omnium in unum reciderit, et stet nomen universitatis. Utgeever.*

- I. gilde; gewoonlijk wordt, om lid van zodanig
 B O E K. gilde te kunnen worden, vereischt, dat men
 X. in die stad, onder een deugdelijk erkend lid
 HOOFDST. van hetzelfde, eenen bepaalden termijn van
 leerjaaren moet hebben doorgebracht. Zom-
 tijds bepaalen de gildewetten het getal van
 leerjongens, welke ijder meester vergund
 wordt te hebben, en meest altijd het getal
 van jaaren, gedurende welke ijder leerjon-
 gen verplicht is te dienen — het oogmerk
 van beide deeze inrichtingen is, om de me-
 dedinging tot een kleiner getal te bepaalen,
 dan anders wel genegen zou zijn, om zig
 aan die bezigheid overtegeeven (c). De be-
 paa-

(c) Dit is het ware gevolg van alle gildens —
 wanneer niemand een bedrijf mag oeffenen, dan
 die geene, die leden zijn van zodanige gildens,
 aan welke het recht van zodanig bedrijf te oeffe-
 nen bij uitsluitend voorrecht is toegestaan, dan
 spreekt het van zelve, dat daar door de mededinging
 binnen veel naauwer grenzen bepaald wordt, dan
 dezelve anders zoude hebben — maar dat deeze
 naauwe beperking van die mededinging het oog-
 merk van het oprichten van de gildens zou ge-
 weest zijn, geloof ik niet. De oorsprong van
 de gildens is in den ouderdom van de middel-
 eeuwen te zoeken, toen men begon steden op te
 richten, toen de vorsten begonden te zien, dat
 zij de vriendschap en hulp van de steden noodig
 hadden, om hun gezag tegen de groote vassallen

paaling van het getal van leerjongens bereikt I.
 dit oogmerk regelrecht (*d*). Eene lange ter-^B O E K.
 mijn van leerjaaren bereikt dit doel wel niet X.
 ZO HOOFDST.

te helpen staande houden — het is met de gildens
 gegaan, zo als met de meeste inrichtingen van de
 barbaarsche tijden — men was te weinig gewoon,
 om de staatkundige gevolgen der inrichtingen in-
 tezien, men had ook geene vaste grondbeginselen,
 uit welke men redeneerde — het groote oog-
 merk, 't welk men zig voorstelde, was, buiten
 twijffel, om bedrog en onkunde van de werkende
 handen voortekomen, en tevens om de steden,
 welker hulp men noodig had, in welvaaren en
 vermogen te doen toeneemen — schoon ik niet
 wil ontkennen, dat de ondervinding van het voor-
 deel, 't welk de leden der gildens uit de alzo
 beperkte mededinging genooten, zeer veel moet
 hebben toegebracht om de leden der gildens aante-
 zetten, om hunne eenmaal verkreegen voorrechten
 met allen ijver vasttehouden, en dat het voorbeeld
 van eenige gildens (die zodanige voorrechten ge-
 nooten) den weg tot andere gildens gebaad zal
 hebben. *Uitgever.*

(*d*) Om dat men dan zeker is, dat het getal
 der leden nooit sterker kan vermenigvuldigen, dan
 het getal der geene bedraagt aan welke het geoor-
 loofd wordt, het bedrijf te leeren, en dat getal
 zelfs nooit zo groot kan worden, om dat er altijd
 onder die leerjongens zijn, welke vroeger sterven.
 Dit behoort voornaamlijk in *Engeland* t'huis.

Uitgever.

I. zo regelregt, doch echter even zeker, door het
B O E K. verzaaren van de kosten der opvoeding (e).

X. HOOFDST. Te *Sheffield* mag een mesmakersbaas, vol-
gends eene wet van zijn gilde, niet meer
dan éénen leerjongen te gelijk hebben. Te
Norfolk, en *Norwich* mag een weversbaas
niet meer dan twee leerjongens hebben, op
straf van iedere maand vijf ponden sterling
ten behoeve van den koning te verbeuren.
In geheel *Engeland*, en de *Engelsche* volk-
plantingen, mag geen hoedemaaker meer dan
twee leerjongens te gelijk hebben op verbeur-
te van vijf ponden sterling in de maand, de
eene helft ten behoeve van den koning, en
de andere helft ten behoeve van die geenen,
die hem aan de *Justitie* aanklagen — beide
deze inrichtingen, hoe zeer door eene open-
baare wet van het koningrijk bevestigd, zijn
zichtbaar uit dien zelfden gildegeest (f)
ont-

(e) Niet alleen door het verzaaren van de
kosten der opvoeding — (t welk mogelijk alleen
op *Engeland*, en zodanige landen, in welke de
wetten op de leerjongens zo gestreng zijn, toe-
paslijk zou zijn) maar dit einde wordt ook zijde-
ling bereikt, om dat er altijd onder die leerjongens
gevonden worden, welken die lage weg ver-
veelt, of welke door onderscheiden soorten van
beletfelen verhinderd worden, om tot volkomen-
heid te geraaken. *Uitgever.*

(f) De ondervinding van alle tijden leert, dat
de

ontstaan, uit welke de gildewetten van *Sheffield* gebooren zijn. De zijdeweevers te *Londen* waren naauwlijks één jaar tot een gilde gemaakt, toen zij reeds eene gildewet maakten, om een baas te beletten van meer dan twee leerjongens te gelijk te hebben, en er is

I.

B O E K.

X.

HOOFDST.

de menschen, wanneer zij zich vereenigen om een gemeenschaplijk belang te bevorderen, door den tijd, en genoegzaam ongevoelig, zig gewennen, om dat belang alleen van hunne zijde te bezien, en te vergeeten, dat die geene die een tegenovergesteld belang hebben, de zaaken uit geheel andere oogen beschouwen, en dat in eene zuivere beoordeeling van wederzijdsche belangen de onzijdigheid het groote richtsnoer behoort te zijn. Hier door neemt men allengs grondbeginselen aan, op welke men voortredeneert, welke zuiver bevooroordeelde begrippen zijn, tot welker onderzoek men zig nimmer verledigt, en zo valt men van de eene dwaling tot de andere — de onderlinge gesprekken, de maatregelen, alles bevestigt die eenzijdige, en bevooroordeelde manier van de zaaken te beschouwen zo sterk, dat het genoegzaam onmogelijk wordt, om te begrijpen, dat men dwaalt. Dit is dat geene, 't welk de *Franschen* met het zeer eigenaartig woord *Esprit de corps* uitdrukken — onze *Smith* noemt het *corporation spirit*. In deezen zin, waarin het hier voorkomt is het de *gildegeest*, dat is, dat grondbeginsel, dat vooroordeel, dat gevoelen, 't welk alle menschen, die leden van een gilde zijn, bezielt. *Uitgever.*

I. is eene bijzondere acte van het parlement
 B O E K. noodig geweest, om die gildewet te vernie-
 X. tigen.

HOOFDST.

Het schijnt dat van ouds af, door geheel
Europa, zeven jaaren de gewoone termijn is
 geweest, welke voor de leerjaaren in het
 grootste gedeelte van de tot gildens gemaakte
 ambachten bepaald was (g). Alle zodanige

cor-

(g) 't Is jammer, dat de schrijver geene be-
 wijzen voor dit gezegde aangevoerd heeft. Hoe
 dit ten aanzien van geheel *Europa* oudtijds ook
 moge geweest zijn, dit schijnt zeker, dat deeze
 soort van leerjongens, en de wetten omtrent hun-
 ne leerjaaren, en verplichtingen, meer bijzonder
 aan *Engeland* eigen geweest is, zij droegen daar
 den *Latijnschen* naam van *Apprenticii*. *Du Cange*
 haalt in zijn *glosf.* op dit woord, het volgende
 aan uit *Cowelli lib. I. Inst. Tit. 3. § 10. Apud*
Anglos certa personarum conditio, servorum in-
star, libera tamen et ingenua, eorum nimirum,
quos apprenticios dicimus, qui ad artem aliquam
mechanicam, sive alias mercenariam perdiscendam
heris suis conventionione sua parentum vel gubernato-
rum adstringuntur. Hi enim in herorum potestate
sunt, durante tempore conventionis, et illis ac-
quirunt, non sibi, vel parentibus suis, nisi aliter
conventum fuerit. Hi dominis spondent haud pau-
ca, et haec precipue, quod per tempus conven-
tum bene et fideliter domino suo servient, secreta
sua celabunt, praecepta sua licita & honesta ubi-
que facient &c. Uitgever.

Corporatien droegen oudtijds den naam van *Univerfiteiten*, 't welk ook inderdaad de *Latijn-* I.
B O E K.
X.
HOOFDST.
fche naam is voor alle hoe ook genaamde bij een verzamelde lighaamen — de *Univerfiteit* der fineeden, de *Univerfiteit* der kleermaakers, enz. zijn uitdrukkingen, welke men doorgaands ontmoet in de vroegfte Charters van oude fteden (*h*). Toen die bijzondere
foor-

(*h*) De eigentlijke en oorfpronglijke *Latijn-*
fche naam van alle hoe ook genaamde bijeenverzamelde lighaamen was, ten tijde der Romeinen, niet *univerfitas*, maar *collegium*. Zie den *tit. ff. de collegiis, et corporibus* — vooral *L. 4. sodales funt, qui ejusdem collegii funt, quam Graece ετασγλαν vocant. his autem potestatem facit lex, pactionem, quam velint, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant.* Zie ook *Dion. Cas. lib. 38.* Wij leezen in *L. 1. ff. quod cujusq. univ. nom. &c.* van een *corpus aurifodinarum, argentifodinarum, et salinarum*, en van *collegia pistorum, et quorundam aliorum, et naviculariorum, qui et in provintiis funt.* Het woord *univerfitas* was bij hen van uitgebreider betekenis, fchoon het ook wel eens voor *collegium* gebruikt wierd. Zie *Voet ad ff. quod cujusq. univ. nom. §. 1. Mejeri Colleg. Argentor. h. t. §. 3.* Doch in de middeleeuwen is deeze naam algemeen geworden, en in de vroegfte Charters draagen zodanige lighaamen gewoonlijk den naam van *Univerfiteiten*. De naam van *Gilda, Gildia, Gulda*, en in 't

- I. foorten van lighaamen het eerst wierden opgericht, welke thands bij uitnemendheid *Universiteiten* (i) genaamd worden, schijnt het vrij duidelijk, dat de termijn van jaaren, welke men noodzaaklijk met de studie moest doorbrengen, eer men den graad van meester in eene wetenschap kon verkrijgen, eene navolging geweest is van den tijd der leerjaaren in zodanige gemeene ambachten, welke reeds van vroegeren datum gilden waren. Even gelijk het in die gemeene ambachten
- nood-

Fransch Gelde, ontmoet men ook reeds in zeer oude stukken. Zie *du Cange* op het woord *Gilda*. *Uitgever.*

(i) *Academien*, hooge schoolen — deeze zijn in zommige landen van zeer ouden datum — die van *Cambridge* is van het jaar 630, van *Oxford* van het jaar 872, van *Parijs* van het jaar 791. Men kan eene algemeene lijst van alle de *Academien* van *Europa*, (waarin van de meeste ook het jaar van derzelver instelling gemeld wordt) vinden in *Ferrarii Lexicon Geogr. tom. II. p. 356*. Het is al weder jammer, dat de Schrijver zijn gezegdenopends den tijd van studeeren niet bewijst. Men kan zeer fraaije zaaken nopends de *Academien* leezen bij *Real Science du Gouvern. tom. VI. p. 234* en volg. *Wolfii Jus Nat. tom. VIII. cap. 3. §. 434* en 436. in *schol. Bielfeld, Inst. Polit. tom. I. p. 78* en volg. en over de *Schotsche* bij *d'Eon, Les sirs tom. VIII, p. 100* en volg. *Uitgever.*

noodig was, dat men zeven jaaren lang onder eenen baas, die wettig gildebroeder was, had moeten werken, om zelve baas te kunnen worden, en leerjongens aanteneemen, even zo was het ook een noodzaaklijk vereischte, dat men zeven jaaren lang onder eenen wettig erkenden meester had moeten studeeren, om meester, leeraar, of *Doctor* (oudtijds woorden van dezelve betekenis) in de vrije kunsten en wetenschappen te kunnen worden, en zelve scholieren, of leerjongens, (al mede woorden, die oorspronkelijk het zelfde beduiden) (*k*), te hebben, en onder zig te laten studeeren.

Bij eene acte van het Parlement van het vijfde jaar van koningin *Elisabeth*, gemeenlijk genaamd de wet van de leerjaaren, wierd vastgesteld, dat, in het toekomende, niemand eenig ambacht, handwerk, of geheime kunst, welke te dier tijd in *Engeland* geoeffend wierden, zou mogen bij de hand neemen, zonder alvoorens ten minsten zeven jaaren lang onder eenen baas in dat werk geleerd te hebben — en hierdoor wierd dat geene, 't welk te vooren maar eene gildewet van veele gilden was geweest, de algemeene en openbaare wet door geheel *Engeland*, voor alle ambachten, welke in handelsteden geoeffend

(*k*) Zo leest men van *Apprenticij Juris* bij *du Cange* op het woord *Apprenticij*. *Uitgegever.*

I. fend wierden. Want schoon de woorden van
 B O E K de wet zeer algemeen zijn, en het gheele
 X. koningrijk volkomen schijnen inteduiten, zo
 HOOFDST. heeft men nogthands, bij wege van uitleg-
 ging, deszelfs werking alleen bepaald tot
 handelsteden, terwijl men vrijliet, dat op de
 dorpen een en dezelfde perzoon verscheiden
 ambachten mogt oeffenen, schoon hij in ijder
 derzelven geene zeven leerjaaren had doorge-
 bragt, om reden, dat de nooddruft der in-
 gezetenen van de dorpen de oeffening van
 ambachten op dezelve vorderde, en het getal
 van volk daar veeltijds niet toereikende is,
 om voor ijder van die ambachten eene bij-
 zondere bende van werkende handen te vinden.

Men heeft, al mede door eene letterlijke
 uitlegging van de woorden, de werking van
 deeze wet alleen bepaald tot die ambachten
 en handwerken, welke, voor dat deeze acte
 van het vijfde jaar van koningin *Elisabeth* in
 de waereld kwam, in *Engeland* gevestigd
 waren, en dezelve nooit tot zodanige uitge-
 breid, welke na dien tijd zijn ingevoerd ge-
 worden. — Deeze naauwere bepaling heeft
 aanleiding gegeven tot verscheiden uitzonde-
 ringen, welke, wanneer men dezelve als
 staatkundige verordeningen beschouwt, zo
 ongerijmd schijnen, als zij uitgedagt kunnen
 worden — zo heeft men, bij voorbeeld, be-
 greepen, dat een koetzenmaaker nooit, 't zij
 in eigen perfoon, 't zij door ten dien einde
 knechts.

knechts aanteneemen, de wielen van eene koets mag maaken, maar dat hij dezelve bij eenen rademaaker moet koopen, om dat het ambacht van eenen rademaaker reeds voor de acte van het vijfde jaar van koningin *Elisabeth* in *Engeland* geoeffend wierd, maar dat in tegendeel een rademaaker, schoon hij nimmer als leerjongen bij eenen koetzenmaaker gewerkt heeft, 't zij in eigen persoon, 't zij door aangenomen knechts, koetzen mag maaken, om dat dit ambacht, ten tijde, wanneer deeze wet gemaakt wierd, in *Engeland* nog niet wierd geoeffend. Om dezelfde reden zijn verscheiden van de fabrieken van *Manchester*, *Birmingham*, en *Wolverhampton*, niet in deeze wet begreepen, om dat zij voor den tijd van deeze acte van het vijfde jaar van koningin *Elisabeth* in *Engeland* niet geoeffend wierden (1).

In *Frankrijk* is de tijd van de leerjaaren in verschillende steden, en ambachten, zeer onderscheiden — te *Parijs* wordt in eene groote menigte van dezelve een termijn van vijf jaaren gevorderd — maar voor dat iemand daar bevoegd kan worden om zijn ambacht als baas te oefenen, moet hij in veele van die

(1) Hier hebben wij eene van die kunstige redeneeringen, om de geheele wet te ontduiken, waarvan ik boven in noot (b) gesproken heb.

Uitgever.

I. die ambachten, boven de leerjaaren, nog vijf
 B O E K jaaren als knecht werken, gedurende deezē
 X. laatsten termijn wordt hij de compagnon van
 HOOFDST. zijnen baas genoemd, en de termijn zelve
 draagt den naam van compagnonschap (m).

In *Schotland* is geene landwet, welke den
 tijd der leerjaaren over 't algemeen bepaalt,
 deeze termijn verschilt in de onderscheidene
 gilden. In zodanige, in welke dezelve lang-
 duurende is, kan men dezelve gewoonlijk
 met eene geringe som afkopen — ook is
 daar, in de meeste steden, eene geringe som
 genoeg, om zig als lid in een gilde intekoo-
 pen. De linnen en hennipen stoffenweevers
 (de voornaamste fabrieken van het land) zo
 wel als alle ambachtsluiden, welke hun in de
 hand werken, als spinnewielmakers, haspel-
 makers, enz. kunnen hun ambacht zonder
 eenen penning te betaalen, in alle dorpen,
 die stads gerechtigheden hebben, vrij oeffe-
 nen — op alle dorpen, die stads gerechtig-
 heden hebben, heeft een ijder, op alle da-
 gen

(m) Dit moet men wel onderscheiden van *com-
 pagnieschap*, of deelgenootschap in de zaak. Dit
 is hier het geval niet, het is er zeer ver van
 gaan, dat een zodanig knecht, gedurende die
 laatste vijf jaaren, in de winsten en verliezen van
 zijnen baas zou deelen — die termijn draagt niet
 den naam van *compagnie*, maar van *compagnonage*.

Uitgever,

gen van de week, die door de wetten niet verboden zijn, de vrijheid om slagtvleesch te verkoopen. De gewoone termijn van leerjaren in *Schotland* is drie jaaren, zelfs in sommige zeer fijne ambachten: en in 't algemeen ken ik in *Europa* geen land, in welke de gildewetten zo weinig drukkende zijn, dan in *Schotland* (n).

Ge-

(n) De Schrijver had hier veilig kunnen zeggen, dat zo ergens de gildewetten weinig drukkende zijn, het dan in *Holland* is. De geest van vrijheid, welke onzen landaart, zedert de afwerping van het juk der Graaven, bezielde heeft, heeft nooit kunnen toelaaten, dat hier te lande zodanig drukkende gildewetten konden gedraagen worden. Algemeene gildewetten, algemeene wetten op de leerjaren, enz. zijn in *Holland* niet bekend — de beschikking over de gildens is stedelijk, en dus verschillen de gildewetten in alle steden, terwijl tevens de stedelijke regeeringen altijd gewoon zijn geweest, om, wanneer aan hun billijke klagten over het drukkende van gildewetten wierden ingebracht, in dezelve in redelijkheid te voorzien. — Wij kennen hier te lande dien overheerschenden invloed van de baazen op de regeering niet, over welke de Schrijver klaagt. Gildens en gildewetten zijn er zeker in alle onze steden, en derzelve oorsprong is ook, buiten twijffel, aan die zelfde oorzaaken toetschrijven, als in *Engeland*. Het is niet te verwonderen, dat een *Engelschman* zig zo onbepaald tegen de gildens

I. Gelijk het recht van eigendom, 't welke
 B O E K. ijder mensch op zijnen eigenen arbeid heeft,
 X. de oorspronkelijke grondslag van alle andere
 HOOFDST. ei-

dans verklaart, wanneer men het drukkende van de *Engelsche* gildewetten, en de gestrengte uitlegkunde der *Engelsche* wetten in overweging neemt, maar of juist alle gildens aftekeuren zijn, is bij mij nog in lang niet uitgemaakt. Indien dezelve alleen strekken, om bedrog en onbekwaamheid voortekomen, indien de weg, om tot het lidmaatschap van een gilde toegelaaten te worden, voor allen openstaat, en alleen van bepaalde, en in de wetten zelve voorgeschreeven bewijzen van bekwaamheid afhangt, indien de stedelijke regeeringen zorge draagen, dat de bestuurders en leden van de gildens geene eigendunkelijke wetten kunnen maaken, indien zij dien gildegeest, waarvan ik boven sprak, door hun gezag beteugelen, dan komt het mij voor, dat zodanige gildens niet anders zijn, dan een gevolg van de goede orde. Men leeze hierover *de Real Science du Gouvern.* tom. VI. pag. 117 en volg. *Bielfeld Inst. Polit.* tom. I. p. 308 en volg. Men leeze daarentegen *Heflin, Droomen*, p. 340 en 345 in de *noot. Campomanes, over de Industrie*, p. 76, 77, en vooral, zeer belangrijk, p. 113 en volg. Hoe zeer ik met al mijn hart toestemme, dat niets de algemeene welvaart van een land meer bevordert, dan wanneer de regeering alle bedrijven der ingezetenen aan derzelver vrijen loop overlaat, geloof ik echter, dat tevens de plicht van de regeering

me-

eigendommen is, zo is hetzelfde ook het heiligste, en het onschendbaarste. De erfelijke bezitting van eenen armen man is in de kracht en bekwaamheid van zijne handen gelegen. Hem te beletten om die krachten en bekwaamheden zo en in diervoegen te gebruiken, als hij, zonder zijnen medemensch te benadeelen, goedvindt, is eene openlijke verkrachting van zijn heiligst eigendom — het is eene openbaare inbreuk in de wettige vrijheid, zo van hem, als van dien genen, welke genegen zou zijn, om zig van hem te bedienen — gelijk de een belet wordt om te arbeiden, zo als hij goedvindt, even zo wordt de andere verhinderd, om hem te gebruiken, tot wat hij verkiest (o). De beoordeeling of hij

medebrengt, om voortekomen, dat de ingezetenen niet opzetlijk, of door onbekwaamheid bedrogen worden — en ik kan nog geene reden zien, waarom men niet zodanige redelijke en de vrijheid en mededinging niet hinderende gildewetten zou kunnen maaken, door welke de bedrijven der ingezetenen in zo verre aan derzelve vrijen loop worden overgelaten, dat die vrijheid niet ten nadeele van andere ingezetenen kan misbruikt worden — en dit meen ik, dat over het algemeen van onze *Hollandsche* gildewetten mag gezegd worden. *Uitgever.*

(o) Dit alles is volkomen waar, wanneer men alleen op de *Engelsche* gildewetten blijft staroen

I. hij bekwaam is tot dat geene, waartoe men
 B O E K
 X.
 HOOFDST
 hem gebruiken wil, behoort ongetwijfeld
 overgelaaten te worden aan die geene, welke
 hem te werk stellen, en welker belang daar
 mede zo zichtbaar gemoeid is (*p*). De over-
 ge-

gen — maar zodra de weg tot het lidmaatschap
 van alle gildens voor alle menschen volmaakt open
 staat, mits alleen maar die bewijzen van bekwaam-
 heid geevende, welke de wet vordert, dan ver-
 valt dit geheele raisonnement, want dan wordt
 geen de minste inbreuk in dat volkomen erkende
 recht van eigendom gemaakt, maar alleen voor de
 bescherming van dat recht wederkeerig gevorderd
 eene billijke onderwerping aan die goede orde,
 bij welke bewaaring ijder ingezetenen belang heeft.

Uitgever.

(*p*) Zou men echter wel met eenige redelijk-
 heid kunnen onderstellen, dat die beoordeeling on-
 der het bereik van alle die geene, welke den ar-
 beid van zodanige menschen noodig hebben, zou
 kunnen vallen? en zou die beoordeeling niet zeer
 aanmerkelijk te gemoet gekomen worden door de
 toelaating van zodanige werklieden tot het gilde?
 Zij hebben dan ten minsten het getuigenis van zo-
 danigen in hun voordeel, die de kunst verstaan,
 en in vroeger tijden bewijzen van bekwaamheid
 gegeven hebben. — Kundigheid te hebben, om
 de bekwaamheid van alle menschen te beoordee-
 len, welke arbeid wij behoeven, is voorzeker
 iets, 't welk in verre de grootste meerderheid
 der menschen niet kan onderfeld worden.

Uitgever.

gedreevene angstvalligheid van den wetgeever, vreezende, dat men onbekwaame menschen zal laten werken, is even onbetaamlijk, als zij onderdrukkende is (g).

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

Het vaststellen van eenen langen tijd van leerjaaren is geen zeker behoedmiddel, om voortekomen, dat niet menigmaalen flecht en onvoldoende bewerkte waaren opentlijk te koop geboden worden. — Wanneer dit gebeurt, dan is het gewoonlijk eene uitwerking van bedrog, en niet van onbekwaamheid, maar de langst mooglijke leertijd kan nooit eenige zekerheid tegen bedrog geeven. Om dit misbruik voortekomen heeft men geheel andere inrichtingen noodig — de *sterling*keur op het gewerkte zilver, en de bekende tekens op het linnen en de wollen lakenen, geeven aan den koper van dezelve eene veel grootere zekerheid, dan eenige mooglijke wet op de leerjaaren — naar deeze zien de koopers doorgaands, maar nooit denken zij er aan om te onderzoeken, of die geene, welke die

(g) Men behoort onderscheid te maaken tusschen *overgedreeven angstvalligheid*, en *redelijke tegemoetkoming*. De eerste zet de deur open tot allen dwang, maar de laatste verzekert den ingezetenen, dat hij in die geene, welken hij te werk wil stellen, die bekwaamheid zal vinden, welken hij zoekt, doch tot welker beoordeeling hij niet altijd het vermogen heeft. *Uitgever.*

I. goederen bearbeid hebben, wel zeven jaaren
 B O E K. als leerjongens hebben gediend (r).

X. HOOFDST. Het invoeren van eenen langen termijn van
 leerjaaren kan nimmer strekken, om het jonge
 volk tot vlijt aantemoedigen. Een ambachtsman,
 welke bij het stuk werkt, zal waarschijnlijk vlijtig
 zijn, om dat iedere inspanning van zijne vlijt hem
 een voordeel oplevert. Het is waarschijnlijk, dat een
 leerjongen een lediglooper zal zijn (en de onder-

vin-

(r) Ik ben er zeer verre af van de lange leer-
 jaaren der *Engelschen* te willen verdedigen — in-
 dien men mij wel begrijpt, zo zal men toestaan,
 dat ik alleen in zo ver van den Schrijver ver-
 schille, dat het mij voorkomt, dat het geheel on-
 noodig is, om van het eene uiterste tot het an-
 dere overteslaan — de verbaazende flavernij der
 gildewetten, onder welke de zo breed van haare
 wijheid opgeevende *Engelsche* natie zucht, is moog-
 lijk tot het grootste uiterste gekomen, 't welk
 plaats kan hebben, maar het affchaffen van alle
 gildewetten, en het toelaaten, dat rijp en groen
 door elkander hunne bewerkte waaren aan de
 overhoops niet van alles kundig onderfeld kun-
 nende worden natie, in handen zou mogen stop-
 pen, zou misfchien ook niet buiten bedenking
 zijn — terwijl het veilige midden tuschen deeze
 beide mogelijk in algemeen openstaande gildens,
 welke niets dan bewijzen van bekwaamheid ver-
 derden, zou te vinden zijn. *Uitgever.*

vinding bevestigt het) om dat hij geen onmiddelijk belang heeft, om zig anders te gedraagen — in de geringste ambachten bestaat de zoetigheid van den arbeid geheel en al in het loon (*s*), 't welk men verdient. Zij, die het vroegste in eenen stand komen, van welke zij de aangenaamheden kunnen genieten, zullen waarschijnlijk ook het spoedigste eene zekere genegenheid en smaak voor denzelven verkrijgen, en dus zal bij hun de naarfigheid al vroeg eene hebbelijkheid worden. — Maar een jong mensch moet natuurlijk eenen afkeer van den arbeid verkrijgen, wanneer hij zeker weet, dat hij nog in langen tijd geene voordeelen van denzelven genieten zal. De jongens, welke men uit de liefdadige geslachten tot leerjongens op ambachten aanneemt, worden doorgaands voor een grooter getal van jaaren verbonden, dan de wet vordert, maar de uitkomst leert ook genoegzaam altijd, dat zij ledigloopers en deugnieten worden (*t*).

Leer-

(*s*) Volgens het gewoone spreekwoord: *het geld verzoet den arbeid. Uitgever.*

(*t*) Zou dit ook niet wel aan andere oorzaken toeteschrijven zijn, kan de opvoeding in die huizen hiertoe ook niets doen? Zekerlijk moedigt het winnen van geld aan tot ijver in den arbeid, en men kan niet ontkennen, dat de *Engelsche* wetten op de leerjaaren drukkende en schadelijk zijn. *Uitgever.*

I. Leerjaaren waren bij de Ouden geheel en
 B O E K. al onbekend, de onderlinge verplichtingen
 X. tusfchen eenen baas en zijnen leerjongen be-
 HOOFDST. flaan in alle onze hedendaagfche wetboeken
 eene zeer aanmerkelijke plaats (*u*). — De
 wetten der *Romeinen* houden dienaangaande
 een diep ftilzwijgen. — Ik ken geen een
Grieksch of *Latiifch* woord, (en ik geloof,
 dat ik zou mogen waagen, om eene wed-
 dingfchap aantegaan, dat er geen één zoda-
 nig is) 't welk het denkbeeld uitdrukt, 't welk
 wij tegenwoordig aan het woord leerjongen
 hechten, dat is, een knecht, welke verbon-
 den is, om geduurende eenen bepaalden ter-
 mijn van jaaren, in een zeker ambacht, al-
 leen ten voordeele van zijnen baas te wer-
 ken, onder voorwaarde, dat zijn baas hem
 dat ambacht zal leeren.

Lange leerjaaren zijn ook geheel en al on-
 noodig. Zelfs kunften, welke ver boven ge-
 meene ambachten verheven zijn, bij voor-
 beeld het maaken van klokken en horolo-
 gien, behelzen geene zodanige geheimen, dat
 zij eenen langen loop van onderwijs vordere-
 ren. — zekerlijk is de eerfte uitvinding van

ZO-

(*u*) Dat is te zeggen in de *Engelfche* wetboe-
 ken — bij ons *Hollanders* vindt men er naauw-
 lijks een woord van, bij andere natien meer en
 min, maar in *Engeland* maaken dezelve eene be-
 langrijke ftof uit. *Uitgever.*

zodanige fraaije konststukken, en zelfs die van verscheiden werktuigen, van welke men zig in het maaken van dezelve moet bedienen, ongetwijffeld eene uitwerking geweest van diep en langen tijd te denken; die uitvinding mag met alle recht gesteld worden onder de gelukkigste poogingen van het menschlijk vernuft. Maar na dat dit een en ander ten vollen uitgevonden is, en men die kunst volkomen verstaat, kan het waarlijk niet meer dan de lessen van eenige weinige weken kosten, en mooglijk zouden hiertoe weinige dagen genoeg zijn, dat men eenen jongeling op de volkomenste manier onderwijst, hoe hij de werktuigen moet behandelen, en hoe hij het konststuk moet maaken — althands in de gemeene werktuiglijke ambachten is zeer zeker niet meer dan het onderwijs van eenige weinige dagen noodig. De vastigheid van de hand kan, zekerlijk, zelfs in gemeene ambachten, niet dan door veele oefening en ondervinding verkreegen worden, maar een jong mensch zal zig met meerdere naarstigheit en aandacht oefenen, wanneer hij van het begin af, als knecht werkende, betaald wordt in evenredigheit tot het weinige werk, 't welk hij in staat is uitvoeren, mits hij dan ook van zijne zijde de ruuwe stoffen betaale, welke hij door zijne onhandigheit en gebrek aan ondervinding zomtijds mogt bederven — zijne opvoeding

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

zou

I. zou in 't algemeen langs deezen weg veel
 B O E K. betere uitwerking hebben, en altijd minder
 X. kostbaar en minder verdrietig zijn — 't is
 HOOFDST. waar, zijn baas zou verliezen — hij zou al
 die arbeidsloonen van zijnen leerjongen kwijt
 zijn, welke hij thands zeven jaaren lang in
 zijnen zak steekt; maar mooglijk zou de leer-
 jongen zelve, op het laatste, daar bij te kort
 komen — hij zou in een ambacht, 't welk
 zo gemakkelijk te leeren is, meer mededingers
 krijgen, en wanneer hij een volkomen kun-
 dig werkman geworden was, zouden daar-
 door zijne arbeidsloonen misfchien veel lager
 zijn, dan tegenwoordig — dezelfde vermeer-
 dering van de mededinging zou zo wel de
 voordeelen van den baas, als de arbeidsloo-
 nen van de knechts doen daalen. Alle de
 fabriekeurs, handwerkers en kunstenaars zou-
 den verliezen, maar het gemeen zou winnen,
 want langs deezen weg zou het werk van
 alle ambachten veel beterkoop aan de markt
 komen (v).

Het is alleen met oogmerk om deeze ver-
 mindering van den prijs der waaren, en bij-
 gevolg ook van de arbeidsloonen en voordee-
 len voortekomen, door het beteugelen van
 de vrije mededinging, welke dit een en ander
 zeker anders zouden uitwerken, dat men alle
 die

(v) Dit alles kan alleen als betreklijk tot *En-
 geland* aangemerkt worden. *Uitgever.*

die gilden gevestigd, en het grootste gedeelte van alle de gildewetten gemaakt heeft. In oude tijden werd in veele landen van *Europa* tot het oprichten van een gilde geen ander gezag vereischt, dan dat van de burgerij van de stad, in welke hetzelfde werd opgericht. (w) 't Is waar, in *Engeland* was hiertoe een Charter noodig — maar het schijnt, dat men dit recht van de kroon veel eer met een oogmerk bewaard heeft om de onderdaanen geld te doen opbrengen, dan om de algemeene

L
B O E K.
X.
HOOFDST.

vrij-
(w) De schrijver laat hier op oogenbliklijk volgen, dat echter daartoe in *Engeland* een Charter van den koning noodig was — en wanneer wij de geschiedenissen van de middeleeuwen met dat oogmerk doorloopen, dan vinden wij dit vereichte in alle landen, daar gilden gevestigd zijn — trouwens de natuur van de toenmailige regeeringsvorm liet niet toe, dat de steden zo veel macht konden oefenen van op eigen gezag gildens op te rechten — een voorbeeld van ons land zal genoeg zijn — het Charter van het oudste gilde 't welk in *Dordrecht* bekend is, te weten het *Wantstijders*, of *lakenkoopers gilde*, is niet door de stad, maar door *Graaf Diderik den zevenden* gegeven — men vindt hetzelfde bij *van de Wall privil. van Dordrecht I deel, p. 295. in notis*, en die geheele noot, welke veel licht verspreidt over onze gildens, is dubbeld waardig gelezen te worden. Zie ook *Christin. ad Leges Municip. Mechlin. tit. i. art. i. §. 14. item tit. i. art. 46. Uitgever.*

I. vrijheid tegen zodanige drukkende monopos-
 BOEK. lien te beschermen — wanneer men maar

X. HOOFDST. eene som gelds aan den koning betaalde, schijnt in 't algemeen, dat het verzogte Charter gereedlijk verleend wierd, en wanneer eene bijzondere klasse van handwerkers, of ambachtsluiden, goedvond, om zonder Charter, zig als een gilde te gedraagen, dan wierden aan zodanige bastaardgilden (x) (zo als men dezelve noemde) niet altijd hunne vrijdommen benomen, maar dan wierden zij genoodzaakt, om jaarlijks eene som aan den koning optebrengeu voor de vrijheid om hunne aangematigde voorrechten te mogen oeffenen (y) het onmidlijke opzicht over alle de gildens, en over de gildewetten, welke zij noodig oordeelden om voor hun eigen bestuur te maaken, betref alleen de burgerij van de stad, in welke zij opgericht wierden, en hoedanig ook de tucht en orde, die in dezelve gehouden wierd, mogte zijn, dezelve kwam gewoonlijk niet uit handen van den koning, maar uit handen van dat grootere lighaam, van welke alle deeze gildens ondergeschikte lighaamen, of deelen waren.

Het bestuur van de burgerijen der steden was geheel en al in handen van handwerkers en

(x) *Adulterine guilds.*

(y) Zie *Madox firma Burgi p. 26. &c. Smith.*

en ambachtsluiden (z) en het bijzonder belang van iedere klasſe van dezelve bragt mede, dat zij moesten voorkomen, dat de markt niet overvoerd wierd met de bijzondere soorten van hunne eigen vlijt (gelijk zij gewoon waren zig uittedrukken) dat is te zeggen, dat zij

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

(z) In de alleroudſte tijden hadden de ſteden geene eigene regeeringen, de landvorst reisde met zijne voorname vaſallen van de eene ſtad naar de andere, om te recht te zitten. Toen de gewoonte algemeen wierd, om aan de ſteden het voorrecht te vergunnen van eene eigene regeering te hebben, wierden te gelijk in zodanige ſteden, van wegen den landvorst, bijzondere amptenaaren aangeſteld, onder den titel van *Ballivus*, *Baljuuw* enz. welke bijzondere verplichting medebragt, om te zorgen, dat geene indrachten op de rechten van den landvorst gemaakt wierden. In ons vaderland behoeft men maar de privilegien van alle ſteden inzien, om daarvan overtuigd te worden — en daar de regeeringsvorm, in die tijden, door middel van het over het geheel *Europa* algemeen aangenomen leenrecht, genoegzaam overal dezelfde was, kan men ook hieromtrent veilig tot andere landen beſluiten — in zodanige landen, derhalven, in welke het geeven van Charters aan gildens, tot de rechten van den landvorst behoorde, konden de gildens zodanige ſchaadlijke verordeningen niet maaken — ten minſten, de landvorſten waren, indien er klachten inkwamen, in de gelegenheid, om voorzieningen te bezorgen. *Uitgever.*

I. zij indedaad moesten zorgen, dat de markt
B O E K. altijd beneden het waarlijk vereischte moest

X. voorzien worden — ijdere klasfe lei zig toe
HOOFDST. om verordeningen te maaken, om dit oogmerk te bereiken, en indien men aan de eene van dezelve vergunde, om dezelve intevoeren, dan was deeze weder op haare beurt genegen, om gelijke vergunningen aan de andere toetestaan. Het gevolg van zodanige inrichtingen was zekerlijk, dat ijdere klasfe die goederen, welke zij noodig had, en van de andere klasfen, die gevestigd waren, koopten moest, wel een weinig duurder moest betaalen, dan anders zou geschied zijn, maar tot vergoeding van die schade wierd zij ook weder op haare beurt in staat gesteld, om haare eigene waaren een weinig duurder te kunnen verkoopen, zo dat dit, gelijk men zegt, zo breed was, als het lang was, en bij slot van rekening geene van de onderscheiden klasfen van ambachten, welke in de stad gevestigd waren, door zodanige inrichtingen in hunnen onderlingen handel met elkanderen verlooren, maar in hunnen handel met het omgelegen land, wonnen zij alle sterk, en in dit laatstgenoemde vertier bestaat de geheele handel, welke eene stad staande houdt en rijk maakt.

Ijdere stad trekt haar geheele bestaan, en alle de ruuwe stoffen, welke zij bearbeit, van het omliggende land — zij betaalt

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

taalt dezelve voornaamlijk op tweederlei wijze — vooreerst, door een gedeelte van deeze ruuwe stoffen, nadat zij bewerkt en in manufactuuren veranderd zijn, naar het land terug te zenden, in dit geval is derzelve prijs vermeerderd met de arbeidsloonen van de ambachtsluiden, en met de voordeelen van de baazen, of onmidlijke fabrikeurs, en in de tweede plaats, door een gedeelte zo van ruuwe, als van bewerkte voortbrengselen, 't zij uit andere landen, 't zij uit afgelegene strecken van hetzelfde land, naar die stad gevoerd, en daar opgeslagen, aan het omliggende land te verkoopen, in welk geval de oorspronkelijke prijs van deeze waaren ook vermeerderd is, zo met het loon van de voerluiden, en schippers, als met de voordeelen van de koopluiden, welke dezelve in 't werk gesteld hebben. Dat geene, 't welk op den eerstgenoemden van deeze twee takken van handel gewonnen wordt, behelst het voordeel, 't welk de stad door haare handwerken en fabrieken wint, en de winst op den tweeden van deeze takken, is het voordeel, 't welk de stad van haaren binnen- en buitenlandschen handel geniet. De arbeidsloonen van de ambachtsluiden, en de voordeelen van die onderscheiden menschen, welke dezelve in 't werk stellen, zijn dus met elkander dat geene, 't welk de stad door beide die takken van handel wint. Het is

I. derhalven duidelijk, dat alle zodanige verordeningen, welke oogmerk is, om deeze arbeidsloonen, en voordeelen hooger te doen rijzen, dan zij anders zouden kunnen zijn, ten gevolge moeten hebben, dat door dezelve de stad in staat gesteld wordt om voor eene mindere hoeveelheid van haaren eigenen arbeid het voortbrengfel van eene veel grootere hoeveelheid van den arbeid van het omliggende land te koopen, zij geeven aan de fabrikeurs, en ambachtsluiden in de stad een voordeel boven de landjonkers, landpachters, en arbeiders op het platte land, en verbreeken die natuurlijke gelijkheid, welke anders plaats zou moeten hebben in den handel, welke tusschen de steden en het omliggende land gedreeven wordt. Het geheele jaarlijkse voortbrengfel van den arbeid van de gansche staatshappij wordt jaarlijks tusschen deeze twee onderscheiden standen van menschen (stedelingen, en landbewoonders) verdeeld, ondertusschen wordt door middel van deeze verordeningen een grooter deel van dat voortbrengfel aan de stedelingen toegevoegd, dan hun anders zou toekomen, terwijl tevens aan de landbewoonders een minder deel te beurt valt.

De hoeveelheid van handwerken en andere waaren, welke jaarlijks uit eene stad gevoerd worden, bedraagt den prijs, welken de stad wezentlijk betaalt voor de levensmiddelen,

en andere ruuwe stoffen, welke jaarlijks in dezelve ingevoerd worden. Hoe duurder derhalven de uitgevoerd wordende waaren zijn, des te beterkoop zijn de levensmiddelen, en andere ingevoerd wordende ruuwe stoffen. De arbeid der stedelingen wordt meer, en die der landbewoonders minder voordeelig.

Dat de arbeid, welke in de steden gedreeven wordt, overal door geheel *Europa* heen, voordeeliger is, dan die, welke men op het land oeffent, kan, zonder dat wij ons in zeer naauwkeurige berekeningen behoeven te begeeven, zeer klaar blijken uit eene zeer eenvoudige en allerduidlijkste aanmerking — wij vinden in alle landen van *Europa* ten minsten honderd menschen, welke door handwerken en fabrieken uit kleine beginselen tot groot fortuin gekomen zijn (en dit is juist de arbeid, met welke zig de stedelingen bezig houden) tegen éénen, welke door dien arbeid, welke eigenlijk tot het land behoort, dat is, door zodanige verbeteringen, in den aanleg, en bebouwing van zijn land, welke eene vermeerdering van deszelfs ruuwe voortbrengselen moesten ten gevolge hebben, groote schatten gewonnen heeft — dus moet het waarheid zijn, dat in den stand der stedelingen de vlijt zichtbaar beter beloond wordt, en dat de arbeidsloonen, en de voordeelen van de kapitaalen zichtbaar grooter moeten zijn, dan in den stand der landbewoonders —

I. maar kapitaal en arbeid zoeken altijd dien
 B O E K. aanleg, welke de voordeeligste is, en dus
 X. moeten beide, zo veel mogelijk is, naar de
 HOOFDST. steden trekken, en het platte land verlaten.

Daar de inwoonders van eene stad zeer na bij elkanderen wonen, kunnen zij zeer gemakkelijk zig met elkanderen vereenigen — zelfs de minstbeduidende ambachten zijn in de eene of andere stad tot gildens gemaakt, en zelfs daar, waar zij nooit gildens hebben kunnen worden, heeft nog altijd die geest der gildens, de naarijver tegen vreemdelingen, die afkeer tegen het aanneemen van leerjongens, of tegen het mededeelen van het geheim van hun ambacht bij hen de overhand behouden, en hen aangezet, om die mededinging, welke zij door geene gildewetten konden weeren, door vrijwillige verbintenissen, en vereenigingen tegen te gaan — zodanige ambachten, welke niet dan een klein getal van handen noodig hebben, zijn te gemakliker in de gelegenheid van zig met elkanderen te verbinden — men heeft mischien zes wolkammers noodig om duizend spinders en weevers aan het werk te houden — wanneer nu deeze wolkammers zig onderling verbinden, om geene leerjongens aantenemen, dan kunnen zij niet alleen zig van al het werk meester maaken, maar zelfs de geheele fabriek in eene foort van slavernij onder zig brengen, en hunne arbeidsloonen ver doen
 rij-

rijzen boven 't geen de natuur van hun werk I.
vordert. (a) BOEK

De landbewoonders zijn op verschillende X.
afstanden van elkanderen verspreid, en kunnen dus zo gemakkelijk niet bij elkanderen komen — zij zijn niet alleen nooit in gildens vereenigd geweest, maar zelfs heeft de geest der gildens nooit onder hen geheerscht — nooit heeft men leerjaaren noodig geoordeeld, om iemand tot het oefenen van den landbouw, het grootste ambacht van het platte land, bevoegd te maaken — ondertusfchen is er misfchien, na dat geene, 't welk men vrije kunften en wetenschappen noemt, geene bezigheid, in welke eene grootere verfcheidenheid van kunde en ondervinding vereischt wordt — de ontelbaare werken, welke, in alle taalen, over den landbouw gefchreeven zijn, kunnen ons overtuigen, dat dezelve bij de verftandigfte en kundigfte volkeren nooit is aangezien als eene zaak, van welke de kundigheid zeer gemakkelijk te verkrijgen is, en nog zullen wij vergeeffche moeite doen, indien wij die kundigheden, welke zelfs een gemeene landpachter doorgaands bezit omtrent die verfcheidenheid en ingewikkeldheid van
aan-

(a) Het komt mij voor, dat zij dit even zeker zouden kunnen doen, als was het geheele denkbeeld van gildens, en van wetten op de leerjaaren onbekend. *Ditgeever.*

I. aanleg, uit die werken zouden willen leeren,
 B O E K. hoe laag ook zommige waarlijk veraglijke
 X. schrijvers zig aanmatigen om op hen te val-
 HOOFDST. len. Er is in tegendeel naauwlijks een ge-
 meen werktuiglijk ambacht, van het welke
 men niet alle verrigtingen op eenige weinige
 bladzijden zo volkomen en duidelijk kan voor-
 stellen, als door woorden met afbeeldingen
 opgehelderd mogelijk is — men vindt, in de
geschiedenis der kunsten en wetenschappen, nu
 onlangs door de *Fransche academie* uitgegee-
 ven, (b) veele van dezelve op die wijze alge-
 meen voorgesteld — daarenboven vereischen
 de inrichtingen van de bijzondere werkzaam-
 heden van den landbouw, welke bij iedere
 verandering van het weder, zo wel als bij
 menige andere toevallen, telkens onderschei-
 den moeten zijn, veel meer oordeel en kün-
 digheid, dan zodanige ambachten, welke al-
 tijd of genoegzaam altijd dezelfde zijn.

Niet alleen wordt in het beroep van den
 landman, en in de algemeene inrichtingen
 van de werkzaamheden van den landbouw,
 maar zelfs ook in de geringere takken van
 den arbeid op het land, veel meer kunde en
 ondervinding vereischt, dan in het grootste
 gedeelte van de werktuiglijke ambachten —
 een

(b) *Arts & Metiers*. Een zeer kostbaar en
 verschoon werk in verscheiden boekdeelen, in fol.

Uitgever.

een ambachtsman, welke in ijzer of koper werkt, bedient zig van gereedschappen en werktuigen, welke hoedanigheid altijd dezelfde of genoegzaam dezelfde is. Maar een landman, welke den grond met een gespan van paarden of osfen beploegt, werkt met werktuigen, van welke de gezondheid, krachten, en gesteldheid op onderscheiden tijden zeer verschillen — de natuur van de stoffen, welke hij bewerkt, is even verschillende als de werktuigen, van welke hij zig bedient, en beide vorderen met veel oordeel en overleg behandeld te worden — het ontbreekt eenen gemeenen ploeger zelden aan oordeel en overleg, schoon men hem doorgaands als een voorbeeld van domheid en onkunde verlijft. Hij is zeker minder gewoon aan een gezellig onderhoud, dan werktuiglijke arbeiders, welke in de steden wonen — zijne stem, en zijn geluid zijn rauwer, en moeilijker te verstaan, door die geenen die aan zijnen omgang niet gewoon zijn, maar, des niettegenstaande is zijn verstand, 't welk gewoon is meerdere verscheidenheid van onderwerpen te beschouwen, in het algemeen veel doordringender dan dat van hun, welke geheele aandacht van den vroegen morgen tot den laaten avond gewoonlijk enkel bij het verrigten van een of twee zeer eenvoudige werkzaamheden bepaald blijft — hoe sterk in dedaard de geringste standen van het volk op het

I.
B. O. E. K.
X.
HOOFDST.

I. het land boven die van de steden uitmunten,
 B O E K. weet ijder, welke bezigheden of nieuwsgie-
 X. righeid gelegenheid gegeven hebben om met
 ROEGDST. beide die standen om te gaan — men zegt
 ook dat in *China*, en den *Indostan* zo we lde
 rang als de arbeidsloonen van die geene, die
 op het land werken, hooger zijn, dan die
 van de meeste handwerkers, en ambachten
 in de steden (c), en dit zou waarschijnlijk
 overal plaats hebben, indien het niet door
 de wetten en den geest van de gildens wierd
 tegengehouden — ondertusfehen moet men
 de meerderheid, welke de arbeid der steden
 in geheel *Europa*, boven dien van het land
 heeft, niet geheel en al aan de gildens, en
 gildewetten toeschrijven — zij ontstaat nog
 daarenboven uit veele andere inrigtingen —
 de hooge belastingen op buitenlandsche ma-
 nufactuuren, en op alle waaren, welke door
 buitenlandsche koopliiden ingevoerd worden,
 loopen alle op hetzelfde oogmerk uit. (d)
 Gildewetten stellen de stedelingen in staat,
 om den prijs hunner waaren te verhoogen,
 zou-

(c) Zie het geene ik in noot (k) van het tweede
 hoofst. van dit eerste boek, wegens *China* gezegd
 heb. *Uitgever.*

(d) De schrijver zal dit denkbeeld, 't welk
 hier maar met den vinger aangeroord wordt, op de
 voortreffelijkste wijze in zijn vierde boek ontwikke-
 len. *Uitgever.*

zonder gevaar van door de mededinging van hunne eigene landgenooten onderkroopen te worden — maar deeze nadere inrigtingen verzekeren hun ook tegen de mededinging van buitenlanders — de verhooging der prijzen, welke beide deeze verordeningen verwekken, wordt ten laasten overal betaald door de landjonkers, landpachters, en arbeiders op het land, welke zig zelden tegen de oprichting van zodanige monopolien verzetten — zij hebben gewoonlijk noch lust, noch geeflepenheid om zig met elkanderen te verbinden, en het geschreeuw, en de valsche gronden, welke de kooplieden, en fabrikeurs in hun voordeel aanvoeren, kunnen hen gemakkelijk doen gelooven, dat het bijzonder belang van een gedeelte, en wel van een ondergeschikt gedeelte van de maatschappij, het belang van de geheele maatschappij is.

In *Groot-Brittannien* schijnt de meerderheid van den stedelijken arbeid boven dien van het platte land in vroegere tijden grooter geweest te zijn, dan tegenwoordig — de arbeidsloo- nen op het land komen thands nader bij die van de ambachten; en de voordeelen van kapitaalen, welke in den landbouw besteed worden, verschillen thands minder van die geene, welke in fabrieken en ambachten aangelegd worden, dan men wil, dat in de voorige, of in het begin van deeze eeuw plaats had — deeze verandering kan men

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. aanmerken als een noodzakelijk, doch zeer
 B O E K
 X.
 HOOPDST. laat komend gevolg van de buitengewone
 aanmoediging, welke men aan den stedelijken
 arbeid gegeven heeft. De opgehoopte kapita-
 taalen in de steden worden door den tijd zo
 groot, dat dezelve niet langer in die foort
 van arbeid, welke aan de steden eigen is,
 met de oude voordeelen kunnen besteed wor-
 den. Die arbeid heeft, even gelijk alle an-
 dere, zijne grenzen — de vermeerdering van
 de kapitaalen doet de mededinging vermeere-
 ren, en hieruit volgt vermindering van
 voordeelen — de vermindering van voordee-
 len in de steden dringt de kapitaalen naar het
 platte land, waar dezelve, door nieuwe vraa-
 gen naar arbeiders te verwekken, noodzaak-
 lijk de arbeidsloonen doen rijzen — dan ver-
 spreiden zig de kapitaalen, als ik mij zo uit-
 drukken mag, over de geheele oppervlakte
 van het land, en, daar zij dus aan den land-
 bouw besteed worden, worden zij gedeeltelijk
 aan het platte land terug gegeven, ten kos-
 ten van het welke zij, althands grootendeels,
 in de steden opgehoopt waren. Ik zal in
 het vervolg aantoonen, dat overal, in geheel
Europa, de grootste verbeteringen in den
 landbouw derzelve oorsprong aan zodanigen
 overvloed van kapitaalen verschuldigd zijn,
 welke eerst in de steden zijn opgezameld, te
 gelijktijd zal ik trachten te doen zien, dat
 schoon zommige landen door deezen loop
 van

van zaaken, tot eenen aanmerklijken trap van I.
 rijkdom gereezen zijn, dezelve echter uit zij- B O E K.
 nen aart natuurlijk te zwak, onzeker, door X.
 ontelbaare toevallen aan verwoesting onder- HOOFDST.
 hevig, en geheel strijdig tegen de orde van
 de natuur en reden is. Ik zal de belangen,
 de vooroordeelen, de wetten en gewoontens,
 welke deeze ophooping van kapitaalen in de
 steden veroorzaakt hebben, zo klaar en duid-
 lijk, als mij mooglijk zal zijn, in het derde
 en vierde boek van dit werk zoeken open te
 leggen.

Menschen, die van een en hetzelfde am-
 bacht leeven, ontmoeten elkanderen zelden,
 zelfs voor vermaak, en uitspanning, zonder
 dat hunne verkeerling in eene soort van on-
 derlinge vereeniging ten nadeele van het ge-
 meen, of in eenig ontwerp om hunne waa-
 ren duurder te verkoopen, eindigt. En het
 is indedaad onmoglijk, om door eenige wet,
 welke uitvoerbaar zou zijn, of met vrijheid
 en gerechtigheid bestaanbaar zou weezen, te
 kunnen beletten, dat zodanige menschen el-
 kander ontmoeten; maar hoezeer geene wet
 immer in staat is, om menschen van hetzelf-
 de ambacht te hinderen, om nu en dan bij
 elkander te komen, zo behoorde ten minsten
 de wet zodanige bijeenkomsten niet te begun-
 stigen, veel min nog noodzaaklijk te maa-
 ken.

Eene inrichting, welke alle die geene, die
 in

I. in eene stad tot een en hetzelfde ambacht
 B O E K. behooren, verplicht, om hunne naamen en
 X. woonplaatzen in een openbaar register in te
 HOOFDST. schrijven, begunstigt zodanige bijeenkomsten.
 Zij verbindt menschen met elkanderen, welke
 anders mooglijk nooit elkanderen zouden heb-
 ben leeren kennen, en zij wijst ijder, die van
 dat ambacht leeft, den weg aan, om de ove-
 rigen te kunnen vinden — eene inrichting,
 volgens welke alle, die van een en hetzelfde
 ambacht leeven, verplicht worden, om zigzel-
 ven op eenen zekeren tax te stellen, ten ein-
 de voor hunne armen, hunne zieken, hunne
 weduwen en hunne weezen te zorgen, maakt
 zodanige bijeenkomsten noodzaaklijk, omdat
 zij hun een gemeenschaplijk belang in het
 bestuur van een zodanig fonds geeft.

Wanneer zodanig ambacht tot een gilde
 gemaakt wordt, dan zijn zodanige bijeenkom-
 sten niet alleen noodzaaklijk, maar dan krij-
 gen ook de besluiten van de meerderheid
 eene verbindende kracht voor alle — in een
 volkomen vrij ambacht kunnen geene verbin-
 tenissen van belang en uitwerking gemaakt
 worden, dan met eenparige toestemming van
 alle de baazen, en zij kunnen niet langer
 duuren, dan zo lang ijder van dezelfde ge-
 dachten blijft — de meerderheid van een gil-
 de kan eene gildewet maaken met geschikte
 boeten, door welke de mededinging met meer
 kracht en duurzaamheid aan banden kan ge-
 legd

tegd worden, dan immer door eenige vrijwillige verbindtenis mooglijk is. (e) I.
B O E K.

Het voorgeeven, dat gildens tot een beter bestuur van een ambacht noodzaaklijk zijn, is zonder eenigen grond. De beste wezentlijkste en krachtigstwerkende goede orde, welke onder de ambachtsluiden kan worden gehouden, moet door geene gildewetten, maar door hunne klanten geschieden. De vrees van buiten klanten te zullen geraaken, moet hunne bedriegerijen voorkomen, en hunne onachtzaamheid beteugelen. Een uitsluitend voorrecht moet dat bedwangmiddel noodzaaklijk verflappen; in dat geval is men wel verplicht om zig van een bijzonder soort van werklieden te bedienen, zij mogen zig gedraagen, zo als zij willen. Het is zelfs een gevolg van zodanige gildens, dat men in veele zeer volkrijke steden (f) zelfs in sommige van de nooozaaklijkste ambachten, naauwlijks draaglijke werklieden kan vinden, dat

(e) Mits het aan zodanige gildens vrij staat, om zelve wetten te maaken, het geene, (dank zij het wijze bestuur onzer voorvaderen!) in ons land het geval niet is. *Uitgever.*

(f) Men voege hierbij, *van Engeland*, want dit zal algemeen geen steek houden, en wij zouden onze *Hollandsche* werklieden zeer belasteren, indien wij dit over het algemeen toefstemden.

Uitgever.

I. dat men, indien men iets wil gemaakt hebben, 't welk redelijk goed bewerkt is, het zelve in de voorsteden moet laten verrigten, waar de ambachtssluiden, geen uitsluitend voorrecht bezittende, niets dan hun karakter hebben, van het welke zij afhangen, en dat men dan de gemaakte werken, zoo goed, als men kan, ter sluik in de stad moet laten komen.

B O E K.
X.
HOOFDST.

Langs deezzen weg veroorzaakt de staatkunde van *Europa* eene zeer belangrijke ongelijkheid in het geheele beloop van de voor- en nadeelen van de onderscheiden soorten van aanleg in arbeid en kapitaalen, door in zommige zaaken de mededinging binnen veel nauwer grenzen te bepaalen, dan dezelve anders uit derzelve aart zoude hebben.

In de tweede plaats — de staatkunde van *Europa* veroorzaakt eene andere ongelijkheid van eenen tegenovergestelden aart in het geheele beloop van de voor- en nadeelen van de onderscheidene soorten van aanleg in arbeid en kapitaalen, door in zommige zaaken de mededinging veel verder te doen uitbreiden, dan dezelve natuurlijk zijn zoude.

Men heeft het als eene zaak van zoo veel belang aangemerkt, dat een geschikt getal van jonge menschen tot zekere beroepen moesten worden opgebracht, dat zomtijds de regeering, en ook menigmaal weldadige menschen, zig geleend hebben, om menigte van
kost-

kostgelden, vrije scholen, jaargelden, beurzen, enz. ten dien einde opterigten, waardoor veel meer menschen zodanige beroepen hebben gevolgd, dan zig anders tot dezelve zouden hebben begeeven. In de meeste Christen landen, geloof ik, wordt het opbrengen van het grootste gedeelte van de jonge luiden tot den Geestelijken stand op deeze wijze vooruit betaald. (g) Zeer weinige van dezelve studeeren geheel en al op hunne eigene kosten. De lange, verdrietige en kostbaare voorbereidingen welke deeze stand vordert, geven aan dezelve niet altijd eene geve-

I.
B O E K,
X.
HOOFDST.

(g) Althands in *Holland* niet — wij hebben wel eenige zodanige beurzen, onder anderen het *Staatens Collegie te Leiden*. Doch het getal der jonge luiden, welke in hetzelfde studeeren, is zeer gering in vergelijking van die geenen, die voor eigen rekening studeeren. In ons land studeeren genoegzaam alle, die tot den geestelijken stand opgebracht worden, voor eigen rekening. En wij hebben zeker geene reden, om over een al te groot getal van zodanige studenten te klaagen — nog maar weinige jaaren geleden zag de regeering van *Holland* zig in de noodzaaklijkheid, om den lust tot die studie, door nieuwe aanmoedigingen, te verlevendigen, en, indien aan dezelve de hand niet gehouden wierd, zou het te voorzien zijn, dat binnen weinige jaaren zommige kerken zouden ledig staan. *Uitgever.*

I. venredigde belooning, hierdoor wordt dus de
 B O E K. kerk opgevuld met menschen, welke, om
 X. maar aan een bestaau te geraaken, genegen
 HOOFDST. zijn, om zig met eene veel geringere bezol-
 ding te vergenoegen, dan tot welke eene zo-
 danige opvoeding hen anders gerechtigd zou-
 de maaken — en langs deezen weg neemt de
 mededinging der behoefligen de beloning der
 welgestelden weg — men zal het zekerlijk
 voor onbetaamlijk houden, indien ik eenen *Cur-
 ratus* (*h*) of eenen kapellaan wil vergelijken bij
 eenen

(*h*) *Curate*, zo noemt men in *Engeland* eenen
 plaatsvervanger van eenen predikant, welken hij
 zelf moet beloonen. *Aanm. van den hoogd. ver-
 taaler.* Ik zal in *het 2de hoofdst. van het 5de
 boek van Smith* nader gelegenheid hebben, om
 van de *Engelsche* Geestelijkheid te spreken —
 voor het tegenwoordige zal alleen genoeg zijn,
 te zeggen, dat in *Engeland* de Geestelijkheid
 verdeeld wordt in hooge, en laage — dat tot de
 laage Geestelijkheid behoren alle, die geenen
 hoogereren rang hebben, dan die van *Presbyters*,
 of *Priesters*, dat is, predikanten — de predikan-
 ten worden onderscheiden in *Rectors*, *Vicarisfen*,
 en *Curaten*. *Rectors* zijn de zodanige, welke de
 landtienden zelve bezitten, zo dat zij zelve het
 volle inkomen van de pastorij (*living*) genieten.
Vicarisfen zijn predikanten van zodanige parochien
 (*impropriations*) van welke de eigendom der in-
 komsten van de kerk aan eenen wereldlijken per-
 soon toebehoort. Dit alles zal in *het 5de boek*
 dui-

eenen handwerker in een gemeen ambacht —
 ondertusfchen kan men de bezolding van
 eenen zodanigen preeker of kapellaan zeer
 eigenlijk aanmerken, als van dezelfde natuur
 te zijn, met de arbeidslooenen van eenen am-
 bachtsman — alle drie worden zij voor hun
 werk betaald, ingeolge de overeenkomst,
 welke het hun gelukt is te treffen met die
 geenen, voor welke zij arbeiden. Tot na
 het midden van de veertiende eeuw waren
 vijf marken, (’t welk omtrent zo veel aan
 zilver was, als tien ponden sterling, van on-
 ze tegenwoordige munt, in *Engeland* de ge-
 woone bezolding van eenen *Curatus*, of eenen
 bezoldigden *Parochiepriester*, gelijk wij bij de
decreeten van veele onderscheiden *Nationaale*
Concilien bepaald vinden — in dat zelfde tijd-
 vak vinden wij, dat vier stuivers daags, (zijn-
 de zo veel als een schelling van onze tegen-
 woordige *Engelsche* munt) bepaald was voor
 het arbeidsloon van eenen metselaars baas,
 en drie stuivers daags, (gelijk aan negen
 stuivers van onze tegenwoordige munt) het
 ar-

duidelijker worden. *Curaten* zijn zodanigen, die
 den dienst waarneemen voor *Rectors*, en *Vicaris-*
fen, die zelve buiten staat zijn, of geene gele-
 genheid hebben, ’t zij om dat zij meer dan éene
 pastorij bezitten, or tegelijk andere waardigheden
 bekleeden. *Tegenw. Staat van Gr. Britt. I. deel*,
 n. 196. *Uitgever.*

I. arbeidsloon van eenen metselaarsknecht (i)

BOEK X. HOOFDEST. de arbeidsloo-
 nenen van beide deeze ambachts-
 luiden waren dus, indien men onderstelt, dat
 zij het geheele jaar door werk hadden, veel
 grooter, dan die van eenen parochiepriester,
 het arbeidsloon van den metselaarsbaas, in-
 dien wij stellen, dat hij een derde van het
 jaar zonder werk is geweest, was nog ten
 vollen aan dat van den priester gelijk. In
 eene acte van het twaalfde jaar van koningin
Anna, hoofdst. 12. wordt verklaard: „ dat
 „ vermits door gebrek van genoegzaam le-
 „ vensonderhoud, en behoorlijke aanmoedi-
 „ ging van de predikanten, de kerken op
 „ veele plaatzen zeer slecht voorzien waren,
 „ de bischop daarom gevolmagtigd wierd
 „ om hen, door een gefchrift onder zijne
 „ hand en zegel, van eene voldoende en ze-
 „ kere bezolding of inkomen te voorzien,
 „ niet hooger dan vijftig, en niet laager dan
 „ twintig ponden in het jaar,” men rekent
 tegenwoordig, dat veertig ponden in een jaar
 eene zeer goede bezolding is voor eenen pa-
 rochiepredikant, en niettegenstaande deeze
 parlaments-acte zijn er veele parochien, in
 welke geen twintig ponden betaald worden.
 Er zijn veele Schoenmaakersknechts in *Lon-*
den, welke veertig ponden in het jaar verdie-
 nen;

(i) Zie het *Statuut voor de Ambachtsluiden*
 van het 25ste jaar van *Eduard den III.* *Smith.*

men, en men zal naauwlijks eenen geringen ambachtsman, van welke eene soort men wil, in die hoofdstad vinden, die niet meer dan twintig ponden in een jaar kan winnen. De laatstgenoemde som zelfs overtreft in de daad dat geene niet, 't welk zeer dikwils door gemeene daggelders in veele kerfspelen op het land jaarlijks gewonnen wordt: wanneer ooit de wet zig heeft toegelegd, om de arbeidsloonen van de ambachtsluiden te regelen, heeft dezelve altijd eer gezogt om dezelve te verlaagen, dan te verhoogen — maar in veele gelegenheden heeft de wet getragt de bezoldingen van de parochiepredikers te verhoogen, en de *Rectors* van de kerfspelen te verplichten, uit hoofde van de waardigheid van de kerk, om aan dezelve meer te geeven, dan het bekrompen bestaan, 't welke zij zelve genegen mogten zijn, om aanteneemen — en in beide deeze gevallen schijnt de wet even krachteloos te zijn geweest; zij is nooit in staat geweest, om de bezolding der parochiepreekers te doen rijzen, of de arbeidsloonen der ambachtsluiden te doen daalen tot die som, welke zij bedoelde — en de reden hier van is, om dat zij nooit het vermogen heeft gehad aan den eenen kant, om de parochiepreekers te beletten bereid te zijn, om zig met minder dan de wettige bezolding te vergenoegen, uit aanmerking zo van hunne bekrompene omstandigheden, als van de me-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. nigte van hunne mededingers, en aan de andere zijde, om de ambachtsluiden te verhinderen, dat zij hoogere daggelden begeerden, in aanmerking van de tegenovergestelde mededinging van die geene, welke door hen in 't werk te stellen, 't zij voordeel, 't zij genoegten — de rijke kerkelijke bedieningen, en andere hooge waardigheden (*) houden de eer van de kerk op, niettegenstaande de armoedige omstandigheden van zommige van derzelve mindere leden. Ook maakt de eerbied, welke men aan dit beroep bewijst, zelfs voor deeze mindere leden eene foort van vergoeding uit tegen de bekrompenheid van hunne belooning in geld — in *Engeland*, en in alle *Roomsch Catholijke* landen, is de loterij van de kerk indedaad veel voordeliger, dan noodzaaklijk is — de voorbeelden van de kerken van *Schotland*, van *Geneve*, en van veele andere *protestantsche* kerken kunnen ons overtuigen, dat in een zo achtbaar beroep, in 't welk zo ruim gezorgd is, om jonge luiden tot bekwaamheid te brengen, zelfs de hoop op veel gematigder bezoldingen voldoende is, om een genoegzaam getal van geleerde, welopgevoede, en deftige mannen den geestelijken stand te doen verkiezen.

Wan-

(*) Wij zullen van dezelve in het 2de hoofst. van het 5de boek nadere denkbeelden krijgen.

Uitgever.

Wanneer in zodanige beroepen, aan welke geene bepaalde bezolding is vastgemaakt, bij voorbeeld, in de rechtsgeleerdheid, of geneeskunde, eens een geevenredigd getal van jonge luiden voor kosten van het algemeen wierd opgebracht, dan zou in dezelve de mededinging weldra zo groot worden, dat derzelver belooning in geld zeer veel zoude daalen — men zou dan weldra niemand meer vinden, die het der moeite waardig zou achten om zijnen zoon in een van beide die wetenschappen voor zijne eigen rekening te laten studeeren. Die wetenschappen zouden dan geheel overgelaaten worden voor die geenen, welke uit openbaare liefdegiften wierden opgebracht, welker getal en behoefstens hen zouden noodzaaken, om zig met eene zeer ellendige belooning te vergenoegen, ter geheele vernedering van de thands zo achtenswaardige beroepen van rechtsgeleerden en geneesmeesters.

Dat met tegenspoeden worstelend slag van menschen, welke men gewoonlijk geleerden noemt, is tamelijk dikwils in zodanige omstandigheden, in welke zich de rechtsgeleerden en geneesmeesters zouden bevinden, indien de zo evengemelde onderstelling doorging. In alle strecken van *Europa* bestaat het grootste gedeelte van dezelve in menschen die voor de kerk opgebracht, maar door verscheiden redenen verhinderd zijn om in den

I. geestelijken stand te komen, zij zijn dus ge-
 B O E K. woonlijk ten kosten van het algemeen opge-
 X. voed, en hun getal is overal zo groot, dat
 HOOFDST. daar door de belooning van hunnen arbeid
 gemeenlijk tot eene rampzalige laagte zinkt.

Voor dat de drukkunst uitgevonden was,
 bestond het eenige werk, waarmede een zo-
 danig geleerde eenig voordeel van zijne be-
 kwaamheden kon genieten, daarin, dat hij
 een openbaar of bijzonder onderwijzer of
 leeraar wierd, of dat hij andere menschen de
 schoone en nuttige kundigheden, welke hij
 zelve verkreegen had, mededeelde — en dit
 is nog tegenwoordig eene aanzienlijker, nut-
 tiger en zelfs voordeeliger bezigheid, dan die
 bezigheid van werken voor boekverkoopers
 te schrijven, waartoe de drukkunst aanleiding
 gegeven heeft — de tijd, de studie, de
 smaak, de kunde, en de aanhoudende arbeid-
 zaamheid, welke in eenen schrijver over we-
 tenschappen vereischt worden, indien hij uit
 zal munten, moeten ten minsten gelijk staan
 met die, welke men in de grootste practi-
 zijns in de rechten of geneeskunde kan ont-
 moeten. Maar de gewoone belooningen van
 uitmuntende schrijvers staan in geene even-
 redigheid tot die van rechtsgeleerden en ge-
 neesmeesters — omdat de handel van de eerst-
 genoemden gedreeven wordt door behoeftige
 menschen, welke ten kosten van het alge-
 meen zijn opgebracht, terwijl die van de twee
 laatst-

laatstgenoemden door zeer weinige geoëffend wordt, welke niet voor eigen rekening gestudeerd hebben — ondertusfchen zou buiten twijffel de gewoone belooning van openbaare en bijzondere leeraars, hoe gering dezelve ook fchijnt, nog veel lager zijn, dan zij is, indien de mededinging van deeze nog behoeftiger geleerden, die voor brood fchrijven, de markt niet verlaaten had — voor de uitvinding van de drukkunst fchijnen de benaamingen van student en van bedelaar genoegzaam van dezelfde betekenis geweest te zijn — de bestuurders van de onderscheiden *univerfiteiten* fchijnen voor dien tijd altijd aan hunne studenten de vrijheid vergund te hebben, om te bedelen. (I)

In zeer oude tijden, en voor dat nog eenige liefdaadige infellingen van deezen aart, om behoeftige jongelingen tot geleerde beroepen optebrengen, bekend waren, fchijnen de belooningen van uitmuntende leeraars oneindig aanmerkelyker te zijn geweest. *Ifocrates* verwijt, in dat werk, 't welk hij zijne *gefprekken tegen de Sophisten* noemt, den leeraaren van zijnen eigen tijd hunne ongerijmdheid — „ zij doen de heerlijkfte beloften aan „ hunne leerlingen,“ zegt hij, „ zij neemen „ op

(I) Het zou niet onaangenaam zijn geweest, indien de fchrijver, ten deezen einde, eenig bewijs had aangevoerd. *Uitgever.*

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. „ op zig om hen te leeren, wijs, gelukkig;
 B O E K. „ en rechtvaardig te zijn, en ter vergelding
 X. „ van eenen zo belangrijken dienst, bedin-
 HOOFDST. „ gen zij eene armhartige belooning van vier
 „ of vijf *minae*. Zij, welke anderen wijsheid
 „ willen leeren,” vervolgt hij, „ behooren
 „ zelve wijs te zijn, maar indien iemand
 „ eene zodanige waar voor zulk eenen prijs
 „ wil verkoopen, dan kan men hem over-
 „ tuigen, dat hij de grootste dwaas is.”
 Zijn oogmerk is zeer zeker niet, om met dit
 zeggen eenen breeden ophef van die beloo-
 ning te maaken, en wij kunnen zeer gerust
 zijn, dat dezelve althands niet geringer was,
 dan hij dezelve opgeeft. Vier *minae* was zo
 veel, als bij ons tegenwoordig, dertien pon-
 den, zes schellingen, en agt stuivers sterling.
 Vijf *minae* stonden gelijk met zestien pon-
 den, dertien schellingen, en vier stuivers —
 dus moet in dien tijd de gewoone belooning,
 welke de beroemdste wijsgeeren te *Athenen*
 voor hunne lesfen ontvingen, niet minder
 geweest zijn, dan de hoogste van deeze twee
 fommen — *Isocrates* zelve eischte tien *minae*,
 of drieëndertig ponden, zes schellingen, en
 agt stuivers van ijderen leerling. Men zegt,
 dat hij honderd leerlingen had, toen hij te
Athenen zijne lesfen gaf. Ik begrijp, dat dit
 het getal zal geweest zijn, welke hij te ge-
 lijkertijd onderwees, of welke dat geene,
 't welk

't welk wij eenen loop van lessen (*m*) noemen, bijwoonden, een getal, 't welk, in aanmerking van eene zo groote stad, en eenen zo beroemden leeraar, welke bovendien dat geene 't welk van alle wetenschappen het allermeeſte in den ſmaak was, namentlijk de *Rhetorica*, onderwees, niet buitengewoon kan voorkomen. Hij moet dus voor ijderen loop van zijne lessen duizend *minae* genooten hebben, dat is, drieduizend, driehonderd, drieëndertig ponden, zes ſchellingen en agt ſtuivers ſterling. Ook zegt ons *Plutarchus* op eene andere plaats, dat duizend *minae* zijn *didactron* of de gewoone prijs van zijne lessen was — het ſchijnt, dat in dien tijd veele andere beroemde leeraars groote ſchatten gewonnen hebben. *Gorgias* gaf aan den tempel van *Delphi* zijn eigen ſtandbeeld van zuiver goud tot een geſchenk — ik denk echter niet, dat wij behoeven te gelooven dat dit een beeld van levensgrootte zal zijn geweest. (*n*) Zijne levenswijze, gelijk ook die van *Hippias* en *Protagoras*.

I.
B O E K
X.
HOOFDST.

(*m*) *A Course of lectures*, wij noemen eene *curſus* eene geheele afhandeling van het zamenſtel van eene wetenschap. *Uitgever.*

(*n*) Men leest dit ook bij *Plin. lib. 33. cap. 4.* *Suidas* verhaalt, dat *Gorgias* zig honderd *minae* van ijderen leerling liet betalen. *Uitgever.*

I. *goras*, twee anderé beroemde wijsgeeren van dien tijd, wordt ons door *Plato* beschreeven, als luisterrijk, zelfs tot verkwisting toe. *Plato* zelve heeft, zegt men, met zeer veele pracht geleefd. Zelfs *Aristoteles*, nadat hij leermeester van *Alexander* was geweest, en (gelijk dit algemeen erkend wordt) zo door hem zelve, als door zijnen vader *Philippus*, zeer rijklijk beloond was geworden, achtete het des niettegenstaande nog wel der moeite waardig, om naar *Athene* terug te keeren, en het onderwijs in zijne school weder optevatten. Waarschijnlijk waren in die tijden de leeraars in de schoone wetenschappen zeldzaamer, dan zij een of twee leeftijden laater geworden zijn, toen misfchien de mededinging reeds zo wel den prijs van hunnen arbeid, als de bewondering van hunne personen een weinig zal hebben doen daalen — ondertusfchen blijkt het echter, dat de beroemdste onder hen altijd eenen veel hoogerem trap van eerbied genoten hebben, dan immer een man van een dergelijk beroep in onze tegenwoordige tijden heeft kunnen bereiken. De *Atheniensers* zonden *Carneades* den *Academist*, en *Diogenes* den *Stoicyn* in een plechtig gezantschap naar *Rome*, en, schoon toen hunne stad reeds van haaren vorigen luister had verlooren, was zij echter nog een onafhankelijk en aanmerklijk groot gemeenebest — ondertusfchen was *Carneades* een *Babylonier*

van geboorte, en daar er nooit een volk was, 't welk zo afkeerig was van vreemdelingen tot de openbaare bedieningen toe te laten, dan de *Athenienfers*, zo kan ons dit leeren, hoe groot eene achting zij hem hebben moeten toedragen.

Deeze ongelijkheid is mogelijk over het geheel meer voordeelig dan nadeelig voor het algemeen — zij mag het beroep van eenen openbaaren leeraar een weinig vernederen, maar het gemak, dat het onderwijs in geleerde werenschappen goedkoop is, is zeker een voordeel, 't welke tegen dit geringe ongemak ligtelijk op kan weëgen — het algemeen zou ongetwijffeld nog veel meer voordeel van dit gemak kunnen genieten, indien de inrichting van onze schoolen, en *Academien*, in welke openbaar onderwijs wordt gegeven, verstandiger was, dan dezelve thands door het grootste gedeelte van *Europa* is. (o)

Ia

(o) Wanneer wij in het 2de hoofdst. van het 5de boek van dit werk, de beschrijving leezen, welke ons de Heer *Smith* daar geeft, van de *Engelsche Academien*, dan behoeven wij ons niet te verwonderen, dat hij zig dienaangaande eene gemelijke uitdrukking laat ontvallen. Ik weet niet hoe daar mede overeentebrengeu is de lof, welken *Bielfeld Inst. Polit. tom. I. pag. 83.* aan de *Engelsche Academien* toezwaait. Ondertusschen is het er ver van daan, dat het op alle de *Academien*

I. In de derde plaats — de staatkunde van
B O E K. *Europa* veroorzaakt eene zeer schadelijke on-

X.
HOOFDST. gelijkheid in het geheele beloop van de voor-
 en nadeelen van de onderscheiden soorten van
 aanleg in arbeid en kapitaalen, door den vrijen
 omloop van arbeid en kapitaalen van de eene
 bezigheid naar de andere, en van de eene
 plaats naar de andere te verhinderen.

De wet omtrend de leerjaaren verhindert

zelfs

zich

mien van *Europa* zo stordig zou toegaan, als ons

de Heer *Smith* (die in vroeger tijd zelve *Profesfor*

in de zedelijke wijsbegeerte te *Glasgow* geweest

is) van de *Academien* van zijn land verhaalt. Wij

kunnen althands in ons vaderland, op vijf uitmun-

tende *Academien* roemen — in welke zodanige

jonge luiden, die lust hebben om te studeeren,

niet alleen een allerredelijkst onderwijs, alerbè-

kwaamste profesoren, openbaare bibliotheeken,

en wat hun verder noodig is, vinden, maar wij

moeten ook tot lof van meest alle onze *Profesfo-*

ren zeggen, dat zij hun werk maaken om zodanige

jonge luiden, in welke zij lust en ijver vinden,

met al hun vermogen voortzetten, en door eenen

gemeenzaamen omgang even zeer, als door hunne

gezette lessen, te onderwijzen. Er zal altijd te

verbetereen vallen, maar dit is, ten aanzien van

onze *Academien*, vooral te *Leiden*, en te *Utrecht*

waar, dat studenten, die zig willen toeleggen,

alle gelegenheid en aanmoediging vinden om be-

kwaame mannen te worden. *Uitgever.*

zelfs in dezelfde stad den vrijen omloop van den arbeid van de eene bezigheid naar de andere. De uitsluitende voorrechten van de gildens beletten, zelfs in hetzelfde ambacht, den vrijen omloop van den arbeid van de eene plaats naar de andere. (p)

Het gebeurt menigmaal, dat terwijl de ambachtsluiden in het eene ambacht zeer ruime loonen genieten, daarentegen die van een ander ambacht verplicht zijn, zig met dat gene, 't welk hun enkel een zeer sober bestaan oplevert, te vrede te houden — men stelle dat het eerstgenoemde ambacht in eenen toenemenden staat is, en telkens zig in verlegenheid vindt om nieuwe handen, en dat het laatstgenoemde in verval geraakt, en dat de overtoelgigheid van werkvolk bij aanhoudendheid vermeerdert — twee zodanige fabrieken kunnen zomtijds in dezelfde stad, en zomtijds in dezelfde nabuurschap zijn, zonder in staat te weezen van elkanderen eenigen bijstand te bewijzen — de wet omtrent de leerjaaren verbiedt dit in het eene geval, en zij vereenigt zig met de uitsluitende gildewetten, om dit in het andere geval tegen te houden. Ondertusfchen hebben, in veele onderscheiden handwerken, de werkzaamheden zo veele onderlinge overeenkomst, dat de werklieden zeer ge-

(p) Beide deeze gezegden zijn voornaamlijk toepasselijk op *Engeland*. *Uitgever.*

I. gemakkelijk het eene ambacht tegen het andere
 B O E K: zouden kunnen verwisfelen, indien hen dee-
 X. ze ongerijmde wetten niet in den weg fton-
 HOOFDST. den. Bij voorbeeld, de kunst om gemeen
 linnen, en de kunst om gemeene zijde te wee-
 ven, zijn genoegzaam geheel en al aan elkan-
 deren gelijk. Het weeven van gemeene wol-
 len stoffen is een weinig verschillende, maar
 dit onderscheid heeft zo weinig te beduiden,
 dat een goed linnen- of zijdeweever in wei-
 nige dagen een goed wollenweever worden
 kan — indien nu een van deeze drie hoofd-
 fabrieken in verval geraakte, dan zou het
 werkvolk deszelfs toevlucht tot de eene of
 andere van de twee overige, welke in voor-
 deeliger omftandigheden waren, kunnen nee-
 men, en dan zouden hunne arbeidsloozen in
 de welvaarende niet te hoog, en in de ver-
 vallende fabriek niet te laag worden. 't Is
 waar, in *Engeland* staat, volgens eene bij-
 zondere wet, de linnenfabriek voor alle men-
 fchen open, maar gelijk dezelve door het
 grootfte gedeelte van het land niet fterk ge-
 oeffend wordt, zo kan zij de algemeene toe-
 vlucht niet weezen voor ambachtsluiden van
 andere vervallende fabrieken, welke, overal,
 waar de wet op de leerjaaren plaats heeft,
 geene andere keuze over hebben, dan om, of
 ten lasten van hun kerfjel te komen, of om
 als gemeene daggelders te werken, waartoe
 zij, door hunne hebbelijkheden, veel minder
 in

In staat zijn, dan tot eenige andere soort van ambacht, dewelke eenige overeenkomst met hun eigen aangeleerde werk heeft, en dus verkiezen zij gewoonlijk ten lasten van hun kerspel te vervallen.

Dat gene, 't welk den vrijen omloop van arbeid van de eene bezigheid naar de andere verhindert, belet ook dat de kapitaalen van de eene zaak naar de andere niet kunnen worden overgebracht, dewijl de hoeveelheid van kapitaal, welke in eenige tak van fabrieken kan gebruikt worden, zeer veel afhangt van de hoeveelheid van werk, welke men in dezelve kan doen verrichten — ondertuschen geeven de gildewetten minder beletfel aan den vrijen omloop van de kapitaalen van de eene plaats naar de andere, dan aan den vrijen omloop van den arbeid — het valt aan eenen rijken koopman overal veel gemaklijker om in een stad, waar gildens zijn, het voorrecht te verkrijgen van te mogen handelen, dan aan eenen armen ambachtsman om te mogen werken.

Deeze verhindering, welke de gildewetten aan den vrijen omloop van den arbeid geeven, is, geloove ik, over geheel *Europa* algemeen (*q*), maar het nadeel, 't welk de wetten

(*q*) Dat de gildens over *Europa* algemeen zijn, is waar, maar dat die verbaazende verhindering, welke de *Engelsche* gildewetten aan den vrijen omloop van den arbeid geeven, over geheel *Eu-*

I. ten voor de armen aan dien omloop doen, is,
B O E K. zo ver mij bekend is, aan *Engeland* in het bij-
X. zonder eigen. Dit nadeel bestaat in de zwa-
HOOFDST. righeden, welke een arm man vindt in het
 verkrijgen van het recht van inwooning, of
 zelfs van de vergunning, om in een ander
 kerfspel zijne vlijt te mogen oefenen, dan in
 dat geene, tot hetwelke hij behoort. De gil-
 dewetten verhinderen den vrijen omloop van
 den arbeid alleen van ambachtsluiden, en
 handwerkers, maar de moeilijkheid van het
 recht van inwooning belet ook zelfs den vrij-
 en omloop van gemeenen arbeid — het is
 wel der moeite waardig den oorsprong, voort-
 gang, en tegenwoordigen staat van deeze wan-
 orde, de grootste mogelijk, welke in de staat-
 kundige huishouding van *Engeland* gevonden
 wordt, met eenige aandacht natespeuren —
 toen, door het vernietigen van de kloosters,
 de armen van den onderstand van deeze lief-
 dadige huizen verstookten waren, wierd na
 veele vruchteloze pogingen om hunne be-
 zwaaren opteheffen, eindelijk bij eene acte
 van het drieenveertigste jaar van koningin
Elisabeth, hoofdst. 2. vastgesteld, dat ijder
 ker-
ropa algemeen zoude zijn, geloof ik, dat wat
 overgedreeven is — en mischien een gevolg van
 de verontwaardiging van den Schrijver over het
 geene hij bij zijne eigene natie ziet plaats hebben.

Uitgever.

kerfpel verplicht was, om voor zijn eigen I.
armen te zorgen — en dat men in de ker- B O E K.
fpelen jaarlijkfche armbezorgers zou aanstel- X.
len, welke met de kerkmeesters bij wege van HOOFDST.

Door deeze wet wierd de noodzaaklijkheid om voor haare eigene armen te zorgen onvermijdelijk op ijder kerfpel gelegd — het wierd dus eene vraag van eenig belang, wie eigenlijk moesten aangemerkt worden als de armen van ijder kerfpel? deeze vraag wierd na eenige veranderingen, eindelijk uitgemaakt door eene acte van het dertiende en veertiende jaar van *Karel den II.* wanneer bepaald wierd, dat veertig dagen ongeftoord verblijf voor ijder een kan volftaan, om het recht van inwooning in een kerfpel te winnen — maar dat het in dien tufchentijd aan twee vrederechters vrij zoude ftaan, om, op ingekomen klagten van kerkmeesteren of armbezorgers, eenen zodanigen nieuwen inwoonder naar dat kerfpel terug te zenden, waar hij het laatst wettig gewoond had, ten ware hij een goed in huur nam, van tien ponden in 't jaar, of anders zodanige zekerheid, ter ontlasting van het kerfpel, in hetwelke hij zig bevond, konde geeven, als deeze vrederechters voldoende zouden oordeelen.

Men zegt, dat deeze wet aanleiding gaf tot

I. zommige bedriegerijen — dat de opzienders
 B O E K van de kerspelen zomtjids hunne eigene armen
 X. omkogten, om zig heimelijk naar een ander
 HOOFDST. kerspel te begeeven, en zig daar den tijd van
 veertig dagen verborgen te houden, ten einde
 daar, tot ontlasting van het kerspel, tot het-
 welke zij eigenlijk behoorden, het recht van
 inwooning te gewinnen — hierom wierd, bij
 eene acte van het eerste jaar van *Jacobus den*
 II. vastgesteld, dat de veertig dagen onge-
 stoord verblijf, welke iemand noodig had om
 het recht van inwooning in een kerspel te ge-
 winnen, alleenlijk zouden worden gerekend
 integaan van het oogenblik af, op hetwelke
 hij aan eenen van de kerkmeesters, of arm-
 bezorgers van het kerspel, in 't welke hij
 kwam wonen, schriftelijke kennis gaf van
 de plaats van zijn verblijf, en van het getal
 zijner huisgenooten.

Maar het schijnt, dat de opzienders van
 de kerspelen niet altijd eerlijker waren ten
 aanzien van hun eigen kerspel, dan zij ten
 opzichte van andere geweest waren — en dat
 zij zodanige indringers zomtjids door de vin-
 geren zagen, als zij de schriftelijke kennis
 ontvingen, zonder om dezelve eenen voetstap
 te verzetten; gelijk dus ijder lid van dat ker-
 spel ondersteld moest worden belang te heb-
 ben, om zo veel als mooglijk was voortte-
 komen, dat men met zodanige indringers niet
 over-

overladen wierd, bepaalde eene acte van het derde jaar van koning *Willem den III.* dat de veertig dagen verblijf alleenlijk zouden worden gerekend integaan van het oogenblik af, dat zodanige schriftelijke opgaaf des zondags in de kerk, onmiddelijk na het eindigen van den Godsdienst, zou afgekondigd zijn geworden.

„ Na dit alles, ” zegt *Dr. Burn,* „ wordt „ een zodanig recht van inwooning zelden „ verkreegen door een verblijf van veertig „ dagen, nadat eene zodanige schriftelijke „ opgaaf afgekondigd is — het oogmerk van „ de wet is minder om het recht van inwooning te doen winnen, dan wel om die „ geene, die heimelijk in de kerspelen willen „ komen, afteweeren; want juist het doen „ van de schriftelijke opgaaf is niet anders, „ dan aan het kerspel de magt van wegzen- „ ding te geeven — maar indien ijmands „ omstandigheden van dien aart zijn, dat het „ twijfelagtig is, of hij waarlijk kan afge- „ weezen worden, of niet, dan dwingt hij „ het kerspel, door het geeven van zijne „ schriftelijke opgaaf, of om hem veertig „ dagen ongestoord verblijf te laten houden, „ en hem dus het recht van inwooning te „ laten winnen, of om hem wegtezen- „ den, en zig aan een proces te waagen.”

Deeze wet maakt het derhalven voor eenen

I. armen man meest altijd onuitvoerbaar, om
 B O E K. langs den ouden weg van een verblijf van
 X. veertig dagen op eene andere plaats het recht
 HOOFDST. van inwooning te verkrijgen — maar ten ein-
 de men niet mogte schijnen, zelfs een voor-
 neemen te hebben om aan het gemeene volk
 van het eene kerspel den weg geheel en al af-
 tefnijden, om zig met zekerheid in een ander
 ter nedertezetten, heeft men vier andere mid-
 delen bepaald, door welke men, zonder eeni-
 ge opgaaf of aankondiging, het recht van
 inwooning kon gewinnen. In de eerste plaats,
 door zig in de schattingen van het kerspel te
 laten aanslaan, en dezelve te betalen, ten
 tweede, door voor een jaar tot eenen dienst
 van het kerspel verkooren te worden, ten
 derde, door eenen leertijd in het kerspel te
 dienen, en ten vierde, door zig in hetzelfde
 in eenen dienst voor een jaar te verhuuren,
 en gedurende dien geheelen tijd in dien dienst
 te volharden.

Niemand kan langs eene van de twee eerst-
 gemelde wegen het recht van inwooning ge-
 winnen, dan door eene openbaare daad van
 het geheele kerspel; maar deeze zijn altwel
 op de gevolgen bedagt, dan dat zij eenen
 nieuwen inwoonder, die niets tot zijn onder-
 houd bezit, dan zijnen arbeid, 't zij door
 hem in de schattingen aantetslaan, 't zij door
 hem tot den dienst van het kerspel te verkie-
 zen, zouden aanneemen.

Een

Een ongetrouwd mansperfoon kan zekerlijk op de twee laatstgenoemde wijzen het recht van inwooning wel gewinnen — een leerjongen is zelden of nooit getrouwd — en er is uitdrukkelijk verboden, dat een getrouwd man, door zig voor een jaar te verhuuren, het recht van inwooning mag winnen, het voornaamste gevolg, 't welk de invoering van die wet gehad heeft, door welke aan een jaar dienstbaarheid het recht van inwooning wordt toegerekend, heeft daarin bestaan, dat de oude gewoonte van de huuren voor een jaar te bepalen, zeer sterk in onbruik is geraakt, eene gewoonte die te vooren zo algemeen was in *Engeland*, dat zelfs nog tegenwoordig, indien er geen vaste termijn is bepaald, de wet uitspraak doet, dat een bediende voor een jaar gehuurd is — maar de meesters zijn niet altijd genegen om hunne knechts, door hen op deeze wijze te huuren, het recht van inwooning te geeven, en de knechts zelve hebben niet altijd lust om zig op die wijze te verhuuren, omdat, daar het laatste verkregen recht van inwooning alle de voorgaande vernietigt, zij daar door hun oorspronkelijk recht in hunne geboorteplaats, of de woonplaats van hunne ouders, en betrekkingen zouden verliezen.

Het is klaar, dat een onafhankelijk werkmán, 't zij hij een arbeider of ambachtsman

I. zij, niet zeer waarschijnlijk een nieuw recht
 B O E K. van inwooning zal zoeken te verkrijgen, door
 X. nieuwe leerjaaren, of door zig in eenen dienst
 HOOFDST. te begeeven. Wanneer dus een zodanig man,
 zijn ambacht in een nieuw kerspel wilde gaan
 oeffenen, zou hij, hoe gezond en vlijtig hij
 ook mogte zijn, zig blootstellen aan de gril-
 ligheid van eenen kerkmeester, of armbezor-
 ger, om weggezonden te worden, ten ware
 hij een goed van tien ponden in het jaar
 huurde, eene zaak, welke voor iemand, die
 niets dan zijnen arbeid bezit, om van te lee-
 ven, onmooglijk is, of ten ware hij zodanige
 zekerheid ter ontlasting van het kerspel konde
 geeven, welke door twee vrederechters voor
 voldoende geoordeeld zoude worden — maar
 welke eene zekerheid zij zullen vorderen, is
 geheel en al aan hunne bescheidenheid over-
 gelaaten — ondertuschen kunnen zij niet
 wel minder eischen dan dertig ponden, daar
 er eene wet is, welke bepaalt, dat zelfs het
 aankopen van een vrij goed, (r) 't welk
 minder dan dertig ponden waardig is, nie-
 mand bevoegd maakt om het recht van in-

WOO-

(r) *Freehold estate.* Ik zal in *het derde boek*
 gelegenheid vinden, om het onderscheid tuschen
freehold en *copyhold estates* optegeeven, en in 't
 algemeen over de wijze te spreken, op welke
 in *Engeland* de landerijen bezeten worden.

Uitgever.

woning te winnen, als zijnde niet voldoende, om het kerspel schadeloos te houden — maar eene zo groote zekerheid kan zelden door eenen man, die van den arbeid moet leven, worden gegeven, en doorgaands eischt men zelfs veel meer.

Om den vrijen omloop van den arbeid, welke door deeze onderscheidene wetten genoegzaam geheel verbrooken was, wederom eenigermaate te herstellen, heeft men de aandacht laten vallen op de uitvinding van *certificaaten*. Bij eene acte van het agtste en negende jaar van koning *William den derden* is bepaald, dat wanneer iemand een *certificaat* zal brengen van het kerspel, in het welke hij wettig gewoond heeft, ondertekend door de kerkmeesters en armbezorgers, en gewettigd door twee vrederechters, als dan ijder ander kerspel verplicht zal zijn om hem inteneemen, dat men hem eeniglijk om reden, dat hij waarschijnlijk door den tijd tot lasten zou kunnen komen, niet zal mogen wegzenden, maar wel dan, wanneer hij daadlijk tot lasten komt, en dat in dat geval het kerspel, 't welk hem een zodanig *certificaat* verleend heeft, gehouden zal zijn om de kosten zo wel van zijn onderhoud, als van zijne wegzending te betaalen — en ten einde aan het kerspel, in hetwelk zig zo iemand met een zodanig *certificaat* zoude ter nederzetten, de

vol-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

- I. volkomenste zekerheid te geeven, wordt ver-
 * O E K. der bij die zelfde wet bepaald, dat hij daar
 X. op geenè andere hoegenaamde wijze het recht
 HOOFDST. van inwooning gewinnen kan, dan het zij
 door het huuren van een goed van tien pon-
 den in een jaar, het zij door een geheel jaar
 lang op zijne eigen kosten in dienst van het
 kerspel te zijn, en bij gevolg noch door eene
 schriftelijke opgaaf, noch door dienst, noch
 door leerjaaren, noch door het betaalen van
 de schattingen van het kerspel. — Ook is
 bij eene acte van het twaalfde jaar van ko-
 ningin *Anna*, *Stat. I. hoofdst. 18.* verder
 vastgesteld, dat noch knechts, noch leerjon-
 gens van eenen zodanigen met *certificaat*
 voorzienen inwoonder immer in het kerspel,
 in 't welke hij, onder begunstiging van zo-
 danig *certificaat*, zijn verblijf heeft, het recht
 van inwooning kunnen winnen.

In hoe verre men nu door deeze uitvin-
 ding den vrijen omloop van den arbeid, wel-
 ke door de voorgaande wetten genoegzaam
 geheel en al verbrooken was, hersteld mag
 hebben, kunnen wij uit de volgende zeer
 oordeelkundige aanmerking van *Dr. Burn* lee-
 ren — „het spreekt van zelve,” zegt hij,
 „dat er verscheiden goede redenen zijn, om
 „van menschen, welke zig in eene plaats
 „komen nedertezetten, *certificaaten* afevor-
 „deren — deeze redenen zijn namentlijk,
 dat

„ dat menschen, welke hun verblijf onder I.
 „ hen hebben, noch door leerjaaren, noch B O E K
 „ door dienst, noch door kennisgeving, X.
 „ noch door het betalen der schattingen van HOOFDST.
 „ het kerspel, het recht van inwooning kun-
 „ nen winnen — dat zij noch aan leerjon-
 „ gens, noch aan knechts, het recht van
 „ inwooning kunnen geeven; dat het zeker
 „ en bekend is, dat men hen, wanneer zij
 „ tot lasten komen, weder kan wegzenden,
 „ en dat de kosten van die wegzending, en
 „ van hun onderhoud geduurende dien tijd,
 „ aan het kerspel zullen vergoed worden, en
 „ dat wanneer zij ziek worden, en het dus
 „ onmooglijk is om hen wegtezen, het
 „ kerspel, 't welk hun een *certificaat* heeft
 „ gegeeven, voor hun onderhoud moet zor-
 „ gen, en dat niets van dit alles kan plaats
 „ hebben zonder *certificaat*. Maar deeze re-
 „ denen zijn tevens zeer geschikt, om de
 „ kerspelen te doen besluiten van nooit in
 „ gewoone gevallen zodanige *certificaaten* te
 „ verleenen, om dat het veel meer dan
 „ waarschijnlijk is, dat zij zodanige perfoo-
 „ nen, welke zij mer *certificaaten* voorzien
 „ hebben, door den tijd, en in veel erger
 „ omstandigheden zullen terug bekomen” —
 de bedoelde les van deeze aanmerking schijnt
 te zijn, dat de kerspelen, in welke zig arme
 menschen komen neder te zetten, altijd zo-
 da-

- I. danige *certificaaten* behooren te vorderen, en
 B O E K. dat dezelve zeer zelden behooren verleend te
 X. worden door die kerspelen, welke zodanige
 HOOFDST. menschen willen verlaten. „ Er is in het
 „ werk van de *certificaaten* eené zekere hard-
 „ heid gelegen,” zegt die zelfde zeer ver-
 standige Schrijver in *zijne geschiedenis van de*
wetten op de armen, „ dat men het in de
 „ macht stelt van eenen opziender van een
 „ kerspel, om eenen mensch, als het ware,
 „ voor zijn geheele leven gevangen te hou-
 „ den, hoe nadeelig het ook voor hem moge
 „ weezen, om op die plaats te moeten blij-
 „ yen woonen, waar hij het ongeluk heeft
 „ gehad van dat geene, 't welk men het
 „ recht van inwooning noemt, te win-
 „ nen, en welke voordeelen hij zig ook
 „ moge belooven, met naar elders te ver-
 „ huizen.”

Schoon een *certificaat* geen getuigenis van een goed gedrag inhoudt, maar alleen dat de persoon tot dat kerspel behoort, van 't welke hij het *certificaat* vertoont, staat het echter geheel en al aan de bescheidenheid van de opzienders van het kerspel, om hetzelfde te geeven of te weigeren. — Men heeft eens, zegt *Dr. Burn*, eenen voorslag gedaan, om de kerkmeesteren en armbesorgers te noodzaaken om *certificaaten* te geeven, maar deeze *motie* wierd door het hof van
 Kings-

Kings-bench (s) als eene geheel vreemde nieuwigheid verworpen.

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

De in het oog lopende groote ongelijkheid tusschen de prijzen van de arbeidslooën, welke wij in *Engeland* menigmaal vinden tusschen plaatsen, die niet ver van elkanderen verwijderd zijn, is waarschijnlijk aan geene andere reden toeteschrijven, dan aan den hinder, welke de wetten op de inwooning aan arme menschen toebrengen, welke met hunnen arbeid van het eene kerfspel naar het andere zouden willen verhuizen zonder *certificaat*. Het is misfchien mogelijk, dat een ongetrouwd mansperfoon, welke gezond en naarstig is, zomtijds bij oogluiking zig ergens, zonder een zodanig *certificaat*, ter ne-

(s) Het hof van *Kings-bench* heeft het bijzondere voorrecht, om aan personen, en *corporatien*, onder haar rechtsgebied, bij voorziening voorschriften over eenvoudige onderwerpen mededeelen, en het geschrift, in 't welke dit gerechtshof een zodanig bevel bevat, draagt, in de *Engelsche* rechtsgeleerde taal, den naam van een *Writ of Mandamus*. *Blakstone's Commentaries on the Laws of England, Lond. 1770. vol. III. p. 110. Aanm. van den Hoogd. Vertaaler.*

Ik zal in het vervolg van dit werk bekwaame gelegenheid vinden, om over de onderscheiden gerechtshoven, in *Engeland*, en derzelver bijzondere bezigheden te spreken. *Uitgever.*

I. nederzet, maar een man, welke vrouw en
 2 O E K kinderen had, en dit wilde onderneemen;
 X. zou zig verzekerd kunnen houden, dat hij in
 HOOFDST. meest alle kerfpelen zou worden weggezonden, en zelfs, indien die ongetrouwde man zig naderhand in het huwelijk begaf, zou hij, over het algemeen, op gelijke wijze worden verjaagd. — Dus kan de schaarsheid van handen, in de eene plaats, niet altijd door de overtolligheid van dezelve in eene andere plaats geholpen worden, gelijk dit gewoonlijk in *Schotland*, en, zo ik denke, in alle andere landen plaats heeft, in welke deeze zwaarigheid omtrent het recht van inwooning niet bekend is (t) — schoon het in

zo,
 (t) Deeze zwaarigheid is, min of meer, in alle *Protestantsche* landen te vinden. Over het algemeen kan de plicht van menschlievendheid niet toelaaten, dat men zijnen medemens van honger en gebrek laat vergaan — maar de grootte vraag blijft altijd, op wien berust in de eerste plaats de beoeffening van dien plicht? Die zwaarigheid was in de middeleeuwen geringer — die geene, die tot armoede vervielen, namen de toevlucht tot de toenmalige slavernij, of dienstbaarheid, of tot de milddadigheid der kloosters — maar zedert dat het eerstgenoemde van deeze twee middelen over geheel *Europa*, en het laatstgenoemde in de *Protestantsche* landen afgeschaft is, is die zwaarigheid ernstiger geworden. Men heeft, over het

zodanige landen ook wel eens gebeurt, dat I.
 de arbeidsloozen wel eens een weinig rijzen B O E K.
 in X.
 HOOFDST.

het algemeen, genoegzaam overal, tot eenen grondslag voor de inrichtingen ter voorziening in deeze zwaarigheid, aangenomen, dat die geene, die tot armoede verviel, de naaste betrekking had tot die plaats, waar hij woonde, en dat dus de verplichting, om in zijn redelijk onderhoud te voorzien, in de eerste plaats op zijne medeingezeten van die zelfde stad of dorp viel.

Ik zal thands niet onderzoeken, in hoe verre men deezen grondslag voor den waaren te houden hebbe, en of men niet eene menigte van zwaarigheden zou hebben voorgekomen, indien men, toen de zo rijke fondsen der kloosters vervielen, die last algemeen gemaakt, en zodanige openbaare algemeene arme fondsen over het geheele land had opgericht, tot welke alle ingezetenen, zonder onderscheid, in welk eenen hoek van het land zij woonden, in geval van nood de toevlucht konden neemen — niet alleen zouden daardoor de zwaarigheden op het verhuizen vervallen zijn, maar dan zoude men tevens ook met die moeilijkheden niet te worstelen hebben, welke thands uit de ongelijkheden van die onderscheiden fondsen en de armoede van het een en den rijkdom van het andere ontstaan — daar toch de plicht, om voor verarmde en behoeftige medeburgers te zorgen, algemeen op de geheele natie berust.

Dan, hoe dit zij, men heeft ook hier te lande

I. in de nabuurschap van eene groote stad, of elders, waar eene groote vraag naar arbeids-
 X. lui-
 HOOFDST.

begreepen, dat die verplichting niet alleen in de eerste plaats op de ingezetenen van die stad of dorp lag, tot welke een zodanige behoeftige behoorde, maar men heeft ze zelfs beperkt, tot die geenen, die met den behoeftigen eene zelfde Godsdienstige gezindheid waren toegedaan. — Dit begrip heeft aan den eenen kant aanleiding gegeven tot het stichten van eene menigte van liefdesfondsen door ons geheele land, en tot eene geregelde inzameling, en bestuur van liefdegaven, — maar tevens ook aan de andere zijde den naarijver tuschen de onderscheiden plaatzen opgewekt. En, schoon wel hier te lande de gevolgen zo drukkende en ondraaglijk niet zijn geweest, als in *Engeland*, gelijk wij hier bij den Heer *Smith* leezen, zo is niettemin bij ons ook natuurlijk de vraag gebooren, wie eigenlijk die geene zijn, die zodanig tot eene plaats behooren, dat zij, in gevallen van nood, moeten gerekend worden recht van aanspraak te hebben op de in die plaats gevestigde armenfondsen van hunne Godsdienstige gezindheid? Ik zal de geschiedenis van de uit deeze natuurlijke vraag ontstaane geschillen thands niet ophaalen, om dat die zaak in het jaar 1682 volkomen beflist, en op eenen geregelden voet gebragt is.

Op den 8 *Augusty* 1682 (zie *Groot Placaath. 3 deel, fol. 1420*) wierd door de *Staatē van Hol-*

luiden is, en trapsgewijze daalen naar maate I.
 de afstand van zulke plaatzen grooter wordt, B O E K,
 X.
 tot HOOFDST.

Holland, eene algemeene verordening gemaakt, dat niemand, na dat hij één jaar uit eene plaats zal vertrokken zijn, eenige aanspraak op de armenfondsen van die plaats zal mogen maaken. Hieruit volgde natuurlijk, dat alle, die één jaar lang in eene plaats gewoond hebben, begreepen wierden, in geval van nood tot de armenfondsen gerechtigd te zijn. — Van dien tijd af wierden de bestuurders der armenfondsen, ieder in zijne eigene plaats, natuurlijk zeer oplettend op het vertrekken, of op nieuw met der woon inkomen van hunne ingezetenen. — Men gevoelde weldra, welke moeilijkheden hieruit voor de ingezetenen zouden kunnen volgen, en daar onze natie natuurlijk afkeerig is van alles, wat naar dwingelandij zweemt, begon men weldra elkanderen tegen die gevolgen gerust te stellen, men vond het middel uit, om aan zodanige, welke voornemens waren hunne woonplaats te verlaten, en naar elders te verhuizen, op derzelver verzoek, eene schriftelijke belofte medetegeeven, dat zij, tot armoede vervallende, eenen vrijen toegang zouden vinden tot de armenfondsen van die plaats, welke zij verlieten — deeze belofte kreeg den naam van *eene acte van indemniteit*, en wanneer men dezelve in zijne nieuwe woonplaats vertoonde, dan vervielen alle de bedenkingen over de inwooning.

I. tot dat zij eindelijk op den gewoonen maat-
 B O E K. stok van het land ter nederkomen, zullen wij
 X. eeh-
 BOEFDST.

Deeze gewoonte (welke ik niet weete, dat immer in eene stellige algemeene landwet veranderd is, schoon men dienaangaande wel bijzondere wetten, ten aanzien van zommige plaatzen in de *Generaliteit*, ontmoet, zie *Gr. Placaatb. VI. deel, fol. 482, 488, 660 en 682.*) heeft zodanig algemeen veld gewonnen, dat zij eene wet geworden is, en ik zelve heb menigmaalen, toen ik als jong Advocaat de hoven van Justitie frequenteerde, gezien, dat bijzondere gerechten, welke weigerden zodanige actens te leveren, voor den Hove geroepen, en de redenen van weigering onderzocht, en naar omstandigheden goedgekeurd of verworpen wierden.

Dan, niettegenstaande deeze gewoonte, zijn er ook andere steden en dorpen in ons Vaderland, welke, zig aan den letter van de Waarschuwning van 8 Augusty 1682 houdende, geene *actens van indemniteit* geeven, noch neemen, maar alle, die één jaar hunne medeingezetenen zijn geweest, in geval van behoefte, tot hunne armenfondsen toelaaten. — Indien zodanige steden en dorpen even zo min actens aanneemen, als uitgeeven, dan kunnen zij ook niet wel tot het geeven van zodanige actens genoodzaakt worden — trouwens dan vallen zij niet onder dat gewoonterecht, en dan kunnen hunne oude ingezetenen, elders tot armoede vervallende, van zelve terug keeren, zonder

echter daar nooit zodanige schielijke en onberekenbaare verschillen tusfchen nabuurige plaatzen ontmoeten, als wij menigmaalen in *Engeland* vinden, waar het voor eenen armen man menigmaal moeijliker is, om over de gemaakte limietscheidingen van een kerspel te geraaken, dan om over eenen zee-arm, of over eene rij van hooge bergen te komen, natuurlijke grenzen, welke dikwils de maatflokken van de arbeidsloo- nen in verschillende landen zeer duidelijc onderscheiden. —

Eenen mensch wegte- zenden, welke zig tegen het kerspel, 't welk hij ter zijner wooning gekoozen heeft, niet heeft misdraagen, is eene onlochenbaare verkrachting van de natuurlijke vrijheid en rechtvaardigheid (u).

On- der zwaarigheid te hebben van, wegens het gemis van eene zodanige acte, te zullen worden afgewezen.

Ik heb hiervan meer gezegd in mijne *Vaderlandsche rechten*, I. deel, pag. 169. en volg.

Ondertusfchen zijn, langs deezen weg, alle die zwaarigheden bij ons geheel en al vervallen, onder welke de mindere standen in het op vrijheid roemend *Engeland* zo deerlijk gebukt gaan.

Uitgever.

(u) Dit gaat niet door — men kan aan de andere zijde, met even goed recht, zeggen, door eenen mensch, op wien men, volgens 's lands wet-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. Ondertusfchen heeft het gemeen in *Engeland*,
 B O E K 't welk anders zo veel ophief maakt van zijne
 X. vrijheid, maar, even weinig als het gemeen
 HOOFDST. in meest alle andere landen, nooit recht ver-
 ftaat, wat de vrijheid is, reeds meer dan eene
 eeuw achter elkanderen zig aan deeze onder-
 drukking, zonder eenige hulpmiddelen in 't
 werk te stellen, onderworpen — fchoon man-
 nen van oordeel ook nu en dan over deeze
 wetten op de inwooning, als een opentlijk
 bezwaar, geklaagd hebben, is het echter nog
 nooit een onderwerp van een algemeen volks-
 geroep geworden, zo als, bij voorbeeld, te-
 gen de generaale *warrants* (v), welke buiten
 twij-

*zen, de naagste betrekking niet heeft, eigendunke-
 lijk onder de verplichting gebragt te worden,
 van, in geval van nood, voor zijn onderhoud te
 moeten zorgen, is eene inbræk op de bezittingen
 en goede orde. — Het is in deezen de plicht
 van den Souverain, om zodanige verordeningen te
 maaken, dat men noch in het eene, noch in het
 andere uiterfte behoef te vallen, en dat echter
 ieder ingezeten het onbetwistbaar recht hebbe, om
 in zodanige plaats van het land te woonen, en
 zo menigmaal te verhuizen, als hij vrijwillig ver-
 kiest. Uitgever.*

(v) Of algemeene bevelen, om alle verdachte
 perfoonen in hechtenis te neemen, welke geene
 bepaalde bestemming hebben. *Blakstones Comment.
 en the Laws of England, 4de deel, p. 288. Aanm.
 van den Hooft. Vertaaler.*

twijffel een groot misbruik zijn, maar echter I.
 niet van dien aart, dat dezelve eene algemeene-^{B O E K.}
 ne onderdrukking kunnen verwekken. — Ik X.
 durf het waagen, om te verzekeren, dat er ^{HOOFDST.}
 nauwlijks een arm man van veertig jaaren
 oud in geheel *Engeland* gevonden zal wor-
 den, welke niet de eene of andere tijd van
 zijn leven zig, door deeze zo slecht uitge-
 dachte wetten op de inwooning, op de ge-
 weldigste wijze heeft zien onderdrukken.

Ik zal dit lange hoofdstuk besluiten, met
 optemerken, dat schoon het oudtijds de ge-
 woonte was, om de arbeidsloozen te bepa-
 len, eerst door algemeene wetten, welke zig
 over het geheele koningrijk uitstrekten, en na-
 derhand door bijzondere verordeningen van
 de vrederechters in ieder bijzonder graaffchap,
 echter beide deeze gewoontens thands geheel
 en al in onbruik zijn vervallen. — „ Het
 „ schijnt, zegt *Dr. Burn*, „ na eene onder-
 „ vinding van meer dan honderd jaaren, ein-
 „ delijk de tijd te worden, om alle poogin-
 „ gen aan eene zijde te stellen, door welke
 „ men dat geene, 't welk uit deszelfs eigene
 „ natuur geene bepalingen toelaat, onder
 „ nauwe beperkingen heeft willen brengen,
 „ want indien alle arbeidsluizen, die het
 „ zelfde ambacht oeffenen, gelijke arbeids-
 „ loonen verdienen, dan zou er geen naar-
 „ ijver, noch gelegenheid voor naarstigheit
 „ en vernuft overblijven.”

I. ^{B O E K.} Ondertusfchen worden nog wel eens poogingen gedaan, om de arbeidsloo-
 X. ^{HOOFDST.} zondere ambachten en bijzondere plaatzen door *Parlementsacten* te regelen. — Zo verbiedt eene acte van het achtste jaar van koning *George den derden*, onder zwaare boeten, aan alle kleermakersbaazen in *Londen*, en binnen vijf mijlen in den omtrek van die stad, om aan hunne knechts meer te geeven, en aan de knechts, om van hunne baazen meer te ontvangen, dan twee schellingen en zeven en eene halve stuiver daags, uitgezonderd in 't geval van eenen algemeenen rouw (*w*). Overal waar de wetgeeevers de verschillen tusfchen de baazen en de knechts poogen te regelen, zijn altijd de baazen hunne raadgeeevers — wanneer dus de verordening ten voordeele van de knechts is, dan is zij altijd rechtvaardig en billijk — maar dit is

(*w*) Dit zal altijd onmooglijk blijven — trouwens dit behoort zichtbaar onder die natuurlijke vrijheid, welke nimmer kan begreepen worden door het burgerlijk kontrakt te zijn afgesiaan, en over welke dus geene wetgeeevende macht te beschikken heeft — en zodanige landen, in welke dergelijke wetten plaats hebben, (zij mogen, zo veel zij willen, op vrijheid en doorzicht roemen) toonen met spreekende daaden, dat derzelve beftuurders nog onder de groffte vooroordeelen begraaven liggen. *Uitgeever,*

is niet altijd waar, wanneer zij ten voordeele van de baazen is. Dus is de wet, welke in verscheiden onderscheiden anbachten de baazen verplicht, om hunne knechts met geld, en niet met waaren te betaalen, geheel recht en billijk. Zij legt geene wezentlijke hardheid op de baazen — zij verplicht hen alleen, om die waarde in geld te betaalen, waar zij voorgeeven het beloop in waaren afte doen, hoe zeer die waaren niet altijd die waarde bedraagen. — Deeze wet is ten voordeele van de knechts, maar de acte van het achtste jaar van koning *George den III.* is ten voordeele van de baazen. Wanneer de baazen zig met elkander vereenigen, met oogmerk om de arbeidsloozen van hunne knechts te verminderen, dan maaken zij doorgaands eene afzonderlijke verbintenis onder zekere boeten, van niet meer dan het bepaalde arbeidsloon te geeven — wanneer de knechts eene tegenovergestelde afspraak onder elkanderen maaken, van onder eene zekere boete geene mindere arbeidsloozen aan te neemen, dan worden zij door de wet gestrengelijk gestraft. Maar indien men hier onpartijdig handelde, dan moesten de baazen op dezelfde wijze behandeld worden — maar de acte van het achtste jaar van *George den III.* geeft zelfs aan zodanige inrichtingen, welke de baazen nu en dan door zodanige verbintenis-

I.
B O E K.
X.
HOOFDST.

I. fen zoeken intevoeren, de kracht van eene
 B O E K. wet. De klachten van de knechts, dat hierdoor
 X. de bekwaamste en de naarstigste op denzelf-
 HOOFDST. den voet behandeld worden, als de gemeen-
 ste, schijnt volmaakt welgegrond te zijn.

In oude tijden waren de poogingen, om de voordeelen van kooplieden, en andere handelaars, te bepalen door reglementen op de prijzen, zo van levensmiddelen als andere waaren, ook zeer in gebruik. De zetting van het brood is, zo ver mij bekend is, nog het eenige overblijffel van dat oud gebruik — wanneer er een uitsluitend voorrecht plaats heeft, dan kan het mischien goed zijn, dat men de prijzen van de eerste noodzaaklijkheden van het leven regelt; maar waar geene zodanige voorrechten zijn, daar zal de mededinging veel betere bepalingen maaken, dan de beste zetting. De wijze van de zetting van het brood, ingevoerd bij eene acte van het eenendertigste jaar van *George den II.* kon in *Schootland* niet in gebruik gebragt worden, uit hoofde van een gebrek in de wet. De uitvoering van dezelve was aan het ambt van den klerk van de markt vastgemaakt, welk ambt daar niet bekend is (x) — dit

(x) Al weder een gevolg van de genoegzaam werktuiglijk letterlijke uitlegging van de wetten in *Groot-Brittannien*, waarvan ik boven gesproken heb. *Uitgever.*

dit gebrek was niet verholpen tot den tijd van de acte van het derde jaar van *George den III.* Het gebrek aan eene zetting baarde daar geene zichtbaare ongelegenheid, en het invoeren van dezelve in eenige weinige plaatsen, waar dit geschiedde, gaf geen merklijk voordeel (y). — Ondertusfchen zijn in de mees-

I.

B O E K,

X.

HOOFDST.

(y) In hoe verre eene billijke zetting op het brood aftekeuren zij, is bij mij nog niet klaar — men behoort ten deezen aanzien aan den eenen kant de noodzaaklijkheid van dit levensmiddel, en aan de andere zijde, de ontembaarheid van driften, welke door een zo krachtig middel, als de honger is, in beweging gebragt worden, in het oog te houden — in middelmatig vruchtbaare tijden, wanneer de prijzen der graanen noch te hoog, noch te laag zijn, kan er weinig zwaarigheid wezen, om, zonder eenige zetting, den prijs van dit noodzaaklijk levensmiddel aan deszelfs natuurlijke loop over te laten, het brood zou dan waarschijnlijk beterkoop zijn, maar wanneer men toestaat, gelijk men, zonder onredelijk te zijn, niet tegenspreken kan, dat een wetgeever de menschen moet beschouwen zo als zij waarlijk zijn, en niet zo als zij behooren te zijn, dan zou eene billijke zetting van het brood, in duure tijden, wel schijnen geschikt te zijn, om veele ongeregeldheden voortekomen, en, gelijk het veeltijds zwarigheden zou inhebben, om juist in duure tijden eene zodanige zetting intevoeren, zou het moog.

- I. meeste steden van *Schotland* bakkersgildens,
 B O E K. welke zig op uitsluitende voorrechten beroe-
 X. pen, doch zij worden niet zeer naauwkeurig
 HOOFDST. naargekomen.

Het

mooglijk als de voorzigtigste weg kunnen aange-
 merkt worden, eene altijd naar omstandigheden
 veranderende billijke zetting op het brood te heb-
 ben. Door eene billijke zetting versta ik, eene
 zódanige, in welke en het belang van de bak-
 kers, en dat van hunne klanten, beide even zeer
 in het oog gehouden, en dus aan de bakkers,
 boven hunne onkosten, een redelijk, en met de
 gewoone winsten van hunne gelijke standen over-
 eenkomend voordeel wordt toegekend.

Dan hiertegen komt zekerlijk ook in aanmer-
 king: 1°. dat, zelfs in duure tijden, het belang
 van de bakkers niet toelaat, dat zij het brood
 hooger zouden stellen, dan noodig is, om hun,
 boven hunne onkosten, een redelijk voordeel te
 doen genieten. 2°. Dat hun getal zelden zo ge-
 ring is, dat zij zig gemakkelijk tot eene onmaatige
 verhooging vereenigen, of zo eene vereeniging op-
 den duur uithouden kunnen, en 3°. dat indien
 aan eene regeering de klem ontbreekt, om zonder
 zetting de bakkers, wanneer zij redelijk hande-
 len, bescherming te verleenen, dan ook waar-
 schijnlijk eene zetting niet dan eene kranke toe-
 verlaat zal weezen. Over dit onderwerp verdient
 vooral geleezen te worden het geen bij onzen
 Schrijver in *het 5de hoofdst. van het 4de boek* zal

VOOR-

Het schijnt, (gelijk ik reeds heb aange-
merkt) dat de rijkdom of armoede, de voor-
waards- of agterwaardsgaande, of in even-
wigt blijvende stand van eene maatschappij,
niet veel invloed hebben op de evenredigheid
tusfchen de verfchillende maatftokken zo van
arbeidsloo-^{B O E K.}nen, als van voordeelen, in de on-
derfcheidene foorten van aanleg, zo van ar-
beid, als van kapitaal-^{X.}en — zodanige omwen-
telingen in de algemeene welvaart, (fchoon
zij zo wel op den algemeenen maatftok van
de arbeidsloo-^{HOOFDST.}nen als op dien van de voor-
deelen werken) moeten eindelijk in alle foor-
ten van bezigheden op beide eenen gelijken
invloed hebben — de evenredigheid moet dus
tusfchen dezelve blijven zo als zij is, en zij
kan, bij zodanige omwentelingen, althands
voor geen-^{aanmerkelijken}en tijd, verandering
ondergaan.

voorkomen, onder den titel van *uitftap, betref-
fende den koornhandel, en de wetten, daartoe be-
trekkelijk. Uitgever.*